

Secret

James

R

1792

Printed, April (15) 1933
brought from

Leimer
Ignac

15. VII 1937

1 1/5 - 1 1/5

Leimer
Ignac

1 1/5

1 1/5

1 1/5

1 m m d s s

Heretoe

7 7

7 7

Heretoe

Heretoe

ספרי קדש

עם

תרגומים ובאורים

ממחברים שונים

אבני נזר מחנוססות כהדר התבנית וביקר התכנית

הוציאם לאור

משה הלוי לנדא

עד הוא בינותינו כי יי האלהים (יהושע כ"ג ל"ד).

Prag 1837.

Druck und Verlag des M. J. Landau.

Iz 38

10302529

ספר יהושע

מתורגם מאת משה הלוי לנדא

ומבואר

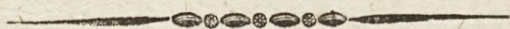
מאת החכם המדקדק

מו"ה וואלף מאיר

מורה לשון עברי בבית חנוך הנאָרמאַלי אשר בפראג

ונלוה אליו

פירוש רש"י והעתקת כל מלות בלע"ז.

שנת ת"קצ"ז לפ"ק.

J O S U A.

פראג.

דרוק אונד פערלאַג דעם משה הלוי לנדא.

מבוא

לספר יהושע.

הספר הזה הכי נכבד הוא מכל ספרי הקודש (זולת תורת אלהים חיים),
הן מזד הספורים הכוללים בו, והן מזד האיש הקדוש אשר נקרא שמו עליו. מפאת
ספוריו, יען בו יסופר כי צלע י"י אחרותיו, הקים שזועתו לאזרהם לינחק וליעקב
להביא את זרעם להארץ אשר דבר להם; נתן להם נחלת גוים וישראל היתה לעם,
חתה עד עתה אצותיהם הלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר צמתי מספר,
דעה לאן ואנשי מקנה; ואם גם צמלרים פרו ורבו ויעלמו מאד, אך עבדים היו
לפרעה, ויאחזו חתה סבלות מלרים וצגוים לא יתחשבו, אין שר ואין מושל למו,
אין לוחם לחם ואין יושב על מדין. אף גם כהסיר י"י עול מלרים מעל שכמם, ציד
רמה ילאו מאדמת חס, משה כאמן בית י"י צראשם, שופטים ושוטרים הוקם להם,
גם שרי מאות ושרי אלפים; בכל זאת לא צאו לכלל תקון מדיני, רק היו כגדוד
יגוד אשר לו שרי הנצח גם חוקים ומשפטים ישרים, ואולם עוד לא הגיעו לתעודת
ממלכה נכונה; כי זאת כל תחנן כי אם לגוי שוכן על ארץ נושבת צנחלת שדה
וכרמים. אכן עתה, כאשר צאו אל הנחלה ואל המנוחה, אחרי אשר נלחמו מלחמות
גדולות ונוראות, השמידו את האמורי אשר כגובה ארזים גבהו, וירשו ארץ טובה
דמבורכת; עתה נהיו לעם, שמש הולך וגדול בין הגוים אשר להם. נתנה הארץ ואשר
מעולם אנשי שם. ולזה: אם גם קורות בני ישראל מקורם צספר תורת משה, הן
ספורי עם ישראל יתחילו צספר יהושע. גם מפאת האיש אשר יקרא הספר צשמו

והוא מחברו"א) וכל אודותיו צו נאמרים ; גם מפאת הזאת להספר הזה יתר שאת מכל
שאר ספרי הנביאים הראשונים והאחרונים, ואף מעט יחסר מערך התורה אשר הוא
כלמד אליו ; כי בכל הנביאים והשופטים שעמדו להם לבני ישראל, מימות משה עד
אשר חדל חזון, לא קם כמותו, כי הנביאים יתחלקו לשתי כתות.

הכת האחת, המה אשר הקימם י"י אך לנביא ומורה עם, להראותם את הדרך
אשר ילכו בה ולהוכיחם על פניהם את הפרו ברית י"י ובחורתו מאנו ללכת,
גם הגידו אותות לאחור להודיעם את אשר יקרה אותם באחרית הימים, כפי אשר
הסיר י"י מסך העתידות לפניהם והראם קורות ימים יולדו ; אולם האנשים האלה
אין כוחם אלא צפיה, לא הלכו בגדולות לעשות מלחמות, וזרועם לא הושיעה למו.
ויען לא היו מנהיגי עם ואף לא לחמו מלחמות י"י, לכן לא היתה מחוקם כלל לתת
אותות ומופתים בארץ ; ואם גם לפעמים הפליאו לעשות הפלא ופלא כאלהו
ואלישע שלחו את הירדן והחיו מתים וכדומה, זה היה רק כי נעזר י"י אל תפלתם
ומלא את משאלותם, על דרך : רצון יראיו יעשה ; אולם לא מאנו כלל כי י"י
זה אותם לעשות נפלאות כאלה, יען אין מגמת הנביא אשר רק ברוח פיו יסר גוים
ויוכיח לאומים לבד אדשות ולשנות דרכי הטבע.

והכת השניה המה השופטים והמלכים כי גם המה נכללים בכלל נביאים
ראשונים^ב), והם יחידים סגולה אשר קראם י"י להושיע את עמו מיד נר ולהכניע
אויביהם מפניהם, (ולהם חזק י"י את זרוע קדשו לפעמים לעשות עמהם נפלאות
למעלה מדרך הטבע לתת עוז למתי מספר על עם רב ועלום) אף לאחר יום
במשפט לעלור בקהל י"י על פי התורה ודתי המדינה כצדק וגדעון שמעון וכיוצא.
והנה מכת הזאת יש מהם אשר לא דבר י"י לא להם ולא עליהם, אך רוח י"י
נוססה בם, רוח עלה וגבורה, [אם להלבישו עוז לנצח ולבא בנצח להוריד
באף עמים ולדכא תחת רגליו רשעי ארץ המליקים לישראל, כאהוד, יפתח
ודומיהם

(א) ואם גם לא כל הכתוב צו מידי יהושע יצאו, רובו ככלו.
(ב) ונדבר עוד מזה בהקדמה הבוללת א"ה.

ודומיהם, או למלאות אותם רוח חכמה ודעת לעשות משפט עמם, כאנזון ואלון וכל האופטים הנזכרים בשופטים י"ב מן פסוק ח' עד סוף הפרשה; כי לא נזכר שעשו שום מלחמה או שהשיעו את ישראל, אך כאמר שהם שפטו את ישראל; ויש שדבר י"י עליו אך לא שם דברתו אליו, כמו שמשון שנגלה מלאך י"י אל אבותיו ואליו לא דבר, וכן צברק היה רק דבר י"י אל דבורה; ויש אשר אליהט דבר י"י מאחת שתי הסבות שזכרנו, אם להרהיב עוז בנפשם לעשות חיל במלחמה כגדעון וכדומה, או לפעול משפט ולדקא בארץ כאלמה אשר נראה אליו ה' פעמים בגבעון.

אולם כל האופטים והמלכים האלה אשר השפיע י"י מרוחו עליהם, אם גם היו מכלל נביאים, בכל זאת לא חשפו מפני העתידות ולא גלו חדשות טרם תבאנה. גם שמואל הרואה כאמן לנביא ל"י, לא שם מבטו למרחוק, וכל אשר נבא, צימיו ילא; ואם גם ספר תהלים לדעת חז"ל יגיד קורות ימים יולדו עד דור אחרון, הן אין זה בכלל נבואה, כי הספר הזה ברוח הקודש כאמר א). אכן במשה צביר י"י התאחדו שתי המעלות האלה, גדולת השופט וגבורתו, אף רוממות הנביא וקדושתו יחדיו; הוא כהל שבטי ישורון ע"פ י"י ועשה אותות ומופתים לעיני כל ישראל, כמוהם לא היו מכי הושם אדם עלי תצל וכל יהיו עוד כל ימי השמים על הארץ; אף חזה במחזה שדי כל הסבות תחתיהן יתהפכו קורות בני ישראל עד ישובו לבנין אסירי התקוה; אין דבר נעלם ממנו ואין נסתר מנגד עיניו, כמו שאמרו חז"ל: הראה הק"צ להמשה דור ודור, דורשיו ומנהיגיו (ועיין בפירוש הרמב"ן על פרשת האזינו). והראה הברורה כי ביעודי הטובות והרעות אך נשמת שדי הבינה ורוח י"י דבר בר, ולא בחכמת אדם ומדע בשר השכילם הוא אמרו: אף בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים (ויקרא כ"ו מ"ד), כי הצטפה כזאת קלרה יד שכל אנוש מהשיג, ונהפך הוא, כי כל יודעי העתים יתפללו על קיום הצטפה הזאת ויודו כי אין כעס ישראל גוי אחד בארץ אשר זה אלפים שנה יחיו באמונתם מפוזר ומפורד בין העמים, ובכל לוק העתים ובכל התלאות אשר מלאחם לא שנו את דתם, ימים יעבורו שנים יחלפו, ועיקרי אמונתם עוד בריא אולם כימי הולדם. ועוד הוכחה מכרחת, כי דברי משה מפי עליון ילא ילא, ביעודו

א) כאשר נבאר כל זה בהקדמה הכוללת בעו"ה.

מבוא

ציעודו: והושיצך י"י מלרים באניות (דברים כ"ח ס"ח) וכן היה באמת ; ואיך ידע זאת משה אם לא רוח י"י דבר בו ומלתו על לשונו .

עוד היתה נבואת משה רבינו ע"ה מוצלחת מנבואת שאר הנביאים , גם באיכות , גם בזכות , ביותרון גדול ; כי באיכות כבר באר הכתוב באמרו: אם יהיה נביאכם י"י במראה אליו אתודע וגו' לא כן עבדי משה פה אל פה אדבר בו וגו' (במדבר י"ז ז' ח') , וכן נאמר: ודבר י"י אל משה פנים אל פנים (שמות ל"ג י"א) ; ובזכות כי כל הנביאים לא התנבאו אך צעתיס ידועים , כמות עליהם הרוח , אולם צסור הרוח היו כאחד האדם , ולא היו מורחקים מטעות ושגיאה ; והעד הנאמן כי נתן הגביא השיב לדוד כאשר בקש המלך לבנות בית לי"י: כל אשר בלבבך לך עשה כי י"י עמך , ובאותו הלילה בא אליו הניווי מאת השם לאמר לדוד: לא אתה תבנה לי הבית לשבת (שמואל ב' ז' , ד"ה י' י"ז ד') ; וכן אלישע אשר נחה עליו רוח אליהו פי שנים , אמר: וי"י העלים ממני ולא הגיד לי (מלכים ב' ד' כ"ז) . לא כן משה נאמן בית י"י , הוא החלונן בלל שדי , כבוד י"י מופק עליו כל היום , ואור שפע אלוה האיר מול פניו בכל עת ועונה (א') .

והנה אין לספק כי גם ליהושע היה יתר שאת מכל השופטים והנביאים אשר קמו אחרייו בכל הדרכים אשר זכרנו ; ואם גם לא הגיע למדרגת איש האלהים הן היה קרוב אליה עד מאוד . כי אם לכח , אמיץ הוא להרוג מלכים אדירים ולהוריד עמים כצירים , הרצה אותות ומופתים עד כי נאמר לא היה כהיום הזה לפניו ולאחריו (יהושע י' י"ד) . גם צבואה לא מצאנו בכל הנביאים אחריו אשר יתמיד עליהם שפע אלוה מאין הפוגות כמוהו ; כי כמעט בכל מדרך כף רגלו קול אלהים מדבר אליו , להורותו המעשה אשר יעשה , ולא היה צריך לשאול באורים וחומים , אך טרם קרא וי"י יענהו ; ולכן אין להסתפק כי גם יהושע היה נופה ומציט צדוק קדשו עד סוף כל הדורות , ואם גם לא נבא על אודות פרטיות , אך אמר

(א') ועיין בהרמב"ם בהקדמתו לספר המורה ב ד"ה ולא תחשוב שהסודות העלומות וכו' ובפירוט האברבנאל אשר ילא לאור עם תקונים מאת ידידי הסנס הכולל מהר"ם לאנדוויץ כי דבריהם יחד בתפוחי זהב במשניות כסף .

אמר בכלל על דרך הנאי (פרשה כ"ג, כ"ד) כי אם ישמרו בני ישראל דרך יי, וטוב להם כל הימים, ואם יסורו מאחרי, יסליכם מעל אדמתם וילכו מדמי אל רחי, הלא גם כזה הלך בעקבות משה הכו.

ואחרי אשר הראיתי חין ערך הספר הזה הן מלד ספוריו והן מפאת האיש הנבחר אשר בשמו יקרא, ראיתי להגיע שתי בחינות, האחת תולדות יהושע, תכונת נפשו ומזגו כפי הנראה לנו מפעלותיו; והשנית לחקור אם כל הדברים הנאמרים בספר יהושע מפיו יצא יצאו אם לא?

א

תולדות יהושע בן נון

תכונת נפשו ומזגו.

הנה ימי שני חיי יהושע הודיענו הכתוב באמרו: וימת יהושע בן־נון בן מאה ועשר שנים (יהושע כ"ד ב"ט); אולם באיזה שנה לבדיחה נולד, על זה נפלה מחלוקת בין החכמים האחרונים. כי הראב"ע כתב על פסוק ומשרתו יהושע בן נון נער (שמות ל"ג י"א): היה בן כ"ו וקראו נער; ולפ"ז נולד יהושע ב' שז"ב, כי יציאת מצרים היתה ב' תמ"ח, וכן דעת רבינו שמעון בן למח דוראן כי הם החזיקו בקבלת חז"ל כי שבע שנים כבשה ושבע חלקה, וסברו כי מיד אחר שחלק לבני ישראל את הארץ מאסף אל עמיו; ואם כן אם היה יהושע בשנה הראשונה לנאת ממצרים צמעה העגל בן כ"ו שנים ותחשוב ארבעים שנה במדבר א), ותוסיף עוד י"ד שנה שכבשו וחלקו, יעלה

א) אם גם בשנה השניה נשלקו המרגלים, כבר אמרנו כי לדעת המפרשים לא עמדו ישראל במדבר אחר שלוש המרגלים כי אם ל"ט שנים, ועיין מה שכתבנו יהושע י"ד י'.

מ ב ו א

יעלה המספר למאה ועשר. אך לדעת סדר עולם, שלשלת הקבלה וסדר הדורות כולד יהושע ז'ת"ו ומת בשנת תקי"ו; כי לדעתם שפט יהושע גם אחר הירושה והישיבה עוד י"ד שנים (ובכלל כ"ח). ואם ישאל השואל אם בדעתם כן הוא, אם כן היה יהושע זקן מכלב כי כלב היה בן ארבעים שנה בשלחו משה, ומדוע לא הם יהושע את העם ויהם כלב, הלא יהושע היה נכבד בעיני העם, כי הוא נלחם את מלחמתם עם עמלק? על זאת נשיב: יען יהושע ידע כי בני ישראל לא יאמינו לו ולא ישמעו בקולו, בששם, כי אך רוח משה ידבר בו; לכן עלד במליון לא יועילו, עד אשר ראה כי משה ואהרן נפלו על פניהם, לא יוכל להתאפק וידבר גם הוא אל העם. אולם באמת אין לדבר כלל מן הכתוב שנת העולם בה כולד יהושע; כי כבר מלחנו אמורה (יהושע י"ד י'), כי אם כאמין שרק שבע שנים כבשו ושבע חלקו הוא רק קבלת אבותינו בידיו ואין להכריע מן הפסוקים א). גם רש"י ז"ל כתב (בשופטים י"א כ"ו) וז"ל: שנינו בסדר עולם יהושע פרנס את ישראל עשרים ושמונה שנה ואין לי מקרא ממי ללמד עכ"ל; ולכן מה לי להכביר מליון בענין ידעתי כל אבוא עד תכליתו, ובכל עמל אנוש יגיעת בשר ולהג הרבה כל תנמית לנו אמת מוכרתת; ולזה אמרתי בלבי לישא מן המקירה הזאת, כי אם גם מן הראוי לסופר תולדות איש לחקור אחר יום לאתו מרחם אמו ויום שובו אל אדמתו, בכל זאת אין זה עיקר הדרישה לדעת יום הולדו ויום מותו; כי מה יוסיף ומה יתן זאת? אולם זאת ישים הסופר על לבו, לחקור את עתותיו ואודותיו, ולראות בעין בקורת מה פעל ועשה האיש הזה כל ימי היותו על אדמתו. ובכן סבתי את לבי אל חכונת נפש יהושע, מזגו ומעלליו הנוראי, ואומר:

התכונה הגוברת בנפשו ושולטת ברוחו ותגציה למעלה מכל שאר מדותיו, היתה אמנות הלכ ורוח גבורה; כי כאשר בא עמלק וילחם בישראל ברפידים (שמות י"ז), אמר משה אל יהושע: בחר לנו אנשים להלחם עם עמלק, והנה לא רנה משה להציא את כל העם במלחמה, כי נקל הוא לננות במתי מספר אנשים נבחרים, גבורי כח, נאזרו בגבורה, מבהמון רב רכי לבב אשר ינוסו לקול עלה נדף וימסו את

א) אולם דע שמה שהביאו קלת ראייה כי משך הזמן שכבש היה יותר מז'שנים מפסוק ימים רבים וגו' (יהושע י"א י"ח) אין זאת מכרתת כלל, כי בן מלניו במלכים א' (נ' י"ח) וישב שמעי בירושלים ימים רבים ואח"כ אמר ויהי מקן שלש שנים וגו'.

את כלל אחיהם. וכבר נודע כי בלאת ישראל ממלכים לא היו מלומדי מלחמה כמו שאמר: פן ינחם העם בראותם מלחמה (שם י"ג י"ד); ולזה בחר אך אנשי חיל ללאת במלחמה ונתן יהושע בראשם, כי ידע את האיש ואת גבורתו. ויען אש הגבורה תקור חמיד כלל יהושע וכל ישעו וכל חפלו היה ללחום מלחמת עם י"י; לכן אזניו שמעו בקול המון חוגג, תרועת מלחמה (שמות ל"ב י"ז); כי הדבר אשר ימלא רוח איש ונפשו ככספה לו עד מאוד, גם עיניו יחזו וגם אזניו תקשצנה. ואין לספק כי גם בשאר המלחמות שלחמו ישראל במדבר לא השיב אחור ימינו אם גם הוא לא נזכר בתורה. ויתר חקפו וגבורתו אשר כלחם עם ל"א מלכים הלך הם כתובים על ספר יהושע. וזוהי היה בלחמה יפה כח התלמיד מכח הרב; כי משה לא כלחם כ"א עם שני מלכי האמורי, וגם לא מלאנו כי הלך משה בשדה המלחמה לפני העם כאשר יסופר זה ביהושע במלחמת עי, ויהושע היה לא לבד שר לבא בתכלית השלמות לערך מערכה ולחלק המכות ע"פ ערך וסדר נכון לקרב כנראה ביותר במלחמת עי (עיין בבאורנו שם); אבל היה גם לבו כלל האריה לא יחת מפני כל וילך בטח אף בגיא נלמות. הלא תראה כאשר ראה איש עומד לנגדו וחרצו שלופה בידו (יהושע ה' י"ג) — וכפי הנראה היה אז יחידו ואין איש אחר בדרך מראה הנבואה — לא חת ולא זע מפניו, אולם קרב אליו באמין לב וברוח נכון נתן עליו בקולו לאמר: הלנו אתה אם לנרכו?

אכן אם גם היה יהושע איש גבור מנעוריו בכל זאת לא היה דרכו בסופה וסערה לקלוף ולכעום ולמשול ביר חזקה ובשצט ברזל, אך יראת י"י היתה חמיד על פניו אהבת אדם כללנו, וחסד ורחינה שמו משכנס בקרבנו כל הימים, במקל נועם ושצט מישור רעה את לאן מרעיתו, אמרותיו רכו משמן וכל דבריו מלוף דבש מתקו, גם עם עכן אשר על ידו עם י"י נפלו בחרב אויביהם, גם אתו לא דבר קשות; אך כמו פיו התחנן לו כי יודה על פשעו, ואמר בני שים נא כבוד לי"י (שם ז' י"ט), וכאשר ילא עכן להרג אמר יהושע צטוב טעם ודעת מה עכרתני יעכרך י"י וגו' (שם כ"ה) להגיד לו כי לא מידו היתה זאת, אך מי"י משפטו ילא, ולזה אמר מה עכרתנו, כמו מדוע עכרתנו כל כך, עד כי היה מן ההכרח שיעכרך י"י. גם כאשר הוכיח ישראל לפני מותו (פרשה כ"ג, כ"ד) לא שפך עליהם עברה וזעם בדברי קללות ואלות אשר יסמרו שערות השומעים, אך היעוד הרע

מבוא

היה לאדם מעל האדמה הטובה, אף היתה תכלית התוכחה רק על ע"ז כי מה שנאמר (כ"ג ו') ולעשות כל הכתוב בחורה וגו', הנה בא הפרט אחריו לזלתי בוא בגוים האלה, וכלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, וכבר הרגישו בזה בעלי התוספות באמרם על מאמר חז"ל (שבת דף פ"ח ע"א): מכאן מודעא רבא לאורייתא, וז"ל: ומה שכתב עמם ברית יהושע לעבוד את הק"ה הנס לא קבלו אך שלא לעבוד ע"ז כדכתיב (שם כ"ד ט"ז): חלילה לנו מעזוב את י"י, וכן משמע כולו ענינו עכ"ל והבן. ויען הנחה יהושע את העם הזה בתבונה כפיו ובחבלי האהבה משכס, לכן היה רצוי לכל אחיו ואין איש המרה את פיו.

והנה היו שתי סבות גורמות, כי העם אשר העליצו את רוח משה וימררו את חיו היו כמתאוננים פעמים אין מספר ובקשו לפרוק את עולו מעל גוארם, שמעו בקול יהושע בכל אשר אום וסרו אל משמעתו מצלי לפנות פה.

הסבה האחת היא, כי היה משה נצדל מעמו לא התערב עמם. כי מעוררו גדל במקר המלך, את אחיו לא הכיר והם לא הכירוהו, ואז הלך לו אל ארץ אחרת, וכאשר שב אליהם בן שמונים שנה, בא בשם י"י לנאות להוליאם ממנרים להיות להם שר ומושל; ובמקצ התעלם מעיניהם ארבעים יום שתי פעמים; גם לקח אהלו ונטה לו הרחק מן המחנה (שמות ל"ג י"ז), ושם ישב צדד ולא בא אליו אך האיש אשר יבקש את י"י, ולזה אם גם היתה יראתו על פני כל העם וכמלאך י"י היה בעיניהם, בכל זאת לא נקשרו בו צעבות האהבה כי לא היה לבס גם זו; ולכן בטר להם ובעת רעה אך למלאך אכזרי חשבוהו, וימרו את רוחו. לא כן יהושע הוא היה נער אתם והתגדל עמם; המה ידעו את האיש ואת שיחו בעודו היה משרת משה; ולזה צמלחמת עמלק לא בחר משה האנשים לנאת צמלחמה כי אם אמר אל יהושע: בחר לנו אנשים, מדעתו כי יהושע הכיר את אחיו לדעת למי לב אחיץ בגבורים. וגם אחר כך כאשר הושם יהושע לנגיד על ישראל, שכן תמיד בתוכם ולן בקרב המחנה, כנזכר ביהושע; ועל כן גדלה אהבתם אליו ועזרהו בנפש חפלה ובלב שלם.

והסבה השנית, כי משה הוליכם ארבעים שנה בחוהו לא דרך צמדצר הגדול והנורא, מעון חנים נחש ושרף באין לשם ומים, ותקלור נפש העם בדרך, ובפרט

וצפרט העם אשר ילאו ממלרים וידעו כי צעיניהם כל יראו עוד את הארץ הטובה וכל תוחלתם כנזזה, ואם כן איך יפלא כי החלונו ודברו סרה על משה; אכן עתה כאשר הציאם יהושע אל הנחלה ואל המנוחה אל הארץ אשר כלתה לה עיניהם זה שנים רבות, חיתה רוחם, התאזרו עוז וצמחה וצטוצ לצב הטו חוץ לקול מנהיגם.

ונשאר לנו אך עוד לדבר מקדושת יהושע וקרבתו אל האלהים; וגם פה נמלא כי היה מן השרידים אשר י"י קורא אליו לבקר בהיכלו ולחזות בנועמו, כי גם טרם כתיב משה מהודו עליו כאמר(שמות כ"ד, י"ג, י"ד): ויעל משה ויהושע משרתו וגו', ואל הזקנים אמר: שבו לנו בזה, הרי שהיה יהושע קרוב לשכינה (ועיין פירוש רש"י וראש"ע שם); ולכן כאשר ירד מן ההר היה יהושע מיד אללו ולא ידע ממעשה העגל כנראה צפרטת כי תשא; גם כאמר: ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל (שם ל"ג), ובאהל הזה ירד י"י צענן ודבר עם משה כמבואר שם; וא"כ היה במקום שם נראה כבוד י"י. ועולם מעלת נבואתו אחרי אשר נסמך מידי לא קם כמוהו כצר התצאר לעיל. ויען קרבת האלהים חפלה נפשו עד מאד, לכן היה גם עבד נאמן לנאמן בית י"י, ולזה קנא למשה כאשר התנבאו אלדד ומידד צמחנה, אשר לפי מחשבתו לא הרשו לזה מאת אבי הנביאים, ואמר: אדוני משה כללם (צמדבר י"א כ"ח); וצפרט לדעת חז"ל כי אלדד ומידד התנבאו משה מת ויהושע מכנים, בודאי זה יעיד על טהרת לבו כי צערה חמתו על דבריהם.

ועוד דע כי חז"ל אשר לפעמים בקשו לנקות איש הנצחר מעון המפורש בו כמו שאמרו: כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה וכדומה (שבת כ"ו ע"א), ולפעמים השתדלו לתת דופי בקדושי עליון ולהשית עליהם חטאת אין לה זכר בכתוב, כאמר: בקש דוד לעצור ע"ז (סנהדרין ק"ז ע"ב), הן המה מלאו גם ציהושע עול, כי מלכד כי לדעת קנת החכמים עבד יהושע על מזות עשה של הקמת אצנים ומזבח צעזרם את הירדן (ובצר בארנו זאת במקומו הראוי לו בספר הזה), אף גם האשימוהו, כי צעבור להאריך ימים עשה מלחמה ימים רבים^א); עוד אמרו על פסוק עתה באתי

מבוא

(יהושע ה' י"ב) אמש בטלחם חמיר של בין הערבים והיום בטלחם ח"ת וכו' (סנהדרין דף מ"ד ע"ב), אך כל זה דרך דרש; אולם אשר יחשב לאון גם צעיני האיש ההולך בעקבות פשטות הכתובים, הוא הבזיון והקלף אשר הראה יהושע לחמשת המלכים (שם י' כ"ד, כ"ה), כי לא נאזה למנלח לו רוח נדיבה, להחעולל באויביו ולתת אותם לשמלה. אך כודע כי דתי המוסרי (אשר המה מן המפורסמות) ישחנו ויתחלפו לעם ועם ולעמים שונות, ואשר עתה נדמו צעינינו לאכזריות, בימים ההם למשפט יחשב, כאשר יבין זאת כל משכיל. גם אולי השיב יהושע אך גמולם בראשם וכאשר עשו עשה להם, ודוגמתם מלאנו באדני בזק (שופטים א' ז').

את זה יגעתי ומלאתי אחרי צינותי בספרים ואחרי העיון כפי אשר תשיגיד שכלי מחולדות האיש הנבחר הזה, כי מעיני ציתו ומשפחתו ומלאלי מעיו לא ידענו דבר מהכתוב. ומז"ל קבלו כי יהושע נשא רחב לאשה והיו לו ממנה בנות ומהן ילאו שמונה נביאים כהנים (מגילה י"ד ע"ב); ואם גם נסכים לזה יראה לי כי היה ליהושע עוד אשה אחרת, יען רחוק הוא שלא לקח אשה עד ימי זקנה ושיבה; כי כשנכתב לארץ היה יוחר משמונים לכל הדעות אשר הבאתי לעיל. ובזה נבא אל החקירה השניה והיא:

ב

חקירה עיונית

אם כל הדברים הנאמרים בספר הזה
יהושע כתבם אם לא?

הנה גם חכמי העמים^א קימו וקבלו, כי רוב עיני הספר הזה בימי יהושע נרשמו^ב; אך כי אנחנו אשר מסורה בדינו, נקיים ונקבל כי יהושע כתב ספרו;
כי

א) זיעהע חייכלייטונג לזך פלטען טעמטחענט פֿון מייִהֿקלן, 3. בענד.

ב) ואם אחת נכון הדבר כי בימי יהושע נכתב, אין ספק כי גם ידיו כוננו; כי מי זה האיש אשר ימאן להאמין כי ליהושע מזרח משל לו חנן יי נבאן למודים? אולם. לש הים

כי כן איחא צנצא צחרא (דף י"ד ע"ב) חנו רבנן סדרן של כתובים וכו' משה
 כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוצ, ויהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שצחורה ע"כ.
 אולם דע כי הרד"א בהקדמתו לנביאים הראשונים מאן ימאן צקבלה הזאת; וז"ל:
 ואל תחמה על אשר נטיתי מדעת חז"ל בזה, כי גם בגמרא לא הסכימו בדברים
 האלה, וחלקו שם, אם משה כתב ספר איוצ, ואם כתב יהושע שמונה הפסוקים
 מהצחורה? ואחרי שתז"ל ספקו בקלח המאמר, אינו מהבטל שגם אני אבחר במקלתו
 דרך יותר ישר ונאות כפי טבע הפסוקים ויושרם, ע"כ. ולדעתי יש ראייה ברורה, כי
 גם חכמי התלמוד דחו המאמר הזה מן הלכה; כי איחא (שם דף ט"ו ע"א) ר' יוחנן
 ורבי אלעזר דאמרי תרווייהו: איוצ מעולי הגולה היה; ומקשה שם הגמרא משלש
 צרייתות עד דמסקי: תנאי היא עי"ש. והנה יפלא מדוע הביא הש"ס עלות מרחוק
 לסתור דברי ר"י ור"א ולא הצרייתא שלפנינו: משה כתב ספרו וספר איוצ? א) ולא
 ראיתי לאחד מן המפרשים שהרגיש בזה; אין זה כי אם שגם צעיני חכמי התלמוד
 נראה הצרייתא הזאת שלא כהלכה; צעבור ששם נאמר: שמונה פסוקים שצחורה
 יהושע כתבם, והדבר הזה צמחלות ר' יהודה ור' שמעון נאמר כדאיחא שם (דף
 ט"ו ע"א): אם גם לדעת קלח ר"י ור"ש הלכה כר"י (עיין עירובין מ"ו ב', ובינה כ"ז
 ע"א) בכל זאת אין לספק כי פה לדקו דברי ר"ש שאמר משה כתבם יען לדעת
 ר' יהודה כמעט ירופפו עמודי הדת; כי אם שמונה פסוקים שצחורה יהושע כתבם
 מי יערב לנו אם לא גם שאר המאמרים מעשה ידי סופר מאוחר המה? וכמה מן
 ההפסד יגיע מזה לאמונת ישראל; ולזה לא בקשו חכמי התלמוד להוכיח מצרייתא
 אשר

לו עט סופר מהיר כמשה רבו; יען משה מלבד אשר תורת ה' צפיהו ונשמת שדי הצינהו
 היה אומן בנית פרעה ובהני מכרים היו מוריו, אף התרועע והמתחן עם נהן מדין; וידוע
 כי בימים ההם לנהנים לבדם נססרו מפחמות אולרות המדעים. אך יהושע היה איש מלחמה
 מנעוריו וידיהו המלמדות לקרב ידעו יותר לחשוף בחרב וחנית מלמשוך בשנט סופר; ולזה באמת
 אין לערוך לשונו ללכת שפת החורה (ואם אולי נבדד משאר ספרי נביאים הראשונים). ונפרט
 היה מדרגו לנפול עניינים כאשר הערנו על זה בכמה מקומות בצאורנו; גם יבא זה פעמים
 הספור מני ראובן וגד כי נחלו צעבר היידין מזרחה, וכן נאמרה ונשנית שהלויים לא נחלו בתוך
 בני ישראל, וכל זה איננו לחפזת המליכה.

א) ובדאי כי אין להתעקש ולאמר כי איוצ היה מימות משה עד עלות בני סנולס
 מנבל, כי כבר נאמר וימי איוצ ספרי זאת מאה וארבעים שנה (איוצ מ"ב ט"ו).

מבוא

אשר לדעתם רק דעת יחיד *). אכן אם גם לדיון יש תשובה, בכל זאת כאמין בקבלה הזאת כי יהושע כתב רוב ספרו; אחרי שגם השכל יסכים לזה והאמתתו נגלה לכל קורא בספר הזה צעיון דק ובלבד תמים שומר האמת.

אולם אם גם הוכן הספר ורוב ענינו, יהושע כתבם בכל זאת אמת ויניב הוא, כי חלו בו ידי סופרים אחרים, ופסוקים רבים נכתבו אחרי מות יהושע; והנה אליע לפיכך קורא הנעים את כל המאמרים אשר מלאו חכמי ישראל וחקמי האומות לגזור אומר עליהם, כי מדור אחר למחו; ואם קורא על דבריהם כי י"י הטובה עלי, ואחר זה אחיה דעתי צעיון זה.

א. אמרו חז"ל (שם) יהושע כתב ספרו; והא כתיב: וימת יהושע? דאסקוה אלעזר; והא כתיב: ואלעזר בן אהרן מת? דאסקוה פנחס; (והרד"א במקום הנזכר גרס: פנחס והזקנים) וזה דבר ברור כשמש.

ב. מה שכבר נתעורר עליו רש"י ז"ל; והוא מה שנאמר: ויעלו בני דן וילחמו בלשם וגו' (יהושע י"ט מ"ז) וז"ל: לאחר הזמן בימי עתניאל בן קנז, ובימי דמות פסל מינה ב'), והרד"א אמר: וזה טענה מוכרחת, שלא נכתב המאמר הזה כי אם שנים רבות אחרי מות יהושע; והאמת אהו.

ג. גם זה מדברי רש"י (שם ט"ו י"ד) וז"ל: לאחר מיתת יהושע; כי עדין בימי יהושע לא נלכד חצרן וכו' ואחריו החזיק החכם בן זאב, במבוא להספר הזה, וכבר

א) אכן אם גם לא ראה הגמרא להקשות מצרייתא הזאת בכל זאת הביא ממנה סיועא לרבי לוי שם (ט"ו ע"א), ואשר חשקה נפשו בדרך הפלפול יוכל לתרץ בזה מדוע לא אמר לימא מקייעא ל', גם בין חזין בדברי רש"י בד"ה דחניא שאמר פלוגתא דחנאי בהאי וכו', ולכאורה זה שפת יתר, ולדעתי כוון רש"י לישב קושי' הנ"ל, ולזה לא פלוגתא דחנאי להורות כי הצרייתא דיהושע כתב ספרו היא אך מימרא מפי אמוראים ולכן אין להקשות ממנו על רבי יוחנן. ועוד עיין היטב בד"ה חניא כמאן דאמר והבן. ובמסכת' מכות (י"א א') איתא ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלהים פליגי בה ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר שמונה פסוקים שנתורה וחד אמר פרשת ערי מקלט, והנה לא נתברר מי זה אמר שמונה פסוקים ומי אמר פרשת ערי מקלט כי זה חלוי במחלוקת שתי הלשונות שהביא הש"ס ב"ב (שם) עד כאן כתב משה מבאן ואילך כתב יהושע דברי ר"י ואמרי לה רבי נחמיה.

ב) הנה תראה, כי לדעת רש"י לא היה מעשה פסל מינה באחרית השופטים ועיין בהקדמה לספר שופטים.

ובצר הראיתי לדעת, (עיין בצאורנו י"ז י'), כי גם מעיני שניהם נעלמו שני פסוקים הבאים כאחד, ואין ספק כי צימי יהושע ועל פיו כלכדה חצרון; אם כן אין מזה ראיה כלל: והרד"א נשמר מזה, ולא הביא זאת לראייה.

ד מה שנאמר (שם י' י"ד): לא היה כיום ההוא לפניו ואחריו, כי לפי הנראה, לא נאמר זה על נד נבואה או על דרך השיעור והאמר, כי אז היה נכון לאמר: ואחריו לא יהיה, כמו שנכתב בתורה (שמות י' י"ד), וידמה לזה כי מפי סופר מאוחר ילאו הדברים האלה. אכן אין זאת עדות נאמנה לסמוך עליו ולהכחיד בעבור זאת קבלת חכמינו ז"ל, כי נוכל לאמר שמלת היה מושך עלמה ואחרת עמה, אם גם לפי זה היה לריך להיות במאמר השני הפעל בעתיד, אין זה זר כל כך.

ה ממה שנזכר: הר ישראל והר יהודה (י"א ט"ז וי"א). ולדעתי גם זאת טענה נולדת, כי אם גם נאמר, שההר אשר היה בחלק יהודה היה נקרא על שמו, עוד יקשה: מה זה הר ישראל? עיין בצאורנו שם. אולם אין מזה להוכיח, כדעת חכמי העמים, כי ספר יהושע נכתב אחר מות שלמה כאשר כבר נחלקה ממלכת עם י"י; יען גם ימים רבים מלפנים היה שצט יהודה מובדל משאר השבטים, כי כן נאמר בשאול (שמואל א' י"א ח') ויהיו בני ישראל שלש מאות אלף ובני יהודה שלשים אלף, וכן שם (ט"ו ד'): מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים את איש יהודה; הרי שלא התפקדו בני יהודה עם ישראל, ובדוד הדבר ידוע, כי יהודה החזיקה בו שבע שנים ובית ישראל היה אחר איש בושת, וכן היה באבשלום; עוד נאמר (שמואל ב' י"ז א'): ואתנה לך את בית ישראל ויהודה, וגם דוד אמר (שם כ"ב א'): לך מנה את ישראל ואת יהודה, ושם (ט'): ותהי ישראל שמונה מאות אלף וגו' ואיש יהודה חמש מאות אלף, הנה כבר מוכח, כי יהודה וישראל היו סלוקים, אם גם לעם אחד יחשז ומלך אחד מלך עליהם; ולזה יתכן שהיו קוראים לה אחד שהיה לאחד משבטי ישראל סמוך להר יהודה בשם הר ישראל, גם טרם נחלקה המלכות.

ו ואחרון הכניד הרד"א, אשר הקשה לשאול מן עד היום הזה הנזכר פעמים רבות בספר יהושע; ואם הוא עלמו כתב ספרו, או נכתב צימיו, איך יולדק זה, הלא גם לדעת צעל סדר עולם, אשר האריך ממשלת יהושע, לא שפט

מבוא

יותר מכ"ח שנה; ואם כן איך יתכן כי על זמן כזה יאמר: עד היום הזה? ובאמת זאת קושיא עיומה, כי מלבד שעל ידו נסתר לגמרי מאמר חז"ל בצבא בחרה שהבאתי (כי גם על שמואל הקושיא הזאת במקומה עומדת כאשר בחר הרב הנ"ל), אולם אף בתורת משה תהיה זאת לנור מכשול ולאזן כגף כי שם נאמר (דברים ג' י"ד) ויקרא אותם וגו' חות יאיר עד היום הזה כאשר העיר כבר הראב"ע על זה. והנה אמרתי להחזיק בדעת אחד מחכמי העמים שאמר: עד היום הזה, הוא כמו ציוס הזה; ובאמת אינו רחוק כל כך, כי כבר אמר הרד"ק במכלול, ששמוס הב' גם כן במקום עד, כמו בהשמים חסדך (תהלים ל"ו): עד השמים חסדך; ומדוע לא נאמר כי יבא עד תמורת צ' ? גם מלינו, שיבא עד תמורת ל' כמו: האזנה עדי (במדבר כ"ג י"ח) שהוא, כמו לי או אלי, וכן תוכל לשמש במקום צ'. ועפ"ז יש גם לפרש הפסוק: הלא זה דברי עד היותי על אדמתי (יונה ד' ב'): צהיותי; וגם הרד"ק פירש, שהוא כמו: צעור. ולפי הנחה הזאת יתבארו כמה פסוקים על נכון, מצלי שנלטרך ליחסם לסופר מאוחר, כמו דברים ג' י"ד וי"א, וכן רוב עד היום הזה בספר הזה יתבארו היטב. אולם מלבד כי לפי טבע הלשון היה נכון לאמר: עד היום ההוא, הנה גם כמה פסוקים לא יסבלו פירוש הזה, כמו ביהושע (ט' כ"ו) שנאמר: ציוס ההוא וגם: עד היום הזה, וגם שם (י"ג י"ג וט"ו מ"ג), ועוד אחרים לא יתפרשו על דרך זה וכן בשמואל א' (ה'ה') על כן לא ידרכו כהני דגון וגו' עד היום הזה, לא יתכן באופן הזה; ולזה סבתי אני את לצי לפירוש ידידי הרב המתרגם נרו, כי הוא אמר עד, עד, ועוד אחים המה, ויורו על הקיום והתמדה, ועקרים הוא, עוד, שהונח על המשך הזמן, וכן עד, עד הבקר, והושאל גם על יחס המקום: עד אלון מורה (בראשית י"ז ו'), ויבא גם עד על המשך הזמן צלי הפסק: שוכן עד (ישעיה נ"ז ט"ו), עומדת לעד (תהלים קי"א י') ומזה מלת עולם ועד; ואף מלת עד מענינו, כי על ידי העדות יתקיים ויתמיד אמחת דבר מה, ולכן תבוא לפעמים עד תמורת עד, כמו ליום קומי לעד (זכריה ג' ח') ששעורו: לעד, כי י"י הוא עד ודיין, וכן: י"י יהיה וגו' עד עולם (שמואל א' כ' מ"ז) ענינו: עד עולם; ועל דרך זה תרגם הרב נרו כמעט כל עד היום הזה הבא בספר הזה, ולדבריו יבא גם הפסוק: על כן לא ידרכו וגו' שהבאתי לעיל על נכון; אולם שלשה הפסוקים אשר יתנגדו לפירוש הראשון (יהושע ט' כ"ד, י"ג י"ג וט"ז מ"ג) גם לו יכחשו.

הנך רואה קורא הנעים, כי אך לשוא יעמול השוקד לשום דברים צפי יהושע והוא לא דברס, ולאמר: זה כתב ידו, וכמשו צפניו יענה; אך האמת הנכון הוא, כי יהושע כתב את קורות בני ישראל אשר מלאם בימיו על ספר; כי מה שהעירו הרד"א וחכמי העמים, אם יהושע כתב ספרו, מדוע לא הזכיר זה הכתוב כמו במשה (דברים ל"א ט' ו"ד)? אין זה קושיא כלל, כי משה כתב התורה ללוים למשמרת עולם להורות את העם חוקים ומשפטים, ולזה העיד על עצמו, כי הוא כתבו: אכן ספר יהושע, אשר יכלול אך ספורים הנודעים לכל אנשי דורו, למה זה יתחם שמו עליו; אולם בדברי הנרית אשר ברת עמהם והניחם אלל תורת י"י למען יהיה לעד לדור אחרון, כי נחרו צ"י, נאמר: וכתוב יהושע (כ"ד כ"ו). והנה לא נודע למי מסר הספר הזה, ואין ספק כי דברות ימים ועתים נעשו ממנו העתקות שונות. גם זה צרור לדעתי, כי כאשר על פי הגורל הציב גבולות ישראל, על פיו היו נרשמים כל הערים ומחריהם כנזכר שם (פרשה י"ט); אולם אומר אני, כי לא חצר יהושע סדר חלוקת הארץ לספרו, אך נתן לכל שבט ושבט ולראשי המטות מגילה, בה נרשם נחלתו לכל גבולותיה וכל הערים אשר עלו בגורלו נקבו בשמותם, ואחר ימים רבים עמד מאסף אחד יהיה זה שמואל הרואה כדעת הרד"א, או איש נבחר אחר — וחצר ספורי יהושע עם סדר חלוקת הארץ אשר העתיק ממגילות ראשי בית אבות והיו לאחדים צידו. וכל עד היום הזה הבא בספר הזה, והפסוקים אשר מנותח מוכיח עליהן כי מאוחרים המה מזמן יהושע, אם מידי המאסף הזה ינאו, או שכבר מלא כן בהעתקות אשר קבץ ומידי סופר אחר היו; ולזה במספר הערים אשר נפלו לכל שבט ושבט, נפל כמה מן החסרון והבלבול, כי לא היה למאסף לאל ידו להשוות כל המגילות האלה ולמלאותן מסרונם. וכבר הערנו על זה בכמה מקומות בצאורנו, הלא תדע כי לפי עדות רבינו האי ורד"ק יחסרו בכל הספרים הקדמונים בפרשה כ"א שני פסוקים שלמים, עיין שם בצאורנו, ואיך יתכן זאת, אם לא נאמר כי להמחצר ספר יהושע היה לפניו מגילה בה היו נעדרים שני הפסוקים, והמחצר ספר דברי הימים השלימים אם ממגילה אחרת או מדעתו (א).
הנה

(א) וגם הערנו פרשה ט"ו כי בהעתקת ע"ב זקנים נמנו עוד כמה ערים לשבט יהודה אשר אין להם זכר בספרים שלנו.

מ ב ו א

הנה את זה ראיתי להציע לפניך קורא הנעים בפתיחת ספר יהושע, ויהיה זה לך אור לנתיבתך בצאורי, כי כל מפלתי לדבר על אודות צאורי, יען לא לי משפט הצקור, אך הקורא יבין לאשוריו ויבקר בין טוב לרע. אולם את זאת אודיע, כי אנכי כליתי כבר את מלאכת הצאור בטרם השלים הרב המתרגם כרו את העתקתו; ולזה תמצא לפעמים כי לא מתשבותיו מתשבותי ולא דרכי דרכיו; אך הנחנו שניהם גם את התרגום גם את הצאור כאשר הוא, כי כמוהו כמוני אך אמת חפצנו בעומות והצורך יצטרך.

פראג, בחדש מרחשון תקצ"ג לפ"ק.

וואלף ברמ'ל ג'ע.

א (א) ויהי אחרי מות משה עבד
יהוה ויאמר יהוה אל-
יהושע בן-נון משרת משה
לאמר: (ב) משה עבדי מת ועתה
קום עבר את-הירדן הזה אתה
וכל-העם הזה אל-הארץ אשר
אנכי נתן להם לבני ישראל:
(ג) כל-מקום אשר תדרוך כף-
רגלכם בו לכם נתתיו כאשר
דברתי אל-משה: (ד) מהמדבר

א (א) עם געשאה נאדעם
משה דער קנעכט דעם עווי-
גען געשטאנען וואר, דאס
דער עוויגע צויהושע דעם זאג-
נע דעם נון, דעם דיענער דעם
משה, אלוא שפראך: (ב) משה
מיין קנעכט איזט טאדט, אונד
נון מאכע דוא דרך אויף אונד
געהע איבער דיעזען ירדן, דוא
אונד דיועם גאנצע פאלק, אין
דאז לאנד וועלכעס איז איהנען
דען קינדערן ישראל'ס איינ-
געבע. (ג) יעדען ארט וועלכען
אייערע פיס וואהלע בעטרייטט,
האבע איך אייך געגעבען,
וויא איך עם משה צוגעזאגט.
(ד) פאן דער וויסטע אונד דעם

והלכנו

לבנון

ר ש י

א (א) ויהי אחרי מות משה. מחובר על סדר התורה המסיימת בפטירת משה וזה מחובר לה: (ב) משה
עבדי מת. ואלו היה קיים בו הייתי ספק. ורבותינו דרשוהו על שלש' אלפים הלכות שנשמתו
בימי אבנו של משה בא יהושע ושאל אמר לו הקד"ה משה עבדי מת והתורה על שמו נקראת לומר לך
א"ל לא וטורדן במלחמה: (ג) כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם. כיוולא בו נאמר למשה ושיניו בספרי אס
ללמד על תחומי א"י הרי הוא אומר מהמדבר והלכנו הזה וגו'. א"כ למה נאמר כל מקום אשר תדרוך
כף. א"פ ח"ל מהתכנסו את הארץ כל מה שתכנסו מתוכה לארץ יהיה קודש ויהיה שלכם: (ד) מהמדבר
והלכנו

ב א ו ר

א (א) ויהי, כתב הרד"ק מנהג הלשון לכתוב וי"ו במקומות לא להוסיף ולחבר וגו', ונא נתחלת
הדברים ובראשית הספרים ע"כ. ונאמת כי במקומות האלה היה תמיד לעטף ולחבר (כי גם
עם וי"ו הספיק יכורף הוראות הקיסור) אס עם מה שלפניו או מה שלאחריו כלומר בעת ההיא אירע
כך וכך, וכן באן כאשר מת משה אז אמר ה'. אחרי, ידוע דא"ל אחרי מופלג אחר סמוך. והנה
מלינו לרוב וימי פלוני אחרי הולידו וגו', גם וימי נא אחר המבול (בראשית ט' כ"ח) ומה מופלג וסמוך
שייך באן? גם כתוב ויהי אחרי לכתם (ש"ב י"ז כ"א) ושם בודאי הכוונה איננה לזמן רחוק, וכן אחרי
לאחר (יחזקאל מ"ו י"ב) ועוד רבים, לכן הנכון כי המלה הזאת תבוא לרוב על דרך הסמיכות כמו מלת
אשר, ולזה תבוא במשקל הרביעי, כי גם הכנוי מן אחר אשר ממנו נגזר מלת היום אחר, חמיד ברבים
אחרי אחריו ודומיהן, ולפעמים תבוא בנפרד ואז תבוא ביחיד, ואלו גם חז"ל לא ראו לחלק בין אחרי
לאחר אך אס יבוא בתחלת הענינים, אולם לדעת רש"י בספוק אחרי תבוא השמש (דברי י"א ל') לא
יהי' כן. טוב הראוי חכם א' כי גם דא"ל יש מחלוקת בזה הענין בראשית רבה פ' י"ד ח"ל: ר' יודן
ור' הונא הרוויחו בשם ר' יוסי בן יזמרא, ר' יודן אמר בכל מקום שנאמר אחר מופלג אחרי סמוך ור'
הונא אמר בכל מקום שנאמר אחרי מופלג אחר סמוך ע"כ (והובא בילקוט ריש ספר יהושע) ומי כהחכם
ויודע פשר דבר. (ב) משה עבדי מת, הנה הדבור הזה היה אחר אשר חמוימי אבן משה, ואין ספק
כי יהושע והעם אשר אמו עוד מאנו להנחם ורוחם נבקה בקרנם, ולכן הרהיב השם עוז בנפש יהושע
ואמר: משה עבדי מת, היה לא יחיה עוד, ומה לכם להתאונן יותר מדאי, לא עת לבנות עוד, אך
קום וגו'. קום, מלת הקריאה בא בתחלת הדברים לזיוון וכן לך והנה. לחם לבני ישראל,
בא השם אחרי הכני ליחר ביאור, וכן ותראסו את הילד (שמות ב' ו'), הכני ישראל את
העם הזה (יחזקאל מ' י"ד) וכדומה. (ד) מהמדבר, זה מדבר קדש מדבר לון (ד"ש י').

והלכנו

א 1

JOSUA.

לכנון היער כיו צום גראסען
שטראמע פרת, דאז גאנצע
לאנד דער חתים, אינד ביו צום
גראסען מערע געגען דען אוני
טערגאנג דער זאננע, זאלל איי
רעגרענצע זיין. (ה) עס זאלל דיר
ניעמאנד ווידערשטעהן דורך
דיין גאנצעם לעבען, וויא איך
מיט משה געווען, זא ווילל
איך אויך מיט דיר ויין, איך
לאססע דיר נישט זינקען אונד
ווערדע דיר נישט פערלאססען.
(ו) זיין שטאנדהאפט אונד
בעהארליך, דען דאז זאללסט
דיינעם פאלקע דאז לאנד אייגען
מאכען, וועלכעס איך איהרען
עלטערן צוגעשווארען, איהנען
איינצוגעבען. (ז) נור זיין איי
סערסט שטאנדהאפט אונד
בעהארליך, אום אללעס גע.

והלבנון הזה ועד הנחל הגדול
נהר פרת כל ארץ החתים
ועד הים הגדול מבוא השמש
יהיה גבולכם: (ה) לא יתיצב
איש לפני כל ימי חייה כאשר
הייתי עם משה אחיה עמו
לא ארפה ולא אעזבך: (ו) חזק
ואמץ כי אלה תנחיל את העם
הזה את הארץ אשר נשבעתי
לאבתם לתת להם: (ז) חזק
ואמץ מאד לשמור לעשות בכל
התורה אשר צוה משה עבדי

אל

נויא צו בעפאלגען אונד צו ערפאללען, נאך יענער לעהרע וועלכע דיר מיין קנעכט משה אנבען
פאָהלען

ר ש י

והלנון הזה. הוא מדבר קדש מדבר בין שני אדום שהיה במקלוע דרומית מזרחית ודרך שם
נכנסו לארץ כנ"ש והנה אנחנו בקדש (במדבר כ'). ומגין שהיה בדרומית מזרחית שאל' והיה
לכם פאת נגב ממדבר בין על ידי אדום וגו' (סס ל"ד): ועד הנהר הגדול נהר פרת. זו
רמזה מן הדרום לכפון: כל ארץ החתים. כנלל הזה: ועד הים הגדול מבוא השמש. לארכה
מן המזרח למערב: (ו) חזק ואמץ. בדרך ארץ כמה שהוא אומר כי אתה תנחיל וגו' את
הארץ: (ז) חזק ואמץ מאד. בתורה כמו שהוא אומר לשמור לעשות ככל התורה:

ב א ו ר

והלנון הזה, אומר הזה אע"פ שהלנון היה מעבר לירדן הנה היה נראה להם ראשי הרי הלנון גם
בערבות מואב (מרד"ק). הנחל הגדול נהר פרת, נחל הרד"ק כי נקרא הגדול בעצמו שהיה יותר
גדול מכל נחליו, ויותר נראה כי בכל ארצות המזרח היה נקרא נהר פרת הנהר הגדול כי הוא
נודע ומפורסם מאוד—ולכן יבוא כמה פעמי רק הנהר שם מנלי' לפרש שמו והכוונ' על פרת
(נראשית ל"א כ"א, שמות כ"ג ל"א), ועוד הרבה. ובג' מקומות גם נהר בלי' ה"א הידיעה והם ומנהר
ועד אפסי ארץ (תהלים ע"ב ח', וזכריה ט' י'), ולמני מכור ועד נהר (מכה ז' י"ב), ונכל ה"א באלה
לפ"ד למעט ביחוסים, כי בתהלים ובזכריה נכר נוסף על המלס וי"ו הקיסור עם מ' השימוש, וכן הדין
במכה, יען מלת ועד מוקפת, ואם גם פה תבוא מלת ועד במקף, הנה נודע כי דמי' הסיסוריה המלכית
טונות זו מזו, והנה פה אס גם כל הפסוק בתוך מאמר נביאי, ככל זאת הוא בעלמו אך על דרך הגדה
פשוטית להגביל תחומי א"י מכל זד בנידור גמור, אכן במקומות אנחנו רוח השירי נוססה גם, ולכן
יעבור המליץ במלות כידוע לבעלי הלשון. (ו) חזק ואמץ, הנה כבר אמרנו כי היה יהושע עוד נעלם
ונבא על מות מרע"ה ולזה היה לו הקצ"ה חזק ואמץ המר בעם מלנך ולבוש עוז כי אתה תנחיל וגו'
ולא נאזה לשר כנא לפיו' זעק וסר רוח, וראוי למכנס: ויחזק וזוהי חזק בעהערלט. (ז) חזק ואמץ
מאד, אס גם נוימך להיות לנן חיל, הנה לא בנחך מירש סארץ וזוועך לא תושיע לך אס לא מלך

פֶּאֱהֲלֵעֹן הָאֵם. וְיִשְׁכֵּעַ נִיכְסֵי דָא־
פֶּאֶן וועדער צור רעכטען נאך
צור לינקען. דאמיט דוא גליק-
ליך ווייעסט, איבעראלל וואהין
דוא דיך ווענדעסט. (ח) עס
זאלל נישט ענטפערנט ווערען
דיעזעס בוך דעם געזעטצעס
פֶּאֶן דיינעם מונדע, זאגערן
דוא זאלסט דארין מיט בע-
דאכט לעזען טאג אונד נאכט,
דאמיט דוא גענויא בעאכט-
טעסט צו ערפיללען, אללעס
זא וויא עס דארין געשריבען
שטעהט, אלסדאן ווירד דייך
אונטערנעהמן געלינגען, אלס-
דאן ווירסט דוא גליקליך ווין.
(ט) פֶּירוואהר! איך האבע דיך
ערנאנט, וויא שטאנדהאפט
אונד בעהאררליך בלייבע אוי-
פֶּערצאנט אונד פֶּורכטלאז, דען
דער עוויגע דין גאטט איזט
הירויף. בעפֶּאהל יהושע דען
פֶּארשטעהערן דעם פֶּאלקעס, פֶּאלגענדעס: (י) געהעט דורך דאן לאגער אונד
געכיעטהעט דעם פֶּאלקע אלזא: שאפֶּעט אייך לעכענסמיטטעל אן, דען נאך
דרייא

אל-תסור ממנו ימין ושמאול
למען תשכיל בכל אשר תלך:
(ח) לא ימוש ספר התורה הזה
מפיך והגית בו יומם ולילה
למען תשמר לעשות כל-
הכתוב בו כי-אז תצליח את-
דרכך ואז תשכיל: (ט) הלא
צויתך חוק ואמץ אל-תערץ
ואל-תחת כי עמך יהוה אלהיך
בכל אשר תלך: (י) ויצו יהושע
את-שטרי העם לאמר: (יא) עברו
בקרב המחנה וצוו את-העם
לאמר הכינו לכם צדה כי בעודו

שלשה

מיט דיר איבעראלל וואהין דוא דיך ווענדעסט. (י) הירויף. בעפֶּאהל יהושע דען
פֶּארשטעהערן דעם פֶּאלקעס, פֶּאלגענדעס: (יא) געהעט דורך דאן לאגער אונד
געכיעטהעט דעם פֶּאלקע אלזא: שאפֶּעט אייך לעכענסמיטטעל אן, דען נאך

ר ש י

תשכיל. חלליח: (ח) ספר התורה הזה. ספר משנה תורה היה לפניו: והגית בו. והתנוונת
בו כל הגיון שבתורה בלב בד"א והגיון לבי לפניך לכך יהגס אימה: (ט) הלא כויתך חוק ואמץ
במלחמה כמ"ש אל תערץ ואל תחת. והיכן זוהו בימי משה שא' וכו' את יהושע וגו' (דברים ג'):
(י) ויצו יהושע. ביום שחמו ימי בני אהל משה: (יא) הכינו לכם צדה. כל דבר הכריך לדרך
ובלי זיונס למלחמה אמר להם לתקן שאם אתה אומר במאכל ובמשתה הרי היו מהתפקים נסמן
שכנליס

ב א ו ר

בדרבי, ולכן יומר אתה דריך להתחזק ולהתאמץ מאוד לשמור וגו'. ממנו, בא ל"ז על התורה
לדעת בן מלך, כי תחסר מלת ספר, ובמסורה וי"ו סבירין ממנה, זה חד מן ששה דסבירין ממנה
ובתיבין ממנו ר"ל שהכונה כמו ממנה חס גם שבתוב ממנו. ויבין דוד (שמואל ב' י"ב י"ט)
מ"י וסבר דוד. (ח) דרכך, נפל וי"ד הרבים וגו' נמסרו במסורה. (ט) הלא צויתך, ענינו
לנגיד, וכן ואזנה את חנוני אחי ואת חנוניו שר הבירה על ירושלים (נחמיה ז' ב'), כלומר דע כי
אתה מלווה מפי הגבורה ואנכי שמתוך לנגיד על ישראל לכן חזק ואמן אל תעזוב וגו'. (י) ויצו יהושע,
הכוון מה שבתב הדלג"ג כי זה היה אשר שלוח מרגלים ע"ש, כי הובית זה בטוב טעם ודעת
ועיין

שְׁלֹשָׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־
הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לְבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן
לָכֶם לָרֶשֶׁתָּהּ: (יג) וְלֹרְאוּבְנֵי
וְלִגְדֵי וְלַחֲצֵי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה אָמַר
יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: (יד) זְכוֹר אֶת־הַדָּבָר
אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עַבְד־יְהוָה
לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מְנִיחַ לָכֶם
וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת:
(טו) נְשִׁיכֶם טַפְכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ
בָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעֲבְרוּ
חַמְשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גְּבוּרֵי
הַחֵיל וְעֹזְרֵתֶם אוֹתָם: (טז) עַד
אֲשֶׁר־יָגִיתִּי יְהוָה וּלְאַחֵיכֶם כָּכֶם
יִירָשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָהֶם

דר"א טאנען זאללט איהר
איבער דיעזען ירדן געהען אום
צור בעזיט צנאהמע דעם לאנ
דעם צו קאטמען, וועלכעס
דער עוויגע אייער גאטט איך
אלס אייגענטהום געבען ווירר.
(יג) צו דען ראובניטערן, גרי
טערן, אויך צו דעם האלבען
שטאטמע מנשה אבער, שפראך
יהושע וויא פאלגט: (יג) דעם
אויפטראגס איינגעדענק וועל.
זען איך משה דער קנעכט
דעם עוויגען ערטהיילט האט,
דאער שפראך: דער עוויגע
אייער גאטט געוועהרט איך
רוהע, אינדעם ער איך דיעזעס
לאנד איינזיכט. (יד) אייערע וויי
בער, קינדער אונד העערדען
זאלען אין דעם לאנדע בלייב
בען, וועלכעס איך משה אנגע
וויגען, דיעסזייט דעם ירדן,
איהר אבער זאללט געריסטעט
איינחערציעהען פאר אייערן
ברידערן, יעדער טאפערע
אום העערע, אויף דאס איהר
איהנען היילע לייסטעט.
(טז) זאל אנגע ביז דער עוויגע

אויך אייערן ברידערן, זאל וויא איך רוהע געוועהרט, אונד ביז אויך זאל דאן לאנד
אין בעזיט געהען, וועלכעס דער עוויגע אייער גאטט איהנען איינזיכט, נור
אלס.

ר ש י

שנליהם עד ט"ז בניסן וכס"א וישבות המן ממחרת מ"ר: בעוד שלשת ימים. בסוף שלשת
ימים בעוד שיהיו כאן ג' ימים ואחר תעברו: (יד) כל גבורי החיל. שנכם יעברו מלווים:
(טז) בעבר

ב א ו ר

(ועיין לקמן ג' א'). (יג) זכור, כתב הד"ק כי הוא המקור ולדעתו שעורו היה זכור וכן
תרגם יונתן הוה זכירין, ויתכן גם כי הוא כווי ממש כמו זכור את יום השבת ורבים כנה, ובס
זלשון יחיד כי לקיטין עס דבר, או הכוונה על כל אחד ואחד. מניח לכם, כי נחן לכם וגו'
והו"ו במקום כי. (יד) חמשים, לדעת קלמ מעתיקים הכוונה שיהיו אנשי החיל נחלקים תמיד
לחבל

וּשְׁבַתָּם לְאֶרֶץ יִרְשָׁתְכֶם וִירְשָׁתָם
אוֹתָהּ אֲשֶׁר וָגַתְן לָכֶם מִשָּׁה
עֲבַד יְהוָה בְּעֶבֶד הִירְדֵן מִזֶּרֶחַ
הַשָּׁמֶשׁ: (טו) וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
לֵאמֹר כָּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה
וְאֵל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלַחֵנוּ בָּלָךְ:
(יז) בְּכָל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מִשְׁחַת
כֶּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יְהִיָּה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כִּי־אֲשֶׁר הָיָה עִם־
מֹשֶׁה: (יח) כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יִמְרָה
אֶת־פִּיָּךְ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ
לְכָל אֲשֶׁר־תִּצְוֶנוּ יוֹמָת רַק חֹק
וְאֶמֶץ:

ב (א) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בְּנֵי־נֹון מִן־
הַשָּׂטִים שְׁנַיִם אַנְשִׁים

מרגלים

פָּעַהֲלֵנוּ מִעֲנֵסֶם, דָּעַר וְאֵלֶּל שְׁטַעֲרֵכֶם, נֹור וַיִּיא שְׁטַאָנְדֶּהֲאָפֶט אֹנֶד כַּעֲהָרֶרֶלִיךְ.
ב (א) אֹנֶד יְהוֹשֻׁעַ וָהֵן נֹון־ים, וְאָנְדֶּע פֶּאָן שְׁטִים צווייא קֹנְדֶּשְׁאָפֶטֶר
הויב־

ר ש י

(טו) זַעֲבֹד הִירְדֵן מִזֶּרֶחַ הַשָּׁמֶשׁ. עֲבַד מִזְרָחִי שֶׁל יִירְדֵן: (יח) יִקְנִישׁ אֶת דְּבָרֶיךָ:
ב (א) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ וְגו'. ע"כ אֵינִי ז"ל שְׁתֹּךְ יָמִי אֲבָל מִשָּׁה שְׁלָמָה שְׁהִי לְסוּף ג' יָמִים שְׁתִּי
יָמִי אֲבָל מִשָּׁה עֲבָדוּ אֶת הִירְדֵן שְׁמַעֲס אֲנוּ לְמַדִּים שְׁמַת מִשָּׁה ב' אֶדֶר כְּשִׁאֲחָם מוֹנֶה ל"ג לְמִפְרֵעַ
מִיּוֹם שְׁעָלוּ מִן הִירְדֵן זַעֲבִיר לְחֶדֶשׁ הָרֶאֱשׁוֹן וְע"כ מִשְׁנַשְׁתַּלְחוּ הַמִּרְגְּלִים לֹא עֲבָדוּ אֶת הִירְדֵן עַד
יּוֹם הַחֲמִישִׁי שְׁנֹאֲמַר וַיִּשְׁנוּ שֶׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שֶׁנֹּד הָרֹדְפִים בֹּו בְלִילָה וַיַּעֲבָדוּ וַיִּבְּאוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ
בְּנֹון וַיִּשְׁכַּס יְהוֹשֻׁעַ זַבְקָר וַיִּסְעוּ מִהַשִּׁיט' הָרִי יוֹם ד' וַיִּלְוִי שֶׁם טֹרֶם יַעֲבָדוּ נִמְלֵא שְׁלֹא עֲבָדוּ
עַד יוֹם ה': מִרָּה. בָּרוּ כָךְ ת"י אֲמַר לְהַם עָשׂוּ עֲזָמִיכֶם כְּמַרְשִׁים כְּדִי שְׁלֹא יִסְתַּחֲרוּ דְבָרֵיהֶם
מִפְּנֵיכֶם

ב א י ר

לְחַבֵּל מִן מַחֲשִׁים אִישׁ, וְעִיין רד"ק שֶׁשׁ חֲמַשׁ. (יח) רַק חוֹק וְאֶמֶץ, כְּלוּמַר אִין לָךְ לְדֹאֹב עַל
שְׁלִים הַמַּחֲנֶה כִּי כָל הַעַם יִהְיוּ סָרִיסִים לְמַשְׁמַעְתָּךְ וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר יִמְרָה אֶת פִּיךָ וְגו', וְשַׁעֲתָה אִין
לָךְ אֶךְ לְהַתְחַזֵּק וְלִהְיָאֲמֵץ נֶגַד אֹיְבֵינוּ.

ב (א) וַיִּשְׁלַח וְגו', חֲרַשׁ, ת"י בָּרוּ, כְּלוּמַר בְּסוּד גְּדוֹל וּבְשִׁתּוּקָה רַבָּה, וַחֲבָדוּ רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית דִּיוֹנָה
(ד' ח'), וְכֵן ת"י שֶׁם שְׁתִּיקוּתָא. וְכַתֵּב הַרד"ק לֹא רָלוּ שִׁידְעוּ כָל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְחָדוּ וְהוֹסִף לֹא שְׁלָמָה אֵלֶּל
לְפִי שִׁידַע שִׁלְחָיו וַיִּרְחִיבוּ לִב הַעַם בְּנַשּׁוּרוֹת ע"כ, וְלִי נִרְאֶה יַעַן הַמִּרְגְּלִים שְׁלָמָה מִשָּׁה פִּי
ב

מַרְגְּלִים חָרַשׁ לֵאמֹר לָכוּ רְאוּ
אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וְיַלְכּוּ
וַיָּבֹאוּ בֵּית־אֵשָׁה זֹנָה וּשְׁמָה
רַחַב וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה: (ב) וַיֹּאמֶר
לְמַלְכֵּי יְרִיחוֹ לֵאמֹר הִנֵּה אַנְשִׁים
בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְחַפֵּר אֶת־הָאָרֶץ: (ג) וַיִּשְׁרַח
מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶת־רַחַב לֵאמֹר
הוֹצִיאי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלֶיךָ
אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבִיתְךָ כִּי לְחַפֵּר
אֶת־כָּל־הָאָרֶץ בָּאוּ: (ד) וַתִּקַּח
הָאֵשָׁה אֶת־שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים

היימליך אויס, אונד שפראך:
געהעט היי, בעזעהעט דאז
לאנד, בעזאנדערס אכער
יריחו: אונד זיא גינגען היי
אונד קעהרטען איין אין דעם
הויזע איינער נאסטוירטהיי,
דערען נאמע רחב וואר, אונד
לענטען זיך דאזעלכסט צור
רוהע. (ב) דיעועס ווארד דעם
קעניגע פאן יריחו אלזא גע-
מערלדעט: זיהע! עס זינד אין
דיעזער נאכט לייטע פאן דען
קינדערן ישראל'ים אונגעקאמ-
מען אום דאז לאנד אויסצו-
שפעהען. (ג) דא זאגטע
דער קעניג פאן יריחו צו רחב
אונד ליעס איהר זאגען: גיב
דיא צו דיר געקאממענען מענ-
נער העררויס, יענע וועלכע אין
דיין הויז איינגעקעהרט זינד,

דען זיא קאממען דאז לאנד אויסצושפעהען. (ד) אכער דאז ווייב האטטע דיא צווייא מענ-
נער

ר ש י

מפניכם. ד"א חרש חרש הטעניו עלמנס קדוות כדי שיהיו נראין בקדרין: ראו את הארץ ואת
יריחו. והלא יריחו בכלל היתה ולמה יאלת אלל שהיתה קשה כנגד כולם לפי שהיתה וזאת
על הספר. וכיוצא בו ויסקדו מעבדי דוד חשבה עשר איש ועשהאל. והלא עשהאל בכלל היה
ולמה יאל אלל שהיה קשה כנגד כולם. כיוצא בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואף בת
פרעה. והלא בת פרעה בכלל היתה ולמה יאלת אלל שהיה מחבבה כנגד כולם ובכלפי החטא
שהחטאה אותו ויותר מכולן כך שנויים בספרי: אשה זונה. ת"י פונדקיתא ומוכרת מיני מין:
(ב) לחפור. לרגל וכן משם חפר אוכל (איוב ל"ט): (ד) ותלפנו. יש מקראות מדברים על הרבים
כחיד לפי שמיכרה בהטמנתם ובמקום נר באלו היה יחיד. ות"א רבי תנחומא יש פנחס וכלל היו
ומנחם עמד לפנייהם ולא ראוהו לפי שהיה במלך. ד"א ותלפנו כל אחד ואחד בפני עצמו

ודגמחו

ב א ו ר

י"ב אנשים, ושלחו בעלת כל הקהל כמו שנאמר ותקרבון אלי כלכם (דברים א' כ"ב) והם
השיבו לכל העדה דבר וילא מאזנו מה שילא, לכן התחננס יהושע להסמיר הדבר וילא לשלוח
רק שנים אנשים. אשה זונה, הרד"ק בשרש זון כתב וז"ל רחב הזונה חומר בפלס טובה, פי'
מוכרת מין וכן חרגום יונתן פונדקיתא ע"כ; אולם בפירושו כאן אמר והאמת כי דעת יונתן
זונה משם כי כן דרכו לחרגום במקומות זונה פונדקיתא (עיין מ"א ג' ע"ו), והוא נאמת איננו רחוק
ובפרט לדעת הרלב"ג אשר אמר כי עיקר צוונת יהושע בשלוח המרגלים היה אך לחקור את
חבונת יושבי הארץ האם כבר נפל פחדו ואימתו עליהם ורפו ידי אנשי המלחמה או אם יתאזרו
חיל לעמוד על נפשם, וא"כ לצוונה מיוחדת בחזקת המלון, (ועיין רש"י פסוק י"א). (ב) לחפר,
כמו לחור כי חפר מחפש דבר (רד"ק). (ד) וחקח האשה, כבר לקחה כאשר הכניסה כי נודע
הדבר (מרד"ק). וחצפנו, הכון מה שאמר הרד"ק שפננה כל אחד ואחד ונכנינו עצמו כדי שלא

יודע

וַתֵּצֵאנֵנוּ וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי
הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאִין הָמָּה:
(ה) וַיְהִי הַשָּׁעַר לִסְגֹּר בַּחֲשָׁךְ
וְהָאֲנָשִׁים יָצְאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָּה
הֵלְכוּ הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מֵהָר
אַחֲרֵיהֶם כִּי תִשְׁיָגוּם: (ו) וְהָיָה
הַעֲלָתָם הַגָּגָה וְהַטְמִינָם בַּפְּשָׁתִי
הַעֵץ הָעֲרֵכֹת לָהּ עַל-הַגָּג:
(ז) וְהָאֲנָשִׁים רִדְפוּ אַחֲרֵיהֶם
דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת וְהַשָּׁעַר
סָגְרוּ אַחֲרֵי כֵּאֲשֶׁר יָצְאוּ הָרִדְפִים

אחריהם

נע- גענאָממען אונד פֿערבראָר-
גען: דאָרויף שפראך זיא:
וואָהל דנד ריעזע מעננער בייא
סיר איינגעקערט, דאָך אײך
וואוסטע ניכט וואָהער זיא וואָ-
רען. (ה) אונד אַלס מאָן דאָן
סהאָר שליעסען וואָללעט, ווייל
עס פֿינסטער וואורדע, גינגען
דיא מעננער הינױס, וואָהנע
דאָס אײך ווייס וואָהין זיא גע-
גאנגען. ועטצט איהנען איי-
ליגסט נאָך, דען איהר מיסט
זיא נאָך איינהאַהלען. (ו) זיא
האַטטע זיא אַכער אויף דאָן
דאָך שטייגן לאַססען אונד זיא
אונטער פֿלאַכס. שטעננעל
פֿערשטעקט, וועלכע זיא אויף
דעם דאָכע אויפֿגעשיכטעט

האַטטע. (ז) אַכער דיא לייטע יאָגטען איהנען נאָך אויף דעם וועגע נאָך דעם ירדן
כיון אַן דיא פֿורטען, אונד מאָן שפערטע דאָן טהאָר, נאָכדעם דיא פֿערפֿאַלגער
היני

רש"י

ודגמחו מלינו שמן וקטורת ישמח לב ולא אמר ישמח לב: (ו) בפשתי העץ. בגבעוליון:
(ז) על המעברות. מקום מעבר המים שהיו סבירין שזכרו לאחריהם אל ערבות מואבסירדן מסקן
גינחיס

באור

יודע מקומם, ודעת הרלב"ג כי התחבבה כן שאם גם ימלאו האחד יכלל השני זה רחוק, שאם
כבר מלאו האחד בודאי יתפשו וימלאו גם השני, והמבאר שקדמני אמר וז"ל: גם יש לומר
ששעור הכתוב ותלפן את האנשים ואז הו"ו האמנותי כו"ו ויכו האחד (ש"ב י"ד ו') שכינה
במקום ה' ל"ה כמו שחשבו קלת כי בגזרת נל"ה תפול ה' השורש בנזק וי"ו המהפך כמו ויעש
ע"כ, והוא סותר את דברי עלמו כי בירמיה (ג' ו') כתב ותזני כמו ותזנס וא"כ בא עם וי"ו
ההיפוך יו"ד תמירת ה"א ומדוע לא יבוא גם וי"ו תלויו. (ו) והיא העלחם, למעלה אמר
דרך כלל ותלפנו, ועתה יבאר על איזהו אופן. בפשתי העץ, לדעת רוב המפרשים נהפך הסוסף
לגסמך, ושיעורו ע"י פשתי כמו תולעת שני ושיני תולעת, אולם ל"ה היה ראוי לנזק הערובים כי הכוונ'
על העלים לא על הפשתים כמו ולפסת השמן לא חסר (מלכים א' י"ז יו'); ולכן יותר נראה דעת
חכם אחד שאמר כי פשתי העץ הוא מה שקראו חז"ל למר הבפן (בויחזקאל), וא"ל שם
פשתים נגזר מן פשה, וכן פסת בר (מהלים ע"ב י"ו) בחילוף ש' שמאלית ביסנית, והוא
כולל לכל אשר יעשה ממנו מעשה מטה יען לא יכלית למלאכה הזאת כ"א דבר ספוגי מתפשט
(עוטסטיט) וגם"החוט יתפשט ויאריך תמיד— ויתכן כי גם כחנת פסים (נראשית ל"ז ג')
מזה הענין, כי הכפולים והנמים אחים המה. (ו) והשער, הנכון כי הוא שער העיר ויודע
כי כל שערי ערי מבצר יסגרו בלילה ובפרט אם האויב נכב למולס. אחרי כאשר יצאו,
השיעור אחרי יליאת הוודפים, ולכן יבוא פשתי בשמינות, וסיפר הכתוב זה לסודיע כי המרגלים

היגיוס ווארען. (ח) יענע האט
טען זיך נאך נישט צור רוהע
געלעגט, אלס ווא צו איהנען
אויף דאן דאך שטיענ, (ט) אונד
צו דען מענערן שפראך :
איך ווייס דאס דער הער
איך דיעס לאנד איינגעגעבען,
אונד דאס דיא פֿורכט פֿאר
איך אונד איבערפאללען האט
אונד דאס אללע איינוואוהנער
דיעזעס לאנדעס פֿאר איך
פֿערצאנען. (י) דען וויר האבען
פֿערנאָממען וויא דער עוויגע
דאן וואסער דער בינוענע
פֿאר איך אויסגעטראָקעט,
בייא אייערעס אויסצוגע אויס
מצרים, פֿערנער וואס איהר
דען בידען קעניגען פֿאן אמורי
יענוויס דעס ירוֹס־חון אונד
עוג געטהאן, וויא איהר זיא
גענצליך פֿערטילגט האבט.
(יא) אלס וויר זאָלעס פֿער-
נאָממען, דא שטאלץ אונזער
הערץ דאָהין, אונד עס בע-
שטעהט אין קיינעס מאַנע
מעהר מוטא פֿאר איך ; דען
דער עוויגע אייער גאָט, איזט
דער גאָטט אָבען אים היממעל
אונד אונטען, אויף דער ערדע.

אחריהם: (ח) והמה טרם ישכבון
והיא עלתה עליהם על-הנג:
(ט) ותאמר אל-האנשים ידעתי
כי-נתן יהוה לכם את-הארץ
וכי-נפלה איתכם עלינו וכי
נמגו כל-ישבי הארץ מפניכם:
(י) כי שמענו את אשר-הוביש
יהוה את-מי ים-סוף מפניכם
בצאתכם ממצרים ואשר
עשיתם לשני מלכי האמרי
אשר בעבר הירדן לסיחן ולעוג
אשר החרמתם אותם: (יא) וגשמע
וימם לבבנו ולא-קמה עוד רוח
באיש מפניכם כי יהוה אלהיכם
הוא אלהים בשמים ממער ועל-
הארץ מהתחת: (יב) ועתה
השבעו-נא לי ביהוה כי-עשיתי

עמכם

(יב) וְנָשׁוּעַרְט מִרְנוֹן בִּיאָ דִּיעוּעַס גָּטְטע, דא איך איך

דאך

ר ש י

ביתים: והשער סגור. השוערים: (יא) ולא קמה עוד רוח באיש. אפי' לשכנע עם אשה אמרו אין לך
כל ער וגגיד שלא בא אל רחב הזונה ונת עשר שנים היתם בשילאן ישראל ממלרים וזנתם כל מ' שנה:
(יב) אות

ב א ו ר

לא היו נמלטים לולא שהיו הורידם בחלון. (ח) עליהם, כמו אליהם וכן וילך חלקם על ביתו
(שמואל א' ב' יא) ורבים סבה. (ט) ידעתי כי נחן, כנר אמרנו בשם רלכ"ג כי עיקר כוונת המרגלי'
היה לך לחקור מהשנת אנשי הארץ והנה רחב הרגישה בזה (ואולי המה גילו לה את סודם) ולזה פתחה
במכתה את פיה לאמר ידעתי כי נתן וגו' וכי נפלה וגו' כלומר עמה שובו לכם לאלהיכם אין אתם
לריבים עוד לחפור את הארץ כי מה שאתם חפצתם לדעת כבר ידעתם. (יא) כי ה' אלהיכם, משוכר
אל הפסוק שלאחריו יען ידעתי כי ה' הוא אלהים בשמים ובארץ, לכן השבעו נא לי באלהיכם כי אז
כל ששקרו. (יב) אות אמת, פירוש אות אשר על ידו יתאמת הדבר, כלומר סימן מובהק אשר בו יכירו

דאך וואהלטהעטיגקייט ער.
צייגט האבע — דאס אויך
איהר מיינעם פאטערלעכען
הייזע וואהלטהאטען ערצייגען
וואללט געבט מיר דאהער איין
צייטען דער זיכערהייט,
(יג) דאס איהר אס לעבען ער.
האלטעט מיינען פאטער, מיינע
מוטטער, מיינע ברודער, מיינע
שוועסטערן אונד אללע וועלכע
כע איהנען אנגעהערען, אונד
אונזער פערזאנען פאס מאדע
עררעטטעט. (יד) דארויף ענט.
געגעטען איהר דיא מעננער:
אונזער לעבען זייא פיר איך
דעם טאדע געווייהט ! ווען
איהר אויך פערנער אונזער
פארהאבן ניכט פערראטהעט;
גיבט נון דער עוויגע דאז לאנד
אונז איין, דאז געוועהרען וויר
דיר טרייע אונד זיכערהייט.

(טו) זיא ליטס זיא נון אן אייגעס זיילע דורך דאן פֿענסטער הערונטער, אינדעם איהר
ה' זאן דער שטאָדטמויער וואָר, דען זיא וואָהנטע אין דער פֿעסטונג. (טז) צופֿאָר
אָבער שפראַך זיא נאָך צו איהנען: געהעט אין דאָ געבירגע, דאָמיט אייך דיא
פֿער.

רע"י

(יב) אית אמת . שפעשו כשתבאו ותכבשו את העיר שחבירו האות ותחיוני : (טז) ותורידם בחבל בעד החלון . באותו חבל ותלון היו הנואפים עולים אליה אמרה רבש"ע באלו טטאיתי באלו תמחול לי :

באר

כל אנשי המלחמה את ציית ולא ישלמו יד נזו. (יד) בששנו החחכים, נמסר עצמנו למות חחכים למי שירצה להמית אחס. (רד"ק). אם לא חגידו, הרבוי על בית אביה הנזכר לעיל. (טו) בקיר ההוטה, (אמר המתרגם: תרגם יונתן בנחל שורא, וכמו שיש שתי הוראות למלת קיר כלומר קריה (קיר מואב ישעיה ט"ו א' תרגם יונתן בנחל דמואב) ובתל, כן הוראות שחיס למלת חומה כלומר נד ומכנר, וע"ז הוראה השנייה יש ערים בנזרות שנקראו חמת כמו חמת רבה, חמת לובה, וכן העתיק החכם דקלענשילנער בפרו המתואר החננךר דער ביבלישען פֿוטערטוהועס קונדע שחרס (חלק ב' כד 310) חמת טון, פֿערטטידינג, שגור משם חומה, וכן שורא בלשון ארמית וכפי' חז"ל פסחים פ"ו א' חיל וחומה (אינה ב' ח') שורה ובר שורה, (ועיין רש"י נחום ג' ח'), וזה ענין חומה כאן, ומלכד יושבי העיר היו גם ליריחו יושבי מבצר ובתחום גבורי חיל שוקדי העיר, ורחב יושנת שם להבין להם כל לרכיהם, והנה המרגלים באו וישבו שם לבוא אל תכליתם ולראות ערות המבצר ולא באו העירה ועי"ז נחשדו על עסקם, והוגד למלך שבאו לחפור חלצין). (טו) וחאמר להם, איין ספק ביזה היה קודם שהורידתם יי

פֶּעֶרֶף־אֶלְגֶּעֶר נִלְטַם בַּעֲנֵגְנֵנּוּ,
אוֹנֵד הָאֶלְטֵט אֵייד דָּאָרט
דרייא טאָגע פֿערבאַרגען, כּיז
דיא פֿערפֿאַלגער צוריק זינד,
הערנאָך זעמט אֵייערן וועג
ווייטער פֿאַרט. (יז) דיא מעג
נער שפּראַכען אַבערמאַלס צו
איהר: וויר זינד אין פֿאַלגעני
דעם פֿאַללע פֿאַן דעם אֵיידע
פֿרייא וועלכען דוא אונז אַבעג
נאַממען. (יח) זיהע, זאָבאַלד
וויר אין דאָז לאַנד קאַממען, זאָ
בינדע דאָז זייל מיט דעם ראָי
טהען פֿאַרען, וואָראַן דוא אונז
העראַבעלעססען, אָן דאָז
פֿענסטער, אויך נים דיינען פֿאַ
טער, דיינע מוטטער, דיינע
ברידער אונד דיינע גאַנצע
פֿאַמיליע בייא דיר אים הויזע
אייף. (יט) ווער נון איממער צור
טהיר דיינעם הויזעם הינזיס
געהט, דעססען בלוט פֿעללט
אויף זיין הויפט, וויר אַבער
זינד אונשוולדיג, יעדאָך ווער
בייא דיר אים הויזע בלייבט,

הִתְּרַח לָכֹן פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם
הָרִדְפִים וְנִחַבְתֶּם שְׁמָה שְׁלֹשֶׁת
יָמִים עַד שֶׁבְּהָרִדְפִים וְאַחֲרֵיהֶם
לִדְרֹכְכֶם: (יז) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
הָאֲנָשִׁים נָקִים אַנְחֵנוּ מִשְׁבַּעֲתָךְ
הַזֶּה אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ: (יח) הִנֵּה
אַנְחֵנוּ בָּאִים בָּאָרֶץ אֶת־תְּקוֹת
חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה תִּקְשְׁרִי בַּחֲלוֹן
אֲשֶׁר הוֹרְדְתָנוּ בּוֹ וְאֶת־אֲבִיךָ
וְאֶת־אִמְךָ וְאֶת־אֶחֶיךָ וְאֶת־כָּל־
בֵּית אֲבִיךָ תֹאסֶפִי אֵלֶיךָ הַבַּיִתָּה:
(יט) וְהָיָה כָּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִדִּלְתִּי
בֵּית־הַחוּצָה דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וְאַנְחֵנוּ
נָקִים וְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתְּךָ בַּבַּיִת
דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ אִם־יָד תִּהְיֶה־בּוֹ:

וא

דעססען בלוט פֿאַללע אויף אונזער הויפט, ווען האַנדאָן איהן געלעגט ווירד. (כ) זאָללטעס

דוא

ר ש י

(טו) עד שוב הרדפים. נלכזה זה רוח הקדש שישובו לסוף שלשת ימים: (יז) נקיים אנחנו. הכי אנו חולין הדבר כיך לעשות האות הזה: (יח) את תקות חוט השני. לשון קו ומכל: (יט) דמו בראשו. עון הריגתו על ראשו תהא כי הוא יגרום מיתתו: דמו בראשו. עין

ב א ו ר

אח"כ בודאי היו המה נחפזים ללכת ואיך ירבו עמה בדברים. ונחבתם, נפל האל"ף מן חבא או שרשו חבה נה"א ונפל היו"ד (מרד"ק). (יז) נקים אנחנו, נפל יו"ד הרבים ונשלים בדגש ופלי' בחבאי זה אנחנו נקים. משבועהך הוח, נחמר הנסמך ותשלומו מדבר שבועתך הזה (כן מלך). חשבועהו, כל על דרך הניכח לנוכחת והראוי השבועתינו. (יח) הנה אנחנו, עמה נתנו האות אשר שאלו ואמרו הנה אנחנו כלומר אם אנחנו נביא לארץ אז תעשי זאת, כי הנכון שהיא לא קשרה את תקות חוט השני עד כי רלמה כי בני ישראל באים בעיר. את תקות חוט השני הוח, לדעתי שיעור הכתוב את תקות חוט השני הזה אשר הורדתנו בו מקשרי בחלון ולכן כל הזה, ומלות הזה ובו נמשכו על החוט לכן באו כל"ז. הורדתנו, תמורת הירדתינו ואמר הורדתנו בעבר אף כי לפי דברינו היה זה המאמר קודם שהורדתם מ"מ הוא עתיד מורכב (דוח לוקינפטיג פֿערפֿאַלגענע לייט) כי אם תקשר החוט בכר הורדה אותם, ודרך בעל ל"הק לדבר על זמן מרכבת בזה בעבר, כמו ומולדתך אשר סולדת אחריהם (בראשית מ"ו). ותקשר

(כ) ואם-תִּיָּדִי אֶת-דְּבָרֵנוּ זֶה
וְהִיָּינוּ נִקִּים מִשְׁבַּעְתְּךָ אֲשֶׁר
הִשְׁבַּעְתָּנוּ: (כא) וְהָאָמָר כְּדִבְרֶיכֶם
כֵּן הוּא וְהַשְׁלַחַם וַיִּלְכוּ וְהַקָּשָׁר
אֶת-תְּקוּתַת הַשָּׁנִי בַּחֲקוֹן: (כב) וַיִּלְכּוּ
וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיָּשֻׁבוּ שָׁם שְׁלֹשָׁת
יָמִים עַד-שֶׁבּוּ הָרִדְפִים וַיִּבְקְשׁוּ
הָרִדְפִים בְּכָל-הַדֶּרֶךְ וְלֹא מָצְאוּ:
(כג) וַיָּשֻׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיִּרְדּוּ
מִהָהָר וַיַּעֲבְרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל-יְהוֹשֻׁעַ
בֶּן-נֹון וַיְסַפְּרוּ-לּוֹ אֵת כָּל-
הַמִּצָּאוֹת אוֹתָם: (כד) וַיֹּאמְרוּ אֶל-
יְהוֹשֻׁעַ כִּי-נָתַן יְהוָה בְּיָדֵנוּ אֶת-
כָּל-הָאָרֶץ וְגַם-נִמְגּוּ כָל-יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ מִפְּנֵינוּ:

ג (א) וַיֵּשְׁבֶם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֶּקֶר וַיִּסְעוּ
מִהַשְּׂמִיטִים וַיָּבֹאוּ עַד-הַיַּרְדֵּן

הוא

דוא אֶבֶר אוֹנוֹר פֶּאֶרְהָאֲבֵן
פֶּעֶרְרָאֲטֵהֶן, דָּאן זִינְד ווִיר
פֶּרִיִּיא פֶּאָן דַּעַם אִידֵעֵ, דַּעֲדוֹרֵא
אוֹנו אֲבַנְעָאֲמֵמֶן. (כא) אוֹנֵד
זִיא עֲרוּוִידֵעֲרֵטֶע: עַם זִיִּיא
וויא אִיהֵר גַּעֲשִׁפֶרְאֲבֵן, זָאֲמִיט
עֲנִטְלִיעַם זִיא דִּיעוֹעֲלִבֵּן, דִּיוֹע
גִּינְגֵן פֶּאָרֵט אוֹנֵד זִיא קִנִּיפֶּא
טַע דָּאן רָאֲטֵהֶע זִיִּיל אָנִם פֶּעֲנֵי
סִטֶּער. (כב) יַעֲנֵע גִינְגֵן כִּזּו זִיא
אִין דָּאָנְגֵעֲבִירֵגֶע קָאֲמֵן, וּוָא
זִיא דִּרִיִּיא טָאָנְע פֶּעֲרוּוִיִּילִטֵּעֵן,
כִּזּו דִּיא פֶּעֲרֶפֶּאֲלֵגֶער ווִיעֲדֶער
צוֹרִיק וּוָאֲרֵעֵן. דִּיא פֶּעֲרֶפֶּאֲלֵ-
גֶער אֶבֶר הָאֲטֵטֶען זִיא אוֹיף
דַּעֲר גֶּאָנְצֵעֵן שְׁטֶרֶאָסֶסֶע גַּעֲזוּסִט
אָהֵנֶע זִיא צו פִּינֵדֶען. (כג) אוֹנֵד
דִּיא בִּידֵעֵן מֵעֲנֵגֶער קַעֲהֶרֶטֶען
נֹון צוֹרִיק, אִינֵדֶעם זִיא פֶּאָם
גַּעֲכִירֵגֶע הֶעֲרָאֲב גִּינְגֵעֵן; וְעֵמֶצִי
טַען וּוָאֲדָאן אִיבֶער דַּען יִרְדֵּן
אוֹנֵד קָאֲמֵן צו יְהוֹשֻׁעַ דַּעַם
זָאֲהֵנֶע נֹון אוֹנֵד עֲרַצֵּה־לִּטֵּעֵן
אִיהֵם אֲלֵלֶעס וּוָאִם זִיךְ אִיהֵנֶען
עֲרִיאִיגֵנֶע־טַע. (כד) אוֹנֵד זָאָגִי
טַען צו יְהוֹשֻׁעַ: פֶּאָסֵט הָאֵט
דַּעֲר עוּוִיגֶע דָּאן גֶּאָנְצֵע לֹאֲנֵד
אִין אוֹנוֹעֲרֵע הָאָנֵד כַּעֲרִיִּיטִס

געענעבען, דַּען שָׂאן צִאָגֵען אֲלֵלֶע אִינוּוָאֲהֵנֶער דַּעַם לֹאֲנֵדֶעס פֶּאָר אוֹנו.

ג (א) אוֹנֵד יְהוֹשֻׁעַ מֵאֲכָטֶע זִיךְ דַּעַם מֵאָרְגֵעֵנִם פֶּרִיה אוֹיף, דָּאן בִּרְאָכֵען זִיא מִיט
דַּעַם לֹאָגֶער פֶּאָן שְׁטִים אוֹיף אוֹנֵד קָאֲמֵן אָן דַּען יִרְדֵּן, עַר אוֹנֵד אֲלֵלֶע
קִינֵדֶער

ר ש י

עֹן הַרְגָמוֹתָם חֶלֶק עָלֵינוּ: (כג) וַיַּעֲבֹדוּ. אֵת הַיַּרְדֵּן:

והלכתם

ב א ו ר

(כא) וְחִקְשֶׁר, לֹאֲחֵר זָמַן כֹּאֲשֶׁר בָּאֲרֵנוּ, וְהַנּוֹחַב הַזִּכִּיר זֶה פֶּה לַהֲשִׁילִם הַעֲנִין כְּדֶךְ הַסִּיפּוּרִים
בְּסִפְרֵי הַקִּדָּשׁ, וְכֵן הוּא דַּעַת הַרְדִּ"ק.

ג (א) וַיֵּשְׁבֶם, כִּבְרֵאֲמָרֵנוּ לַעֲיֹל (א' י') כִּי לַדַּעַת הַרְלֵב־גִּי הִיֵּת הַזֹּווִי לַהֲכִין לְדֵה אֲחֵר שְׁלוֹם מִרְגְּלֵי,
שׁוֹלֵם לַדַּעַתִּי בָּהֶם הַזֹּווִי הַזֹּאת אֲחֵרִי שֶׁנּוּ מִרְגְּלֵיִם וְאִזּוּ נִסְעוּ מִשְׁטִים אֶרֶץ נִשְׁמַת וְשׁוֹנֵעַ עַל שִׁמֵּחַ
הַיַּרְדֵּן שְׁלֹשֶׁת יָמִים לִכֵּן הָיוּ צִרִיבִין לַהֲכִין לַהֵם לִידֵה לַשְּׁלֹשֶׁת יָמִים. וְמֵה שְׁנֵאֲמָר וַיִּלְּנוּ אֶת הַכּוֹנֵן
עַל

הוא וכל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָלְנוּ שָׁם
מִרְסָם יַעֲבֹדוּ: (3) וַיְהִי מִקְצֵה
שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַיַּעֲבֹדוּ הַשְּׂמֵרִים
בְּקֶרֶב הַמִּחָנֶּה: (ג) וַיִּצְווּ אֶת־הָעָם
לֵאמֹר כִּרְאֹתְכֶם אֶת אֲרוֹן בְּרִית־
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהִכְהֵנִים הַלָּוִים
נִשְׂאִים אֹתוֹ וְאַתֶּם תִּסְעוּ
מִמְּקוֹמְכֶם וְהִלַּכְתֶּם אַחֲרָיו:
(ד) אַךְ וּרְתוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינוּ
כְּאַרְפֵּי־אִמָּה בַּמִּדְּבָר אֶל־תִּקְרְבוּ

אייך אונד איהר איין צווישענ-
 רויס זייא געגען צווייא טויענד עללען אין דא לענגע. איהר דירפֿט אייך איהר ניכט
 אליו וביניו ק' נע-
 נע.

ד ע " י

ג) והלכתם אחריו. נשתנה המסע הזה מאשר מסעות שכל זמן ששמה היה קיים היה עמוד הענק נוסע, חתלה ומראה להם הדרך והארון נוסע אחר ב' דגלים עבשי הארון נוסע חתלה: והכהנים הלויים ו לפי שיאזו כלם מלוי אני [אזני] עמרים נקראו לויים כמו שפירשו רבותינו ב"ב במ"ה מקומות נקרא' כהנים לויים וזה טעמו של דבר מ"ר: (ד) אך רחוק יהיה. כבודו של מקום הוא: ובינינו. כמו ובינו ודומ' לו ישמע ישראל בעושי (תהלים קמ"ט). ד"א ב' ארונ' היו של שכינה ושל יוסף מהלכין יחד: באלפים אמה. כדי שיהיו יכולין לילך ולהתפלל לפניו בשבת כך מפורש במדר' תנחומ' לפי שידע שעתידין להיות לריס

באר

על לינת לילה אחד אך על חנות שם ויהיה חגומו: פֿערווייטשען, כי זה מהוראות לון (עין ערים לרד"ק). והנה יראה לי שהסנה מדוע כזה הקב"ה שיתנו על שפת הירדן ג' ימים, היתה לנכותם אם יאמינו בה' וביהושע עדו אס יראו בעור שלשת ימים המים תמיד הולכים הלוך וגדלו ואין דרך לעצור, ונודע כי אינו דומה אם כמו רגע יבין איש או אם יעמוד בגסיון ימים רבים. ובאמת לפי הפ' הזה יותר כמה ספקות כאשר יראה"ה המעיין, אולם איננו מסכים עם חשבון חז"ל שאמרו בז' אדר מת מהה, לכן מתורג' ויבערנא כטעמין. (ג) והכהנים הלויים, לדעת המפרשים שיעורו הכהנים מבני לוי כמו הכהנים הלויים (דברים י"ז ט' וי"ח, כ"ד ח') ; אולם יונתן תרגם פה וכהניא ולוי' הנה לדעתו יחסר וי"ה העטוף כמו הכהנים הלויים (נחמיה י' כ"ט ל"ה) שער עתה גם הלויים היו נזאים את הארון ואחר כך לזה לכהנים שהם בלבד יזאו את הארון להקדישו יותר מפני הנם ובמפורש בסוטה (ל"ג ב') בשלש מקומות נזאו הכהנים את הארון ע"פ. ובאמת בכ"מ שנו' הכהני' הלוי' נזבל לפרש בחסרון וי"ז כי בספר דברים (ס) נאמר כי גם הלויים היו חופזי החורה ויושבי על מדין, וכן (בירמיה ל"ג י"ח) ולכהנים הלויים לא יברת איש מלכני מעלה עולה ומקטיר מנחה ועושה זבח, נחלק המאמר ונאמר כי מעלה עולה ומקטיר מנחה מוכב על הכהנים ועושה זבח על הלויים כי הלויים היו מחזיקים ידי אחיהם הכהנים בכל עבודה שאינה מצות כהונה כמבואר בכמה מקומות ושיטה בור כשירה, וכן הדין בימר מקומות שאל הכהנים הלויים עיין עליהם, זילת (ביחזקאל מ"ד ט') והכהנים הלויים בני דוד אשר אין לפרש בזה האופן אם לא נסרם הפסוק, ואין להאריך. (ד) אל חק-כו, הפ' הנזכר לפי נתחם הנגינה הוא

נעהערן, דאמיט איהר דען וועג
ערפאָהרט, וועלכען איהר גע-
הען זאללט, אַבשאַן איהר די-
זען וועג נייע פאָרהער געגאָנגן
זייר. (ה) דאָן שפראַך יהושע
צום פאָלקע: בערייטעט אייך
פאָר, דען מאַרגען ווירד גאָט
מיטטען אונטער אייך וואונ-
דער טהון. (ו) צו דען פריסטערן
אַבער שפראַך יהושע: נעה-
מעט דיא בונדעסלאָדע אויף,
אונד ציהעט פאָר דעם פאָלקע
הער. אונד זיא נאָהמען דיא
בונדעסלאָדע אויף, אונד צאָ-
גען פאָר דעם פאָלקע הער.
(ז) אונד גאָט שפראַך צו
יהושע: אַן דעם הייטיגען טאָגע
ווילל איך בעגינגען דייע גרע-
סע פאָר דען אויגען פאָן גאַנץ
ישׂראל צו צייגען, דאָמיט זיא
ערקעננען, דאָס איך, וויא איך
מיט משה געוועזען, אויך מיט
דיר זיין ווערדע. (ח) דוא אַבער
געביעטעה דען פריעסטערן

דען

נשאי

ר ש י

אָליו למען אֲשֶׁר־תִּדְּעוּ אֶת־
הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ כִּי לֹא
עָבַרְתֶּם בְּדֶרֶךְ מִתְּמוֹל שְׁלָשָׁם:
(ה) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם
הַתִּקְדְּשׁוּ כִּי מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה
בְּקִרְבְּכֶם נִפְלְאוֹת: (ו) וַיֹּאמֶר
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר
שָׂאוּ אֶת־אֲרוֹן הַבְּרִית וְעָבְרוּ
לִפְנֵי הָעָם וַיִּשָּׂאוּ אֶת־אֲרוֹן
הַבְּרִית וַיֵּלְכוּ לִפְנֵי הָעָם:
(ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
הַיּוֹם הַזֶּה אֶחָל גִּדְּדָהּ בְּעֵינַי כָּל־
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִדְּעוּן כִּי כֹאֲשֶׁר
הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ:
(ח) וְאַתָּה תִּצְוֶה אֶת־הַכֹּהֲנִים

זרים לפני יריחו בשבת: למען אשר תדעו. מוסב על ולהכתם אחריו: כי לא עברתם בדרך. לא
הלכתם בענין זה עד הנה: (ה) ויאמר יהושע. ביום ה' ויום ל' של אבל היה ראשון לג' הימים:
החקדשו. הולדמו: כי מקדש. בעברכם את הידן: נפלאות. ת"י פרישן: (ו) ויאמר יהושע אל
הכהנים. ביום המקדש: שאו את ארון הברית. עד עכשיו נשאו הלויים והיום הכהנים:
(ח) כנאנס

ב א ו ר

הוא זה, אל תחפזו להמקרב אל הארון במשכנכם כי אם לא יהי' הארון נגד עיניכם תחפזו
בדרך וישבו עליכם המים, ויהי' מרגמו: זוהר זאָלט אייך דער נאָדע ניכט נעהערן חזק דען
זועג לו ערפאָהרען, ולמפרשים דרך אחרת בזה. בדרך, באופן הזה לעבור נכר ברגל כי אשאי
דור המדבר אשר עברו בים סוף כנר מתו, וטעם דחוק מן הארון הוא בעבור קדושתו כי
הארון סביר קדוש וגורל הוא וכל הקרוב אליו אם לא בשלימות ה' יומת כנודע ממעשה אֶל־נִי
בית שמש ועזה (שמואל א' ו' ב', ש"ב ו' ז'). (ח) החקדשו, י"ת אודמנו וכן פרא"י ורד"ק,
ורלב"ג כתב כי יחקדשו בעבור אלה הנפלאות וזה נכון כי ראוי שיהי' העדה כלם קדושים עת
ימשוף ה' את זרוע קדשו להראותם נפלאות כאלה. (ו) ועברו, ידוע כי הכהנים והלויים היו
חונים סביב למשכן באמצע הממנות, ולזה אמר כי יעברו לפני העם כמו ויעבר את הכושי
(ש"ב י"ח כ"ג). (ז) כאשר הייתי עם משה, שנקעתי לו את היס אהיה עמך להנבית מי
סירדן. (ח) ואחזה תצוה, רשימי כי טוב הוא לערך לפניך קורא הנעים מוכן ומזד הפסיקים הקלה מכאן

דען טרענערן דער בונדעסלא.
דע אונד שפריך: זאכאלד איהר
אנדען אנפאנג רעס וואססערס
דעס ירדן קאמט, זא בלייבט
אם ירדן שטעהען. (ט) צו דען
קינדערן ישראל'ס אבער
שפראך יהושע אלזא: טרעטעט
נעהער היהער אונד הערעט
דיא ווארטע דעס עוויגען איי-
ערעס גאטטעס. (י) אונד ער
בעגאן: דארפן זאלט איהר
ערקענען דאס איין לעבענדי-
גער גאטט אונטער אייך אומט,
דער אומס איהרעס בעזיטצע
פאר אייך הער פערטרייבען
ווירד, דען כנעני, חתי, חוי, פרוז,
גר גשי אמורי אונד יבוסים.
(יא) זעהעט דיא בונדעסלאדע
דעס הערן אללער וועלט, ציי-
העט פאר אייך הער דורך דען
ירדן

נשאתי ארון-הברית לאמר
בבאתכם עד-קצה מי הירדן
בירדן תעמדו: (ט) ואמר יהושע
אל-בני ישראל גשו הנה ושמעו
את-דברי יהוה אלהיכם:
(י) ואמר יהושע בזאת הדעון כי
אל חי בקרבכם והורש יוריש
מפניכם את-הכנעני ואת-החתי
ואת-החוי ואת-הפרזי ואת-
הגר גשי והאמרי והיבוסים:
(יא) הנה ארון הברית אדון כל-
הארץ עבר לפניכם בירדן:

ועתה

ר ש י

(ח) כנאכם עד קצה מי הירדן. נשתכנסו לפנים משפתו: בירדן תעמדו: עד אשר יעברו כל העם אל
העבר השני: (ט) גשו הנה. למלם את כולם בין שני בדי ארון. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את
המרוכז: (י) בזאת הדעון. כמה שאמס רואים שכולכם מזומלמין כאן: (יא) הנדית ארון כל הארץ.
נדית של הקנני'ס שהיא ארון כל הארץ. ואל תחמה על הה'א של הנדית שהרבה מקראות מדברים כן
כמו המסגרות המבונות העמק הפגרים: עובר לפניכם. מקדים לפניכם לינכם לחוך הירדן:
קפו

ב א ו ר

עד (ד' י"ט) באשר המה לפי דעתי. והוא, הנה בא הלווי אל הכהנים אם יבואו עד קצה הירדן דהיינו
סמוך לירדן עוד בחרבה יעמדו שם וכן עשו, ואז הקהיל יהושע את העם לוי לא אל מקום מלב הכהני',
ואמר להם הדברים מן פסוק י' עד י"ב, וטרם כלה לדבר נחה עליו רוח ה' ובא עליו הלווי לאמר קחו
לכם וכו' (סימן ד' פסוק ב') ומיד אמר ועתה קחו לכם (סימן ג' פסוק י"ב עד י"ג) ועיין בבאור שם,
ואח"כ חזר לענינו הראשון וה' כינום וגו' (פסוק י"ג) וזמן פסוק י"ד יבאר הכתוב דרך נסיעת בירדן, והי'
על זה האופן באשר הגיעה העדה על שפת הירדן מקום אשר עמדו שם הכהנים לעדו הכהנים בירדן
ובכרתו מי הירדן ועברו הנוזאים ארון ה' לפני העם עד אשכנז הירדן ואז עמדו הכהנים (פסוק י"ז)
ופה הקים יהושע שמים עשרה אנשים (עיין לקמן סימן ד' פסוק ט' בבאורו) ואח"כ עברו כל העם לפני
ארון ברית ד' אך יהושע ושנים העשר איש אשר הבין גשאר עוד אחרי הכהנים ויקרא יהושע אל שנים
העשר איש וגו' (ד'—ט'). ואחר הלכה הזאת נבאר הפסוקים אחד אחד על פי דרכנו כי לא רצינו
להלאות הקורא בדברי המפרי' הלל לכל איש עין לראות ולב לבחון ולקרב ולרחק כאית נפשו בירדן,
שימוש הני'ת פה אין ענינו בחזק אך כמו על כמו שב' הרד"ק בסמלול (דפוס פירדא ד' נ"ב) וישב"ת
שימושה כמו על או עד ע"ש והכוונה אלל הירדן באשר בארנו, (יא) ארון הברית, לדעת יונתן ורש"י
יהי חסר הסמך ושיעורו הארון ארון הכהני ברית ארון כל הארץ, ורד"ק הביא עוד דעת אחרת כי
מלת ארון מ' שנת אחרת עמה ארון הכהני ארון ארון כל הארץ וגם זה נכון, כולם מה שאמר בשם י"מ

(יב) וְעָתָה קָחוּ לָכֶם שְׁנֵי עֶשְׂרֵי אִישׁ
מִשְׁבָּטֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ-אֶחָד אִישׁ-
אֶחָד לְשִׁבְטוֹ: (יג) וְהָיָה כְּנֹחַ כַּפּוֹת
רִגְלֵי הַכֹּהֲנִים נִשְׁאִי אֲרוֹן יְהוָה
אֲדֹן כָּל-הָאָרֶץ בְּמִי הַיַּרְדֵּן
מִי הַיַּרְדֵּן יִכְרֹתוּן הַמַּיִם הַיַּרְדִּים
מִלְמַעְלָה וְיַעֲמֻדוּ נֹד אֶחָד:
(יד) וְיִהְיֶה בְּנִסְעַ הָעָם מֵאֶהְלֵיהֶם
לְעֹבֵר אֶת-הַיַּרְדֵּן וְהַכֹּהֲנִים
נִשְׁאִי הָאֲרוֹן הַבְּרִית לִפְנֵי הָעָם:
(טו) וְכִבּוֹת נִשְׁאִי הָאֲרוֹן עַד-
הַיַּרְדֵּן וּרְגְלֵי הַכֹּהֲנִים נִשְׁאִי
הָאֲרוֹן נִסְבְּלוּ בַקֶּצֶר הַמַּיִם

ירדן. (יב) אונד נון ענה כעט אייך
צוועלף מענגער אויס דען
שטעממען ישראל'ס, אינאומען
איינענאנצן פֿאַן יעדעם שטאַמ.
מע. (יג) ווען דאָן דיא פֿוס,
זאָהלען דער פריסטער וועלכע
טראָגן דיא בונדעסלאָדע דעם
עוויגען דעם העררן אַללער
וועלט, אין דעם וואַססער דעם
ירדן רוהען, זאָ ווירד דאָ
וואַססער דעם ירדן געטרענגט
ווערדען, אונד דאָ פֿאַן אָבען
העראַפֿלעסענרע וואַססער
ווירד זיך וויא איינע וואַנד
אויפֿשטעללען. (יד) אַלס נון
דאָ פֿאַלק אויפֿבראַך אויס
זיינען צעלטען, אום איבער דען
ירדן צו געהן, דיא פריסטער
דיא בונדעסלאָדע פֿאַר דעם
פֿאַלקע הערטרוגען, (טו) אונד
דיעזע טרעגער דער בונדעס-
לאָדע אָן דען ירדן קאַמען,
אויך דיא פֿיסע דער לאָדע טראָגענרען פריסטער דען אַנפֿאַנג דעם וואַססערס בעריהרטען,

והירדן

דער

ר ש י

(יב) קחו לכם שני עשר איש . הכינו אותם להיות נכונים למה שאלוה אותם נשתעבדו את הירדן:
(יג) המים היוורדים מלמעלה . למטה בדרך כל הנהרות המושבים: ויעמדו נד' א'. כשיורדו המים
עד מקום שנכרתו שם ואינם יורדים משם ולמטה אלא הם מחקנבים ונגדשין ועולין למעלה
ביסין ע"ג ביסין: נד . כמו כונס כנד (תהלים ל"ג) . נד קביר (ישע' יז) . ל' גובה וכן מנרס מנרס:
גדומיו

ב א ו ר

בי הארון עזמו הי' וקרא אדון כל הארץ, זה רחוק. (יב) ועתה, כבר אמרנו כי עודנו מדבר בא אליו
סתאום הנבואה הזאת לבנו' לכני ישראל, ואין זה רחוק, עיין בראש" (שמות י"א ד') בסוק ויאמר משה
בה אמר ה' כמלות הלילה, ומיד זה גם הוא לשנים העשר איש להיות נכונים, אולם לא גלה להם
בעת מה לעשות כי היה נחמד לשון לענינו הראשון, הנחת העלים פה לווי ה' והמחין עד סוף' הסוק
א' כי רצה להשלים הסופור בדרך כתבי הקודש. (יג) והי', נמשך למעלה על פסוק י"א כאשר בארנו .
מי הירדן יכרתו, ניתוח הטעמים וגם וי' ויעמדו יורה כי פה לא דבר רק מהמים היוורדים מלמעלה
לא מהמים היוורדים למטה לים המלח (כדלקמן ט"ז) כי הזכיר רק את הפלא היותר גדול. (יד) ויהי,
אחרי אשר בלה יהושע לדבר נסעו העם אל מקום אשר עמדו שם הנהנים על שפת הירדן כאשר אמרנו
לעיל פ' ח' . הארון הברית, חסר הנסמך וראוי הארון ארון הנרית. (טו) נסבלו, נחב המכלול יופי
(ודבריו לקוחים מרד"ק שגש טבל) ו"ל הטבילה היא פעמים נגיעת הדבר בדבר הלח מקלח הדבר או
כלו עכ"ל, ולי נראה כי מכל בעברי בל מקום ענינו מה שקורין בל"א (חייטונקען, חייטונקען),
והונח על רחיצת דברים שאין בהם רוח חיים כמו וטבלו את הבתחת (בראשית ל"ז א') וטבלת פחד
רוש

דער ירדן וואר גראדע פאלל
אן אללען זיינען אויפערן, דיא
גאנצע צייט דער ערנדטע
הינדורף. (טו) דא בליעב דאז
פאן אבען העראב פליעסענדע
וואססער אויפערעכט שטעהען
וויא איינע מויער, אין גרא-
סער ענטפערונג פאן דער
שטאדט אדם וועלכע זייט
ווערטס צרהן ליגט. דאז וואס
סער אבער וועלכעס אין דאז
מעער דער עבנע, אדער אין
דאז זאלצמעער פליעסט, א
נאָהם אב אונד פערשוואַנד אָ,
דאס דאז פאלק דורכגינג

והירדן מלא על כל גדותיו כל
ימי קציר: (טו) ויעמדו המים
הירדים מלמעלה קמו גר אהר
הרחק מאד באדם העיר אשר
מצד צרתן והירדים ער ים
הערבה ים המלח תמו נכרתו
והעם עברו נגד יריחו: (יז) ויעמדו
הכהנים נשאי הארון פריית יהוה
בחרבה בתוך הירדן הכן וכל

געגען יריחו צו. (יז) דיא פריעסטער אבער וועלכע דיא בונדעסלאדע גאטטעס טרונגן,
שטאנדען זיכער אויף טראקקענעם באדען מיטטען אים ירדן, אונד גאנץ
ישראל

ר ש י

(טו) גדומיו. ל' שפה גבוה: כל ימי קציר. שימיניסן ימי קציר הס: (טו) הרחק מאד.
רחוק מאוד ממקום שעמדו שם נפסקו: מאדס העיר. כך שמה: והיורדים. אותם שהיו
יורדים מאס ולמטה מחלה: תמו נכרתו. עברו בדרך הליכתן ככל הנחלים ההולכים אל הים
עד אשר תמו: (יז) ויעמדו הכהנים. אלל שפת הירדן: בתוך הירדן. וכל זמן שעמדו לא ירדו
המים העליונים למטה ובתוך כך כל העם עוברים במרבה: הכן. מכוונים ונלבים זה כנגד זה:

ב א ו ר

(רות ב' יד), או על אבר מצעלי החיים כמו וטבל הכהן את אלבעו (ויקרא ד' י) וטבל בשמן רגלו
(דברים ל"ג כ"ד); אולם על רחיצת כל הגוף לא נאמר טבל כלל, ואם נמלא ויטבל בירדן (מלכים
ב' ה' י"ד) גם שהנאמר כי הכוונה אך על חלק מהגוף מקום הנרעה כי ננעמן לא פרחה הנרעה
בכל גופו כי נראה מדבריו והניף ידו אל המקום (שם י"א), ואין לשחור מן ורחלת שאמר אלישע
(שם י') כי רחץ בולל רחיצת כל הבשר וגם אבר אחד, כמו רחלתי את רגלי (ש"ה ה' ג'), וכן
באויב (ט' ל"א) אז בשחת חטבלי מוסב על כפי בפסוק הקודם, ובאמת כי גם אם התרחלתי במי
שלא (אויב ט' ל') הכוונה אך על ידיים כי וקיון כפיים הוא משל לזכות מפעלים כנודע, אולם
בארמית ובדברי חז"ל טבל רחיצת כל הגוף. והירדן מלא, מאמר מוסגר, כך היה דרכו להתמלא
כל ימי קציר, (רש"י ור"ק). (טו) באדם העיר, הכתיב באדם והקרי מאדם והכל אחד
כי גם לבי"ת הוראות מן (עיין מגלול לר"ק במקום הנזכר), ועל שם שם העיר הנכון בדברי
רש"י כי אדם העיר היה שמה ומה שגם העיר בה"א הידיעה אולי גם אדם היה נקרא בה"א
כמו העי ורכים ככה, ונפלה פה צעבור היחס, והאשתיקים העתיקו ה"א של העיר אל אדם
וקראו אדמה ונקרא עיר להבדילה מן אדמה אשר היה בחלק נפתלי (לקמן י"ט ל"ו). ומה שלא
נזכר זאת העיר בין ערי א"י אולי היתה העיר הזאת מעבר הירדן מזרחית ואמר מלך צרתן
כלומר כנגד צרתן היתה בא"י, והנה נלחמו כל המפרשים לנאר חיד יסמן הכתוב דבר
בדחוק מקום לבד, ואולי היו אלל אדם העיר מסגרות מים (וואססער = טויטען) לזה
אמר הרחק מאדס העיר, לכל יחשוב החושב כי בני ישראל סגרו המסגרות ולכן עמדו המים.
(יז) ויעמדו הכהנים, כאשר הגיעו הכהנים לאמצע הירדן עמדו וזו עברו העם לפניהם אל
עבר השני, ומה שאמר עד אשר תמו כל הגוי הוא לאו דוקא כי נאסרו יהושע וי"ב אנשים
אחר אלל הכהנים כאשר בארנו ואין זה זכרי מנינו רבים ככה.

ישראל עבדים בחרבה עד אשר-
תמו כל-הגוי לעבור את-הירדן:
ד (א) ויהי כאשר-תמו כל-הגוי
לעבור את-הירדן ויאמר
יהוה אל-יהושע לאמר: (ב) קחו
לכם מן-העם שנים עשר אנשים
איש-אחד אחד משבט:
(ג) וצונו אותם לאמר שאו-לכם
מזה מתוך הירדן ממצב רגלי
הכהנים הכין שתים-עשרה
אבנים והעברתם אותם עמכם
והנחתם אותם במלון אשר-
תרינו בו הלילה: (ד) ויקרא
יהושע אל-שנים העשר איש
אשר הכין מבני ישראל איש-
אחד איש-אחד משבט:

פסקא באמצע פסוק

וויאמר

ישראל גיג אימער אייך
טראקענעם וועגע, ביז דיא
גאנצע נאציאן דען איבערגאנג
איבער דען ירדן בעענדיגט
האטטע.

ד (א) אלס נון דיא גאנצע נא-
ציאן דען איבערגאנג איבער
דען ירדן בעענדיגט האטטע,
שפראך דער עוויגע צו יהושע
וויא פאלגט: (ב) נעהמעט אייך
אויס דעם פאלקע צוועלף מענ-
נער, אימער איינען אויס יעד-
ליכעם שטאממע. (ג) אונד בע-
פעהלעט איהנען אלוף: "הע-
בעט היער אויס דער מיטטע
דעם ירדן, פאן דעם ארטע
נעהמליך ווא דיא פיסע דער
פריסטער זיכער שטאנדען,
צוואלף שטיינע אויף, דאן
פיהרעט זיא מיט אייך הייבער
אונד לעגעט זיא נידער אין
דיא הערבערגע, אין וועלכער
איהר דיעזע נאכט איבער-
נאכטען ווערדעט. (ד) יהושע
בערעף דיא צוועלף מעננער,
וועלכע ער אויס דען קינדערן
ישראל'ס דאצו בעשטימט האטטע, אימער איינען מאן אויס יעדליכעם שטאממע.

איה

ר ש י

ד (ב) שנים עשר אנשים. הם שזכרים לאעלה להיות נכונים: (ג) והעברתם אותם עמכם-במלות
מזה לבנות מהם מזבח בהר עיבל ולכתוב עליהם את דברי התורה ובו זיוס נאז אל הר
עיבל ובו זהם את המזבח והעלו עולות ושלמים ואללו ואתו וקפלו אותם ונאו ולנו בגלגל:
עברו

ב א ו ר

ד (א) ויהי, לפי דעתי נקשר חלי הפסוק עד מלת הירדן למעלה ולכן בא פוסק' באמצע הפסוק ומוסב
על הכהנים ופירושו הכהנים היו גם בתוך הירדן עד אשר תמוגו, ומה שאז מלת ויהי ביקוד
הוא כמו ויהי חגשים (במדבר ט' ו') וריכס כמוהו כידוע לנעלי הלשון, ובמלת ויאמר תחיל הפרשה,
ויבאר עתה סבת הגוי של יהושע ועתה קחו לכם (ג' י"ב), כי ע"פ ד' עשה זאת כאשר אמרנו לעיל
ופירושו ויאמר וכבר אמר. (ג) הכין, מקור פירושו שעמדו נכונים במרנה ולא נטעו בדרס וטיט.
(ד) שנים העשר איש, הן המה הנזכרים לעיל (ג' י"ב), והנה לא היה מן הזרדך לאמר להם
להניח החבנים במלון כאשר כזה ה' אך כזה לשאת א"ס, ובאשר נאז במלון אמר להניחם גם-
ואשים

(ה) ויאמר להם יהושע עברו לפני ארון יהוה אלהיכם אל-בתוך הירדן והרימו לכם איש אבן אחת על-שכמו למספר שבטי בני ישראל: (ו) למען תהיה זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם: (ז) ואמרתם להם אשר נכרתו מימי הירדן מפני ארון ברית יהוה בעברו בירדן נכרתו מי הירדן והיו האבנים האלה לזכרון לבני ישראל עד-עולם: (ח) ויעשו-כן בני ישראל כאשר צוה יהושע וישאו שתי-עשרה אבנים מתוך הירדן כאשר דבר יהוה אל-יהושע למספר שבטי בני ישראל ויעברום עמם אל-המלון וינחום שם: (ט) ושתיים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן

(ה) אונד שפראך צו איהנען: געהטט הין פאר דיא לאדע דעס עוויגען איירעס גאטטעס, אין דיא מיטטע דעס ירדן, אונד איין יעדער לאדע אייגען שטיין אויף זיינע שולטער, נאך אנצאהל דער שטעמעס דער קינדער ישראל'ס, (ו) דאמיט דיעזעס איין דענקצייכען אונד מער אייך בלייבע, ווען איינסט אייערע קינדער פראגען: וואס דייטען אייך דיעזע שטיינע אן? (ז) זאגאלט איהר איהנען זאגען, וויא דאז וואססער דעס ירדן צערטרענט וואורדע פאר דער בונדעסלאדע דעס עוויגען, אלס זיא נעמליך דען ירדן דורכציעהען זאללטען, וואורדע דעססען וואססער צערטרענט; דארום זאללען דיעזע שטיינע דען קינדערן ישראל'ס צום עוויגען דענקמאל דיענען. (ח) אונד דיא קינדער ישראל טהאטען אלא, וויא איה גען יהושע בעפאהלען האטטע, זיא האבן צוועלף שטיינע אויס דער מיטטע דעס ירדן, וויא דער עוויגע צו יהושע געשפראך: כען נאך אנצאהל דער שטאם: כע ישראל'ס, אונד פיהרטען זיא מיט זיך הינאויבער אין דיא הערבערגע, אונד לעגטן זיא דאָרט נידער. (ט) אויך יהושע ריכטעטע צוועלף שטיינע אין דער

ר ש י

(ה) עברו לפני ארון וגו'. הכנסו עמה בירדן ועברו עד לפני הכהני: (ז) והיו הכהנים סתלה. בגלגל לזכרון זה: (ט) ושתיים עשרה אבנים. אחרות הקים יהושע בתוך הירדן:

ב א ו ר

(ט) ושתיים עשרה אבנים, אע"פ שלא מלאנו לזוי ה' על אלה האבנים ידענו כי יהושע לא יעשה דבר זה' לא דבר (מדברי רד"ק), וגו'. גם האבנים האלה הקימו השנים עשר האנשים אשר נשאלו עוד עם הכהנים בתוך הירדן, אך ואלה כי לא לקח איש אבן אחת כאשר עשו האבנים אשר נשאו

הִירְדֵן תַּחַת מִצְבֵּי רְגְלֵי הַכְּהֻנִּים
נִשְׁאֵי אֲרוֹן הַבְּרִית וַיְהִיו שָׁם עַד
הַיּוֹם הַזֶּה: (י) וְהַכְּהֻנִּים נִשְׁאֵי
הָאֲרוֹן עִמָּדִים בְּתוֹךְ הִירְדֵן עַד־
תָּם כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לְדַבֵּר אֶל־הָעָם כָּל־
אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
וַיִּמָּהְרוּ הָעָם וַיַּעֲבְרוּ: (יא) וַיְהִי
כִּאֲשֶׁר־תָּם כָּרַתְּ הָעָם לַעֲבוֹר

מיטטע דעם ירדן און דער
שטעללע דעם שטאנדארטעס
דער פֿיסע דער פֿריסטער, דיא
וועלכע דיא בינדעסלארע טרוי
גען, דאמיט זיא דאָרט בלייבען
מעגען אלס דענקמאל דיעזעס
טאָגעס. (י) דיא פֿריסטער
אָבער, וועלכע דיא לאָדע
טרוגען, שטאנדען אין דער
מיטטע דעם ירדן און לאַנגע, בית
דער גאַנצע אויפֿטראַג פֿאַלל־
צאָגען וואָר, דען גאָטט יהושע
געבאָטן האָטטע דעם פֿאַלקע
צו זאָגען, נאָך יענער פֿאַלל־
קאָטמענהייט וועלכע משה

ויעבור

דעם יהושע אָנעמפֿאָהלען האָטטע, אונד דאָ פֿאַלק גינג אונטער דעםסען איי
לעגנס הינאיבער. (יא) אלס נון דיא נאָציאָן דען איבערגאַנג געמאַכט האָטטע,

דא

ר ש י

(י) עד מוס כל הדבר. כמו שזנינו במסכת סוטה עודם צירדן אמר להם יהושע דעו למה
אתם עוברים את הירדן ע"מ שתורישו את כל יושבי הארץ וגו': (יא) ויהי כאשר מס כל העם
לעבור ויעבור ארון וגו'. לא כדרך שעברו האחרים אלא כמו שפורס למטה בענין נתקן כפות
רגלי

ב א ו ר

נשאו למלון כי האבנים אשר הקימו צירדן היו לזיכרון להיות גדולים ונכדים מאד אם יעמדו ימים
רבים ומים רבים לא ישטופוס, אך כל השמים עשרה יחד הסיעו אתם אתם שמים עשרה אבנים
גדולות. (אמר המתרגם: רבים מהמפרשים ובראשם הרב האברנאל בהקדמתו ל"ר הוכיחו מנח
מאמר עד היום הזה שהוא יורה בהכרח שנכתב זמן רב אחרי שקרו הדברים, ולהסיר הטענה הזאת
אמרתי ארדפה לדעת ולחקור אחר בוונת מלת עד להוכיח שאין ענין עד היום הזה יורה בכל
מקום זמן או סופר מאוחר. וזאת אחתי: אונקלס מתרגם האזינה עדי אצית למי מרי וכן פי'
הרד"ק בשרשיו שיש עד, עדי דברי, וכן ועדיכם אתבונן (אצית ל"ב י"ב), ע"כ. והנה הדבור במשל
בלעם או במענה רעי אצוב בך להוכיח ולראי' על מאמרו ודעתו ויהי טעם עדי בקמן כמו עדי
בכרי וכן ועדיכם כלומר מופתים (איינערע בעווייזגרינדע) התבוננתי וראיתי כי אין גם אחד
מוכיח לאצוב, וכן אפשר לפרש אצוב עד תבונותיכם הנא בפסוק הקודם, כלומר מופת תבונותיכם,
וא"כ עד הוא כמו עד וענינו את וסימן לדבר. וכן בארתי ומתרגמתי (לקמן י"ז י"ד) ואני עס רב
עד אשר עד כה דרכני ה', ענינו עס רב זה הוא לעד אשר עד כה דרכני ה', ומזה הענין
יתכן לפרש ליום קומי לעד (נפני' ג' ח') להעד בנס, ועד"ז יש לבאר מאמר עד היום הזה
במקומות שונים ע"ד עד הגל הזה (בראשית ל"א כ"ב), ויהי' גם כאן ענין עד היום הזה
זכרון או את היום הזה, ומזה הענין יורה עד, דבר העומד וקיים כמו שזכר עד, הררי עד, כעד
שהוא חוק דבור או חוק מעשה. וטעם אכלה לדבר אעידה לי עד נאמן שנאמר חקתי כן הוא
זהו יונתן ב"ע שמתרגם ומהי ליום אחרון לעד עד עולם (ישעיה ל' ח') ומהי ליום דין
לס' הד א. (י) ככל אשר צוה משה את יהושע, חכמי תלמוד הבנו כי זה קאי על מה
שכתוב בתורה ביום אשר תעברו וגו' (דברים כ"ז ב') ובעקבותם הלכו כל המפרשים והתאמלו
להסיר הספקות אשר יפלו לפי' זה כל איש לפי דרכו, ולפי דעתי אין הכוונה בכל אשר צוה
משה על דבר מיוחד אשר עשה על פי משה, אך מסב על מה שאמר כל הדבר אשר צוה ה' את

יהושע

תרגום אשכנזי

דא צאג דיא לאדע גאט. טעם אויך הינאיכער, אונד דיא פריסטער קאמען וויע. דער דעם פאלקע פאראן. (יג) אויך דיא זאהנע ראובן'ס דיא זאהנע גד'ס אונד דער האלבע שטאם מנשה צאגען געריסטעט פאר דען קינדערן ישראל'ס הער, זא וויא עס איהנען משה פארגעטראגען האטטע. (יג) נעגען פיערציג טויזענד מאן צום הערערעסצוג געריסטעטע, צאגען פאר דעם עוויגען הער צום שטרייטע, אין דיא עכנע פאן יריחו. (יד) אן דיעזעם טאגע צייגטע גאטט יהושע'ס גרעסע פאר דען אוי. גען פאן גאנץ ישראל אונד זיא פירכטעטען איהן זא וויא זיא משה געפירכטעט האטטען דורך זיין גאנצעם לעבען. (טו) אונד דער עוויגע שפראך צו יהושע וויא פאלגט: (טז) גע. ביעטע דען פריסטערן דען טרעגערן דער צייגניסלאדע, דאס זיא אויס דעם ירדן הע. רויסעגהען. (יז) אונד יהושע געבאט דען פריסטערן אונד שפראך: געהעט העראויס טרעגער דער כינדעסלאדע

געבאָט דען פריסטערן אונד
שפראך: געהעט העראויס אויס דעם ירדן. (יח) אַלס נון דיא פריעסטער ווא
טרעגער דער בונדעסלאָדע דעם עוויגען, אויס דעם ירדן העראויסגינגען, אונד

רע"ו

רגלי הבהנים לאחוריהם אל הכרזה על השפה שנכנסו בה שהיו עומדים אלה וחזרו המים לאחוריהם : לילך בתמול שלשום נמלא ארון ונושאיו מלד זה ובל ישראל מלד זה נשא הארון את נושאיו ועבר : לפני העם • לעיני העם : (טו) לזה את הבהנים • כאן פירש הכתוב את האמור למעלה הידך עבר ארון ה' והבהנים לפני העם וגו' : ויעלו מן הירדן. ויעברו אין כתיב כאן אלא ויעלו למדנו שעל השפה שהיו עומדין אלו עליו וא"ל לימר שהיו עומדין אלל שפת הירדן שנמצעב שהיו נאמר למעלה נטבלו רגלי הבהנים בקצה המים ושם נאמר ויעמדו הבהנים ובל ישראל עוברים : (יח) נחקי

יהושע לדבר אל העם ואמר כי משה מונהו להיות מליץ בין ה' והעם כי האליל מרום קדשו עליו , ויהיה כזה מענין ויולך על ישראל (ד"ה א' כ"ב י"ב) , ויזכור ה' לגגיד (ש"א י"ג י"ד) . (יא) ויעבור ארון ה' , גם פה הזכיר את המעשה ערב' הלווי (לקמן ט"ז י"ז) בדרך הבחוב בספר הזה .

איהרע פֿוסזאָהלען דעם פֿעם.
טען לאַנדער ענטגעגען ריקטען,
דאָ קעהרטע דאָז וואָססער
דעם ירדן וויעדער אָן וויי-
נע פֿאַריגע שטעללע, אונד
שטרעמטע וויא צופֿאַר אין
אַללען ווינען אָפֿערן. (יט) אונד
דאָ פֿאַלק צאָג איבער דען
ירדן אַם צעהנטען דעם ער-
שטען מאָנאַטהס, אונד לאַגער-
טע זיך צו גלגל אָן דער אָסט-
ליכען זייטע פֿאַן יריחו. (כ) יע-
נע צוועלף שטיינע וועלכע מאָן
אויס דעם ירדן מיטגענוגמען
האַטטע, ריכטעטע יהושע צו
גלגל אויף, (כא) אונד שפּראַך
צו דען קינדערן ישראל'ס:
ווען אייערע קינדער איינסט
איהרע עלטערן פֿראַגען: וואָס
דייטען דייעזע שטיינע אָן?
(כב) דאָן זאָלסט איהר אייערן
קינדערן קונד טהון אונד זאָ-
גען: טראָקענע פֿוסעס וועצטע
ישראל איבער דייעזען ירדן.
(כג) ווייל דער עוויגע אייער
גאָטט דאָז וואָססער דעם ירדן
פֿאַר אייך הער אויסטראָקענען
ליעס, ביז איהר הינאיבער וואַרעט, זאָ וויא דער עוויגע אייער גאָטט אויך טהאַט

בייא

נִתְּקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל-
הַחֲרֹבָה וַיֵּשְׁבוּ מִי-יֶרֶדֶן
לְמָקוֹמָם וַיִּלְכּוּ כְּתִמּוֹל-שִׁלְשָׁם
עַל-כֶּרְדּוּתָיו: (יט) וְהָעָם עָלּוּ
מִן-יֶרֶדֶן בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן
וַיַּחֲנוּ בְּגִלְגָל בְּקֶצֶה מִזְרַח יְרִיחוֹ:
(כ) וְאֵת שְׁתֵּים עָשָׂרָה הָאֲבָנִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ מִן-יֶרֶדֶן
הַקִּים יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל: (כא) וַיֹּאמֶר
אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲשֶׁר
יִשְׁאַלְוּ בְּנֵיכֶם מָחָר אֶת-אֲבוֹתָם
לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה:
(כב) וְהוֹדַעְתֶּם אֶת-בְּנֵיכֶם לֵאמֹר
בִּיבֹשָׁה עָבַר יִשְׂרָאֵל אֶת-יֶרֶדֶן
הַזֶּה: (כג) אֲשֶׁר-הוֹבִישׁ יְהוָה
אֶל-הֵיכַל אֶת-מִי הַיֶּרֶדֶן מִפְּנֵיכֶם
עַד-עֲבָרְכֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה

אלהים

ר ש י

(יח) נִתְּקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים. מן המים אל החרבה וישבו המים למקומם נמלא ארון
מזר זה וישראל מזר זה נשא ארון את נושאיו ועבר ועל דבר זה נעשו עוזא כשאזו בארון.
נושאיו נשא עצמו לא כל שכן: (כ) הקים יהושע בגלגל. הוא המליך אשר לנו בו הילול:

ב א ו ר

(כא) אשר ישאלו, כמו אש, והנה עתה כאשר באו אל המנוחה והקימו אבנים יפרס להם את
דבר האות הזה ביתר ביאור מדלעיל (ו' ז'), כי אם בירדן היו עומדים, והעת איננה מסבמת להרחיב
הדברים, ואמר כי ע"י האות הזה אשר עיקר הוראזו על העברת הירדן יזכרו ג"כ את השעשע
הנורא אשר קרע ה' להם את הים בימי משה, כי שם על שפת הים לא עשו שום אות כי מה
להם להליכב כיוון בארץ זכרים במקום אשר לא יעבור איש מהם כ"א לעתים רחוקים, אולם עתה
אם יזכרו העברת הירדן אין ספק כי גם קריעת ים סוף יעלה על זכרונם, והבסיף לאמור כי
שתי תכלית וכתעמו מזכרון הדברים האלה, האחת לאען דעת כל עמי הארץ וגו' ויתגדל ויתקדש
שמו הגדול, והשנית לאען יראתם ג' את ה' וגו'. (כג) מפניכם, דברי יפושע ליואלי מכרים וילודים
במדבר

כִּי־יָא דער בינוענווע, וועלכע
ער פֿאַר אונז טראָקען ווער.
דען לעס כּז וויר הינאכער
וואָרען. (כד) דאָמיט אַללע
פֿעלקער דער ערד ערקענגען
דיא האַנד גאָטטעס וויא מעס
טיגזיא זיין, דאָמיט אויך איהר
עהרפֿורט פֿאַר דעם עוויגען
איינערעם גאָטטע האַכעט צו
יעדער צייט.

ה (ה) אַלס אַללע קעניגע
אמורי'ס אויף דער אַכענד.
זייטע דעם ירדן אונד אַללע
קעניגע כנען'ס אַם מעערע,
ערפֿוהרען דאָס דער עוויגע
דאָ וואַסער דעם ירדן אויס=
געטראָקעט האַטטע פֿאַר דען
קינדערן ישׂראל'ס ביז וואַהינ=
איבער וואָרען, דאָ שמאַלץ
איהר הערץ דאָהין, אונד עס
וואָר קיין מוטה מעהר אין
איהנען, געגען דיא קינדער
ישׂראל'ס. (נ) אום דיעוועלכע
צייט שפראַך דער עוויגע צו

אֱלֹהֵיכֶם לִים־סוּף אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ
מִפְּנֵינוּ עַד־עֲבָרָנוּ: (כד) לְמַעַן
דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת־יְהוָה
כִּי הוֹקָה הִיא לְמַעַן יֵרָאֲתוּ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים:
ה (ה) וַיְהִי כַשְּׁמַע כָּל־מַלְכֵי
הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
וּמֵהוֹכַל־מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר עַל־
הַיָּם אֶת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־
מִי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עַד־
עֲבָרָנוּ וַיָּמָס לְבָבָם וּלֹא־הָיָה בָּם
עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל:
(ז) בָּעֵת הַהִיא אָמַר יְהוָה אֶל־
יְהוֹשֻׁעַ עֲשֵׂה לָּךְ חֲרֻבוֹת צָרִים:

עברם קרי
ישוב
צייט שפראך דער עוויגע צו יהושע: בערייטע דיר שאַרפֿע סעססער, אונד גים
אַכער.

ר ש י

ה (א) אַזער צענד הירדן ימם. ללד שעצרו בני ישׂראל הוא לז של מערכי ועד עכשיו היו צענד
מזרחי: (ב) מרבות לורים. כחרגמו איזמלון חריפין וכן אף תשיב לזר חרב (תהלים פ"ט)
בשהריכות

ב א ו ר

צמדבר. אשר חוביש מפנינו, אונדו שילאנו ממלכים (רד"ק). (כד) יראחם, עבר במקום
עמיד ורכים כמוהו (כנ"ל).

ה (א) עד עברנו, עד עברם קרי והם דברי הנותב (רד"ק) וכן ת"י ונמסר במסרה, ולפי הכתיב
יראה לי כי הפסוק הזה הוא סיום דברי יושע שהנטיח את העם ואמר כי אם ישמעו
כל מלכי האמורי וגו' אז ימס לבנם, ויהי' אם כן מלת ויהי, וימסו וכן לא היה, עברים במקום
עמידים כדלעיל, ולפ"ז התחלת הפרשה היא בפסוק ז'. (ב) חרבות צורים, לדעת יונתן
והמפרשים יהי' לורים חוץ כלומר חרבות מדודות, וע"ז כתב הסבאר שקדמי ואל חתמה כי
בא לורים כל"ז על חרב שהיא ל"ז כי כן מלאנו רבים אכן שלמה ולדק (דברים כ"ה ע"ו)
אע"פ שאין ל"ז לעולם ע"כ, וכמחילת כנודו אכן הוא משמות האשחחפים כי כן מלינו והאכן
הזאת יהי' (בראשית כ"ב) וכן כתב הרב בן זאב, בספרו מל"ע, גם אין לורך לכל זה כי
בפשיכות לא יסא הסומך מין הסומך אס גם הוא העטרפות החוץ, והכוונה מרבות שיש להם
מדודים

ושוב מלא את בני ישראל שנית: (ג) ויעשלו יהושע חרבות צרים וימר את בני ישראל אל זבכת הערלות: (ד) וזה הדבר אשר מלא יהושע כל העם היצא ממצרים הזכרים כל אנשי המלחמה מתו במדבר בדרך בצאתם ממצרים: (ה) כי מלים היו כל העם היצאים וכל העם הילדים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו: (ו) ביוארבעים

שנה

אבערמאלס איינע בעשניי רונג אן דען קינדערן ישראל'ס פאר. (ג) דא בערייטעטע זיך יהושע שארפע מעססער צו, אונד בעשניטט דיא קינער דער ישראל'ס אן דעם היגעל ער לות (דער פארהייטע). (ד) דאן אבער וואר דיא אורוצאכע, ווארום יהושע דיא בעשניידונג פארגאהט; דאן גאנצע פאלק מעגליכען געשלעכטס וועלכעס אויס מצרים געצאגען, אללע קריענסעדיגע גען מעגנער שטארבען אין דער וויסע, אויף דער ריזע וויט דעם אויסצוגע אויס מצרים. (ה) צוואר וואר דאן גאנצע אויסציהענדע פאלק בעשניטטען, דיא זעממטליכע מאנשאפט אבער דיא אין דער וויסע געבארען וואר, אויף דער ריזע וויט דעם אויסצוגע אויס מצרים, וואר ניכט בעשניטטען. — (ו) דען פיערציג יאר:

ר ש י

בשהריפות נהפך לנדיין ואינו חותך יפה. וכן כל כלי יוצר עליך (ישעיה נ"ד): שנית. שמו כבר בליל יציאתם ממצרים קהל גדול יחד וחזרו פעם שנית שכל ארבעים שנה שהיו במדבר לא נשנה להם רוח לפוגי' ולא היה להם יום נוח למול כמו ששנינו ביבמות. ונבותינו אמרו שנית זו פריע' מילה שלא נחנה לאברהם אבינו: (ג) גבעת הערלות. על שם המאורע נקרא שנעשה כמין גבעה: (ד) וזה הדבר. על ידי דבור מל אבות אשר להם סנוורים אחר לירש את הארץ ערלי' לא כך ואמר לאברה' ואמה את בריתי תשבור וגו' ונתתי לך ולזרעך אחרך את ארץ מגורך (בראשית יז): כל העם היואל. לא היה אחד מהם כאן שנלם מתו והם היו מולי' שנאמר מולים היו: (ה) לא מלו. כמו שפרשתי שלא נשנה רוח לפוגי' והם הם שמו עכשיו: ואת

ב א ו ר

חדודים. וי"מ לורים מן לור חלמיש כלומר חרבות הנעשים מאבני לור ואין זה רחוק. ושוב מלא לא שהוא בעצמו ימול את העם אלא שהוא ילוח אנשים למול ומה שאמרו (בספוק ג') וימול, הוא כמו ויבן שלמה את הבית (מלכים א' י"ד) ורבים נכה (מרד"ק). שנית, שנכר מלו העם היואלים ממלכים ולקמן נבאר, והנה בא הלווי שימולו כדי שיוכלו לעשות את הפסח כי כל עול לא יאכל בו. (ג) גבעת הערלות, כמ"י וגזר ית בני ישראל בגבעתאוקרא לי' גבעת ערלתא, ואל כמו על. (ד) וזה הדבר, אשר בעבורם מל יהושע (רד"ק). והנה הנכון בענין הזה מה שאמרו הר"ק והרמב"ם כי כל עוד שחיו בני ישראל במדבר סיני אשר שם אימרו ימים רבים ועשו את המסכן היה מלים את בניהם ולכן עשו בשנה השניה פסח לה' ואולם כאשר נסעו למסעיהם ועל פי ד' יתנו ועל פי ד' יסעו אז לא יכלו למול את בניהם כי לא ידעו את לא ביום יעלה הענין מעל המסכן ויכרחו לנסוע ויסתכנו הילדים, ולכן לא עשו הפסח שוב במדבר כי מילת הנשים מעכבת. (ו) כי ארבעים, זה נתינת טעם מדוע עם הילודים לא מלו, כי ארבעים שנה היו נעים וגדים במדבר ולא באו אל המנוחה, ואגב הזכיר גם הסנה הנורמת לזאת והוא אשר לא שמעו וגו'

יאהרע וואנדערטען דא קינ-
דער ישרא'ל אין דער וויסטע,
בז אויפגעריבען וואר דא
גאנצע קריגעסעהיגע פאלק
וועלכעס אויס מצרים צאג, ווייל
זא דער שטימע דעס עויגען
ניכט געהארעטען, וועס האלב
איהען גאטט צוגעשווארען
האט, זא דאז לאנד ניכט ווע-
הען צו לאסען, וועלכעס דער
עויגע איהרען פאטערן צוגע-
שווארען אונז צוגעבען, איין
לאנד ווא מילך אונד האניג
פליעסט. (ז) איהרע קינדער
אבער ערהילט ער אן איהרער
שטעללע, זא בעשניטט יהושע
ווייל זא נאך דא אַהרויט
האטטען, אונד אויף דער רוי-
זע ניכט קאנטען בעשניטטען
ווערען. (ח) אלס נון דא בע-
שניידונג דעס גאנצען פאלקעס
פאללצאנען וואר, בליבען זא
רוהיג אויף איהרער שטעללע
אין לאגער, בז צו איהרער

שנה הלכו בני ישראל במדבר
עד-הם כל-הגוי אנשי המלחמה
היצאים ממצרים אשר לא-
שמעו בקול יהוה אשר נשבע
יהוה להם לבלתי הראותם את-
הארץ אשר נשבע יהוה לאבותם
לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש:
(ז) ואת-בניהם הקיסתם אתם
מל יהושע כי-ערלים היו כי לא-
מלו אותם בדרך: (ח) ויהי כאשר-
תמו כל-הגוי להמוזל וישבו
תחתם במחנה עד חיותם:
(ט) ויאמר יהוה אל-יהושע היום
גלית את-חרפת מצרים

מעליכם

גענעוונג. (ט) דארויף שפראך דער עויגע צו יהושע: הייטע האבע איך דא שאנדע מצרים'ס
פאן

ר ש י

(ז) ואת בניהם הקיסתם אתם. ואת בניהם שהקיסתם תחתיהם הם הילודים נמדרר אותם מל יהושע;
(ח) וישבו תחתם. נאחריהן ולא לזעל העיר: עד חיותם. מן המנה: (ט) גלותי. הסירותי את
חרפת מצרים שהיו אומרים דא כי רעה וגד פניכם (שמות י') כינב אחד יש שזמו רעה והוא סימן של
דס רואין אנו אותם עליכם נמדרר והוא שאמר משה נמדרר למה יאמרו מצרים לאמר ברעה היליאתם
(שם ל"ג) והם אינם יודעים שהוא דס מילה ונשאלו בימי יהושע ונא איתו דס הוסרה חיות החרפ'
שעדיין ערב דס שעל' עמה' היו מונים להם כך דרש ר' משה דרשן: גלותי. הסירותי כשו גל מעלי

חרפה

ב א ו ר

וגו', כיכן דרך נחמי קדש לזכור דברים רבים הנוגעים לכלל האומה אס גם אינו מן הלוך.
(ז) כי לא מלו אותם בדרך, כלומר בעבור היותם בדרך כאשר אמרנו. (ח) עד חיותם, חיים
יאמר גם על הנביאה כמו ויחיו על השחין ויחי (ישעי' ל"ח כ"א) וכן נאמר מות על החלי
השוק והחולשה, וימת תחתיו מפני הרעב (ירמי' ל"ח ט'), בשנת מות המלך עוזיה (ישעי' ו' א') פ'י
חז' שנה שלטערע, עיין ד"ק שרש מות, עיין מורה נבוכים ח"ב א'. (ט) חרפת מצרים, חז'ל
שמו בשמים פיהם ודרשו על נוכח שזמו רעה (עיין רש"י), ולדעת הרלב"ג אינו מוסב זה על
המילה וזה רחוק, גם אין נכפי לדעת הר"ק שהיה חרפה להם להיות נאנשי מצרים כי מדוע
ינזר דווקא מצרים, לכן אומר אני כי שיעור הכתוב היום גלותי הדבר אשר הי' חרפתם נאמר בימים
נאך

מֵעַלֵיכֶם וַיִּקְרָא אֶשֶׁם הַמָּקוֹם הַהוּא
גִּלְגָל עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (י) וַיַּחֲנוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגָל וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח
בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעָרֵב
בְּעַרְבוֹת־יְרִיחוֹ: (יא) וַיֹּאכְלוּ מֵעֹבֹר
הָאָרֶץ מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח מִצֹּת
וּקְלָוֵי בָעֵצִים הַיּוֹם הַזֶּה: (יב) וַיֵּשְׁבֹת
הָעָם מִמַּחֲרַת בְּאֹכְלֵם מֵעֹבֹר
הָאָרֶץ וְלֹא־הָיָה עוֹד לְבְנֵי־יִשְׂרָאֵל

מן

פֶּסַח אִיךְ אֲבָנֵעוועלצט! דאָ
הער נאָנטע מאָן דען נאָמען
דיעזעס אָרטעס גלגל (אב)
וועלצונג) ביזאויף דיעזען טאָג.
(י) אונד דיא קינדער ישראליס
לאָגערטען זיך צו גלגל אונד
בערייטעטען דאָפסח־אָפּפֿער
אַם פֿיערצעהנטען טאָגע דעס
זעלבען מאָנאַטס אַם אָבענד
אין דער עבענע פֿאָן יריחו.
(יא) אונד דיא אַסען פֿאָם גע.
טריידעפֿאָרראַטה דעס לאַג.
דעס אַם פֿאָלגענדען מאָרגען
דעס פסח־אָפּפֿערס, אונגע.
זייערטע קיָען אונד גערע.
סטעטע זאָגען, נאָך דער בע.

שטימונג דיעזעס טאָגעס. (יב) אויך הערטע פֿאָן יענעם מאָרגען אַלס זיא פֿאָם
געטריידעפֿאָרראַטה אַסען, דער מן אויף. אַלס נון דיא קינדער ישראל קיינען
מן

ר ש י

מרפה (חליס קי"ט) ויגל את האבן (בראשית כ"ט): (יא) ממחרת הפסח. יום הנופת העומר שהקריב
עומר חמלה ומו' באדר שמה משה שפסח המן היו מסתפקין עד עשאו ממן שנכליהם שלקטו בו'
באדר שנאמר את המן אכלו ארבעי' שנה (שמות ט"ז) והלא ארבעי' שנה חסר שלשי' יום שהרי חמלת
ירידת המן בט"ו באייר אמו' מעת' בחררה שהולילו ישראל ממלרי' טעמו טעם מן: (יב) ולא היה
עוד לבני ישראל מן. לפיכך ויאכלו מעבור הארץ אם היה להם מן לא היו אוכלים מן התבואה שהמן
היה נוח להם משל אומר למינוק מפני מה את' אוכל פת שעורין לפישאין לי פת חטין לךך נאמר
ולא

ב א ו ר

בארן מזרים, כי מה שלא מלו במדבר לא למרפה יחשב להם כי אנוסים היו, אך עתה בנאס אל
ארץ וושבת ולא ימולו יהי' זאת להם למרפה נאסר היו בארץ מזרים, יען גם שם בודון לבס הפכו
ברית כי נטמאו בגלולי מזרים כוזכר ביחזקאל (כ' ז' ח'), וגם דעת חז"ל שהתמשלו במזרים
במלות מילה ולא מלו עד ליל לאחם. ויש למרס: חוץ החבע דתו וותף חוץ וחדע מצרים חוץ
טחדע וחדע וחדע וחדע. (י) את הפסח, אחרי אשר נטמלו היו ראויים לעשות את הפסח.
(יא יב) ויאכלו מעבור הארץ, לרד"ק יהי' ענין מעבור מדגן שנה שעברה ולקחו מן התגרים אשר
הביאו להם תבואה וממחרת הפסח פירשו ביום ט"ו בניסן וזהו דעת ר"מ בקדושין (דף ל"ז ע"ב
ד"ה ממחרת הפסח), אולם רש"י ורל"ג פירשו ממחרת הפסח על י"ז יום הנופת העומר, וזהו
נשיטת הר"י (שם), וב"ל ד"ה שנה נאסר להם אכל למ"ד כי חדש נהג אך אחר ירושה וישיבה
יהי' כל הפסוק הזה אך למותר והיה די אם יאמר וישבות המן ממחרת הפסח וגו' ויאכלו מחבואת
הארץ וגו' ולכן נראה לי מלת ענור הונח על הדגן שלא נחבשל עדיין כל דרכו כמו מלת עובר
בדס"ז שחומר על הולד שלא ילא לאור העולם, ומליוו הפעל ממנו שורענר (איוב כ"א י')
וגזר השם הזה מן עבר כאשר ילא הדבר מכח אל הפועל (ומזה נחלכו גם מלות עברה ובעבור
אכן אין פה המקום לבאר זה), ובאשר העובר נקרא ילד נכחתו מרסם, כן יקרא הדגן תבואה מן
באה אם יקבר לו עומד לקבור; ויהי' שיעור הנחוב, ממחרת הפסח נאסר השנית להם המן היו
לריעים לאכול סן התבואה אשר לא נגמרה בשולה, וזה ויאכלו מעבור הארץ, כי אס גם כנר החל
חמש נקמה כמו שחמר למעלה (ג' ט"ו) והיידן מלא על כל דעותיו כל ימי קליר, נכל זאת לא
מנאס

מן מעהר האטמען, זאָנעהר-
מען ווא זיך נאָהער פֿאָן דער
דיעסיעהריגען פֿרוכט דעם
לאַנדעס כנען. (יג) וועהרענד
יהושע פֿאַר יריחו וואַר, האָב
ער איינסט זיינע אויגען אויף,
בליקטע אום זיך, אונד זעהע
דא! איין מאַן שטאַנד פֿאַר
איהם מיט געציקטעם שווער-
טע. אין דער האַנד; דאָ גינג
יהושע אויף איהן צו אונד
פֿראַגטע איהן: געהערסט דוא
אונד אָדער אונזערן פֿיינדען
אַן? (יד) אונד יענער אַנטוואַר-
טעטע: ניין! זאָנדערן אַיך בין
איין הערפֿיהרער דעם עוויג-
גען, יעצט עבען אַנגעקאָם-
מען. דאָ פֿיעל יהושע אויף זיין
אַנגעזיכט צור ערדע, וואַרף
זיך ניערער אונד שפּראַך צו
איהם: וואָס האַט מיין געביע-
טהער זיינעם קנעכטע צו בע-
פֿעהלען? (טו) אונד דער

מן ויאכלו מתבואת ארץ כנען
בשנה ההיא: (יג) ויהי בתחלת
יהושע ביריחו וישא עיניו וירא
והנה איש עמד לנגדו וחרבו
שרופה בידו וילך יהושע אליו
ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו:
(יד) ויאמר לא כי אני שר צבא-
יהוה עתה באתי ויפל יהושע
אל פניו ארצה וישתחו ויאמר
לו מה אדני מדבר אל עבדו:
(טו) ויאמר שר צבא יהוה אל-
יהושע של געלך מעל רגלך כי
המקום אשר אתה עמד עליו
קדש הוא ויעש יהושע כן:

ויריחו
הערפֿיהרער דעם עוויגען זאָגטע צו יהושע: ציעהע ריינען שוה פֿאָן ריינעם פֿוסע,
דען דער אָרט וואָ דוא שטעהסט איזט הייליג, אונד יהושע טהאט אַלואָ.

אינ

ר ש י

ולא היה עוד וגו': (יג) כהיות יהושע ביריחו, מכאן לעיבור של עיר שהיא מן העיר שא"ל לומר בתוך
יריחו: הלנו אתה. הלמסעדנא אחתא: (יד) עתה באתי. לעזרח שאין אדם יכול להלחם עליה
ולתופסה להפיל החומה אבל בימי משה רבך באתי ולא חסך בי שנא' אם אין פניך הולכים וגו' (שמות
ל"ג): (טו) ער זכא ה'. ישראל שהיא זכא לה' ומיבאל היה שנא' ומיבאל ערנס (דניאל י')

ב א ו ר

מלאו דיקספוקס בתבואה אשר נגמרה מלאכתה והולכרו לאכול מזות מן הקמה אשר היתה עודנה
עבור, ולזה סיים הכתוב ויאכלו מתבוא' ארץ כנען בשנה ההיא כי אך זמן קצר הוכרחו לאכול מן העבור
וכאשר נאספה התבואה אז אכלו ממנה, וראוי לתרגם: יצא חסען פֿאָן דען חונדרייפֿען פֿריכטען חץ פֿאָל-
גענדען וואָרען דעם פֿסח-חפֿפֿערס. (יג) ביריחו, סמוך ליריחו כי בן דרך שמוש הכי' כאשר בארנו
זה פעמים. (יד) ויאמר לא, לא לכם ולא לזריכם אני כ"א אנכי ממונה מאת ד' על המלחמה לתת
עוז ותעזומות לכם ולכן מרב שלופה בידו ועתה באתי לעזרך, ורד"ק פֿער פֿיהו לכלי חוק על דרשת
חז"ל שאצרו אתמול בטלחם תמיד של בין הערבים והיום בטלחם ת"ת וכו' (עיין עליו). אל פֿניו, כמו
על פניו ורכים ככה. (טו) של, לווי מן נשל כמו גע ובל בפחח אף שאינו מאותיות הגרון וכן גש פגע
בו (ש"כ ט"ו). קדש חוא, לפי גדולת וקדושת המלאך נקדש המקום (רד"ק), ויותר נכון כי המקום
נקדש בעבור כי פה יחזוף ד' את זרוע קדשו לעשות גדולת ונפלאות, לכן לא מכינו במראות המלאכים
הכווי של נעלך אך כאן ואלל משה בהר אלהים.

ו (ה) ויריחו סגרת ומסגרת מפני
בני ישראל אין יוצא ואין
בא: (ז) ויאמר יהוה אל יהושע
ראה נתתי בידך את יריחו ואת
מלכה גבורי החיל: (ג) וסבתם
את העיר כל אנשי המלחמה
הקיף את העיר פעם אחת כה
תעשה ששת ימים: (ד) ושבעה
כהנים ישאו שבעה שופרות
היובלים לפני הארון וביום
השביעי תסבון את העיר שבע
פעמים והכהנים יתקעו
בשופרות
דיא שטאדט אומקרייזען, וואָבייא דיא פרוסטער אין דיא פאָזוינען שטאָסען.
אונד

ו (ה) ויריחו סגרת ומסגרת מפני
בני ישראל אין יוצא ואין
בא: (ז) ויאמר יהוה אל יהושע
ראה נתתי בידך את יריחו ואת
מלכה גבורי החיל: (ג) וסבתם
את העיר כל אנשי המלחמה
הקיף את העיר פעם אחת כה
תעשה ששת ימים: (ד) ושבעה
כהנים ישאו שבעה שופרות
היובלים לפני הארון וביום
השביעי תסבון את העיר שבע
פעמים והכהנים יתקעו
בשופרות
דיא שטאדט אומקרייזען, וואָבייא דיא פרוסטער אין דיא פאָזוינען שטאָסען.
אונד

ר ש י

ו (א) סוגרת ומסוגרת. כתרנימו אחריל גדש'ן דפרזלא ומחקפא בעברין דנחש: (ד) היובלים אילים:
במשוך

ב א ו ר

ו (א) ויריחו, גם פה עירוב פרשיות יש כמנהג הספר הזה, כי הנכון כי מקום הפסוק הזה
הוא בפרשה הקודמת (פ' י"ג) ויהי כהיות יהושע ביריחו, ושיעור הכתוב כי כהיות סמוך ליריחו
וראה כי העיר הזאת סגרת ומסגרת וכלורה עד מאוד והתבונן בדעתו איך לבא אליה וללכדה,
אז נראה אליו מלאך ד' והודיעהו כי ד' נלחם לו. סגרת ומסגרת, הנכון כי ביוני הפועל סגרת מוסב על
יריחו כי סגרו שעריה, וגם היתה מסגרת מכני בני ישראל אשר חנו סביב' ולכן אי' יולא ואין בא, וחרגומו:
יריחו וחרגומו געטאָסען חוּנר חוּטאָסען פֿאָן דען קינדערן ישראל. (ב) ויאמר ה', הוא המלאך
הדובר עמו בפרשה הקודמת וכן מזינו במלאך שנקרא לגדעון (שופטים ו' י"ד) ומה לדקו דברי
חז"ל באמרם כי עמי בקרבו מלמד שהקב"ה משתף עמו על כל מלאך ומלאך והמשכיל יבין. ואח מלכה,
ואת מושך עלמו ואחרת עמו ושיעורו ואת מלכה ואת גבורי החיל, ויפה אמר החכם ר"מ אבערניק: וואָ
ע"פ שאמר יריחו לא נשמע עדיין אנשי חיל שנה כי אפשר יתנו העיר בידם בתנאי לשלם אנשי המלחמה
חפשי. (ג) הקיף, יתיר יו"ד (מסורה) וכתב הרד"ק וז"ל: אין לשאול טעם לסבות הנזכר למה היתה
ההקפה הזאת וטעם שבעה כהנים ושבעה השופרות ושבעה הקפות ושבעת ימים, וטעם ההקפה
בתרועה להבהיל העם בחור העיר ונפול החומה תחתיה למען ידעו כל עמי הארץ כי ה' נלחם להם
לישראל לא בחרב וקניח, ומספר השבעה ידוע סודו אלל מניין מדע, וכן שבעה מזבחות ושבעה פרים
ושבעה אילים, והשניעי הוא הנבחר בימים חדשים ושבעים עב"ל, ובאמת כי גם אלל חכמי העמים הים
המספר השבעה קדש ובפרט אלל הונרי שמים כי הם ספרו להם שבעה כוכבי לכת (פאָנעטען) ויחדו
לכל אחד מהם כחות מיוחד' לפעול בארץ תחתיה כנודע' (וגם חז"ל לא נשמרו מזה הדע' כמבואר בשבת)
ולכן היה מספ' השבעה כולל אללם כל הכחות ופנות כל הפעולות ולזה קדשוהו ואולי גם מלת שבעה
וגשע נגזר מזה והכן. (ד) היובלים, אילים שכן קורין בערבי לדונא יונלא (מדברי הגמרא) וי"מ
שופרות

בְּשׁוֹפְרוֹת: (ה) וְהָיָה בְּמִשְׁךָ וּבִקְרֹן
הַיּוֹבֵל בְּשִׁמְעֶכֶם אֶת־קוֹל
הַשּׁוֹפָר יִרְעוּ כָּל־הָעָם תְּרוּעָה
גְּדוֹלָה וְנִפְלָא חֹמַת הָעִיר
תִּחְתִּיָּה וְעָלוּ הָעָם אִישׁ נֶגְדּוֹ:
(ו) וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן אֶל־
הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׂאוּ אֶת־
אֲרוֹן הַבְּרִית וּשְׁבַעֲהָ כֹהֲנִים יִשְׂאוּ
שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת יוֹבְלִים לִפְנֵי אֲרוֹן
יְהוָה: (ז) וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם עֲבְרוּ
וְסִבּוּ אֶת־הָעִיר וְהַחֲלוּץ יַעֲבֹר
לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה: (ח) וַיְהִי כַּאֲמֹר
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם וּשְׁבַעֲהָ הַכֹּהֲנִים
נְשֵׂאִים שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים

(ה) אונד ווען נון אנהאלטענר
אין דאן יובעלהארן געשטאן
סען ווירד, אונד איהר דען
פאזונענשאלל הערעט, דאן
זאלל דאן גאנצע פאלק איין
גראסעס פערלדגעשרייא ער
העבען אונד דיא פערסטונג דער
שטאדט ווירד אונטער זיך צו
זאממענשטירצען אונד דאן
פאלק ווירד איינדרענגען איין
יעדער פארוערטס. (ו) יהושע
דער זאָהן נון'ס בעריעף דיא
פריעסטער אונד רעדעטע זיא
אן: נעהמעט אויף, דיא לאדע
דעס בונדעס אונד זיבען פריס.
טער טראגען זיבען יובעלפא.
זיינען פאר דער לאדע דעס
עוויגען. (ז) צום פאלקע אבער
שפראך ער: ציהעט היין אונד
אומקרייזעט דיא שטאדט, דיא
פארהוט ציהע פאר דער לאדע
דעס עוויגען הער. (ח) אלס די
זער אויפארף יהושע'ס אן דאן
פאלק ערגאנגען וואר, דא טרונען דיא זיבען פריעסטער זיבען יובעלפאזונען פאר דעם

עוויג ען

ר ש י

(ה) במשך. במקיע' אחרונה בהאריך. התקע את הקול. תחתיה. במקומה: והחלוץ

ב א ו ר

שופרות מקולעים (געוואונדענע הערנער) מענין יבלי מים שהוא כמו פלני מים. (ה) במשך בקרן
היובל, דהיינו במקיעה האחרונה בפעם השביעי כיום השביעי וממילא נשמע כי מקודם לא ירעו,
(נמבחר לקמן י' ט"ז). בשמעכם, כתיב ב' וקרי נב' והענין אחד והוא מ"א הנמסר במסירה ונשלח
חומת העיר, הרי"ק הקצה אס כל החומה נפלה סביב א"כ איך נשאר בית רחב, הלא בחומה היא וישבת
ולכן אמר ו"ל אכל הנראה בעיני כי לא נפלו כל חומה' העיר אלא מה שהיה על פני העיר נגד מחנה
ישראל נפל, ועלו העם איש נגדו, ובית רחב היה בחומה מזד אחר שלא נפל עכ"ל. אולם לא
ידעתי לזיון דבריו, הלא בני ישראל הקיפו את העיר מסביב, וא"כ כל החומה היתה נגד
מחנה ישראל? איך חין לזכר לכל זה כי הנה לא נאמר כל החומה רק החומה, ונוכל לומר כי עוד נשאר
ממנה חלקים עומדים על חלם. החזיה, במקום שהיתה עומדת כמו שבו איש תחתיו (שמות
ט"ז כ"ט), וי"ת ויתבלע מחומה, ור"ק הוסיף ואמר שנבלע במקומה חמת הארץ ונראה ממנה
מעט על פני הארץ לזכרון הנס ע"כ, ולא כל המוצנע בנסים משונם. ועלו העם, העם אשר
היו נגד הפנות עלו עמה מבלי עניב לנגדם אל מוך העיר. (ו) ויאמרו, הקרי ויאמר
ביחיד ומוסב על יהושע כי הוא אמר, והכתיב ויאמרו דבריו על הנהנים שאמרו בפקידת יהושע.
והחלוץ

לפני יהוה עברו ותקעו בשופרות
וארון ברית יהוה הלך אחריהם:
(ט) והחלוץ הלך לפני הכהנים
תקעו השופרות והמאסף הלך
אחרי הארון הלוך ותקוע
בשופרות: (י) ואת העם צוה
יהושע לאמר לא תריעו ולא
תשמיעו את קולכם ולא יצא
מפיכם דבר עד יום אמרי אליכם
הריעו והריעתם: (יא) ויסב ארון
יהוה את העיר הקף פעם אחת
ויבאו המחנה וילינו במחנה:
(יב) וישכם יהושע בבקר וישאו
הכהנים את ארון יהוה:
(יג) ושבעה הכהנים נשאים
שבעה שופרות היכלים לפני

עווינען איינהער אונד שטימען
אין דיא פאזוינען אונד דיא בונ-
דעסלאדע דעם עווינען פאלג-
טע איהנען נאך. (ט) דיא פאר-
הוט אבער גינג דען פריסטערן
וועלכע אין דיא פאזוינע שטי-
מען פאראן, אונד דיא נאכהוט
פאלגטע דער לאדע נאך,
פארטשרייטענד אונטער פא-
זוינענ: שאלל. (י) דעם פאלקע
אבער בעפאל יהושע אונד
שפראך: ערהעכט קיין פעלר.
געשרייא אונד לאססעט איי-
ערע שטימע עהער ניכט הע-
רען, יא ניכט איין ווארט איינע-
רעם מונדע ענטפארהען, ביז
אויף דען טאג ווא איך אייך צו-
רופע: ערהעכעט איין פעלר.
געשרייא! דאן עהרהעכט איין
פעלרנעשרייא. (יא) גון אומ-
קרייזטע דיא לאדע דעם עווי-
גען דיא שטארט רינגסאום
איינמאל אונד וואדאן קעהרטען
זיא צוריק אינס לאגער אונד
איבערנאכטעטען אים לאגער.
(יב) יהושע מאכטע זיך דעם
מארגענס פריה אויף אונד דיא

ארון

חקעי קרי

פריסטער טרוען דיא לאדע דעם עווינען. (יג) אונד זיעבען פריסטער טרוען זיעבען יובעלפא-
זוי

ר ש י

(ט) והמלון. בני ראובן ובני גד. היו עוברים לפנים לפי שהיו בני גד גבורים ומכין
בזרוע חזקה כמו שנאמר וטרף זרוע אף קדקד (דברים לג):

והמאסף

ב א ו ר

(ט) והחלוץ, המה בני ראובן וגד אשר עברו מלוים לפני העם. חקעו, כן כתיב בוי' ופירושו אשר
חקעו והקרי הוא חקעי שם בסמיכות, והענין אחד. הלוך וחקעו, כי' נסיעת השמחה היה
בחקיעת השופרות מן הכהנים ותי' ובהניח אולין וחוקעין. (י) לא חריעו, הכוין הזאת נכללת
במאמר ה' כאשר בארנו לעיל (פ' ה') והנה הדממה היתה מיראת כבוד הארון ההולך בקרבם
אך ביום השביעי חריעו חרועת הנזות. ורל' בג אמר, כי כזה כן כדי שלא ירגישו בני העיר
ושליכו אנשים מעל החומה, וזה רחוק מאד, כי אם היתה המחנה קרובה כ"ב שינוים מלים ואנשי
הקלע מה יועיל להם אם לא ישמיעו קולם, הלא יראו אותם הזופים והעם העומדים על
החומה, כי בעלם היום הקיפו. (יב) בבקר, זה בקר שני והנה מו"ל קבלו כי הקפות העיר
המלו ביום א' בשבעה ויום השביעי היה יום שבת, ואין זה רחוק כי בקר ה' את יום הנוגף הזה
לעשות

ויוגנון ויא צאנען פאר דער לאַ-
דע דעס עוויגען הער, איממער
פארטשרייטענר, וועהרענר ויא
אין דיא פאזויגען שטיעסען,
דיא פארהוט שריטט איהנען
פאראויס אונד דיא נאכהוט
פאלגטע דער לאדע דעס עוויגן
נאך, איממער פארווערטס אוי-
טער פאזויגענשאלל. (יז) זא
אומקרייטען ויא דיא שטארט
אויך דעס אנדערן טאגס איי-
מאל אונד קעהרטן דאן צוריק
אינו לאגער, אלזאטהאטען ויא
זעכס טאגע; (טו) אלס אבער
דער ויעבענטע טאג ערשיען,
דא מאכטען ויא זך פריה מיט
דעס אויפגאנגע דער מארגענ-
רעטהע אויף אונד אומקריי-
טען נאך יענער פערארדנונג
זיבען מאל דיא שטארט; בלאס
אן דיעזעס טאגע אומצאנען
זיא דיא שטארט ויעבען מאל.
(טז) אלס אבער צום זעבענטען
מאלע דיא פריסטער אין דיא

אָרֹן יְהוָה הַלְכִים הַלֹּךְ וַתִּקְעוּ
בְּשׁוֹפְרוֹת וַהֲלֹוֹן הַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם
וְהַמֶּאֱסָף הַלֵּךְ אַחֲרֵי אָרֹן יְהוָה
הַלֹּךְ וַתִּקְעוּ בְּשׁוֹפְרוֹת: (יד) וַיִּסְבּוּ
אֶת־הָעִיר בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי פַּעַם אֶחָת
וַיָּשְׁבוּ הַמַּחֲנֶה כֹּה עָשׂוּ שֵׁשֶׁת
יָמִים: (טו) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי
וַיִּשְׁכְּמוּ בַּעֲלוֹת הַשָּׁחַר וַיִּסְבּוּ אֶת־
הָעִיר כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה שִׁבְעַת פַּעֲמִים
רַק בַּיּוֹם הַהוּא סָבְבוּ אֶת־הָעִיר
שִׁבְעַת פַּעֲמִים: (טז) וַיְהִי בַּפֶּעַם
הַשְּׂבִיעִית תִּקְעוּ הַכֹּהֲנִים
בְּשׁוֹפְרוֹת וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־
הָעָם הֲרִיעוּ כִּי־נָתַן יְהוָה לָכֶם
אֶת־הָעִיר: (יז) וְהִיתָה הָעִיר חֵרֶם

הלוח קרי. כעלוח קרי
היא
דען ערהעכט איין פערלנגעשרייא, דען
דער עוויגע האט אייך דיא שטארט געגעבן. (יז) דאך זאלל זאואהאל דיא שטארט,
אלס

ר ש י

(יג) והמאסף. שנטדן הנוסע אחריו והוא מאסף את כל המתעבדים האחרונים: (טו) ציום השניעי
שנת היה: (יז) והיתה העיר חרם. הקדש כי היום שנת קדש וראויה להיות קדש שלל הנשלל בו:

ב א ו ר

לעשות בו גדולות ונפלאות להגדיל קדושתו בעיני העם, ומטעם הזה בעלמו יעדו חז"ל את חג
הפסח הנכבד במועדי ה' לזמן אשר בו נעשה כמעט כל מעשה נסים לאבותינו כנודע:
(יג) הלוח וחקוע. הכתיב הלוח והוא בינוני ופירושו הלוח הילך כאשר תקעו הכהנים והקרי
הלוח כלעיל (פ' ט') והוא מקור והענין אחד. (טו) בעלוח, כתיב צי"ת וקרי בכ"ף והכל
אחד. (יז) והיתה העיר חרם, לדעת חז"ל ה' לא לזה זאת אך יהושע מדעתו משב כי נכון להיות
ראשית קנינים בארץ קדש לר', או רבה יהושע להראות לעמו בתחלת המלחמה כי המלחמה
הזאת לר' היא להכרית האלילים מהארץ הקדושה ולא לשלול שלל ולכח בו, ורל"ג אמר וידמה
כי פע לית יושבי יריחו ואמונתם היה יותר מגונות מפעולות שאר יושבי הארץ ואמונתם ע"ב.
ואולי בעבור זה היה נקרא שם העיר יריחו על כי עבדו שם לירח כמו בית שמש ועיר
החרם, ולדעת אחרים הוא מענין הרים כי בסביבותיה נמלא לוי (בחוץ), גם יערותיה מלאו
עלי תמרים הנותן ריח טוב, וכן נקראה עיר התמרים (שופטים ג' י"ג ובד"ה ב' כ"ח ט').
החבאחה

הָיָא וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ לַיהוָה רַק
רַחֲבֵהוּזָנָה תַּחֲתֶיהָ הָיָא וְכָל־אֲשֶׁר
אַתָּה בְּבֵית כִּי תַחֲבֹאתָהּ אֶת־
הַמְּלָאכִים אֲשֶׁר שְׁלַחְנוּ: (יח) וְרַק־
אַתָּם שָׁמְרוּ מִן־הַחֶרֶם פֶּן־
תַּחְרִימוּ וּלְקַחְתֶּם מִן־הַחֶרֶם
וּשְׂמַתֶּם אֶת־מַחְגֶּה יִשְׂרָאֵל
לַחֶרֶם וְעִבְרַתֶם אוֹתוֹ: (יט) וְכָלוּ
כֶסֶף וְזָהָב וְכָלִי נְחֹשֶׁת וּבְרוֹזָל
קָדֹשׁ הוּא לַיהוָה אוֹצֵר יְהוָה
יָבוֹא: (כ) וַיֵּרַע הָעָם וַיִּתְּקְעוּ
בְּשׁוֹפְרוֹת וַיְהִי כְשֹׁמַע הָעָם אֶת־
קוֹל הַשּׁוֹפָר וַיִּרְיֵעוּ הָעָם תְּרוּעָה
גְּדוֹלָה וַתִּפֹּל הַחֹמָה תַּחֲתֶיהָ
וַיַּעַל הָעָם הָעִירָה אִישׁ גִּגְדּוֹ
וַיִּלָּכְדּוּ אֶת־הָעִיר: (כא) וַיַּחְרִימוּ
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בְּעִיר מֵאִישׁ וְעַד־
אִשָּׁה מִנֶּעֶר וְעַד־זָקֵן וְעַד שׁוֹר
וַשֶּׁה וַחֲמֹר לְפִי־חֶרֶב:

ולשנים

אלם אללעס וואס דארין איזט,
דעם עוויגען פערבאנטט זיין.
נור דיא גאסטווירטלין רחב
זאלל אס לעכען בלייבען, זיא,
אונד אללע דיא בייא איהר
אים היווע זינד, דען זיא
פערבארג דיא באטען וועל-
כע וויר אויסזאנדטען. (יח) אל-
ליין אבער איהר מיסעט פאן
דעם פערבאנטטען אייך ענט-
האלטען, דאמיט איהר אייך
ניכט זעלבסט דעם באנטע
אויסזעצט, ווען איהר אייך
עטוואס פאן דעם פערבאנטטן
צואייגנעט; איהר ווירדעט דא-
דורך דאן לאגער ישרא'ס דעם
באנטע פרייו געבען אונד עס
בעטריבען. (יט) אללעס זילבער
אונד גאלד, אללע קופפערנען
אונד אייזערנען גערעטהע ווען
דעם עוויגען געהייליגט, אונד
קאממע אין שאטץ דעם עווי-
גען. (כ) דאן פאלק וויכצעט לויט
אויף, אונד יענע (דיא פריע-
סטער) שטיסען אין דיא פא-
זוינען — אונד אלס דאן פאלק
דען פאזויגענשאלל הערמע,
ערהאב עס איין שטארקעס
פעלדגעשרייא, דא שטירצטע
דיא פעסטונג אונטער זיך צו-
זאממען, אונד דאן פאלק

דראנג אין דיא שטאדט איין יעדער פארווערטס, אונד זא עראבערטען זיא דיא שטאדט;
(כא) אונד זיא פערטילגטען אללעס וואס אין דער שטאדט וואר, זא וואהל מאן אלס ווייב,
יונג אונד אלט, זאגאר רינדער שאאפע אונד עועל, מיט דער שערפע דעם שווערטעס.
דען

ר ש"י

(יח) ועכרתם. לשון מים עכורים:

ויבאו

ב א ו ר

החבאחה, ע"מ יצועתה עזרתה ונכסל סימן הנקבה לחזק הענין כלומר שהחבאה אותם יפה (וד"ק),
או נאמר כי נא הפעל ע"ד נמי ל"ה כי כן מלאנו ונחנה לא יוכל (יכמיה מ"ט, י') והאלף
נוסף. (יח) פון חחרים, הוכין פון חניאו חרס על עצמכם אס מקחו מן החרס, ולא לנד
הליקחים

(כג) דען ביידען מענגערן אבער וועלכע דאז לאנד אויסגעקונד- שאפטעט האטטען, כעפאהל יהושע: געהעט אין דאז הויז דער פרויא, יענער גאטטויר- טהין אונד פיהרעט אויס דעם זעלבען הערויס, זאואהל דיא פרויא אלס אללעס וואס איהר אנגעהערט וויא איהר עס איהר צוגעשווארען. (כג) דא גינגען דיא קונדשאפטער דיא ריסטיגען היניין, אונד פיהרי טען הערויס, רחב, איהרען פא- טער, איהרע מיטער, איה- רע געשוויסטער אונד אללעכ וואס איהר אנגעהערטע, אויך איהרע גאנצע פערוואנדט- שאפט פיהרטען זיא העראויס אונד בראכטען זיא אויסער- האלכ דער שטאדט אינס לאנדער ישראל'ס אין זיכער- הייט. (כד) דיא שטאדט אבער אונד אללעס וואס דארין וואר שטעקטען זיא אין בראנד, אויסגענאממען דאז וילבער אונד גאלד, דיא קופערנען

(כג) ולשנים האנשים המרגלים את הארץ אמר יהושע באו בית האשה הזונה והוציאו משם את האשה ואת כל אשר לה כאשר נשבעתם לה: (כג) ויבאו הנערים המרגלים ויציאו את רחב ואת אביה ואת אמה ואת אחיה ואת כל אשר לה ואת כל משפחותיה הוציאו ויניחום מחוץ למחנה ישראל: (כד) והעיר שרפו באש וכל אשר בה רקו הכסף והזהב וכלי הנחשת והברזל נתנו אוצר בית יהוה: (כה) ואת רחב הזונה ואת בית אביה ואת כל אשר לה החיה יהושע ויתשב בקרב ישראל עד היום

אונד אייזערנען גערעטהע ליעפערטען זיא אב אין דען שאטץ צום הויזע דעם עוויגען. (כג) דיא ווירטהין רחב אבער, איהר פאטערליכעס הויז, אונד אללעס וואס איהר אנגע- זערטע, ליעם יהושע לעבען, אונד זא בליעב זיא וואהנען אונטער ישראל צום אנדענקען

דיע

ר ש י

(כג) ויבאו הנערים המרגלים. כאן היו לריבים זיכר ונעשו נערים וריבים וכליל הראשון היו במלאכים ששמו עכמן מן העבירה עם רחב הזונה לכך נקראו שם מלאכים ולכך קראו אנשים מלאכים נערים: כנכור

ב א ו ר

הלוקחים יהיו נחרס כי גם כל מחנה ישראל ישימו למרס. (כג) הנערים המרגלים, כתב הרד"ק כל משרת יקרא נער ואם לו הוא זקן כמו יהושע בן נון נער, ואלו המרגלים היו נערי יהושע או נערי אחד מגדולי ישראל ע"כ. והנה אם גם אמת כי כל משרת יקרא נער, הנה כאן אין לומר לזה, כי ידוע כי בעברית יאמר נער וילד גם על איש בנר חלפו ועברו לו ימי הילדות כמו לאט לי לנער אבנאים (ע"כ י"ח ס') והילד אינו (בראשית ל"ז ל') ומדוע לא נאמר כי המרגלים היו לעירי הימים? (עיין רש"י). ויניחום מחוץ למחנה ישראל, אולי שלא יבאו ברע אשר ימלא את העיר או מטעם אחר. (כה) החיה יהושע, כמשמעו, אי כדעת רד"ק שהספיק לה מזון, ומז"ל אמרו (מגילת י"ד ע"ב)

דיעועם טאָנעם, וויילזיאַדיא
באַטהען פֿערבאַרגען וועלכע
יהושע אויסגעזאָנדט האָטטע
יריחו אויסצוקונדשאַטען.
(כז) צו דיעזער צייט בעשוואַר
יהושע (ראָו פֿאַלק) שפרע-
כענר: פֿערפֿלוצט זיין דער
מאָן פֿאַר דעם עוויגען, דער
זיך אונטערשטעהט, אונד דיעזע
שטאַרט דיעזע יריחו וויעדער
אויפֿבויעט, אויף דער לייע
זיינעם ערשטגעבאַרגען לעגע
ער דען גרונד דאָצו, אונד אויף
דער לייע זיינעם יינגסטען
זאָהנעם שטעללע ער דיא
טהאַרע וויעדער הער. (כז) אונד
גאָטט וואָר מיט יהושע אונד
זיין רוף ערשאַלל אים גאַנצען
לאַנדע.

ז (א) אַבער דיא קינדער
ישראל'ס בעגינגען איינע
טרייאַלאָזע טהאַט אָן דעם
מיריחו
פֿערבאַנגטען, אינדעם עכן זאָהן כרמי'ס, זאָהן זכרי'ס, זאָהן ורח'ס פֿאַם שטאַממע
יהודה, זיך עטוואָס פֿאַן דעם פֿערבאַנגטען צוויינגטע. דאָ ערבראַנגטע דער צאָרן
דעם עוויגען געגען דיא קינדער ישראל'ס. (ג) נון זאָנדטע יהושע לייטע פֿאַן
יריחו

הַיּוֹם הַזֶּה כִּי הִחַבְיָאָה אֶת־
הַמְּלָאכִים אֲשֶׁר־שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ
לְרַגֵּל אֶת־יְרִיחוֹ: (כו) וַיִּשְׁבַּע
יְהוֹשֻׁעַ בַּעַת הַהִיא לֵאמֹר אֲרוּר
הָאִישׁ כִּפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר יִקּוּם וּבְנָה
אֶת־הָעִיר הַזֹּאת אֶת־יְרִיחוֹ
בְּבִכְרוֹ יִיסְדָּנָה וּבְצַעֲרוֹ יִצְיֵב
דָּלְתֶיהָ: (כז) וַיְהִי יְהוָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
וַיְהִי שְׁמֻעוֹ בְּכָל־הָאָרֶץ:

ז (א) וַיִּמְעְלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעַל
בַּחֲרֹם וַיָּקָה עָבֹן בֶּן־כְּרִמִּי
בֶּן־זִבְדִּי בֶן־זֶרַח לְמִטָּה יְהוּדָה
מִן־הַחֲרֹם וַיַּחֲרֹאֲף יְהוָה בְּבָנֵי
יִשְׂרָאֵל: (ג) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אַנְשִׁים

ר ש י

(כז) צנכורו ייסדנה ובלעירו. בחבלת יסוד שיבנה בה ימות צנו הנכור ויקברנו וילך עד
שימות הכלעיר בגמר המלחמה היא הלכת הדלמות:

עם

ב א ו ר

בי לקחה לו לאשה. ואם נאמר כי הלאו לא תחשתן שייך גם בגירות לבינין אנו לומר כי רחב
ובית אביה היו מעם נכרי ולא מז' העמים' (עיין חוס' סס ד"ה דליגירה). ואין זה רחוק כנראה
ממעשה, ואולי גם מטעם זה נאז המרגלים אל ביתה. (כו) וישבע, נא בהפעיל והנכון כי נאסר
הפעול את העם. אשר יקום ובנה, הנכון כי האלה ביתה אך לאיש אשר יבנה חומות העיר
ויחזקה ולא על העיר עצמה, כי עיקר הכוונה ביתה כמו שכתב הרמב"ם ז"ל כדי שיהיה המופת
קיים שנפלו חומות עיר יריחו תחתיה (עיין הרד"ק), ולזה מלאנו ויירשו את עיר התמרים (שופטים
ג' י"ג) אשר לדעת יונתן דש"י ורד"ק היא יריחו ע"ש, וכן שנו ביריחו (ש"ב ט' י') אף כי קללת
יהושע לא נתקיימה עד ימי אחאב מלך ישראל כאמור (מלכים א' י"ו ל"ד).

(כ) עם

יריחו וגעגען עי, וועלכעס ביא
 בית און ליענט, אסטליך פאן
 בית אל, אונד שפראך צו איהר
 נען: געהעט פארווערטס אונד
 קונדשאפטעט ריעזעס לאנד
 אויס, אונד דיא לייטע גינגען
 פארווערטס אונד קונדשאפט
 טעמען דיא שטאט עי אויס.
 (ג) אונד אלס זיא וויעדער צו
 יהושע קאמען שפראכען זיא צו
 איהם: עם מיססע ניכט דא
 גאנצע פאלק הינופציעהן, ווען
 עמוץ צווייא ביז דרייאטויזענד
 מאן הינאופציעהן, וף שלא
 גען, זיא עי בעמיהע אלז ניכט
 דא גאנצע פאלק דארוי: דען
 איהרער זינד נור וועניג. (ד) אלי
 וף צאגען פאן דעם פאלקע עט.
 ווא דרייאטויזענד מאן הינאויף
 אבער זיא פלאהען פאר דען
 איינוואהנערן פאן עי. (ה) דיא
 איינוואהנער פאן עי מאכטען
 איהרער נידער געגען זעכס

מיריחו ה' עי אשר עם בית און
 מקדם לבית אל ויאמר אליהם
 ראמר עלו ורגלו את הארץ
 ויעלו האנשים וירגלו את העי:
 (ג) וישבו אל יהושע ויאמרו אליו
 אל יעל כל העם כאלפים איש
 או כשלשת אלפים איש יעלו ויכו
 את העי אל הניגע שמה את
 כל העם כי מעט המה: (ד) ויעלו
 מן העם שמה כשלשת אלפים
 איש וינסו לפני אנשי העי: (ה) ויכו
 מהם אנשי העי כשלשים ושלשה
 איש וירדפום לפני השער עד
 השברים ויבוס במורד וימס

לבב

אונד דרייסיג מאן, פערפאלגטען דיא אנדערן פאר דעם טהאדע ביז שברים, אונד שלוגען זיא

ביים

ר ש י

ז (ב) עם בית און. אלל בית און: מקדם לבית אל. ממזרח לבית אל: (ה) עד השברים. עד דחברון: ולי

ב א ו ר

ז (ב) עם בית און, כמו אלל בית און, והנה לדעת הרד"ק הזכיר הכתוב הערים הסמוכות
 לעי, יען הית' עוד עיר שמה עי, ולכן יבוא תמיד העי בה' הידיעה. ולי נראה כי גם
 אנשי בית און ובית אל היו ידם עם אנשי העי וזאת היתה נעלמת מעיני המרגלים לכן חשבו
 אנשי עי למתי מספר, וכן נאמר לקמן (ח' י"ז) ולא נשאר איש בעי ובית אל (ועיין עוד לקמן
 בבאורנו כ"ה), ולכן הזכיר הכתוב פה בית אל ובית און. (ה) בשלשים וששה, הכ' הדמיון בלן
 זר בעיני עד מאוד, כי לפי הנראה לא יבוא כ' האומד והשיעור כ"א אך על מספר מסויס
 הכולל תחתיו אחדים יהיו מאיזה מדרגה שיהיו, כי כולל לומר כאלף על פי אומד אס יהיה
 ט' מאות או י"א מאות או כעשרים אס יהיה י"ח י"ט או כ"א כ"ב וכדומה כי לא נשנים על
 האחדים אך אס יפרוע גם האחדים אז בוודאי המספר מדויק כי מה אומד שייך בשלשים וששה
 האס היה ל"ה וחצי או ל"ו וחצי? והיה לו לומר בשלשים או כארבעים — ולפי דעתי הרגישו בזה
 חז"ל לכן דרשו מה שדרשו (עיין סנהדרין מ"ד א'). וירדפום, הנכון בשעור הכתוב הוא,
 כי נאשר קרנו בני ישראל אל הקומה הנו מהם אנשי העי בשלשים וששה איש ואז הסך ישראל
 עורף ויובס וירדפו אנשי העי אחריהם מלפני השער עד השברים ושם במורד הכר הכוס טוב.
 לפני השער, כמו מלפני. חשברים, ית' עד דחברון, ולדעת הרד"ק הוא שם מקום, ואולי
 השברים

ביים בערגאבהאנג, דא שוואנד
דער מיטה דעם פאלקס דאזין
וויא וואססער. (ו) יהושע אבער
צעררים זיינע קליידער אונד
פיעל אויף זיין אנגעזיכט צור
ערדע פאר דער לאדע דעם
עוויגען, ביזאויף דען אבענר,
ער, אונד דיא עלטעסטען
ישראל'ס אונד ווארפען שטויב
אויף איהר הויפט. (ז) אונד
יהושע ריעף, אך! הערר!
עוויגער! ווארום האסט דוא
דיעזעס פאלק איבער דען ירדן
געפיהרט, אום אונז אין דיא
האנד דעם אמרי צו געבען,
דאמיט ער אונז פערניכטע?
א! העטטע עס אונז דאך גע-
פאללען יענווייטס דעם ירדן'ס
צו בלייבען. (ח) א דא טיין
הערר! וואס זאלל איך נון זא-
גען נאכדעם ישראל זיין פיינ-
דען דען נאקקען צוגעווענדעט.
(ט) ווען דאז דער כנעני אונד
אללע איינוואהנער דעם לאנד
דעם הארען, זא ווערדען זיא
אונז אומרינגען אונד אונזערן

לִבְּהֵעֶם וַיְהִי לָמִים: (ו) וַיִּקְרַע
יְהוֹשֻׁעַ שְׂמֹרֶתוֹ וַיַּפֵּל עַל-פָּנָיו
אֶרְצָה לִפְנֵי אַרְוֹן יְהוָה עַד-הָעֶרֶב
הוא וזקני ישראל ויעלו עפר על-
ראשם: (ז) ויאמר יהושע אההו
אדני יהוה למה העברת העביר
את־העם הזה את־הירדן לתת
אתנו ביד האמרי להאבידנו ולו
הואלנו ונשב כעבר הירדן: (ח) בי
אדני מה אמר אחרי אשר
הפך ישראל ערף לפני איביו:
(ט) וישמעו הכנעני וכל ישרי
הארץ ונסבּו עלינו והכריתו את־
שִׁמְנו מן־הארץ ומה־תעשה
לשִׁמְךָ הגדול: (י) ויאמר יהוה
אל־יהושע קם לך למה זה אתה

נפל

נאמען פערטילגען פאן דער ערדע, אונד וואס. ווירסט דוא פיר דיינען גראסען
נאמען טהון? (י) דארויף שפראך דער עוויגע צו יהושע: שטעה אויף! וואצו
פאללסט

ר ש י

(ז) ולו הוואלנו. הלואי נמלכנו לשנת בעבר הירדן מזרחם בארן סיחון ועוג שנכנסה כבר:
(ט) ומה תעשה לשמך. המשותף בשמו זה מדרשו. ופשוטו ומה תעשה לשם גבורתך שילא
כבר ועתה יאמרו תש כמו: (י) קם לך. קם לך כתיב עמד לך מה שסתפלת לפני והזכרת.
ד"א עמדת לך במחנה ולא ילאת עממם ואני אמרתי אשר יוכלים ואשר יביאם (במדבר כ"ד)
כי אתה חביא את בני ישראל וגו' ואנכי אהיה עמך (דברים ל"א) כי הוא יעבור לפני העם
הזה

ב א ו ר

השברים הוא מקום מחלש אנשים (סטיין־בריע) ובמורד הכר הזה הכנס. (ז) העברת, ה"א כלירי
שלא במנהג וכן בחכה העלה (תנחומי ח' ט"ו). ולו הוואלנו, פירושו לו ה' באשר הוואלנו ונשכנו' ומה
גורא כי בני ישראל לא עברו את הירדן בנפש חפלה. (ט) ומה תעשה לשמך הגדול, לו כמו שפי'
רש"י כי שמך הגדול יהי' מחולל בגוים באמרים קלרה יד ה' או אם שמו יכרת מן הארץ הלא עוד אדם
לין בארן אשר יקרא בשמך. (י) קום לך, לזיווה. למה זה, הנה עת לעשות לה' הלא ולא להסתכן
ולאחפלה

פעללסט דוא דען אויף דיין
אנעווייט? (יא) ישראל
האט געווינדעט, יא ווא האט
בען מיינען בונד איברטרעטען
וועלכען איך איהנען בעדינגט
האטטע; יא ווא האבען זא-
גאר פאן דעם פערבאננטען גע-
נאכמען, דאצו אויך געשטא-
לען, זאדאן פערלויבנעס אונד
אין גערעטהע פערשטעקט.
(יב) דארום קעננען דיא קינדער
ישראל'ס ניכט בעשטעהן פאר
איהרען פיינדען, דען נאקען
מיססען ווא איהנען צו-ווענדן,
דען ווא זינד זעלבסט דעם בא-
נע היימוגעפאללען. איך ווער-
דע ניכט מעהר מיט אייך זיין,
ווען איהר ניכט פערטיליגט דאז
פערבאננטע אויס אייערער
מיטטע. (יג) אויף! בערייטע
דאז פאלק פאר; זאגע איהנען:
בערייטעט אייך אויף מארגען,
דען זא שפרייט דער עוויגע,
דער גאטט ישראל'ס: עס איז
פערבאננטעס אונזער דיר
ישראל, דארום קאנטסט דוא

נפל על-פניה: (יא) האט ישראל
וגם עברו את-בריתי אשר צויתי
אותם וגם לקחו מן-החרם וגם
גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם:
(יב) ולא יכלו בני ישראל לקום
לפני איביהם ערף יפנו לפני
איביהם כי היו לחרם לא אוסיה
להיות עמכם אם-לא תשמידו
החרם מקרבכם: (יג) קם קדש
את-העם ואמרת הרקדשו
למחר כי כה אמר יהוה אלהי
ישראל חרם בקרבה ישראל קא
תוכל לקום לפני איביה עד-
הסירכם החרם מקרבכם:
(יד) ונקרבתם בבקר לשבטיכם
והיה השבט אשר-ילכדנו יהוה

יקרב

ניכט בעשטעהען פאר דייענען פיינדען, ביז איהר דאז פערבאננטע ווענגעשאפסט האבט
אויס אייערער מיטטע. (יד) איהר מיססעט אלץ מארגען נאך אייערען שטעממען
צוזאמען טרעטען; אונד יענער שטאם דען דער עוויגע בעפאנגען מאכען ווירד,
טראג

ר ש י

זה והוא ינחיל אותם (שג') אם חלך אחת לפניהם ינחילו ואם לאו לא ינחילו. ד"ף
קום לך בשבילך זאת להם לא אמרתי לך להקדים שלל העיר:
(יד) לנחיל

ב א ו ר

ולתפסלל וכן אמר ה' אל משה מה חלעק אלי דבר אל בני ישראל וישעו (שמות י"ד ט"ו). (יא) האט
ישראל וגם עברו וגו', זהו כלל כי חטאו ועברו ברית ואז יפרט כמה עברו כי לקחו מן החרם וגו'.
וגם כחשו, אולי הרגיש אדם בדבר וכחש עכן (רד"ק), ואין לזכך לזה כי כחש לא הונמק על הנפירה
והכחז לבד, כ"א גם על העלם דבר אמת, ולכן נאמר על כל המליכה כחש מעשה זיה (מקוק ג' י"ז)
שלא עשה פרי, וכן ומירוש יכחש (הושע ט' ב'), הכוונה, כי אף שראו כי נגף ישראל לפני אויביהם,
לא שמו זאת על לב ולא הודו את חטאתם. (יג) קדש, עיין לעיל ג' פסוק ה'. (יד) ילכדנו, י"ח
יתאמר והוא לשון חסירה, והנה לא נחמשת על איזהו אופן נלכד, וזו"ל אמרו שהארון היה קיולט,
אולם

טרעטע דאן פֿאַמיליענווייזע,
יענע פֿאַמיליע דיא דער עוויגע
בעפֿאַנגען מאַכען ווירד, נאָך
הייזערן, אונד יענעס הויזוועל-
עס דער עוויגע בעפֿאַנגען
מאַכען ווירד, טרעטע פֿערוואָ-
נענווייזע פֿאַר. (טו) ווער נון
אַלס דעס באַנגעס שולדיג בע-
פֿאַנגען ווירד, דער זאָל פֿער-
בראַנגט ווערדען, ער, אונד
אַלל זיין אייגענטום, ווייל ער
דען בינד דעס עוויגען איבער-
טרעטען אונד ווייל ער איינע
שאַנדט האַט אין ישראל אויסנע-
איכט האַט. (טז) יהושע מאַכט
טע ויך דעס מאַרגענס בֿריה

אויף אונד ליעס ישראל נאָך ווינען שטעמעסען פֿאַרטערעטען, אונד עס וואָרד דער שטאַם

יהודה

ר ש י

(יד) לבתים. יש במשפחה אחת הרבה בתי אבות: לגברים. לראשי גולגולת כל אנשי הבית יבאו לגורל:
(טו) ישרף באש. האהל והמטלטלין: אותו ואת כל אשר לו. כדן המפורש למטה אותו והנהמה
בסקילה והזקק שהוא על באש מוכיח שהוא נפרד מאותו ענן מזינו מקראו' שהטעם מחלקו כמו אחרי
דרך מבוא השמש (דברים י"ח) שאחרי מופלג מדרך על ידי הטעם וכן פירושו הנל' במרס
ישרף באש הראוי לישרף כמו שמפרש למטה: אותו ואת כל אשר לו. כדן האמור למטה וזה
מקרא קצר ודומה לו כל מכה יבואי ויגע בלנוז (ש"ב ה') לא פי' מה יהיה לו ובדברי הימים (א' י"ח)
פי' יהיה לראש אף כאן לא פירש מה יהיה באותו ובל אשר לו ולמטה פירש: (טו) ויקרב
את ישראל. לפני הקטן מקום שהנשים נחובים ומאר לו הקב"ה סימן שהנכס שחזר אביו
כהה

ב א ו ר

אולם גם גבישאל כתיב וילכד שאלו (ש"א י"ב"א) והמשכן לא היה במצפה, ומה שאמר 'הרד"ק שם
ואספר שהניאו שם הארון בראש רחוק, כי מדוע לא יזכיר זאת הפסוק? והנכון נדעת הרל"ג שהיה
ע"ס גורל ויחשבו אל ה', כי נחק יוטל את הגורל וזה' כל משפטו (משלי י"ו ל"ג), וגם חז"ל הסכימו
כי לגברים הפילו גורל וכן משמע במשאל א' י"ד מ"א מ"ב. (א"ה: מלבד ענין כבישה וחיפשה
יש עוד שני עניני לכד, האחד על פי הגורל כמו בשאל ויונתן, והשני על פי ד' בלי אמצעי,
ולשון ילכדנו ד' האמור כאן יורה שלא הפיל יהושע גורלות כ"א השם בכבודו ובעצמו הראה האיש
אשר בידו המעל, ועצם ילכדנו ד' ע"י בושא בלימה תכסה פניו ורעד יאחזו ונראה קלונו לעיני העם
וכן היה בענין הכרת פניו ענתה בו שהוא עשה הנכלה. ומאח ד' היתה זאת ע"ד פלא, בתחילה
נגלה השבט ואת"ם המשפחה ואחריה הבית ולסוף נגלה עון עכן, ובמו שחרגמתי. לבתים, בתי
אבות. (טו) אותו, הנכון כי נקשר הפעל תשרוף ושיעורו והיה הנלכד וגו' ישרף כי תשרוף
אותו וכו' ולכן בא ז"ק במלת באש, והכוונה אשר השקלו אותו כאשר נבאר לקמן (פ' כ"ה),
וכתב הרד"ק לפי שערב במרס ימרס הכל רבוזו ונניו וכוונתו הקטנים שהם בכלל משונו אלל
פענוש עכ"ל. ואם גם ירע משפט הזה בעיני איש נלכד, הנה מלינו כי נעשה כואת בישראל
במעשה גנעונים וכו' שאלו (ש"ב כ"א) ואם נאמר (י"ד) ויעתר ד' לארץ חסד כן, עיין הרד"ק
שם כמה שרנה להלדיק את המשפט הזה. ואין לנו להרהר אשר מדות של הקב"ה.

לגברים

יהודה: (יז) ויקרב את משפחת יהודה וילכד את משפחת הורתי ויקרב את משפחת הורתי לגברים וילכד זבדי: (יח) ויקרב את ביתו לגברים וילכד עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה: (יט) ואמר יהושע אל עכן בן זבדי שים נא כבוד ליהוה אלהי ישראל ונתן לו תודה ונהגד נא לי מה עשית אל תכחד ממני: (כ) ויען עכן את יהושע ואמר אמנה אנכי חטאתי ליהוה אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי:

וארא

איך האבע געווייגט ווידער דען עוויגען דען גאטט ישראל'ס, וואו אונד ווא האבע איך געטהאן:

איך

ר ש י

כהם ובהם אנו של יהודה: (יז) ויקרב את משפחת יהודה. לגורל אחד קרב ראשי המשפחות אדם אחד מכל המשפחה והטילו גורל על מי יפול ואח"כ על כל בני חובות של אותה משפחה ובא אדם אחד מכל בית אב לגורל ואח"כ באו כל אנשי אותו הבית: (יט) שים נא כבוד. החמיל להוציא לעז על הגורל אשר לו גורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן גדולי הדור אתה הטל הגורל על שניכם ויפול על הא' אמר לו שים נא כבוד בנקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות שבו עתידה הארץ ליחלק: (כ) ויען עכן. ראה בני יהודה נאשפים למלחמה אשר מוטב שאמות אני לבדי ואל יהרגו כמה אלפים מישראל: וכזאת וכזאת עשיתי. גם בחומים אחרים בימי משה שנאמר והקרמתי את עניהם (במדבר כ"א):

וארא

ב א ו ר

(יז) לגברים, לאנשים ראשי בית המשפחה (כ"ד"ק), והוא כמו לנחם דלעיל (י"ד) והמעתיקים שלחו ידם בסבוק הזה, ואנו אין לנו לזוז מן המקובל חללנו. (יט) ויאמר יהושע, לפי הפסוק, בקש יהושע לדעת ממנו מה לקח מן הקרם כדי להשמיד הקרם כי זאת לא נודע עדיין. וחז"ל אמרו אמר עכן ליהושע בגורל אתה בא אלי, אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם אני מפיל הגורל עליכם על אחד מכם הוא נופל (ונאמת חסונה נלפת היא זאת), אמר לו יהושע בנקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות שבו עתידה א"י ליחלק. (כ) אמנה, כמו אמנם ושניהם מגזרת אמן. בשלל

(כא) וַאֲרָאָה בְּשָׁלָל אֲדָרֶת שְׁנַעַר
אֶחָת טוֹבָה וּמֵאֲתִים שְׁקָלִים כֶּסֶף
וּלְשׁוֹן זָהָב אֶחָד חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים
מִשְׁקָלוֹ וְאַחַמָּדָם וְאַקָּהֶם וְהֵנֶם
טַמְנִים בְּאַרְץ בְּרִתּוֹךְ הָאֱלֹהִי
וְהַכֶּסֶף תַּחְתִּיהָ: (כב) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ
מַלְאָכִים וַיִּרְצוּ הָאֱלֹהִי וְהַנִּה
טַמוּנָה בְּאֵהָלוֹ וְהַכֶּסֶף תַּחְתִּיהָ:
(כג) וַיִּקְחוּם מִתּוֹךְ הָאֱהָל וַיָּבֹאוּ
אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וְאֵל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּצְקוּם לִפְנֵי יְהוָה: (כד) וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־עֵבֶן בֶּן־זֶרַח וְאֶת־הַכֶּסֶף

ואח

וארא קרי

(כא) איך זאך אונטער דער ביי.
מע איינען עכטען שנערשען
פראכטמאנטעל אונד צוויי
הונדערט שקל וילבער, אונד
איינע גאלדענע שטאנגע פֿינף
ציג שקל און געוויכט, איך גע.
ליסטעטע דאנאך, אונד פֿער
גריף מיך דאראן. זעהע! עס
איזט פֿערשארט אין דער ער.
דע מיטטען אין מיינעם צעלטע,
אונד דאן וילבער טיף אונטען.
(כב) דא זאנרטע יהושע באטען
וועלכע צום צעלטע הינליעפֿען,
זיהע, דא לאג עס פֿערשארט
אין זיינעם צעלטע, אונד דאן
וילבער טיף אונטען. (כג) ויא
נאחמען עס אויס דעם צעלטע,
בראכטען עס יהושע אונד אל.
לען קינדערן ישראל'ס, אונד
ענטפאלטעטען עס פֿאר דעם
עוויגען. (כד) דא נאחם יהושע דען עבן נאכקאממען זרח'ס וויא אויך דאן וילבער, דען
מאנ.

ר ש י

(כא) וארא בשלל. החנונתי כמה שמת בחורה (דברים ב') ואכלת שלל אויבך: אדרת שנער.
חרגום אינטל דמילחא בנלי שלל מלך שלל קנה לו פלטרין בארץ ישראל לא נתקרה דעמו
במלכותו שגמר ואחן לך ארץ חסדה נחלת בני נבואות גוים (ירמ' ג') והיה למלך בבל פלטרין
ביריחו ובשבים בא לכאן לונג אותם: (כב) וירלו האלהים. שלל יקדימו שנת יהודה ויעלו
משם להכניס את הגורל: (כג) וליקום. ואחיוכיו. ורבותיו אמרו בא ושנען לפני המקום
אמר לפני רכש"ע על שלו יפלו רובן של מנהדרין:

(כד) ואח

כ א ו ר

(כא) בשלל (א"ה): מקור שם שלל אינו נופל על ענין גזל וזבה, כ"א הנחתו ראשונה על דברים
הנקבלים יחד, וכן ענינו בלשון תלמוד (ב"ק ס"א א') מאי שלולית? אמר רב יהודה אמר
שמואל מקום שמי גשמים שוללין שם, ופירש רש"י שוללין, מתקבלין כמו שלל של בלים (כינה
ז"א) דבר אחר לשון (עברי הוא) שלל ומלקוח, דבר המקובץ, ע"כ. ובמדבר ל"א י"ב פירש
רש"י שלל הן מטלטלין של מלנושים ותבשיתי"ע, וא"כ שם שלל נדרף עם אורז שענינו ג"כ אסיפה
וקבוץ, ואח"כ הונח על בית מטלטלין, ולכן לא נכלל בו המקנה. אדרת שנער, אדרת הכא
מארץ שנער. טובה, כמו יפה וכן תרגם יונתן שפיר. לשון זבה, זהב דומה ללשון (בן מלך).
האחלי, בשתי ידיעות כמו הערבך, והחלי דומיהם. (רד"ק). והכסף תחתיה, הכסף הים כדור
באדרת ולכן בא הכנוי לנקבה. (כב) טמונה, טמונה האדרת והכסף בתוכה ולא הזכיר את לשון
הזהב כי סמך על פסוק הקודם, י"ח טמירין כאילו כתוב טמונים. (כג) לפני ד', לפני הארון.
ויצקם, (א"ה): כמו ויכנסו ותברו ויניקו את ארון האלהים (ש"ב ע"ו כ"ד) אולם שם ת"י ואקישו,
ובאן תרגם ואחיוכיו לשון סתבה ושפיכה בענין וליקא נכלל, ומשאל לדבר המתפשט וכמו שתרומתי.
(כד) ויעלו

וְאֶת־הָאֲדָרֶת וְאֶת־לְשׁוֹן הַזֶּהָבִי
וְאֶת־בְּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־שׁוֹרֵי
וְאֶת־חֲמֹרֵי וְאֶת־צֹאנֵי וְאֶת־אֶהָלָיו
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְכָל־יִשְׂרָאֵל
עִמּוֹ וַיַּעֲלֵיו אֹתָם עִמָּךְ עֲבוֹרִי:
(כה) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה עֲבָרְתָּנוּ
יַעֲבֹרְךָ יְהוָה בֵּינוֹם הַזֶּה וַיִּרְגְּמוּ
אֹתוֹ כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲבָן וַיִּשְׂרְפוּ
אֹתָם בְּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בְּאֲבָנִים:
(כו) וַיִּקְיֵמוּ עָלָיו גִּל־אֲבָנִים גָּדוֹל
עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיֵּשֶׁב יְהוָה מִחֶרֶן
אָפוֹ עַל־כֵּן קָרָא שְׁם הַמָּקוֹם
הַהוּא עִמָּךְ עֲבוֹר עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

ויאמר

פֶּאֶן וַיִּנָּעַם בְּרַעֲנֵנְךָ צֶאֱרֵן אֲבִי. מֶאֶן נַעֲנַט דְּאֶרִים דִּיעוֹעֵן אָרַם עִמָּךְ עֲבוֹר (טֵהָלָה)
דַּעַם טִי יִבְזָלֵם) אֵלֶם דַּעֲנִקְמָאֵל יַעֲנַם טֵאָנַעַם:

דא

ר ש י

(כד) וְאֵת בְּנֵי וְנוֹבֵל יִשְׂרָאֵל. לְדָאוֹת בְּדִרְוֵי וַיּוֹסְרוּ מַלְעָסוֹת כְּמוֹהוּ: וְאֵת שׁוֹרֵי וְאֵת חֲמֹרֵי.
לְאֲבָדִם כְּמֵה שְׁאֵר וְהִיא כָּל הַנִּלְכַּד יִסּוֹף אֹתוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ: (כה) וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אֲבָן.
שַׁחֲלָל אֶת הַשֵּׁנִת: וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם. הָאֵהָל וְהַסְטִלְטֵלִין: וַיִּסְקְלוּ אֹתָם. הַשׁוֹר וְהַנֶּהֱמָה:
מִבּוֹ

ב א ו ר

(כד) וַיַּעֲלֵיו אֹתָם עִמָּךְ עֲבוֹר, כַּחַם הַרְ"ק וְלֹא וַיּוֹרִידוּ אֶפְסָר הִיא הִר בֵּין הַמַּחֲסֵה וּבֵין הָעֵמֶק,
ע"כ. וְאִין לְיֹדֵךְ כִּי שָׂא עֵלֶם נֶאֱמַר עַל כָּל הַלִּיכָה בָּתָּא, וְכֵן כַּחַם הוּא עֲלֵמוּ כְּשֶׁרֵאִים ח"ל: הִנֵּה מִים
עוֹלִים (יִרְמְיָה מ"ב) מִחֲגָבִים, וְהַעֲלָה הַמַּלְחָמָה (מַלְכִים ח' ב"ב ל"ה) הוֹלֵכֶת וּמַחֲגָבָתָא, וְנַעֲנִין
הַזֶּה אֲמָרוּ ח"ל מִקְלָר וְעוֹלָה סִירוֹשׁ הוֹלֵךְ וְגוֹמֵר כָּל כְּמוֹ תַּפְלֹתוֹ ע"ל, וְכֵן תַּחֲבִי' הַכּוֹנֶה כֵּאֵן הַסְּוִלְכּוֹס
בְּחֻזָּקָא, וַיִּתְּרֵם: זִיחַ טַעֲמֵפִטֵּן זִיחַ אִיט גְּעוֹחֻלֵט. (כה) מֶה עֲבָרְתָּנוּ, (א"ה: כְּמוֹ מֶה לֵךְ כִּי
עֲבָרְתָּנוּ). וַיִּרְגְּמוּ, הַכּוֹבֵן לַפ"ד בְּשִׁיעוֹר הַנְּתוּבִים הָאֵלֶּה כִּי בַתְּחִלָּה רָגְמוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶת עֵבֶן
אֲבָן כִּי יַעֲן מִלְּאוֹ עֲלֵיו חֲמָה לֹא הִמָּתִינוּ רַעַע וַיְדוּ אֲבָן בּוֹ, וְאִח"כ סָקְלוּ הַסְּוִלְכִים אֲשֶׁר מִנּוּ
יְהוֹשֻׁעַ, אֶת בְּנָיו וּבְנֹתָיו, וְאִח"כ שָׂרְפוּ אֹתָם בָּאֵשׁ, וְלִבְסוֹף הִקְיָמוּ עֲלֵיהֶם גִּל אֲבָנִים לְאוֹת עוֹלָם,
וְהָיוּ שֶׁל וַיִּסְקְלוּ הוּא כְּמוֹ אֲשֶׁר אֲשֶׁר סָקְלוּ וְכֵן מ"י וְאִוְקִידוּ יִתְהוֹן כְּנוֹרָא בְּתַר דְּרַגְמֵמוּ יִתְהוֹן
בְּאֲבָנִיָּא. וַיִּקְיֵמוּ עֲלָיו, הַכּוֹנֶה עֲלֵיהֶם אֲךָ יַעֲן עֵבֶן הוּא הַעִיקָר כֹּא בִּיחִיד.

עלה

ח (א) דארויף שפראך דער
עוויגע צו יהושע : פֿירכטע
דיך ניכט, פֿערצאגע ניכט, נים
אללעס קריענספֿאלק מיט דיר
אונד ברעכע אויף געגען עי.
ויעהע! שאַן האַבע איך דען
קעניג צועי, זיין פֿאלק, זינע רע-
זירענץ אונד זיין לאַנד אין דיינע
האַנד געגעבען. (ג) רוא מוסט
מיט עי אונד מיט זיינעם קעניג
גע פֿערפֿאַהרען וויא רוא מיט
יריחו אונד דעססען קעניג
פֿערפֿאַהרען ביזט, אַבער איה-
רען רייכטום אונד איהר פֿיעה
קעננט איהר פֿיר אייך ערביי-
טען. לעגע דיר אַבער איינען
הינטערהאַלט דער שטאַרט

ח (א) נִיאָמַר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־
הַיִּרְיָא וְאֶל־הַחֵת קַח עִמָּךְ
אֶת כָּרֶעַם הַמִּלְחָמָה וְקוּם עִלָּהּ
הָעִי רְאֵה וְנָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־מֶלֶךְ
הָעִי וְאֶת־עַמּוֹ וְאֶת־עִירוֹ וְאֶת־
אֲרָצוֹ: (ג) וְעָשִׂיתָ לָּעִי וּלְמַלְכָּהּ
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְיִרְיָחוֹ וּלְמַלְכָּהּ
רַק־שְׁלָלָהּ וּבְהִמָּתָהּ תָּבֹזּוּ לָכֶם
שָׂיִם־לָךְ אַרְבַּ לָּעִיר מֵאַחֲרֶיהָ:
(ג) וַיִּקֶּם יְהוֹשֻׁעַ וּכְרֶעַם הַמִּלְחָמָה
לעלות

אים ריקקען. (ג) יהושע מאַכטע ויך נון אויף מיט דעם געזאַממטען קריענספֿאלקע צום
צוגע

ר ש י

ח (ב) תבזו לכם. ואל חמריטו השלל עוד:

התיקנו

ב א ו ר

ח (א) עלה העי, גס מה ראיתי להקדים אופן וסדר מערכת מלחמת העי, למען ירוץ הקורא
בפסקים הנאים מבלי לנבך בסבכי הספקות והשאלות אשר יפלו בזה הענין. ואומר: הנה
באותו היום אשר בו שרפו את עכן וכל אשר לו בא אל יהושע לזיוה' (פ' א' ו'), ומיד קם
יהושע והעם אשר ברגליו לעלות לעי אך לא קרבו עוד אל העיר וילינו בלילה בדרך, ומשם שלח האורב
ויחזו (פ' ו'—י'). והנה יחזה לי כי מלבד הסנה אשר זכר הכתוב בשליחת האורב, והיא
ללכוד את העיר, עוד כוון בזה חבליה אחרת (ואם הכתוב העלים זאת, אין זה זר,
כי חבליה ספר הזה לאן היתה לפרש— פרטי עיני המלחמה, כי לזאת יוסד ספר מיוחד ספר
מלחמות ד' אשר נאבד מאתנו), והיא כי כבר אמרנו לעיל (ז' א') כי אנשי בית און ובית אל
היו בעלי ברית העי, והנה לא ידע יהושע עתה אם כבר באו אנשי בית אל אל העיר לעזרתה
אם לא? לכן שם האורב בין העי ובין בית אל מים לעי על הדרך בו יבואו אנשי בית אל,
כי עי היתה מקדם לבית אל כנזכר לעיל, למען אם יבאו אנשי בית אל, יעמדו אלה
לנגדם— ובנקר שני עליו יהושע והזקנים לפני העם העי (פ' י"ג—י"ז) וזה היה למור ולרגל את
העיר לראות מנצרים ולספר מגדליה (רעקאגאסלירען) והעם נסעו אחריהם וחזו נגד העיר, והנה
עתה נחזיר ליהושע כי עוד לא באו אנשי בית אל העירה, אם בעבור שראה שלא יבאו אנשי
העיר להלחם עמו, או נתגלה לו זאת באופן מן האופנים— ולכן הוסיף עוד בלילה ההוא לשלוח
חמשת חלפים אל האורב הנזכר, להחזיק ידו כי ירא סן יבואו אנשי בית אל מאחר המסנה והכחו
(פ' י"ב), ועוד הסביל והטעם אז קלה האחרון מן המסנה והוא הנקרא עקבו (פ' י"ג) ללכוד מערב
אל מקום המארב, למען עד מהרה חובל המסנה להתאחד עם האורב ולא יפודו (דחאטו דער
הינטערהאַלט ניכט מַבְּעַשְׁטִיטען ווערדע). ואחרי הדברים והאמת האלה נבאר הפסקים ע"פ
דרכם. ואח ארצו, מזה נראה כי מלך עי היה מושל בנמה עירות וגם מהמונס פחד יהושע.
וישלחם

לעלות העי ויבחר יהושע שלשים
אלף איש גבורי החיל וישלחם
לילה: (ו) ויצו אתם לאמר ראו
אתם ארבים לעיר מאתרי העיר
אל-תרתיקו מן-העיר מאד
והייתם כלכם גללים: (ז) ואני
וכל-העם אשר אתי נקרב אל-
העיר והיה כייצאו לקראתנו
כאשר בראשנה ונסנו לפניהם:
(ח) ויצאו אתרינו עד התיקנו אותם
מן-העיר כי יאמרו גסים לפנינו
כאשר בראשנה ונסנו לפניהם:
(ט) ואתם תקמו מהאורב
והורשתם את-העיר ונתתה יהוה

צונע נענען עי, אונד יהושע
ערועהלטע דרייסיג טויזענר
מאן, דער טאפערסטען קרי-
גער, אונד שיקטע זיא דעם
נאכטס אב. (ד) ער בעפאל
איהנען, אונד שפראך: זייד
פארויכטיג! איהר בילדעט
דען הינטערהאלט ביא דער
שטאדט, אים ריקקען דערוועל-
בען איהר דירפט אייך ניכט צו
זעהר ענטפערנן דאמיט איהר
אללע צוגלייך בערייט זייד.
(ז) איך אבער אונד דאז גע-
זאממטע פאלק דאז ביא מיר
אויס וויר ריקקען גענען דיא
שטאדט פאר, אונד זאללען
זיא אונו ענטגענען ציעהען וויא
דאז ערשטע מאל, דאן פליהען
וויר פאר איהנען. (ח) דאמיט
זיא אונו נאכעטצען, ביז וויר
זיא פאן דער שטאדט הינוועג-
געלאקט האבען; דען זיא ווער-
דען אויסרופען: זיא פליהען

פאר אונו וויא דאז ערשטע מאל! וויר אבער פליהען אימסער פארט פאר איהנען. (ט) דאן
ברעכט איהר אויס דעם הינטערהאלטע אויף, אונד נעהמעט דיא שטאדט אין בעזיטן, דיא
דער

ר ש י

(ו) התיקנו אותם. לשון תיק שהולאים מתיק העי' דיספורי'ר בלע"ז. ויש לפותרו לשון תיקים
כמו התיקם כללן לטכמה (ירמיה י"ב): (ז) והורשתם. ותמכונן:
מיס

ב א ו ר

(ג) וישלחם לילה, שלא ירגישו אנשי העי והערים סביבותיהם. (ד) והייתם כלכם נכונים,
לפי דרכנו פירושו, כי גם תהיו נכונים כלכם למלחמה אם יבואו העמים אשר סביבה לעזרה.
(ו) עד החיבתו, שגשה נתק וענינה כריתה ועקירה. (ח"ה: רש"י) התיקנו לשון תיק שהולאים
מחזן לעיר דיספורי'ר בלע"ז, והוא פעל נוסן בלשון לרפית defourer (חזיס דער סיידע
ציהען); ויותר מסתבר פתרון השני, כמו שפ' בירמיה (י"ב ג') התיקם כללן לטכמה נתקם מן
המים למות דיסטאקאלוס, והוא detaché (אנגלויסען, אבגעזאנדערט, געטרעננט) עם
הכנוי elles (זיא) והביא שם לעד פסוק הנוכח עד התיקנו). ונסנו לשניהם, הנכון כי
זה מקובל לפסוק שלאשריו ושעורו אם נסנו אז אתם תקימו, ויתורגם: ווען וויר אבער פליהען
ווערדען, זיך אפכט איהר חייך חוץ חוץ. ג. ו. (ז) מהאורב, כתב הרד"ק ו"ל: שם כמו
מהמארב ובמהו שם בזה המסקל מלרע ואת היותר המרמז, ויטעבו זורקן, עד כאן לשונו,
ני הוא בינוני אף שהוא בלירי, ואמר והנגיד מלרע כי אם באשקל פעל תבוא הנגינה
מלע

אֱלֹהֵיכֶם בִּידְכֶם: (ח) וְהָיָה
כְּתַפְשֶׁכֶם אֶת־הָעִיר תִּצִּיתוּ אֶת־
הָעִיר בָּאֵשׁ כְּדָבָר יְהוָה תַּעֲשׂוּ
רְאוּ צוֹיֹתַי אֲתֶכֶם: (ט) וַיִּשְׁלַחֵם
יְהוֹשֻׁעַ וַיֵּלְכוּ אֶל־הַמָּאֲרָב וַיֵּשְׁבוּ
בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעֵי מַיִם לָעֵי
וַיֵּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ
הָעֵם: (י) וַיִּשְׁכֶם יְהוֹשֻׁעַ בְּבִקְרֵי
וַיִּפְקֹד אֶת־הָעָם וַיַּעַל הוּא וּזְקֵנֵי
יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הָעָם הָעֵי: (יא) וְכָל־
הָעָם הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ עָלוּ
וַיֵּבֶשׁוּ וַיָּבֹאוּ נֶגֶד הָעִיר וַיַּחֲנוּ
מִצְפּוֹן לָעֵי וְהָיָּ בֵּינוֹ וּבֵין הָעֵי:
(יב) וַיִּקַּח בְּחֵמְשָׁת אֱלֹפִים אִישׁ

וישם

בינו קרי.

דער עויגע אייערנאטט אין
אייערע האַנד געכען ווירד.
(ח) אונד האַבט איהר אייך
דער שטאַרט כעמעלטיגעט,
דאן שטעקט זיא אין בראַנד,
נאך דעם וואָרטע דעם עוויגען
מיסט איהר האַנדעלן, וויר
פאַרוויסטיג איך געכעטעט עס
אייך! (ט) אַלואַ וואַנדטע זיא
יהושע הין אונד זיא צאָגען אין
דען הינטערהאַלט אונד היעל־
טען צווישען כית אל אונד צווי־
שען עי וועסטליך פֿאַן עי.
יהושע אַבער בראַטע דיעוע
נאָטט אונטער דעם פֿאַלקע
צו. (י) אַם אַנדערן מאָרגען
מאָטע זיך יהושע פֿריה אויף,
מוסטערטע דאָ פֿאַלקאונד ער
אונד דיא עלטעסטען ישראלי־
צאָגען אַן דער שפיטצע דעם
פֿאַלקעס געגען עי. (יא) דאָ
געזאמטע קריענספֿאַלק דאָ
איהם פֿאַלגטע בראַך אויף,

אונד ריקטע פֿאַרווערטס. אונד אַלס זיא געגען דיא שטאַרט קאמען, לאַגערטען זיא
זיך אויף דער גערדליכען זייטע פֿאַן עי, זא דאָס איין טהאַל צווישען איהנען אונד
עי וואַר. (יב) ער נאָהם געגען פֿינפטווענד מאַן אונד כשטיסמטע אויך זיא
צום

ר ש י

(ט) מיס לעי. שטעי מקדם לבית אל וביית אל מיס לעי: וילן יהושע וגו' בתוך העם.
להיות נכון בהשגחת הנקד: (י) ויעל הוא. כמו שאמר לו המקום אם הוא עובר לפניו עוברין
ואם לאו אין עוברין: (יב) ויקח בחמשת אלפים איש. אורכ אחר אורכ אחד קרוב לעיר מחברו:
וישימו

ב א ו ר

מלעיל כידוע. (ח) ראו צויתי אחכם, כלומר אל חאמרו בלבננס: איך נחריב כל עיר
נושבת? ראו אנכי לויתי אחכם בדבר ה'. (ט) וילן יהושע, באמצע המחנה כדי לזרום כלס
להשכים בנקר, (ד"ק). (י) י"א כאשר בארנו הלך יהושע וזקני ישראל עד סמוך לעיר
לראות מה יעשה בה, והעם עלו עד מגד לעיר רחוק ממנה ולא קרבו אליה. מצפון לעי,
מלפון הוא הנפרד וכן מלינו המלכים אשר מלפון (לקמן י"א ב'). (יב) כאשר הבין יהושע כי
עוד לא באו אנשי בית אל ובנייה אל העיר לעזרתה, אז הוסיף עוד חמשת אלפים על האורב
הזוכר. ולולא כדברינו בן יהי', שהעיקר כוונת האורב להלחם נגד אנשי המלחמה אשר יבואו מיס
לעיר, לא ידעתי מה כל המרדה הזאת האם להלכך עיר פתומה אשר אישי מיל ילאו ממנה כיי
לריכיה

צום הינטערהאלט צווישען בית אל אונד צווישען עי אויף דער וועסטליכע ווייטע דער שטאדט. (יג) אונד דאז איבריגע פאלק ריסטעטע אויס דאז גאנצע לאנד גער אויף דער גערדליכע ווייטע דער שטאדט, אונד דעססען אייסערסטען פליגעל (דען היינט טערהאלט) וועסטליך דער שטאדט, וועהרענר יהושע אין דיוער גאט אים טהאלע אומהערגיג. (יד) אלס דער קעניג פאן עירדעס וואהרנאהם, דא מאכטען זיך איילענדס דיא שטארטלייטע אין אללער פרייה אויף, אונד עס צאגען ישרא ענטגעגען צום קאמפפע ער אונד וויינע גאנצע מאננשאפט

וַיֵּשֶׁם אוֹתָם אוֹרֵב בֵּין בֵּית-אֵל וּבֵין הָעִי מִיָּם קָעִיר: (יג) וַיֵּשִׁימוּ הָעָם אֶת-כָּל-הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר מִצִּפּוֹן לָעִיר וְאֶת-עֶקְבוֹ מִיָּם לָעִיר וַיִּלֶּךְ יְהוֹשֻׁעַ בְּלִילָה הַהִוא בְּתוֹךְ הָעָמֶק: (יד) וַיְהִי כִּרְאוֹת מֶלֶךְ-הָעִיר וַיִּמָּהְרוּ וַיִּשְׁכְּמוּ וַיֵּצְאוּ אֲנָשֵׁי-הָעִיר לִקְרֹאת יִשְׂרָאֵל לְמַלְחָמָה הִוא וְכָל-עַמּוֹ לְמוֹעֵד פְּנֵי הָעֶרְבָה וְהוּא לֹא יָדַע כִּי-

אורב

לעי קרי

אין דער בעשטימטען געגענד פאר דער עכענע. ער וואוסטע אבער ניכט, דאס

איהם

ר ש י

(יג) וישימו העם. שימה זו ל' הזמנה סמוך לחומה להלחם כמו שנאמר בנן הדד במלכים (א') (ב') שימו וישימו על העיר: ז עקבו. וחת ארכו כמו ויעקבני (בראשית כ"ז): וילך יסוּבַּצ בלילה ההוא בתוך העמק. אמרו רבותינו שכן צעומק' של הלכה: (יד) למועד. לזמן היום שנועלו

יד

ב א ו ר

דריכים שלשים וחמשה אלף? וישם אותם אורב, לדעת חסר למ' ד השמוש, כמו ושי שרי גדודים היו בן שאלו (ש"ד' ב') ושיעורו, שם לאורב אשר כנר היו בין בית אל ובין העי. (יג) וישימו, הנכון כי הוא מבין הכנר הנוסף, ושיעור הכתוב: שרי הכנר העריכו את העם את כל המחנה אשר מלבן לעיר ואת עקבו אשר מים לעיר, ונקרא קצה אחרון מן אגף המחנה: עקב (דיו לעטלעטע טפילעס חיינעם פליגטס). (אמר המתרגם: שימה זו ענין הכנה וחגירת כלי זין הוא, וכמו מתרגם יונתן שימו (מלכים א' ב' י"ב) אזדרו, ובפסוק הקודם (שם) אל יתהלל חוגר, לא יתנחם דמזרז, ופי' הרד"ק שם חוגר החרב, העם בתוקף לכנס הכינו כלי מלחמה וחרו את המחנה ואת האורב, וטעם העם זקנים ונשים ואשר אנשים אשר לא התפקדו בתוך עם המלחמה, וכן תרגמתי, או שהוא ענין זרז שלא ידך לכנס ולהתייבב באמין פה נגד האויב, וכן ת"י התייבב והכן לך (יכמיה מ"ו י"ד) אזדרו ואתקין לך, ויהי' תרגומו: דעו פאלק ערווטהיגעטע, דעו גאנצע (והגער). עקבו, על כל השאלה, כמו ויונב כך כל הנחשלים (דברים כ"ה י"ח), עיין לקמן (י' י"ט), ובכר בארנו כי היתה הכוונה בזה לחבר המחנה עם המארכ להיות אחד. וילך יהושע, הנכון כי פירושו בלילה ההוא נסע יהושע וכל מחנהו אל העמק והוא הגי הנוצר לעיל פסוק י"א. (יד) למועד, לדעתנו נועלו יחדיו אנשי העי ואנשי בית אל והנלוים אליהם, כי אם יחנו בני ישראל בעמק, אז ילאו אלה מפנים ואלה מאחור וילחמו בם, וזהו מה שאמר למועד, וכת"י לזמנא דמתקן ל'. (אמר המתרגם: לדעת המפרשים טעם למועד לזמן שקבעו ללחם, הלא כבר ידענו שהשימו בנזקד וילאו לקראתם, לכן מסתבר יותר טעם למועד למקום המיועד שחל נכון ומזמן להשתרע שם מערכת המלחמה והעד לפני הערכה, וכן תרגמתי).

ויגבעו

אֹרֵב לֹא מֵאַחֲרֵי הָעִיר: (טו) וַיִּנְגְּעוּ
יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יִשְׂרָאֵל לַפְּנֵיהֶם
וַיִּנְסוּ דֶרֶךְ הַמִּדְבָּר: (טז) וַיַּעֲקֹוּ
כָל־הָעָם אֲשֶׁר בְּעִיר לָרֶדֶף
אַחֲרֵיהֶם וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ
וַיִּנְתְּקוּ מִן־הָעִיר: (יז) וְלֹא־נִשְׁאַר
אִישׁ בְּעִי וּבֵית אֶל אֲשֶׁר לֹא־יֵצֵאוּ
אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲזְבוּ אֶת־הָעִיר
פְּתוּחָהּ וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל:

ויאמר

בעי קרי

איהם איין הינטערהאלט אים
ריקקען דער שטארט אויפֿ.
ליוערע. (טו) יהושע אונד
גאנץ ישראל שטעללטען זיך
פֿאַר איהנען אַלס וואַרען זיא
פלעצליך איבערפֿאללען אונד
פֿלאַהען דען וועג צור וויסטע
צו. (טז) נון וואַרדע דיא
גאנצע בעפֿעלקערונג דער
שטאָרט אויפֿגערופֿען זיא
צו פֿערפֿאלגען, אונד זיא
פֿערפֿאלגטען יהושע, אונד
וואַרדען זאָ פֿאַן דער שטארט
אַבגעשניטטען. (יז) עס בלעב
קיין מאַן צוריק אינעם אונד בית
אל, וועלכער ניכט אויסגעצאָג.

גען וואַרע ישראל צו פֿערפֿאלגען, ויאַ ליעסען דיא שטארט אָפֿען אונד ועצטען ישראל גאָך.

דא

ר ש י

יחד מאתמול באיתה שעה גלא שהיו מנחמי' ומעונני': (טו) וינגעו. ל' נגע ואתברו הרא' עמלן באלו הם גופים לפניהם:

נטה

ב א ו ר

(טו) ויוגעו, הנכון מענין נגיעה ממש, והכנוי של לפניהם מוסב על ישראל, והוי"ו של וינגעו וינסו, המה מחבורים בזמן, ופירושו: באשר היו ישראל נגיעים בפני המחנה (חלום יוזחן דער פֿרענטע חִנְגֶּעגֶרִיפֿען ווואַרדען) אז נסו, וזכו יבוא הנפֿעל על סכונו. ומה שהזכיר יהושע, להגיד כי גם יהושע הי' לפני המחנה מול האויב, וגם הוא הפך עורף, ועי"ז משבו אנשי העי, כי כבר נגפים המה לפניהם, אס גם שר הלבא הפך. (אמר המחנה): פעל נגע אין לו ריע בזנין נפֿעל וענין הכתוב הראו עמלם כאילו נפל עליהם האויב בפֿעם פֿתאום ננגע שיקרב פֿתאום בלי הזמנה, ואולי טעם ואתברו שחרגם ויונחם שהראו כאילו נפל חמת האויב עליהם, שחרגם ואל חמת (נריש הפרשה) ולא חתבר, ויהיה חרגומו: יוזח טטעלסטען זיך פֿאַן פֿורכט חיבערפֿחלען. דרך המדבר, לדעת הרד"ק נקרא כל מקום מרעה, מדבר, בין סמוך לעיר בין רחוק ממנה, ויהי' מדבר מענין מנהיג בחרגום וינהג ודבר, וכן ורעו כבשים כדברם (ישעי' ה' יז), ולזה נקראו ג"כ הקורות שבהם שטים על פני המים דונרות (מלכים א' ה' כג), ולדעת הרמב"ם מדבר הוא אך מקום שמה אין יושב ונגזר מן דבר, אכן נמלא גם זה לא פֿעמעם על מקומות נאות דשא (חִנְגֶּען). (טו) ויועקו, ת"י ואתכנישו, נאספו, והוא מענין זעקה ממש, כמ"ש הרד"ק בשרשים, כי לא יאסף העם סבלתי הכרח שיעבור ויועק להם שאספו. (יז) וביח אל, הרי מפורש כי גם אנשי בית אל באו לעזרת העי, ולא נזכר בית אין כי הייתה עיר קטנה, ואנשים בה מעט, ולכן גם לקמן (פרשה י"ב) כאשר פרט המלכים אשר כנגד הזכיר מלך בית אל ולא מלך בית חון, כמו שכתב הרד"ק שם וז"ל: כל אלה ל"א מלכים שזכר, לא הי' מלך על עיר אחת לזדה, אלא הייתה ראש ממלכתו, והי' מושל על עיירים וכפרים אחרים ע"כ, וא"כ יתכן כי גם בית חון הייתה אס חמת ממלכת העי או בית אל. והנה לדעתי נעת ההיא לכדוגם את בית אל, ואולי אנשי המלחב חלקו את מחניהם ובאו אלה לעי ואלה לבית אל, ואס לא נזכר זה, כנר אמרנו כי הספר הזה לא יפרש פרטי המאורעות.

נטה

(יח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ נִמָּה
בְּכִידּוֹן אֲשֶׁר־בִּידֶךָ אֶל־הָעִי כִּי
בִידֶךָ אֶתְנַנֶּה וַיֵּט יְהוֹשֻׁעַ בְּכִידּוֹן
אֲשֶׁר־בִּידּוֹ אֶל־הָעִיר: (יט) וְהָאֹרֶב
קָם מִהֶרֶר מִמָּקוֹמוֹ וַיִּרְוּצוּ
כְּנִמּוֹת יָדָיו וַיָּבֹאוּ הָעִיר וַיִּלְכְּדוּהָ
וַיִּמָּהְרוּ וַיִּצִּיתוּ אֶת־הָעִיר בָּאֵשׁ:
(כ) וַיִּפְּנוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אַחֲרֵיהֶם וַיֵּרְאוּ
וַהֲנִיה עָלָה עֵשֶׂן הָעִיר הַשְּׂמִימָה
וְלֹא־הָיָה בָּהֶם יָדַיִם לָנוּס הֵנָּה
וַהֲנִיה וְהָעָם הַגָּם הַמְדַּבֵּר נִהְפָּךְ
אֶל־הַרוּדֶף: (כא) וַיִּרְוּשׁוּ וְכָל־
יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי־לָכַד הָאֹרֶב אֶת־
הָעִיר וְכִי עָלָה עֵשֶׂן הָעִיר וַיָּשְׁבוּ
וַיָּבֹאוּ אֶת־אַנְשֵׁי הָעִיר: (כב) וְאַלֶּה

גַּעַן דַּעַן פֶּעֶרְפֶּאֲלָגֶר. (כא) אֵלֶם נוֹן יְהוֹשֻׁעַ אוֹנֵד גַּאנְץִּי יִשְׂרָאֵל מֵעֶרְקָטֶען דָּאס דַּעַן דַּעַן הֵינִי
טַעֲרֵהָאֵלֶם דִּיא שְׂטָאָרְט עֶרְאָבֶערט, אוֹנֵד דָּאס שְׂאָן דַּעַן רוּיֵךְ דַּעַן שְׂטָאָרְט אוּיפ־
שְׂמִיעַן, קַעֲהֶרְטֶען זִיא אוֹם אוֹנֵד שְׁלוֹנֶען דִּיא מַאָנְשָׁאָפֶט אוּיס עִי. (כב) אוּיך
יעֲנַע

ר ש י

(יח) נִמָּה כִּידּוֹן. הוּא הִיִּי סִימָן לְאוֹרֶב לְאַחַת מִן הַמֵּאֲרֵב בְּרֹאשׁוֹ כִּידּוֹן נְטוּי עַל הָעִיר:
כִּידּוֹן שְׂפִידוֹ בְּלַעַ"ו: (כ) יָדַיִם. כִּי: וְהָעָם הַגָּם הַמְדַּבֵּר. יִשְׂרָאֵל שְׂנֹסוֹ אֵל הַמְדַּבֵּר כִּמוֹ
שְׂאִיִּר לְמַעַל הַנֶּפֶךְ לְהִלָּחֵם אֵל הַרוּדֶף: (כב) וְאַלֶּה יֵלֶאז מִן הָעִיר. הָאוֹרֶב שֶׁהֵלִית אֶת הָעִיר:
אז

ב א ו ר

(יח) נִמָּה כִּידּוֹן. זֶה הִיִּי סִימָן לְאוֹרֶב שִׁילָא מִהַמֵּאֲרֵב עִת יִרְאֵה כִּידּוֹן נְטוּי, וְכִידּוֹן תִּ"י רומֶשֶׁא,
אֹלֶם עַל כִּידּוֹן נִמָּשֶׁת בֵּין כְּתִפּוֹ (שְׂמֹאֵל א' י"ז) תִּרְגֹּם וּמַחֲלָפֵא נִדְחָשָׁא, וְעַל קֶשֶׁת וְכִידּוֹן וְזִמְיוֹקוּ
(יִרְמִי' ו' כ"ג) קֶשֶׁתִּין וְתִרְסִינִין. (א"ס: כִּידּוֹן לְעוֹד רַש"י שְׂפִידוֹ בְּלַעַ"ו, וְזֶה בְּלִאִיִּט Spido
(שְׂפִידוֹ, חֶדְגֶּדֶשֶׁפִּידוֹ), וְאִינוּ כִּמוֹ שְׂקֶשֶׁת אֶחָד מִהַמְעִתִּיק' שֶׁהוּא Espadon כְּלוּמָר מֵרַב גְּדוּלָּה, כִּי כִידּוֹן
אִינוּ מֵרַב כ"א מְנִיָּה, וְהַעֲד כִּידּוֹן נִמָּשֶׁת (ש"א י"ו') שְׂפִידוֹ רַש"י כְּמִין מְנִיָּה נִמָּשֶׁת, וְכַכֵּי הַעִירֹתִי
כְּמַרְפֵּא לְשׁוֹן שְׂרַש"י הַבִּיא כְּמַה מְלֹחַ בְּלַעַ"ו שֶׁהֵן לְשׁוֹן אִיטַלְיָא). (יט) כְּנִמּוֹת יָדָיו, (א"ס: מִירוֹשׁוֹ שֶׁהוּא
נִמָּה יָדוֹ אֵל הָעִיר וְלָכֵן בָּאוּ אֵל הָעִיר). (כ) וְלֹא הִי' בָּהֶם יָדַיִם, הַנּוֹכַח כִּי יָדַיִם כִּמוֹ מְקוֹס, וְכֵן
וַיִּשְׁמְרוּ לֵה יָדַיִם (מַלְכִּים כ' י"א ט"ז) וְכַדְעַת הַכֹּדֶק, וְכַדְעַת כִּמוֹ לִכֶּסֶׁת. וְהָעָם, הוּא י"ו מְקוֹס
כִּי וְהוּא כָּלֵל וְכַסְסוֹק שְׁלֹחֲרֵי יָבוֹא הַכֶּרֶט. (כב) וְאַלֶּה, הַקּוֹרֵב אֶשֶׁר לָכַד אֶת הָעִיר (רַש"י).
בַּשְּׂדֶּה

יענע קאמען אויס דער שטאדט
איהענע ענטגעגען, זא גערי-
טהען זיא אין דער מיטטע פאן
ישראל פאן דיעזער אונד פאן
יענער זייטע, וועלכע זיא זא
שלוגען, דאס קיינער איבריג
כליעב דער זיך האלטען אדער
פליהען קאנטע. (כג) אונד
דען קעניג פאן עי ערגרעפען
זיא לעבענדיג אונד בראכטען
איהן פאר יהושע. (כד) אלס
נון ישראל דיא ניעדערלאגע
דער זעממליכען איינוואנה-
נערשאפט פאן עי, אויף אפע-
נעם פעלדע וויא אין דער וויס-
טע וואהין זיא פריהער פער-
פאלגט וואורדן געענדעט הא-
טע, אינדעם זיא אללעזאממט
דורכס שווערט געפאללען ווא-
רען, דא קעהרטע גאנץ ישרא-
ל נאך עי צוריק אונד מאכטען
אויך דא אללעס מיט דעם
שווערדטע נירער. (כה) דיא
צאהל דער געבליעבענען אן
דיעזעם טאגע, זא וואהל פאם
מעננליכען אלס ווייכליכענע-
שלעכט וואר צוועלף טויזענד,
דיא געזאממטע איינוואנהער-
שאפט פאן עי. (כו) יהושע צאג
זינע האנד וואמיט ער דיא
לאגע נייגטע ניכט עהער צו-
ריק, כיוער דיא גאנצע איינ-
וואהנער שאפט עי'ס פערטילגט האטטע. (כז) דא פיעה אכער אונד דען רייכטום דיעזער
שטאדט ערכייטטע ישראל פיר זיך, נאך דעם אויפטראגע דעם עוויגען, דער דעם יהושע אג-
בעפאלען וואר. (כח) יהושע ליעם אלזא עי אכברענגען אונד בעשטימטע עס אלס אין
עוויגעס

יֵצְאוּ מִן־הָעִיר לִקְרֹאתָם וַיְהִי
לְיִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ אֱלֹהֵי מִזְבְּחֵי אֱלֹהֵי
מִזְבֵּחַ וַיָּכּוּ אוֹתָם עַד־בִּלְתִּי
הַשְׂאִיר־לָהֶם שְׂרִיד וּפְלִיטָה:
(כג) וְאֶת־מֶלֶךְ הָעִיר תִּפְשׂוּ חַי
וַיִּקְרְבוּ אֹתוֹ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ: (כד) וַיְהִי
כְכָלוֹת יִשְׂרָאֵל לְהַרְג־אֶת־כָּל־
יֹשְׁבֵי הָעִיר בַּשָּׂדֶה בְּמִדְבַּר אֲשֶׁר
רִדְפוּם בּוֹ וַיִּפְּקוּ כָלֶם לְפִי־חֶרֶב
עַד־תָּמָס וַיֵּשְׁבוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הָעִיר
וַיָּכּוּ אֹתָהּ לְפִי־חֶרֶב: (כה) וַיְהִי
כָל־הַנְּפִלִים בַּיּוֹם הַהוּא מֵאִישׁ
וְעַד־אִשָּׁה שְׁנַיִם עָשָׂר אָלֶף כָּל
אֲנָשֵׁי הָעִיר: (כו) וַיְהוֹשֻׁעַ לֹא־הָשִׁיב
יָדוֹ אֲשֶׁר גָּטָה בְּכִידוֹן עַד אֲשֶׁר
הִחָרִים אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָעִיר: (כז) רַק
הַבִּהְמָה וּשְׁלַל הָעִיר הָיָא בְּזוֹנוֹ
לָהֶם יִשְׂרָאֵל כְּדָבָר יְהוָה אֲשֶׁר
צִוָּה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ: (כח) וַיִּשְׁתַּף
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הָעִיר וַיְשִׁימָהּ תָּל־

עולם

פסקא באמצע פסוק

ב א ו ר

(כד) בשדה במדבר, לדעת הרד"ק שזה כולל גם מקום זרע ומקום מרעה, ומדבר הוא אך מקום מרעה
לכד כאשר ביאר לעיל, וזה פירושו: השדה, שדה מדבר, ולדעת חסדים הנוונים השדה אשר ע"פ המדבר,
והנכון ביותר וי"ו העיטוף ושיעורו: בשדה ובמדבר. (כה) שנים עשר אלף, לפי דעתי המספר
הוא אך שנה כרגו צעי ענמה, חולם עוד חללים רבים הפילו מאנשי העי ומנעלי ברייתם ואשר רדפום.
צוה

עוֹלָם שְׁמָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
(כט) וְאַתְּ מֶלֶךְ הָעִי תִּלְהַ עַל־הָעֵץ
עַד־עַת הָעֶרְבּ וְכִבּוֹא הַשֶּׁשׁ שָׁזָה
יְהוֹשֻׁעַ וַיּוֹרִידוּ אֶת־נִבְלָתוֹ מִן־
הָעֵץ וַיִּשְׁלִיכוּ אוֹתָהּ אֶל־פֶּתַח
שַׁעַר הָעִיר וַיִּקְימוּ עָלֶיהָ לִלְוֵה־
אֲבָנִים גְּדוֹל עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (ל) אִן
יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל בְּהָר עֵיבֵל: (לא) כִּאֲשֶׁר

צוה

עוויגעס דענקמאל דער צער =
שטערונג, איין צייגע דיעזעס
טאגעס. (כט) אונד דען קעניג
פאן עי ליעס ער אן איינען
ביום הענגען ביו צור אבענד =
צייט; אלס אבער דיא זאגע
אונטערגינג, בעפאהל יהושע
דאס מאן זיינען לייכנאם פאם
בוימס העראבנעהמע, אונד
איהן ביום איינגאנגע דעס
שטאדטטהאָרעס הינווערפע,
ווא ע־ריכטעטען דאזעלכסט
איבער איהן איינען גראסען
שטיינהויפען, איין צייגע דיע =
זעס טאגעס. (ל) דאמאלס
בועטע יהושע איינען אלטאר

דעם עוויגען דעם גאטט ישראל'ס צו עהרען, אויף דעם בערגע עיבל. (לא) וויא

משה

ר ש י

(ל) אז יבנה וגו'. פראש זו כתובה מוקדם ומאחר שמים שעברו את הירדן עשה כן:
ויכתב

ב א ו ר

(כט) צוה יהושע ויורידו, וכו' להוריד ויורידו, והכוזי היה שלא לעבור על לא תלין נבלתו.
(ל) אז יבנה, הפעל אחר מלת אז וטרם יבוא לרוב בעתיד, כמו אז ישיר משה (שמות ט"ו
א'), אז יבדיל משה (דברים ד' מ"א), וכל שיה השדה טרם ילמח (בראשית ב' ה'), ורבים נכה ופכה
רוב המפרשים הלכו בעקבות חכמי חלמוד בריש אלו נאמרין ופירשו, אז יבנה, ובכר נכה; אולם
בסנהדרין (מ"ד א') איתא: דרש רב שילא, יהושע עבר על מה שנאמר והיה ביום אשר מעברו
את הירדן והקמת לך אבנים וגו' (דברים כ"ז ב'), ובאמת כי לפי פשוט אין הכרח כלל שהכוזי
היחה להקים האבנים מיד בעברם את הירדן אך היא אם יגיעו להר עיבל, ומה שנאמר
והיה ביום, כבר ביאר הרד"ק בשרש יוס כי יש ביום שענינו בעת, ומה שאמר (סג ג') למען אשר
תבוא אל הארץ, ביאה זו לאו דווקא, כי יהיה איך שיהיה (אם הר עיבל זה היה סמוך או רחוק מן
הירדן), כבר באו אל הארץ כאשר הקימו האבנים, אך הכוונה למען תבוא אל כל הארץ
לרשת אותה, וא"כ הדברים נכתבו, כי צעת ההיא אחרי אשר לכדו העי בנה המוצנח. ועל
פי דרכו זה יותר הספק הגדול אשר יכלא בעיני כל קורא משכיל, והוא כי לא מלינו בכל
מלחמת ל"א מלכית כי העמיק יהושע עלות וחמולות לעשות מלחמה כמו בעי, כי חמיר
ה' ילחם להם לבני ישראל ולא בנח זרועם ובחמולות שכלם גברו; לכן נאמר, כי אף
אם השמידו בני ישראל את החרם מחובם וחמם ה' שכה ולא היתה יד ה' נס להוסיף,
בכל זאת עוד לא זכו כי יעשה ה' עמם נסים ונפלאות למעלה מן הטבע, והי' זה אם נעבור כי
החזק יהושע לעשות המוצנח, בדעת ר' שילא הנזכר, או כי עוד לא היה לבב כל העם שלם עם
אלהיו, ובכר אמרו ח"ל: כי במעשה עכן כל שנת יהודה היה נחמאונתים; אכן עתה כאשר נכה
יהושע את המוצנח, וכל ישראל קבלו עליהם את התורה, אז רלה ה' את מעשיהם, חשף להם
זרוע קדשו ויפלו אויביהם, וינסו משואיהם, ולא עשו עוד בתחבולות מלחמה. בהר עיבל, יש
מחלוקת בדברי חכמינו ז"ל, לדעת ר"י המה הר עיבל והר גריזים הסמוכים לשכם, ולדעת ר"א
היו אלה הרים אחרים הסמוכים לירדן הנקראים ג"כ כן, ונידושלמי איתא לדברי ר"א מהו הר עיבל
והר

משה דער קנעכט דעם עוויגען
דען קינדערן ישראל'ס אנגע-
אָרנעט האט, זאָוויא עס אים
געוועט צווישן משה'ס פאָרגע-
שריעבען איזט, איינען אל-
טאר פאָן אונבעהווענען שטיי-
נען וואָראַן מאַן קיין איינען גע-
לעגט האט אונד זיא בראַכטען
דאָרויף גאָנץ אַפּפּער דעם
עוויגען צו עהרען אינד שלאָס-
טעטען פֿרײַדענאַפּפּער. (לג) נון
שריעב ער דאָעלכסט אויף
יענע שטיינע דאָ וויכטיגסטע
דער לעהרע משה'ס, וועלכעס
ער פֿיר דיא קינדער ישראל'ס
פֿערצייכעט האַטטע. (לג) גאָנץ
ישראל, דעסען עלטעסטען, דיא
פֿאַ-שטעהער אינד ריכטער
שטאַנדן צו ביידען זייטען דער
לאַרע, דען פֿריעסטערן אונד

צוֹרֵה מֹשֶׁה עֲבַד-יְהוָה אֶת-בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כְּכָתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת
מֹשֶׁה מִזִּבְחַ אֲבִינִים שְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר
לֹא-הָיָה עֲלֵיהֶן בְּרוּךְ וַיַּעֲלוּ עָלָיו
עֹלֹת לַיהוָה וַיִּזְבְּחוּ שְׁלָמִים:
(לג) וַיִּכְתֹּב-שֵׁם עַל-הָאֲבִינִים אֶת
מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב
לְפָנָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (לג) וְכָל-יִשְׂרָאֵל
וְזִקְנָיו וְשֹׁטְרִים וְשַׁפְטִיּוֹ עֹמְדִים
מִזֶּה וּמִזֶּה לְאַרְוֵן נֶגֶד הַכְּהֹנִים
הַלֵּוִיִּם נִשְׁאִי אֲרֹוֹן בְּרִית-יְהוָה
בְּגֵר כְּאֹרֶת חֲצִיזוֹ אֶל-מֹל הַר-

גרויס

לעוויטען געגענאכער, וועלכע דיא כינדערסלאַרע גאָטטעס טריגען, וויא אויך דער פֿרעמ-
דע זאָ וויא דער איינהיימישע, איינע העלפֿטע געגען דען בערג גריויס אונד דיא
אַנ-

ר ש"י

(לג) וינחב שם על האבנים. הן הנה האבנים האמורים למעלה לאחר מעשה זה קיפלו הסיד
מעליהם והניאום הגלגל:

(לג) לנרך

ב א ו ר

והר גריויס? שני גבשושיות עשו לאחר קראו הר גריויס, ולשני הר עיבל, ואחר שאין לאל ידינו
לברר זה אין להאריך. (לג) משנה חורח, כת"י פשתן, ובכר הסכימו המפרשים הראש"ע ורד"ק
ור"ם הגאון כי לא כתב כל התורה עד תומה, רק חוקי הענינים מן המלות והאזהרות, ודעת
הרלב"ג כי כתב על האבנים הנרבות והקללות אשר נאמרו בזה המקום. (אמר המחנך:
משנה, עיקר התורה הזוה לכל נפש, ולדעת הרב האברנאל הנחיבה היתה עשרת הדברים
שכתב משה בפרשת ואחחין, ולכן תרגמתי: דאָ וויכטיגסטע, כמו אחיהם המאנים (ד"ה א'
ט"ו י"ח) שהם לד"ק היקרים והמובחרים, וכן והמאנים (שמאל א' ט"ו ט') שתי חורא שמניא,
כמו שנקראו הגדולים והמאנים משמנים (מהלים ע"ח ל"א) כן נקראו מאנים, ואם משנה חורא
לדבר הנבחר מתוך אשר דברים יקרים (דיו קווינטעשענץ), ואומר אני שכל משנה היונה יקר
וגדולת איש ענינו כן, כמו משנה למלך שהוה העיקר לשלך, כי יש לאל ידו למלא מקומו, וכן
גבל מקום שחתה מולך גדולה יקרא השני לראשין משנה, והעד בשמאל כאשר שם את בניו שופטים
לישראל (ש"ח ב'), וכן בשלש בני ישי הגדולים (שם י"ז י"ג) שתי רנרביא, לפי שהיו באחחת
הנבחרים אשר הלכו אחרי המלך יקרא השני משנה, והשלישי הוה השלישי למלך, וגם השני לבני
מלך שמו משנה (ש"ג ג') כי לו יחתה הגדולה אחר הנבחר. (לג) אל מול, כתב הרד"ק: שלא

בְּרָזִים וְהַחֲצִיז אֶל-מֹל-הַר-עֵיבֵל
 כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֲבַד-יְהוָה
 לְבָרֵךְ אֶת-הָעָם יִשְׂרָאֵל
 בְּרֹאשָׁנָה: (לד) וְאַחֲרֵי-כֵן קָרָא
 אֶת-כָּל-דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַבְּרָכָה
 וְהַקְלִלָה בְּכָל-הַכְּתוּב בְּסֵפֶר
 הַתּוֹרָה: (לה) לֵאמֹר הָיָה דָּבָר מִכָּל
 אֲשֶׁר-צִוָּה מֹשֶׁה אֲשֶׁר לֹא-קָרָא
 יְהוֹשֻׁעַ נֶגֶד כָּל-קְהֵל יִשְׂרָאֵל
 וְהַנָּשִׁים וְרֵהָטָף וְהַגֵּר הַחֵלֶל:

בְּקִרְבָּם:

ט (א) וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל-הַמְּלָכִים
 אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּהָר
 וּבְשִׁפְכָה וּבְכָל חֹף הַיָּם הַגָּדוֹל
 אֶל-מֹל הַלְּבָנוֹן הַחֲתִי וְהָאֹמִי
 הַכְּנַעֲנִי הַפְּרוֹזִי הַחֲזִי וְהַיְבוֹסִי:

ויחבקצו

טען, נעמליך: דער חתי, אמרי, כנעני, פרזי, חזי אונד יבוס דיעועם ערפֿוֹרען,

דא

ר ש י

(לג) לברך את העם ישראל בראשנה. להקדים ברכות לקללות ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה:

ב א ו ר

עמדו על ההר, רק בשיפוע ההר. והחציו, בשמי ידיעות כמו בחוף האהלי דלעיל (ז' כ"א), (הרד"ק).
 כאשר צוה וגו', אין זה מוסב על הר עיבל, אך הוא מאשר בפני עצמו, כי עשה יהושע נמכות משה,
 ולפיכך באה האנחמח במלח עיבל. לברך אח וגו' בראשונה, להקדים ברכה לקללה, ברוך האיש
 אשר לא יעשה פסל ומסכה (מדברי רש"י), ועיין (דברים כ"ט ז'), וראב"ע אמר שם, כי על דרך הפשט
 הברכה היא ברוך אלה בעיר וגו', והקללה היסד זה, והעד בספר יהושע עכ"ל. ונזכרו על הפסוק
 שאחר זה הברכה והקללה ככל הכתוב בספר התורה, והנה הברכות אשר יבואו היסד הקללות
 (שם כ"ז ט"ו וגו') לא נכתבו כלל בחזרת משה, כי לא נאמר ברוך האיש וגו'.

ט (א) כל המלכים, לדעתי נוסדו יחדיו כל מלכי כנען להלחם עם ישראל כמ"ש הרלב"ג למען
 לא יוכלו אחד אחד כמו שהגיע הניצח ליריחו ולעי מפני היוחס יחידים, אך כאשר שמעו כי
 יושבי גבעון השלימו, אז אדני דרך מלך ירושלים והמלכים אשר אחרו (לקמן י' א' — ג') עלו עמהם
 להנקם מחלה מגבעון, וכזה נחפרדה הקבילה, ואח"כ החתקדו שאר המלכים להלחם את יהושע
 לקמן

(ב) דא ואממלמען ויא ויד צו
איינעם פֿעראיינע; דען קריג
מיט יהושע אונד ישראל צו
בענינגען וואר איינע שטימ
מע. (ג) דיא איינוואהנער פֿאָן
גבעון אבער אלס ווא פֿערנאָה.
מען וואס אייגענטליך יהושע
גענען יריחו אונד עי פֿאָרגע.
נאָמען, (ד) דא פֿערפֿוהרען
אויך ווא מיט ליסט, ווא גיט
גען אונד ענטשטעללמען ויד,
נאָמען אַבגעניטצטע זעקקע
פֿיר איהרע עזעל, אונד ווייט
שלייפֿע עכען זאָ אלט, צער.
שפרונגען אונד געפֿליקט,
(ה) אונד האַטמען אַבגעטראָ.
גענע אונד געפֿליקטע שוהע
אן איהרען פֿיסען, אונד אַבגע.

(3) וַיִּתְּקַצְּצוּ יַחֲדָיו לְהִלָּחֶם עִם־
יְהוֹשֻׁעַ וְעַם־יִשְׂרָאֵל פֶּה אֶחָד:
(ג) וַיִּשְׁבִּי גִבְעוֹן שָׁמָּעוּ אֶת אֲשֶׁר
עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וּלְעִי: (ד) וַיַּעֲשׂוּ
גַם־הֵמָּה בְּעֶרְמָה וַיָּלְכוּ וַיִּצְטִירוּ
וַיִּקְחוּ שָׁקִים בָּלִים לַחֲמוּרֵיהֶם
וְנֹאדוֹת יַיִן בָּלִים וּמִבְּקָעִים
וּמִצָּרִים: (ה) וַיַּעֲלוּ בָלוֹת בָּלוֹת
וּמִטָּלָאֵת בְּרִגְלֵיהֶם וּשְׁלֵמוֹת
בָּלוֹת עֲלֵיהֶם וְכָל לֶחֶם צִידֵם יָבֹשׁ

היה

ניטצטע קליידער אויף איהרעם לייבע, אונד איהר גאנצע ברדפֿארטאטע וואר הארט

אונד

ר ש י

ט (ד) וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵמָּה בְּעֶרְמָה: כמו שעשו בני יעקב בערמה בצמור אבי שנס שהיה חוי ויושבי
גבעון מן החוי היו כמו שאמר בענין: וילטירו. עשו עמם כהולכים בשליחות לאון וליר כגוים
שולח (עובדיה א') וכל חובה שחילת יסודה לדי כשהיו מתפעלת כל מתפעל או מתפעל
באה טי"ת כחובה וחולקת את אומות שרץ החיבה כמו מה נטדק מגורת לזק שאומר נטדק
וכן גישמים יטבע מגורת כב: שקים בלים. שהיו נאפים כנאים מאין לחוקה: ומזוררים.
לאון

ב א ו ר

(לקמן י"א א'). (ב) וַיִּתְּקַצְּצוּ יַחֲדָיו, אִין־זֶה קנולת ממנה, כ"א המלכים נועדו יחד לבוא להלחם.
פה אחד, בהסכמה ועבה אחת. וי"ת סיעא חדא, כמו אגודה אחת (ש"ב כ"ה). להלחם, (אמר
המתרגם: בסודם גמרו פה אחד שלא ימתינו עד אשר יתחילו האה להלחם בהם, כ"א המה יעלו
בחסלה למלחמה לקראת ישראל, וכן תרגמתי). (ד) גם המה, לדעת אחד מהמבארים שבגם
המה על מה שאמר שעשו המלכים כשמעם שהוכנו עמם, למלחמה לומר שנס המה לא ישנו
שקט, ועשו דבר לנפשותם, אבל מה שעשו היה בערמה, וגם הרלב"ג הסכים לזה ע"א. (א"ה:
גם המה שב על אשר עשה יהושע ליריחו ולעי; ליריחו, ע"י המרגלים שחפרו ערו מכר כאשר
הערימו סוד עם רחם, ולעי, בחסבולת האורג; לכן עשו גם המה בערמה). ויצטירו, לדעת
הרד"ק והנמשכים אחריו הוא פעל גזר מן ליר כגוים (עובדי א'), ופירושו עשו עמם כלירים,
ובא בהתפעל כדרך פעולה מדומה, כמו יש מתעשר ואין כל (משלי י"ג ז'), וי"ת ואודודו בחילוף
ר' נד', והאמת אחר כאשר גיד עליו רבו (לקמן פסוק י"ב). (אמר המתרגם: וילטירו, הנה לדעת
המפרשים) שעשו עמם כלירים נאמנים לשולחיהם, הלא המה היו באמת מלאכים בשליחות מיושבי
גבעון, וא"ל לומר שכל אנשי גבעון וכפירה ובארות וקרית יערים הלכו לקראת ישראל, כ"א חיה
אנשים כאשר ספרו ליהושע, והיה לאל ידם לברות ברית כח הרשאה של כל הערים ובאשר עשו,
וא"כ מה נשתנו הם מלירים אחרים? לכן מסתבר לי שהוא גזר מלאן חורשי לודים (ישעי מ"ה
ט"ו) שהוא מענין לורה, וכמו נהפכו לירי עלי, כפי המדקדק הגדול בספרו אולר השרשים ששתנה

לורה

היה נקדים: (ו) וילכו אל יהושע
אל המחנה הגלגל ויאמרו אליו
ואל איש ישראל מארץ רחוקה
באנו ועתה כרתו לנו ברית:
(ז) ויאמרו איש ישראל אל אחיו
אולי בקרבי אתה יושב ואיך
אכרות לך ברית: (ח) ויאמרו
אל יהושע עבדיך אנחנו ויאמר
אליהם יהושע מי אתם ומאין

אונד שימליכט. (ו) ואקאמען
זיא צו יהושע אינו לאגער נאך
גלגל, אונד זאגטען איהם וויא
יערעם אין ישראל: וויר קאמ-
מען אויס פערנעם לאנדע,
לאסט אונז נון איין בינדנים
שליעסען. (ז) דארויף ענטגעג-
נעטע יעמאנד דעם חוי: פיל-
לייט וואהנסט דוא אין מיינעם
אויגענטהומע, וויא קאן איך
איין בינדנים מיט דיר שליסען?
(ח) זיא אבער שפראכען צו
יהושע: וויר זינד דיינע קנעכ-
טע. נון רעדעטע זיא יהושע
אן: ווער וויר איהר? אונד וואס
הער

הבאו

ויאמר קרי. יחור וי

רש"י

לשון מנוקדים ל' ארמי ליריא דשיטי דשיטי זיקי: (ח) נקדים. ארש"ן בלע"ז ל' מוקד וכן
תרגמו יונתן בסנין: (י) אולי בקרבי אתה יושב. שאל מישני האין אתם:
הלטיידנו

באור

נורמו וכן המה השתנה נורתם שלא יבירו רוא הם שמואיתס דומה למראה יושני הארץ הזאת,
וזיירו פניהם כאילו באים מאקלים ארץ רחוקה, וכמו שחגמתי. ומצדדים, לשון קשירה ונריכה
כענין לרור כספו (באשית מ"ב ל"ה). (ח) נקדים, לדעת רש"י ויונתן הוא מענין מוקד, ופירושו
באילו נמרה מחוס השמש, ולדעת הר"ק מענין יקוד וטלוא, כי יש בלחם המעוש נקודים
נקודים אדום וירוק ושחור. (א"ה: רש"י לועז נקודים ארש"ן בלע"ז וזהו arsis ובל"א יערבך חננט)
ואינו מתיבש מחוס השמש כ"א נמרה מחוס האש, וכן לועז נחר מפוח מאש (ירמ' י' כ"ט), וביחזקאל
ותוכי נחר (ט"ו ד'), וכמו שפי' ולועז שם (כ"ד י'), גם לשון יקוד ומוקד אינו נוסף על השמש כ"א על
האש, ולכן הוסיף לפרש וכן תרגמו ויונתן כס ריין, ובמ"א (י"ד ג') פי' נקדים מין קליות מייבשין בתנור
ועושין אותן קמח לעשות ממנו מאכל שקורין לו שתיחא בלשון החלמוד, וכן פי' (ברכות ל"ח א') ד"ה
שתיחא, מאכל עשוי מקמח קליות שמיבשו בתנור בעיד ששכלים לחם, ועיין רש"י ערובין (כ"ט ב')
ד"ה שתיחא, ובגטין (ע' א') ד"ה בוגא דשתיחא דטלפתי, פי' שתיחא שם מאכל העשוי מקמח עדשים
ומלח ע"ש; ואולי יש לחלק בין שתיחא דטלפתי ובין שתיחא סתם, וגם בשם בסנין נראה כאילו אינו
מקיים פיוש שלועז בראשית (מ' ט"ז) בפסוק סליחורי בסנין אוכל"ש (חבנחטטען, היפפנקווען),
אולם יש הבדל בין פת בסנין ובין ססין ססם וט"ס בסנין קליות עיין ברכות (מ"א ב') ד"ה פת
הבאה בסנין, ובמרפא לשון שם (מ"ב א') ד"ה לחמניות, וכמו שקליות הוא מלשון אשר קלם מלך
בכל (ירמ' כ"ט כ"ב) שהוא מענין סרפה, כן נקדים אינו מלשון נקוד כ"א מלשון מוקד, ומין לחם
הוא הנעשה כן בתחלה לזרה לה' לשים בדרך חשיקה וזהו פת בסנין, ולכן מלאנו בתלמוד ברייתות (כ"ב
ב') ניקדים או קליות ע"ש רש"י. (ו) ויאמרו כמי, ויאמר קרי, הכתיב על הפוט, והקריעל הכלל,
כמו שאמר איש ישראל רד"ק. וי"ל ע"פ הכתיב וכן דרכו פעמים רבות. החוי, מבני חוי היו גבעון
והערים הממוכים לה, כמו שאמר לקמן (סאקו') החוי יושני גבעון (יד"ק), ואיך אברות, כי
עם שבעה אומות לא הורשה להם להשלים חס לא יקבלו עליהם ז' מלות, (ועיין מה שכתבתי לקמן
י"א י"ט). (ח) עבדיך אנחנו, כיון שראו כי איש ישראל לא האמינו לדבריהם, הראו עצמם כאילו
ירע זלח בעיניהם, כי נתנום לארשי מומה, ולכן פנו אל יהושע ואמרו בדרך מוסר עבדיך אנחנו,
בומר לא באנו אך אליך, דבר אתה ועבדיך ישמעו, ולזה שאל להם יהושע מי אתם וגו'.

הער קאמט איהר ? (ט) זיא
אנטווארטעטען איהם : אויס
זעהר פֿערנעם לאנדע קאממען
דיינע קנעכטע , צור פֿערעה .
רונג דעם עוויגען דיינעם גאט .
טעם ; דען וויר האבען זיינען
רוף געהערט , אונד אללעס
וואס ער אן מצרים געטהאן .
(י) זיא אויך אללעס וואס ער דען
ביידען קעניגען אמור'ס יענ .
זייטס דעם ירדן געטהאן ,
דעם סיהון קעניג פֿאן חשבון
אונד עוג קעניג פֿאן בשן וועל .
פֿער צו עשתרות וואהנטע .
(יא) דארעדעטען אונזערע על-
טעסטען אונד אללע בעוואה-
נער אונזערעם לאנדעס אונד
אן , אונד שפראכען : פֿערזא-
געט אייך מיט פֿארראטה צור
רייזע , געהעט איהנען ענטגע-
גען אונד זאגעט איהנען : וויר
זינד אייערע קנעכטע . שליסעט
אלזא איינען בונד מיט אונד .
(יב) דיעס אונזער בראד וואר
ווארס , אלס וויר עס אויס א-
זערן הייזערן צור רייזעקאסט
נאחמען אן יענעם טאגע אלס
וויר אויסצאגען צו אייך צו
קאממען , נון איזט עס הארט
אונד שימליכט ווארדן . (יג) דיע-
זע ווייניגליכע וועלכע וויר
פֿיללטען אלס זיא גיין ווארען ,
זינד נון געשפרונגען , אונד

תבאו : (ט) ויאמרו אליו מארץ
רחוקה מאד באו עבדיך לשם
יהוה אלהיך כי שמענו שמעו
ואת כל אשר עשה במצרים :
(י) ואת ופד אשר עשה לשני
מלכיהאמרי אשר בעבר
הירדן לסיחון מלך השבון
ועוג מלך הבשן אשר
בעשתרות : (יא) ויאמרו אלינו
זקנינו וכל ישרי ארצנו לאמר
קחו בידכם צידה לדרך וילכו
לקראתם ואמרתם אליהם
עבדיכם אנחנו ועתה פרתו לנו
ברית : (יב) והולחנו חם הצטידנו
אתו מבתינו ביום צאתנו לקרב
אליהם ועתה הגה יבש והיה
נקדים : (יג) ואלה נאדות היו
אשר מלאנו חדשים והגה
התבקעו ואלה שלמותינו
ונעלינו ברו מרב הדרך מאד :

ויקחו

דיעזע אונזערע קליידער אונד שווע זינד אבעטראגען , פֿאן דער זא וועהר לאנגען רייזע .
דיא

ר ש י

(יב) הנטידנו . לשון לדה כשהולכנוהו לדה לדרך : (יד) ויקחו האנשים מזידם . קנלו דבריהם
שזדום נפיהם לשון ואשר לא לדה (שמות כ) :

ב א ו ר

(ט) זכרו מזרים סיחון ועוג ולא זכרו הירדן , כי ה' מלרים וסיחון ועוג מימים קדמונים ,
ודבר הירדן מוזן קרוב , ובזה ראו להראות ליהושע כי עוד לא ידעו דבר הירדן , כי כל כך רחוקה
אילס

(יד) וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים מִצִּידָם וְאֶת־
פִּי יְהוָה לֹא שָׁאָלוּ: (טו) וַיַּעַשׂ לָהֶם
יְהוֹשֻׁעַ שְׁלוֹם וַיִּכְרֹת לָהֶם בְּרִית
לְחַיֹּתָם וַיִּשְׁבְּעוּ לָהֶם נְשִׂאֵי
הָעֵדָה: (טז) וַיְהִי מִקְצֵה שְׁלֹשָׁת
יָמִים אַחֲרֵי אֲשֶׁר־כָּרְתוּ לָהֶם
בְּרִית וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־קָרְבִּים הֵם
אֶלְיוֹ וּבִקְרָבָם הֵם יֹשְׁבִים:
(יז) וַיִּסְעוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ
אֶרְעֵיהֶם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וְעַרְיָהֶם גִּבְעוֹן וְהַכְּפִירָה וּבְאֵרוֹת
וְקָרִית יַעֲרִים: (יח) וְלֹא הָכּוּם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־נִשְׁבְּעוּ לָהֶם
נְשִׂאֵי הָעֵדָה בִּיהוָה אֱלֹהֵי

ישראל

אונד קרית יערים. (יח) דיא קינדער ישראל אבער שלוגען זיא ניכט גיעדער, ווייל
איהנען דיא פֿירשטען דער געמיינדע בייא דעם עוויגען דעם גאטטע ישראל'ס

ב א ו ר

אדלס. (יד) ויקחו האנשים מצידם, הנכון כדעת הר"ק שלקמו מזידם, ואכלו ממנו בברית כדי
לשמוע נהם. (א"ה: ויקחו, לקמו מופת שזל לדבריהם מזידם, וכן פי' הראב"ע בפסוק מה
יקח לנח (איוב ט"ו י"ג), ו"ל: מה רא' תקח, כמו ויקמו האנשים מזידם, וכן תרגמתי).
(יז) ביום השלישי, כאשר נודע הדבר באו בני ישראל מיד אל עריהם, כי פתחו להם שערי
העיר. והנה לא אוכל להחזיק מלהגיד את אשר עלה בדעיוני בענין הזה, אולי ימלאו חן
בעיני הקורא, וישמח לבי גם אני. והנה, כי הנה באמת יפלא מאוד איך יהושע שר הלבא ונגיד
עם אשר מלא ה' אותו רוח חכמה ובינה הסביל לעשות כאיש נמהר לבב, לכרות ברית שלום
עם אנשים טרם לשאול על ארצם ועל עמם, והספיק לו באמרם מארץ רחוקה מאוד באנו,
הנה פועל חכם? ובפרט, כי כנר התעורר איש ישראל הספק: אולי בקרבי אחס יושב? אמנם,
ראיתי בספרי המאסף כי בין הערביים המנהג מימות עולם עד עתה, שאם יתארח איש אללם,
לא יאכלו על שמו ועל מעשהו עד יום השלישי. ואמרתי: אולי גם בישראל היתה זאת לחק,
ולכן בתחלה שאל יהושע אותם איך מאין תבואו, לדעת אם לא משנעה העמים המה, וכיון
שהשיבו מארץ רחוקה מאוד, שוב לא היה מדרך המוסר לחקור עוד. אך ביום השלישי חקר
ודרש היטב, והגידו לו האמת, ומיד באו בני ישראל לעריהם. ומלאתי און לי כי שם מנהג
אבותינו היתה זאת, כי באליעזר עבד אברהם הביאו אותו הביתה, ושמו לפניו לאכול, ולא
יאכלו לשמו, עד אשר הוא פתח את סיהו ואמר: עבד אברהם אנכי, וכן אברהם ולוט לא שאנו
להמלאכים.

צוגעשווארען האטמען, דאָר-
אָב מוררטע אויך דיא גאַנצע
געמיינדע איבער דיא פֿיר-
שטען. (יט) דיא שפּראַכען דיא
פֿירשטען אַללע צור גאַנצען
געמיינדע: וויר האַבען איה-
נען בייא דעם עוויגען דעם
גאטטע ישראל צוגעשוואָרען,
דאָרום דירפֿען וויר זיא נון
ניממער אָנגרייפֿען. (כ) אַבער
נור דיעזעס געשטאַטמען וויר
איהנען, דאָס זיא לעבען בליי-
בען, דאָמיט קיין צאָרן איבער
אינו קאָטמע, וועגען דעם
אידעם דען וויר איהנען גע-
שוואָרען. (כא) דיא פֿירשטען
וויערעהאַלטען איהנען: נור
לעבען בלייבען וויא זיא וואָר-
דען זאָרן האַלצהויער אונד
וואַסערטרענער פֿיר דיא
גאַנצע געמיינדע, נאָך דעם
ויננע וויא עס איהנען דיא פֿיר-
רמיחם

ישראל וילנו כל-העדה על-
הנשיאים: (יט) ויאמרו כל-
הנשיאים אל-כל-העדה אנחנו
נשבֿענו להם ביהוה אלהי
ישראל ועתה לא נוכל לנגֿע
בהם: (כ) זאת-נעשה להם והחיה
אותם וקא־יהיה עלינו קצף-על-
השבועה אשר-נשבֿענו להם:
(כא) ויאמרו אליהם הנשיאים
יחיו ויהיו חטבי עצים ושאבֿי-
מים לכל-העדה בא־אשר יבֿרו
להם הנשיאים: (כב) ויקרא להם
יהושֿע וידבֿר אליהם לאמר קמה

שטען פֿערהייסען האַטמען. (כב) יהושֿע ליעם זיא פֿריהער רופֿען, אונד רעדעטע ויא אַלזאָ

ב א ו ר

להמלאכים אשר חשבו לאנשים מה שמכם? ואם מוות שאל: מה שמך? (שופטים י"ג י') הן
לא כל האיש בכל קורתו, ולא לו משכנו האורח (גאטטרעכט); וגם התכלל מוות על זה
באמרו: כי יבוא דברך ובכדנך. (ב) זאת נעשה, שעור הנמוך: זאת (הבאה בסקוק שאמריו)
נעשה להם למען לא יהיו קלף מה' אס נחיה אותם על השבועה אשר נשבֿענו. (א"ה: ואז
נעשה, כלומר רק זאת חייבים אנחנו לעשות ע"פ השבועה לחיותם ולא יותר, ובסקוק שאמריו
הנפילו לחוק ענין ההנבזה במלה אחת יחיו, ועי' הכינוי כל העדה כי יש ביכולתם למשל בהם
ובכל קהים, ולכן נזרז עליהם להיות חוטני עלים ושואני מים, וזה טעם כאשר דברו להם
הנשיאים כלומר כאשר הכותיו הנשיאים לגבועים שלא יחרגו, ומכלל זה היו שומעים שאם יחיו
יהיו מבשרת עבד, ואין ספק שיבוע נבחרתו הכיר הערמה והקיף עליהם מזדמנו בכריתות
בריתו רק לחיותם). (כא) יחיו ויהיו, זה מקרא קלר, כי הנשיאים אמרו: יחיו ויהיו חוטני
עלים וגו' וכן היה כאשר אמרו להם הנשיאים ולכן בא ויהיו בפתח להפך עתיד לעבד, (מרד"ק).
ואם גם נשלש יד ונקרא ויהיו בשוא הוי"ו, נכל זאת לריבין אנו להוסיף עוד מלות ויהי כן כאשר
דברו הנשיאים, וגם תבוא לכ"ו האתחמת לא על מקומה הנכון. והתרגום הסיריף מלא את
המסרון הזה בהעמקתו בדעת הרד"ק. חטבי עצים ושואבי מים לכל העדה, ולהלן (פסוק כ"ג)
אמר לבית חלסי, ובפסוק כ"ז לעדה ולמזבח ה' לכן יראה ליע"פ הפשט כי הנתינים היו נמונים
לכני ישראל אך לעבד עבודת העדה (ולא להיות עבדים לאנשים פרטים) להיות חטני עלים
ושואני מים, וה"ה לשאר רכני הכבוד, כמו לחקן רכנים ולהסטיק מזון לאנשי הלכא וכדומה,
וכן נאמר: ולא יבית מכם עבד וקטני עלים וגו', וזה אס היו ישראל חושים בשדה למלחמה;

רְמִיתֶם אֹתָנוּ לֵאמֹר רְחוּקִים
 אֲנַחְנוּ מִכֶּם מְאֹד וְאַתֶּם בְּקֶרְבָּנוּ
 יֹשְׁבִים: (כג) וְעַתָּה אֲרוּרִים אַתֶּם
 וְלֹא יִכְרַת מִכֶּם עֶבֶד וְחֹטְבֵי עֵצִים
 וְשֹׂאבֵי מַיִם לְבֵית אֱלֹהֵי: (כד) וַיַּעֲנוּ
 אֹתֵי יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ כִּי הִגֵּד הִגֵּד
 לַעֲבָדֶיךָ אֵת אֲשֶׁר צִוִּיתָ יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה עֶבְדּוֹ לַתַּחַת
 לָכֶם אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וּלְהַשְׁמִיד
 אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם
 וַיִּירָא מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵינוּ מִפְּנֵיכֶם
 וַנַּעֲשֶׂה אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה: (כה) וְעַתָּה
 הִגֵּנוּ בְיָדְךָ בְּטוֹב וּבִישׁוֹר בְּעֵינֶיךָ
 לַעֲשׂוֹת לָנוּ עֲשֵׂה: (כו) וַיַּעַשׂ לָהֶם
 כֵּן וַיִּצַּל אוֹתָם מִיַּד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
 וְלֹא הָרְגוּם: (כז) וַיְהִיגָם יְהוֹשֻׁעַ
 בַּיּוֹם הַהוּא חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׂאבֵי־
 מַיִם לַעֲדָה וּלְמוֹכַח יְהוָה עַד־הַיּוֹם
 הַזֶּה אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר:

ויהי

אויס דער האַנד דער קינדער ישראלים, דאס דיעזע זיא ניכט אומבראַכטען. (כו) יהושע
 בעשטימטע זיא אן דיעזעס טאגע צו האַלצהויערן אונד וואסערטרעגערן פֿיר דיא
 געמיינדע זאָוואַהל, אַלס פֿיר דען אַלטאַר דעס עוויגען, איין צייגע דיעזעס טאגעס, אן
 דעם אָרטענדען ער ערוועהלען ווירד.

אלם

ב א ו ר

אילס כאַזר באָו כל אים על מקומו בשלוס, אז היו אך משמים את מונח ה' כי גם זה הוא
 מלכני העדה, ולזה נוטה גם דעת הרד"ק. (ועיין עוד מה שכתנתי לקמן י"א י"ט). (כז) כן,
 (א"ה: באו כן בנות כלסמד דוברות במדבר ב"ו ז').

ויהי

י (ה) אֵלֶם אֲדֹנֵי צֶדֶק קַעֲנִיג
פֶּאֶן יְרוּשָׁלַיִם פֶּעֶרְנָהֶם,
דָּאָם יְהוֹשֻׁעַ עֵי עֶרְאֲבֶרֶט אֹנֶד
פֶּעֶרְנִיכְטֶעט האַטטע; דָּאָם זאָ
וויא ער גענען יריחו אינד
דעססען קעניג פֶּעֶרְפֶּאָהֶרען,
ער אויך גענען עי אונד דעססען
קעניג פֶּעֶרְפֶּאָהֶר; דָּאָם פֶּעֶרְנֶער
דיא איינוואהנער פֶּאֶן גבעון זיך
אן ישראל פֶּרִיעֶדֶלִיך ערגעבען
אונד איהנען איינפֶּער־לייכט
וואורדען; (ג) דא געריעטהען
אַללע אין גראַסע פֶּוֹרֶכְט,
דען גבעון וואָר איינע זאָ בע־
דייטענדע שטאַט, גלויך איי־
נער דער רעזידענץ־שטעטע,
יא גרעסער נאָך אַלס עי, דאָצו
וואָרען אַללע איהרע בירגער
געאיבטע קריעגער. (ג) אדני
צדק קעניג פֶּאֶן ירושלים זאָג־
טע דאָהער צו הוהם חברון'ס
קעניג, צו פראם ירמוה'ס קע־
ניג, צו יפיע לכיש'ס קעניג,
אונד צו דביר דעם קעניגע
פֶּאֶן עגלון, מיט דעם אַנטראָ־
גע: (ד) ציהעט הערויף צו
מיר, אונד שטעהט מיר
בייא, דאָם חיר גבעון שלא־
גען, ווייל זיא זיך דעם יהושע
אונד דען קינדערן ישראל'ס
פֶּרִיעֶדֶלִיך ערגעבען. (ה) דאָ
לכיש

י (ה) וַיְהִי כַשְׁמֹעַ אֲדֹנֵי־צֶדֶק מֶלֶךְ־
יְרוּשָׁלַם כִּי־לָכַד יְהוֹשֻׁעַ אֶת־
הַעֲוִי־חֲרִימָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לִירִיחוֹ
וּלְמַלְכָּהּ בֶּן־עָשָׂה לָעִי וּלְמַלְכָּהּ
וְכִי הָשְׁרִימוּ יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן אֶת־
יִשְׂרָאֵל וַיְהִי בִּקְרָבָם: (ג) וַיִּירָאוּ
מְאֹד כִּי עִיר גְּדוֹלָה גִבְעוֹן כַּאֲחַת
עֲרֵי הַמַּמְלָכָה וְכִי הִיא גְּדוֹלָה
מִן־הָעִי וְכִי־אֲנָשִׁיהָ גִבֹּרִים:
(ג) וַיִּשְׁרַח אֲדֹנֵי־צֶדֶק מֶלֶךְ־
יְרוּשָׁלַם אֶל־הוֹהֶם מֶלֶךְ־חִבְרוֹן
וְאֶל־פְּרָאִם מֶלֶךְ־יִרְמוֹת וְאֶל־
יַפִּיעַ מֶלֶךְ־לְכִישׁ וְאֶל־דְּבִיר
מֶלֶךְ־עִגְלוֹן כֹּאמֹר: (ד) עָלוּ־אֵלַי
וְעֲזַרְנִי וְנִכְּהוּ אֶת־גִּבְעוֹן כִּי־
הִשְׁלִימָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְאֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: (ה) וַיֹּאסְפוּ וַיַּעֲלוּ חַמֻּשְׁתּוֹ
מִכֵּי הָאָמֹרִי מֶלֶךְ־יְרוּשָׁלַם
מֶלֶךְ־חִבְרוֹן מֶלֶךְ־יִרְמוֹת מֶלֶךְ־
לכיש

פֶּעֶרְנָהֶם אשכנזי זיך אונד צאָגען העראָן דיא פֶּינף קעניגע אמורי'ס, דער קע־
ניג פֶּאֶן ירושלים, דער קעניג פֶּאֶן חברון, דער קעניג פֶּאֶן ירמוה, דער קעניג פֶּאֶן
לכיש

ב א ו ר

י (א) וַיְהִי כַשְׁמֹעַ, לְכִידַת יִרְמֹה וְהָעִי כִנֵּר שָׁמְעוּ כְּזֹכֶר לְמַעַל (ט' א'), אֹלָם יַעֲזֹר לְכִידַת יִרְמֹה
וְהָעִי הָיְתָה סָנָה כִּי הִשְׁלִימוּ אֲנָשִׁי גִבְעוֹן כְּדָלְעִיל (שס ג') לָכֵן נִשְׁנִיחַ סָה. אֲדֹנֵי צֶדֶק, כָּל מַלְכֵי
יְרוּשָׁלַיִם (סָה' מָקוֹם לָדָק) נִקְרָאִים מַלְכֵי לָדָק, (הרד"ק ויחמר מפוזרים). וְכַאֲמַת אֵין לָנֶקֶט טַעַם
עַל זֶה, כִּי בֵן נִקְרָאוּ כָּל מַלְכֵי גֹחַ, אֲכִימֶלֶךְ. (ב) כִּי עִיר גְּדוֹלָה גִבְעוֹן, וּפְסָדוֹ פֶּן אֲשֶׁרֵי הָעִירִים
נִסְּ הֵמָּה כְּעַלְתֵּם אֲנָשִׁי גִבְעוֹן יִבְחָרוּ וַיִּשְׁלִימוּ עִם יִשְׂרָאֵל. (ה) מַלְכֵי הָאֲמֹרִי, כָּל הַכְּנַעֲנִים כָּלָל
נִקְרָאוּ אֲמֹרִי, לְכִי שְׁהָא הִ' הַגְּדוֹל וְהַעֲלִים בָּהֶם, וְכֵן נֶאֱמַר: כִּי לֹא אִלָּם עוֹן הָאֲמֹרִי
נִבְרָשִׁית

לכיש אונד דער קעניג פֿאָן
עגלון, וואָס מיט איהרען העער.
שאַרען, לאַגערטען זיך פֿאַר
גבעון אונד גריפֿען עס אָן.
(ו) דאָ שיקטען דיא אַינע
וואָהנער פֿאָן גבעון צו יהושע
אינעם לאַגער צו גלגל, אונד
ליעסען איהם זאָגען: ציעהע
דיינע האַנד נישט אַב פֿאָן
דיינען קנעכטען, קאָממע אַי.
ליגסט צו אונז העראָן, רעט.
טע אונז אונד שטעהע אונז
בייא, דען עס האַבען זיך ווידער
אונז פֿעראַייניגט אַללע קעניגע
אמוריים דיא בעוואָהנער דעם
געבירגעס. (ז) דאָ בראַך יהושע
פֿאָן גלגל אויף, ער אונד אַל.
לעס קריענספֿאַלק מיט איהם
זאָ וואָס אַללע טאָפֿערן העער.
פֿיהרער. (ח) אונד דער עוויגע
שפראַך צו יהושע: פֿירטע דיר
ניכט פֿאַר איהנען, דען איך
האַבע וואָס אין דיינע האַנד
געגעבען, נייע מאַנד פֿאָן איהנען
זאָלל דיר ווידערשטעהן קעני.
נען. (ט) יהושע איבערפֿיעל וואָס
פֿלעצליך, דען וועהרענד דער
גאַנצען נאַכט ריקטע ער פֿאָן
גלגל העראָן. (י) דער עוויגע
בראַכטע וואָס אין פֿערווירונג
פֿאַר ישראל, וועלכע אונטער
איהנען איינע גראַסע גירע-
לאַגע ביא גבעון מאַכטען. וואָ

לכיש מלך-עגלון הם וכל-
מחניהם ויחנו על-גבעון וילחמו
עליה: (ו) וישלחו אנשי גבעון
אל-יהושע אל-המחנה הגלגלה
לאמר אל-תרף ידיך מעבדיך
עלה אלינו מהרה והשיעה לנו
ועזרנו כי נקבצו אלינו כד-
מלכי האמרי ישיב ההר: (ז) ויעל
יהושע מן-הגלגל הוא וכד-עם
המלחמה עמו וכל גבורי החיל:
(ח) ויאמר יהוה אל-יהושע אל-
תירא מהם כי בידיך נתתיים לא-
יעמד איש מהם בפניך: (ט) ויבא
אליהם יהושע פתאם כל-הלילה
עלה מן-הגלגל: (י) ויהם יהוה
לפני ישראל ויכם מכה גדולה
בגבעון וירדפם דרך מעלה בית-
חורן ויכם עד-עוקה ועד-מקדה:
(יא) ויהי בנוסם ומפני ישראל
הם במובר בירת-חורן וירחיה

השליך

יתיר

פֿערפֿאַלטען וואָס דען וועג צו בית חורן הינויף, אונד שלוגען וואָס ביו עוקה אונד ביו מקדה.
(יא) אַלס וואָס אויף איהרער פֿלוכט פֿאַר ישראל עכען אָן דער גיערערונג פֿאָן בית חורן וואָרען,

דא

ב א ו ר

(בראשית ט"ו י"ו), מדברי המפרשים. (ו) הגלגלה, בגלגל היה ראש הממנה (דא)
הויפטקווארטיר) כאשר נבחר עוד לקמן. (ח) ויאמר יי אל יהושע, לדעת הלגל"ג וכנל אומר.
(יא) אבנים

דא ליעם דער עוויגע גראַ-
סע שטיינע פֿאַם היממעל אויף
זיא העראַב פֿאַללען ביו עזקה
הין, וואָדורך זיא דען טאָר
פֿאַנדען; פֿיעל מעהר וואָרען
איהרער וועלכע דורך דיא
האָעלשטיינע אוימקאָמען,
אלס יענע וועלכע דיא קינדער ישראל מיט דעם שווערדטע ערשלוגען. (יב) דאמאלס
פריעו ר ש"י

הַשְׂרִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן
הַשָּׁמַיִם עַד-עֶזְקָה וַיִּמְתּוּ רַבִּים
אֲשֶׁר-יָמָתוּ בְּאֲבָנֵי הַכֶּדָּר מֵאֲשֶׁר
הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב: (יב) אַז

ידבר

ר (יב) אז ידבר. אמר שירה תחת השמש לפי שאמר לשמש דום. דום מלומר שירה וכל זמן שהיא

ב א ו ר

(יא) אבנים גדולות, הנחוב נאר בסמוך, כי הנה אבני הנדר. (יב) הסכת ושמע
קירא נעים! אני באשר קרבתי אל המלאכה הזאת לבאר ספרי קדש, גורתי אומר בנפשי לבדתי
הכנים ראשי בין הרי הנסים אשר נעשו לאבותינו לבאדם על פי חקי הטבע, אף לא להקטין
הנפלאות האלה; כי מה יוסיף ומה יתן זאת לאיש אשר חערנו נפשו אל החקירות האלה, הלא
לפניו כחומים ספרים אין מספר, הן ממחקרים מבני עמנו (כרמב"ם רל"ג ר"ק ד' דומיהס), והן
מחבמי העמים, והלדיוק אשר אך באמונתו יחיה גם הוא כרוך יהיה; וכמ"ס הרלב"ג ו"ל: ואם
רצה אחד על כל פנים שיהיו אלו המופתים בשנוי סדר הנביאה לא תקפיד עליו בזה ומי יתן
וכל הטועים לא יעזו יותר מזה השעור, כי זה מגדיל לפי מחשבתו עולם השם ויבלתו, ע"כ.
ודבריו באמת נאמרים, ומי יתן והיה כל לבב מבארי המקרא ומורים בעם נמוהו. ולכן גם כה
אם וגם הפלא הזה הוא נפלא מכל האותות והמופתים אשר עשה משה אבי הנביאים לעיני כל
ישראל, שמתי יד לפה, לולא ראיתי כי הנס הזה היה לאשן נגף ולעור טכסול לקחת אנשים,
במשפט להעיר בזה ספק על שנת בראשית, באמרום אם השמש עמדה כיום חמים, א"כ השבת
אשר אנוהו נשבות לא זה היום אשר בו נחר ה' ושנת מכל מלאכתו ח"ו — ע"כ אמרתי עת לעשות
לה' ולהפך הברית אשר בריתי לעמי, ואודה ולא אנוש כי לא עלה על דעתי כלל שהשם חלל בריתו
את השמים והארץ, ולא הקים את דברו, עוד כל ימי הארץ וגו' יום ולילה לא ישבותו" (בראשית
ח' כ"ג), לא איש אל ויכוז. ויען אין נפשי לדעת המורה ורלב"ג (הלא המה נודעים לכל איש
משכיל), לכן אמרתי אחרי דעתי גם אני לבאר הענין הנפלא הזה על שני אופנים, ובנותר יבאר,
ואם אולי גם שניהם נאחד לא ישרו בעיניו מה בזה? הלא דבר הוא, השומע ישמע והמחל יחל.
האופן הראשון (והוא הנכון בעיני ויעל פיו בארתי הפסוקים הנאים באשר יראה הקורא) הוא זה:
הנה נאמר כי ה' השליך מן השמים אבני נדר, וא"כ אין ספק כי התקדשו השמים בעצם, והיה
ענין ואפלה וימש חושך, וזה מנעם מלרדוף אחרי אובייהם, כי לא לבד שלא ראו איש את אחיו,
חבל גם יראו מאבני הנדר, ולזה התפלל יהושע כי חדוש השמש נטהרה בגבעון, כי שם היה
מלכה, ולא תחבסי בעיני חשך; אכן באשר באו לעמק אילון, והגיע העת לעלות הירח, בקש
יהושע כי יפל ולא תשנון עליו עננה, למען ילכו לאורו, וזה באמת נס גדול, כי לכל בני ישראל
היה אור, ועלם השמים נטוהר, ואת אובייהם בסה חשך וערפל, והיה זה בעין הנס הנעשה
ביום סוף, אשר עמוד הענן החשיך למנרים ועמוד האש האיר לבני ישראל. האופן השני הוא,
כי גם אם נאמין הדברים כנחבם, בכל זאת אין מן ההכרח כי נשחנו חקות שמים וארץ וסדרי
בראשית, אך השמש והירח במסילתם הלכו באזן עתה, אולם ה' נעמד אל יהושע, ובכינון האל
נחשו באויר הרקיע שני בדורים, כדמות שני המאורות הגדולים, והמה האירו לו בכל המקומות
ובכל המקומות אך במקום שהיו בני ישראל שם, כי היבצר מה' אשר במאמרו ברא שחקים וברק
מיו כל נבאם לברוא לפי שעתו כאלה, הלא נודע כי לפעמים נראו גם לנו נדורים כאלה על פני
השמים (מעטעקערע), אפס המה לרגעים יעמדו ויד ה' כל תקלר מלכעמידס יום או
יומים — וכבר הרמתי יותר מדאי, אמנם ה' הוא היותע וגם ישראל הוא ידע, כי אך קנאת
ה' נבקות ותורתו הקדושה עשה זאת. ועתה אנאר הנחובים על פי דרך הראשון, כי הדיך
השני יתבאר מעלמו. — אז ידבר, סוכין לדעתי מלת ידבר כאן כמשמעו, כי דבר לה' בדבר
תפלה

יִדְבַר יְהוֹשֻׁעַ לַיהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
יְהוָה אֶת־הָאֱמֹרִי לִפְנֵי בְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר וְלִעֲנֵי יִשְׂרָאֵל
שָׁמַשׁ בִּגְבָעוֹן דָּוִם וַיֵּרָח בְּעַמֶּק
אֵילָן: (יג) וַיְהִי שָׁמַשׁ וַיֵּרָח עִמָּד
עַד־יָקָם גִּזְי אֲבִיו הַלֵּל־הָיָא
כְּתוּבָה עַל־סֵפֶר הַיֵּשֶׁר וַיַּעֲמֵד
הַשָּׁמַשׁ בַּחֲצֵי הַשָּׁמַיִם וְלֹא־אָץ

לבוא

פריעו יהושע דען עוויגען ווע-
גען דעם טאגעס, אן וועל-
כעם דער עוויגע דען אמרי
דען קינדערן ישראל'ס איבער-
גאב; דען ער שפראך אים
אנגעוויכטע ישראל'ס: וויילעך
ואננע אין גבעון, אינר דוא
מאנר, אים טהאלע אילון!
(יג) דא וויילטע ריא ואננע,
אונר דער מאנר שטאנר, ביז
זיך דאז פאלק אן ווינען פייג-
דען ראכטע — שטעהט עס
דאך פערציכנעט אים בוכע
דער וואהרהייט, דאס ריא

ואננע מיטטען אים הימכעל שטיללע שטאנר, אונר נישט צואיילטע דעם אונט דרינגע
ב"י

ר ש"י

שהוא דומה עומד ואינו מהלך שכל עת הילוכו היא אומר שיה. ופשוטו של מקרא דים ל'
המתנה כמו אסכה ואמרו אלינו דומו (שמואל א' י"ד) וכן דום לה' (תהלים ל"ו): ויח
בעמק אילון. אותו פעם היה הירח עומד כנגד עמק אילון והוא רחוק מגבעון שהרי גבעון
כנגד בנימין ואילון כנגד דן: (יג) הלא הלא היא כתובה. דבר זה נכתב בתורה שאמר לו יעקב
ליוסף וזעו של אפרים יהיה מלא הגוים (בראשית מ"ח) איתמי כי ס שעמדה קמה ליהושע ותמלא'

כל

ב א ו ר

חפלה ותחנונים כי ימלא ה' משאלתו, וכאשר הרגיש בנפשו כי שמע ה' תפלתו, אשר לעיני ב'י
ישראל השמש בגבעון דום וגו'. כי אין נפשי לדעת המפרשים אשר אמרו כי וידבר מעיניו שיר כהן
וידבר דוד את דברי השירה הזאת (תהלים י"ח א'), וגמאך על וידום השמש וגו', וזאת היתה
התחלת השירה; כי ההתחלה הזאת בוי' ההפוך איננו כלל מדרך השיר הנבחר, כאשר ירגיש כל
איש לו חיד לטעום מחוק המליכה. ששש בגבעון דום, שלא תתכסה בתחלת עננים, כי דרך
הלשון לאמר השמש באה בעננים, אס באמת אף העננים יעברו על פניה, ומלת דום נמשך גם
על לירח, ושיעורו וירח דום בעמק אילון, והיה זה כאשר אמרנו, כי כאשר היתה השמחה אצל
גבעון היה עוד יום, ולא אמר לשמש דום, וזרחה להם השמש בכל הדרך, וכאשר הגיעו לעמק אילון
היה העת לעלות הירח ואמר גם לירח בן. (יג) עד יקום גזי אויביו, כמו מאוביו (רד"ק וכן
ח"י). הלא היא כתובה, פירוש המלחמה הזאת עם פרטי הנס כתובה, ולכן בא כל"י. בספר
הישיר, י"מ כי ישר הוא מן המלות המתהפכים כמו נשכ וכנס דומיהן, ושיעורו ספר השיר,
ויש אומרים כי הוא כולל מעשי הישרים ואנשי השם, וכעין ספר מלחמות ה'. ואנכילא להנריע
באתי, אך את זאת אגיד, כי לדעתי, אס גם הוא ספר השיר, בכל זאת באו בו גם הספורים,
אשר עליהם נוסדו הסירים, ודרוש חכמינו ז"ל כאן ונקינת דוד (שמואל ב' ב') ידוע, ועל פיהם
תרגם יונתן. ויעמוד השמש, לדרכי יהי, ולא אן לבוא" מאמר מוסגר, ושיעור הכתוב:
ויעמוד השמש כנחלי השמים כביום תמים, וכי"ת של נחלי וכי של כיום מושנת עלמה ואחרת
עמה ופירושו שעמדה השמש כנחלי שמים (שאו היא בגבורתה) כביום תמים, אס היום הוא תמים
דהיינו טהור, כי תמימות היום הוא אס השמש בהיר בשחקים ולא אן לבוא תחת מכסת ענן
וערפל. ואמר ולא אן שלא מהר לבוא אך התעכב במקומות אשר היו בני ישראל שם וכמעט נחקו
רגליהם מן המקום ההוא מיד השמש אספה אורה וחסך כסה הארץ מאחריהם והיא האירה מול
עבר פניהם, והזכיר השמש וה"ה לירח, ולא הזכירו צפנט, לפי שננגה הירח אין להפליג כל כך.

וישכ

ביאנאהע איינען גאנצען טאג.
(יד) דאס קיין טאג ריעזעם
גלייך וואר, וועדער פאר נאך
נאך, ווא דער עוויגע דעם
אויסרוף איינעם מענשען גע-
האר נאכ. דען דער עוויגע
שטריטט פיר ישראל. —
(טו) הירוויף קעהרטע יהושע
אונד מיט איהם גאנץ ישראל
אינו לאנער צוריק נאך גלגל.
(טז) יענע פניף קעניגע אכער
ווארען ענטלאהן, אונד היעל.
טען זיך פערשטעקט אין דער
האהלע ביא מקרה. (יז) דא
וואירדע דעם יהושע געמעל-
דעט: מאן האבע דיא פניף
קעניגע געפונדען, פערשטעקט
אין דער האהלע ביא מקרה;
(יח) ווארויף יהושע שפראך:
וועלצעט גראסע שטיינע פאר
דיא מינדונג דער האהלע, אונד
שטעללעט דא ביא מענער אן,
זיא צו בעוואצען. (יט) איהר
אכער ראסטעט ניכט, וועטצט
איערן פיינדען נאך, רייבעט
זיא גאנץ אויף, אונד לאסט
זיא ניכט נאך איהרען שערטען פליעהען, דען דער עוויגע אייער גאטט גיבט זיא אין איי-
ערע

לְבוֹא בַּיּוֹם תָּמִים: (יד) וְלֹא הָיָה
בַּיּוֹם הַהוּא לְפָנָיו וְאַחֲרָיו לִשְׁמֹעַ
יְהוָה בְּקוֹל אִישׁ כִּי יִהְיֶה נִלְחָם
לְיִשְׂרָאֵל: (טו) וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל-
יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ אֶל-הַמַּחֲנֶה
הַגָּדֹל: (טז) וַיָּגִסוּ חֲמִשָּׁת
הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיַּחֲבֹאוּ בַּמְּעָרָה
בַּמִּקְדָּה: (יז) וַיַּגִּד לַיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר
נִמְצְאוּ חֲמִשָּׁת הַמְּלָכִים נֶחְבְּאִים
בַּמְּעָרָה בַּמִּקְדָּה: (יח) וַיֹּאמֶר
יְהוֹשֻׁעַ גָּלוּ אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת אֶל-פִּי
הַמְּעָרָה וְהַפְקִידוּ עָלֶיהָ אֲנָשִׁים
לִשְׁמָרָם: (יט) וְאַתֶּם אֲרֻחֵי מְדוּ
רַדְפוּ אַחֲרֵי אֲבִיכֶם וּזְנִבְתֶּם
אוֹתָם אֶל-תַּתְּנוֹם לְבוֹא אֶל-
עֲרֵיהֶם כִּי נִתְּנָם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם

בידכם

ר ש י

כל העולם שמעו של יהושע ויעמוד השמש בחילי השמים ולא אן לכל כיום תמים: (יח) גלו.
גלגלו אננים אל פי המערה:

לא

ב א ו ר

(טו) וישב, הפסוק הזה נכפל מלה במלה בסוף הפרשה ואין ספק כי שם מקומו הראוי,
ולדעת המפרשים יהיה זה כלל ואחריו מעשה, ולפי"ז היא כלל ופסטי וכלל — יקנת מהזמרים
כי מן וידוע השמש (או מן ויעמוד השמש) הן הן הדברים הנאמרים בספר הישר, משנו כי גם
הפסוק הזה ה' כתוב שם ולכן הובא כאן, (עיין לקמן). (יו) נהבאים, הני"ח בשוא וראוי
בקצץ וכן העם הנמלאים (אסתר א' ה'). (יח) לשמדם, מוסב על הזנבים אשר על פי
המערה, שלא יגללם איש, ובה נשמרו ממילא גם המלכים אשר בתוכה. (יט) וזנבתם, תכריתו
זנבם, והוא סוף המערה (הרד"ק), וזהו הנכון, ויגד עליו רעו ויזנבך כל הנמלאים (דברים
כ"ה

ערע הענדע. (ג) אלס נון יהושע מיט דען קינדערן יש-אלים איינע זא נראסע ניעדערלאגע ביז צו איהער גענצליכען פערניכטיג אונטער איהנען אויסגעפיהרט האטטע, זא דאס נור אייניגע פליכטלינגע פאן איהנען ענטקאמען, וועלכע אין דא פערסטען שטערטע געלאנגטען: (כא) דא קעהר-טע דאזאנאנצע פאלק גליקליך צוריק אינו לאגער צו יהושע בייא מקרה. ניעמאנד וואנטע געגען דיא קינדער ישראלים דיא צונגע צו רעגען. (כב) נון שפראך יהושע: עפענטע דיא מינדונג דער האהלע, אונד ברינגעט מיר יענע פלינף קעני-גע אויס דער האהלע הערפאר. (כג) אונד ויא טהאטען אלזא, ויא פיהרטען פאר איהן דיא פלינף קעניגע אויס דער האה-לע, געהמליך דען קעניג פאן ירושלים, דען קעניג פאן

בידכם: (כ) ויהי ככלות יהושע ובני ישראל להכתם מכה גדלה מאד עד-תמם והשירים שרדו מהם ויבאו אל-ערי המבצר: (כא) וישבו כל-העם אל-המחנה אל-יהושע מקדה בשלום לא-חרץ לבני ישראל לאיש את-לשנו: (כב) ויאמר יהושע פתחו את-פי המערה והוציאו אלי את-חמשת המלכים האלה מן-המערה: (כג) ויעשו כן ויציאו אליו את-חמשת המלכים האלה מן-המערה את-מלך ירושלים את-מלך חברון את-מלך ירמות את-מלך לכיש את-מלך עגלון:

ויהי דען קעניג פאן ירמות, דען קעניג פאן לכיש אונד דען קעניג פאן עגלון.

אלס

ר ש י

כא) לא חרץ לבני ישראל. הרי זה מקרא קצר לא חרץ המקור לאיש מבני ישראל את לשונו. חרץ לשון דבור הלשון וכן לא יחרץ כלל לשונו (שמות י"ח) וכן אז חרץ דודד (ש"ב ה') מקרא מלעק קול תשואות המלחמה:

ובהאדות

ב א ו ר

כ"ה י"ח, וי"ח ותדבקין. (כא) אל המחנה מקדה, מבאן ראיה שם שאמר לעיל (ט"ו) וישב יהושע וגו' אל המחנה הגלגלה הוא מקור כי אין לימר שנתחלה שם הגלגלה באמצע המלחמה, כאשר הוכיח זה מהרמ"ח בטוב טעם ודעת. ולא חרץ לבני ישראל לאיש, לדעת המפרשים באשכנזי הרד"ק תהי' כלמ"ד לאיש נוספת כמו השלישי לאנשלים (ד"ה א' ג' ז'), ושעורו ולא חרץ איש לבני ישראל ומלת לא חרץ מרגש וינתן ולא הוה נוקא, וכן מרג' אנקלס, לא יחרץ כלל לשונו (שמו"י ז') ולא יזק כלל, ויראה לי שם פתרו חרץ מענין חרץ שהוא לשון חרץ, כמו כי לא נחרץ יודע קלז (ישע' ב"ח כ'), ומה חרץ בדברי חז"ל (עיין רד"ק שם חרץ), ויהיה ענין כאן שלא עשו מבינה ולמה תרגמו לשי הכוונה נוקא, ולכן הוסף אנקלס ז' ואמר בלישניה: אולם

מה

(כד) וַיְהִי כַּהֲצִיאָם אֶת־הַמְּלָכִים
הָאֵלֶּה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ
אֶל־כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֶל־
קָצִינֵי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הִהְלָכוּ
אִתּוֹ קָרְבוֹ שִׁימוּ אֶת־רַגְלֵיכֶם
עַל־צִוְאוֹתַי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה
וַיִּקְרְבוּ וַיִּשְׁימוּ אֶת־רַגְלֵיהֶם עַל־
צִוְאוֹתֵיהֶם: (כה) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־תִּירְאוּ וְאֶל־תַּחֲתוּ
חֲזָקוּ וְאַמְצוּ כִּי כָכָה יַעֲשֶׂה יְהוָה
לְכָל־אֹיְבֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם נִלְחָמִים
אִתָּם: (כו) וַיָּבֹס יְהוֹשֻׁעַ אַחֲרֵי־כֵן
וַיְמִיתֵם וַיַּתְּלֵם עַל חֲמִשָּׁה עֲצִים
וַיְהִיו תְּלוּיִם עַל־הָעֲצִים עַד־
הָעֶרֶב: (כז) וַיְהִי לַעֲתוֹב וּבֹא הַשָּׁמֶשׁ
צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיְרִידוֹם מֵעַל הָעֲצִים
וַיִּשְׁלִיכֵם אֶל־הַמַּעְרָה אֲשֶׁר
נַחֲבֵאוּ־שָׁם וַיִּשְׁמוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת
עַל־פִּי הַמַּעְרָה עַד־עֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה: (כח) וְאֶת־מִקְדָּה לָכֹד יְהוֹשֻׁעַ

ביום

שטעקט הילטען. ווא זעמטען גראסע שטיינע פֿאַר דיא מינדונג דער העהלע, אַלס איין
וויכטיגעס דענקמאָל דיעזעס טאָגעס. (כח) אויך מקדה עראָבערטע יהושע אַן דעמ־
זעלכען

ב א ו ר

מה שתרגם יונתן לשדחק גבר ית נפשי לא ידעתי לפרש. (כד) ההלכוא, ה"א נכאש במקום
אשר והא"ף בסוף נוסף, ויש דוגמא לשניהם כמו ולא אכנס שמוע (ישעי' כ"ט י"ב), הסקדע שמואל
הכרואה

זעלבען טאגע, אונד שלוג זיא ניעדער מיט דער שערפֿע דעם שווערדטעם, פֿערניכֿ טעטע איהרען קעניג, אללע זאממט, זא וויא יעדעס לע בענריגע וועזען וועלכעס זיך דאזעלכסט בעפֿאנד, איהר בליעב קיין איבעררעסט; ער פֿערפֿוהר מיט דעם קעניגע פֿאן מקדה, וויא ער מיט דעם קעניגע פֿאן יריחו פֿערפֿארה רען. (כט) הושע צאג נון אונד גאנץ ישראל אין זיינעם געפֿאל גע פֿאן מקדה נאך לבנה, אונד מאן בעגאן דען קרועג מיט לבנה. (ל) דער עוויגע גאב אייך דיעזע שטאדט מיט איהר רעם קעניגע אין ישראל'ס האנד, ער שלוג זיא מיט דער שערפֿע דעם שווערדטעם, זא וויא יעדעס לעבענריגע וועזען דא זעלכסט, עס בליעב איהר קיין רעסט, אונד ער פֿערפֿוהר מיט איהרעם קעניגע וויא ערן מיט דעם קעניגע פֿאן יריחו פֿערפֿארהרען. (לא) זאדאן צאג יהושע אים געפֿאלגע פֿאן גאנץ ישראל פֿאן לבנה נאך לכיש שלוג פֿאך איהר זיין לאגער, אויף אונד גריף זיא אן. (לז) דער עוויגע גאב אייך לכיש אין ישראל'ס

וילכדה

פֿערפֿארהרען. (לא) זאדאן צאג יהושע אים געפֿאלגע פֿאן גאנץ ישראל פֿאן לבנה נאך לכיש שלוג פֿאך איהר זיין לאגער, אויף אונד גריף זיא אן. (לז) דער עוויגע גאב אייך לכיש אין ישראל'ס

ב א ו ר

הרואה (ד"ה א' כ"ו כ"ח) (אדנרי רד"ק). (כח) באשר עשו למלך יריחו, שלט תפסו מי כחמשת המלכים הנזכרים אלא הרגיהו בכלל הנהרגים (רד"ק). (א"ה) ואולי שם מלך כאן ובפסוקים הנ"ל ענין מלכות הוא, וכן ענינו בלשון ארמית, שופל שם מלך על המלכות ועל האשל, כמו שהניא געוועזענעס כסדר מלך עלי, ארבעה מלכין (דניאל ז' י"ז) פי' רש"י והמפרש' ד' מלכיות ויהי' תרגומו: ער פֿערפֿוהר מיט דעם קעניגסטהושע מקדה, וויא ער מיט דעם קעניגסטהושע יריחו פֿערפֿוהר פֿארהרען, כלומר שהצריכו את כל אשר בה, והעז ואת מלכה ואת כל עריה האמור בחברון שהוא היה אחד מחמשת המלכים שחלו, ואין לריק לומר שידמה שהמליכו מיד מלך חדש בחברון כמו שפי' הרד"ק. וכן משפט שם סדרן שעיני גליל וגם מושלן הגליל כמו שאבאר למטה י"ג ג' בחמשת סדני פלשתיים): (לב) זנה לא הזכיר בלכיש ועלן שחבו את מלכס בהיותם מחמשת המלכים אשר כבר הציגו אלל מקדה, ואם גם מלך חברון היה עמסס, ובכל זאת נאמר לקמן (ל"ז) ואת מלכיה, יהיה זה או כדעת הרד"ק כי המליכו עליהם אנשי חברון מלך אחר, או נאמר שהיו לחברון שני המלכים יחד, ואין זה ור שישתמשו שני מלכים בנחר אחד, כנודע לקורא נכסיו

וַיִּלְכְּדָהּ בַּיּוֹם הַשְּׁנִי וַיָּבֶה לְפִי-
 חֶרֶב וְאֶת-כָּל-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-בָּהּ
 כָּכָל אֲשֶׁר-עָשָׂה לְלִבָּהּ: (ג) אֵין
 עָלֶה הָרֶם מִלֶּךְ גִּזְרֵי לַעֲזֹר אֶת-
 לְכִישׁוֹיָבָהּ וַיְהוֹשֻׁעַ וְאֶת-עַמּוֹ עַד-
 בִּלְתִּי הַשְׁאִיר-לוֹ שְׂרִיד: (ד)
 וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל-יִשְׂרָאֵל
 עַמּוֹ מִלְכִּישׁ עַגְלֹנָה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ
 וַיִּלָּחֲמוּ יָלֶיהָ: (ה) וַיִּדְכֹּדָהּ בַּיּוֹם
 הַהוּא וַיָּבוֹה לְפִי-חֶרֶב וְאֶת-כָּל-
 הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-בָּהּ בַּיּוֹם הַהוּא
 הַחֲרִים כָּכָל אֲשֶׁר-עָשָׂה לְלִכְיִשׁ:
 (ו) וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל-יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ
 מֵעַגְלֹנָה חֲבֵרוֹנָה וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ:
 (ז) וַיִּדְכֹּדָהּ וַיָּבוֹה לְפִי-חֶרֶב
 וְאֶת-מֶלֶכָּהּ וְאֶת-כָּל-עָרֶיהָ וְאֶת-
 כָּל-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-בָּהּ לֹא-הִשְׁאִיר
 שְׂרִיד כָּכָל אֲשֶׁר-עָשָׂה לַעְגְלֹן
 וַיַּחֲרֶם אוֹתָהּ וְאֶת-כָּל-הַנֶּפֶשׁ
 אֲשֶׁר-בָּהּ: (ח) וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל-

ישראל

ישראל'ס האנר, זיא ווארד
 אים צווייטען טאג עראבערט
 אונד געשלאגען מיט דער
 שערפע דעם שווערדטעם, ווא
 וויא יעדעס לעבענדיגע וועזען
 דאזעלכסט. גאנץ ווא וויא עס
 לבנה ווידערפארהען. (ג) דא
 צאג הורם קעניג פאן גור,
 לכיש צו הילפע, יהושע שלוש
 איהן אינד זיין קריגספאלק, ווא
 דאס איהם קיינער איבריג
 בליעב. (ד) פערנער צאג
 יהושע אונד גאנץ ישראל אין
 זיינעם געפאלגע, פאן לכיש
 נאך עגלון, ויא שלוגען איהר
 לאגער פאר איהר אויף אונד
 גריפען זיא אן. (ה) זיא ערא-
 בערטען זיא אן דעמזעלכען
 טאגע, שלוגען זיא מיט דער
 שערפע דעם שווערדטעם אונד
 אללע לעבענדיגען וועזען דא
 זעלכסט, אללע וואורדען אן
 דיעזעם טאגע פערניכטעט,
 וואוויא עס לכיש ווידערפארה-
 רען. (ו) דארויף ריקטע יהושע
 אונד גאנץ ישראל מיט איהם
 פאן עגלון גען חברון הינאן
 אונד גריפען זיא אן. (ז) זיא
 עראבערטען זיא אונד שלוש
 גען זיא מיט דער שערפע דעם
 שווערדטעם, איהרע רעוידענץ
 זאואהאל אלס אללע איהרע
 שטערטע אונד אללע לעבענ-
 דיגען וועזען דאזעלכסט, עס
 בליעב קיינער איבריג, גאנץ וואוויא עס עגלון ווידערפארהר,
 זיא, וויא אללע איהרע לעבענדיגע וועזען וואורדען פערניכטעט. (ח) יהושע וואנדערטע

ויד

ב א ו ר

בספורי קדמונים. (לו) ואח כל עריה, הערים אשר היו תחת ממלכתה, והיתה חבון ממלכת
 גדולה, ואולי לזה היו לה שני מלכים כאשר אמרנו. (לח) וישב, לדעת רד"ק יהיה מירושלם שב
 לאחור, ואינו מוכרח כי שוב נאמר גם על השנות וכפילות הדברים, כמו שוב מול (לעיל ה' ב')

ועיין

ישראל עמו דברה וילחם עליה:
(לט) וילדבה ואת מלכה ואת כל
עריה ויכנס לפי חרב ויחרימו
את כל נפש אשר בה לא
השאיר שריד כאשר עשה
לחברון כן עשה לדברה
ולמלכה וכאשר עשה לדבנה
ולמלכה: (מ) ויכה יהושע את
כל הארץ ההר והנגב והשפלה
והאשדות ואת כל מלכיהם לא
השאיר שריד ואת כל הנשמה
החרים כאשר צוה יהוה אלהי
ישראל: (מא) ויכנס יהושע מקדש
ברנע ועד עזה ואת כל ארץ

גשן

ויד נון מיט גאנץ ישראל אין
זיינעם געפאלגע געגען דביר
אונד גריפען ויא אן. (לט) ער
עראבערטע ויא, איהרע רעזי
דענץ זאָוואָהל אלס אללע
איהרע שטערטע, אונד ויא
שלגען ויא מיט דער שערפע
דעם שווערדטעס, ויא פערניכט
טעטען אללעם לעבענדיגע
דאָעלכסט, עס בליעב קיין
רעסט איכריג; וויא מאן מיט
חברון פערפֿוהר, פערפֿוהר
מאן אויך מיט דביר אונד איה
רער רעזידענץ, איין גלייכע
סיגעס פערפֿאָהרען וויא מיט
לכנה אונד איהרער רעזידענץ.
(מ) זאָ אונטערוואַרף יהושע
דען גאנצען לאַנדשטריך, דאָ
געבירגע, דיא זידליכע געגענע,
דיא גרינדע, דיא ניעדערונגען
אונד אללע איהרע קעניגע, ער
ליעס ניכטס ענטקאממען, דען
ער פערניכטעטע אללעם, וואס
אָדעם האַטטע; זאָ וויא דער

עוויגע, דער גאָטט ישראל'ס בעפֿאָהלען. (מא) יהושע שלוג ויא פֿאָן קדש ברנע ביז עזה,

דאָ

ר ש " י

(מ) והאשדות. מקום שמי הנבעות שופכים: (מא) מקדש ברנע ועד עזה. מלך דרומית של ארץ
ישראל הוא מן המזרח למערב ולא הספיק לנכנס כל המילר ונשאר מעזה עד הים הוא שאמר
למטה (י"ג) זאת הארץ הנשאת וגו' העזתי והאשדודי וגומר:

גג

ב א ו ר

(ועיין רד"ק שם זה), ועיניו כאן ושוב פנה לדביר. (מ) ויכה, שורש הכה נאמר גם על הכניסה וגם
על הכניחה ופירושו כאן הארצות כבשו והמלכים נלכו, או נאמר כי כל הארץ הוא כמו יושבי
הארץ וכן וכל הארץ באו (בראשית מ"א כ"ז). והאשדות, מקום שמי הנבעות שופכים (רש"י ורד"ק)
וכן מרגס יונתן ומסך מרמחא, ודומה לו בלשון ארמית שופך דם האדם (שם ט' ו') שמתרגם
דישוד, וכן ואשד הנמלים (דברים ג' י"ז) בשש נקודות (ששים). (מא) ועד עזה, עד ולא עד
בכלל, כי עזה לא לקח כמו שאמר לקמן (י"א כ"ג) וזאת הארץ הנשאת וכל העזתי והאשדודי.
ואח כל ארץ גשן, אין זה גשן של מכרים (רד"ק) כי אס גשן בחלק יהודה, ויש עוד ארצות
ועמים שוות בשמות כמו לוז בארץ כנען ולוז בארץ החמים. ועד גבעון, עד ועד בכלל כי אס
גם לא הכו בני ישראל את יושבי גבעון, הנה בנר אמרנו כי מלת הנה מורה גם על הכניסה.

סעם

ראו נא נאנצע לאנד גשן ביוזנבען.
(מג) אללע יענע קעניגע אונד
איהר געביטע בעצוואנג יהושע
אויף איינסאחל, דען דער עוויג
נע גאטט ישראל'ס שטרימט
פיר ישראל. (מג) אלסראן
קעהרטע יהושע אונד גאנץ
ישראל מיט איהם אינז לאגער
נאך גלגל צוריק.

יא (א) אלס יבין קעניג פאן
חצור דיעועס פערנאם,
רא שיקטע ער צו יובב דעם
קעניגע פאן מדון, צום קעניגע
פאן שמרון אונד צום קעניגע
פאן אכשף, (ב) אונד צו יענען
קעניגען, וועלכע געגען מיט
טערנאכט אויף דעם געבירגע
אויף דער עבענע זידליך פאן
כנרת אין דען גרינדען אונד
אין דען פראגאנצען דור'ס
וועסטליך וואהנטען. (ג) צום
כנעני געגען אסטען אונד
וועסטען, צום אמרי, חתי,
פרויי אונד יבסי אויף דעם
געבירגע, אויך צום חוי אונד

גשן ועד-גבעון: (מג) ואת כל-
המלכים האלה ואת-ארצם לכר
יהושע פעם אחת כיהוה אלהי
ישראל נלחם לישראל: (מג) וישב
יהושע וכל-ישראל עמו אל-
המחנה הגלגלה:

יא (ב) ויהי כשמע יבין מלך-
חצור וישלח אל-יובב
מלך מדון ואר-מלך שמרון
ואל-מלך אכשף: (ג) ואר-
המלכים אשר מצפון בהר
ובערבה נגב כנרות ובשפלה
ובנפות דור מים: (ג) הכנעני
ממזרח ומים והאמרי והחתי
והפרזי והיבסי בהר והחוי

חתי

ר ש י

יא (ב) גנג כנרות. דרום גנוסר: ונפות דור. פלני דור קונטדו'ס בלעז: מים. מערנה:
משפוט

ב א ו ר

(מב) פעם אחת, לכדו כל העיירות זאת אתר זאת בלי הפסק (מדברי רד"ק). (מג) הגלגלה:
כי שם היה המעבן (רלב"ג) ועיין לעיל (פסוק ט"ו).

יא (א) מלך שמרון, הוא שמרון מראון המזכר לקמן (י"ב כ'). (ב) מצפון, בא פלס הסמוך,
ואס גס הוא כנפרד, (ולדעת רד"ק וכן מלך יהיה זה נסמך, ואס גס בא הסומך בנ"ת
כשמו, כמו השכני באלים (שופטים ח' י"א) אולם הנגינה כל מסכים לרעמס) ושיעורו לכל
המלכים אשר מצפון לארץ הכנענת, וכן דעת הרד"ק כנרשים, (ועיין לעיל ח' י"ג). כנרות,
בא הקבוץ מן "כנרת, וכן כנפות דור כננים, ולקמן (י"ג כ"ג) לנפות דור נמיד ובנפות
דור, ח"י פלני דור, והוא מענין נוף (עוף בדמ"ל, וכן תרגם הרמב"ם יפה נוף (מהלים
מ"ח ג') וצוידווייגע, ונקרא העוף נוף, לפי שהוא מתרומם ויגביה למעלה מגורם והניף הכהן
וגו' תנופה (ויקרא כ"ג כ'), ולא ידעתי מהזה היה לכן עזרא באמרו (מהלים מ"ח ג') ולהיותו
סעיף או מתנופה אין לו טעם. (א"ה: ובנפות דור, כח"י ובפלני דור וכן פי' רש"י ולעזר קונטדו'ס
(ל"ל קונטרי"ס) (געגענדען) ובכ"כ כ"א ח' פי' הרבה מדינות כפלך אחד, ואולי טעם נפות כמו
נפות ע"ד כנש וכשכ, ומאחר לארץ אשר רוב יושביה בני חרבות שונות הם, זה בא מפנה זו וזה
מפנה אחרת ונקבנו לשבת שם, ואפשר לפי שהיו מנופלים מקרבתה מושבותיהם נפות בחלוק השותיות
ושלשת

תַּחַת חֶרְמוֹן בְּאַרְצֵי הַמִּצְפָּה:
(ד) וַיֵּצְאוּ הֵם וְכָל־מַחְנֵיהֶם עִמָּם
עַם־רַב כְּחֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־
הַיָּם לָרַב וְסוֹם וְרַכָּב רַב־מְאֹד:
(ה) וַיִּוָּעְדוּ כָּל־הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה
וַיָּבֹאוּ וַיַּחֲנוּ יַחְדוֹ אֶל־מִי מְרוֹם
לְהִלָּחֵם עִם־יִשְׂרָאֵל: (ו) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶל־חֵירָא
מִפְּנֵיהֶם כִּי מֶחֱרַב כָּעֵת הַזֹּאת
אֲנִי נָתַן אֶת־כָּל־כְּלִים לַפָּנִי
יִשְׂרָאֵל אֶת־סוּסֵיהֶם הָעֵקֶר וְאֶת־
מֶרְכָּבֵיהֶם תִּשְׂרֹף בְּאֵשׁ:
(ז) וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־עַם הַמִּלְחָמָה
עִמּוֹ עֲלֵיהֶם עַד־מִי מְרוֹם פְּתָאם
וַיִּפְּלוּ בָּהֶם: (ח) וַיִּהְיֶה יְהוָה בְּיַד־

מֵעַר חֶרְמוֹן אִין דְּעַר לְאַנְדִּי
שְׁמַעְט מִצְפֶּה. (ד) דִּיעוּעַ
צִיגֵנן אִוִּים מִיט אִיהֶרֶם
גִּאנְעֵנן הָעֵרֶע, אִינֵעַ פֶּאָלֶסֶם
מִעֵנֵעַ, וְאֶ צִיגֶלְרִיִּךְ וּוִיא
זֶאנְד אִם אִיפֶער דֶּעם מִעֵעִ
רֶעם, נִעֲבִסֵט זֶעֱהַר פִּיעֵלֶען
רֶאָסֶסֶען אֹנְד שְׁטֵרִיטוואַנֶען.
(ה) אִלֵּלֶע דִּיעוּעַ קֵעִינֵעַ קֶאָמֶען
כְּאֶל אִיבֶער־אִין, וּוִיא רִיקֶטֶען
פֶּאָר אֹנְד לֶאָעֶרֶטֶען זִיךְ צוִי
וַאֲשַׁמֶּען אִן דֶּעם גֵּעוּעֶסֶסֶער
מְרוֹם, אִם יִשְׂרָאֵל צוֹבֶעֱקֵרִיעִי.
גֵּעַן. (ו) דֶּא שְׁפֶרֶיך דְּעַר עוּוִיגֵעַ
צוֹיִהוֹשֻׁעַ: פִּירֶכְטֵעַ דִּיךְ נִיכְט
פֶּאָר אִיהֶנֶען, דֶּען מֶאָרֵנֶען
אִם דִּיעוּעַ צִיט שְׁטֵרֶעֱקֶע
אִיךְ וּוִיא אִלֵּלֶע עֶרשְׁלֶאנֶען פֶּאָר
יִשְׂרָאֵל הִין, אִיהֶרֶע רֶאָסֶסֶע
מוֹסֵט דוּאֶלֶּה־מֶען אֹנְד אִיהִי
רֶע שְׁטֵרִיטוואַנֶען אִם פִּיעֵר
פֶּערֶבֶרֶנֶענֶען. (ז) נוֹן רִיקֶטֶע
יְהוֹשֻׁעַ מִיט זִינֶער גִּאנְעֵנן
שְׁטֵרִיטֶקֶרֶאָט פֶּלֶטֶצֶלֶךְ אִם
גֵּעוּעֶסֶסֶער מְרוֹם גֵּעֵנֶען וּוִיא
פֶּאָר, אֹנְד פִּיעֵלֶען אִיבֶער וּוִיא הֶעַר. (ח) אֹנְד דְּעַר עוּוִיגֵעַ נֶאָב וּוִיא אִין דִּיא הָאָנְד

ישראל

ישראל

ב א ו ר

וּשְׁלֵשׁ הַנֶּפֶת (לֶכֶּלן י"ז י"ח) אִין חֲבֵרוֹת כִּי אִם עַם יוֹשֵׁבֵיהֶן כְּמוֹ שְׁנֵי יוֹשְׁבֵי דָאָר יוֹשְׁבֵי תַעֲנֹךְ
וְיוֹשְׁבֵי מִגְדוֹ, וְשֵׁם זֶכֶר אֲרֵנֶע וְחֶשֶׁב ג' לִפִּי שְׁדוֹר וְעִין דוֹר נֶפֶת חֶסֶת הִיא וְהַעֲד בְּמִסְפַּר מְלָכִים,
שְׁחָב לַתַּעֲנֹךְ וְלַמִּגְדוֹ שְׁנֵי מְלָכִים (לִקְמֵן י"ב כ"א) וְלִנֶפֶת דוֹר רַק מֶלֶךְ אֶחָד (שֵׁם כ"ג). (ה) וַיִּוָּעְדוּ,
ת"י וְאֹדֶמֶנִי, כִּי כָל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה יִלְאוּ אִישׁ מִמָּקוֹמוֹ עִם מַחֲבֹהוּ וְאִם הִתְאַחֲדוּ יַחְדוֹ עַל מִי מְרוֹם:
(ו) אַחַח סוּסֵיהֶם תַּעֲקֹר, טַעַם הַמְּכוּה הַזֶּה לְדַעְתִּי כֵן הוּא, הֵנָּה בְּהַנְחִיל עֲלֵינוּ גּוֹיִם וְהַזִּיב
גְּבוּלוֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הִיתָה כְּוֹנֵת ה' יַחֲעֲלֶה כִּי עַם סְגוּלָתוֹ לְבַד־יִשְׂרָאֵל, וְגִבּוֹרִים לֹא
יִתְעַרְבוּ, יִשְׂרָאֵל נִטָּה וְשֹׁאֵן אִישׁ חֶסֶת גִּבּוֹר וְחֶסֶת, וְהָיוּ אֲבִירִים כִּרְמִים וְיוֹגִבִּים, וְלֹא יַעֲשׂוּ
מִלְחָמוֹת גְּדוּלוֹת וְעֲזוּמוֹת, לְהוֹרִיד עַמִּים וּלְכַבֵּשׁ אֲרָצוֹת אֲשֶׁר לֹא הוֹרִישׁ ה' אֹתָם, אִף לֹא יַעֲשׂוּ
מִסְחָר רַב, לְבֹאֵשׁ בָּיִס בְּאִנּוּיֹת סוּחַר, כִּי גַם בֹּזֵאת יִתְעַרְבוּ בְּגִיִּים וּלְמַדּוֹ מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְלִכְן לִמְעַן
לִמְנוּעַ עַם בְּחִירוֹ לְהִלָּחֵם עִם הָעַמִּים הַרְחוּקִים מִגְּבוּלָם כֹּה־לֵב שֶׁלֹּא לְהַרְבוֹת סוּסִים שֶׁאִמֵּר רַק
לֹא יִרְכֶּה לוֹ סוּסִים (דְּבָרִים י"ז ט') (מִלְכָּד הַטַּעַם הַזֶּה בְּחֹרֶה), וְכֵן כֵּאֵן אִמֵּר אַחַח סוּסֵיהֶם
תַּעֲקֹר וְאִת מִרְכָּבוֹתֵיהֶם תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ, כִּי אִם יִהְיֶה לֵבָם רַב־וּפְרָשִׁים, אִישׁ מֵהֶם יִתְפַּשֵּׁטוּ מִגּוֹי
אֶל גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל עַם אֲחֵר. וְלַעֲמֹד עַל נִפְשָׁם שֶׁלֹּא יִבּוֹא לָרַב וְאִיבִי בְּגִבּוֹלָם הִיא דִּי בְּרַגְלִי
(פִּוּמֶתְקֹן), כִּי אֲרֹן יִשְׂרָאֵל כְּאֶשֶׁר הוֹגֵלָה מֵאֵת ה' מִהִירָדָל עַד הֵנָּה הַגְּדוּלֵּם הָאֵלֶּה הַאֲחֵרִים,
הִיתָה מוֹקֶפֶת מִימִים וְהָיִים כְּגִבִּי לָהֶם, וְלַעֲמֹד הַמְּלָכִים לֹא הָיוּ לְרִיבִים לְרַב־רַב וּפְרָשִׁים.
(ח) צִידוֹן

ישראל ויכנסו וירדפום עד צידון
רבה ועד משרפות מים ועד
בקעת מצפה מזרחתה ויכנסו עד
ביתיה השאיר להם שריד:
(ט) ויעש להם יהושע כאשר
אמר לו יהוה את סוסייהם עקר
ואת מרכבתייהם שרף באש:
(י) וישב יהושע בעת ההיא וילכד
את חצור ואת מרכבה הכה
בחרב כי חצור לפניו היא ראש
כל הממלכות האלה: (יא) ויכו
את כל הנפש אשר בה לפי
חרב החרם לא נותר כל נשמה
ואת חצור שרף באש: (יב) ואת
כל ערי המלכים האלה ואת
כל מלכיהם לכד יהושע ויכנס
לפי חרב החרים אותם כאשר

ישראלים, ויא שלוגען ויא אונד
פערפאלגטען ויא כיו גראכט
צידון, כיו אן דיא הייסען
קוועללען אונד כיו אן דאז
טהאל מצפה געגען אסטען,
אונד שלוגען ויא זא, דאס נייע
מאנר פאן איהנען איבריג
בלעב. (ט) אונד יהושע פער
פגטע געגען ויא, וויא דער
עוויגע איהם אויפגעטראגען,
ער לעהמטע אהרע ראסע
אונד פערבראנטע איהרע
שטרייטוואגען. (י) יהושע
קעהרטע צור זעלבן צייט אום,
עראבערטע חצור, אונד שלוג
איהרן קעניג מיט דעם שווער
טע, דען חצור וואר פארמאלס
דאז הויפט אללער דיעזער
רויכע. (יא) אונד ויא שלוגען
אללע לעבענדיגען וועזען דא
זעלבסט מיט דער שערפע דעם
שווערטעס, זא פערניכטענר
א דאס קיינע זעלע פערשאנט
בלעב, אונד חצור זעלבסט
שטעקטע מאן אין בראנד.
(יב) אללע דיעזע רעזערענצען
זא וויא אללע איהרע קעניגע

זוה

אונטערווארף יהושע, שלוג ויא מיט דער שערפע דעם שווערטעס אונד פערניכטעטע ויא

וויא

ר ש י

(ח) משרפות מים. חריכי ימא חרגום יונתן חריטין שעזין ומי היס יולאין לתוכן ונשרפין מחוס
השמש

ב א ו ר

(ח) צידון רבה, רנת העם, ידמה שהיהם לידון אחרת קענה ממנה (רד"ק). משרפות
המים, רבו המשרפים בזה השם, יא אומרים שהוא שם מקום, ולדעת אחרים הזה אפיני
מיס חמים (הייסע קוועללען), ויונתן ורש"י ורד"ק פירשו כי הוא המקום שזוקקים בו
מי היס המלחים להוליד מהם מלח (פחוינען), גם נוכל לומר כי נקרא כן המקום אשר
שם יתפוללו וידכו משכני ימים בהררי עד העומדים על שפתו (כלשון אשכנזי ברטנודג),
ובענין הזה שמו גם כלשונות אחרות (עיין נחדעלונג), ונקרא כן לדעת מחקרי הלשון לפי
שנאשון לילה יואיר וזהיר קלף הנלים הללז כלפירי אש. והנומר יבאר. (י) כי חצור,
לסיכך פנה מחלה לכבוש את חכור כי היסה דא הממלכות האלה. (יא) חחרם, ת"י גמירא.
(יג) על

צוה משה עבד יהוה: (יג) רק כל-
 הערים העמדות על-תלם לא
 שרפם ישראל וזלתי את-חצור
 בידה שרף יהושע: (יד) וכל שלל
 הערים האלה והבהמה בזו להם
 בני ישראל רק את-כר האדם
 הובו לפי-חרב עד-השמים
 אותם לא השאירו כל-נשמה:
 (טו) כאשר צוה יהוה את-משה
 עבדו כן-צוה משה את-יהושע
 וכן עשה יהושע לא-הסיר דבר
 מכל אשר-צוה יהוה את-משה:
 (טז) ויבא יהושע את-כל-הארץ
 הזאת ההר ואת-כל-הנגב ואת
 כל-ארץ הגשן ואת-השפלה
 ואת-הערבה ואת-הר ישראל

ושלחה
 ויראנו, דאן גאנצע לאנד גשן, דיא גרינדע, דיא עבענע, אונד דאן געבירגסלאנד ישראל

מיט

ר ש י

השם ונעשים מנח: (יג) הצומדות על תלם. שלא נהרסו חומתם כמו יריחו שנפלה חומתה
 וכן העי שנאמר בה וישמה תלן עולם שממה (יהושע ח'): זולתי את חזור לבדה. נאסורת
 שרפה

ב א ו ר

(יג) על חלם, יונתן רש"י וד"ק פירשו אשר נאשרו בחוקסיהן עומדות בחומתן ולא
 נהרסו בנביסה, והמעתיקים אמרו שהוא כמו על חלם, אומן שעמדו על הר גבוה
 ומלול. והרב המתרגם תרגם בעיקר הנונה כדעת יונתן, והוסיף עוד לנאמר כי תלן הוא
 המנזר, ועל כמו אלל. חצור לבדו, מן הערים הצומדות על תלם לא שרף רק חזור
 לפי שהיתה ראש הממלכות למען יסמרו הנאשרים (מרד"ק). (יד) השמדם, לדעתי הוא
 עבר (ודלא כדעת בן מלך שהוא מקור), והמ"ס בנוי הפעול והוכפל, כמו ומרסוה את הילד
 (שמות כ"ו) ומה שכל הפעל ביחיד, כי על עם ידבר, וי"ד הננין נפלה כדרכה לפעמים.
 (טז) הר ישראל, וכן לקמן (כ"א) הר יהודה והר ישראל. לדעת המעתיקים הר ישראל הוא הר
 אפרים

מיט זיינעו גרינדען. (יז) פאן דעם קאהלען בערגע אן, אויפֿווערטס שעיר ביו בעל גר אים טהאלע דעם לבנון אונטער דעם בערגע הרמון. אויך אללע איהרע קעניגע איז בערוואַנד ער, שלוג אונד טעדטעטע אללעס. (יח) איינע לאַנגע צייט אַבער פֿיהרטע יהושע מיט אללען ריעוען קעגן ניגען קריעג. (יט) עס וואר קיינע שטאַרט דיא זיך פֿרידליך ערגאב דען קינדערן ישראל.

דיא

ושפלתה: (יז) מן-ההר החלק העלה שיעיר ועד-בער גר בבקעת הלכנון תחת הר-חרמון ואת כרמליהם קצר ויבם וימיתם: (יח) ימים רבים עשה יהושע את-כרמלכים האלה מלחמה: (יט) לא-היתה עיר אשר השלימה אל-בני ישראל בלתי

החוי

ושפלתו קרי

ר ש י

שרפה משה לזה לו ומסר כן בנראשית רבה בוישלת יעקב: (יז) בעל גר. מישור גר: ההר החלק. טורא שיעיר מחליק עד בעל גר במיר המזרחי ולא הספיק לכבוש בחייו את כל המיר עד הלפון חוספתא: (יח) ימים רבים עשה יהושע. נגותו ספר הכתוב שהיה מתכוון לראות את כבוש הארץ כדי להאריך ימיו לפי שגא' ואתה תחילנה אותם (דברי' ל"א) במדרש תחומא:

ב א ו ר

אפרים כי אחר שנחלקה המלכות נקראו ישראל אפרים וכן להפך, וא"כ אם בדברי חז"ל בן הוא כי יהושע כתב ספרו לריבין אנו לומר כי רוח נבואה נוססה בו, וקרא את שמו על שם סופו, והרד"ק אמר הר יעקב אביו שכן שם ונקרא ההר על שמו, וזה רחוק כי לא מלינו שכן יעקב בא"י על הר. ושפלתה, ה"א במקום וי"ו בה"א אלה (רד"ק). (יז) ההר החלק, יונתן תרגם טורא פליגא כלומר שהיה נחלק חליו הנה וחליו הנה, וי"מ כמו ואנכי איש חלק (בראשית כ"ז י"א) שלא היו בו אילנות (רד"ק), ובאמת אין לך משמית זמנו יותר ממחקר אחר טעמי שמות פרטים, כי פעמים רבים סנה קטנה כל נודעה לנו הסנה שמות. בעל גר, י"ת מישר דגד והוא מענין בית הנעל בדברי חז"ל שהוא שדה העמק (עיין מועד קטן דף כ' ע"א); ואולי בעל גר הוא שם ע"ז מענין העורבים לגד שלחן (ישעי' ס"ה י"א) יכן בא גר (בראשית ל' י"א) לשון מזל, ופירושו אל הלחם, כפרט לדעת ר"מ הכהן שהביא הרד"ק בשרשים כי גר הוא כוכב לזק (יפוטער) אשר לפי דעתם היה זה אליה העליון ואדוני האדונים, וע"כ יאות לו שם בעל, ונקראת העיר על שמו, כמו בעל לפון קרית בעל. שוב מלחמי כיגס געוועניזם אחר כי בעל גר הוא (פֿאָרטוואַ) . (יח) ימים רבים, ז' שנים כנשו וז' שנים חלקו את הארץ, והנה עשו מלחמה ימים רבים כמבואר בתורת משה איש האלהים, ונשל ה' אליהך את הגוים האלה מלפניך מעט מעט לא תוכל כלותם מהר פן תרבה עליך מית השדה (דברים ז' כ"ג) והדרש מדרוש. אח כל המלכים האלה, המה שארי מלכי כנען אשר לא חזרו מלפנים, כי אותם שזכר לכד פעם אחת (רד"ק) (ועיין לעיל י"מ). (יט) אשר השלימה, כי כל יתר הערים לבדו במלחמה, אסגם אחר שכבשו הניחו את יושביה, ולכן בא פה יחס שאל, כי אנשי גבעון פתחו בשלום חמלה לבני ישראל. והנה הרד"ק הוביל לעיל (פסוק ט') מפסוק הזה בדעת חז"ל, כי גם ז' האומות אס היו משלימים היו מקבלים אותם, ובכד שיכרתו ע"ז מארצם ויקבלו עליהם ז' מלות כ"כ בנודע, ואין חילוק בין ז' העממין לשאר האומות אך אס יעשו מלחמה, כי בשאר האומות הרגו רק כל זכר ובשבעה העממין לא החיו כל בשמה, ולכ"ז לא ידעתי למה התערמו יושני גבעון להתחפש ולהכתיש ארץ מושבם? ואם נאמר כי המה לא ידעו כזה (וכן נוטה דעת הרד"ק שם פסוק ד' על, גם המה בערמה" וז"ל: ויש לפרשגם המה על ערמת ישראל לפי מחשבת החוי, כי המה חשבו כי בערמה הנו בני ישראל את יריחו ועי ששלחו להם להשלים כדי שלא ישמרו מהם ואח"כ הכוס, ע"כ) ככל זאת יקש

הַחַיִּי יִשְׁבִּי גִבְעוֹן אֶת־הַכֹּל לִקְחוֹ
בַּמִּלְחָמָה: (כ) כִּי־מֵאֵת יְהוָה ו
הִיְתָה לְחֹק אֶת־לִבָּם לִקְרֹאת
הַמִּלְחָמָה אֶת־יִשְׂרָאֵל לְמַעַן
הַחֲרִימָם לְבִלְתִּי הִיּוֹת לָהֶם
תַּחֲנָה כִּי לְמַעַן הַשְׁמִידֵם כָּאֲשֶׁר

דיא חויטער אויסגענאָממען
יענע איינוואָהנער פֿאַן גבעון,
אללעס געוואָנען זיין דורך
דען קריג. (כ) דען עס געשאַה
פֿאַן דעם עוויגען דאָס איהר
הערץ פֿערשטאַקט וואָרדע,
ישראל מיט קריג צו בעגענע
נען, דאָמיט זיין פֿערניכטעט
ווערדען, אָהנע איינען אַנע
שפּורן אויף גנאָדע צו האָבן

בען; דאָ עס דאָך אום איהרע פֿערטיליגונג צו טהון וואָר, וויא דער עוויגע דעם
מושה

ו ב א ו ר

יקשה על דברת בני ישראל אולי בקרבי אחת יושב ואיך אכרות לך ברית (שס ז') ומה בזה הלל
אם יסלימו אין חילוק בין ז' העמים לשאר האומות, ומה חרי אף הזה על הנשיאים? — הרלב"ג
אמר (לעיל שס) כי כבר שלח יהושע בכללות להערים הקרובים שסלימו עמו במאמר ח"ל שלש
פרסקאות שלח יהושע בנבואו לארץ, הרובה להשלים ישלים, הרובה לברוח יברח, הרובה לעשות
מלחמה יעשה, ולח השלימו אנשי גבעון, ושוב לא יקבלו אותם. וגם זה אינו נכון לדעתי, כי
המורה אמרה (דברים כ' י"ב) ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה וברית עליה, הרי שכל
זמן שלא עשו עמם מלחמה היו משלימין. וכן הדת עוד עתה לכל העיר הבאה במלחמה כי יקראו לה
הנדים פעמים ושלש לשלום, ובפרט כי אנשי גבעון הביאו את עמם בסכנה גדולה כאשר השלימו
עם בני ישראל, ולולא מהר יהושע כל הלילה לעזרתם נלכדה העיר (במבואר פירוש י'), וח"כ
בדואי אין להם משפט מות אם לא השלימו מיד כאשר שלחו להם. ולכן יראה לי על דרך
הפשט, כי מה שאמר ח"ל אס עשו שלום אין חילוק בין ז' עממין לשאר אומות, כי לא נשלים
עממם אם לא יעבירו ע"ז מארצם ויקבלו עליהם ז' מלות ב"ג, זה אף בנוי אשר נלחמנו אהו
ונרבה לרשת את ארצו במשמעות הפסוק (דברים שס י') כי תקרב אל עיר להלחם עליה, אבל
אם יבואו גוי־מרחוק אשר לא עלה על לבנו לכבוש אותה לברית אחרת ברית אם להגלות לנו
מס או כי יעזרו אית את אחיו במלחמה (חזקוניס), או בגין קנין ומסחר (השטרונגסטרקטאט),
אז הדעות נחונה לבוא עמו בברית מבלי התנאים האלה, והלא חירם מלך כור היה בעל ברית
דוד ושלמה בנו, ואין ספק כי לא הכרית הגלולים מן ארצו ולא קבלו עמו ז' מלות. ובהם יתבאר
ערמות יושבי גבעון, כי המה לא רצו לשנות את דתם ולכן התנברו ואמרו מארץ רחוקה באנו,
ויהושע השלים עממם בזה האופן לחיותם באמונתם, וע"ז נשבעו להם נשיאי העדה, ואם היתה
השבעה בטעות וגם לנעול את המלות בכל זאת מפני חילול השם לא יובלו שוב לשקר
באמונתם במבואר בתלמוד, ולזה לא היה ביד יהושע להכריזם להתגייר, אך התנחם לית אותם
חובטני עליהם ושאבי מים לזורך העדה, (ועיין מה שכתבנו לעיל פרשה ע' בענין הזה), כי אם
יהיו תמיד בחור המסנה ויראו את מעשה ה' כי נורא הוא אם נלחם את מלחמתנו, ובבית ה'
יטו את קדושתו, הלא יפקחו את עיניהם ויראו כי ה' הוא אלהים ויעזבו מעמם את עבדיהם.
וכן היה בי כפי הנדרה מכסה מקראת ומקומות בש"ס היו הנמינים גרי אמת. (כ) תהבה,
חנינה ורחמים (ח"י ורד"ק), ביגס הפעל חקן אם יבוא בפועל יס לושטי הוראות, אם הוא על
דרך הכפולים הכוונה על המרחם כמו ומחוקן ענוים אשריו (משלי י"ד כ"א), ואת עפרה יסונו
(השלים ק"נ ט"ו), ואם בא על דרך השלמים הוראתו על המבקש רחמים כמו כי יחנן קולו
(משלי כ"ו כ"א), וכן הדיון בשם חנינה, כי פה וכן בעזרא (ט"ז) היתה חסונה מאת ה', הסגין חנינה
החוקן, אולם כל חפלה וכל חסונה (מלכים א' ח"א) שבע ה' חסונה (תהלים ו' י'), ה' הוא
התפלה מאת המבקש חנינה. ודברי הרד"ק בשעשים לא זכיתי להכין, כי הוא הביא חני ה'
כי אומלל אני (שס ב') כי הוא מענין הכבד, ואמר שהיה ראוי להדגש, וכן כי עת לחסונה (שס
ק"ב י"ד) ולדעתי שתיסה מקל, וכן הביא הוא עמנו כי חני אלהים (בראשית ג' י"א) ומורחק

צוה יהוה את־משה: (כא) ויבא
יהושע בעת ההיא ויכרת את־
הענקים מן־ההר מן־הכרן מן־
דבר מן־ענב ומכל הר יהודה
ומכל הר ישראל עם־עריהם
ההרימים יהושע: (כב) לא־נותר
ענקים בארץ בני ישראל רק
בעזה בגת ובאשדוד נשארו:
(כג) ויבקה יהושע את־כל־הארץ
ככל אשר דבר יהוה אל־משה
ויהנה יהושע לנחלה לישראל
כמחלקתם לשבטיהם והארץ
שקטה ממ־חמה:

יב (ב) ואלהו מלכי הארץ אשר
הבו בני־ישראל וירשו
את־ארצם בעבר הירדן מזרחה
השמש מנחל ארנון עד־הר
חרמון וכל־הערבה מזרחה:

סיחון

יב (א) דיעם וינד דיא קעניגע
דעם לאַנדעס, וועלכע דיא
קינדער ישראל'ס געשלאָגען
אונד דערען לענדער ויא אין
פֿלוססע זאָנענאויפֿגאַנג, פֿאָם פֿלוססע
ארנון ביו אן דען בערג חרמון, אונד דיא גאַנצע עכענע געגען מאָרגען.
ס חון

ר ש ג

יב (א) אשר הבו בני ישראל. בימי משה:

ב א ור

חנני (תהלים קי"ט כ"ט) מבני הקל, והקנקנאדעלן הביא חנני' נקל ועת לחננה נפיעל?
(כא) מהסתירות הנראו בעיני ירושת הארץ בין סכר יהושע לספר שופטים, וספקות הנופלת
בעיני הזה, יתבארו בספר שופטים אס יהיה אלהים עמדי. מן חברון מן דביר, לכדו כלב
ואחיו עתניאל כמבואר לקמן (ט"ו י"ד), אך במלות יהושע (עיין שופטי' א' י'). (כג) והארץ שקטה,
עיניו שלא נלחמו עוד כל ישראל וגם מלכי כנען לא נאספו שוב יחדיו להלחם עמהם, אך שנט
אחד או שני שופטים גם אנשים פרטים עשו מלחמה עם עיר ועיר אשר עלתה בגורלם, כי עוד
נשאר הרבה מן הארץ לננוס כמבואר להלן ובספר שופטים.

חרגום אישכנוי

(ג) סיחון דער קעניג איז דעססען זיטן צו חשבון וואר, העררשענד פֿאן ערער, דאז אים אוועק דעם פֿלוססעס ארנון ליגט, נעכסט דער אינזל דעם פֿלוססעס אונד אבער. האלב גלעד, ביזאן דען פֿלוס יבוק, דיא גרענצע דער קינע דער עמון. (ג) אונד איבער דיא עבענע ביזאן דען זעע כנרות גענען מארגען, אונד ביז צום מעערע דער עבענע אָדער דעם זאלצמעערע גענען אָסטען אויף דעם וועגע נאך בית הישמות אינד גענען זירען אן דער שטעללע דער וואס סערפֿעללע דעם פֿסגה. (ד) אונד דאז געביטה דעם עוג קעניגס צו כשן, איינעס איבער רעסטעס אויס דעם ריעווענגע שלעכטע, דער זיינען זיטן צו עיטתרות אונד אדרעי האטטע. (ה) ריעוער העררשטע איבער דען בערג הרמון, איבער סלכה אונד איבער גאנץ כשן ביזאן

דיא גרענצע גשור אונד מעכה אונד האלב גלעד, דיא גרענצען סיחון'ס דעם קעניגס פֿאן חשבון. (ו) ריעוע האטטע שאן משה דער קנעכט דעם עוויגען פֿעראיינט מיט דען קינדערן

י ה ו ש ע יב

(ג) סיחון מלך האמרי הישב בחשבון משל מערער אשר על שפת נחל ארנון ותוך הנחל וחצי הגלעד ועד יבק הנחל גבול בני עמון: (ג) והערכה עד ים כנרות מזרח ועד ים הערכה ים המלח מזרח דרך בית הישמות ומתימן תחת אשדות הפסגה: (ד) וגבול עוג מלך הכשן מיתר הרפאים הישב בעשתרות ובאדרעי: (ה) ומשל בהר הרמון ובסלכה ובכל הכשן עד גבול הגשורי והמעכתי וחצי הגלעד גבול סיחון מלך חשבון: (ו) משה עבד יי הוה ובני ישראל הכום

ויחנה

דיא גרענצען סיחון'ס דעם קעניגס פֿאן חשבון. (ו) ריעוע האטטע שאן משה דער קנעכט דעם עוויגען פֿעראיינט מיט דען קינדערן ישראל'ס

ר ש י

(כ) ועד יבוק הנחל. שס גבול ארץ בני עמון סוף מיזר ארץ בני עמון ומשם והלאה היו בני עמון מושלים: (ה) ומזי הגלעד גבול סיחון. שס היה מיזר משלח סיחון כשאמרנו למעלה שחזי הגלעד היה שלו וזה חזי השני של עוג:

לנסת

ב א ו ר

יב (ב) וחוד הנחל, פי' והעיר אשר בתוך, וכן נאמר להלן (י"ג ט') ע"ש, וכן בתורה (דברים ג' י'). (ג) אשדות הפסגה, ת"י משך מרמחא, וכן חרגום אנקלים (דברים ג' י"ז), וכן ראש הפסגה (שס כ"ז) ריש רמחא, וק"כ פסגה איננה שס פרטי, רק הוא שס לגנעה והר, מענין פסגו ארמונותיה (תהלים מ"ח י"ד) (ועיי' לעיל י' ו'). ומן התימה על המחרגס הנאמן רמז"מ אשר עזב פה את דרכו ללכת בעקבות אנקלים, ולא חרגס פסגה כאלו הוא שס עכ"ס פרטי נגד אנקלים ויונתן ורד"ק. (ד) וגבול, ענינו לקחו גם את גבול עוג. (ה) ומשל בהר הרמון וכסלכה, לפי' יהיה מה שנאמר (דברים ג' ח' י') עד הרמון עד סלכה, עד ועד ככלל, כי בני ישראל לקחו את כל ממלכת עוג, כנאמר, ומן התימה על הרמז"מ כי הוא העתיק עד זרמן.

י ה ו ש ע י ב

חרגום אשכנזי לה

ישראלים געשלאגען; משה דער קנעכט דעם עוויגען אים בערגאב איהרען בעזיטץ דען שטעממען אונד גר אונד דעם האלבען שטאממע מנשה אלס אייגענטהום. (ז) פֿאַל גענדע אבער זינד דיא קעניגע דעם לאנדעס וועלכע יהושע פֿעראייניגט מיט דען קינדערן ישראלים געשלאגען, דיסוייטס דעם ירדןס וועסט־ליך, פֿאן בעל גר און, אים טהאלע דעם לבנון, ביו און דעקאָהלען בערג אויפֿווערטס שעיר; יהושע איבערגאב איהרען בעזיטץ דען שטעממען ישראלים נאָך איהרען אב־טהיילונגען אלס אייגענטהום. (ח) וואָס אויף דען געבירגען אין דען גרינדען אויף דען עבעניצן, ביא דען וואָסערפֿעל־לען, אין דער וויסטע אונד געגען זינדען וואָר, אונד דען חתי, אמרי, כנעני, פֿריזי, חוי אונד יבוסים צוגעהערטע.

וַיִּתְּנָה מֹשֶׁה עֲבַד־יְהוָה יְרֻשָּׁה לְרֵאשֵׁיבֵי וּלְגִדֵּי וּלְחֵצֵי שְׁבֹט הַמְּנַשֶּׁה: (ז) וְאֵלֶּה מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הָכָה יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן וְיָמָּה מִבְּעַל גֹּד בְּבִקְעַת הַלְּבָנוֹן וְעַד־הַחֵר הַחֲלָק הָעֵלִי שְׁעִירָה וַיִּתְּנָה יְהוֹשֻׁעַ לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יְרֻשָּׁה כְּמַחְלָקָתָם: (ח) בְּהָר וּבְשִׁפְלָה וּבְעֶרְבָּה וּבְאַשְׁדּוֹת וּבַמִּדְבָּר וּבִנְגֹב הַחֲתִי הָאֲמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי הַגִּרְזִי הַחִזִּי וְהַיְבוֹסִי:

(ט) מֶלֶךְ יִרְיָחוֹ אֶחָד

מֶלֶךְ הָעִי אֲשֶׁר־

מִצְדָּ בֵּית־אֵל

(י) מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם

מֶלֶךְ חֶבְרוֹן

(יא) מֶלֶךְ יֶרְמוֹת

מֶלֶךְ לָכִישׁ

אֶחָד:

אֶחָד

אֶחָד:

אֶחָד

אֶחָד:

מֶלֶךְ

(ט) דער קעניג פֿאן יריחו

איינער,

דער קעניג פֿאן עי און

דער זייטע פֿאן בית אל

איינער.

איינער.

איינער.

דער

דער קעניג צו חברון

דער קעניג פֿאן לכיש

איינער,

איינער,

(י) דער קעניג פֿאן ירושלים

(יא) דער קעניג צו ירמות

ב א ו ר

חרמון: „כיון שן דחו געבירגע חרמון" ויהי זה עד ולא עד בכלל. (י) מלך חברון, הסמס המפואר בן זאב נ"ע במנוח לספר זה התפלל איך נזכרו מלך חברון ומלך דביר בין ל"א מלכים, כי לדעתו נלכדו הערים האלה אך אחרי מות יהושע, וכן כתב רש"י (לקמן ט"ו י"ד), כי צימי יהושע עדיין לא נלכדו חברון; ומאד אהפלא איך נעלמו מעיני שניהם שני כחובים הנאים כאחד, כי לעיל (י"ל ו"ח) נאמר כפיוש ויעל יהושע וכל ישראל עמו חכרונה וילכדוהו, וכן וישב יהושע דבירה, וכפרסה י"א כ"א כחוב ויבא יהושע בעת פהאי ויכרת הענקים מן חברון ומן דבר, ונספר

חרגום אשכנוי

יהושע יב

אחד:	מלך עגלון	(יב)	דער קעניג פֿאָן עגלון איינער,
אחד:	מלך גזר		דער קעניג צו גזר איינער.
אחד:	מלך דבר	(יג)	דער קעניג פֿאָן דביר איינער,
אחד:	מלך גדר		דער קעניג פֿאָן גדר איינער.
אחד:	מלך חרמה	(יד)	דער קעניג פֿאָן חרמה איינער,
אחד:	מלך ערד		דער קעניג צו ערד איינער.
אחד:	מלך לבנה	(טו)	דער קעניג פֿאָן לבנה איינער.
אחד:	מלך עדלם		דער קעניג פֿאָן עדולם איינער.
אחד:	מלך מקדה	(טז)	דער קעניג פֿאָן מקדה איינער,
אחד:	מלך בית-אל		דער קעניג פֿאָן בית אל איינער.
אחד:	מלך תפוח	(יז)	דער קעניג פֿאָן תפוח איינער.
אחד:	מלך חפר		דער קעניג פֿאָן חפר איינער.
אחד:	מלך אפק	(יח)	דער קעניג פֿאָן אפק איינער.
אחד:	מלך לשרון		דער קעניג פֿאָן לשרון איינער.
מלך איינער.	דער קעניג פֿאָן לשרון		דער קעניג פֿאָן אפק איינער.

ב א ו ר

ובספר שופטים אי"ם ננאך הכתובים הנראין מבחיטין זה את זה. (יד) מלך ערד, הנה מלאנו מלך ערד שנה להלם עם ישראל והחרימו בני ישראל את ערד ויקראו שם המקום חרמה (במדבר כ"א א' ד'—ד') וכתב הראב"ע שם וז"ל: „ורבים אצרו כי פרעה הזאת יהושע כחבה והראיה מלך ערד אחד ולא אמרו בלום וכו'—והאמת כי שתי מקומות היו ומלך ערד (הנזכר בתורה) על פשוטו הוא מעבר לירדן מזרחת"ע"ל, ע"ש, אך לזה למאד יקשה, מדוע לא חלק משה את ארצו לבני ישראל? וכבר הריגש בזה הרב השבאר לספר במדבר, ואמר ונעבור שהחרימו בני ישראל אתהם ואת עריהם ע"כ לא נתן משה מארצם לאחד משבטי ישראל, וזה אינו נכון לדעתי, כי מבטוי ערים רבים אשר החרימו בני ישראל ושרפו באש, ובכל זאת נחלקו לשבטים (וגם דברי הראב"ע שם לא ישרו בעיני, וגם בעיני המבאר נראה כי לא מלאו קן); אולם בזה לדקו דברי הראב"ע כי חרמה הנזכר בשופטים (א' י"ז) אינה חרמה הנזכר בתורה, כי ערים רבים נקראו קן, והעד הנאמן כאן מלך חרמה מלך ערד, גם מדברי יהודה אשר בנגב ערד (שם ט"ז) אינו הכונה מלך ערד היושב בנגב. (יח) מלך לשרון, יפה אמר הסכם לעזריהו קהן נ"ע בספרו מחקרי ארץ, כי שרון הוא שם כללי על כל מישור, והוא נגזר מן ישר, כי נע"ו ונפ"י מתחלפים, ולכן נאמר (ד"ה ח' ט"ו) ובכל מגרשי שרון, גם על חלקה ארץ בעבר הירדן מזרחה, אולם השרון בה"א הוא מישור בא"י המתפשט מנפון הר הנרימל נגבה עד העיר יפו וכו'. אולם מה שאמר הסכם הנ"ל ובשרון הזה נמלכה ג"כ עיר אשר נקראה על שמו מלך לשרון, אינו נראה לי, כי הלמ"ר מורה כי היה מושל בכל גלילות השרון בלקשן מלך דוד לנשת דוד (עיין מה שכתבתי לעיל י"א ב') וכן מלך יקנעם

(יט) מלך מדון	אחד	דער קעניג פֿאָן מדון
מלך חצור	אחד:	דער קעניג פֿאָן חצור
מלך שמרון	אחד	דער קעניג פֿאָן שמרון
מלך אכשף	אחד:	מראון
(כא) מלך תענך	אחד	דער קעניג פֿאָן אכשף איינער.
מלך מגדו	אחד:	(כא) דער קעניג פֿאָן תענך
(כב) מלך קרש	אחד	דער קעניג פֿאָן מגדו
מלך יקנעם לכרמל	אחד:	דער קעניג פֿאָן קרש
(כג) מלך דור דנפת דור	אחד	דער קעניג פֿאָן יקנעם
מלך גוים לגלגל	אחד:	צו כרמל
(כד) מלך חרצה	אחד	(כג) דער קעניג פֿאָן דור
כד מלכים שלשים ואחד:		נפת דור
יג (א) ויהושע זקן בא בימים		דער קעניג פֿאָן גוים
ויאמר יהוה אליו אתה		צו גלגל
זקנתה באת בימים והארץ		(כד) אונד דער קעניג פֿאָן
נשארה הרבה מאד לרשתה:		חרצה
(ב) זאת הארץ הנשארת כל-		צוואם מען איין אונד
גלילות הפלשתים וכד הגשושורי:		דרייסיג קעניגע.
	מן	יג (א) דא נון יהושע אלט
	א' בנה	אונד בעטאנט וואורדע,
		שפראך דער עוויגע צו איהם:
		דוא ביום נון אלט אונד אין
		יאהרן פֿאָרגעריקט, אונד נאך
		איזט ועדר פֿיעל לאַנד צו ער-
		אָבערן איבריג. (ג) דיעזעס אונ-
		עראָבערטע לאַנד אומפֿאַסט אללע אומפֿאַנגרייכע געביטע דער פלשתיים אונד גאַנץ גשור.
		פֿאַם

ר ש י

(כג) לנפת דור. לפלני דור:

יג (א) והאין נשארה הרבה מאד. ממה שאמתי לאברהם נשארה לרשתה של נכנסה:

(ב) גלילות. מרקא"ש נלע"ז:

מן

ב א ו ר

יקנעם לכרמל, כי משל על יקנעם ועל כל הכרמל, ואולי בשון לא היתה עיר גדולה הראויה להזכירה. (כג) מלך גוים לגלגל, עיין בראשית י"ב ח' בראש"ע ורמנ"מ ס. יג (ב) גלילות השלשחים, גליל הוא מה שנקרא במי בעלי הגעאגראפיה: חזין קריין, ושרא גלל, כי כל דבר העגול נוח הננועה. (א"ה): גליל ז, לועז רש"י מרקא"ש, מלה ידוע וענינו גבולות

(ג) פָּאָם שיחור אָן, וועלכער פֿאַר מצרים פֿליסט, ביז אָן דיא נערדליכע גרענצע פֿאַן עקרון. דאָ צו כ נעני גערעכנעט ווירד; פֿינף געביטע דער פלשתיים, נעהמליך עזה, אשדוד, אשקלון, גת אונד עקרון, וָאָוויא דאָ געביטע דער עיים. (ד) פֿאַן וידליכער זייטע: דאָ גאַנצע לאַנד דעם כנעני אונד דיא העהלע דער צירונים

(ג) מִן־הַשִּׁיחֹר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם וְעַד גְּבוּל עֶקְרוֹן צְפוֹנָה לַכְּנַעֲנִי תַחֲשֹׁב הַמִּשְׁתָּה סְרְנֵי פְּרָשִׁיִּים הָעֹזְרֵי וְהָאֲשֻׁדִּי הָאֲשֻׁקְלוֹנִי הַגָּתִי וְהָעֶקְרוֹנִי וְהָעֵיִם: (ד) מִתִּימָן כָּד־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וּמַעְרָה אֲשֶׁר לַצִּידֹנִים

עד

ר ש י

(ג) מן השיחור. הוא נילוס הוא נחל מזרים הוא סמוך לתחום מקצוע דרומית מערבית של א"י כמו שאמר באל"מסעי ולמדנו כאן שלא כינש יהושע בחייו כל מיזר הדרומי אלא ממדבר זין הוא ההר החלק העולה מעירה עד הנילוס הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה: ועד גבול עקרון לפונה. העקרוני יושב על הים ומתפשט לכל הכפון יותר מן האחרים: לכנעני חמש. מארץ הכנעני שנחמתי לאנרסה הוא: חמשת סרני פלשתיים וגו'. הוא סוף גמר המזל עד הים הגדול שנמערב: העזתי והאשדודי האשקלוני. ששה סרנים היו מונה ומתחלה קראן חמשת אומר רבי יוחנן אידויריקי שלהם ה' החשובים חמשה היו שהעיים אינו מונה מן הסרנים החשובים. ועוד יש לפרש חמשה סרני פלשתיים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני הם חמשה ועוד נשאר לכבוש ארץ העיים שאינו מן הפלשתיים: (ד) מתימן כל ארץ הכנעני. פסוק ראשון מנה מלד הדרומי מן המזרח למערב וזה

ב א ו ר

גבולים וכן לועז חוף (בראשית מ"ט י"ג). (ג) מן השיחור אשר על פני מצרים, הוא הנהר הידוע בשם נילוס, ונקרא כן יען מימיו עכורים מרגני עפר אשר ישטוף עמו מדי עברו על שדות מצרים, והמה ישחירו פניו, ואחר אשר על פני מצרים להבדילו מן שיחור לבנת (לקמן י"ט כו), ועיין מה שכתבנו שם. סרני פלשתיים, הוא מן שר בשי"ן שמאלית והעד הנאמן בשמואל א' ל', עיין שם, ונו"ן וי"ד נוספים ליחס להגדיל, והנפרד יחיד סרני ע"מ אדמוני, והקבוצ סרנים בנפילת יו"ד היחס כמנהג, ובוה נבדל מן סרני נחשת (מלכים א' ז'), כי שם הנו"ן שרשית והרד"ק והקנקקקדחמך הניחו שיהם נשרם סרן. (ז"ה: סרני פלשתיים, כמו גלגל סרנא, כמו שפי' רש"י בקידם, והנפרד סרן וטעמו גליל, שנלשין סורסי קורין ליד (חקט) הקבוע בגלגל הסובב סרנא, כמו שהביא החכם געועניוס בספר מלין שלו, וכן נלשין החלמוד קורין לגלגל סרנא, כמו שפי' רש"י שולין י"ו א' ד"ה סרנא דמחרא, ועיין מה שהעירותי נרש"י סוטה י"א ע"ב ד"ה סימן גדול, ונרשם בגליון הש"ס הכולל ממכבש דפוס. ומה העיין סרני נחשת (מל"א ז' ל'), וכמו שקורין למחז גליל, ככה קורין לו סרן ואח"כ הושאל שם זה למושל הגליל). והעיים, בדח"ל אמר חמשה סרני מונה ששה, אר"י אידויריקי, (פי' החשובים היו חמשה, והעיים אינו מן הסרנים החשובים) וזה מסבים למה שאמרתי לעיל בענין סרני. ורש"י ורד"ק פי' כי העיים אינו מן המנין, אך אמר גם העיים נשאר, ויחנן כי העיים כלל שאמר הפרט, ושיעורו חמשת סרני פלשתיים וגו' ארץ העיים והמה אשר חזכרו בתורה (דברים כ' ב"ג) והעיים היושבים בחלרות עד עזה כפתורים היולאים מכפתור וגו', וכפתורים המה הפלשתיים כמו שאמר ירמיה (מ"ד ז') את פלשתיים אשרית אי כפתור, וכן עמוס (ט' ז') ופלשתיים מכפתור (ועיין רמב"ם מן בראשית י' י"ד), ואח"כ נקרא פה ארץ פלשתיים על שם העם אשר ישבו בה מלפנים, גם מלינו עוד עוא בין המקומות אשר משם הביא מלך אשור אנשים לשבת בערי שומרון (מלכים כ' י"ז כ"ד), ונכון כי הוא בעלמם עזה אשר התפאר סמרח לאמר: איה אלהי ספרדים הנה ועזה (שם י"ח ל"ד), ועוד היתה עיר שמה" עיים בנחלת מטה בנימין (לקמן י"ח כ"ג). (ד) מתימן, מדרום לפסון נשאר כל הארצות אשר היו לכנעני בחבל ההוא. ומערה, הוא מבצר חזק מאוד אשר הי' לצידונים נקיקי הסלעים, (מדברי החכם זעוניזקין).

צידונים ביו אפקה, ביו אן
דיא גרענצע דעס אמרי.
(ה) דאן דער לאנדשטריך גבל
אונד דער גאנצע לבנון, גענען
זאננענאויפגאנג, פאן בעל גר
אן, אס פוסע דעס בערגעס
חרמון, ביו צור שטראסעס
נאך חמה. (ו) אללע געברגס.
בעוואהנער, פאם לבנון אן, ביו
צורען הייסען קוועללען, אל
לעס וואס אן צידון גרענצט
ווייל איך פערטרייבען פאר
דען קינדערן ישראל'ס; איני.
צווישען טהיילע עס אונטער
ישראל צום בעזיטצע איין, וויא
איך דיר בעפאלען. (ז) דא
רום, וואהלאן! פערטהיילע
דיעזעס לאנד צום אייגענטומ
מע, אן דיא ניין שטעממע,
אונד דען האלבען שטאם
שאן ראובן אונד גר איהרען
אנ-

עד-אפקה עד גבול האמרי:
(ה) והארץ הגבלי וכל-הלבנון
מזרח השמש מבבל גר תחת
הר-חרמון עד לבוא חמת:
(ו) כל-ישיב ההר מן-הלבנון
עד-משרפת מים כל-צידונים
אנכי אורישם מפני בני ישראל
רק הפלה לישראל בנחלה
כאשר צויתיה: (ז) ועתה חלק
את-הארץ הזאת בנחלה
לתשעת השבטים וחצי השבט
המנשה: (ח) עמו הראובני והגדי
לקחו

מנשה. (ח) מיט דעססען צווייטער העלפטע האבען

ר ש י

זה מונה את רוחב איתו המקלוע הנזכר ליכנס כמה הוא מן הדרום לכסון מחימן כל ארץ
הכנעני מחימן זו מעזה ללדונים עד אפק' עד האמורי: (ה) והארץ הגבלי וכל הלכנון מזרח
השמש. ובמזרח מזרחי נשאר לכנוס במקלוע הכסון כל הלכנון מנצל גר עד סוף המזרח ובמזרח
מן המזרח לערב עד לבוא חמת וזה כל מזר הכסוני שלב חמת במקלוע כסוניות מערבית
באלה מסעי: (ו) אנכי אורישם אחרי מותך: הפלה לישראל בנחלה. ויכנוס לאחר זמן כל
שבת ושבת מה שפסל בגורלו: (ח) עמו הראובני והגדי. עם חזי הראשון של מנשה והראובני
והגדי

ב א ו ר

(ה) עד לבוא חמה, אלל חמת מלינו לרוב לבוא חמת או מלבוא חמת, ולא כן בשאר מקומות,
ולכן נראה לי כי חמת היתה נבנית על חוף הים, ולא הי' דרך לבוא אליה כ"א לעבור הנמל
(המען). והנמל הזה הי' נקרא לבוא חמת. — ולדעת הירקניווס, כי חמת היא העיר Epiphania
על הנהר Orontes גם זה יולדק. — (ו) כל צידונים, רבים אמרו כי הכוונה על הערים
שהיו בארץ כנען חמת ממזלת לידון (קאןאניען) כן דעת הרד"ק (שופטים י"ט) כי לידון לא לארץ
כנען חמת, כנאמר (בראשית י' י"ט) ויהי גבול הכנעני מלידון וגו', ולדעתיה הית' העיר נקראת
לידון על שם לידון כנור כנען (שם ט"ו), ולא כמו שחשבו קלח על שם הדיגים אשר חנו שם, ונקרא
לידון מענין ליד, ולזה נקרא כל איש עושה קנין ומסחר בשם כנעני כל"ע כידוע, כי מלכות
הכנענים (פאענילער) היתה רובלת העמים כנודע, ויושביה היו כנענים, וטרם נבנתה כור היתה
לידון רחש השמלכה הזאת. אולם יפה אמר המבאר כאן כי אס גם לא נבנתה לידון מאת בני
ישראל, אין מזה רא'י, כי לא אשר ה' להורישם, ובמקום אשר אי"ה נדבר עוד מזה-ודע שמלאנו
עוד שתי עיירות מערי המבצר נחלת נפתלי, שמן הכדים וקר (לקמן י"ט ל"ה), אולי נקראו
שם אמן (וואטערסטאדט) לידון וזור, כאשר אמרנו. (ח) עמו הראובני, מלות ומלי שבת
המנשה

אֲנֹתְהִיל גַּעֲנָמָמָעוֹן , וְהָאֵם
אִיהֵנָעוֹן מִשָּׁה יַעֲנֹזִיטָם דַּעַם
יִרְדּוֹ'ס גַּעֲנָעוֹן אֲסַטְעוֹן אִינִי
גַעֲנַעֲבָעוֹן , וְאָ צוּאָר ווִיא עִם
אִיהֵנָעוֹן מִשָּׁה דַּעַר קַנַּעֲטָדַעַם
עוּוִיגָעוֹן אִינַנַּעֲטְהִילָט הָאֵט .
(ט) פֶּאָן עֲרוּעַר אֵן וועלכעם
אַם אוּפֶּער דַּעַם פֶּלוּסַעַם אַרְנוֹן
אוּנַד דִיא שְׂטאַרְט וועלכע אויף
דַּעַר אִינוּעַל דַּעַם פֶּלוּסַעַם
לִיגַט , אוּנַד דִיא גַאָנַצַע פֶּלַעֲכַע
מִידַבָּא בִּיז דִּיבּוֹן . (י) אויך אַל
לַע שְׂטַעֲרַטַע דַּעַם סִיחּוֹן קִי .
גִּיגַם פֶּאָן אַמְרִי דַּעַר צו חֲשַׁבּוֹן
רַעֲגִירַטַע , בִּיז צוּר גַּרַעֲנַצַע דַּעַר
קִינַדַּעַר עַמּוּקָס . (יא) פֶּערַנַעַר
גַּלַּעַד , אוּנַד דַּאָ גַּעֲבִיטָה גַּשּׁוּר
אוּנַד מַעֲכָת , דַּעַן גַּאָנַצַעוֹן בַּעֲרַג
חַרְמוֹן , גַּאָנֶץ בִּשָּׁן בִּיז סַלְכָה ,
(יב) דַּאָ גַּאָנַצַע רִיִּךְ עוּגִים צו
בִּשָּׁן , דַּעַר צו עֲשַׁתְרוּת אוּנַד
אַהֲרַעֲי רַעֲגִירַטַע , יַעֲנַעַר דַּעַר
פֶּאָם רַעֲסַטַע דַּעַר רִיעוּעוֹן גַּעֲ
בִּלִּיבָעוֹן , וועלכע מִשָּׁה גַּעֲשִׁלָּא .
גַּעַן אוּנַד פֶּערַטְרִיבָעוֹן הָאֲטַטַעֲ
(יג) דַּעַן גַּשּׁוּר אוּנַד מַעֲכָת
אַכַּעַר הָאֲטַטַעוֹן דִיא קִינַדַּעַר
יִשְׂרָאֵל גִּיטַט פֶּערַטְרִיבָן וְאַנַּדַּעַרֶן
גַּשּׁוּר אוּנַד מַעֲכָת וּוְאַהֲנַטַע
אוּנַטַּעַר יִשְׂרָאֵל בִּיז אויף דִיעוּעוֹן

טאָג

ר ש י

והגדי לקחו נחלתם : (ט) מערוער אַשֶׁר עַל שַׁפְּתַי וְגוֹמַר . מוֹנֶה וְהוֹלֵךְ כָּל אֶרֶץ עֵבֶר הַיַּרְדֵּן
וְהָאֵם מַסְרָשׁ גָּבֹל כָּל שַׁט וּשְׁנַת וַיִּתֵּן מִשָּׁה לַמַּטֵּה פִּלּוּזִי וּפִלּוּזִי : (יב) מִיתַר הַרְפָּאִים . שְׁהַר
כַּדְלָעוּמַר וְהַמַּלְכִים אֲשֶׁר אָחוּ כַמָּה שְׁאֵמַר וַיְכּוּ אֶת רַפָּאִים בַּעֲשַׁתְרוּת קִרְנִים (כַּרְאִשִׁית י"ד) :

כהר

ב א ו ר

הַמַּנְשָׁה עוֹלִים לִבָּאן וְלִכָּאן , וּפִירּוּשׁוֹ לַתַּשְׁעָה הַשְּׁנָטִים וְחֲלִי שַׁט הַמַּנְשָׁה , וְחֲלִי שַׁט הַמַּנְשָׁה עִמּוֹ
וְגו' , וְלִכָּן בָּא מַלְאֲכֵי הַשְּׁנָטִים בְּאַתְנָס . (ט) מַעֲרוּעַר , שְׁתִי עֲרוּעַר הִיזְאָשְׁתָּ עַל שַׁפְּתֵי אַרְנוֹן , וְהִיזְ
הִיתָה לַנְּחִלָה לִבְנֵי רֹאזֶן , וְהַשְּׁנִי עֲרוּעַר אֲשֶׁר עַל פִּנִּי רִנָּה (לִקְמָן כ"ה) וְהִיזְ כַּפְלָה לַשַּׁט גַּד
וְהִיזְ הַמַּנְשָׁה בְּתוֹרָה (בַּמַּדְבָּר ל"ז ל"ג) . וְהַעֲיַר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַנְּחָל , וְכֵן מִלִּינוּ וַיִּמְנוּ בַּעֲרוּעַר
יִמֵּן הַעֲיַר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַנְּחָל (ש"ב כ"ד ה') , קָנַת חֲשָׁנוּ בִי עֲרוּעַר עֲלֵמָה הִי קָנַתָּה עַל שַׁפְּתֵי
הַנְּחָל

טצג. (יד) אבער דעם שטאממע לוי גאב מאן קיינען אנטהייל, דיא פייער אפפער דעם עוויגען דעם גאטטעם ישראל'ס זינד זיין אנטהייל, וויא עס איהם פערהייסען ווארדע. (טו) אונד משה בעטהיילטע דיא קינדער דעם שטאממעם ראובן נאך איהרען פאמיליען. (טז) איהנען ווארד דעמאך דאז געביעטע פאן ערוער וועלכס אס אופער דעם פלוסעס ארנון אונד דיא שטאדט וועלכע אויף דער אינוועל דעם פלוסעס ליגט, נעכסט דער גאנצען פלעכע ביא מירבא. (יז) חשבון זאממט אללען איהרען שטערמען אויף פלאכעם לאנדע, דיבון, כמות בעל אונד בית בעל מעון. (יח) יהצה, קרמות אונד מפעת. (יט) קרית'ים, שבמה אונד צרת השחר אס בערגע דער עכנע. (כ) פערנער בית פעור אונד דיא וואססערפעללע דעם פסגה אונד בית הישימות; דאז גאנצע רייך סיוח דעם קעניגס פאן

(י) רק לשבט הלוי לאנתן נחלה
אשוי יהוה אלהי ישראל הוא
נחתו כאשר דבר-כו: (טו) ונתן
משה למטה בני-ראובן
למשפחותם: (טז) ויהי להם הגבול
מערוער אשר על-שפת-נחל
ארנון והעיר אשר בתוך-הנחל
וכל-המישר על-מירבא:
(יז) חשבון וכר-עריה אשר
במישור דיבן ובמות בעל ובית
בעל מעון: (יח) ויהצה וקדמת
ומפעת: (יט) וקרית'ים ושבמה
וצרת השחר בחר העמק:
(כ) ובית פעור ואשדות הפסגה
ובית הישמות: (כא) וכל ערי
המישר וכל-ממלכות סיוח

מלך

(כא) וזוויא אללע שטערטע דעם פלאכען לאנדעס, דאז גאנצע רייך סיוח דעם קעניגס

ר ש י

(יט) כהר העמק. בטורא דמישר:

וקלי

ב א ו ר

הנחל, וקחה על אי בחור הנחל, (אולי הי' נקרא חלק העיר אשר שם הי' מושב המלך והשנים
(דיו רעזירענץ), בשם עיר (דיו טטטטט) ביחוד. (יז) דיבון, לולא האתנחזמלת במישור הייתי
אומר, כי המישור הי' שמו מישור דיבון, והערים במישור היו לראובן, אך דיבון עלמה נפלה
לכני גד נזכר בחור (נמדבר ל"ב ל"ד) בחור הערים אשר בנו בני גד, אולם לפי דעת בעל
העמים זריבין אזו לומר, אס בי שתי דיבון היו, ולזה נא במסע בני ישראל (שם ל"ג מ"ה) וישנו
בדיבון גד להנדילה מן דיבון שהי' לראובן, אס כי אין מזה דא' גמורה, כי קולי דיבון גד כמו
בעל גד, (עיינ' מה שכתבו לעיל מזה), או נאמר אס גם בני גד בנו את דיבון, ככל זאת לא
להם הי' לנחלה לאזיה סנה. — עוד מלאנו עיר דיבון בחור הערים אשר ישנו שם בני
הסוד בשם מנבל אל ארנס (נקמ' יא כ"ה). (יט) כהר העמק, כתי' בטורא דמישר.

מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר מֶלֶךְ בְּחַשְׁבּוֹן
 אֲשֶׁר הִכָּה מִשָּׁה אֶת־וְאֶת־
 נְשִׁיאֵי מִדִּין אֶת־אֹנִי וְאֶת־רָקִם
 וְאֶת־צֹר וְאֶת־חֹר וְאֶת־רִבְעַ
 נָסִיכֵי סִיחֹן וְיֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: (כג) וְאֶת־
 בְּלָעַם בֶּן־בְּעֹר הַקּוֹסֶם הִרְגֹּנִי
 בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּחֶרֶב אֶל־חֲלָיָהֶם:
 (כד) וַיְהִי גִבּוֹל בְּנֵי רְאוּבֵן הַיַּרְדֵּן
 וּגְבּוֹל זֶאת נִחֲלֹת בְּנֵי־רְאוּבֵן
 לְמִשְׁפְּחוֹתֵם הָעָרִים וְחֻצְרֵיהֶן:
 (כה) וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לְמִטָּה גֹד לְבְנֵי־גֹד
 לְמִשְׁפְּחוֹתֵם: (כו) וַיְהִי לָהֶם הַגְּבּוֹל
 יַעֲזָר וְכָל־עַרְי הַגִּלְעָד וְחֻצֵּי אֶרֶץ

בני

גַּעְכִּיעֻטָּה וּוְאֶרֶץ יַעֲזָר וְאֶרֶץ אֶלְלַע שְׁמַעְרֻטַּע גִּלְעָדִים, דִּיא הַעֲלֻפְטַע דַּעַס לְאַנְדַּעַס
 דַּעַר

פֶּאֶן אַמְרִי דַּעַר צו חֲשַׁבּוֹן
 רַענִירֻטַּע, יַעֲנַן דַּעַן מִשָּׁה
 שְׁלֹג וְאַמְמֻט דַּעַן פִּירֻשְׁטַעַן
 מִדִּינִים, אֶלֶס: אוֹי, רָקִם,
 צוֹר, חוֹר אוֹנֵר רִבְעַ, דִּיא
 גִּרָּאסַעַן סִיחֹןִים, גִּרֹנְרִבְעֻיטָּה
 צַעַר דַּעַס לְאַנְדַּעַס. (כג) אוֹיךְ
 כֻּלַּעַם וְאֶהֱן בַּעֲוִרִים, דַּעַן צוֹיִ
 בַּעֲרַר עֲרֻשְׁלֹגַעַן דִּיא קִנְדַּר
 יִשְׂרָאֵלִים מִיטְרַעַם שְׁוִיעֲרֻטַּע
 בִּיא יַעֲנַן לִיבְעֵן. (כג) דִּיא
 גִּרַענַצַּע דַּעַר קִנְדַּר רְאוּבֵןִים
 וּוְאֶר דַּעַר יִרְדֵּן אוֹנֵר דַּעַסַעַן
 אוֹפֶּעַר, דִּיעוּעַס וּוְאֶר דִּיא בַּעֲ
 זִמְצוֹנַג דַּעַר קִנְדַּר רְאוּבֵןִים
 נֶאֶךְ אִיהֲרַעַן פֶּאֶמִילִיעוֹן, דִּיא
 בַּענָאנְטַעַן שְׁמַעְרֻטַּע נַעבַסַּט
 אִיהֲרַעַן אֶפְּעַענַעַן פֶּלַעַטַּעַן.
 (כד) נוֹן בַּעַטְהִילַעַט מִשָּׁה
 דַּעַן שְׁמַעַם גֹּד, דִּיא קִינָּה
 דַּעַר גֹּדִים עַבְעַן נֶאֶךְ אִיהֲ
 רַעַן פֶּאֶמִילִיעוֹן. (כה) אִיהֲרַ

גַּעְכִּיעֻטָּה וּוְאֶרֶץ יַעֲזָר וְאֶרֶץ אֶלְלַע שְׁמַעְרֻטַּע גִּלְעָדִים, דִּיא הַעֲלֻפְטַע דַּעַס לְאַנְדַּעַס

ב א ו ר

(כא) נָסִיכֵי סִיחֹן, מִן וְאֹנִי נַסְמִי מַלְכֵי (תַּהֲלִים ב' ו'), וְהֵם הִיוּ מַלְכִּים קְטָנִים (חוֹנְטַעַקְעִיגַע),
 תַּחַת מַמְלַחַת סִיחֹן. יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, יִרְחָא לִי, כִּי עַם מִדִּין הוּא נִחַלַק לַשְׁמֵי כְּתוּב, הַאֲחֵת הַיַּמָּה
 שִׁינְתָּ נַעֲרִים נֹשְׁבִית, וְאוֹתָם הִכָּה מֹשֶׁה, כְּמוֹ שְׁנֹאֲמַר (בַּמִּדְבָּר ל"א י') וְאֶתְכֶם עֲרִיפִים וְאֶת
 כָּל טִירֹתֵם שִׁרְפוּ בָאֵשׁ, וְנִחַלַק אֶרֶץ רְאוּבֵן וְגַל וְחֻצֵי שֶׁט מִנְּשָׁה בְּתוֹךְ אֶרֶץ סִיחֹן וְעוֹג,
 וְהַבֵּית הַשֵּׁנִי הִיוּ אֲנָשִׁי נֹסְעִים (נֶאֱמַרְדַּעַן) וְהֵם אֲשֶׁר הִזְקִיּוּ לְיִשְׂרָאֵל בְּמִיגְדַעוֹן, כִּי הִמָּה בָּאוּ
 לְאֶרֶץ לְשֹׁלֹל שֶׁלֹּל וְלָנוֹחַ נֹחַ, וְלִהְיֹת אֶת הָאֶרֶץ, אֲנִי לֹא לְרֵשֶׁת אוֹתָהּ, וְהִי לָהֶם מִקְנֵה רֶבַע כְּמוֹהַג
 שִׁינְי אֱהִלִּים, כְּנֹרָה (שׁוֹפְטִים ו'), וְלֹא מִלְּאֹנִי יִתְרוֹ כֹּהֵן מִדִּין שֶׁהִי מַשְׁכְּנוֹ שְׁמוֹךְ לֵהֵר סִינִי,
 וְלָכֵן לֹאֲמַר פֶּה יוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ. (כב) אֶל חֲלָיָהֶם, (א"ה: כְּמוֹ עַל חֲלָיָהֶם בְּכַתּוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה
 (בַּמִּדְבָּר ל"א מ')) וְעַמּוֹ אֵלֶּל הַנֹּסִיעִים הַנֹּחֲרִים הִרְגוּ גַם אֶת בְּלָעַם. (כג) הַיַּרְדֵּן וּגְבּוֹל,
 הָעָרִים אֲשֶׁר עַל שְׂפָתוֹ (רַש"י וְד"ק), וְאוֹלֵי הָאֵשׁ עַל שֶׁם עַלֵּם כִּי מִינִיו (לַעֲלִי ה') וְהָאֶרֶץ הַגְּבּוּלִי
 וְכָל הַלְּבָנוֹן מִזֶּרֶחַ הַשָּׁמֶשׁ, וְכֵן בְּמַלְכִּים א' (ה' ל"ב) נֹחֲרוּ הַגְּבּוּלִים בְּתוֹךְ בְּנוֹי שְׁלֹמֹה וּבְנוֹי מִירֹם,
 וְדַע עוֹד כִּי בְּלָשׁוֹן עֲרַבִי נִקְרָא כָּל הַהָר בָּשָׁם גְּבּוֹל, וּבַסֵּפֶר בַּמִּדְבָּר (ל"ד ו') כַּתֵּב רַש"י וּגְבּוֹל
 פִּירֻשׁ חו"ל אֵלּוֹ נֹסִים שָׂבִים (וַיִּנְעוּן). וְחֻצְרֵיהֶן, עָרֵי הַפְּרֻזּוֹת. (א"ה: וּגְבּוֹל, ת"י וְתַחְמוֹמֵי
 עַם הַכְּנוֹי כְּמוֹ וּגְבּוּלֵי, וְכֵן ח"א וְהִירְדֵן וּגְבּוֹל (דְּבָרִים ג' י"ז) וַיִּרְדָּא וְתַחְמוֹמֵי, וְשֶׁם פִּי הַרְאֵב־ע
 וּגְבּוּלֵשֶׁלִי, וּבַסֵּפֶק הַקּוֹדֵם שֶׁם תוֹךְ הַנֶּחֱלֵל וּגְבּוֹל לְרִיךְ לִהְיוֹת בְּח"א תַּחְמוֹמֵי בְּמָקָם תַּחְמוֹמֵי כְּמוֹ
 שְׁפִי רַש"י שֶׁם, וּבַסֵּפֶר פְּסוּק כ"ז וְכֵן הִים הַגְּדוֹל וּגְבּוֹל (בַּמִּדְבָּר ל"ד ו') וְתַחְמוֹמֵי וְלֹא תַּחְמוֹמֵי,
 וְכֵן כְּתוּב בַּסֵּפֶר מִדְּוִיקִים כְּמוֹ שֶׁהֵנִיחַ הַכֹּהֵן לְלוֹחֲטֵי בַּסֵּפֶר אוֹכֵב גִּר רַמֹּ 315, וְהַעֲד
 שְׁאוֹנְקִלֹם תַּרְגֵּם בְּכ"מ הַנִּפְרָד תַּחֲסוֹ וְלֹא תַּחְמוֹמֵי שֶׁהוּא בִּידִיעָה. וְלָשׁוֹן וּגְבּוֹל בְּתַחֲסוֹ אִם ש"פ אִינוֹ

דער קינדער עמון'ס ביו
 ערוער געגענאיבער פֿאָן רבה.
 (כו) פֿאָן חשבון ביזרמת מצפה
 אינד בטנים, אונד פֿאָן מחנים
 ביו אָן דיא גרענצע פֿאָן דביר.
 (כז) אים טהאלע אָבער: בית
 הרם, בית נמרה, סכות אונד
 צפון אלס רעכט דעס רייכעס
 סיחון קעניג'ס פֿאָן חשבון, דער
 ירדן אונד דעססען אויפער, ביו
 אָן'ס ענדע דעס זעעס כנרת,
 יענווייטס דעס ירדן געגען אָס-
 טען. (כח) דיעזעס וואָר דיא בע-
 זיטצונג דער קינדער גר'ס נאָך
 איהרען פֿאַמיליען, דיא בע-
 נאַנטען שטערטע געבסט
 איהרען אָפֿענען פֿלעטצען.
 (כט) וואָרן בעטהילטע משה
 דען האַלבען שטאַם מנשה;
 אויך ביא דעם האַלבען שטאַם
 מע דער קינדער מנשה וואָר
 דיא איינטהיילונג נאָך פֿאַמ-
 ליען. (ל) איהר געביעטהער
 שטרעקטע זיך פֿאָן מחנים אי-
 בער גאנץ בשן, דאָן גאנצע
 רייך עוג'ס קעניג'ס צו בשן,
 אונד אַללע דערפֿער יאיר'ס
 אין דער געגענד בשן'ס, זעב-
 ציג שטערטע. (לא) דאָן האַלבער, עשהרות אונד אדרעי דיא רעוידענצשטערטע עוג'ס פֿאָן
 בשן

בני עמון עד-ערוער אשר על-
 פני רבה: * (כו) ומחשבון עד-רמת
 המצפה ובטנים וממחנים עד-
 גבול לדבר: (כז) ובצמק בית
 הרם ובית נמרה וסכות וצפון
 יתר ממלכות סיחון מלך חשבון
 הירדן וגבול עד-קצה ים-כנרת
 עבר הירדן מזרחת: (כח) זאת
 נחלת בני-גד למשפחתם הערים
 וחצריהם: (כט) ויתן משה לחצי
 שבט מנשה ויהי לחצי משה
 בני-מנשה למשפחתם: (ל) ויהי
 גבולם ממחנים כל-הבשן כל-
 ממלכות וצוג מלך-הבשן וכל-
 חנות יאיר אשר בבשן ששים עיר:
 (לא) וחצי הגלעד ועשתרות
 ואדרעי ערי ממלכות וצוג בבשן

לכני

חצי הספר

ר ש י

(כח) ומלי ארץ בני עמון. מלי מה שנצטו מארץ בני עמון ומסיחון: (כו) הירדן וגבול.
 ירדן ותחומיה הערים שעל שפתו: (כח) הערים ומצריהם. הערים המוקפות חומה:
 ומצריהם. ערי הפרזי בלא חומה:

אשר

ב א ו ר

נהוג ב"א בימים ובהרות, וענינו עם עבר שפתו וכמו שחגגתיו. (כו) לדבר, אין זה דבר הנזכר
 לעיל אשר נקרא קרית ספר (לקמן ט"ו), כי העיר הנזכרת כאן הית' בעבר הירדן מזרחה,
 והחכם ועוזייתיהן בספרו השמיט העיר הזאת, ולא זכר אך דביר ועבר הירדן וערכה. (ל) חות
 יאיר, בת"י בפרני יאיר, (ועיין במדבר ל"ב מ"א בבאור ס). (לא) ערי ממלכות, (ח"ס: שני
 הערים האלה נקראו בשמותם ערי ממלכות כי ס"ס ט"ו יושב המלך בעשתרות, וס"ס בבאדרעי).

לחצי

חרגום אשכנזי

בשן ווארדען דען זעהנען
מכיר'ס וואהנעס מנשה נעהמי
ליך דער העלפטע דער נאכ-
קאממען מכיר'ס נאך ייהרען
פאמיליען צו טהיל-ל (לג) דיע.
זעס איזט אלץ וואס משה
זעלבסט פערערבט האטטע,
אין דען עכנען מואב'ס יעני.
זייטס דעס ירדן'ס, יריחו גע-
גענאיבער, געגען אסטען.
(לג) דעס שטאממע לוי אבער
בעשטימטע משה קיין בעזיטע-
טהום, דער עוויגע דער גאטט
ישראל'ס איזט איהר בעזיטע-
טהום, נאך דער ווייזע וויא ער
איהנען פערהייסען.

יד (ב) פאלגענדעס צבער
נאמהען דיא קינדער ישרא-
איים לאנדע כנען אין בעזיטען,
וויא עס איהנען אלעזר דער
פריעסטער, יהושע וואהן נון'ס
אינד דיא פאמיליענהייפטער
דער שטעממע דער קינדער
ישרא'ס פערטהיילטען; (ג) מיט
טעלסט לאז וואר איהרע פער-
טהיילונג, זא וויא דער עוויגע
דורך משה פיר דיא ניין שטעמ-
מע אונד דען האלבען שטאם
פערארדנעט האט. (ג) דען

יהושע יג יד

לכני מכיר בן-מנשה לחצי בני-
מכיר למשפחותם: (ב) אלה
אשר-נחל משה בערבות מואב
מעבר לירדן יריחו מזרחיה:
(ג) ולשבת הכני לא-נתן משה
נחלה יהוה אלהי ישראל הוא
נחלתם כאשר דבר להם:

יד (ב) ואלה אשר-נחלו בני-
ישראל בארץ כנען אשר
נחלו אותם אלעזר הכהן ויהושע
בן-נון וראשי אבות המטות
לבני ישראל: (ג) בגורל נחלתם
כאשר צוה יהוה ביד-משה
לתשעת המטות וחצי המטה:
(ג) כי-נתן משה נחלת שני
המטות וחצי המטה מעבר לירדן
וללויים לא-נתן נחלה בתוכם:
(ד) כי-היו בני-יוסף שני מטות

מנשה

דיא בעזיצונג יענער צווייא שטעממע אונד דעס האלבען שטאממעס, האטטע משה
יענוייטס דעס ירדן'ס זעלבסט פערטהיילט, יעדאך דען לויס בעשטימטע ער קיינען
בעזיטען אונטער איהנען. (ד) דען דיא וואהנע יוסף'ס מאכטען צווייא שטעממע

אויס

ר ש י

יד (א) אשר נחלו אותם. אשר הנחילו אותם: (ד) כי היו בני יוסף שני מטות. מתח שנט לוי:
באשר

ב א ו ר

לחצי בני מכיר, כי חצי האחר וחס בני גלעד, לקחו נחלתם בארץ כנען (ר"ק). (לג) הכתיב הזה
בבר נאמר בפרשה זאת פסוק י"ד ואך דרך נוחם הספר הזה להנפיל פסוקים (עיין לעיל י"ג ט"ו).

למקניהם

מִנְשָׁה וְאַפְרַיִם וְלֹא־נַחֲנוּ חֶלֶק
לְדָוִיד בְּאֶרֶץ כִּי אִם־עָרִים לְשִׁבְתָּ
וּמִגְרִישֵׁיהֶם לְמִקְנֵיהֶם וּלְקִנְיָנָם:
(ה) כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
בֶּן עֲשׂוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲלֶקוּ אֶת־
הָאָרֶץ: (ו) וַיָּגֶשׁוּ בְנֵי־יְהוּדָה אֶל־
יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל וַיֹּאמֶר אֵלָיו כָּלֵב
בֶּן־יִפְתָּה הִקְנִי אֶתְּהָ יָרֵעַת אֶת־
הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים עַל אֲדֹתַי
וְעַל־אֲדֹתַי בְּקֹדֶשׁ בְּרָנֶע: (ז) בֶּן־
אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בִשְׁלַח מֹשֶׁה
עַבְד־יְהוָה אֹתִי מִקְדָּשׁ בְּרָנֶע
לְרַגֵּל אֶת־הָאָרֶץ וְאָשַׁב אֶתֹּךְ דָּבָר
כַּאֲשֶׁר עַם־לִבִּי: (ח) וְאֹתִי אֲשֶׁר

אִיִּים, נִעְהַמְלִיךְ מִנְשָׁה אִינֶר
אִפְרַיִם, דְּאָרוֹם וּוְאָרֶר דְּעֵן
לִיִּים קִיִּין אֲנִטְהִיִּיל אֵן דְּעֵם
לֶאֱנַדֶּע בְּעִשְׂמִיסְמִט, בְּלֹאִם
אִיִּינִיגֶע וּוְאֶהֱנִשְׁמַע־דִּמְעָנֶעכֶסְט
אִיהֶרֶען פֿרִייעֵן פֿלֶעט־צֶען פֿיר
אִיהֶרֶע הֶעֱעֶרדֶען אִינֶר הָאָם
כַּע. (ה) וּוִיֵּא דֶער עוֹיִיגֶע
דְּעֵם מֹשֶׁה בַּעֲפֹאֲהֶלֶען הָאָמֶט
טַע, וְאֶ טַחֲאֲטֶען דִּיא קִינֵי
דֶער יִשְׂרָאֵל, אֲוִנֶר טַהִיִּיל־
טַען דֶּעמֶנֶאך דִּיא לֶאֱנַד אֲוִנֵי
טַע־רִיך. (ו) דִּיא זֶעהֶנֶע
יְהוּדָה'ס טַרֲאֲטֶען הִיִּין פֿאָר
יְהוֹשֻׁעַ צו גִּלְגָל, אֲוִנֶר כָּלֵב
וְאֶהֱיִפְיִנָה'ס דֶּער קִנְיִשְׁפֿרֶאך
צו אִיהֶם: דִּיא קֶענֶסְט דִּיא
פֶֿעֶר־הִיִּסוֹנֶנ, דִּיא דֶער עוֹיִיגֶע
גֶענֶען מֹשֶׁה דְּעֵן נֶעמְט־לִיכֶען
מֶאֶן, וְאֲוֹאֶהֶל מִיך אֶלֶם דִּיך
בַּעֲטַר־עֶפֶעֶנֶר, צו קֹדֶשׁ בְּרָנֶע
אֲוִיסֶנֶע שְׁפֶרֶאָכֶען הָאָמֶט. (ז) פֿיר־
צִיג יֶאֱהֶרֶע וּוְאָר אִיך אֶלֶם,
אֶלֶם מֹשֶׁה דֶער קֶנֶעכְט דְּעֵם
עוֹיִיגֶען, מִיך אֲוִיסֶנֶע־טַע־פֿאָן

עלו

קֹדֶשׁ בְּרָנֶע, דִּיא לֶאֱנַד אֲוִיסֶנֶע וְקֹדֶשׁ אֶפֶטֶען, אִיך בְּרֶאָכְטֶע אִיהֶם אֲוִיסֶנֶע קֹנֶפֶט
מִיט, אֶנֶאך מִינֶער אֲוִיסֶנֶען אֲוִיסֶנֶע צִיִּיגֶונֶג. (ח) מִינֶע כִּרִידֶער אֶכֶער דִּיא מִיט

סיר

ר ש י

(ו) כַּאֲשֶׁר עַם לִבִּי. וְלֹא כַּאֲשֶׁר עַם פִּי שֶׁהִמְרָגִילִים הָיוּ בַּעֲלֵה אֶחָת וַיִּרְא כָּלֵב לִומר לָהֶם שֶׁלֹּא
יִחַדֶּר כְּמוֹתֵם וְכִשְׁכֹּל הַנְּחִישִׁים זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁם עֶקֶב הִיתָם רוּחַ אֶחָת עִמִּי (בַּמִּדְבָּר י"ד) אֵלֶּהֶם קוֹמ' לָהֶם
אֶחָד

ב א ו ר

י"ד (ד) לְמִקְנֵיהֶם וּלְקִנְיָנָם, כַּחַז הַר"ק: כְּחֶרְגוֹמוֹ לְבִיעִירֵיהוֹן וּלְגִיתִיָּהוֹן, ר"ל בְּהֵמוֹת גְּדוֹלוֹת
וּבְהֵמֹת דְּקוֹת, ע"כ. וּלְפ"ו מְנוּאָה גַם סֵה הַנּוֹ"ן לְהַקְטִין כְּמוֹ בְּמֵלֶת אִישׁוֹן, (עֵיִן מִסְלִישׁ
הַשְּׂמֹת לְרֵעִי הִיקֶר ל' חִיִּיק מִתְּהֹעֶר זֵיטֶע 10), אִולֵם אֲוִינֶקֶלִים חֶרְגַם מִקְנֵיהֶם וְקִנְיָנָם וְכֹל
בְּהֵמָתָם (כְּרֹאשִׁית ל"ד כ"ג) גִּיתִיָּהוֹן וְקִנְיָנָהוֹן וְכֹל בְּעִירָן, הִרִי שְׁחֶרְגַם מִקְנֵה בָּשָׂם גִּיתִיָּהוֹן. וְכַשֵּׁים
אֶשֶׁר הַר"ק: וְכַאֲמֹר מִקְנֵה וְקִיִּין, הֶאֱחָד עַל הַבְּהֵמוֹת, וְהֶאֱחָד עַל אֶשֶׁר נִכְסִים, זֶה נִכּוֹן לְדַעְמִי.
(ו) וַיָּגֶשׁוּ בְנֵי יְהוּדָה, זֶה הִ' קֹדֶשׁ כִּיבוֹשׁ הָאָרֶץ, וְהוּא הַסְּפֹר הֶעֱנָמוֹ אֶשֶׁר בָּרַח לֵעִיל (י'
ל"ו ל"ז ו"א כ"א) וְכַסְפֶּר שׁוֹכֵטִים (א"י), וְכַאֲוֹ בְנֵי יְהוּדָה עַם כָּלֵב לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ, כִּי הֵם הָיוּ
בְּעֹזֶרֶת כָּלֵב לְלַכּוֹד אֶת מְדִינָן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּשּׁוֹפְטִים. (ו) כַּאֲשֶׁר עַם לִבִּי, לֹא לִמְעַן הַקּוֹף
לְמַעַן דְּבַרְתִּי טוֹב, אֶךְ כַּאֲשֶׁר עַם לִבִּי דִּבַּרְתִּי, וְכֵן חֶרְגַם הִרֵב הַמְחִיגַם, וְלִמְפֹרֶשִׁים דַּעַת אֶחָת

בזה

עָלוּ עִמִּי הַמָּסִיו אֶת־לֵב הָעָם
וְאֲנֹכִי מִלֵּאתִי אֶת־רֵי יְהוָה אֱלֹהֵי:
(ט) וַיִּשְׁבַּע מֹשֶׁה בְּיוֹם הַהוּא לֵאמֹר
אִם־לֹא הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַכְתָּ רִגְלְךָ
בָּהּ לָךְ תִּהְיֶה לְנַחֲלָה וּלְבִנְיָךְ עַד־
עוֹלָם כִּי מִלֵּאתִי אֶת־רֵי יְהוָה אֱלֹהֵי:
(י) וְעַתָּה הִנֵּה הַחַיָּה יְהוָה אוֹתִי
כָּאֲשֶׁר דִּבֶּר וְהָ אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ
שָׁנָה מֵאָז דִּבֶּר יְהוָה אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה אֶל־מֹשֶׁה אֲשֶׁר־הִלֵּךְ יִשְׂרָאֵל
בַּמִּדְבָּר וְעַתָּה הִנֵּה וְאֲנֹכִי הַיּוֹסֵפֶן
חָמֵשׁ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה: (יא) עוֹדֵנִי

היום

וועהרענדר ישראל אין דער וויסטע הערום וואנדערן מוסטע, דען עבען הייטע בין
אין פֿינף אונד אַכטציג יאָהרע אַלט געוואָרדען, (יא) דענאָך בין איך הייטע
עבען

ר ש י

אחד נפה ואחד כלל: (י) זה ארבעים ומאז שנה. למדנו שזה כניבוס הארץ שבע שנים שהרי
בשנה השנית שלח משה המרגלים נשאו שלשים ושמונה שהלכו במדבר ושבע שנכחו הרי ארבעים
ומאז

ב א ו ר

זה • (ח) המסיו, לדעת ר' יהודה הוא הפעיל מנ"ה, וראוי האסיו כמו הגלוי או המסיו
על דרך מסיו (אס גם זה מהקל) ובא על משפט לשון ארמית, ולר' משה קמחי דעת אחרת,
(עיין רד"ק). והרב ר' אלי' בחור בהגהותיו למכילת שרש מסה אחר: ובכוב הספרים כל אלו
היו"ן שרוקים בטעות, ע"ה • (ט) וישבע משה, אין ספק כי כן ה', אס גם לא נזכר מזה
בתורה • דרכה רגלך, חכרון, כמ"ש ויבוא עד חכרון (במדבר י"ג כ"ד) • (י) בן חמש ושמונים
שנה, חכמיו ז"ל והמפרשים בקשו חכמוות נבית למלאות החסרון בענין הזה, כי משה ה' בן
שמונים שנה נעמדו לפני פרעה בפעם הראשון (שמות ז'), ובשנה השנית ללחא בני ישראל ממלכים
נשלחו המרגלים, ובן מאה ועשרים ה' משה נמותו (דברים ל"א ב' ול"ד ז'), וא"כ לא עמדו
ישראל במדבר אחר שלוח המרגלים כ"א ל"ט שנים, וכן דעת הרלב"ג, ולדעת חז"ל כי משך
זמן המכות במלכים ה' כמו שנה, נשארו אך ל"ח שנים, ולפי הנחה הזאת הוכיחו מויאשר כלל
בן שמונים ומאז שנה (אשר לדעתם נאמר זה אחר כיבוס הארץ) כי שבע שנים נכשו, א"כ יהיו
ארבעים שנה של דור המדבר, ארבעים חסר אחת או שתיים. ולו הרעה לי לחלק על הקדמונים
הייתי אומר, כי ארבעים שנה במדבר היו שלמות, כי דבר ה' יקום לעולם, עליו אין להוסיף,
וממנו אין לגרוע, והכחוב אומר במספר הימים אשר חרתם את הארץ ארבעים יום, יום לשנה
יום לשנה תשאו את עונותיכם ארבעים שנה (במדבר י"ח ל"ד), ואיך יהי' זה על דרך בלתי מדויק?

עבדן וא' ריסטיג, וויא אן יענעם
טאנע דא מיך משה אויסוואנד-
טע; וויא מיינע קראַט דא-
מאהלס וואר, וא' איזט מיינע
קראַט הייטע, זאיוואהל צום
קאמפפּע אלס אויך אנצופיה-
רען אונד איינצולייטען. (יב) נון
וואהל אן! גיב מיר דיעזעס גע-
בירגע. פֿאָרעדער עוויגע דא-
מאלס געשפראַכען האט, וויא
דוא עס אן יענע טאנע זעלבסט
געהערט; דען עס זינד דיא
ענקיס דאזעלכסט, אונד שטער-
טע גראַס אונד פֿעסט, פֿיעל-
לייכט שטעהעט מיר דער עווי-
גע ביא, דאס איך זיא פֿער-
טרייבע, וויא דער עוויגע גע-
שפראַכען. (יג) יהושע ווינשטע
איהם גליק, אונד גאב דעם
כלב זאָהן יפנה'ס חברון צום
אייגענטהומע. (יד) דאָהער
בליעב חברון דעם כלב זאָהן
יפנה'ס דעם קנויטען צור בע-
זיטצונג איין דענקמאהל דיועס
טאנעס. ווייל ער פֿאלל קאמ-
מען דעם עוויגען, דעם גאט-
טע ישראל'ס ערגעבען וואר. (טו) דער נאָמע חברון'ס וואר פֿאַר צייטען קריח ארבע
(ארבע'ס שטאָדט) נאָך יענעם מענשען דער דער גרעסטע אונטער דען ענקיס
וואר

הַיּוֹם הָזֶה כִּי אֲשֶׁר בְּיוֹם שְׁלַח אֹתִי
מִשָּׁה כִּלְחִי אֲנִי וּכְלַחִי עָתִידָה
לְמַלְחָמָה וּלְצִאת וּלְבוֹא:
(יב) וְעַתָּה תִּגְהַלֵּי אֶת־הַהָר הַזֶּה
אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה בְּיוֹם הַהוּא כִּי־
אַתָּה שָׁמַעְתָּ בְּיוֹם הַהוּא כִּי־
עֲנִיקִים שָׁם וְעָרִים גְּדֹלוֹת בְּצֻרוֹת
אֵלֵי יְהוָה אֹתִי וְהוֹרֵשְׁתִּים
כֹּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: (יג) וַיְבָרֶכְהוּ
יְהוֹשֻׁעַ וַיִּתֵּן אֶת־חֶבְרוֹן לְכִלְב
בֶּן־יִפְנֶה לְגַחֲלָה: (יד) עַל־כֵּן
הִיתָה־חֶבְרוֹן לְכִלְב בֶּן־יִפְנֶה
הַקְּנִזִּי לְגַחֲלָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה יֵעַן
אֲשֶׁר מָלָא אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל: (טו) וְשֵׁם חֶבְרוֹן לְפָנִים
קָרִית אַרְבַּע הָאָדָם הַגָּדוֹל

בענקיס

ר ש י

וחמש: (טו) האדם הגדול בענקים הוא. אניהס של אחימן שני ותלמי ארבע היה שמו. ד"א
על

ב א ו ר

וגם שמנים של משה יראה לי מספר מנימס, הלל הכתוב דק באהרן ואמר בן שלש ושמנים שנה
אך מה שנאמר במיתת משה בן מאה ועשרים שנה, אולי אהו הכתוב מספר מסוים כדרכו. —
ובזה יסודו כל השפקות הנופלים בזה הענין, וגם מעשה דכלב הנזכר פה, הים קודם שנגנז כל
הארץ לפניו, כאשר בארנו לעיל, וא"כ אין אמתו יודע עד כמה ארצו ימי הכנע, כי הכתוב
סתמו באמרו (לעיל י"א י"ח) ימים רבים עשה וגו', גם על שבע שחלקו כנע אמר הרלב"ג ולא
ידעתי לזה סמך שלם, ע"כ, ויפה דבר, כי הרא"י שהביא הכד"ק מן יחזקאל (מ' א') הלא מלושה
עד מאוד, ואין להאריך. (יא) ככחי או וככחי עתה, כמו במוך כפרעה ודומיהם. למלחמה,
(א"ה): או למלחמה להיות באחד אנשי הלוחמים איש כנגד איש, או לכחל ולבוא להיות שר הכנע
המבין במערכת מלחמה כיום קרב. (יב) אוהי, כמו אחי בדגש, ורבים בן ובפרט בספר ירמיה.
(יג) ויחן אח חברון לשלב, פי' שדה העיר ומלרה, כי העיר עלמה היתה ללויס, כנזכר (לקמן

וואר. אונד דאז לאנד ער
האלטע זיך פאם קריגע.

בענקים הוא והארץ שקטה
ממלחמה:

טו (א) ויהי הגורל למטה בני
יהודה למשפחתם אר-

גבול אדום מדבר צן נגבה
מקצה תימן: (ב) ויהי להם גבול
נגב מקצה ים המלח מן הלשון
הפנה נגבה: (ג) ויצא אל מנגב
למעלה עקרבם ועבר צנה ועלה

מנגב
צאג זיך וידליך פארט אבערהאלב עקרבם, איבער צון, אונד שטיג נאך וידען ביז קרש
ברנע

ר ש י

על שם האז וג' הבנים שכן קוראן אותם ילדי הענק: והארץ שקטה ממלחמה. מוסב לענין
הראשון לאחר שבע שכנשו סביבותיהם נכנעו האמוריים ולא נאספו עוד למלחמה עליהם לנך
התחילו לעסוק לחילוק הארץ. ומדרש אגדה האדם הגדול בענקים הוא אברהם אבינו הוא
שגרם להם שהארץ שקטה ממלחמה ארבעים שנה שנחשבו במדבר בשבר שבדו את הזקן
בקריית ארבע שאמרו לו נשיא אלהים אתה בחובנו (בראשית כ"ג):

טו (א) אל גבול אדום. סמוך למיצר אדום: נגבה. בתחום מלך דרומי של ארץ ישראל: מקצה
תימן. בסוף כל המלך: (ב) ויהי להם גבול. מלך דרומי של יהודה: מקצה ים המלח. הוא
מקלוע דרומית מזרחית של ח"י באלה מסעי: מן הלשון. של ים: (ג) וילא אל מנגב למעלה
עקרבם. חינו אומר וילא וגבול ואלה במקום שחוט של גבול בולט אל החץ או כונס
לכד פנים שאינו הולך מבין ובין הוא בולט אל החץ ובא מנגב למעלה עקרבם גדרים של
מעלה עקרבם נמלא שמעלה עקרבם לפניו מן החוט ועבר ובא לו אל המערב: נגבה. ללון
וכל תיבה שריבה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה: ועלה. כל מה שהוא עולה מן
המזרח לכד ירושלים הוא עולה ומירושלים והלאה הוא יורד כאן למדנו שירושלים גבוה מכל
ארץ ישראל וירושלים אינה נזכרת במלך זה שנמלך לפניה של יהודה היתה כמו שאמר בענין:
ועלה

ב א ו ר

כ"א י"ג (יד"ק). (טו) והארץ שקטה ממלחמה, באותו הלשון עלמו סיים הסופר פרשה
י"א אחר שם נאמר כריתות הענקים, וגם זה לעד כי שתי הפרשיות מעשה אחד יספרו.

טו (א) מקצה תימן, כל המפרשים פירשו מקצה תימן כמו מקצה נגב, כלומר לא כל דרום
הים הגבול, אך מקצה דרומית, ואינו מוכרח, כי מלכנו עיר ששמה תימן בארץ אדום (יחזקאל
כ"ה י"ג), וכן נזכר ארץ התימני (בראשית ל"ו ל"ד). (ב) גבול נגב, עתה יבאר את כל הגבול
נגב כפרט. מן הלשון, הוא לשון ים (שעורלונגע), וי"ת מן כיסא, והוא סלע, וכן תרגם כל
לשון ים הנא בספר יהושע כ"א י"א, אולם והמרים ה' את לשון ים מלכרים (ישעי' י"א ע"ו) תרגם
לשון ים, ואולי יוכחן ראה או ידע כי אין לים המלח (אשר עליו מוסב כל לשון הים האמור
ביהושע) שום לשון, ובאשר באמת עוד עתה לא נמלא לו עד היום הזה, ולכן פירש שהוא סלע.
ואמר

מִגֵּב לְקֶדֶשׁ בְּרִנֵּעַ וְעֵבֶר הַצִּירוֹן
וְעָלָה אֲדָרָה וְנָסַב הַקִּרְקָעָה:
(ד) וְעֵבֶר עֲצֻמוֹנָה וַיָּצֵא נָחֳלִי
מִצָּרִים וְהָיָה תְּצַאֲוֹת הַגָּבֹל יִמָּה
וְהָיָה לָכֶם גָּבֹל נֶגֶב: (ה) וְגָבֹל
קִדְמָה יִם הַמֶּלֶח עַד-קֶצֶה תִּירָדֹן
וְגָבֹל לְפָאֵת צְפוֹנָה מִלְשׁוֹן הַיָּם
מִקֶּצֶה הַיָּרְדֵּן: (ו) וְעָלָה הַגָּבֹל
בֵּית חֶגְלָה וְעֵבֶר מִצְפּוֹן לְבֵית
הָעֶרְבָה וְעָלָה הַגָּבֹל אֲכֹן בֶּהֱן
בֶּן-רְאוּבֵן: (ז) וְעָלָה הַגָּבֹל וְדָבָרָה
מֵעֵמֶק עֲכוֹר וְצְפוֹנָה פְּנֵה אֶל-

הגלגל

והיו קרי

ברנע, חצרון פֶּאֶרְבִּיָּא, נֶאֱחַ
אדר הַינוּף, אונד ווענדעטע
ויד נֶאֱחַ קרקע: (ד) וְאֲדָרָה צָאג
זיא ויד עצמון פֶּאֶרְבִּיָּא אונד
גיננ הַינוּם ב'ו' אן דען באך
מצרים', זא דאס דער שלום
דער גרענצע אום מערע וואר.
"דיעזעס זיין איך דיא מ'ט
טעגליכע גרענצע". (ה) דיא
עסטליכע גרענצע וואר דאן
זאלצמער ב'ו' אן דען אויס-
פֶּלום דעס ירדן: דיא גרענ-
צע דער גערדליכען זייטע פֶּינג
פֶּאָן דער מערעסצונגע אן,
פֶּאָם אויספֶּלום דעס ירדן',
(ו) אונד דיא גרענצע שטיעג
אויסווערטס געגען בית חגלה,
אונד צאג ויד נֶאֱרֶדווערטס
אויף בית ערכה, דאן ערהאב
זיין ויד געגען אכן בהן (זא גע-
נאנט) נאך דעם זאנהע
ראובן'ס: (ז) דיא גרענצע ערשטרעקטע ויד פֶּערנער געגן דביר פֶּאָן עמק עכוור אויס ויד נֶאֱרֶד-
ווערטס

ר ש י

ועלה מגב לקדש ברנע. החוט הולך לדרומה של קדש ברנע ומזאת קדש לפניו מן החוט:
ועבר חצרון. לזד המערב הוא מונה והולך עד והיו חולאותיו הימה: (ד) חולאות. סופו
של מיצר אל הים הגדול שהוא מיצר מערבי לכל ארץ ישראל נמצא גבול יהודה מחזיק כל
ארבעה של ארץ ישראל מן המזרח למערב ועומד בדרומה של ארץ ישראל. (ה) וגבול קדמה.
חוט המתוח למיזר מזרחי של יהודה: ים המלח. שהוא מקצוע דרומית מזרחית לארץ נאלה
מסעי: עד קצה הירדן. רחבו של גבול יהודה אינו אלא כנגד ים המלח עד מקום שהירדן
נופל בים המלח שהירדן חף הוא במיזר מזרח של ארץ כנען כמו שנאמר נאלה מסעי (נמדבר
ל"ד) במיזר מזרחי וירד הגבול הירדנה והיו חולאותיו ים המלח שהוא במקצוע וגבול לפאת
צפונה חוט מיצר המתוח למיזר צפון מן המזרח למערב מלשון ים המלח ממקום שהירדן נופל
בו שאמרנו שם בלה רוחב גבול המיזר המזרחי ועלה לזד המערב בית חגלה ועבר החוט
מלפון לבית הערבה בדרומה של א"י בית הערבה נמצא בית הערבה בחזק גבול יהודה לפניו
מן החוט: (ו) ועלה הגבול וגו' אכן בהן. כל מה שהולך עד ירושלים הוא עולה: (ז) ועלה
הגבול לבירה מעמק עכוור. שהיה מעמק עכוור בין אכן כהן לבדיר: ולפונה פונה אל הגלגל.
וכשגגיע

ב א ו ר

ואמר הרד"ק בשרשים סלע כדמות לשון. (ד) זה יהיה לכם, כנר הרגיש הרד"ק שהיה לו לומר
לכם, כי הפרשה היא אך ספור דברים, ולדעתי נחן יהושע לכל ראשי שנט ושנט מגלות, כהן
היו נרשמים גבולי וערי נחלמו, ושם דבר נזכר, ומן המגלות האלה העתיק המאסף ספר יהושע
את כל הדברים האלה, וא"כ אין מן המימה אם העתיק פעם אחת הדברים כנחמס ונלשונם.
(ו) אכן בהן בן ראובן, ימנן כי במקום הזה הוקם למנה מה אכן, לזכר איש כהן בן ראובן שמו.
(ו) ע"י

הַגִּבּוֹל לְאֶשֶׁר-נִכַּח לְמַעַל
 אֲדָמִים אֲשֶׁר מִגֵּב לַנָּחַל וְעֵבֶר
 הַגִּבּוֹל אֶרֶץ-מִי עֵין-שֶׁמֶשׁ וְהָיוּ
 תְּצַאֲתֶיךָ אֶל-עֵין רִגְלִי: (ח) וְעַל־הָ
 הַגִּבּוֹל גִּי בֶן-הַנֶּחֱם אֶל-כְּרֶחֶף
 הַיְבוּסִי מִגֵּב הָיָא יְרוּשָׁלַם וְעַל־הָ
 הַגִּבּוֹל אֶרֶץ-רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עַל-
 פְּנֵי גֵי-הַנֶּחֱם יָמָה אֲשֶׁר בְּקֶצֶר
 עֶמֶק-רַפָּאִים צְפוֹנָה: (ט) וְחָאֵר
 הַגִּבּוֹר מִרֹאשׁ הָהָר אֶל-מַעֵין מִי
 נִפְתּוֹחַ וַיֵּצֵא אֶל-עֵרֵי הָר-עֶפְרוֹן

ווערטס גענען גלגל לענקער,
 גענענאכער דעם האָווענע
 אדומים זינליך פֿאַם טהאַלע,
 זאָדאָן צאָן זיך דיא גרענצע ביז
 אַראָוויאָסער עין שמש, אונד
 ערר יכטע איהר ציעל בייא עין
 רגל. (ח) פֿערנער צאָן זיך
 דיא גרענצע צום טהאַלע בן
 הנום הין, אויף דער מיטטענ-
 ליכען זייטע פֿאַן יבוס, דאָ
 איזט ירושלים, זיך ערשטרע-
 קענד ביז צום גיפֿעל דעם
 בערגעס פֿאַר דעם טהאַלע
 הנום וועסטליך, אַם אייסער-
 סטען ענדע דעם טהאַלעס
 רפאים גערדליך. (ט) היר
 וואַנד זיך דיא גרענצע פֿאַם גי-
 פֿעל דעם בערגעס צור קוועל-

לע דעם וואָססערס נפתוח אונד דראַנג ביז צו דען שטערטען דעם געבירגעס עפרון.

זיך

ר ש " י

ובשמגיע כנגד הגלגל מרחיב הגבול ויולא חוט המיזר לזד הכפוןאל הגלגל אשר הוא נוכח מעלה
 אדומים אשר המעלה בדרום הנחל נמלא הנחל חוץ מן החוט שלא בגבול יהודה: מגב לנחל.
 עמק ומדרון היה בלא מים: אל עין רוגל. מעיין הכובסים תרגם יונתן עין קלדא וקורא
 את הכובס רוגל על שם שזועט את צנדי הכמר ברגליו פולין בלע"ז: (ח) ועלה גי בין הים.
 עודנו עולה מעט עד עין עיטס ומאס והלאה הוא יורד וזהו שאמרו רבותינו ז"ל בשקטת ק"ש
 סבו' למבנייה בעין עיטס שהוא גבוהה מירושלים מעט: אל כחף היבוסים מגב. נמלאה ירושלים
 חוץ מן החוט ואינו בגבול יהודה אלא בגבול בנימן שהוא בלפניו של יהודה: (ט) וחאָר. לשון
 ונסכ בעוגל כמו ובמחוגה יתארהו (ישעי' מ"ד י"ג) וי"ת את כלס ויסקר: וילא אל ערי הר
 עפרון

ב א ו ר

(ז) עין רגל, הוא סמך לירושלים (שמואל א' י"ז כ"ז, ומלכים א' ח' ט'). וי"ת לעין קלדא, והוא
 מעין כובס, ונקרא הכובס רגל, לפי ששפסף ברגליו בעת שכתב, (דש"י רד"ק). ויש אומר כי
 רוגל הוא מענין לרגל את הארץ (קונדטשפטרקוועלע), וקלת סמך לזה במקום הנזכר בשמואל
 ע"ס, ואין להאריך בשמות אשר אין לנו אל תבונתם (א"ס: רוגל, לועזרש"י פולין וזה foulon
 ופולקער). (ח) גי בין הנום, הגי הזה נקרא בן הנום, בני הנום גם הנום סתם, וסם ה' הכפת
 מקום כמה לליל מולך להעביר את בניהם באש (ירמ' י"ז ל"א), ולדעת המפרשים נקרא בעבור זה מקום
 משפט הרשעים גיהנם. עמך רפאים, י"ת מישר גברא, מירוש ענקים, כמו ארץ רפאים, וידוע כי
 גם המתים יורדי בור יקראו רפאים, רפאים יקומו (תהלים פ"ח י"א) וכדומה, ויראה לי הטעם כי
 הרפאים היו מזרע הנפילים (ג'יג'יכטען) ואולי הוא משמות המתהפכים, והענין פראים מן פרא
 אדם, והמה הושלבו משמים לארץ תחתיות (טערטרוורס) בעת הלחמם עם אל עליון, כנודע
 לכל קורא בספר הבלי הקדמונים (מיטהקאָג'יע) ולזה נקראו כל שוכני בור בשם רפאים. —
 (ט) וחאר, י"ת ויסקר שהוא ענין סבו, כמו ובמחוגה יתארהו (ישעי' מ"ד י"ג).

וְיָד נָאךְ בַּעַל וַיִּנְדַּענֵד, דָּאז
אִיזט קִרְיַת יַעֲרִים. (י) פֶּאָן בַּעַל
אִיזט לַעֲנֻקְטַע וְיָד דִּיא גִרְעֻנְצַע
וועס טווערטס צום געברעג
שעיר הַיֵּין, אונד גִּינַג נַעֲרַדְלִיכֶּער
וַיִּטַּע נָאךְ דַּעַם בַּעֲרַנַע יַעֲרִים,
דָּאז אִיזט כַּסְלֹון, וְיָד וַעֲנַקְעֵנֵד
נָאךְ בֵּית שֶׁמֶשׁ, הַמְנַה פֶּאָר־
בֵּימָא. (יא) דָּאן צָאָג וְיָד דִּיא
גִרְעֻנְצַע אִיזט ווערטס נָאךְ דַּעַר
נַעֲרַדְלִיכֶּען וַיִּטַּע עֲקָרוֹן, וְיָד
וַיִּנְדַּענֵד גַּעֲנֹן שַׁכְרוֹן דַּעֲנֹן בַּעֲרַנַג
בַּעֲלָה פֶּאָר־בֵּימָא אונד יכנאל
עֲרִיבֶּעֵנֵד; דַּעַר שְׁלוֹם דַּעַר
גִרְעֻנְצַע וואַר אַם מַעֲעֶרַע.
(יב) דִּיא וועס טלִיכֶּע גִרְעֻנְצַע
וואַר דָּאן גִּרְאַסַּע מַעֲעֶר אונד
דַּעסֶסֶען אַפֶּעֶר. דַּעַם אִיזט
דִּיא גִרְעֻנְצַע דַּעַר זַעֲהַנַע
יְהוּדָה'ס רִינְסֶאמֹם, נָאךְ אִיה־
רַעֲן פֶּאָמִילִיעֹן. (יג) אונד דַּעַם
כִּלְבֻזָּהֵן יִפְּוֹנָה'ס נָאכְ עַר וַיִּי־
נַעֲן אַנְטֶהִייל אונטער דַּעֲן זַעֲה־
נַעֲן יְהוּדָה'ס, נָאךְ דַּעַם אִיזט
שַׁפְּרוּכֶּע דַּעַם עוֹוִיגֶען אֵין יְהוֹשֻׁעַ
נַעֲהֶסֶלִיךְ דִּיא שְׁטָאָרַט אַרְבַּע'ס

וְחֹתֶנֶת הַגָּבֹול בַּעֲלָהּ הִיא קִרְיַת
יַעֲרִים: (י) וְנֹסֵב הַגָּבֹול מִבַּעֲלָהּ
יָמָה אֶל־הָר שְׁעִיר וְעֵבֶר אֶל־
כְּתָף הַר־יַעֲרִים מִצְפּוֹנָה הִיא
כַּסְלֹון וַיִּרְדּוּ בֵּית־שֶׁמֶשׁ וְעֵבֶר
הַמְנַה: (יא) וַיָּצֵא הַגָּבֹול אֶל־כְּתָף
עֲקָרוֹן צְפּוֹנָה וְחֹתֶנֶת הַגָּבֹול
שַׁכְרוֹנָה וְעֵבֶר הַר־הַבַּעֲלָה וַיָּצֵא
יְכִנָּאֵל וְהָיוּ תְּצִאֹת הַגָּבֹול יָמָה:
(יב) וְגָבֹול יָם הַיָּמָה הַגָּדוֹל וְגָבֹול
זֶה גָבֹול בְּנֵי־יְהוּדָה סָבִיב
לְמִשְׁפַּחְתָּם: (יג) וּלְכִלְבֹּן בֶּן־יִפְנֶה
נָתַן חֵלֶק בְּתוֹךְ בְּנֵי־יְהוּדָה אֶל־
פִּי־יְהוּדָה לַיהוֹשֻׁעַ אֶת־קִרְיַת
אַרְבַּע אָבִי הָעֵנֶק הִיא חֶבְרוֹן:
(יד) וַיִּרְשׁ מִשָּׁם כָּלֵב אֶת־שְׁלוֹשָׁה

דַּעַם שְׁטאַמֶּמֶפֶּאָטערס עֵנֶק'ס רַיעוועס אִיזט חֶבְרוֹן. (יד) כִּלְבֹּן פֶּערטריעב פֶּאָן דָּא דִּיא דִּרְיִיא

ר ש " י

עֶפְרוֹן. הַמוֹט יוֹלָא לֵאד הַלְפֹון וְהַגָּבֹול הַרְחִיב עַד עֵרֵי הַר עֶפְרוֹן: וְחֹתֶנֶת הַגָּבֹול בַּעֲלָהּ. אֵין
זֶה לֵאד הַמַּעֲרֵב אֵלֶּה הַבְּלִיטָה לֵאד לְפִין: (י) וְנֹסֵב הַגָּבֹול מִבַּעֲלָהּ יָמָה. עַכְשָׁיו חוֹזֵר לְמִנְיֵינוּ
הַרְאָזֵן מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב: אֵל כַּחַף הַר יַעֲרִים מִלְפָּנֶיהָ. שְׁהִיהַ מוֹט בְּלִפְנֵיהָ אֵל הַר יַעֲרִים
נִמְלָא הַר יַעֲרִים בְּתוֹךְ גָּבֹול יְהוּדָה לְפָנִים מִן הַמוֹט: (יא) וְהָיוּ תוֹלָאוֹת הַגָּבֹול. סוֹף הַמִּזְרָה:
יָמָה. אֵל יָם הַגָּדוֹל שְׁהוּא מִזְרָח מַעֲרָבִי: (יב) אֵל פִּי ה' לַיהוֹשֻׁעַ. כִּמָּה שְׁאֵמֶר הַקֶּבֶ"ה לַיהוֹשֻׁעַ:
(יג) וַיִּרְשׁ מִשָּׁם כָּלֵב. לֵאחֶר מִיתַת יְהוֹשֻׁעַ כִּי עֲדִיין צִמִּי יְהוֹשֻׁעַ לֹא נִלְכְּדָה חֶבְרוֹן כִּמָּה שְׁאֵמֶר
נִסְפֵר

ב א ו ר

(י) הַר שְׁעִיר, אֵין זֶה הַר שְׁעִיר הַיּוֹדֵעַ בְּסֵם אֱדוֹם, אֵלֶּה הַר אֶמֶר נֶאֱרַךְ כְּנַעֲן. (יב) וְגָבֹול, עֵינֵן מָה
שְׁכַחְנוּ לַמַּעֲלָה (י"ב כ"ג) וַיִּהְיֶה פֶּה שֶׁסְּעִיר. (יג) וְלִכְלֵב בֶּן יִפְּוֹנָה, כִּנְרִיאֵר וְנִשְׁנֶה סִיפּוֹר זֶה
פַּעֲמִים, וְאֵין לְתַמּוֹה עַל זֶה, הֵלֵךְ כִּנְרִיאֵר הוֹדַעְנוּ כִּלְמִלּוֹקֶת הַאֲרֵץ הַעֲמִיק סוֹפֵר אֶחָד מֵאוֹמֵר
מִנְתָּנִים וּמִגִּלּוֹת אֲשֶׁר הִים בִּיר נְשִׁאֵי הַעַם, וְלִכְן סִיפֵר כֵּל מָה שְׁמַלֵּא שֶׁס, אֵס גַּם נֹא כִּסְכֵר
הַזֶּה

בְּנֵי הָעֵנָק אֶת־שֵׁשִׁי וְאֶת־אֲחִימוֹן
וְאֶת־תַּלְמִי וְלִידֵי הָעֵנָק: (טו) וַיַּעַל
מִשָּׁם אֶרֶץ־יִשְׁבִּי דָבָר וְשֵׁם־דָּבָר
לְפָנִים קִרְיַת־סֶפֶר: (טז) וַיֹּאמֶר
כָּלֵב אֲשֶׁר־יָכָה אֶת־קִרְיַת־סֶפֶר
וּלְכָדָה וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־עַכְסָה בְּתִי
לְאִשָּׁה: (יז) וּלְכָדָה עָתִידָא לִבְנִי
קִנְיָאֲתִי כָלֵב וַיִּתֵּן לָהּ אֶת־עַכְסָה
בְּתוֹ לְאִשָּׁה: (יח) וַיְהִי וּבְבוֹאָהּ
וַתְּסִיתָהוּ לְשֹׂאֵר מֵאֵת־אָבִיהָ

ועהנע ענק'ם, דען ששי אחימון
אונד תלמי דיא ערצייגטען
דעם ענק. (טו) פֿאָן דאָ צאָג ער
הינוף געגען דיא איינוואוהנער
דביר'ס — דער נאמע דביר'ס
וואָר פֿאַר צייטען קרית ספר.
(טז) דאָ שפראַך כלב: ווער
קרית ספר אַנגרייפֿט אונד ער.
אַבערט, דעם ווילל איך מיינע
טאָכטער עכסה צום ווייבע
געבען! (יז) אונד עס ערצאָבער
מע זיא עתידאל וואָהן דעם קנו
דעם ברודערס פֿאָן כלב, אונד
ער גאָב איהם זיינע טאָכטער
עכסה צום ווייבע. (יח) זיא
וואָר קוים אַנגעקאָממען וואָ

פֿערלעעס זיא איהן, אום איהרען פֿאַטער נאָך אויף פֿרייעם פֿעלרע אַנצו־
שפרע.

ר ש י

בספר שופטים ולא נכתבה כאן אלא מפני השלוקה: (טו) קרית ספר. רבותינו אמרו אלו
כלכות שנשתכחו בימי אבנלו של משה שהחזיר עתניאל בן קנז מפלפולו: (יז) אחי כלב. מאמו:
(יח) ותלכנה

ב א ו ר

הזה כנר. (טו) דבר, הוא דבר הוא דברה הנזכר לעיל (י' ל"ח ו"ל"ט, וי"א כ"א, וי"ב י"ג)
ועוד בלו, הפסוקים האלה עד פסוק כ' בשופטים (א' י"א ט"ז) בשנוי לשון קלת. קרית
ספר, אמרו חז"ל כי בלשון פרסי וקוראין לספר דביר. (יז) אחי כלב, ובשופטים אמר ביתר
ביאור אפי' כלב הקטון ממנו ולדעת חז"ל היה עתניאל אח מאם, כי כלב הי' בן יפונה. ויותר
נראה דעת רד"ק כי קנז הי' ראש משפחה ולכן נקראו הבאים אחריו על שמו, ולזה מזכירו גם
כלב הקניזי. (יח) בבואה, כאשר באה אל בית אישה וכלב לזה אותה, או נאמר כאשר יבאה
מבית אביה לבוא לבית בעלה. וחסיחורו, י"ת ואמלכתי, נתייעלה עמו לשאול, וכן פי' רש"י
בשופטים, אולם אין זה מענין השם קיח, ורד"ק אמר כי הוא לא רצה לשאול, ורלב"ג
בשופטים פי' כי הוא שאל אך עדה מאביה ונתן לו, ואז הוסיפה היא לשאול עוד גלת מים,
ולדברי שניהם יחסרו איזה מלות, ובאמת אין זה רשוק, כי כאשר אמרנו זה פעמים, הבונה
הזה העתיק אך ממגלות הנמלכות ביד ראשי העם, ואם הי' נראה נחלת כל איש ואיש ובאיה
אופן הגיע אליה, ואם כן הוא, נאמר: כי במגלה אשר ממנה העתיק את הדברים האלה
היו נמחקים איזהו תיבות מרוב ימים, והשופר הנאשא הזה לא רצה למלאות הספרון מדעתו,
והניח הדברים כאשר מלאם. שדה, ובשופטים השדה, ואין שם כי שם הוא הנכון (*). יען הוא
שאל השדה הידוע שם גלת המים, אשר אליה שם מגמחו, ולא כדעת הרלב"ג שהנחתי,
ואולי לא היה השדה הזה ארץ זרועה, והוא לא ביקש המקום הזה אך כעבור גלת המים
להשקות

(*) כל חמנע מלחעירך קורא נעים! על כלל גדול אשר חקרתי וכן הוא, וזה: כי כל הפסוקים הם מדרך
הספור, הם מדרך המליכה, אשר יוכסלו בשני ספרים שונים כהנ"ך, יהי חמיר למחזיר בזמן קריאה במעלה,
ובמקום הזה כל חובל להחריך, ולהביא דמיות וכוונות למבין, אך לדוגמה שים נח לנגד עיניך שירת דוד
בשמואל ובתהלים את זה לעומת זה, ורחה למי יתר שאת וישר עוז? הלא תראה כי לאירה הנחמרי בתהלים
(המחזיר בזמן) פסלים לך כבוד המליכה.

שפרע'ען; ויא שפראנג פאם
עועל הערונטער, אונד כלב
פראנטע ויא: וואס איזט דיר?
(וט) דא שפראך ויא: גיב
מיר נאָהרונג, דען דוא האסט
מיר דיעזען טראַקען לאַנד
שטריך געגעבען, זאָ גיב מיר
אויך וואססערקוועללען —
אונד ערגאב איהר דיא אַבערן
אונד

שָׁלַח וַתִּצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר
וַיֹּאמֶר לָהּ בָּרַב מַה־לָּךְ:
(יט) וַתֹּאמֶר תְּנֶה־לִּי בָרֶכָה כִּי
אֶרֶץ הַנִּגְבַּתְתִּי וַתִּתְּנֶה לִּי גִלְתַּ
מִים וַיִּתֵּן לָהּ אֶת גִּלְתַּעֲלִיּוֹת וְאֵת

גלח

ר ש י

(יח) ותלנח. ואיתרכינה היטעה עולם ליפול לרגליו: (יט) תנה לי ברכה. פרוסה: ארץ הונג.
חרבה כמו חרבו פני האדמה (בראשית ח' י"ג) ומתרגם נגיבושייקא בלעז בית מנוגב מכל
טוב אדם שאין בו אלא תורה: נחתי לי כמו דברו לשלום (שם ל"ו ד') דבר אליו.
בני ינאנוני (ירמיה י' ב') ינאו ממני. בשלם (מ"א י"ט כ"א) בשל להם: גלח. מעינות:
ויהיו

ב א ו ר

להשקות בה שאר שדות. (א"ה: מה שכתב החכם המנאר וגם מה שפי' הרב האברנאל כי הית'
ההססה שיתן לה רשות לשאול היא מאניה, אינו מתקיר דעתי, ואם גם דרך הכתוב לקרר אין
דרכי להשמיט כל כך, ואם לא אנה הסיפר למלאות החסרון בדעת החכם המנאר, למה לא
מלאהו בספר שופטים כאשר שלח ידו להטיב הלשון אם? ולכי ראה להעלות אור חדש על זה
הכתב למרגמו ולבארו על דרך אחר; הנה ספר הכתוב ויהי כנראה ולא אמר כנראה, להעיר
שעור לא יורה מעל החמור ובדרך ראיה הארץ אשר נחן לה שהיא חרבה מאין מים, ומסיחהו
ענינו אז הוניהם בעלם אשר יכל לקראתה, כי לשון הסחה הוא ג"כ לשון הסרה כמו שפי'
הראב"ג ואף הסיחך מפי כר (איוב ל"ו ט"ו) כמו הסיחך, כמו ויסיתם חללים ממנו (ד"ב
י"ח ל"א) ובתרגום הכשדי שם פלאיך, וכן פי' הרד"ק בשורשיו ויסיתם כענין ויסירם, והנראה
אלי בזה כי טעם הסיחך וגם ויסיתם הוא כמו הסיחך, ויסיתם, במלוק סמ"ך בש"ן ימיות שהוא
מענין השמטה ועזיבה, כמו וסית ממני (איוב י' ב') שפירשו המפרשים הרף ממני, וכן
ומסיחהו כמו ומסיחהו, כלומר: שהשיטתו לשאול מאת אניה (וראוי לתרגם: יח לים חיהו)
טטעהען, ואין לפרש שאלה שדה כ"א שנה בשאלתה בעוד היותם נשדה בחסרון השמוש.
כמו הנמלא בית ה' (מ"ב י"ב י"א), וכן השדה בשופטים כי אות ה' בא לפעמים במקום
אות השמוש, כמו לקמן (ט"ז א') המדבר ת"י למדברא, ובה הפירוש הותרו כל הקושיות. ואם
דעתי לא תמלא חן בעיני הקורא, יכול לתרגם: (ח"ס יח חקאק בעוהק יח חיהו פקון חיהו
דעק פאטער חיינ פערד לו בעגעהרען) ואנוי תרגמתי כאשר מקרא. וחצנה, י"ת בלן ואמרינות,
והוא תרגום של ופול, ובשופטים (ד' כ"א) ותלנח בארץ, אמר ונעלת והענין אחד במ"ג
הרד"ק שם, כי היתד עברה רקחו ונתקעה בארץ. (יט) חנה לי, ובשופטים הנה לי, גם פה
תקן הסיפר האחרון, כי הנה יומר מדרך המוסר, במ"ג הרד"ק כאשר יבן, וז"ל: ונסמך המלה
הזאת לנקה ולרבים, אע"פ שהוא לשון זכר, לפי שאינה לווי משם על נחיות הדבר, עכ"ל
ע"ש. ברכה, י"ת אשכנחא והוא נחלה, והנכון כי ברכה ענינו מתנה, או בדעת הרד"ק
שהוא כמו ברכה בלירי כלומר ברכת מים, והמתרגם תרגום כפי' רש"י שענינו ענין פרוסה.
ארץ חנוב, ארץ נאמה ומלחה, תרגום חרבו נגונו ומה נקרא לז דרום נגב, כי המדבר
הגדול ה' מרום דרום לא"י, וי"ת לרום דרומא. (א"ה הנגב פי' רש"י חרבה כמו חרבו
(בראשית ח' י"ג) ומתרגם אונקלוס נגונו (וכ"ל נגיבו) שייק"א בלעז. וזהו See או Seele
(טרקקען, דירעט), ומה שהביא בית מנוגב וכו' זהו דרשת חז"ל בתמורה ט"ז א' ע"ש.)
בתחביו, כמו נחתי לי ורבים כן. גלות עליה, ובשופטים עליה ותחתית ביסוד, וגם זה נכון,
כי עיקר הכוונה שנתן לה חלקת השדה שבה היו מעינות למעלה ולמטה, וגלת הוא רעין כמו גל נעול

אונר דיא אונטערן וואססער-
קוועללען. (כ) דיעס איזט דיא
בעוטצונג דעם שטאממעס
דער וועהנע יהודה'ס נאך איה-
רען פאמיליען. (כא) אונר דיא
שטערטע פאם איסערסטען
ענדע דעם שטאממעס יהודה
זירליך דער גרענצע פאן אדום,
ווארען: קבצאל, עדר אונר
יגור, (כב) קינה, דימונה אונר
עדעדה. (כג) קדש, הצור
אונר יתנו. (כד) זיף, טלם אונר
בעלות. (כה) הצור, הרחה,
קרויה אונר הצור וואסס
הצור. (כו) אמם, שמע אונר
מולדה. (כז) הצר גדה, השמון
אונר בית פלט. (כח) הצר
שועל, באר שבע אונר בוותיה.
(כט) בעלה, עיים אונר עצם.
(ל) אלחולר, בסיל אונר חרמה.
(לא) צקלג, מדסנה אונר
סנסנה. (לב) לבאות, שלחים,
עין אונר רימון. צוואממען
ניין אונר צוואנציג שטערטע,
מיט איהרן אפפען פלעטצען.
אין

גלת תחתיות: (כ) זאת גלת מטה
בני יהודה למשפחתם: (כא) ויהיו
הערים מקצה למטה בני יהודה
אל גבול אדום בגבה קבצאל
ועדר ויגור: (כב) וקינה ודימונה
ועדעדה: (כג) וקדש וחצור ויתנו:
(כד) זיף וטלם ובעלות: (כה) וחצורו
חדתה וקריית הצרון היא חצור:
(כו) אמם ושמע ומולדה: (כז) וחצר
גדה וחשמון ובית פלט: (כח) וחצר
שועל ובאר שבע ובבותיה:
(כט) בעלה ועיים ועצם:
(ל) ואלחולר וכסיל וחרמה:
(לא) וצקלג ומדסנה וסנסנה:
(לב) וקבאות ושלחים ועין ורימון
כל ערים עשרים ותשע וחצריהן:
בשפלה

ר ש י

(כא) ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה. בגבול מטה יהודה הוא שאמרו רבותינו לא מנה
יהושע אלא עיירות העומדות על הגבול: (לב) כל ערים עשרים ותשע. ובפרטן אחת
מואל ל"ח אלא היתרו' נטלו בני שמעון מחבל בני יהודה וזכורות הם בגלות שמעון באר
שבע ומולד' מלך שועל ועלם ואלחולר וחרמה וקלג ועין ורימון הרי חשע היתרו' המנויות כאן:
ערים

ב א ו ר

(שיר השירים ד' י"ג), ולדעתי הוא מענין גלי הים. (כא) מקצה, הוכון לדעתי שיעור
הכתוב ויהיו הערים למטה בני יהודה אל גבול מקצה אדום וגו' ולמפרשים דרך חזרת בזה,
(עין רש"י ורד"ק). (לב) כל ערים עשרים וחשע, ובפרטן אחת מואל ל"ח, אלא אלה
הנותרות נטלו בני שמעון מחבל יהודה, כנזכר (לקמן י"ח), ורש"י מנה הערים האלה בשמותן
(ועי' רד"ק), ודבריו נכונים עד מאוד, וגם זה לי לעד נאמן כי כותב חלוקת הארץ העתיק
משגלות שונות, והנה בגורל הראשון אשר ה' אף ליהודה ובני יוסף, נחן יהושע כל הערים
הנכתבים כאן לבני יהודה, ובגורל השני ליתר השבטים (לקמן י"ח), כאשר ראש בני קלר
הארץ מהשתרע ליתר השבטים, לקח מקצת מנחת יהודה ונחן לשמעון, וזהו חין ספק אללי
כי במגלה ראשונה נתן יהושע לבני יהודה היה כתוב ל"ח ערים, אולם כאשר הונחלו חשע
ערים לשמעון ה' קופר חסר כותב בזה או הגיה עשרים ותשע והמעתיק תפס לשון אחריו.
ערים

(לג) אין דען גרינדען לאַג
אשחאול, צרעה אונד אשנה.
(לד) זנוח, עין גנים, תפוח
אונד עינים. (לה) ירמות,
ערלם, שוכה אונד עזקה.
(לו) שערים, עריות, גדרה
אונד גדרותים, צוואממן פיער-
צעהן שטערטע מיט איהרען
דערפערן. (לז) זאראן צנו,
חרשה אונד מגדל גדי (לח) דלען,
מצפה אונד יקחאל. (לט) לכיש,
כצקת אונד עגלון. (מ) כבין,
לחמם אונד כחליש. (מא) גדרות
ביח דגון, נעמה אונד מקדה.
צוואממן ועצצעהן שטערטע,
מיט דען אפפנענען פלעטצען.
(מב) דאן לבנה, עתר אונד
עשן. (מג) יפתח, אשנה אונד
נציב. (מד) קעילה, אכויב
אונד מראשה. ניון שטערטע
אונד דיא אפפנען פלעטצע דא-
צו. (מה) דאן עקרון מיט איה-
רען לאנד שטערטן אונד דער-
פערן. (מו) פאן עקרון וועסט-
ווערטס, אללע שטערטע אום
אשרוד מיט איהרען דערפערן.
(מז) אשרוד זעלבסט מיט רען
לאנד שטערטען אונד דערפערן,
עזה מיט ווינען לאנד שטערטען
אונד דערפערן, ביו צום באך
מצרים'ס הין, ווא דאן דאן
גראסע מעער דיא גרענצע
מאכט

(לג) בשפלה אשחאול וצרעה
ואשנה: (לד) וזנוח ועין גנים תפוח
והעינים: (לה) ירמות ועדלם שוכה
ועקרה: (לו) ושערים ועריות
וגדרה וגדרותים ערים ארבע-
עשרה וחצריהן: (לז) צנו וחרשה
ומגדל-גדי: (לח) ודלען והמצפה
ויקחאל: (לט) לכיש ובצקת
ועגלון: (מ) וכבין ולחמם וכחליש:
(מא) וגדרות בית-דגון ונעמה
ומקדה ערים שש-עשרה
וחצריהן: (מב) לבנה ועתר ועשן:
(מג) ויפתח ואשנה ונציב:
(מד) וקעילה ואכויב ומראשה
ערים תשע וחצריהן: (מה) עקרון
ובנתיה וחצריה: (מו) מעקרון
וימה כל אשר-על-יד אשרוד
וחצריהן: (מז) אשרוד בנותיה
וחצריה עזה בנותיה וחצריה עד-
נחל מצרים והים הגבול וגבול:

ובהר

הגדול קרי

ר ש י

(לו) ערים ארבע עשרה. ובפרטן חמש עשרה אומר אני תפוח והעינים היו אחד זה פירוש
תפוח והעין שלו הוא עין תפוח האמור בנחלת מנשה אל יושבי עין תפוח: (מו) והים הגדול
וגבול. נסין שנים שקורין אלשי"ש בלע"ז:

ב א ו ר

(לו) ערים ארבע עשרה, וכמה חמש עשרה? לדעת רד"ק גדרה וגדרותים עיר אחת היא.
ורש"י אמר תפוח ועינים היו אחד, וזה פירוש תפוח ובעין של, והוא עין תפוח האמור בנחלת
מנשה (לצמן י"ז) יושבי עין תפוח, עכ"ל. ואולי עין גנים ומפוח אחד הוא, ושיעורו עין
גני תפוח, ונקרא גם עין תפוח. (מו) והים הגבול, כתיב, וקרי הגדול. (א"ס) והים הגדול
וגבול

מֵאֲבֵט. (מח) אוֹיֵף דַּעַם גַּעבִיר־
 גַּע שְׁמִיר, יִחִיר אוֹנֵד שׁוֹבו.
 (מט) דְּנָה, קְרִית סִנָּה יַעֲצֵט
 דְּבִיר. (נ) עֵנֵב, אֲשַׁחֲמָה אוֹנֵד
 עֵנִים. (נא) נָשֵׁן, חֲלוֹן אוֹנֵד
 גִּלָּה. אֵילָף שְׁטַעֲרַטַע מִיט
 אָפֶפֶנֶן פִּלְעַטִּצֶען. (נב) דָּאָן
 אֲרַב, דְּרֹמָה אוֹנֵד אֲשַׁען.
 (נג) יָנוֹס, בֵּית חֲפוּחַ, אוֹנֵד
 אֲפָקָה. (נד) חֲמִטָּה, קְרִית
 אֲרַבַּע יַעֲצֵט חֲבֵרוֹן אוֹנֵד צִיעֵר,
 נִיּוֹן שְׁטַעֲרַטַע מִיט אִיהֲרַעֵן
 אָפֶפֶנֶן פִּלְעַטִּצֶען. (נה) וְאָדָּאָן
 מַעוֹן, כְּרַמֶּל, זִיף אוֹנֵד יוֹטָה.
 (נו) יוֹרְעָאֵל, יִקְדַּעַם, זִנּוּחַ,
 (נז) הָקִין, גִּבְעָה אוֹנֵד חֲמִנָּה,
 צַעֲהוֹן שְׁטַעֲרַטַע מִיט אִיהֲרַעֵן
 דַּעֲרַפֶּעֶרן. (נח) חֲלָחֹל, בֵּית
 צוֹר אוֹנֵד גִּדּוֹר. (נט) מַעֲרַת,
 בֵּית עֲנִית אוֹנֵד אֲלַחְקוֹ. זַעֲכֵם
 שְׁטַעֲרַטַע מִיט אָפֶפֶנֶן פִּלְעַט־
 צַעֲרָדָצוּ. (ס) קְרִית בַּעַל יַעֲצֵט
 קְרִית יַעֲרִים אוֹנֵד רַבָּה. צוּוּיָא
 שְׁטַעֲרַטַע אִינֵד דִּיא דַּעֲרַפֶּעֶר
 דָּאָצוּ. (סא) אֵין דַּעֲר וּוִיסְטַע
 בֵּית עֲרֹבָה, מְדִין אוֹנֵד סִבְכָּה.
 (סב) נִבְשָׁן, דִּיא וְאֶלֶף־שְׁמֵאֲרַם
 אוֹנֵד עֵין גִּדִּי. זַעֲכֵם שְׁטַעֲרַטַע
 מִיט אִיהֲרַעֵן אָפֶפֶנֶן פִּלְעַטִּצֶען.
 (סג) דַּעֲן יִבּוּסִי, דִּיא אִי־נִוּאָה־
 נַעַר

(מח) וּבָהָר שְׁמִיר וַיִּחִיר וְשׁוֹכָה:
 (מט) וְדָנָה וְקְרִית־סִנָּה הִיא דְּבִיר:
 (נ) וְעֵנֵב וְאֲשַׁחֲמָה וְעֵנִים: (נא) וְגִשָּׁן
 וְחֲלוֹן וְגִלָּה עָרִים אֶחָת־עֲשָׂרָה
 וְחֲצִרֵיהֶן: (נב) אֲרַב וְדֹמָה וְאֲשַׁעֵן:
 (נג) וַיָּנוֹס וּבֵית־חֲפוּחַ וְאֲפָקָה:
 (נד) וְהַמָּטָה וְקְרִית־אֲרַבַּע
 הִיא חֲבֵרוֹן וְצִיעֵר עָרִים תִּשְׁעַ
 וְחֲצִרֵיהֶן: (נה) מַעוֹן וְכְרַמֶּל וְזִיף
 וַיּוֹטָה: (נו) וַיּוֹרְעָאֵל וַיִּקְדַּעַם
 וְזִנּוּחַ: (נז) חֲקִין גִּבְעָה וְחֲמִנָּה
 עָרִים עֲשָׂר וְחֲצִרֵיהֶן: (נח) חֲלָחֹל
 בֵּית־צוֹר וְגִדּוֹר: (נט) וּמַעֲרַת
 וּבֵית־עֲנִית וְאֶלֶף־עָרִים שֵׁשׁ
 וְחֲצִרֵיהֶן: (ס) קְרִית־בַּעַל הִיא
 קְרִית־יַעֲרִים וְהַרְבֵּה עָרִים שְׁתֵּים
 וְחֲצִרֵיהֶן: (סא) בְּמִדְבָּר בֵּית
 הָעֲרֹבָה מְדִין וְסִבְכָּה: (סב) וְהַנִּבְשָׁן
 וְעִיר־הַמֶּלֶח וְעֵין גִּדִּי עָרִים שֵׁשׁ
 וְחֲצִרֵיהֶן: (סג) וְאֶת־הַיְּבוּסִי וְשִׁבִּי

ירושלם

וינוס קרי

ב א ו ר

וגבול, פי' רש"י נסין שנים שקורין אלש"ש בלע"ז, וכן לועז במדבר (ל"ד ו') והם איים שקורין
 איזל"ש, והיו Isles בלשון לרפת הישנה, ובלשון המורגלת היום Illes (חינועלן), ופירושו נובע
 מפירוש חז"ל גיטין מ' א' ע"א. (שט) וקריח סנה היא דבר, לדעת קלח היא קריח ספר,
 כי בערבי סנה הוא מדרס ולמוד, והוא כמו בעברית שן, וזה נכון לדעתי, כי מדוע לא ימנה
 הכתוב קריח ספר בחוף הערים, אולם י"ח קריח ספר קריח ארכה (מרכין), וקריח סנה לא
 תרגם כלל. (נט) ערים שש, דע כי בהעתקת השנעים נמלוא פה שני פסוקים אשר יחסרו בנל
 הספרים שלנו, ובהם נמו אחד עשרה ערים וחמריהן, והמה וקבו בשמותן, ובתוכן חקוע עיר
 מפוארה, ואפרת היא בית לחם יהודה.

יְרוּשָׁלַם לֹא יוֹכְלוּ בְנֵי־יְהוּדָה
לְהוֹרִישָׁם וַיָּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת־בְּנֵי
יְהוּדָה בִּירוּשָׁלַם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃
טז (א) וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל לְבְנֵי יוֹסֵף
מִירְדֵן יְרִיחוֹ לְמִי יְרִיחוֹ
מִזְרַח־הַמִּדְבָּר עַל־הַמִּירְיָחוֹ
בְּהַר־בֵּית־אֵל׃ (ב) וַיֵּצֵא מִבֵּית־אֵל
לְזוּחַ וְעֵבֶר אֶרֶץ־גְּבוּל הָאֲרָכִי
עֲטָרוֹת׃ (ג) וַיֵּרֶד יָמָּה אֶרֶץ־גְּבוּל

היפלט

יחור

טז (א) נון פֿעל דאָן לאָן דען
קִנְדֶּרֶן יוֹסֵף'ס, פֿאָם
ירדן בִּיא ירִיחוֹ בִּין צוֹם גַּע־
וועסער ירִיחוֹ'ס געגען מאָר־
גען, אָן דער וויסטע וועלכע
זיך ערהעכט פֿאָן ירִיחוֹ נאָך
דעם געברענגע בית־אל. (ב) פֿאָן
בית אל פֿוֹרטע עס נאָך לוז
דער גרענצע פֿאָן ארכי עטרוֹת

פֿאַרבייא, (ג) אונד צאָג זיך הינאַב דעם מערע צו, נאָך דער גרענצע פֿאָן
יפֿלמי

ר ש י

(סג) לֹא יכלו בני יהודה להורישם. שנינו בספרי ר' יהושע בן קרחה או' יכולין היו אלא
אלא היו ראשין מחמת השנויה שנשבע אברהם לאבימלך ויבסי זה לא על שם האומה היה
אלא מגדל דוד שהיה בירושלים ושמו יבוס ובני אותו מחוץ מפלשתים היו וכשנכשו בני יהודה
את ירושלים לא הירישו את בני אותו מחוץ׃

טז (א) ויאל הגורל לבני יוסף. במלך פסוקי של גמר כיבושו של יהושע נפל להם הגורל במ"ג
למטה (י"ח) ובית יוסף יעמדו על גבולם מלפון והרב' מן הארץ היה בין בני יהוד' ובין בני יוסף׃
מירדן ירִיחוֹ לְמִי ירִיחוֹ. שנטלו שאר השבטים אתריהם כמו שמלינו בשנט בנימין ויהי הגבול גורל' בין
בני יהודה ובין בני יוסף מירדן ירִיחוֹ לְמִי ירִיחוֹ התחיל הגבול למזרח׃ המדבר עולה מיריחו׃
אל

ב א ו ר

טז (א) לבני יוסף, פסק נא עיניך וראה קורא האסוב, איך נשתנה רשומת נחלת בני יוסף
מונה ואפרים מרשומת שאר השבטים, כי הכותב יליד ארץ גבולות ארצם בכלל, ולא מונה
וסופר את עריהם כדרכו בשאר השבטים, אין זה כי אם כאשר אמרתי, כי היו לנשיאי השבטים
ולראשי משפחה ומשפחה מגלות או לוחות נחלתם (גרונדיצער), ומה העתיק השופר
הזה אשר היה זמן רב אשר יהושע את דבריו. והנה היו שתי סנוח גורמות כי לא סלח
לבני יוסף המגלות על סדר נכון וראוי, האמת, כי בשאר שבטים השוה מגלות כל
המשפחות והוסיף יקר מוֹלֵל, אכן במנשה לא נסלו בארץ אך ששה משפחות (לקמן י"ז ב') ובנות
למפחד, וחולי הנשים האלה לא היו נוהגין בלוחותם כראוי, ולא היה לסמוך עליהן; שנית, היו
עריהם מובדלות ונבלעות בתוך נחלת אשיהם, כי לבני אפרים היו ערים נחלת מנשה (לקמן ט')
ולמנשה בישיביר ובאשר (לקמן י"ז י"ח), ולכן אין ספק כי נפלה עירוב ובלבול במגלות נחלתם׃
מירדן ירִיחוֹ, יספ אמר המכס מהרמ"א כי אין זה כחבריו בחורה על ירדן ירִיחוֹ (במדבר
ל"ב א') והדומים, כי שם הוא נוכח ירִיחוֹ במזרח להירדן, ובאן הכוונה אלל ירִיחוֹ למערב הירדן׃
המדבר, לדעתי הוא המדבר הנזכר לעיל במלחמות העי (מ' ט"ו). (ב) מביח אל לוחה, הנכון
כמו שכתב המכס ועוֹזֵהָן, כי לוחה היא בית אל אשר מלפנים נקראת לוח (בנאשית כ"ח י"ט)
ועיין לקמן (י"ח י"ג), והזכיר הכותב העיר בשני שמות, ואם הנגינה מלעיל, אין מזה ראוי' כי
הה"א במקום למ"ד, כי כן מלינו גם לעיל (י' ל"ט) לדברה מלעיל, יען היתה נקראת דבר גם
דניה, לכן הה"א לנאשית משנה, ובן הדין כאן. (א': לדעתי בית אל ולוח כמו ירושלים ויבוס)

הַיִּנְפִּלְטִי עַד-גְּבוּל בֵּית-חֶרֶן
 תַּחֲתֹנָן וְעַד-גִּזְרֹה וְהָיוּ תְצַאֲתִי יָמָה:
 (ד) וַיִּנְחַל וַיִּבְנֶי-יֹסֵף מִנְשָׁה
 וְאֶפְרַיִם: (ה) וַיְהִי גְבוּל בְּנֵי-אֶפְרַיִם
 לְמִשְׁפַּחָתָם וַיְהִי גְבוּל נַחֲלָתָם
 מִזְרָחָה עֲטָרוֹת אֲדָר עַד-בֵּית
 חֶרֶן עָלֶיָּן: (ו) וַיֵּצֵא הַגְּבוּל הַיָּמָה
 הַמִּכְמָתָה מִצְפּוֹן וְנָסֹב הַגְּבוּל
 מִזְרָחָה הָאֲנָת שְׁלֹה וְעֵבֶר אוֹתוֹ
 מִמִּזְרָח יְנוּחָה: (ז) וַיֵּרֶד מִיְנוּחָה
 עֲטָרוֹת וְנַעֲרָתָה וּפָגַע בִּירֵיחוֹ
 וַיֵּצֵא הַיָּרְדֵּן: (ח) מִתְּפוֹת יֵלֶךְ
 הַגְּבוּל יָמָה נַחֲלֵה קִנְהָה וְהָיוּ תְצַאֲתִי
 הַיָּמָה זֹאת נַחֲלַת מִטָּה בְּנֵי-
 אֶפְרַיִם לְמִשְׁפַּחָתָם: (ט) וְהָעֵרִים
 הַמְּבֻדָּלוֹת לְבְנֵי אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ

יפלמי ביו צור גרענצע פֿאַן
 אונטער בית חרן ביו נור,
 אונד עררייכטע דאָן ענדע
 אַם מערע. (ד) אַלואַ איבער-
 נאָהמען דאָ זעהנע יוסף'ס
 מנשה אונד אפרים איהרע
 בעזיטצונג. (ה) דאָן עכיעטה
 דער קינדער אפרים'ס וואָר
 עבענפֿאַללס נאָך פֿאַמיליען;
 אונד דאָ גרענצע איהרער
 בעזיטצונג געגען אָסטען וואָר
 עטרוֹת אדר ביו אָבער בית-
 חרן. (ו) פֿאַן דאָ צאָג זיך
 דאָ גרענצע וועסטווערטס נאָך
 מכמחת נערדליך, אונד לענק-
 טע זיך געגען אָסטען הענט
 שילה צו, אונד ליף עסטליך
 ינוח פֿאַרבייא. (ז) פֿאַן ינוח
 פֿיהרטע זיא אָבווערטס נאָך
 עטרוֹת אונד נערֿת, בעריהר-
 טע יריחו אונד עררייכטע
 דען ירדן. (ח) פֿאַן תפוח
 געהעט דאָ גרענצע וועסט-
 ווערטס נאָך דעם פֿלוסע קנא
 אונד שליעסעט אַם מערע.
 דיעזעס איזט דאָ בעזיטצונג

דעם שטאַממעס דער זעהנע אפרים'ס נאָך איהרען פֿאַמיליען. (ט) דאָ אויזנע-
 ציינעטען שטערטע דער זעהנע אפרים'ס לאַגען מיטטען אין דער בעזיטצונג דער

ר ש י

אֶל הַמִּדְבָּר עוֹלָה הַגְּבוּל מִיְדִימוֹ וּבֹא לוֹ לָלֶד מערב לבית אל: (ה) מִזְרָחָה עֲטָרוֹת אֲדָר
 לְמִזְרָחָה מִתְּחוֹל מַעֲטָרוֹת אֲדָר וּמַשְׁס רֹקֵב חֲקוּמוֹ עַד בֵּית חֶרֶן הָרִי רָקְנוֹ: (ו) וַיֵּצֵא הַגְּבוּל. מַשְׁס אֲרֻנוֹ
 הַיָּחָה לָלֶד הַמַּעֲרָב אֶל הַמִּכְמָתָה מִלְּפָן שֶׁל הַמִּכְמָתָה הוֹלֵךְ הַקּוֹט: וְנָסֹב הַגְּבוּל-מִתְּפֹשֶׁט רֹקֵב הַחֲקוּס
 לָלֶד לְפָן וְהַקּוֹט יוֹלָא בְּנִלְיָתוֹ מִזְרָחָה שֶׁל תֵּלֶה: וְעֵבֶר אוֹתוֹ. וְעֵבֶר הַגְּבוּל אֶת תֵּלֶה
 שֶׁלֹּה וְעֵבֶר הַקּוֹט מִמִּזְרָח שֶׁל יְנוּחָה בִּלְיָט' הַרֹקֵב עַד וַיֵּלֶךְ הַיָּרְדֵּן וְשֶׁס עִיר וְשִׁמְשָׁה תְּפֹחַ
 וּמַשְׁס יָסֹב הַקּוֹט לְמִדַּת אֹרֶךְ הַגְּבוּל יָמָה לְנַחֲלֵה קִנְהָה: (ט) וְהָעֵרִים הַמְּבֻדָּלוֹת. וְגַם זֶה עוֹד
 מִנְחַלֹּת אֶפְרַיִם עִירִים הֵיוּ לֵהֶם מוֹכְלוֹת מִתְּחוּמוֹ וּמִיְבֻלְעוֹת בְּתוֹךְ נַחֲלַת בְּנֵי מִנְשָׁה:

למכיר

ב א ו ר

עיין רש"י למעלה סוף פרשה ט"ו, ובשופטים בבאורנו (א' ט"ז) בית אל הי' בהר המוריה כמו שפי' רש"י
 (בראשית כ"ח י"ט) ולוה בעמק, ולפנים גם שם ההר הי' לו וילא הגבול מהר לעמק, או ענינו
 כמו שפי' רש"י למטה (י"ח י"ג) ע"ש. (ט) והערים המבדלות, במירקם מ"ט והוא מוסר, או המירק
 במקום

זעהנע מנשה'ס, אללעדעווע
שטערטע זאָוואָהל אלס איה
רע אַפּפּענען פלעצע. (י) זיא
פּערטריעבען אָבער דען כנעני
ניכט דער צו גור וואָהנטע;
זאָ בליעב אַלואָ דער כנעני
אונטער אפרים וואָהנען ביו
אויף דיוען טאָג, אונד וואָר צום
פּראָהנדיענסטע בעשטימט.

נחלת בני-מנשה כל-הערים
והצריהן: (י) ולא הורישו את-
הכנעני היושב בגזר וישב
הכנעני בקרב אפרים עד-היום
הזה ויהי למס-עבד:

יז (א) ויהי הגזרל למטה מנשה
כי-הוא בכור יוסף למכיר
בכור מנשה אבי הגלעד כי הוא

יז (א) דאָו לאָ פֿיר דען
שטאַם מנשה, דער איי-
גענטליך דער ערשטגעבאָרנע
יוסף'ס וואָר, טראָף ערשט
דען מכיר מנשה'ס ערשטגעבאָרנען, דען פֿאַטער דעם גלעד; דאָ ער איין קריע-
גע-

היה

ר ש"י

יז (א) למכיר בכור מנשה. לפיכך נעל תחלה בימי משה בעבר הירדן ויהי לו הגלעד והבשן:
ויפלו

ב א ו ר

במקום השורק והוא פעול מבנין הפעיל, ופירושו: כי עוד הי' להם ערים נחלת בני מנשה כנזכר
להלן, (רד"ק). (ולדעת החכם המתרגם טעם מנדלות, שהן מובדלות מזל מעלתן). כל הערים
והצריהן, לכל הפירושים לא ידעתי לכוון זה היטב, מהם אמרו: כי הענין כל הערים הנזכרות
היו עם מזריהן, ויהי זה מחובר לפסוק שלמעלה, ובאמת כל הערים אשר זכר היו אך להגביל
השכר כאשר העירו, ואיך יאמר עליו והצריהן? ולדעת אחרים מושב על המנדלות, והכוונה כי הערים
אשר היו להם בבני מנשה היו מנדלות עם מזריהן, וגם זה רחוק.

יז (א) ויהי הגזרל, אני טרם אהל לבאר הפרשה הזאת, אקדים לך סדר הגזרל ע"פ התורה
שנכתב ואנע"פ, וזה יהי' לך לאור נפי' הפסוקים הנאים, ואומר: הנה כל הנחלה אשר נפלה
לישראל בארץ כנען ובעבר הירדן מזרחה, הית' נחלקת לשנים עשר חלקים בזה, ואין חילוק בזה
בין שנת הארונה באוכלסין מבין השעט, ומה שהפילו גורל לשנתיים הי' אך לזכר חלק הטוב למי,
וחלק הרע למי, ואם תאמר איך יולדק זה שיהי' חלק שמעון שהיו פקודיו שנים ועשרים חלק שזה
לחלק יהודה שהיו ששה ושבעים? הנני אשיב כי הלא משפט הגורל לה' הוא, ומאת ה' היתה זאת כי
נפל תמיד חלק היפה ארץ מנורכת ושמה לשנת רבת עם, וחלק רע הרים ויערים לשנת אנשו
מעטים, ושוב נחלק נחלת השנט למשפחות לבית אבותם, וזה הי' למספר אישי המשפחה, ונרבת
אובלים תרבה הנחלה, ועל זה נאמר: לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט נחלתו (במדבר כ"ו נ"ד),
ואחשוב אני כי בחלוקה הזאת לא עמדו ומדדו הארץ לארבה ולרמשה לבד, אך חלקו אותה
לפי אומד התבואה אשר תעשה, ובגל זאת הפילו גם על החלוק' הזאת גורל, כי רוזה אדם במעט
מארץ טובה מהרבה בארץ רזה, והנה משה רבינו נתן ארץ סיחון ועוג לראובן וגד ולחזי שנת מנשה
ע"ס ה', וא"כ אין ספק כי הי' נערך ומשווה בממלו' לחלק שאר השבטים. ועוד דע, כי לפי דעת
רוב מחבמינו ז"ל נתחלקה הארץ ליוצאי מזרים, כי לולא מרו באל בחורב, המהבוא לארץ, ולזה
המה זכו בכר בארץ, ובניהם אשר קמו אחריהם אך חלקם ירשו — ובה נבוא לבאר הפסוקים.
כי הוא בבור, לדעת הרד"ק לפי שאנשה הי' בכור יוסף ומכיר בכור מנשה הי' גבור חיל,
לפיכך וכה שבה לו הנחלה מעבר לירדן, כי אך בני ראובן וגד שאלו נפי' חלקם שם ולא בני מנשה;
אולם לדעת הרמב"ן על התורה, הוא כאשר ראם משה שהיו ארץ גדולה יותר מהראוי לשני
שבטים, בך מי שירבה עוד לא זון בה ונתרלו אנשים משנט מנשה וא"כ יבואו הדברים סה ללא

הרגום אשכנזי

יהושע יו

נערישער מאן וואר, ערהילט
ער גלעד אונד בשן. (ג) דאן
פֿעל עס דען איבריגן זעהנען
מנשה'ס נאך איהרען פֿאמי
ליען: דען זעהנען אביעזר'ס,
חלק'ס, אשריאל'ס, שכם'ס,
חפר'ס אונד שמידע'ס. דיע
זעס ווארען ריא מענגליכען
קינדער מנשה'ס דעס זאנהעס
יוסף'ס נאך איהרן פֿאמיליען.
(ג) צלפחד אבער, דער זאָהן
חפר'ס, זאָהן גלעד'ס, זאָהן
מכיר'ס דער זאָהן דעס מנשה,
דאטטע קינע זעהנע זאָנדרען
טעכטער: ריא נאָמנדירעזער
טעכטער ווארען: מחלה, נועה
חגלה, מלכה אונד חרצה;
(ד) דיעזע טראַטען פֿאַר אלעזר
דען פֿריסטער, פֿאַר יהושע
דען זאָהן נון'ס, אונד פֿאַר
דיא פֿירשטען, אַלזאָ שפרע
כֿינר: דער עוויגע האַט דעם
משה בעפֿאָהלען, אונז איינע
בעזיטצונג צו געבן אונטער אונז
זען פֿערוואַנדטען. הירוף
גאב מאַן איהנען נאך דעם
אוישוּפרוּפֿע דעם עוויגען, איי
נע

היה איש מלחמה ויהי לו הגלעד
ויהבשן: (ג) ויהי לבני מנשה
הנותרים למשפחתם לבני
אביעזר ולבני חלק ולבני
אשריאל ולבני שכם ולבני
חפר ולבני שמידע אלה בני
מנשה בן יוסף הזכרים
למשפחתם: (ג) ולצלפחד בן
חפר בן גלעד בן מכיר בן
מנשה לאהיו לו בנים כי אם
בנות ואלה שמות בנותיו מחלה
ונועה חגלה ומלכה וחרצה:
(ד) ותקרבנה לפני אלעזר הכהן
ולפני יהושע בן נון ולפני
הנשיאים לאמר יהוה צוה את
משה לתת לנו נחלה בתוך
אחינו ויתן להם אלפי יהוה
נחלה

באור

ענין וע"פ דרכנו חסור גם המכלה הזאת כאשר יבין כל משכיל. כי הוא היה איש מלחמה,
ונקרא ארץ הגלעד על שמו ולא על שם אחיו מכיר. (ב) הנותרים למשפחות, שם המשפחות
הנוכחות כאן היו בני גלעד, וכולם היו מיוולדי מכירים, לכן להם נחלק הארץ והם ירשו בארץ
בנען, ובשאר בעבר הירדן אך משפחת מכיר וגלעד לנחלה, וכן נאמר (סג ב"ט) למכיר משפחת
המכירי לגלעד משפחת הגלעדי, והיו למכיר ולגלעד עוד בנים אשר גילו להם במדבר והם לא
זוכרו שם ראשי אבות, כי הפקודים התייחסו אך ליוצאי מכירים אשר להם נחלקה הארץ, וכן זוכרו
בד"ה א' (ו) עוד בנים למכיר, והנה אמר להני שבת מנשה, אף כי אך שתי משפחות נעלו
בעבר הירדן ושם משפחות אבות אלפחד נמלו בארץ, הוא כמ"ס הרומני" במקום הנזכר, כי החזי לאו
דוקא והוא רק כמו חלק, והם גם הרש"א אשר הביא מן מלי העם ה' אחרי מבני בניית וחזי אחרי עמלי
(מלכים א' יו, כ"א ב"ב) איננה מוכרחת כל כך כאשר יראה המעיין, מ"מ נראה דבריו נכונים וכלומר כי
משפחת מכיר לקחו כלם בעבר הירדן, אך משם משפחות הנוכחות, קלם אנשיהן לקחו בעבר
הירדן וקלם בארץ, וזה הוא שאמר הכתוב הנותרים למשפחותם. אביעזר, ובמדבר (כו ל')
נאמר אביעזר. אשריאל, ובד"ה (א' ז' י"ד) מנשה הוליד את אשריאל, ועיין בד"ק שם.
(ד) אחינו, (אמר המתרגם: כמו ויקמר יעקב לאחיו (בנאשית ל"ט מ"ו) עיין נפתרון המלות סה).
ויפלו

נע בעיטצונג אונטער דען כריי
דערן איהרעם פֿאַטערס. (ה) עס
פֿיעלען דעמאָך אויף מנשה
צעהן אַנטהיילע אָהנע גלעד
אונד בשווענייטס דעם ירדן'ס,
(ו) דען דיא ענקעלינגען דעם
מנשה ערהילטן בעיטצונג אונד
טער דעססען זעהנען, דאז
לאנד גלעד אַבער געהערטע
דען איבריגען זעהנען מנשה'ס.
(ז) מנשה'ס גרענצע וואָר פֿאַן
אשר נאָך מכמחה, וועלכעס
פֿאַך שכם ליגט, אונד ריעוע
גרענצע צאָג וך רעפֿאַם (יוד-
ליך) ביז צו דען איינוואָהנערן
עין חפּוח'ס. (ח) דעם מנשה
געהערטע דער לאַנדשטריך
חפּוח, אַבער דיא שטאָרט
חפּוח אָן דער גרענצע מנשה'ס
פֿיעל דען קינדערן אַשר'ס צו.
(ט) זאָראָן זענקט וך דיא
גרענצע נאָך דעם פֿלוססע קנה,
זייליך פֿאַם פֿלוססע. דיא
דאָזעלכסט ליגענדען שטער-
טע בעזאָם אפרים, אונטער

נחלה בתוך אחי אביהן: (ה) ויפלו
חבלי מנשה עשרה לבד מארץ
הגלעד ורובשן אשר מעבר
ירדן: (ו) בי בנות מנשה נחלו
נחלה בתוך בניו וארץ הגלעד
היתה לבני מנשה והנותרים:
(ז) ויהי גבול מנשה מאשר
המכמת אשר על פני שכם
והלך הגבול אל הימין אל ישיבי
עין תפוח: (ח) למנשה היתה
ארץ תפוח ותפוח אל גבול
מנשה לבני אפרים: (ט) וירד
הגבול נחל קנה נגבה לנחל
ערים האלה לאפרים בתוך ערי
מנשה וגבול מנשה מצפון לנחל

ויהי

דען שבערטען מנשה'ס; מנשה'ס גרענצע וואָר נערדליך פֿאַם פֿלוססע, אונד איהרע
אויס

ר ש י

(ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה. ש"ז לשנה בתי אבות המנויים למעלה וארבע לבנות לא שמהם
כל אחת בית אב לעצמה אלא שנטלו ארבעה חלקים חלק של אביה'שהי' מיוכלי מזרי' ולפי מנין היוכלי'
ממזרים נתחלקה הארץ וחלקו עם אחיו בזבאי חפר אביו שהיה גם הוא מיוכלי ממזרים ושהיה
בזור ונטל שני חלקים. ועוד ה' להם חלק אחי אביוהם שמת במדבר בלא בנים ונטלו נחלה
בזבאי בן אמרו רבותינו בנ"ב ולא חזקק הכתוב להשמיענו מנין חלקי הנזכר אלא ללמד שנטלו
חלק בזורה ולהודיע ש"י חלק ירועה להם מוחזקת מאבותיהם שחילולו כן אין הכבוד נוטל
בדאיו כבמוחזק. ואין הנלעד שבער הירדן הית' לבני מנשה הנותרים: (ח) ארץ תפוח. הכפרים
וחמזיהם ותפוח עלמה הכיר היותם לבני אפרים: אל גבול מנשה. על מינר מנשה לשוף
גבולו

ב א ו ר

(ה) ויפלו חבלי מנשה עשרה. ש"ז לשנה גורלות עליו לשנת מנשה בארץ כנען לשנה בתי אבות הנזכרים
ובנות נלכדו לקחו ארבעה חלקים, כדאי' ביש נחלין (ק"ח ע"ב), ולפי שטעם ספר הכתוב, אך
בי עשרה חבלי ארץ (למחשבותי), כמו חבל ארגוני, כי כקרא בבית ארץ חבל, בעבור שגמלד בחבל
המדה, וחס נפלו לבני מנשה הנותרים בארץ כנען. (ו) נחלו נחלה, פ"י נחלו בתוך בניו בארץ כנען.
(ח) וחפּוח, (א"ה: עיר תפוח הית' אחת מהגרים המכבולות לבני אפרים הנזכרות למעלה ט"ז ט).

אויסגענוגע עררייכטען דאן מעער. (י) דער זירליכע טהייל געהערטע אפרים, דער גערד ליכע מנשה, דאן מעער ביל- דעטע דעססען גרענצע, דיא אן אשר גענען גארדען אונד אן יששכר גענען מארגען שטייעס. (יא) דעם מנשה גע- הערטע אין יששכר אונד אשר, ביח שאן מיט איהרען לאנד- שטערטען, יבלעם מיט איה- רען לאנדשטערטען, דיא אן- ודלער דאר'ס מיט איהרען לאנדשטערטען, דיא אנונד- לער עין דור'ס מיט איהרען לאנדשטערטען, דיא אנונד- לער הענד'ס מיט איהרען לאנדשטערטען, דיא אנונדלער מגיד'ס מיט איהרען לאנד- שטערטען, צוואממען דרייא קאלאניען. (יב) דיא זעהנע מנשה'ס פערמאכטען אבער ניכט דיא אוראיינוואהנערדי- זער שטערטע צו פערטרייבען, אינד דער כנעני בעהויפטטעט אין ריעזעם לאנדע צו בלייבען. (יג) אלו יעדאך דיא קינדער

ויהי תצאתיו הימה: (י) נגבה לאפרים וצפונה למנשה ויהי הים גבולו ובאשר יפגעון מצפון וביששכר ממזרח: (יא) ויהי למנשה ביששכר ובאשר בית- שאן ובנותיה ויבלעם ובנותיה ואת-ישבי דאר ובנותיה וישבי עין-דור ובנותיה וישבי תענך ובנותיה וישבי מגדו ובנותיה שלשת הנפת: (יב) ולא יכלו בני מנשה להוריש את-הערים האלה ויואל הכנעני לשבת בארץ הזאת: (יג) ויהי כי חזקו בני ישראל ויתגו את-הכנעני למם והורש לא הורישו: (יד) וידברו בני יוסף את-יהושע

לאמר

ישראל מעכשיו וואורדען, כאכטען זיא דען כנעני צינובאר, פערטרייבען אבער קאנע- טען ויא איהן ניכט. (יד) אונד דיא נאכקאממען יוסף'ס רעדטען דען יהושע אלו אן: ויא

ד יז "

גבולו הערים האלה מתפוח עד נחל קנה לאפרים היו בתוך ערי מנשה: (י) נגבה לאפרים אפרים נחל חלקו מדור' לנד הארץ שכן בני יהודה לבני יוסף: וצפונה למנשה. מנשה נחל לנד לכון: (יא) שלשת הנפת. חלחא סיבין ושלשת הנפת הזכרים כלן של דאר ושל עין דור היו כמו שנים, מעלה בספר זה סלך דור לפנות דור וצפון אחר אומר לפנת דאר מיס ובאן כך הוא אומר ואת יושבי דור ובנותי שלשת הנפת שהיו לה: (יב) ויואל. ויאנה: (יד) וידברו בני יוסף. שנט מנשה: עד אשר עד כה נרמיה'. אשר ראית שחרכ' מניני ממנין

ב א ו ר

(יא) הנפת, (אמר המתרגם: עיין למעלה י"א ב' מה שהעיקרתי בנאור). (יד) וידברו בני יוסף, כנר אמרו כי הארץ נחלקת לי"ב חלקים שנים ומפי עליון יאל ע"פ הנורל לשנט רבת העם נחלת שמה מקום שדות ונרמיה, לא תחמר כל כה, ולזה התלוננו בני יוסף מנשה ואפרים לאמר: נחמה

ווארים האסט רוא מיר צור
 בעווענענ נור איין לאז. נור
 איינען אנטהיל צוגעווענדעט,
 איך דער איך גאדנא פאלקרייך
 בין, איין בעווייז דאס מיך ביז.
 הער דער עוויגע געווענעט
 האט? (טו) הירויף ענטגעג-
 נעטע איהנען יהושע: ווען
 רוא זא פאלקרייך ביזט, זא
 ציהע הינויף אין דען וואלד,
 אונד מאכע דיר איהו אורבאר
 ביז הין אין דאז לאנד דעם
 ויאמרו
 פרויז אונד דער רפאים (ריווען), דא דיר דאז געברעג אפרים צו ענגע איזט.
 דיא

ר ש י

ממין ראשון למנין שני עשרים אלף וחמש מאות ממנין כ"ה בנמטרי'. ממנין ראשון אתה מואל
 במנש' בספר וידבר שנים ושלשים אלף ומאתים (במדבר כ' כ"א) ובספחם שנים וחמשים אלף
 ושבע מאות (שם כ"ו ל"ד). ד"א עד אשר עד כה ברכה שנאמר' לאברהם כה יהיה זרעך
 (בראשית ט"ו) נתקיימה כי. ולפי פשוטו עד אשר עד כה עד אשר כך כאשר אתה רואה:
 (טו) אם עם רב אתה. יש בך כח לברא' יצרות ולפנות' בעין שקורין אישטרי'ר בלעז וסם חנה
 ערים: ובכח. לשון כריתה כמו ובח אתהן במרכותם (יחזקאל כ"ג מ"ו) אישטרי'ר ש בלעז:
 אן. דחוק:

לא

ב א ו ר

נתתה לי גורל אחד וחלק אחד, כלומר אך חלק אחד לא מיוחד ביופי (חיין געוועהנליכעס נאָזיז),
 כמו כמעט שכל אחד העם (בראשית כ"ו י'), אחד, גם הנוזה מהעם, מן אחד מהנערים (שמואל
 כ' ב' כ"א) אחד יהי' מי שיהי', וכן הנוזה כאן נתתה לי חלק כאחד מהשנאים שזה גם בכמות
 גם באיכות, ואני עם רב וכו' לי לכרז חלק יפה. וע"ז השיב יהושע, הלא מבלים נפלו לך בנעימים,
 אם עם רב אתה וגו'. עד אשר, (א"ה): כבר הונחת לשעלה שאלת עד לפעמים כמו עד, וזה
 סימה טענתם נגד יהושע אחר שהביא ה' עלינו ברכה שדים ורחם בברכת יעקב, וברכנות
 אפרים ובאלפי מנשה בברכת משה, והער אשר עד כה ברכה ה' בעם רב, ואתה מדוע לא אלת
 לנו ברכה הארץ הוכללת ג' (בברכותיה'?). (טו) ובראח לך, יפה חרגם יונתן ומתקין, כי הוא פעל
 גזר מן בריא, כאז בריא אולם (תהלים ע"ג ד') וכדומה, הנאמר על כל דבר אשר הוא בשלימותו
 בתקפו ובגבורתו, וקרונו להנחתו הראשונה מענין יצירה, ובכר מלינו הכנז הנוסף מזה להבדיל אבם
 (ש"א ז' כ"ט), והנה כמו שנאמר על השחת ארץ טובה וכל חלקה טובה תבאילו באבנים (ש"ב
 ג' י"ט), כן נאמר על חקון ארץ לא זרועה לעשות פרי, ברא, על דמיון וירפא את מוצח ה'
 ההרוס (מ"א י"ח ל'). (א"ה: ובראח, לעזר רש"י אישטרי'ר essarter (חורבאר מחלען דורך
 חוסידייטונג דעם קאנענעם חורר דער געשטרייכע), וכן פי' ולועז ויד ברא (יחזקאל כ"א כ"ד ע"ט).
 כי אץ לך, לדעתי טעמו כנבל מקום לשון מהירות, והוא על דרך הפלגה באילו ההר מהר לנוא
 לקראחך, כלומר הלא הוא לנגדך עומד. (אמר המתרגם: תרגמתי כח"י ארי עק כלומר לר).
 חד אפרים, היא העיר המזכר, ואף כי עדיין לא כנזזה בני אפרים, נקרא כן על שם סופו ורבים כן;
 או שלא ה' נקרא על שם שנת אפרים, אך לבנה אחרת ועלמת מאתנו כמו אכן בזה כן ראובן דלעיל.
 (א"ה: אולי ה' שם ההר לפנים הר פראים ויהושע קרא לו הר אפרים בחלוק אומיות על שם
 סופו להסתייג לבנם לאמר: שם זה יהיה לכם לאית שחלכדו זה ההר, כי בשמו נבלע שם אפרים,
 וראוי לתרגם: (דח דיר דאז געברעג אפרים זא כההע זעגט; דיו זעהנע יוסף'ס חבער ער-
 וידערטען: דיעזעס געברעג חוית חונז ניכט זייכט לו ערשבערן, דען עס זינד א. ה. ו.)

לא

(טז) וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יוֹסֵף לֹא־יָמְעָא
לָנוּ הַהֵר וְרָכַב בְּרוֹל בְּכָל־
הַכְּנָעִי הַיּוֹשֵׁב בְּאַרְץ־הָעֵמֶק
לְאִשֶׁר בְּבֵית־שֵׁאן וּבְנוֹתֶיהָ
וְלְאִשֶׁר בְּעֵמֶק יוֹרְעָאֵל׃
(יז) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־בֵּית יוֹסֵף
לְאִפְרַיִם וּלְמְנַשֶּׁה לֵאמֹר עֲסֹרְב
אֹתָהּ וְכַח גְּדוֹל לָךְ לֹא־יִהְיֶה לָךְ
גְּדוֹרֶל אֶחָד׃ (יח) כִּי הֵר יִהְיֶה
לָךְ כִּי־יַעַר הוּא וּבְרָאֲתוֹ וְיִהְיֶה לָךְ
הַצִּאֲתוֹ כִּי־חֹרִישׁ אֶת־הַכְּנָעִי
כִּי רָכַב בְּרוֹל לֹא כִי חֹזֶק הוּא׃
ויקחלו

באור, דאדורך געוויינטסט דוא אויגענגע, ווען דוא דען כנעני פערטרייבען ווירסט, מאג
ער אייזערנע שטרייטוואגן האבען, מאג ער נאך נא מעכטיג זיין.

דיא

ר ש י

(טז) לֹא יִמָּנָא לֹנוּ הַהֵר־ כִּי אֵין הוּא לֹנוּ כְּאִשֶׁר אֶמְרַת׃ לֹא יִמָּנָא־ לֹא יוֹסֵפֶק׃ וּרְכַב בְּרוֹל־ וּמָה
שְׁתֵּה אֹמֶר לַעֲלֹא הִיעֵרָה וּלְכַנּוֹשׁ בְּתָרֶן הַפְּרִיזִי וְהַרְפֵּאִי עִם חֹזֶק הוּא אוֹתוֹ כְּנָעִי וּרְכַב בְּרוֹל לֹנוּ
וְאֵל חַתְמִי אֵם קִדְתּוֹ לְפְרִיזִי וְרַפֵּאִי כְּנָעִי כִי כּוֹלֵם בְּנֵי כְנָעֵן הִיוּ׃ (יח) כִּי הֵר יִהְיֶה לָךְ אֹתוֹ
שְׁתֵּמְרִתִּי לָךְ עֵלָה לָךְ הִיעֵרָה׃ כִּי יַעַר הוּא וּבְרָאֲתוֹ־ כִּי יַעַר הוּא וְאִינוּ רֹאיוֹ אֵלָל לַעֲם רַב וּיִבְרָאוּהוּ
וּיַפְנוּהוּ׃ וּבְרָאֲתוֹ־ אֹתָהּ שְׁתֵּמָה עִם רַב׃ וְהִי־ לָךְ מוֹלָאוֹתֶי כִי מוֹרִישׁ אֶת הַכְּנָעִי־ עַל יְדֵי שְׁתֵּמָה
עִם רַב׃ כִּי רְכַב בְּרוֹל לֹנוּ וְאֵין אֶחָד מֵאִשֶׁר הַשְּׁכֵנִים כְּדִי לְהִלָּחֵם כּוֹ׃ כִּי חֹזֶק הוּא־ וְאֹתָהּ יֵשׁ כִּךְ הִיכֹלֶת
וּמוֹרִישָׁנוּ וּרְכֻמֹּתֵינוּ פִּירָנוּ עֵלָה לָךְ הִיעֵרָה הַחֲבִילוֹ עֲלֵמִים כִּיעֵרֹת שְׁלֹא מַשְׁלֹט כְּנֵם עֵין הַרְע׃
וישינו

ב א ו ר

(טז) לֹא יִמָּנָא לֹנוּ הַהֵר־ לֹא יִהְיֶה נִמָּנָא לֹנוּ הַהֵר, כְּלוּמַר לֹא וּכְלָל לְהַשְׁגִּיחוּ וּרְכַב, הוּא־ שְׁתֵּמָה
בְּמִקּוֹם כִּי, כִּי רְכַב בְּרוֹל וְגו' (יז) עִם רַב אֹחָה, אֵם עִם רַב אֹחָה, א"כ לֹא יִבְלֵר מִשְׁךְ אֲנָשִׁים
עוֹשֵׁי מַלְחָמָה כִּיעֵר לְכַרְשׁוֹת אוֹתוֹ, וְעֵתָה הוֹסִיף לְיוֹמֵר וּכְחַד גְּדוֹל לָךְ, כְּלוּמַר אֲנָשִׁיךְ גְּבוּרֵי לִבָּם וּמוֹכֵל
לְהוֹרִישׁ אֶת הַכְּנָעִי הַשּׁוֹכֵן סָבִיב הַהֵר. לֹא יִהְיֶה לָךְ גְּדוֹרֶל אֶחָד, כְּאִתָּה לֹא הִי גְדוֹרֶל כְּאִתָּה הַגִּידִלֹת
כְּאִשֶׁר אֶמְרַתְּ, כִּי לְכֵם יִמָּנָא שְׁתֵּמָה (יח) כִּי הֵר יִהְיֶה לָךְ, הֵנָּה כְּאִשֶׁר מִדְּרוֹ הַאֲרָן לֹאֲרַכְהָ וּלְרַמְכָּהּ,
לֹא הִצִּילוֹ כְּשֶׁבָּח אֶת גְּבוּרֹתֵי הַהֵרִים לַעֲשׂוֹתָם לַשֵּׁט, וְלֹא־ אִמֶּר׃ הֵלֵא הֵר לָךְ, וְא"כֵּם בְּכֹמוֹת שְׁפָרָה
נִקְלָחָה, כִּי מוֹכֵל לְרוֹעֵב הַהֵר מִכָּל פֶּאֶת חָיו. כִּי יַעַר הוּא, וְאִם גַּם יַעַר הוּא וּבְרָאֲתוֹ לָךְ, וּמָה שְׁתֵּמָה
לֹא יִמָּנָא לֹנוּ הַהֵר מִפְּנֵי הַכְּנָעִים, עַל זֶה הַשִּׁיב׃ וְהִי־ לָךְ הַצִּאֲתוֹ, כְּלוּמַר גַּם מוֹלָאוֹת גְּבוּרֵי הִיעֵר,
וְהַמָּה הַעֲמִיקִים, וְהִי־ לָךְ וּמוֹכֵל לְכֹחַ יַעַר. כִּי חוֹדִישׁ, אֵם מוֹרִישׁ. כִּי רְכַב, אֵם גַּם רְכַב בְּרוֹל
לֹא וְחֹזֶק הוּא. כִּי יִרָאֵם לִי פִירוֹ הַפְּסוּקִים הָאֵלֶּה, וְלִמְפִּרְשֵׁים שְׁקִדְמוֹתֵי דְרָכִים שׁוֹנִים, וְכֵל הַמַּעֲשִׂים
כֵּהֶם יִרְאֶה בַּמַּעֲשֵׂה מַלְכוּת מַדּוּעַ סִרְתִּי מַדְעָתָהּ וּבְסִרְתִּי לִי דֶרֶךְ אֶמְרַת, כִּי אֵין לְהִלָּחֵם׃
שְׁלֵה

יח (א) דיא גאנצע געמיינע
דער קינדער ישראל'ס
פערצמאלטע זיך אין שלה ;
ווא שטעללען דאזעלכסט
דאז שט פטסעלם אויף, נאכ-
דעם דאז לאנד איזגען אונ-
טערווארפען וואר. (ב) עס
ווארען אכער פאן דען קי-
דערן ישראל'ס וועלכען איה-
רע בעזיט צונג נאך נישט
צוגעטהיילט וואר, זי עכען
שטעממע איבריג. (ג) יהושע
שפראך דאזער צו דען קי-
דערן ישראל'ס: ווא לאנגע
וואללט איהר נאך זא נאכ-
לעססיג זיין אייך צום בעזיט-
צע דעם לאנדעם אנטשיק-
קען, וועלכעם אייך דער עווי-
נע, דער גאטט אייערער פא-
טער געגעבען האט? (ד) וועה-
לעט אייך דרייא מאנגער אויס
יעדעם שטאממע, וועלכען איך

יח (א) ויִקְהַלּוּ כָּל־עַדְת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל שְׁלֹחַ נְשִׁיכֵינוּ שָׁם
אֶת־אֶהֱל מוֹעֵד וְהָאָרֶץ נִבְכְּשָׁה
לפְּנֵיהֶם: (ב) וַיִּתְּרוּ בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר לֹא־חָלְקוּ אֶת־נַחֲלָתָם
שִׁבְעָה שְׁבֹטִים: (ג) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד־אֲנִי אֲתֶם
מִתְרַפִּים לְבוֹא לְרֶשֶׁת אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵיכֶם: (ד) הָבוּ לָכֶם שְׁלֹשָׁה
אֲנָשִׁים לְשָׁבֹט וְאֲשַׁלְּחֶם וַיִּקְמוּ
וַיַּחֲתֻלְכוּ בָאָרֶץ וַיִּכְתְּבוּ אוֹתָהּ
לְפִי נַחֲתָתָם וַיָּבֵאוּ אֵלָי:

והחלקו

אויפטרעגן ווילל, דאס ווא זיך אויפמאכען, דאז לאנד בערייווען אונד דאסעלבע אויפ-
נעהמען (אויפצייכען), נאך איהרער בעמעסונג, אונד זאדאן פאך מיר ערשיינען.
איהר

ר ש י

יח (א) וישנינו שם את אהל מועד. שעשו במדבר ולא היה שם מקרה אלא בית של אנשים
מלמען ויריעות מלמעלן כך שנינו בשמיטת קדשים: והארץ נכבשה לפניהם. משנקבע המשכן
היתה הארץ נוחה ליכבש לפניהם: (ב) שבעה שבטים. שכבר קבלו נחלתם ראובן וגד וסלי
שבע מנשה בימי משה בעבר הירדן ובארץ כנען כבר נפל גורל ליהודה ולאפרים ולמנשה שבע
מנשה היו ה' שבטים: (ג) מתרפים. מתרשלין: (ד) לשבט. לכל שבע מן השבעה: לפי נחלתם.
לשבעה חלקים ולא בשום אלא לפי השבטים הראויין לחלק' לרב לפי רובו ולמעט לפי מיעוטו
בשה שני' לרב תרנה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו וגו' (במדבר כ'):

והחלקו

ב א ו ר

יח (א) שלח (א"ה: כמו בשלה). וישבינו. הנה עד עתה ה' משכן ה' בגלגל אשר שם חבונת
ראשי הכנב (הויפטקווארטיר) בקלה גבול א"י, אך כאשר נכבשה הארץ לפניהם, שמו המשכן
במור הארץ, ולזה נאסרו להם הנמכות עתה, כי ה' נקל לכל ישראל לבוא אל מקדש ה', משא"כ
בגלגל; ועמד המשכן הזה עד ימי שמואל, לדעת הס"ע שפ"ט שנים. והארץ נבכשה, הנה
מנינו (שופטים א') כי גם אחר מות יהושע עוד נותרה מן הארץ לכבוש רבים, כי נל הארץ הוא
לאו דוקא, אך רובו ככולו. וקל'ת אמרו: כי גם אחר שכבר נכשו, שוב באו הכנענים אשר הניחו
ולקחו מידם כמה ערים, ואלו ואלו דבריו חלקים חיים. (ד) חבו לכם, הנוכח בעיני בפי'
הפסוקים האלה הוא זה: יהושע היה את האנשים, נחמלה חלבו כללם למדוד את הארץ
לארכה ולרחבה, והוא שאמר לפי נחלתם, נלומר לפי נחלת כל שבעה השבטים יחד, והנחלתם לי
הקדשים

(ה) והתחלקו אותה לשבעה חלקים יהודה יעמד על גבול מנגב ובית יוסף יעמדו על גבולם מצפון: (ו) ואהם תכתבו את הארץ שבעה חלקים והבאתם אלי הגה ויריתי לכם גורל פה לפני יהוה אלהינו: (ז) כי אין חלק ללוים בקרבכם כי כינת יהוה נחלתו וגד וראובן וחצי שבט המנשה לקחו נחלתם מעבר לירדן מזרחת אשר נתן להם משה עבד יהוה: (ח) ויקמו האנשים וילכו ויצו יהושע את החלקים לכתב את הארץ לאמר לכו והתחלקו בארץ וכתבו אותה ושובו אלי ופה אשליך לכם גורל לפני יהוה בשלה: (ט) וילכו האנשים ויעברו

(ה) איהר לאסט עם אין זיעבן טהיילע צערפאללען: יהודה זאלל ביא ויינער גרענע צע נענען זידען בלייכען, אונד דאז הוין יוסף'ס בלייכע ביא ויינער גרענע צענען נאך דען. (ו) איהר נעה מעט (צייכעט) זאנאך דאז לאנד אין זיעבן אבטהיילונגען אויף, אונד לענעט עם מיר דאן פאר, דאמיט איך אייך לאז זע ווערפע, היר פאר דעם עוויגען אונזרעם גאטט. (ז) דען דיא לויים האבען קיינען אנה טהייל אונטער אייך, זאנערן דאז פריסטערטהום דעם עוויגען גען איזט איהרע בעזיטצונג: אויך גד, ראובן, אונד דער האלבע שטאם מנשה'ס האבען שאן איהרע בעזיטצונגער האלטען יענווייטס דעם ירדן'ס גענען מארגען וועלכע איהנען משה דער קנעכט דעם עוויגען איינגעגעבען האט. (ח) אונד דיא מענער מאכטען זיך אויף אונד גינגן הין, נאכדעם יהושע דיעזען וועלכע גינגען דאז לאנד אויפצונעהמען (צו בעשרייכען) דען אייטראג אלזא ווירער האלטע: געהעט הין, בעריי:

זעט דאז לאנד, נעהמעט עם אויף, אונד קעהרעט צו מיר צוריק, דאמיט איך היר אייך לאזע ווערפע, פאר דעם עוויגען אייערעם גאטט צו שלה. (ט) דיא מענער רייטען פארט, דורכ צאנען

ר ש י

(ח) והתחלקו אותה לשבעה חלקים. אותה שנכנסה כבר והעמידה ליכנס: יהודה יעמוד על גבול מנגב, ואין ישראל שם נפל לו גורל כל המזרח הדרומי: ובית יוסף וגו' מצפון. צפוני למה שנכנס כבר ועוד יש הרכבה לכבוש עד המזרח מבבל עד עד לבא חמת שהוא אלל הסר במזרח צפוני והשבעה שבטים וחלקו אותה שנין יהודה ליוסף ואותה העומדת ליכנס: (ו) ויריתי. והשלכתי כמו ירה בים

ב א ו ר

הרשימה הכוללת, ואז תחלקו בנייכם לפני הארץ לשבעה חלקים, ואחר זה לנו בכל חלק שלשה אנשים לכתוב כל חבל לערים כח"ל לקמן (ט), ואז שוב תבואו אלי ואפיל הגורל לכל שבט ושנט. (ה) יהודה יעמוד וגו', והארץ אשר בנייהם תחלקו לשאר השבטים. (ח) וילכו, וגם שבו

צאנען דאזלאנד, אונד נאך-
מען דאסעלבע אויף נאך דען
שטעדטען אין וועבען אבטהיי-
לונגען, אויף איינער קארטע,
אונד ערשינען דאן פאר ירושע
אום לאגער צו שלה. (ו) נון
ווארף איהנען ירושע לאזע צו
שלה פאר רעם עויגען, אונד
טהיילטע דאזעלכסט דאזלאנד
איון פיר דא קינדער ישראל,
נאך איהרען אבטהיילונגען.
(יא) דא קאם דאזלאז צוערשט
הערזי פיר דען שטאם דער
קינדער בנימין'ס נאך איהרען
פאמיליען, אונד דא גרענצע
איהרעם לאזעם צייטע זיך,
צווישען דען זעהנען יהודה'ס
אונד דען זעהנען יוסף'ס.
(יב) אונד איהרע גרענצע בע-
גאן אום נערדליכען ווינקעל
פאם ירדן, אונד פיהרטע הי-
נויף נאך דער וייטע פאן יריחו,
נערדליך, אונד האב זיך וויי-
טער נאך דעם געבירגע וועסט-
ליך, אונד איהרע אויסגענגע
פיהרטען נאך דער וויסטע ביח
און. (יג) דא גרענצע צאג זיך פאן דא נאך לוז,
דאז אויס ביח אלז דאן פיהרטע דא גרענצע אבזערטס נאך עטרות אדר אום געבירגע,
וועל-

בְּאֶרֶץ וַיִּכְתְּבוּהָ לָעָרִים לְשִׁבְעָה
חֲדָקִים עַל־סֵפֶר וַיָּבֵאוּ אֶל־
יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הַמַּחֲנֶה שָׁלָה:
(ו) וַיִּשְׁלַךְ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ גּוֹרֵל בְּשָׁלָה
לִפְנֵי יְהוָה וַיַּחֲלֶק־שָׁם יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־הָאָרֶץ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
כַּמְּחֻלָּקָתָם: (יא) וַיַּעַל גּוֹרֵל מִמֶּנּוּ
בְּנֵי־בְנִימִן לְמִשְׁפַּחָתָם וַיֵּצֵא
גָּבֹול גּוֹרָלָם בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין
בְּנֵי יוֹסֵף: (יב) וַיְהִי לָהֶם הַגָּבֹול
לִפְּאֵת צִפּוֹנָה מִן־הַיַּרְדֵּן וְעַל־הָ
הַגָּבֹול אֶל־כֶּתֶף יְרִיחוֹ מִצִּפּוֹן
וְעַל־הָ בָּהָר יָמָּה וְהָיָה תְּצַאֲתוֹ
מִדְּבָרָה בֵּית אֹון: (יג) וַעֲבַר מִשָּׁם
הַגָּבֹול לַזֶּה אֶל־כֶּתֶף לַזֶּה גִּבְעָה
הִיא בֵּית אֵל וַיְרַד הַגָּבֹול עֲטְרוֹת

אדר

והיו קרי

רָשָׁי י

בים (שמות ט"ו): (יב) ויהי להם הגבול לפאת צפונה. ויהי מילר גבול הכפוני שלהם מן
הירדן שבמזרח מתחיל המילר ועלה אל כחף יריחו מזפון ועלה משם אל המערב אל עבר
יריחו ומזק החוט בצפונה של יריחו ומזלח יריחו לפנים מן החוט בחלק בנימין: מדברה בית און.
למדבר של בית און: (יג) ועבר משם. לזר המערב: לזה אל כחף לזה גבעה היא בית אל. שקרא יעקב
ולא זו היא בית אל אלא העי שהי אומר בגבול יוסף וילא מנית אל למדנו שנים היו ולו לא בחלק
בנימין

ב א ו ר

שבו, וזה מובן מעלמו, ואח"כ לזה יהושע כי ילכו עוד לכתוב על ספר הערים, כאשר בארנו, וזה
לא יהי' נפסקים האלה שפת יתר. (יב) מדברה בית און, נחם הוד"ק: סמוך לבית און,
לפיכך הבני"ת פתחה, ע"כ. טעמו שלמי המסורה ל"ל מדברה נפתח תחת הבני"ת, כמו מדברה
דמשק (א"ח י"ט ט"ו) כמו שנמשך שם במסורה, וכתב הוד"ק שם וז"ל: נפתחה הבני"ת מפני
הסמיכות וכן מדברה בית און, ע"כ. (יג) היא בית אל, נחם רש"י כי שני בית אל היו, לבי
שנמשך (לעיל ט"ז) וילא מנית אל לזה, ואם גם אין מזה ראיה כאשר בארנו שם, מ"מ נדק

י ה ו ש ע יח

אֲנִי עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִגִּבּוֹר לְבֵית־
חֲרוֹן תַּחֲתוֹן: (י) וְתֵאֵר הַגְּבוּר
וְנִסָּב לְפָאֵת־יָם נִגְבָּה מִן־הָהָר
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי בֵּית־חֲרוֹן נִגְבָּה
וְהָיָה תִצְאָתוֹ אֶל־קְרִית־בַּעַל
הִיא קְרִית יַעֲרִים עִיר בְּנֵי יִהוּדָה
וְאֵת פָּאֵת־יָם: (יט) וּפָאֵת־נִגְבָּה
מִקְצֵה קְרִית יַעֲרִים וַיֵּצֵא הַגְּבוּר
יָמָה וַיֵּצֵא אֶל־מַעֵין מִי גִפְתּוֹחַ:
(כ) וַיֵּרֶד הַגְּבוּר אֶל־קִצֵּה הָהָר
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי גִי בֶן־הַנֶּם אֲשֶׁר
בְּעַמְקֵר פְּאִים צְפוֹנָה וַיֵּרֶד גִּי הַנֶּם
אֶל־כֶּתֶף הַיְּבוּסִי נִגְבָּה וַיֵּרֶד עֵין

גענעדן עכענע רפאים, נערדליר, אונד ליף אבווערטס דורכ'ס טהאל הנום, צור זידליכען זייטע
 רגל
 והיו קרי
 יבוס'ס

!רע"ה

בנימין היתה שהיו חוט המיזר מלון ולפניו הוא כמו שהוא אומר אל כחף לזה: מנגב. הקוט הולך בדרכו של לו נמלאת לו מן הקוט ולחץ בנחלת בני יוסף ובית אל היתה בחלק בנימין כמו שכתוב למטה בענין: (יד) ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה. בעשרות אדר כלה אורך הלפוני מן האזרח למערב ומשם נסב הקוט לגבול המערב אל בנימין ליד נגבה מן הלפון לדרום חוט המערבית מן ההר אשר על פני בית חורון נגבה מן ההר אשר בדרומה של בית חורון משם היה מתחיל מקצוע מערבית לפונית של בנימין ובא לו החוט מלפון לדרום: והיה מולאותיו. מקצוע מערבית דרומית שלו אל קרית יערים על יהודה נמלך רחב גבול בנימין נוטל כל רחב הארץ שני יהודה למטה אפרים גבול דרומי שלו על גבול כפרית של יהודה וסם היתה ירושלים של חורב הארץ שני אפרים למטה בנימין נמלך היו לשני השטים חלק גבול כפרית של בנימין ודרומי של אפרים נוגעין לו בזה וסם היתה שילה בחלק אפרים כמה שאמר ויטע משכן שילה וגומר (תהלים ע"ח) וימאס בזהל יוסף ובצט אפרים לא בחר (שם) ואף לבנימין היה בו חלק וכן שנינו בשמי' קדש' נג' מקומות שרתה להם עני' לישראל בנ"ל ונוב ובית העולםים ובבולן לא שרתה אלא בחלקו של יהודה ובל התחומין המנויין כאן נימנו כלם נו של יהודה ובל מקום שכתוב כאן וייר כתוב ביהודה ועלה לפי שכלל הוא מונה מן המערב למזרח וסם מנו' מן המזרח למערב: ויכל הגבול ימה. כל ים א' ולא ידעתי איזה ים הוא:

אל

באר

דברי רש"י כי שתי בית אל היו, כבר מלאנו בשופטים (א' כ"ב) כי בני יוסף ירשו את בית אל גם היתה עיר מקדש מלך למלכי ישראל, ובפסוק ג"ב לקמן נזכר בית אל בין ערי בנימין. וצ"ע

יבוסים ס' עפר הינאב נאך עין
רגל (יז) אונד זיא ווארד זיך פאן
נאך דען אינד כראך הערפאר
בייא עין שמש, אונד פיהרטע
פארט נאך גלילות, וועלכעס
מעלה אדומים גענענאיכער
ליענט, אונד ענקטע זיך ביים
שטיינע ביהן (גענאנט נאך)
דעם זאהנע ראובן'ס. (יח) דאן
צאג זיא זיך אן דער גערדליען
זייטע פאר דער עכענע אונד
פיהרטע אכוערסם נאך
ערבה. (יט) דיא גרענצע צאג
פערנער נאך דער זייטע בית
חננה'ס גערדליך. אונד דיא
אויסגענע דער גרענצע רייכען
אן דיא צונגע דעם זאלצמערס
גענען נאך דען, נאך דער איי-
סערסטען זיירליען זייטע דעם
ירדן'ס. דיעזעס ווארד דיא זירלי-
כע גרענצע. (כ) דער ירדן אכער
בערגענצטע זיין געבטה אויף
דער אקטזייטע. דיעזעס ווארד
דיא בעזיטצונג דער זעהנע
בנימין'ס, נאך איהרן גרענצען
רינגסאום, נאך איהרען פאמי-
ליען. (כא) אונד דיא שטערטע
דעם שטאממעס דער זעהנע
בנימין'ס נאך איהרען פאמי-
ליען ווארען: יריחו, בית חננה
אונד עסק קציץ; (כב) בית
ערבה, צמרים אונד בית אל;
(כג) עוים, פרה אונד עפרה;
(כד) כפר עמונה, עפני אונד
גבע. צוזאמען צוועלף שטער-
טע מיט איהרען דערפערן. (כה) פערנער: גבעון, רמה אונד בארות; (כו) מצפה, כפורה אונד
מצה

רגל: (יז) ותאר מצפון ויצא עין
שמש ויצא אל גלילות אשר-
נבח מעלה אדמים וירד אבן בהן
בן ראובן: (יח) ועבר אל כתף
מור הערבה צפונה וירד
הערבה: (יט) ועבר הגבול אל-
כתף בית הגלה צפונה והיה
הוצאותיו הגבול אל לשון ים-
המלח צפונה אל קצה הירדן
נגבה זה גבול נגב: (כ) והירדן
יגבול אתו לפאת קדמה זאת
נחלת בני בנימין לגבול תיהסביב
למשפחתם: (כא) והיו הערים
למטה בני בנימין למשפחותיהם
יריחו ובית חגלה ועמק קציץ:
(כב) ובית הערבה וצמרים ובית-
אל: (כג) והעוים והפרה ועפרה:
(כד) וכפר העמוני והעפני וגבע
ערים שהים עשרה וחצריהן:
(כה) גבעון והרמה ובארות:
(כו) והמצפה והכפירה והמצה:

והיו קרי • תוצאות קרי • העמונה קרי • ורקם

ר ש י

(יט) אל לשון ים המלח צפונה. כלשונו של לשון נמלא כל הלשון בחלקו של יהודה: אל קצה הירדן.
מקום שהיך נופל בים המלח והוא נמנה מקצוע מזרחית צפונית ליהודה וכאן הוא מונה מקצוע
דרומית מזרחית לבנימין: (כ) והירדן יגבול אותה לפאת קדמה. הירדן היה לו לבנימין מנר
מזרחי

תרגום אשכנזי

מצה; (כז) רקס, ירפאל אונד
הראלה; (כח) צלע, אלף יבסי
אדער ירושלים, גבעת אונד
קריה; צוואטמען פיערצעהן
שמעטע מיט איהרען דער-
פערן. דיעזעס וואר דיא בע-
זיטצונג דער זעהנע בנימין'ס
נאך איהרען פאמיליען.
יט (ה) נון קאם דא צווייטע
לאופיר שמעון הערריס—
פיר דען שטאם דער זעהנע
שמעון'ס נאך איהרען פאמיליע-
ליען, אונד איהרע בעזיטצונג
וואר, מיטטען אונטער דער בע-
זיטצונג דער זעהנע יהודה'ס.
(ג) זיא האטטען אויף איהרער
בעזיטצונג: באר שבע אדער
שבע אונד מולדה; (ג) חצר
שוועל, בלה אונד עצם;
(ד) אלתולר, בתול אונד חרטה;
(ה) צקלג, בית מרכבת אונד
חצר

יהושע יח יט

(כז) ורקם ירפאל ותראלה;
(כח) וצלע האלף והיבוסים היא
ירושלם גבעת קרית ערים
ארבע עשרה וחצריהן ואת
נחלת בני-בנימין למשפחתם;
יט (ה) ויצא הגורל השני
לשמעון למטה בני-
שמעון למשפחותם ויהי נחלתם
בתוך נחלת בני-יהודה: (ג) ויהי
להם בנחלתם באר שבע ושבע
ומולדה: (ג) וחצר שועל ובלה
ועצם: (ד) ואלתולד ובתול
וחרטה: (ה) וצקלג ובית-

חמרכבת

מלרע כן כתב הרד"ק בשרשים

ר ש י

מזרחי שהיגדן הולך על פני רוחב כל גבולו למזרח: (כח) וללע האלף והיבוסים היא ירושלים.
כל אחת עיר לעצמה וכן גבעת קרית חמש ערים בפסוק זה:
יט (א) וילא הגורל השני. שני לבנימין שגורל בנימין היה ראשון לשבעת השבטים שאמר יהושע
לשלושיו והתחלקו אותה לשבעה חלקים שבגר נטלו יהודה ויוסף כמו שנאמר שם יהודה יעמוד
על

ב א ו ר

(כח) וצלע האלף, שתי ערים הנה, וכן גבעת קרית (רש"י ורד"ק). והיבוסים, כמו עיר היבוסים,
והיתה נקראת גם יבוסים, כמו שנאמר בשופטים (י"ט י"א) הם עם יבוסים וגו', ונסורה על עיר
היבוסים, על שם העם השוכנים בחובה. והנה נמנה העיר הזאת גם בתוך ערי יהודה (לעיל ט"ו
ס"ג), וכן נאמר בשופטים (א' מ') כי בני יהודה לכדו את ירושלים, ויתכן כי יען היתה ירושלים
שתי ערים, העיר התחתונה והמגודה אשר על ההר * (ולכן באו ברכים הזוגי), ח"ב היתה העיר
התחתונה לאחד והעליונה או המגודה לאחד, ודרשות חז"ל בפסוק חופף עליו כל היום (דברים
ל"ג י"ב) ידועות. ואם גם המגודה הזאת נלכדה בימי דוד, אין מזה ראיה, כי לא היתה לפניו
ירושלם ישראל, ושוב באו הכנענים אשר לא הורישו מירושלים, כנאמר לעיל (ט"ו ס"ג) ובשופטים
(א' כ"א), ולקחו מידם, כאשר הענינו לעיל.

יט (א) הגורל השני, שני לבנימין, כי הוא הראשון לשבעת השבטים (רש"י). (ב) ויהי להם,
הנה נחלת שמעון מפרט אך הערים ולא הגבול, לפי שהיתה נחלתם בתוך בני יהודה.
באר שבע ושבע, עיר אחת היא, דאס לא נק' יהיה מספר הערים י"ד, ואולי הווי' של ושבע היא
כמו ומכא אביו ואמו ששעורה כמו או, שהיתה נקראת באר שבע או שבע. והנה כל הערים הנזכרים
באן

* ח"ה עיין בבחורי שושנים ח' כ"ח.

הצר סוסה; (ו) בית לבאות
אונר שריון; צוואממען דריי-
צעהן שטערטע מיט איהרען
דערפערן; (ז) דאן עין רמון,
עחר אינד עשן; צוואממען
פיער שטערטע מיט איהרען
דערפערן. (ח) פערנער אל-
לע דערפער אים אומקרייזע
דעווער שטערטע ביו בעלה
באר דאן ודלכער רמח. די-ע-
ועס וואר דיא בעוויטצונג דעם
שטאמם דער זעהנע שמעון'ס
נאך איהרען פאמיליען. (ט) פאן
דעם געביטע דער זעהנע
יהודה'ס וואר דיא בעוויטצונג
דער זעהנע שמעון'ס, דען דער
אנטהייל דער זעהנע יהודה'ס
וואר גרעסער אלס איהר בע-
דארף; דארום נאחמען דיא
זעהנע שמעון'ס איהרען טהייל
מיטטען אונטער איהרער בע-
זיצונג. (י) דארויף קאם דאן
דריטטע לאזערפאר פיר דיא
זעהנע זבול'ס נאך איהרען
פאמיליען, אונר דיא גרענצע
איהרער בעוויטצונג רייכטע ביו
שריד. (יא) איהרע גרענצע
צאג זיך אויפוערטס נאך וועסטען געגען מרעלה, וואוואהל רבשח אלס יענען פלוס בע-
ריהרענד, דער פאר יקנעם פליעסט. (יב) פאן שריד לענקטע ויא זיך געגען זאנגענאויפ-

נאנג

המרכבת וחצר סוסה: (ו) ובית
לבאות ושריון ערים שלש-
עשרה וחצריהן: (ז) עין רמון
ועחר ועשן ערים ארבע וחצריהן;
(ח) וכד החצרים אשר סביבות
הערים האלה עד בעלת באר
ראמת נגב זאת נחלת משה בני-
שמעון למשפחתם: (ט) מחבל
בני יהודה נחלת בני שמעון כי-
היה חלק בני יהודה רב מהם
וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם:
(י) ועל הגורל השלישי לבני
זבולן למשפחתם ויהי גבול
נחלתם עד שריד: (יא) ועלה
גבולם לימה ומרעלה ופגע
בדבשת ופגע אל הנחל אשר
על פני יקנעם: (יב) ושב משריד

קדמה

צאג זיך אויפוערטס נאך וועסטען געגען מרעלה, וואוואהל רבשח אלס יענען פלוס בע-
ריהרענד, דער פאר יקנעם פליעסט. (יב) פאן שריד לענקטע ויא זיך געגען זאנגענאויפ-

ר ש י

על גבולו מנגב וגו' (לעיל י"ח) מבאן ואילך מונה והולך שבעה גורלות: (ט) רב מהם. מן
הראוי להם:

ב א ו ר

בין כבר נקבו בשמותן חלק יהודה (לעיל ט') חזן מנלה, ואולי הוא בעלה המזכר לעיל (שם כ"ט).
גם בחול ובית המרכבת וחצר סוסה לא נזכרים שם. (ו) ובית לבאות, הוא הנקרא לעיל (שם ל"ב)
לבאות. (ט) רב מהם, כתב הרד"ק היה חלקם יותר ממה שראוי להם, כי כנשו הנדה מן הארץ,
בני שמעון עלו עמם להלחם כחזר בשופטים (ח') ע"כ. ואם ישאל השואל, הלך הערים האלה
נפלו על מי הגורל לפני ה' ליהודה כאשר אמרנו? הנני אומר, כי מאתו היתה הסבה, כי יעלה
גורל גדול ליהודה וירש שמעון עמי, לקיים מה שנאמר בשמעון חלקם ביעקב ואפילו בשראף
(בראשית מ"ט ז'). (יא) אל הגול, לפי הנראה במפת הארץ הוא נחל קישון. יקנעם, ונמלכים
(יב)

נאנג ביו אן ריא נרענע פאן
כסלות הכור, קאם בייא דברת
הערפאר, אונד האב זיך יפיע
צו. (יג) פאן דא צאג זיא זיך
געגען אסטען געגען גת חפר
אונד עת קצין נאך רמון, וועל.
עס נעה בענרענעט, (יד) אונד
לענקטע זיך גערדליך אויף
חנתון, אונד ענדעטע אים
טהאלע יפהח אל. (טו) פער-
נער: קטח, נהלל, שמרון,
ידאלה אונד בית לחם: דער
שטערטע צוועלףנעכט איה-
רען דערפער. (טז) דיעזעס
וואר דיא בעזטצונג דער זעה-
נע זובולס נאך איהרען פאסי-
לען, דיעזע איהרע שטערטע
אונד

קדמה מזרח השמש על גבול
כסלת חבר ויצא אל הדברת
ועלה יפיע: (יג) ומשם עבר
קדמה מזרח גתה חפר עתה
קצין ויצא רמון המתאר חנניה:
(יד) ונכב אתו הגבול מצפון
חנתון והיו תצאתיו גי יפתח אל:
(טו) וקטת ונהלל ושמרון וידאלה
ובית לחם ערים שתיים עשרה
וחצריהן: (טז) זאת נחלת בני-
זבול למשפחותם הערים האלה

וחצריהן

ר ש י

(יב) כסלות חבר. אימר אני שהא לשון כסלים פלנק"ש בלע"ז לא בנובה ולא נשיפולו אלא נשיפועו
סמך לאמנע קרוב לנד אמור' ומלגד פניו בדרך שהכסלים עומדים בנהמה ובמקום שהוא אימר
אזנות חבר סמוך לראש הוא במקום האזני: (יג) קדמה מזרח גתה חפר. ממזרח גתה חפר
שם עירושל יונה בן אסתי: עתה קלין. שם העיר עת קלין: המחזור הגעה. המוסב אל געה
כלומר משם חפר הגבול לנעה וכן תרגם יונתן ונסיק לרמון ימתמן מסתחר לנעה:

ב א ו ר

א' (ד' י"ב) יקמעם בחילוף נון"נ מ"ס. (יב) כסלות חבר, לדעת רש"י כסלות הוא מענין כסלים
ופי' בלד ההר (פולנקטן), וכן אזנות חבר (לקמן ל"ד) נמי אזנים כלומר סמוך לראש, ויפה אמר
כי ברוב שמות האזנים האזנים הם יבוא השם על דרך השאלה יבוא כסלים נקבה, כמו מן ידים
ידות מן כנפים כנפות (עיין בספרנו מורת לשון עברית פרח), וגם כסלים היה ראוי לבוא ע"מ
הזוגי כנודע. (א"ה) פלנק"ש flanks דוח פולנקטן, ידוע. (יג) גתה חפר, פי' לגת אשר נאחז חפר
להבדילו מן גת בארץ פלשתיים, והיא הימה עיר מולדת יונה בן אסתי הגניא (מ"ב י"ד כ"ה).
רמון החואר, לפי פשוטו היא שם עמם פרטי, ורש"י פי' המוסב אל הנעה, וכן ת"י ונפק לרמון
ומתמן אסתחר לנעה עב"ל, וכן הוא ברד"ק, ובספרים שלנו בכל טעות בת"י ונכב לרמון
דמחזור ומתמן מסתחר לנעה, נרנבו שני הפרשים יחדיו (ועיין לקמן). (אמר מסתחר: רמון
המסתחר הנעה, ת"י לרמון דמחזור ומתמן מסתחר לנעה, מלת דמחזור נראה במוסף מיד
סופר מחזור וז"ל לרמון דמסתחר לנעה בני' רד"ק, או לרסין דמתמן מסתחר לנעה בני' רש"י,
וה עוד נוסחאות והנהגות מאים אשר שלה ידו בו שלא בדת, כמו לקמן סוף פרשה כ"ב שהיה כתוב
בכתב יד אשר לרד"ק: וקרוב בני ראובן ובני גד סהיד למדבאר, והסופר השמיט מלת סהיד לפי
שקצר בעברי. ועתה לא וחסב וממלא מספר י"ב ערים ואלו שמותם: שריד, דבשת, יקנעס,
יפיע, גת חפר, עת קלין, רמון, קטח, נהלל, שמרון, ידאלה ובית לחם. והנה כסלות חבר
אינו עיר כי אם חלק מהר חבר, וכמוהו אזנות חבר לקמן בגבול נפתלי, כמו שפירש רש"י
ורד"ק, וכן בדת אינה מן המנין שהיתה עיר למטה יששכר (להלן כ"א כ"ב). ומה מוכח כי מחזור
הנעה היא תואר לרמון. (טו) בית לחם, אין זה בית לחם יהודה, אך עיר אחת ששמה
כן (מרד"ק), ועיין לעיל (ט"ו) במה שנתנו שם מהתקת ע' וקנים. ערים שתיים עשרה,
הנה

אונר דערפער. (יז) דעם
יששכר ערשיען דאָ פֿיערטע
לאָז—דען זעהנן יששכר'ס נאָך
איהרען פֿאַמיליען. (יח) איהר
רע גרענצע וואָר: יורעאל,
כסלות אונד שונם; (יט) חפרים,
שיאון אונד אנחרת; (כ) רבית,
קשיון, אונד אבין; (כא) רמת,
עין גנים, עין חרה אונד בית
פֿאָץ. (כב) דיא גרענצע שטיעס
אָן חבור, שחצומה אונד בית
שמש; דער שלום איהרער
גרענצע וואָר דער ירדן. צו
זאממען זעכצעהן שטערטע
מיט איהרען דערפערן. (ג) די
זעס וואָר דיא בעזיטצונג דער
זעהנע יששכר'ס נאָך איהר
רען פֿאַמיליען, דיא שטער
טע מיט איהרען דערפערן.
(גד) נון ערשיען דאָ פֿינפטע
לאָז פֿיר דען שטאם דער זעה
נע אשר'ס נאָך איהרען פֿאַ
מיליען. (כה) איהרע גרענצע
וואָר חלקת, חלי, בטן אונד
אכשף. (כו) אלמלך, עטעד אונד
משאל; בעריהרטע דען כרמל
וועסטלך אונד שיחור לבנת.
קעהר.

וְחֲצִירֵיהֶן: (יז) לִישְׁשָׁכָר יֵצֵא
הַגֹּזֶרֶל הָרְבִיעִי לְבְנֵי יִשְׁשָׁכָר
לְמִשְׁפַּחֹתָם: (יח) וַיְהִי גְבוּלָם
יִזְרְעֵאלָה וְהַבְּסִלֹּת וְשֹׁנָם:
(יט) וְחִפְרִים וְשִׁיאֹן וְאַנְחֶרֶת:
(כ) וְהַרְבִּית וְקֶשִׁיֹּן וְאַבִּין:
(כא) וְרֵמַת וְעֵין־גִּנִּים וְעֵין־חֶרֶה
וּבֵית־פֶּצִץ: (כב) וּפְגַע הַגְּבוּל
בְּחִבּוֹר וּשְׁחֻצוֹמָה וּבֵית־שֶׁמֶשׁ
וְהָיוּ תְּצֹאוֹת גְּבוּלָם הַיְרֵדָן
עָרִים שֶׁש־עֶשְׂרֶה וְחֲצִירֵיהֶן:
(ג) זֹאת נִחְלַת מִטָּה בְּנֵי־יִשְׁשָׁכָר
לְמִשְׁפַּחֹתָם הָעָרִים וְחֲצִירֵיהֶן:
(ד) וַיֵּצֵא הַגֹּזֶרֶל הַחֲמִישִׁי לְמִטָּה
בְּנֵי־אֲשֵׁר לְמִשְׁפַּחֹתָם: (ה) וַיְהִי
גְבוּלָם חֶלְקָת וְחִלִּי וּבֶטֶן וְאַכְשָׁף:
(ו) וְאַלְמֶלֶךְ וְעַמְעֵד וּמִשְׁאֵל וּפְגַע
בְּכֶרֶמֶל הַיָּמָה וּבְשִׁיחֹר לְבִנְתָּ:

ושב

ושחצומה קרי

ב א ו ר

הנה מנה מקום ערי הגבול בחוכם, וכן בשבטים הנאים, והנכון לדעת כי יתחיל למנות מן גתם
חפר (פסוק יג), וזכריהן אנו לאמר רמץ המחואר שתי ערים, ואז יעלה החשבון למספר י"ב, כי גי
יפתח אל אינו עיר, או נאמר כי עתה קצין עיר אחת, ושעורו לעת קצין, ואם גם הוגינה
מלרע בלא גם בנתה חפר בן הוא. (כב) בחבור, שם עיר שהיתה עומדת על הר חבור או
סמוך לו, כי אם תהיה הכוונה על הכר, לא יעלה החשבון שז עשרה, וכן משמע בשומרים
(ט' יח) ; ובר' ה' (ו' ס"ב) נמנה העיר הזאת בין ערי הלויים. וביה שמש, ד' מקומות נמלאו
בחג' גסס הים, האחד במלרים (העלוי־פֿעֿהֿנים), ושבר אחת מלכות בית שמש בארץ מלרים (ירמ'
מ"ג יג), ושלא בארץ ישראל, האחת בחלק יהודה לעיל (ט'), והשנית ליסאכר באן, והשלישית לבני
נפתלי להלן, ונקראו הערים בן לפי שהי' בחוקן היכל לשמש. (כו) ובשיחור לבנת, עיין מה
שכתבנו לעיל (י"ג ג') על שיתר קשר על פני מלרים. ולהבדילו מנחל מלרים, קראוהו בני
ישראל שיחור לבנת, כי היו מימיו זכים וטהורים היפך הנילוס שמימיו גורשים טיט ורפש באשר
אמרנו, והנה זה היה נקרא לנורים גסס בעולם (והוא בעל), ובני ישראל הסבו שמו באשר

י ה ו ש ע י ט

הנקב
הנקב
הנקב

(כט) מנצח זר. קיריון בריבן קירוי תוקפא: זר. לשון זור: ממכל אבויבה. מעדכ בויבה
מגורל בזיב:

וערי

עשו זכמה מקומות שלא להזכיר שם ע"י. ולדעת אחרים לזנות מענין כמעשה לזנות הספיר,
 כי שם מלאו הזוכיות המכונה גם כפי חז"ל בעלי החלמוד זוכיות לזנה. (כח) צדון רבה, כמו
 חמת רנה (עמסו' ב') וכן בכל רחמא (דניאל ד' כ"ז) כלומר מפוארה, וכן רחמי גנוים (איכה
 א' א'). (כט) מבצר צור, הנוכח כמו שפי' יונתן, ואמריו החזיקו רש"י ורד"ק כי היה זה מבצר
 גנוי על צור, ואין זה צור המעטירה (טירוס), כי היא נכונה כמעט מאמץ וארבעים שנה
 קודם בנין בית אלכיס בירושלים, וא"כ לא עמדה עדין בימי יהושע, אלא נאמר כי הדברים
 האלה מפי סופר מאוחר ינאלו. (ל) ורחב, כבר נזכר רחב בפסוק כ"ה, וא"כ שתי ערים היו ששמותיהן
 שוות. עשרים וששים, לפי המספר הזה נראה כי לדון רנה נחשבה בתוך הערים, ואף כי לא
 נזכרה בדון מבני ישראל, בכל זאת עליה נגזרם, כאשר הערנו זה פעמים, כי רחוק הוא
 שיהיה

הנקב אונר יבנאל ביו לקום,
אונר ענדעטע אַם ירדן.
(ל) דא ווענדעטע זיך דיא
גרענצע וועטטווערטס גענען
אונות חבור, נינג פֿאַן דאָרט
נאָך חוקק, שטיעס וירליך אַן
זבלון, אַן אשר, אונר טראָף
מיט יהודה אַם ירדן גענען זאָג
גענאויפֿאַנג. (לה) דיא פֿע-
סטען שמערטע וואָרען צידים,
צר אונר חמת. רקת אונר
כנרת; (לו) ארמה, רמה אונר
חצור; (לז) קרש, אדרעי אונר
עין חצור; (לח) יראון, מנדל אל,
חרם, בית ענת אונר בית שמש;
צוואַממען גינגען שמערטע
נעכסט איהרען דערפֿערן.
(לט) דיוועס וואָר דיא בעזיטצונג
דעם שטאַממעס דער קינדער
נפתלי'ס נאָך איהרען פֿאַמי-
ליען, דיא שמערטע נעכסט
איהרען דערפֿערן. (מ) דעם
שטאַממעס דער זעהנע דו'ס נאָך
איהרען פֿאַמיליען ערשיען דאָן

הַנֶּקֶב וַיִּבְנֶאל עַד--לְקוֹם וַיְהִי
תְּצִאתוֹ הַיַּרְדֵּן: (לד) וְשֵׁב הַגִּבּוֹל
יָמָה אֲזֹנוֹת חֲבוּר וַיֵּצֵא מִשֵּׁם
חֻקָּה וּפָגַע בְּזִבְלֹן מִנְּגִבּוֹכָאֲשֵׁר
פָּגַע מִיָּם וּבִיהוּדָה הַיַּרְדֵּן מִזֶּרֶחַ
הַשָּׁמֶשׁ: (לה) וְעָרֵי מִבְּצָר
הַצִּידִים צָרוּחַמַת רֶקֶת וְכַנְרַת:
(לו) וְאַדְמָה וְהַרְמָה וְחָצוֹר:
(לז) וְקֹדֶשׁ וְאַדְרָעִי וְעֵין חָצוֹר:
(לח) וַיִּרְאוּן וּמִגִּדֵּל אֶל חָרֶם וּבֵית-
עֲנַת וּבֵית שָׁמֶשׁ עָרִים תִּשְׁעֵ-
עֶשְׂרֶה וְחָצְרֵיהֶן: (לט) זֹאת נַחֲלַת
מִשֵּׁה בְנֵי--נַפְתָּלִי לְמִשְׁפַּחְתָּם
הָעָרִים וְחָצְרֵיהֶן: (מ) לְמִשֵּׁה בְנֵי-
דָן לְמִשְׁפַּחְתָּם יֵצֵא הַגִּבּוֹל

השביעי

ר ש י

(לה) וערי מבצר. היו לנפתלי הכלים לר:

לרעה

ב א ו ר

שהיא אביבה מן המנין, גם מזינו לבני יהודה אביב (לעיל ט"ו מ"ד). (א"ס: כרמל, זבולן
(שהיא המטה) וגייפתח אל, וזירון רבה, ותכל אביב אֵין מן המנין). (לד) וביהודה הירדן,
דנו הפירושים הזה הפסוק, והמעתיקים שלחבו יד כחות נפסס, כינחמה לא הביע גבול יהודה
עד הירדן (עיין לעיל ט"ו ה'), ולדעת הכי"ת ביהודה מושך עמלו ואחר עמו, ושיעורו פגע
ביהודה וגם פגע בירדן, אס גם לא במקיס אחד. (לה) וערי מבצר, פי' רש"י היו לנפתלי
הכלים לר (א"ס: ג"ל שזריך להיות ברכים גדולים היו וכי', עיין מנות י"א' רש"י ד"ה וערי
מבצר). (לח) ערים חשע עשרה, גם המספר הזה איננו עולה, ויראס לי חלף ואלון בלעננים
אינם מן המנין, לפי שבא בהם מ"ס הירחוק ולא היה לנחלתם, וכן לקיס שנאמר בו עד, והוא
ולא עד בכלל, גם אונות חבור אינו שסעיר באר אמרנו כבר בשס רש"י על כללות חבור, א"כ
ישארו אך אדמי נקב ויבנאל ותקקה וט"ו הערים הנזכרים מן פסיק ל"ה עד ג"ה, וזה יולדק
המשבון. (א"ס: חלף ואלון בלעננים אחת הן ועיר חוקק אינה מן המנין, שהיא היתה למטה אשר
במפורש בנ"ה א' ו' ס'), יבאן בנחלת בני אשר הנזירה הכתוב בשס חלקה, ועתה לא ואשוב ותמלא

מספר

זיבענטע לאץ. (מא) דיא גרענצע
איהרער בעזיצונג וואר צרעה,
אשתאול אינד עיר שמש;
(מב) שעלבין, אילון, אונד יחלה;
(מג) אילון, חמנחה אונד עקרון;
(מד) אלחקה, גבחון, אונד
בעלת; (מה) יהד, בני ברק,
אויד גת רמון; (מו) מיהירקון,
רקון נעכסט דער געגענד יפו
געגענאיבער. (מז) אבער דיא
גרענצע דער זעהנע ד'ס ער-
ווייטערט זיך פאן איהרער
זייטע; דען דיא זעהנע ד'ס
ריקטען פאר גריפען לשם אן
אונד עראבערטען זיא, אונד
שלוגען זיא מיט דער שערפע
דעם שוועררסטעם זיא נאכהמען
זיא אין בעזיטץ. אונד וואהנטען
דארין. זיא נאנטען לשם דן,
נאך דעם נאמען איהרעם
שטאמפאטערס דן. (מח) די-
זעם וואר דיא בעזיצונג דעם
שטאממעס דער זעהנע ד'ס
נאך איהרען פאמיליען, דיועם
דיא שטערטע וואוואהל אלס
דיא ראצו געהעריגן דערפער.
(מט) אלס זיא בעערגטען דיא
איינטיילונג דעם לאנדעם
נאך ווינען גרענצע שטייטמוג-
גען; דא נאכען דיא קינדער

השביעי: (מא) ויהי גבול נחלתם
צרעה ואשתאול ועיר שמש:
(מב) ושעלבין ואילון ויחלה:
(מג) ואילון ורתמנחה ועקרון:
(מד) ואלתקה וגבתון ובעלת:
(מה) ויהד ובני-ברק וגת-רמון:
(מו) ומי הירקון והירקון עם-
הגבול מול יפו: (מז) ויצא גבול
בני-דן מהם ויעלו בני-דן
וילחמו עם-לשם וילכדו אתהו
ויכו אתהו לפי-חרבו וירשו אותה
וישבו בה ויקראו ללשם דן כשם
דן אביהם: (מח) זאת נחלת משה
בני-דן למשפחתם הערים
האלה וחצריהן: (מט) ויכלו
לנחל את-הארץ לגבולתיה
וינתנו בני-ישראל נחלה ליהושע
בן-נון בתוכם: (כ) על-פי יהודה

נחנו

ישראל'ס דעם יהושע וזאן נון'ס איינע בעזיצונג אונטער זיך. (כ) נאך דעם אויסשפרוכע דעם
עוויגען

ר ש י

(מא) לרעה ואשתאול. מאל יהודה הים ונפל גורל לבני דן סמוך להם: (מו) וילא גבול בני-דן
מהם. כאן נטלו קלת ועוד נפל להם גולל במקום אשר רחוק מגבולם ושאר שנים מספיקין
בגינתם: וילקחו עם להם. לאחר זמן בימי עתניאל בן קנז ובימי דמות מיכה כמה שנאמר בספר
שופטים (י"ח): להם. הוא ליש השמורה בספר שופטים (שס):

אשר

ב א ו ר

מספר י"ט. (מו) ויצא גבול, המפרשים הסכימו כי הפסוק הזה שלא במקומו בא, שהם כנשוא
לאחר זמן, בימי פסל מיכה, כמבואר שופטים (י"ח), והמשגל יבין מזה מדוע לא בא מספר
הערים בבני דן. ופי' וילא הגבול נפי' רש"י כי ילא עוד הגבול מבני דן מהערים הקלה עד
למרחוק

עוויגען גאבען ווא איהם דיא
שטאדט דיא ער ווינשטע,
נעהםליקזמנח סרח אויףדעם
געבירגע אפרים. ער בעפע-
סטגטע דיא שטאדט אונד
וואהנטע דארין. (א) ריעועם
זינד דיא בעזיטצונגען וועלכע
פערטהיילטען לעזר דער פרי-
סטער, יהושע דער וואהנ'נון'ס
אונד דיא פאמיליענהייפטער
דער שטעממע דער קינדער
ישראל'ס, דורכס לאזאין שלה
פאר דעם עוויגען, אים אייני-
גאנגע דעם שטיפטסעלסטעם
דא פאללענדעטען ווא דיא
פערטהיילונג דעם לאנדעם,
כ (א) דער עוויגע רעדעטע
צו יהושע אונד שפראך:
(ב) וואגע דען קינדערן יש-אל'ס
פאלגענדעם: בעשטיממעט
אייך פרייאשטעדטע, וואפאן
אייך צו אייך געשפראכען דורך
משה. (ג) וואהין איין טאד-
שלעגער זיך פליכטען קאן
דער איינע פערזאן אנפער-
זעהענס, אהנע פארזאץ ער-
שלאגען האט; ווא מעגען אייך
צור צופלוצטענען פאר דעם
בלוטראכער. (ד) ווער זיך נון
פליכטעט נאך איינער ריעוער
שטעדטע, דער וואלל אים
איינגאנגע דעם שטאדטהא-
רעם שטעהען בלייבען, אונד

גתנו לו את-העיר אשר שאל
את-המנת-סרח בְּהַר אֶפְרַיִם
וַיִּבְנֶה אֶת-הָעִיר וַיֵּשֶׁב בָּהּ:
(א) אֵלֶּה הַנְּחֻלֹּת אֲשֶׁר נָחֲלוּ
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן
וְרַאשֵׁי הָאָבוֹת לַמִּטּוֹת בְּנֵי-
יִשְׂרָאֵל וּבְגֹרָל וּבְשֻׁלָּה לַפָּנִי
יְהוָה פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּכְלוּ
מִחֲלֹק אֶת-הָאָרֶץ:

כ (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-יְהוֹשֻׁעַ
לֵאמֹר: (ב) דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִנּוּ לָכֶם אֶת-
עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי
אֵלֵיכֶם בְּיַד-מֹשֶׁה: (ג) לָנוֹם
שָׁמָּה רוֹצֵחַ מִכַּח-נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה
בְּבִלִי-דַעַת וְהָיוּ לָכֶם מִקְלָט
מִגֵּאֵל הָדָם: (ד) וְגַם אֶל-
אֶחָת מֵהָעָרִים הָאֵלֶּה וְעָמַד
פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַדַּבֵּר בְּאָזְנוֹ וּקְנִי
הָעִיר-הַהִיא אֶת-דִּבְרֵיו וְאַסְפּוּ

אחו

פאר דען אהרען דער עלטעסטען ריעוער שטאדט ווינע זאכע אנוואנען; דיוע מיסען איהן דאן
אין

ר ש י

(נא) אַזר נחלו. הנחילו:

ב א ו ר

למחוק, כי דן היתה נקבה ארץ ישראל נטווי. לשם, זה ליש הנזכר בספר שופטים (ס).
(נ) חמנח סרח, עיין לקמן (כ"ד') ומה שאמרו שס.

(ד) ונתנו

אֶתֹו הָעִירָה אֲלֵיהֶם וְנָתַנּוּ-לוֹ
מָקוֹם וַיֵּשֶׁב עִמָּם: (ה) וְכִי יִרְדֹּף
גֹּאֲלֵהֶם אַחֲרָיו וְלֹא יִסְגְּרוּ אֶת-
הָרֶצֶחַ בְּיָדוֹ כִּי בְבִלְיַדְעַת הַכֹּהֵן
אֶת-רֵעֵהוּ וְלֹא-שֵׁנָה הוּא לֹו
מִתְמוֹל שְׁלֹשׁוֹם: (ו) וַיֵּשְׁבוּ בְּעִיר
הַהִיא עַד-עֶמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדוּהָ
לְמִשְׁפַּט עַד-מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הָהֵם אֹו וַיָּשׁוּב
הָרוֹצֵחַ וּבָא אֶל-עִירוֹ וְאֶל-בֵּיתוֹ
אֶל-הָעִיר אֲשֶׁר-נָס מִשָּׁם:
(ז) וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת-קֹדֶשׁ בְּגָלִיל בְּחֵר
נִפְתָּלִי וְאֶת-שָׁכֶם בְּחֵר אֶפְרַיִם
וְאֶת-קָרְיָת אֲרָבָע הִיא חֶבְרוֹן
בְּחֵר יְהוּדָה: (ח) וּמַעֲבָר לִירְדֵן
יִרְיָחוֹ מִזְרְחָהּ נָתַנוּ אֶת-בָּצָר

אין איהרער שטאדט אויפֿנעה-
מען, אונד איהם איינען אָרט
בעשטיממען, דאָס ער בייא
איהנען וואָהנע. (ה) ווען איהם
דער בלומראַכער נאָכעמטצען
זאָללטע; זאָ דירפֿען ויא דען
טאָדשליגער נישט אין זיינע
האַנד ליטערן, ווייל ער אָהנע
פֿאָרזאָן זיינען נעכסטען ער-
שלאָנען, אָהנע דאָס ער
איהם פֿאָרהער פֿינד געוועזען.
(ו) ער בלייבע אַלואַ אין דיעזער
שטאָדט, ביז ער בייא דער
געמיינדע פֿאָר געריכט גע-
שטאַנדען, אָדער ביז צום
אַבשטערבען דעם האָהעפֿרי-
סטערס, דער צורועלכען צייט
זיין ווירד וואָדאָן קאָן דער טאָד-
שלענער צוריק קעהרען נאָך
זינער שטאָדט אונד צו זיינער
פֿאַמיליע, נאָך יענער שטאָדט
נעמליך וואָרויס ער ויך פֿליכ-
טען מוסטע. (ז) ויא ווייהעמען
דאָצו איין, קרשאַן גליל איה
דאָס געבירגע נפתלי, שכם
אויף דעם געבירגע אפרים אונד
קרית ארבע אָדער חברון אַם
געבירגע יהודה. (ח) יענוייטס דעם ירדן, יריחו עסטליך, בעשטימטען ויא בצר אין דער

במדבר

ווישטע

ר ש"י

ב (ו) עד עמדו וגו' למשפט. אם יפטר מגלות יסער ואם יתחייב גלות יחזור לעיר מקלטו וישב שם עד מות הכהן הגדול: (ח) ומעבר לירדן יריחו מזרחה נתנו. בימי

ב א ו ר

ב (ד) ונתנו לו מקום, פירשו חז"ל שלא יהי' שוכר בית, אך חנם אין כסף יתנו לו בית לשבת. וזה נכון מפאת המסד. (ו) עד עמדו, הנוכח כי או קתני לו שיעמוד במשפט והבית דין ימיתו או יפטריו מגלות, או אם הבית דין יחקור כי הוא חייב גלות ישב שם וגו', כי כפי מאמר חז"ל, אחר שכל לעיר מקלטו עליו הכ"ד אחריו ומקרו ודרכו היטיב, ואם התחייב גלות הסזירו אותו לאקומו. (ח) נתנו, רש"י פי' כבר נתנו בימי משה, אולם לדעת חז"ל כי גם שלא הערים נעבר הירדן לא היו קולטות עד אחר ירושה וישיבה בט"י, אין לורך לזה, ופירוש עתה נתנו להגרים כל לקולט, ובאמת בי דברי חז"ל נכוני' גם מפאת השכל, כי כל משפטים האלה היו אך אחר שבאו ישראל למיקן המדינה, ואף כי שוכן אנוי הסיל ממני ראובן וגד עברו את הירדן עם

וויסטע, אויף איינער עבענע
דעם שטאטמעס ראובן, ראמות
אין גלעד אויס דעם שטאטמע
נר, אונד גולן אין כשן אויס
דעם שטאטמע מנשה. (ט) די
זעם ווארען דיא ערוועהלטען
שטערטע, פיר נאנץ ישראל
זאווהאל, אלס פירדען פֿרעט
דען, דער זיך אונטער איה
נען אויפהילט; דאס זיך דא
היין פֿליכט; ווער איינע פֿערזאן
אונפֿערזעהענס ערשלאגען,
דאמיט ערגיכט שטערבן דורך
דיא האנד דעם בליטראכערס,
בעפֿאר ער זיך פֿאר דיא גע-
מיינדע האט שטעלן קענען.

כא (ה) דיא פֿאמיליענהייפֿ-
טער דער לויס טראטען
היין פֿאר דען פֿריסטער אלעזר,
אונד פֿאר יהושע דען זאהן
נו"ם אונד פֿאר דיא פֿאמילי-
ענהייפטער דער שטעממע
דער קינדערישאל'ס, (ג) אונד
רעדעטען זיא צו שלח אים
לאנדע כנען אלזאן: דער
עוויגע האט דורך משה בע-
פֿאלען, אונז שטערטע איינ-
צוגעבען צור נידערלאססונג,
אונד דאצו געהעריגע פֿריי-
פלעטצע פֿיר אונזער פֿיה.
(ג) דא גאבען דיא קינדער

במדבר במישור מַמְטָה רֹאוּבֵן
וְאֶת־רֵאמוֹת בְּגִלְעָד מַמְטָה גֹד
וְאֶת־גִּזְרֹן בְּבָשָׁן מַמְטָה מְנַשֶּׁה:
(ט) אֵלֶּה הָיוּ עָרֵי הַמוֹעֵדָה לְכָל
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְרֵי הָגֵר בְּתוֹכָם
לְנוֹם שָׁמָּה כָּל־מִכְרֵה־נֶפֶשׁ
בְּשִׁגְגָהּ וְלֹא יָמוּת בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם
עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה:

כא (ה) ויגשו ראשי אבות הלויים
אל־אלעזר הכהן ואל־
יהושע בן־נון ואל־ראשי
אבות המטות לבני ישראל:
(ג) וידברו אליהם בשלה בארץ
כנען לאמר יהוה צוה ביד־
משה לתת־לנו ערים לשבת
ומגרישיהן לבהמתנו: (ג) ויתנו
בני־ישראל ללויים מנחלתם
אר־פי יהוה את־הערים האלה
ואת־מגרישיהן: (ד) ויצא הגורל

למשפח

גולן קרי

ישראל'ס דען לויס פֿאן איהרער בעזיטצונג נאך דעם בעפֿעהלע דעם עוויגען פֿאלגענדע
שטערטע מיט דען דאצו געהעריגען פֿרייפלעטצען. (ד) דאן לאזן קאם צוערשט הערויס
פֿיר

ר ש י

נימי משה שנאמר את נכד באדנר וגו' (דברים ד') : (ט) המועד. הסומנה היעודות. לכך :
ולבני

ב א ו ר

עם אחיסם, ולא הוזכר למקנה הזאת עד אחרי שובם אל י"ס, ולזה נאמר במשה אז יבדיל
ובאן נתנו. (ט) המועד, שהיו נועדים לקלוט הכולם, והוא שם ע"מ מוסדה, (יד"ק).
(ד) לבני

פִּיר דִּיא קהתישען פֿאַמיליען, אונד עס פֿיעלען אָן דיא זעהנע אהרנ'ס דעס פֿרויסטערס אויס דען לויס, פֿאַם שטאַממע יְהוּדָה, פֿאַם שטאַממע שמוען אונד פֿאַם שטאַממע בנימין, דורכס לאָ דרייצעהן שטערטע. (ה) דיא אויבריען זעהנע דעס קהת אַבער, ערהילטען פֿאַן דען פֿאַמיליען דעס שטאַמם מעס אפרים, פֿאַם שטאַממע רן אונד פֿאַם האלבען שטאַממע מנשה, דורכס לאָ צעהן שטערטע. (ו) דען זעהנען גרשון'ס פֿיל פֿאַן דען פֿאַמיליען דעס שטאַממע יוששכר'ס, פֿאַם שטאַממע אשר אינד פֿאַם שטאַממע נפתלי, דאָן פֿאַם האלבען שטאַממע מנשה אין בשן דורכס לאָ צו, דריי צעהן שטערטע. (ז) דיא קיני דער מררי'ס נאָך איהרען פֿאַמיליען ערהילטן פֿאַם שטאַמם מע ראובן פֿאַם שטאַממע גד אונד פֿאַם שטאַממע זבולן צוועלף שטערטע. (ח) אלזאָ בעשטיממען דיא קינדער ישראל'ס דען לויס דיעזע שטערטע. טע מיט דען דאָ צו געהעריגען פֿרייאפלעטצען, דורכס לאָ וויא דער עוויגע דורך משה בעפֿאַהלען. (ט) זיא איבערגאַ.

לְמִשְׁפַּחַת הַקֹּהֲתִי וַיְהִי לְבָנָיו אַחֲרָן הַכֹּהֵן מִן־הַלְוִיִּם מִמִּשְׁפַּחַת יְהוּדָה וּמִמִּשְׁפַּחַת הַשֹּׁמֶרֹנִי וּמִמִּשְׁפַּחַת בְּנִימִן בְּגֹרֶל עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה: (ה) וְלִבְנֵי קֹהֵת הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפַּחַת מִשְׁפַּחַת אֶפְרַיִם וּמִמִּשְׁפַּחַת דָּן וּמִחֲצִי מִשְׁפַּחַת מְנַשֶּׁה בְּגֹרֶל עָרִים עֶשְׂרִי: (ו) וְלִבְנֵי גִרְשֹׁן מִמִּשְׁפַּחַת מִשְׁפַּחַת יִשָּׁשְׁכָר וּמִמִּשְׁפַּחַת אֲשֵׁר וּמִמִּשְׁפַּחַת נַפְתָּלִי וּמִחֲצִי מִשְׁפַּחַת מְנַשֶּׁה בְּבֶשֶׁן בְּגֹרֶל עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה: (ז) לִבְנֵי מֶרְרִי לְמִשְׁפַּחַתָּם מִמִּשְׁפַּחַת רְאוּבֵן וּמִמִּשְׁפַּחַת גָּד וּמִמִּשְׁפַּחַת זְבוּלֹן עָרִים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה: (ח) וַיִּתְּנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם אֶת־הָעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת־מִגְרָשֵׁיהֶן כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה בְּגֹרֶל: (ט) וַיִּתְּנוּ מִמִּשְׁפַּחַת בְּנֵי יְהוּדָה וּמִמִּשְׁפַּחַת בְּנֵי שֹׁמֶרֹן אֶת הָעָרִים

האלה

בען נון פֿאַם שטאַממע דער זעהנע יְהוּדָה'ס אונד פֿאַם שטאַממע דער זעהנע שמוע ו'ס יענע שטערטע

ר ש י

כא (ח) ולבני קהת הנוותרים. הם בני משה ובני קהת וזכרון ועוזיאל: ממספחת משה אפרים. מנקלת שנת בני אפרים נפלו להם אלה הערים שנכל שנת ושנת נטלו כמה שנאמר מאת הכר

ב א ו ר

כא (ד) לבני אהרן, אין ס' כי למספר הכהנים אשר היו בעת הסיף לא הולכנו י"ג ערים לשבתם אך ישנו אחרים חמשים עד העת אשר פרו וכו'. (ה) הנוותרים, אשר אינם מבני

שטערטע דיא מאן נאמענטליך
נאנטע. (י) עס קאם דעמאך
אן דיא זעהנע אהר'ס פאן דער
קהתשען פאמיליע פאן דען
נאכקאממען לוי'ס דען איהנען
פיעל דאן לאז צוערשט, (ח) זיא
איבערנאבען איהנען קרית
(דיא שטאט דעס) ארבע דעס
שטאטמאטערס ענק, אייגענט-
ליך חברון אויף דעם געביר-
גע יהודה מיט איהרען אומ-
ליגענדען פרייט פלעטצען.
(יב) אבער דען פלעכט דיא דער
שטאט אינא איהרע דערפער
נאכא זיא דעם כלב וואו יפנה'ס
מיט צוויינער בעזיט צונג;
(יג) דאך דען זעהנען אהר'ס
דעם פריעסטערס איבערלויסן
זיא דיא פרייטאט פיר דען
טאדשלענער, חברון געטליך
מיט איהרען פרייטאטצען,
דאן לבנה מיט איהרען פריי-
טצען; (יד) יחר מיט איהרען
פרייטאטצען, אשחמיע מיט
איהרען פרייטאטצען.
(טו) עין מיט איהרען
פרייט

האלה אשר יקרא אתהן בשם:
(י) ויהי לבני אתרן משפחת
הקהתי מבני לוי כי להם היה
הגורל ראשונה: (יא) ויתנו להם
את קרית ארבע אבי הענוקה היא
חברון בחר יהודה ואת מגרשה
סביבתיה: (יב) ואת שדה העיר
ואת חצריה נתנו לכלב בן-
יפנה באחוזתו: (יג) ולבני ואתרן
הכהן נתנו אונ-עיר מקלט
הרצה את חברון ואת מגרשיה
ואת לבנה ואת מגרשיה:
(יד) ואת יחר ואת מגרשה ואת
אשתמוע ואת מגרשה: (טו) ואת
חלן ואת מגרשה ואת דבר
ואת מגרשה: (טז) ואת עין ואת

מגרשה

ראשונה קרי

(טו) חולן מיט איהרען פרייטאטצען, דבר מיט איהרען פרייטאטצען. (טז) עין מיט איהרען

ר ש י

הרב חרבו ומאח המעט חמיעטו אש כפי נמלחו אשר ינמלו יתן מעריו ללוים (נמדבר ל"ה):
(ט) אשר יקרא אתהן בשם. לפי אלף הזכיר למעלה את שמות הערים שנתנו להם ולמטה הול
מפרש את שמותם לנך אשר יקרא אתהן בשם:

ואת

ב א ו ר

מנני אהרן. (ט) אשר יקראו אחתהן בשם, כתב הכ"ק ו"ל מתחלה מנין הערים ואח"כ בספר
שמן באשר היו קוראים אותן בזמנו זמן. נראה כי דעתו אשר יקרא מוסב על כל שמות ערי
טלוים הנאים בפרשה, ואמר כי בלוח העת היה שמן כך, יען מנינו בל"ה א' (י) כי כמה
ערים יובאו בשם אחר, ושם אשר ו"ל: ונספיק ערי הטלוים תמלא שמות משתנים ממה שתמלא
בספר יהושע והוא כמו שכתבתי לך בשמות בני אדם, ע"כ, פירוש שהיו שני שמות או ששמותיהם
שמו בעבור סבה. ויש מפרשים כי כל מה שנשחטו היה כי כשנפל הגורל לתת המנויין ביהושע
היו קלט מהערים ביד הנגענים והפרושי אחרים תחתיהם עד שנכנסו, ובענין זה נמלא במוספ'
ואע"פ שהפרשו שם בהר אפרים לא היתה קלעת, ונתנו את נמלא תחתיה. (טו) ואת עין,
ובד"ה

פרייפלעטצען, יוטה מיט
איהרען פרייפלעטצען, אונד
בית שמש מיט איהרען פריי-
פלעטצען, צוזאמען ניון
שטערטע פאן רען בעשטימט
טען צוויי שטעממען. (יח) פאן
דעם שטאמע בנימין: וגבעון
מיט איהרען פרייפלעטצען,
גבע מיט איהרען פרייפלעט-
צען; (יח) ענתות מיט איה-
רען פרייפלעטצען אונד עלמון
מיט איהרען פרייפלעטצען;
צוזאמען פיער שטערטע.
(יט) זעמטליכע שטערטע דער
זעהנע אהרן'ס דער פריסטער
ווארען דרייצעהן שטערטע
נעכסט איהרען פרייפלעטצען.
(כ) דיא פאמיליען דער זעהנע
קהת, דיא לוי, נעמליך דיא
איבריגען דער זעהנע קהת
ערהילטען איהרע געלאזטען
שטערטע פאם שטאמע
אפרים. (כא) זיא איבערגאבען
איהנען שכם איינע פריי-
שטאדט פיר טאדשלענער מיט
איהרען פרייפלעטצען אויף
דעם געכירנע אפרים, דאן גור
מיט איהרען פרייפלעטצען.
(כב) קבצים מיט איהרען פריי-
פלעטצען, אונד בית חרן מיט
איהרען פרייפלעטצען, צו-

מגרשה ואת יטה ואת מגרשה
את בית שמש ואת מגרשה
ערים תשע מאת שני השבטים
האלה: (יז) וממטה בנימין את-
גבעון ואת מגרשה את גבע
ואת מגרשה: (יח) את ענתות
ואת מגרשה ואת עלמון ואת-
מגרשה ערים ארבע: (יט) כל-
ערי בני אהרן הכהנים שלש-
עשרה ערים ומגרשיהן:
(כ) ולמשפחות בני קהת הקדושים
הנותרים מבני קהת ויהי ערי
גורלם ממטה אפרים: (כא) ויהנו
להם את עיר מקלט הרצח
את שכם ואת מגרשה בחר
אפרים ואת גזר ואת מגרשה:
(כב) ואת קבצים ואת מגרשה
ואת בית חרן ואת מגרשה
ערים ארבע: (כג) וממטה דן
את אלתקא ואת מגרשה את-

גבחון

זאממען פיער שטערטע. (כג) פאם שטאמע דן אלחקא אונד איהרע פרייפלעטצען;

גבחון

רשי"י

(יח) ואת עלמון. ונדבני הימים ואת עלמות הוא נחורים שיונח מתרגם אותם עלמת: ואת
מגרשה. סניבותיה אלפים אשה לכל רוח.

באור

ונד"הי' א' (ו' מ"ד) עשן. יטה, ונד"הי' תמקד העיר הזאת וגם גבעון בפסוק הנא, ולא נאז
אשרות תמחיהן ונכל זאת מונה (שם מ"ה) ערים שלש עשרה כמו כאן, ובאמת אינן אלא י"א,
והספרשים לא הרגישו בזה. (יח) עלמון, ושם נאמר עלמות ועוד שניים וחלופים רבים מאד
מאד, ואין להאריך בפרט, וכן אמר הרד"ק במקום הנזכר ושעוד כמה דרשות בענין השנות

השמות

גבתון ואֶת־מִגְרָשָׁה: (כד) אֶת־
אֵילֹן וְאֶת־מִגְרָשָׁה אֶת־גֶּת־
רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשָׁה עֲרִים אַרְבַּע:
(כה) וּמִבּוֹחֲצִית מִטָּה מִנְּשָׂה אֶת־
תַּעֲנֹךְ וְאֶת־מִגְרָשָׁה וְאֶת־גֶּת־
רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשָׁה עֲרִים שְׁתֵּים:
(כו) כָּד־עֲרִים עֶשֶׂר וּמִגְרָשֵׁיהֶן
לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי־קָהָת הַנּוֹתָרִים:
(כז) וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפַּחַת
הַלְוִיִּם מִחֲצִי מִטָּה מִנְּשָׁה אֶת־
עִיר מִקְדָּשָׁה רָצָה אֶת־גִּלְדֹן בִּכְשָׁן
וְאֶת־מִגְרָשָׁה וְאֶת־בְּעֶשֶׂתְרָה
וְאֶת־מִגְרָשָׁה עֲרִים שְׁתֵּים:
(כח) וּמִמִּטָּה יִשָּׁשְׁכָר אֶת־קִשְׁיוֹן
וְאֶת־מִגְרָשָׁה אֶת־דְּבָרָת וְאֶת־
מִגְרָשָׁה: (כט) אֶת־יִרְמוֹת וְאֶת־
מִגְרָשָׁה אֶת־עֵין גִּנִּים וְאֶת־
מִגְרָשָׁה עֲרִים אַרְבַּע: (ל) וּמִמִּטָּה
אֲשֶׁר אֶת־מִשְׁאֵל וְאֶת־מִגְרָשָׁה
אֶת־עֶבְדֹן וְאֶת־מִגְרָשָׁה:
(לא) אֶת־חֶלְקָת וְאֶת־מִגְרָשָׁה
וְאֶת־רֶחֶב וְאֶת־מִגְרָשָׁה עֲרִים
אַרְבַּע: (לב) וּמִמִּטָּה נַפְתָּלִי אֶת־

גבתון ואֶת־מִגְרָשָׁה: (כד) אֶת־
אֵילֹן וְאֶת־מִגְרָשָׁה אֶת־גֶּת־
רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשָׁה עֲרִים אַרְבַּע:
(כה) וּמִבּוֹחֲצִית מִטָּה מִנְּשָׂה אֶת־
תַּעֲנֹךְ וְאֶת־מִגְרָשָׁה וְאֶת־גֶּת־
רִמּוֹן וְאֶת־מִגְרָשָׁה עֲרִים שְׁתֵּים:
(כו) כָּד־עֲרִים עֶשֶׂר וּמִגְרָשֵׁיהֶן
לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי־קָהָת הַנּוֹתָרִים:
(כז) וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפַּחַת
הַלְוִיִּם מִחֲצִי מִטָּה מִנְּשָׁה אֶת־
עִיר מִקְדָּשָׁה רָצָה אֶת־גִּלְדֹן בִּכְשָׁן
וְאֶת־מִגְרָשָׁה וְאֶת־בְּעֶשֶׂתְרָה
וְאֶת־מִגְרָשָׁה עֲרִים שְׁתֵּים:
(כח) וּמִמִּטָּה יִשָּׁשְׁכָר אֶת־קִשְׁיוֹן
וְאֶת־מִגְרָשָׁה אֶת־דְּבָרָת וְאֶת־
מִגְרָשָׁה: (כט) אֶת־יִרְמוֹת וְאֶת־
מִגְרָשָׁה אֶת־עֵין גִּנִּים וְאֶת־
מִגְרָשָׁה עֲרִים אַרְבַּע: (ל) וּמִמִּטָּה
אֲשֶׁר אֶת־מִשְׁאֵל וְאֶת־מִגְרָשָׁה
אֶת־עֶבְדֹן וְאֶת־מִגְרָשָׁה:
(לא) אֶת־חֶלְקָת וְאֶת־מִגְרָשָׁה
וְאֶת־רֶחֶב וְאֶת־מִגְרָשָׁה עֲרִים
אַרְבַּע: (לב) וּמִמִּטָּה נַפְתָּלִי אֶת־

עיר

גולן קרי

ב א ו ר

השמות ואין להזכירם, ע"כ. אך על זאת אעזר את הקורא כי כאן פרט לנו סך ערי הלויים מ"ח, ואם
חסר ותמנה נד"הי לא חמלא אך מ"ד עם יטו וגנעון אשר יחסרו סקומם נאשר אמרנו
(כד) גת רמון, ובספוק הבא זכור עוד גת רמון למנשה.

עיר ו מקלט הרצת את־קדש
בגליל ואת־מגרשה ואת־חמות
דאר ואת־מגרשה ואת־קררן
ואת־מגרשה ערים שלש:
(ג) כל־ערי הגרשני למשפחתם
שלש־עשרה עיר ומגרשיהן:
(ד) ולמשפחת בני־מררי הקונים
הנותרים מאת משה וכולן את־
יקנעם ואת־מגרשה את־קררתה
ואת־מגרשה: (ה) את־דמנה
ואת־מגרשה את־נהלל ואת־
מגרשה ערים ארבע: (ו) וממטה
ראובן את־עיר מקלט הרצת
את־בצר במדבר ואת־מגרשה
את־יהצה ואת־מגרשה:
(ז) את־קדמורת ואת־מגרשה
ואת־מיפעת ואת־מגרשה ערים
ארבע: (ח) וממטה־גד את־עיר

גליל אינע פריישטארט פֿיר
דען טאָדשלענער אונד דיא
פרייפלעטצע דאָז, חמת דאר
מיט פרייפלעטצען אונד קררן
מיט דען פרייפלעטצען, דרייא
שטערטע. (ג) אללע שטער־
טע דער גרשונישען פֿאַמיליען
מאָלען צוזאַממען דרייצעהן,
יעדע מיט איהרען פרייפלעט־
צען. (ד) דיא פֿאַמיליען דער
זעהנע מררי, דיא נאָך איכרי־
גען לויים בעקאמען פֿאַם
שטאַממע זבולן יקנעם אונד
איהרע פרייפלעטצע, קרחה
מיט פרייפלעטצען. (ה) דמנה
אונד דיא פרייפלעטצע אונד
נהלל מיט איהרען פרייפלעט־
צען, צוזאַממען פֿיער שטער־
טע. (ו) פֿאַם שטאַממע
ראובן דיא פריישטארט פֿיר
דען טאָדשלענער, בצר אין
דער וויסטע אונד איהרע פֿריי־
פלעטצע, יהצה אונד איהרע
פרייפלעטצע, (ז) קדמות
אונד איהרע פרייפלעטצע,
מיפעת מיט דען פרייפלעט־
צען דאָז. צוזאַממען פֿיער
שטערטע. (ח) פֿאַם שטאַמ־
מע גד, רמת אין גלעד, אינע

פֿריי־

(*) שני כחובים האלה לא נמצאים בספרים רבים אך הם בד"ה א' (מי' וי פסוק ס"ג) ועיין
מנחת שי' ויש ספרים שנמצאים בהם בשינוי קצת, וכחוב:

(לו) וממטה ראובן את־בצר ואת־מגרשה ואת־יהצה ואת־מגרשה: (ז) את־
קדמות ואת־מגרשה ואת־מיפעת ואת־מגרשה ערים ארבע:

ב א ו ר

(לו) וממטה, שני פסוקים האלה ל"ו ול"ז נחשבו בכל כתיבות יד ישינס, וזה לשון הרד"ק לעיל
בתקלת הפרשה: לבני מררי מונה הפסוק שתי עשרה ערים היו לבני מררי ממטה ראובן וממטה
גד וממטה זבולן, ולמטה בספור הערים לא כתב אלא שמונה ערים, ממטה זבולן ארבע וממטה
גד ארבע, וממטה ראובן לא כתב, וי"ס מונה בהם וממטה ראובן את בצר וגו', ולא ראיתי שני
פסוקים אלה בשום ספר יצן מדויק אלא מונה במקלות, וראיתי כי נשאל לרבינו האי ז"ל
בזאת השאלה, והשיב: אע"פ דכתב לא חשיב להו נד"ה חשיב להו. ונראה מחשבותו כי אינם
כחובים כספרים ענ"ל. והרב בעל מנחת שי' (לעיל י"ג כ"ו) הביא עוד ראיה כי שני פסוקים
אלה

מקלט

ס"ח ואת. ס"ח אח

מקלט הרצה את דרמת בגלעד
ואת מגרשה ואת מחנים ואת
מגרשה: (לט) את חשבון ואת
מגרשה את יעזר ואת מגרשה
כל ערים ארבע: (מ) כל הערים
לבני מררי למשפחתם הנזותרים
ממשפחות הלזים ויהי גורלם
ערים שתיים עשרה: (מא) כל
ערי הלזים בתוך אחוזת בני
ישראל ערים ארבעים ושמונה
ומגרשיהן: (מב) ההיינה הערים
האלה עיר עיר ומגרשיה
סביבתיה כן לכל הערים האלה:
(מג) ויתן יהוה לישראל את כל
הארץ אשר נשבע לתת לאבותם
וירשוה וישבו בה: (מד) וינח יהוה
להם מסביב בכל אשר נשבע
לאבותם ולא עמד איש בפניהם
מכל איביהם את כל איביהם
נתן יהוה בידם: (מה) לא נפל דבר

פריאשטארט פיר טאדשלע
גער אונד פרייפלעטצע דאצו,
דאן מחנים אונד איהרע פריי-
פלעטצע. (לט) חשבון מיט דען
פרייפלעטצען אונד יעזר מיט
פרייפלעטצען. אין אללעם פיר
שטערטע. (מ) אללע שטערטע
דער זעהנע מררי'ס נאך איה-
רען פאמיליען, דיא נאך פאן
דען געשלעכטערן דער לזים
איכריג ווארען, מאכטען נאך
איהרעם לאזע צוועלף שטער-
טע אויס. (מא) זעממטליכע
שטערטע דער לזים אינער-
האלב דער בעזיטצונג דער
קינדער ישראל'ס בעטרוגען
דעמנאך אכט אונד פיער-
ציג שטערטע נעכסט איהרען
פרייפלעטצען. (מב) דיעזע
שטערטע האטטען, שטארט
פיר שטארט איהרע אומלע-
גענדען פרייפלעטצע; דען זא-
וואר עס פיר אללע דיעזע
שטערטע בעשטימט. (מג) וון
האטטע דער עוויגע אן ישראל
דאן גאנצע לאנד געגעבען,
זעלכעס ער איינגעגעבען איה-
רען פארפאָהרען געשווארען.
זיא נאָהענעס אין בעזיטץ,
אונד וואָהנטען דארין.
(מד) אונד דער עוויגע גע-
וועהרטע איהנען רוהע פאן
אללען זייטען, גאנץ זא וויא ער עס איהרען פארפאָהרען צוגעשווארען, אונד עס ווי-
דערשטאנד איהנען קיין איינציגער פאן אללען איהרען פיינדען; דען איהרע זעממט-
ליכען פיינדע גאב דער עוויגע אין איהרע געוואלט. (מה) עס גינג ניכטס אב פאן
אל-

ב א ו ר

אלה אינם מן הספר הזה, כי נמנה סך פסוקי יהושע שש מאות וממשים וזשה, ולו יהיו פסוקים האם
מן הכתוב יעלה מספרם לשש מאות וממשים ושמנה. (מה) לא נשל דבר, אס גם נימי יהושע לא
נכסה כל הארץ כאשר הערנו זה פעמים, וכאשר הניחנו לעיל בשם החוספתא, כי גם מערי
הלזים היו עוד ביד הכנענים, בכל זאת אשר לא נפל וגו' כי כבר הוכח ראשי האומות ולא
עמד איש מפניהם והיו בידם להוריש מהר את שארית העמים אך המה לא עשו זאת.

מכל הדבר הטוב אשר דבר
יהוה אל-בית ישראל הכל בא:

כב (ה) אז יקרא יהושע לראובני
ולגדי ולחצי מטה מנשה:

(ג) ויאמר אליהם אתם שמרתם
את כל-אשר צוה אתכם משה
עבד יהוה ותשמעו בקולי לכל
אשר-צויתי אתכם: (ג) לא-

עזבתם את-אחיהם זה ימים
רבים עד היום הזה ושמרתם
את-משמרת מצות יהוה
אלהיכם: (ד) ועתה הניח יהוה

אלהיכם לאחיהם כאשר דבר
להם ועתה פנו ולכו לכם
לאהליכם אל-ארץ אחותכם
אשר ונתן לכם משה עבד יהוה

בעבר הירדן: (ה) רק ושמרו
מאד לעשות את-המצוה ואת-
התורה אשר צוה אתכם משה
עבד יהוה לאהבה את-יהוה

אלהיכם וללכת בכל-דרכיו
ורשמר מצותיו וידבקה בו
ולעבדו בכל-לבבכם ובכל-

בששכם

ליעבדו דען עוויגען אייגערן גאט, צו וואנדעלן אין אללע וויינען ווענען, ויינע געבאטע
צו געבאטעסען, איהם אנצוהענגען, אונד איהם צו דינענען פאן גאנצעם הערצען אונד

פאן

אללען דען נוסטען פערהייסונג
גען, וועלכע דער עוויגע דעם
הויזע ישראל אל צונעווערט
האטטע: אללעס טראף אין.

כב (ה) דאמאלס בערעף
יהושע דיא שטעממע

ראובן אונד גר אונד דען האל-
בען שטאם מנשה, (ג) אונד
שפראך צו איהנען: איהר
האבט אללעס בעפאלגט,
וואס אייך משה דער קנעכט
דעם עוויגען בעפאלען האט,

אויך האבט איהר מיינער
שטיממע געהער געגעבען,
אין אללעס וואס איך אייך
אויפגעטראגען, (ג) איהר
האבט ניכט פערלאכטען איי-

רע ברירער דיעזע לאנגע צייט
ביו אויף דיעזען טאג, אונד
האבט טרייא בעקאכטעט
דיא בעזארגונג דעם בעפעה-
לעם פאם עוויגען איירעם גאט.

טע. (ד) נון האט דער עוויגע
אייער גאט אייערן ברירערן
רוהע געוועהרט, וויא ער איה-
נען פעררהייסען האט, נון קעה-

רעט אויך איהר צוריק, אונד
ציעהעט נאך אייערן צעלטען
אין דאן לאנד אייערעם
אייגענטהומס, וועלכעס אייך

משה דער קנעכט דעם עווי-
גען יענווייטס דעם ירדן גע-

געבען: (ה) נעהמט אייך א-
זעהר אין אכט צו בעפאלגען
דאנעזעט אונד דיא לעהרע,
וועלכע אייך משה דער קנעכט
דעם עוויגען געבאטען: צו

פָּאָן נֶאֱמָר זַעֲלֵעַ. (ו) דאָ.
רויף זענעטע זיא יהושע,
אונד ענטלעס זיא. זיא בע-
נאכען זיך זאָדאָן נאָך איהרען
זעלטען. (ז) אויך דיא איינע
העלפטע דעס שטאַממעס
מנשה, וועלכע משה מיט
בשן בעטהיילטע — דען דיא
גאָנרערע העלפטע בעטהייל-
טע יהושע מיט איהרען ברי-
דערן דיסזייטס דעס ירדן גע-
נען אַבענד — אויך זיא ענט-
ליעס יהושע נאָך איהרען זעל-
טען, אונד זענעטע זיא.
(ח) ער שפראך אַלזאָ צו איה-
נען: מיט פֿעלען רייכטהיי-
טערן קעהרט איהר צוריק אין
איינערע וואָהנען, מיט איי-
נעם זעהר גראָסען פֿעיה-
שטאַנדע, מיט זילבער אונד
גאלד, מיט קופֿער אונד איי-
זען אונד מיט געווענדערן אין

נִפְשָׁכֶם: (ו) וַיְבָרְכֶם יְהוֹשֻׁעַ
וַיִּשְׁלַחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל־אֶהֱלִיָּהֶם:
(ז) וְלַחֲצִי וְשִׁבְטֵי הַמְּנַשֶּׁה נָתַן
מֹשֶׁה בְּבֶשֶׁן וְלַחֲצִי נָתַן יְהוֹשֻׁעַ
עִם־אֲחֵיהֶם מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָה
וְגַם כִּי שָׁלַחֵם יְהוֹשֻׁעַ אֶל־
אֶהֱלִיָּהֶם וַיְבָרְכֶם: (ח) וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם לֵאמֹר בְּנִכְסִים רַבִּים
שׁוּבוּ אֶל־אֶהֱלִיכֶם וּבְמִקְנֵה רֶב־
מָאֵד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבְנִחְשָׁת
וּבְבָרוֹל וּבְשִׁלְמוֹת הַרְבֵּה מָאֵד
חֲדָקוּ שָׁלַל אֵיבֵיכֶם עִם־אֲחֵיכֶם:
(ט) וַיָּשׁוּבוּ וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־רֹאשׁוֹן וּבְנֵי־

גד

בעבר קרי.

רייכער מענגע. טהיילעס דיעזען רייכטהום אייערער פֿיינדע מיט אייערן ברידערן.
(ט) אַלזאָ ווענדעטען זיך אונד צאָנען אַב דיא זעהנע ראובן'ס, דיא זעהנע
גד'ס

ר ש י

כב (ו) וגם כי שלמס יהושע. למחי שנט המנשה כאשר שלח את בני ראובן וגד: (ח) עם אחיכם.
בני ראובן ובני גד. ויש פותרים עם אחיכם שנאשרו לשאור את הערים עם הנשים והטף
ולא עזרו את הידן עם המלוים גם הם נטלו כזוה:

ב א ו ר

כב (ו) ולחצי שבט מנשה, הנה מדרך הספר הזה לשנות ולהכפיל דבר הנודע, ונפרט זה
הענין מבני ראובן בא פעמים אין מספר. וגם כי, לדעת הרד"ק זה מוסב על פסוק ו',
ופירוש כאשר שלח אותם וברכם אז אמר להם לבני ראובן וגד ולחצי שבט המנשי בנכסים רבים
וגו', וא"כ מה שאמר חלקו עם אחיכם ענינו השנטים האחרים, והוסיף עוד ואמר כי יש מפרשים
עם אחיכם שנאשרו לשאור את הערים עם הנשים והטף, ואין לו טעם כי נשיהם וטפם הוא
שהניחו, ע"כ. כל ידעתי מדוע לא יטעם זאת — כי בודאי לא הניחו את נשיהם וטפם להיות
לבו לכל גדוד יגודו, אך נאשרו שם אנשים לשמרם, ומשה לא כוה לעבור אך כל גבווי הקיל
המה המונחרים שנאשי הנבל, והעד כי מספר הפקודים היו לבני ראובן שלשה וארבעים
חלק ובני גד ארבעים חלק, ובכל זאת נאמר לעיל (ד' י"ג) כי בני ראובן ובני גד עזרו חלוצי
לבו בארבעים חלק, הרי שנאשר יותר מן החלי בעבר הידן ועמם חלקו השלל, וכן מנינו גבי
דור, כי בחלק היורד במלחמה ובחלק היושב על הכלים יחדו יחלקו (ש"ל ל' כ"ד); אולם לדעת
רש"י וגם כי שלמס מוסב רק על חלי שנט מנשה, וא"כ תהיה הכוונה עם אחיכם בני ראובן
ובני גד, כן פ'י רש"י ורד"ק, ולא ידעתי מדוע לא כוה זה לבני ראובן וגד כי יחלקו עם בני
מנשה

גד'ס אונד דער האלבע שטאם
מנשה, פאן דען קינדערן
ישראל'ס אויס שלה אים
לאנדע כנען, אום צו ריי-
זען אין דאן לאנד גלער, אין
דאן לאנד איהרעס בעוויטצעס,
ווארין זיא ויך אנועססיג גע-
מאכט, נאך דעם בעשיידרעם
עוויגען דורך משה. (י) אלס
זיא אינדיא אומגעבינגען דעם
ירדן'ס קאמען, וועלכע נאך
דעם לאנדע כנען אנגעהי-
רען, ערבייטען דיא זעהנע
ראובן'ס, דיא זעהנע גד'ס
אונד דער האלבע שטאם
מנשה'ס דאנעלכסט איינען
אלטא-ביים ירדן, איינען אלי-
טאר פרעכטיג צור שווא-
(יא) אונד דיא קינדער ישראל'ס
פערנאממען דיא קינדע אלוא-
זעהען ערבייטע האבען דיא
זעהנע ראובן'ס, דיא זעהנע
גד'ס אונד דער האלבע שטאם
מנשה'ס איינען אלטאר אין
דער געגענד דעם לאנדעס
כנען, אויף דען אומגעבונגען
דעם ירדן'ס פארדער וויטע דער

גד וחציו שבט המנשה מאת בני
ישראל משלה אשר בארץ
כנען ללכת אל-ארץ הגלעד
אל-ארץ אחזתם אשר נאחזו-
בה על-פי יהוה ביד-משה:
(י) ויבאו אל-גלילות הירדן אשר
בארץ כנען ויבנו בני-ראובן
ובני-גד וחציו שבט המנשה שם
מוזבח על-הירדן מוזבח גדול
למראה: (יא) וישמעו בני-
ישראל לאמר הנה בנו בני-
ראובן ובני-גד וחציו שבט
המנשה את-המוזבח אל-מול
ארץ כנען אל-גלילות הירדן אל-
עבר בני ישראל: (יב) וישמעו בני
ישראל ויקהלו כד-עדת בני-

ישראל

קינדער ישראל'ס. (יב) אלס נון דיא קינדער ישראל'ס דיעועס ערפוהרען, פער-
זאממעלטע ויך דיא גאנצע געמיינדע דער קינדער ישראל'ס נאך שלה, אום גענען

זיא

ב א ו ר

מנשה? לכן נראה לי כיכל שנט ושנט חלקו את שללם בנייהם למשפחות ולגברים. והנה לדעת
חלי שנט מנשה אשר נחלו מעבר לירדן מזרח, גם שמה עברו משפחים עם בני ראובן ובני גד,
כי מדוע לא יהיה להם משפט אחד? ומה שלא נזכר זה בפסוק, כי הכותב זכר אך העיקר
שהם בני ראובן וגד, ופסוק לדעת הרמב"ן שכתבונו לעיל חלקה פרשה י"ז, שאך שתי משפחות
מבני מנשה לקחו בעבר הירדן, והיו אנשיהם מתי מספר, וא"כ אין ספק כי אותו חלי שנט אשר
עברו חלונים בראש הכנא, ואלחו ידם חלקה בנוס, שללו יותר מן החלי השני אשר היה שלישי
לדגלים, ולום לום כי יחלקו עם אחיהם, והוא עם החלי השני אשר נחלו בארץ. (י) מוזבח
על הירדן, נחלקו המפגשים אם היה המוזבח הזה בעבר הירדן מזרח או מערבה, ויש לכל
אחד על מה לסמוך, אולם מה יוסיף ומה יחן לנו לחקיר על סקוס מוזבח, אכד זכרו הוא-
מוזבח גדול למראה, ופה אמר החכם מהרמ"א, כי לפי נחוח הנגינה, גדול אינו מוסב על
למראה, ופיכחו, שבו מוזבח גדול לא להעלות עולה ומנחה כ"א למראה כמבואר בסמך. (יא) אל
מול, (אשר המתרגם: אל גד שבנגד ארץ כנען).

לצבא

זיא צו פֿעלדע צו ציעהען.
(יג) דיא קינדער ישראל'ס
אכער זאנדטען צופֿאר אן
דיא זעהנע ראובן'ס, אן דיא
זעהנע גד'ס אונד אן דען
האלבען שטאם מנשה אין
דאז לאנד גלעד דען פינחס,
זאָהן אלעזר'ס דעם פֿריע-
סטערס, (יד) אונד צעהן פֿיר-
שטען אין זיינעם געפֿאלגע,
איינען פֿירשטען, איממער איי-
נען אויס יעדער הויפטפֿאַמילי-
ליע אללעד שטעממע ישראל'ס,
איינ יעדער דערוועלכען וואָר
דאז שטאַמפֿאַמיליענוויפט
פֿאַן טווענדען אין ישראל.
(טו) אלס זיא אַנקאַמען ביא
דען זעהנען ראובן'ס, דען זעה-
נען גד'ס אונד ביים האַלבען
שטאַממע מנשה אים לאַנדע
גלעד, רעדעטען זיא יענע אַל-
זאָ אן: (טז) זאָ שפֿריכט דיא
גאַנצע געמיינדע דעם עוויגען:
וועלך איין פֿערנעהען איזט
דעוועס. וואָמיט איהר אייך
פֿערזינדגעט אן דעם גאָטטע
ישראל'ס, דאָס איהר הייטע
שאָן פֿאַם עוויגען צווייפֿעט,
אינדעם איהר אייך איינען אַל-
טאָר ערבויעט, וואָדורך איהר
אייך יעצט עמפֿערעט געגען

ישראל שלח לעלות עליהם
לצבא: (יג) וישקוהו בני ישראל
אל בני ראובן ואל בני גד
ואל חצי שבט מנשה אל ארץ
הגלעד את פיניהם בן אלעזר
הכהן: (יד) ועשרה נשאים עמו
נשיא אחד נשיא אחד לבית אב
לכל מפות ישראל ואיש ראש
בית אבותם המה לאלפי
ישראל: (טו) ויבאו אל בני
ראובן ואל בני גד ואל חצי
שבט מנשה אל ארץ הגלעד
וידברו אתם לאמר: (טז) כה
אמרו כל עדת יהודה מה המעל
הזה אשר מעלתם באלהי
ישראל לביהיום מאחרי יהודה
בכנותכם לכם מזבח למרדכם
היום ביהודה: (יז) המעט לנו את
עין פעור אשר לא הטהרנו

ממנו

דען עוויגען! (יז) איזט אונז עטוואַ דיא זינדע מיט פֿעור צו גערינג, וואָפֿאַן וויר ביז אויף
דעווען

ר ש י

(יב) לעלות עליהם לנבא. לפי שנסתרו הבמות משוקצת המזבח בשילה:

חס

באור

(יב) לצבא, כמו נבא (מהר"ק). ורבים כן. (טו) מה המעל, וראה לי כי בני ישראל היו
מסופקים חס ה' כוונת המזבח לעבוד לאלהים אחרים, או להעלות עליו עולה לה', וגם
זה הוא עון פלילי, כי מלבד שנסתרו הבמות משבאו לשילה, הנה במת כבוד לא הותרם בשום
זמן, לזה הזכירו להם חטאת פעור שהוא ע"ז ממש, וגם עון עבן אשר מעל בקדש, כי גם
זה בגידה בקדש אס יקריבו קרבן במקום לא נמר ה' בו. (יז) לא הטהרנו ממנה, מזה
JOSUA.

מִמָּוְנוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי הַנֶּגֶף
 בְּעַדְתּוֹ יְהוָה: (יח) וְאַתֶּם תָּשׁוּבוּ
 הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְהָיָה אִתְּכֶם
 תְּמִיד הַיּוֹם בִּיהוָה וּמָחָר אֶל־
 כָּל־עַדְתּוֹ יִשְׂרָאֵל יִקְצֹף: (יט) וְאֵךְ
 אִם־טִמְאָה אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם עָבְרוּ
 לָכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזַּת יְהוָה אֲשֶׁר
 שָׁכֵן־שָׁם מִשְׁכַּן יְהוָה וְהָאֲחֻזָּה
 בְּתוֹכָהּ וּבִיהוָה אֶל־תִּמְרְדוּ
 וְאֲחֻזַּתְכֶם אֶל־תִּמְרְדוּ בְּבִגְתְּכֶם
 לָכֶם מִזִּבְחַת מִבְּלַעַד־יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ: (כ) הֲלוֹא עָכָן בֶּן־זֵרַח
 מַעַל מַעַל בַּחֶרֶם וְעַל־כָּל־עַדְתּוֹ
 יִשְׂרָאֵל הָיָה קִצְף וְהוּא אִישׁ אֶחָד
 לֹא גִוַע בְּעֵינָיו: (כא) וַיַּעֲנוּ בְנֵי־
 רֵאשֹׁנִים וּבְנֵי־גֵד וַיֹּצִי שִׁבְט

דִּיעוּזֶן טַגַּנָּה נֶאֱמַר נִכְסֵי גֵרִי
 נִכְסֵי זֵנִי, אֲבִשְׁאֵן דִּיא שְׁמִרָא
 פֶּע אוֹיסְכֶרֶאך אִין דֶּער גֵּעֲמִינֶה
 דֶּע דֶּעס עוֹיגֶען? (יח) אונד
 איהר וואָלט דעננאך היטע
 וויעדער פֿאַן דֶּעס עוֹיגֶען אַבִּי
 פֿאַללען? ווען איהר אייך היי
 טע געגען גאָט עספֿערט,
 זאָל דאָן מאָרגען איבער דא
 גאַנצע געמיינדע ישראל זיין
 צאָרן אויסברעכען? (יט) דאָך
 האָלטעט איהר דאָן לאַנד איי
 ערער בעזיצונג פֿיר אונריין, זאָ
 געהעט איבער אִין דאָן ערבֿ
 לאַנד דֶּעס עוֹיגֶען, וואָ דא
 רעוידענץ דֶּעס עוֹיגֶען אַנגע־
 וויעזען איזט, אונד מאַכט אייך
 אַנוועסיג אונטער אונז, נור
 עספֿערט אייך נִכְסֵי געגען
 גאָט, אונד ברינגט אונז נִכְסֵי
 אויף, דאָס איהר אייך אייגען
 אַלטאר ערריכטעט, אויסער
 דֶּעס אַלטארע דֶּעס עוֹיגֶען אונז
 זערעס גאָטטעס. (כ) האָט זיך
 דאָך עכן, דער זאָרן זרח'ס
 אַלליין בייאדעס פֿערבאָנגטען

המנשה
 גומע פֿערגאָנגען, אונד דעננאך בראַך איבער דאָ גאַנצע געמיינדע ישראל דער צאָרן אויכ־
 ער וואָר עס איינציג אינד אַלליין, אונד דעננאך גינג נִכְסֵי נור, ער דורך זיינע זינדע אונטער־
 (כא) דאָ אַנטוואָרטעטען דאָ זעהנע ראובן'ס, דאָ זעהנע גד'ס אונד דער האַלבע שטאַם
 מנשה'ס

ר ש י

(יט) אַס טאָה אַרץ אַחַדָּם. שְׁלֹחַ בַּחַר הַקֵּץ"ה לְהַשְׁרוֹת בָּהּ שְׂכִינָתוֹ: וְאוֹתוֹנוּ אֶל תְּמִידוֹ. כְּמוֹ וְנוֹ
 אֶל

ב א ו ר

נראה כי עוד היו יחידים עם אשר לנכס פונה ללכת אחרי אל נכר, וכן אמר לקמן (כ"ד כ"ג)
 ועתה הסירו את אליה הנכר אשר בקרבכם. (יט) ואך אם טמאה, אס תחשבו כי יחזק אשר אין
 בה מזבח לה' טמאה היא לכם עברו וגו'. ובה' אל תמדרו ואותנו אל תמדרו, לדעת הרד"ק
 ורש"י אותנו כמו בנו, ולדעת אחרים הוא יוכל, ופירושו: אל תמזכו אותנו בעון המרד, ואולי
 הוא פעל נכונה מן השם מורד שגזרו ירד, כמו במורד בית חובין; ולדעת הרד"ק מזה גם
 במרד אור (אזכ"כ"ד יג), ולדעתו גם בימי עניה ומרודיה (איכה א' ז') מזה הענין, ופירושו:
 בימי שכלות באשר ירדה מטה מטה, וכן וענינים מרודים (ישעי' נ"ח ז') שכלים ונכוסים, וכן
 הכוונה כאן אל תשפילו אותנו, ויהי' לשון נופל על לשון. (כ) לא גוע, פי' לא גוע לבדו,
 רד"ק

הַמְנִשָּׁה וַיִּדְבְּרוּ אֶת־רֹאשֵׁי אֶלְפֵי
יִשְׂרָאֵל: (כג) אֵל וְאֱלֹהִים וַיְהִי
אֵל וְאֱלֹהִים וַיְהִי הוּא יָדַע
וַיִּשְׂרָאֵל הוּא יָדַע אִם־בְּמֶרֶד
וְאִם־בְּמַעַל בַּיהוָה אֶל־הוֹשִׁיעֲנוּ
הַיּוֹם הַזֶּה: (כד) רִבְנוֹת לָנוּ מִזִּבְחַ
לְשׁוֹב מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְאִם־לְהַעֲלוֹת
עָלֵינוּ עֹלָה וּמִנְחָה וְאִם־לַעֲשׂוֹת
עָלֵינוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים יְהוָה הוּא
יִבְכֶּשׁ: (כה) וְאִם־לֹא מִדְּאָגָה
מִדְּבַר עֲשִׂינוּ אֶת־זֹאת לֵאמֹר
מִחֵר יֹאמְרוּ בְּנֵיכֶם רִבְנֵינוּ
לֵאמֹר מִה־לָּכֶם וּבַיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל: (כז) וַיִּגְבֹּל נֶתַן־יְהוָה

בנינו

מנשה'ם, אונד היעלטען אן
דיא הייפטער דער טווענדע
ישראל'ם פֿאָלגענדע געגענ.
רעדע: (כג) דער גאָטט אַל.
לערגעטטער איזט דער עוויגע!
דער גאָטט אַללער געטטער
איזט דער עוויגע! ער ווייס
עס, אונד ישראל וָלָל עס
וויססען, ווען עמפערונג, ווען
פֿרעפֿעל גענען דען עוויגען
דארין ליגט, דאָן אַ הייטיגער
טאָג! ענטציעהע אונז יעדעס
הייל! (כד) וואָללטען וויר אונז
עטוואַ איינען אַלטאָר בויען,
אום פֿאָן דעם עוויגן אַכצו־וויי.
כען? אָדער אויף דעמזעלכען
בראָנד אונד שפּיז אַפֿפֿער
דאַרצו־בריינגען? אָדער דאַרויף
פֿריידענאַפֿפֿער צו בערייטען?
דאָן מענע דער עוויגע עס
אַהנדען—(כז) וואָהרליך ניין!
נור אויס בעזאָרגניס, נור אויס
פֿאָלגענדער אורזאָלע האָבען
וויר דיעזעס געטהאָן: איינסט

קענטען אייערע נאָכקאָממען צו דען אינזערן שפּרעכען: וועלכעס פֿערהעלטניס איזט
צווישען אייך אונד דעם עוויגען דעם גאָטטע ישראל'ס? (כז) האָט דאָך דער עוויגע
צווישען

ר ש " י

אל תמרדו: (כב) אל אלהים ה'. אל כל האלהים הוא ה' היודע כי לא צמרד וגו'. וכשנפל
לומר ב' פעמים אלהים בעולם הזה ובעולם הבא: אל חושיענו. כלפי שניה אמרו: (כג) הוא
יבקש. יפרע ממנו: (כד) מדאגה מדבר. מחמת דאגת יראת דבר חרפה עשינו כמה שמפרש
סן יאמרו בניכם מחר למרף את בנינו בשילובו להקריב במשכן שילה שאל יאמרו מה לכם ולהם
והלא גבול נתן בנינו ובניכם את הירק זו דאגנו ועשינו. כל דאגה שנמקרת לשון יראת הוא
כמו אני דואג את היהודים לדקיהו (ירמיה ל"ח):

(כו) כי

ב א ו ר

(רד"ק). (כב) אל אלהים, כל הכפל לחזק. וישראל הוא ידע, כח"י ולישראל בסופא ידע.
אם במרד, לעבוד לאל זר. ואם במעל, להקריב בחון, כי זה מעילה בקדש כאשר אמרנו לעיל,
וכסוק ב"ג ביארו דבריהם שאמרם לבנות מזבח לשון מאמרי ה' ואם להעלות עליו עולה וגו'.
אל הושיענו, נגד ה'. (אמר המחנך: ולדעת נגד היום, הוא יהיה לעד כי בדבריהם כן
כוח וכמו שחרגמתי). (כד) ואם לא, כמו כי אס. כדאגה בדבר, כדאגה מדבר הזה
סן יאמרו בניכם וגו'. כהר, לאחר זמן.

(כה) בני

צווישען אונז אונד צווישען אייך, א נאכקאממען ראובן'ס אונד גד'ס אלס גרענצע דיע. זען ירדן בעשטימט; איהר האבט קיינען אנטהייל אן דעם עוויגען! אונד זא קענני טען אייערע נאכקאממען דיא אונזערן אבוויגען, דאס זיא דען עוויגען ניכט פערעהרען דירפטען. (כו) דארום פאר. דערטען וויר אונז געגענויטיג אויף: א לאססעט אונז אנט שיקען, איינען זאלן אלטער צו בויען, וועדער פיר בראנד אפפער נאך פיר שלאכטא פפער, (כז) זאנדערן דער איין דענקמאל זיא צווישען אונז אונד אייך אונד אונזערן שפע טעסטן נאכקאממען, דאס וויר דען גאטטעסדינסט פאר איהם פערריכטען דירפען, דורך אונז זערע בראנד, שלאכט, אונד פריידען. אפפער; דאן ווער דען איירע נאכקאממען צו דען אונזערן ניכט זאגען קעננען: איהר האבט קיינען אנטהייל אן דעם עוויגען, (כח) וויר בע שפראכען אונז אלזא, ווען זיא דיזעס אונזאדער אונזערן נאכ קאממען זאגען זאלטען, דאן ווערדען וויר ענטגענגען: זעהט דיא בויארט דעם אלטארס דעם עוויגען, וועלכען אונזערע פארפאהרען ערריכטעט האבען: דיעזער איזט וועדער פיר בראנדאפפער נאך פיר שלאכטאפפער, זאנדערן ער איזט איין דענקמאל, צווישען אונז אונד אייך. (כט) פערן זיא עס פאן אונז, אונז צו עמפערען ווידער דען עוויגען, אדער

בנינו וביניכם בני-ראובן ובני-גד את-הירדן אין-לכם חלק ביהודה והשביתו בניכם את-בנינו לבית ירא את-יהודה: (כו) ונאמר נעשה-נא לנו לבנות את-המזבח לא לעולה ולא לזבח: (כז) כי עד הוּא בינינו וביניכם ובין דרֹוֹתֵינוּ אֲחֵרֵינוּ לַעֲבֹד אֶת-עֲבֹדַת יְהוָה לִפְנֵינוּ בְּעֹלוֹתֵינוּ וּבְזִבְחֵינוּ וּבְשָׁרְמֵינוּ וְרֹא-יֹאמְרוּ בְּנֵיכֶם מָחָר לְבָנֵינוּ אֵין-לָכֶם חֵלֶק בְּיְהוָה: (כח) ונאמר ויהיה כִּי-יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ וְאֵל-דֹרֹתֵינוּ מָחָר וְאֹמְרֵנוּ רָאוּ אֶת-תִּבְנִית מִזְבֵּחַ יְהוָה אֲשֶׁר-עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזִבְח כִּי-עַד הוּא בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם: (כט) חֲלִילָה לָנוּ מִמֶּנּוּ לְמַרְד

ביהודה

ווערדען וויר ענטגענגען: זעהט דיא בויארט דעם אלטארס דעם עוויגען, וועלכען אונזערע פארפאהרען ערריכטעט האבען: דיעזער איזט וועדער פיר בראנדאפפער נאך פיר שלאכטאפפער, זאנדערן ער איזט איין דענקמאל, צווישען אונז אונד אייך. (כט) פערן זיא עס פאן אונז, אונז צו עמפערען ווידער דען עוויגען, אדער

ר ש י

(כז) כי עד הוא. שלא סילקנו עצמנו מחיות מזבח:

ב א ו ר

(כח) בני-ראובן ובני-גד, ולא הזכיר חֲמִישֶׁת מִנְּשֵׁה, וכן לקמן ל"ז ל"ג ל"ד, כי סמך על המצין, ועיין לעיל סקו' ז' מ' כמה שאמרו ס. (כו) כי עד הוא, שלא סילקנו עצמנו מחיות מזבח, (כח) אֵין-לָכֶם חֵלֶק בְּיְהוָה, כי הכנים נמקים האבות נמ'ס הר"ק. ואל דרחינו, דורות האחרונים

בַּיהוָה וּלְשׁוּב הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה
 לְבָנוֹת מִזְבֵּחַ לְעֹלָה לְמִנְחָה
 וּלְזֶבַח מִקְדָּשׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
 אֲשֶׁר לִפְנֵי מִשְׁכְּנוֹ: (ב) וַיִּשְׁמַע
 פִּינֹחַס הַכֹּהֵן וּנְשֵׂאֵי הָעֵדָה
 וְרָאשֵׁי אֲלָפֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר אִתּוֹ
 אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבְּרוּ בְּנֵי־
 רָאוּבֵן וּבְנֵי־גַד וּבְנֵי מְנַשֶּׁה וַיִּטֹּב
 בְּעֵינֵיהֶם: (ג) וַיֹּאמֶר פִּינֹחַס בֶּן־
 אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל־בְּנֵי־רָאוּבֵן
 וְאֶל־בְּנֵי־גַד וְאֶל־בְּנֵי מְנַשֶּׁה הַיּוֹם
 יִדְעֵנוּ כִּי־בָתוּכֵנוּ יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־
 מַעֲלָתֶם בַּיהוָה הַמַּעַל הָיָה אֹזֶן
 הַצִּלָּתָם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד
 יְהוָה: (ד) וַיָּשׁוּב פִּינֹחַס בֶּן־אֶלְעָזָר
 הַכֹּהֵן וְהַנְּשִׂאִים מֵאֵת בְּנֵי־
 רָאוּבֵן וּמֵאֵת בְּנֵי־גַד מֵאֶרֶץ
 הַגִּלְעָד אֶל־אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל־בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל וַיֵּשִׁיבוּ אוֹתָם דְּבָר: (ה)
 וַיִּטֹּב הַדְּבָר בְּעֵינֵי בְנֵי

אֲדָרַךְ הֵיטַע פֶּאֶן אִיהֶם אֲבָצוּ
 וַיִּיבְעוּ דוֹרֵךְ עֶרְכִּיאוֹנֵג אִי־
 נַעַם אֶלְטָאָרִס צוֹ בְּרֶאֱנֶה
 שְׁפִיזוֹ אֹנֵד שְׁלֶאֱבִטְאָפְעָרֵן
 אוֹיֶסְעֶר דַּעַם אֶלְטָאָרֶע דַּעַם
 עוֹוִיגֶען אוֹנוֹעֶרס גֶּאָטְטֶעס, דַּעַר
 פֶּאָר וַיִּנְעֶר רַעוּדֶענֶץ אוֹיֶט.
 (ג) אֶלֶס פִּינֹחַס דַּעַר פֶּרִיסְטֶער
 אוֹנֵד רִיא פֶּרִישְׁטֶען דַּעַר גַּע־
 מִיִּנְדֶּע, רִיא הֵיפְטֶער דַּעַר
 טוֹיזֶענְדֶּע יִשְׂרָאֵלִים, וּוְעֶלְכֶּע
 מִיט אִיהֶם וּוְאָרַען, רִיא רַע־
 דַּעַן הַעֲרִטֶען, וּוְעֶלְכֶּע רִיא
 זַעֲהֶנֶע רָאוּבֵן'ס גִּד'ס אוֹנֵד
 מְנַשֶּׁה'ס פֶּאָרֶנֶע טְרָאָנֶען, וּוְאֶר
 אֶלְלֶעס נֶאָךְ אִיהֶרֶעֶר אִינִיבִיט
 וּוְאֶהֱלֶגֶטְהֶאָן; (ד) אוֹנֵד
 פִּינֹחַס, דַּעַר זָאָהֵן אֶלְעֶזֶר'ס,
 דַּעַר פֶּרִיסְטֶער, שְׁפֶרֶאָךְ צוֹ דַּעַן
 זַעֲהֶנֶען רָאוּבֵן'ס גִּד'ס אוֹנֵד
 מְנַשֶּׁה'ס: הֵיטַע עֶרְקֶענְגֶּען
 ווִיר, דָּאָס דַּעַר עוֹוִיגֶע אוֹנְטֶער
 אוֹנוֹ אוֹיֶט, אִינְדֶּעס אִיהֶר דִּיע־
 זַעַן פֶּרַעֲפֶעל נִיכְט כְּגֶאָאָנֶען
 הָאָבִט. נִין הָאָבִט אִיהֶר גַּעֲרֶעט.
 טַעַט רִיא קִינְדֶּער יִשְׂרָאֵלִים
 פֶּאָן דַּעַר (שְׁטְרָאָפְעֶנְדֶּען) הָאָנְד
 דַּעַם עוֹוִיגֶען. (ה) נִין קַעֲהֶרְטֶע
 פִּינֹחַס דַּעַר זָאָהֵן אֶלְעֶזֶר'ס
 דַּעַר פֶּרִיסְטֶער, זָאָ ווִיא אוֹיךְ
 רִיא פֶּרִישְׁטֶען, צוֹרִיק פֶּאָן דַּעַן
 זַעֲהֶנֶען רָאוּבֵן'ס אוֹנֵד גִּד'ס
 יִשְׂרָאֵל

ב א ו ר

הַסְּחֻרוֹנִים אֲשֶׁר יִקְוִמוּ. (בט) לְבָנוֹת מִזְבֵּחַ, לְדַעֲתִי תַּחֲסֵר וַיִּזְעַק וּלְכָנוֹת, וְהַכּוֹנֵה אוֹ
 לְכָנוֹת, כְּדִלְעִיל כ"ג. (לא) אוֹ הַצִּלָּתָם, כִּמוֹ אוֹ תַּחֲבִיל, שְׁעִירוֹ בִּזְוֹלַת תַּחֲבִיל. מִירָה', מַעֲנוֹה.
 לְמִזְבֵּחַ

ישראל'ם אונד זיא לאַבטען
גאַטט דאַפֿיר, אונד זיא דאַפֿי.
טען ניכט מעהר דאַראַן, ווי
דער זיא צופֿעלדע צו ציהען,
אום דאַן לאַנד צו פֿעהרענע.
רען, וואָרין דיאָזעהנע ראובן'ס
אונד גד'ס וואָהנטען. (לד) אונד
דיאָזעהנע ראובן'ס אונד גד'ס
ריעפֿען בייא דעם אַלטערע
אויס; מעגע ער אונטער אונז
צוגלייך איין דענקמאָהל זיין,
דאָס נור דער עוויגע דער
וואָהרע גאַטט איזט!

כג (א) עס וואָר נאָך לאַנגער
צייט, נאָכדעם דער עווי-
גע ישראל רוהע געוועהרט
פֿאַן

ישראל ויברכו אלהים בני
ישראל ולא אמרו לעלות עליהם
לצבא לשחת את הארץ אשר
בני ראובן ובני גד יושבים בה:
(לד) ויקראו בני ראובן ובני גד
למזבח כי עד הוא בינתינו כי
יהוה האלהים:

כג (א) ויהי מימים רבים אחרי
אשר הגיח יהוה לישראל

מכל

ר ש י

(לג) ויברכו אלהים. ואודיו קדם ה' בני ישראל: (לד) ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא. הכי זה מן המקראות הקלרים ונריך להוסיף בו מינה אחת ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח עד:

ראו

ב א ו ר

(לד) למזבח כי עד, כתב הרד"ק קראו למזבח עד, כי עד הוא, וכן ת"י וקראו בני ראובן ובני גד סהיד למזבח ארי סהיד הוא, עב"ל. ובאמת כי בתי' שלפנינו הוא מחורגם משם כמו בעברית, ויחסרגם מלת סהיד הראשון, ואולי קראו למזבח כי עד (כי גשם עלם הפרטי, אין לדקדק כל כך) ויהי' כי עד עולה ויורד. (אמר המתרגם: למזבח, לדעתו אין זה מקרא קלר כמו שחשבו המפרשים, כ"א טעם ויקראו שקראו בן גררון אלל המזבח אשר שם הנשיאים הנשלמים להם כי עד וגו', והיה העד הזה פושט נדמו אליהם; ראשון בנייהם ובין אחיהם בני ישראל שלל יעביתו בנייהם אחריהם לבלתי עבוד לה עבודת ה' בעולות וזבחים במקום אשר יבחר, ועתה בנותם לבד כי ה' הוא אלהים וכמו שתרגמתי; וטעם למזבח, אלל המזבח כמו איש לפתח אהליו, (במדבר י"א י').

כג (א) ויהי, מודעת זאת לכל הנאים בלמודי מקראי קדם, כי אין סדר לפרשיות, והפרשה המאוחרת במקום היא לפעמים קודם בזמן, כמו מעשה פסל מיכה ופסל גבע ה, שגא בסוף ספר שופטים, והיא לדעת הס"ע נימי כוזן רשעים (עיין רש"י שופטים י"ז ח'), וגם בתורת חלקים חיים מקורה היא בידנו: אין מוקדם ומאוחר בתורה, ולזה לא תחשוב לעון אם אומר כי הפרשה הזאת מקומה אחר פסוק כ"ב בפרשה הבאה, ואשר הביאנו לזה הם שתי בחינות, האחת, איך יתכן כי בתחלה יזהירם ללכת אחרי ה' בכל לבנם, ולהודיעם כי אם יזנו אחרי אלהים אחרים יענן אף ה' בהם וידו תהיה בהם עד השמידם מעל האדמה הטובה (לקמן ט"ו), ואח"כ בפרשה כ"ד נתן להם בחירה מפנית אם לדבק בה' לשמור חקותיו וחורותיו, או לעבוד אפ אלהים אשר עבדו אבותם בעבר הנהר, או את אלהי האמרי (כ"ד ט"ו); והשנית, כי בפרשה הזאת היתה חבליה מוכנתו לבלתי בוא בגוים האלה, ולבלתי התחנן בהם (י"א), ולקטן (כ"ד כ"ג) אשר הסירו אלהי נבר אשר בקרבנם, ונוודאי היה מן הדין לכוות חתלה על הסרת אלהי נבר, ואח"כ על החימוץ אשר אך סנה גורמת לעבוד ע"ז — אין זה כ"א עירוב פרשיות יש נאן — ובוה אבוא

מִכָּל־אֲבִי־הֵם מִסְבִּיב וַיְהִי־שָׁע
זָקֵן בֶּאֱבִימִים: (ג) וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ
לְכָל־יִשְׂרָאֵל לְזָקְנָיו וּלְרָאשֵׁי
וְלַשְׁפָּטָיו וְלַשְׁטָרִיו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
אֲנִי זָקֵנְתִי בְּאֹתֵי בִימִים: (ג) וְאַתֶּם
רְאִיתֶם אֶת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה
יְהוָה אֲלֵהֵיכֶם לְכָל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה אֲלֵהֵיכֶם הוּא
הִנָּלְתֶם לָכֶם: (ד) רְאוּ הַפִּלְתִּי
לָכֶם אֶת־הַגּוֹיִם הַנִּשְׁאָרִים הָאֵלֶּה
בְּנַחֲלָה לְשִׁבְטֵיכֶם מִן־הַיַּרְדֵּן
וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִכְרַתִּי וְהֵי
הַגָּדוֹל מְבֹאֵה הַשָּׁמֶשׁ: (ה) וַיְהִי
אֲלֵהֵיכֶם הוּא יְהִדְפֶם מִפְּנֵיכֶם
וְהוֹרִישׁ אֹתָם מִלְּפָנֵיכֶם וַיִּרְשָׁתֶם
אֶת־אֲרָצָם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
אֲלֵהֵיכֶם לָכֶם: (ו) וַחֲזַקְתֶּם מְאֹד

לשמר

פֶּן־אֲלָלֶען וַיִּנְעֹן פִּינְדֵּעַן אוֹם־
הָעַר, אוֹנֵד יְהוֹשֻׁעַ אֶלֶט אוֹנֵד
טִיעַף אֵין יֵאָהֲרֶען פֶּאָרְגֶּרִיקֵט
וואַר, (ג) אֶלֶס יְהוֹשֻׁעַ גַּאָנֶץ
יִשְׂרָאֵל בַּעֲרִיעַף, דַּעֲסֶען עַל־
טַעֲסֶען, אָבֶעֱרֵהִיפֶטֶעֱרִי־
טַעֲר אוֹנֵד פֶּאָר־שְׁטַעֲהָעֶר, אוֹנֵד
צוֹ אִיהֶנֶען שְׁפֶרֶץ: אֵיךְ בֵּין
אֶלֶט, טִיעַף אֵין יֵאָהֲרֶען פֶּאָר־
גַּעֲרִיקֵט. (ג) וואָהֶל הָאָבֶט
אִיהֶר גַּעֲזַעֲהֶען אֶלֶלֶעס וואָס
דַּעֲר עוֹוִינֶע אוֹנֵדֶר גַּאָטֶט גַּעֲ־
טַהָאָן, אֶלֶלֶען דִּיעוֹעֶן פֶּעֶלְקַעֲרֵן
פֶּאָר אֵיידֶר הָעַר, דַּעֲן דַּעֲר עוֹוִי־
גַּעֲ אֵייעֶר גַּאָטֶט, הָאָבֶט וְעֵלְבֶסֶט
פִּיר אֵיידֶר גַּעֲשְׁטִירִיטֶען: (ד) וְעַ־
וְהַעֲטִי אֵיךְ הָאָבֶע אֵיידֶר דוֹרֶכֶס
לֶאָז צוֹגַעֲטִיילֶט, יַעֲנֶע נָאךְ
אֵיבֶרִיגֶען פֶּעֶלְקַעֲרֶשׁאָפֶטֶען,
צוֹר בַּעֲזִיטֶצוֹנֵג פִּיר אֵייעֶרֶע
שְׁטַעֲמַמֶּע: פֶּאָס יִרְדֵּן אָן,
מִיט אֶלֶלֶען פֶּעֶלְקַעֲרֵן דִּיא אֵיךְ
אוֹיִס־גַּעֲרֶאָטֶטֶע הָאָבֶע, בִּיז
צוֹם גַּרָאָסֶען מַעֲעֶרֶע גַּעֲנֶען
זָאָנֶענֶאנֶטֶעֱרֶגֶאָנֶג. (ה) אוֹנֵד
דַּעֲר עוֹוִינֶע אֵייעֶר גַּאָטֶט ווִירֵד
זִיא אוֹיִס־שְׁטָאָסֶען פֶּאָר אֵיידֶר
הָעַר, אוֹנֵד זִיא פֶּאָר אֵיידֶר

פֶּעֶר־טִירִיבֶען, דַּאָמִיט אִיהֶר, אִיהֶר לֶאָנֵד אֵין בַּעֲזִיטֶץ נַעֲהַמַּעֲט, ווִיא דַּעֲר עוֹוִינֶע אֵייעֶר
גַּאָטֶט אֵיידֶר פֶּעֶר־הִיִּסְעֵן־הַט. (ו) גוֹר זִידֵד גַּאָנֶץ אוֹנֵדֶר־שְׁטַעֲרֶלִיךְ, צוֹ בַּעֲאָבֶאָמַעֲטֶען אוֹנֵד

צו

ר ש י

כג (ד) ראו הפלתי לכם. בגדול לנחלה הנשארים ליננש:

ב א ו ר

אֲבוֹת לְבָר־הַפְּסוּקִים ע"פ הַדָּרֵךְ אֲשֶׁר סִלַּמְתִּי לִי. (ב) וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ, כְּמוֹ וַיִּקְרָא יַעֲקֹב לְבָנָיו,
קִרָא אֹתָם לְבִיתוֹ לְפָנֵי־מֶטֶח, כִּי כָבֵד מְלֶכֶת אֶת מַלְכוּת אֲשֶׁר מִתְּבוּ, וְהָאָבֶט לֶהֱסֵךְ לְקִמָּן פְּסוּק
יִד־הָאָבֶט אֲבוֹת הַדָּרֵךְ כָּל הַדָּרֵךְ, וְהָאָבֶט הַפְּרָשָׁה כִּינּוּן מִן־בִּאָרְס: יְהוֹשֻׁעַ הוֹכִיחַ אֶת
יִשְׂרָאֵל מִשְׁמֵךְ לְמִיתָתוֹ. (ד) הַפִּלְתִּי לָכֶם, פִּי הַפִּלְתִּי לָכֶם בְּגוֹלֵל. הַגּוֹיִם הַנִּשְׁאָרִים, אֲשֶׁר לֹא
בְּנֶשְׁתֶּם עִדּוּן. מִן הַיַּרְדֵּן, לְדַעֲמִיכָךְ שִׁיעוֹר וְכוּנָה בְּחִיבּוּ: הִנֵּה מַלְכָּמִי לָכֶם מִן הַיַּרְדֵּן וְכָל הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר הִכְרַתִּי וְעַד הַיּוֹם הַגָּדוֹל אֵף כִּי לֹא הִגִּיעַ גְּבוּלְכֶם עַד פֶּה עִדּוּן כִּי יִדַּעְתִּי כִּי (ה) ה' אֱלֹהֵיכֶם

הוא

צו בעפאלגען, אללעס וואס
געשריבען שטעהט אים גע-
זעטצובלע דעם משה, דאמיט
איהר ניכט דאפאן אבוויילעט,
וועדער רעכטס נאך לינקס.
(ז) דאס איהר ניכט קאממעט
אונטער דיעזע פעלקער, דיא
בייא אייך צוריק געבליבען
זינד, דיא נאָהמען איהרער
געטטער ניכט ערוועהנעט,
ניכט בייא איהנען שווערעט,
זיא ניכט אנבעטעט, נאך
פאר איהנען גיעדערפאללעט;
(ח) אָנדרען דעם עוויגען אייע-
רעם גאטטע אנהאנגעט, וויא
איהר ביז אייך דיעזען טאנגע-
טהאן. (ט) דארום אויך דער
עוויגע אויזטריב פאר אייך,
גראסע אונד מעכטיגע פעל-
קער אונד איהר! נאך קאנטע
נימאנד אייך ווידערשטעהן ביז
אויף דיעזען טאג. (י) איין
איינציגער מאן פאן אייך זעט
זעט טויענדען נאך, דען דער
עוויגע אייער גאטט זעלבסט
אויזט עס דער פיר אייך
שטרייטעט, זאוויא ער אייך
פעהרייסען. (יא) דארום מיסט
איהר אייערער זעלבסט וויל-
לען זעהר בערעכטיג זיין, דען
עוויגען אייערן גאטט צוליבען.
(יב) ווען איהר אבער אבליי-
כעט, אונד אייך אנשליסעט
אן דען איבעררעסט דיעזער
פעלקער דיא בייא אייך צוריק

לשמור ולעשות את כל-הכתוב
בספר תורת משה לבלתי סור-
ממנו ימין ושמאול: (ז) לבלתי-
בוא בגוים האלה הנשארים
האלה אתכם וכשם אליהם
לא-תזכירו ולא תשביעו ולא
תעבדום ולא תשתחוו להם:
(ח) כי אם ביהוה אלהיכם תדבקו
כאשר עשיתם עד היום הזה:
(ט) ויורש יהוה מפניכם גוים
גדלים ועצומים ואתם לא-עמד
איש בפניכם עד היום הזה:
(י) איש-אחד מכם ירדף-אלף
כי ויהוה אלהיכם הוא הגלחם
לכם כאשר דבר לכם:
(יא) ונשמרתם מאד לנפשותיכם
לאהבה את-יהוה אלהיכם:
(יב) כי ואם-שוב תשובו ודבקתם
ביתר הגוים האלה הנשארים
האלה אתכם והתחתנתם בתם
ובאתם בהם והם בכם: (יג) ידוע

חרעו

געבליבען זינד, אייך עטווא גאר מיט איהנען פערשווענערט, אונד זא אונטער זיא
קאממעט אונד זיא אונטער אייך; (יג) דאן וויסעט, דאס דער עוויגע אייער גאטט
פער-

ב א ו ר

הוא יהדפס. (ו) אחכם, (ז"ה: כמו סינסי והכנעני אשר לא הירשו כמו שנוצר למעלה).
ולא חשביעו, את אחריס, כי הוא מן הכנל הנוסף. ולא תעבדום, הו"ו הוא כמו למען,
כי

תִּדְעוּ כִּי לֹא יוֹסִיף יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
לְהוֹרִישׁ אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
מִלְּפָנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לִפְחַל וּלְמוֹקֵשׁ
וּלְשֹׂטֶט בְּצַדִּיקְכֶם וּלְצַנְנִים
בְּעֵינֵיכֶם עַד אֲבִדְכֶם מֵעַל
הָאָדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן
לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: (יד) וְהָיָה
אֲנֹכִי הוֹלֵךְ הַיּוֹם בְּדֶרֶךְ כְּרִי-
הָאָרֶץ וַיִּדְעוּהֶם בְּכָל־לִבָּבָם
וּבְכָל־נַפְשָׁם כִּי לֹא־נָפַל דְּבַר
אֶחָד מִכָּל הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲלֵיכֶם
הַכֹּל בָּאוּ לָכֶם לֹא־נָפַל מִמֶּנּוּ
דְּבַר אֶחָד: (טו) וְהָיָה כֹּאֲשֶׁר־בָּא
עֲלֵיכֶם כָּל־הַדְּבַר הַטּוֹב אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲלֵיכֶם בֵּן
יָבִיא יְהוָה עֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־הַדְּבַר
הָרָע עַד־הַשְׁמִידוֹ אוֹתְכֶם מֵעַל
הָאָדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר

נחן

ר ש י

פֶּרַענֶר נִכְט פֶּאָרמפֶּאָהרען
ווייר דייע פֶּעלְקֶער פֶּאָר אייך
הער צו פֶּערטרייבען; זיא
וועררען אייך פֶּיעלמעהר צור
שלינגע, צו פֶּאללשטריק
אונד צור גייסעל אין אייערער
אומגעבונג אונד צו שטאַ-
כעלן אין אייערן אויגען זיין, ביז
איהר זעלכסט פֶּערשווינדעט
פֶּאָן דייעזעם גוטען ערדרייכע
הינוועג, וועלכעס דער עוויגע
אייער גאָטט אייך געגעבען
האָט. (יד) זעהעט! איד גע-
הע הייטע דען וועג אַללעס
אירדישען, אונד איהר זייר
פֶּאָן גאַנצעם הערצען אונד
גאַנצער זעלע איבערצייגט,
דאָס נִכְטס אַבגינג פֶּאָן אַל-
לען דען גוטען פֶּערדייסונגען,
דיא דער עוויגע אייך צונע-
זאָגט, אַללע זינד אייך ער-
פֶּיללט וואָרדען, קיינע איינ-
ציגע דאָפֶּאָן ענטפֶּאללען.
(טו) אַבער זאָ וויא אייך איינ-
געטראָפֶּען יעדע גוטע פֶּער-
הייסונג, וועלכע דער עוויגע
אייער גאָטט אייך צוגעזאָגט!
עבען זאָ ווייר דער עוויגע יע-
דע בעזע פֶּערקינדונג איבער
אייך ערגעהען לאַססען, ביז
ער אייך פֶּערטילגט האָט פֶּאָן
דייעזעם גוטען ערדרייכע
הינֶה

(יג) ולשטט בלדיכס. יושטטו לבן ולשלו סביבותיכם: ולנניס. לשון מחנות וכן ובלו אליך הן (יחזקאל כ"ג כ"ד) כלנה זו המקפת את האדם משלש רוחות כמ"ס כלנה רכון מעטרו (מהלים ה' יג) מסוכנונו כמו ושאלו ואנשיו עוטריו אל דוד ואל אנשיו (שמואל א' כ"ג). עוטריו סוכנים:

ב א ו ר

כי אם חזכירו ותשביעו בשמש, סופכם לעבוד ע"ז. (יג) ולשטט, מענין שוט לסוס (משליכ"ג). ונא על דרך הכפולים כי נע"ו וכפולים אחים המם. ולצננים, קולים, וכן ולנניס בלדיכס (במדבר ל"ג נ"ה). (יד) והנה אנכי, כלומר אנכי אמות ועיני לא יאלו עוד אם ימלא ה' את דברו למת לבס כל הארצות אשר דבר לבס, אך אחס מדעו כי לא נפל דבר אך כל זאת אם תלכו בדרכיו, אולם בענכס את הנתי, אז והיה כאשר בא וגו', ומרה אף ה' וגו'. ויאסף

נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
(טו) בְּעִבְרֹכֶם אֶת־בְּרִית יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם
וְהִלַּכְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם וַחֲרָה אֵף יְהוָה
בְּכֶם וַאֲבַדְתֶּם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם:

הינוועג, וועלכעס דער עוויגע
איווער גאטט אייך איינגעגע-
בען: (טו) ווען איהר נעמליך
איבערטערטעט דען בונד דעם
עוויגען איירעסגאטטעס, דען
ער אייך בעדינגט האט, ווען
איהר היינעהעט, אונד דיענעט
אנדערן געטטערן, אונד פֿאר
איהנען ניעדערפֿאללעט; וואָ
דאָן ווירד דער צאָרן דעם עווי-
גען געגען אייך ענטברענגען,
אונד איהר ווערדעט שנעל
פֿערטילגט ווערדען פֿאָן דעם
גוטען לאַנדע הינוועג, וועל-
כעס ער אייך איינגעגעבען.

כד (ה) יהושע פֿערזאָממעל-
טע נון אללע שטעטמע-
ישראל'ס נאָך שכם, אונד בע-
ריף דיא עלטעסטען ישראל'ס,
דעססען אָבערהויפטער, ריב-
טער אונד פֿאר שטעהער, וואָ
שטעלטען ויך אויף פֿאר
גאטט. (ג) דאָ שפראַך יהושע
צו דעם גאנצען פֿאלקע: וואָ
שפרייכט דער עוויגע דער
גאטט ישראל'ס: יענזייטס דעם

כד (ה) וַיֹּאסֶף יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל--
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׂכֵמָה
וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְרָאשֵׁי
וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרֵיו וַיִּתְּצוּ לִפְנֵי
הָאֱלֹהִים: (ג) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל-
כָּל־הָעָם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל בְּעִבְרַת הַנֶּהָר יֵשְׁבוּ
אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֵּרַח אָבִי
אֲבִרָהָם וְאַבְרָם נְחֹר וַיַּעֲבְדוּ

אלהים

שטראָטעס וואָהנטען פֿאר צייטען אייערע פֿארפֿאָהרען. תרח דער פֿאָטער אברהם'ס

אונד

ב א ו ר

כד (א) וַיֹּאסֶף, אָס גס היתה האספיפה הוצת קודם הקריאה בפרשה הקודמת כאשר אמרנו,
מ"מ כבר היה יהושע זקן בימים ולא היה יכול ללכת ולנוא עוד בדרך רחוק, ולכן הקטיל
אותם לשכם עיר קרובה למקום מושבו כי תמנות סרח היתה בהר אפרים בנוכח (לעיל י"ט ו'),
וגם שכם היתה בארץ אפרים, אולם שילה מקום מקדש ה' לא ידענו בכבוד מקומה איה, כי
מה שזכר (לעיל ט"ו ו') תאנות שילה לדעתי איננה שילה, ואם גס היא היא, מ"מ הלא היתה
עומדת על גבול בני אפרים, כמו שאמר שם ונסב הגבול וז"ל היתה רחוקה מתמנות סרח יותר
משכם, (*) ובחר עוד בשכם. לפי שהיתה עיר גדולה בישראל, שם התאספו ראשי העם להמליך
את ירכשם כנודע, גס היתה עיר מקלט, והיתה קדושה מרובה מאשר עירות, וראוי לשכון שם
האזון כמו שאמר רש"י ורד"ק כי הביאו משילה את ארון ברית ה', שנאמר וימליכו לפני ה'.

וארבה

(*) וידעתי גס ידעתי כי הרשעים כחב (בראשית מ"ט ו') כי שילה היה סמוך לשכם, אולם לא ידעתי
מנין לו זה, והירצני מורס הסופר חמר: כי שילה היתה כמו י" חו י"ב פרסאות (דייטשע מיילען)
רחוק משכם, (עיינ געזעניוס).

אלהים אחרים: (ג) ואקח את-
אביכם את-אברהם מעבר
הנהר ואולך אותו בכל-ארץ
כנען וארב את-זרעו ואתן-לו
את-יצחק: (ד) ואתן ליצחק את-
יעקב ואת-עשו ואתן לעשו את-
הר שעיר לרשת אותו ויעקב
ובניו ירדו מצרים: (ה) ואשלת
את-משה ואת-אהרן ואנף את-
מצרים כאשר עשיתי בקרבן
ואחר הוצאתי אתכם: (ו) ואוציא
את-אבותיכם ממצרים ותבאו
הימה וירדפו מצרים אחרי
אבותיכם ברכב ובפרשים ים-
סוף: (ז) ויצעקו אל-יהוה וישם
מאפל ביניהם ובין המצרים
ויבא עליו את-הים ויכסוהו
ותראינה עיניכם את אשר-

עשיתי

וארבה קרי

אונד נחור'ס, אונד ריענטען
פֿרעמדען געטטערן. (ג) דא
נאָהם איך אייערן פֿאָטער
אברהם פֿאָטענייטסדעם
שטראָמעס הינוועג, אונד לויס
איהן הערום וואַנדערן אים
גאַנצען לאַנדע כנען, מעהר-
טע ווינען זאָמען, אינדעם
איך איהם דען יצחק גאַב.
(ד) דעם יצחק גאַב איך יעקב
אונד עשו; דעם עשו וויעז איך
דען בערגן שעיר אַן, איהן אין
בעזימץ צו געהמען, יעקב אונד
זיינע זעהנע אַבער, צאָגען
הינאָב נאָך מצרים. (ה) דאָ
זאָנדטע איך משה אונד אהרן,
אונד פֿלאָגט מצרים דורך
דאָ וואָס איך אין איהרער
מיטטע טהאַט, זאָדאָן זעצטע
איך איינע פֿאָטער אים מצרים
געפֿיהרט האָטטע, אונד איהר
אַן דאָ מער קאָמעט, דאָ
זעצטען דאָ מצרים אייערן
פֿאָטער נאָך, מיט וואָגען אונד
רייטערן ביז אַן דאָ שילף-
מעער. (ז) דאָ שריען זיא צום
עוויגען, אונד ער זעצטע איינע
פֿינסטערניס צווישען אייך
אונד דען מצרים, פֿיהרטע דאָן

דאָ מער איבער זיא, אונד בעדעקטע זיא דאָמיט. אייערע אויגען האָבען עס געזעהען
וואָס

ר ש י

כד (ג) וארב את זרעו. חסר ה"א כמה מריבות ונסיונות עשיתי עמו עד שלא נחתי לו זרע:
(ו) ויבא עליו את הים. על כל יסוד ויסוד ש.הס. שאם היה יסוד נורא שלא ליכנס בים
גל

ב א ו ר

(ג) וארבה, בן הקרי, והכתיב וארב, נפילת ה' כדרך פעלינו"ה עם וי"ו הפוך, אך אז לריך
לכא בשני סגול וארב כנודע. ואחן, הוא כמו באשר, וארבה את זרעו באשר נחתי לו את
יחק, או נאמר כי וארבה את זרעו כולל ישמעאל הוא היה לנוי עכ"ל בערוס נהיה ישראל לעם
ויהיה ז"ו של ואחן כמו ונס, ורד"ק אמר שלא הזכיר ישמעאל כי הים בן אמה, וגם גרש אותה
פֿאָרס מעל פֿניו. (ו) והבאו, דיבר בננוחון (להלן ז') ותאניה עיניכם, ואמר הכד"ק בנגד
סוּמ

עֲשִׂיתִי בְּמִצְרִים וּתְשִׁבוּ בְּמִדְבָּר
 יָמִים רַבִּים: (ח) וְאַבְיָאָה אֶתְכֶם
 אֶל-אַרְץ הָאֱמֹרִי הַיּוֹשֵׁב בְּעֶבֶר
 הַיַּרְדֵּן וַיִּלְחֲמוּ אֶתְכֶם וְאַתֶּן אוֹתָם
 בְּיָדְכֶם וַתִּירְשׁוּ אֶת-אֲרָצָם
 וְאַשְׁמִידֶם מִפְּנֵיכֶם: (ט) וַיָּקֶם
 בָּלָק בֶּן-צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלְחֶם
 בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא לְבָדָעַם
 בֶּן-בְּעוֹר לְקַלֵּל אֶתְכֶם: (י) וְקָא
 אֲבִיתִי לִשְׁמַע רְבִלְעָם וַיְבַרֵךְ
 בְּרוּךְ אַתְּכֶם וְאַצִּל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ:
 (יא) וַתַּעֲבְרוּ אֶת-הַיַּרְדֵּן וַתִּבְּאוּ
 אֶל-יְרִיחוֹ וַיִּלְחֲמוּ בָכֶם בַּעֲלֵי-
 יְרִיחוֹ הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי
 וְהַחֲתִי וְהַגְּרִגִּשִׁי הַחֲתִי וְהַיְבוֹסִי

יתיר ה'

ואתן

קריגסמענער יריחוים, דער אמרי, פרזיו, כנעני, חתי, גרגשי, חוי אונד יבוסי, אונד

איך

ר ש י

גל של ים רודף אחרי וקולטו: (יא) וילחמו בכם בעלי יריחו האמורי והפרזי וגומר. כל שבעה
 העכו"ם נזכרין כאן לפי שיריחו עומדת על הספר והיתה נגדה ומנעולה של ארץ ישראל נקבלו
 לחנוכה מכל שבעה העכו"ם גבורי החיל:

ב א ו ר

אותם הוקנים אשר עברו את ים סוף, ובאמת אין לחמוה אם איש זקן עת תלחית עליו רוח
 המליכה ויספר מאורות אשר ראו עיניו, ידמה בנפשו כי אל אנשי דורו ידבר. (ט) וילחם
 בישראל, פירוש בקש להלחם, כי שבר את בלעם כמו שאמר: אולי אונל נכה בו. (נמדבר כ"ו)
 אצל לא נלחם עם ישראל במנזאר בשופטים (י"א כ"ה). (יא) וילחמו, רבו הפירושים בזה הפסוק
 כי אין זכרון למלחמה הזאת עם בעלי יריחו בשום מקום, ולדעתי הנכון מה שאמרו חז"ל, כי
 אף אם היה מלך ליריחו, בכל זאת יען אשר עמדה על המצר והיתה מפתח לכל הארץ, היה
 לכל שבעת העמים חלק בעיר הזאת, כי בזאת אם תבוא במלחמה ובמלחמה יעשו בולם אגודה
 אחת להלחם בעדה, ולזה נאמר: בעלי יריחו ולא אנשי יריחו, כי הכוונה על אלוני יריחו,
 המה האמרי והפרזי וכל הנזכרים בפסוק; או נאמר כי מסר הסומך ושיעורו: בעלי ברית
 יריחו

וַאֲתָן אוֹתָם בְּיָדְכֶם: (יב) וְאֶשְׁלַח
לפְנֵיכֶם אֶת־הַצֶּרֶעָה וְתִגְרַשׁ
אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם שְׁנֵי מַדְבֵּי
הָאֱמָרִי לֹא בַחֲרֶבְךָ וְלֹא
בְקִשְׁתְּךָ: (יג) וְאֶתָּן לָכֶם אֶרְצוֹ
אֲשֶׁר לֹא־יִגְעַת בָּהּ וְעָרִים אֲשֶׁר
לֹא־בְנִיתָם וְתֵשְׁבוּ בָּהֶם כְּרָמִים
וְיִיתִים אֲשֶׁר לֹא־נִטְעַתָּם אַתֶּם
אֲכָלִים: (יד) וְעַתָּה יִרְאוּ אֶת־
יְהוָה וְעִבְדוּ אוֹתוֹ בְּתַמִּים וּבִאֲמַת
וְהִסִּירוּ אֶת־אֱלֹהִים אֲשֶׁר עִבְדוּ
אֲבוֹתֵיכֶם בַּעֲבַר הַנָּהָר וּבַמִּצָּרִים
וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה: (טו) וְאִם רַע
בְּעֵינֵיכֶם לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה בַּחֲרוּ
לָכֶם הַיּוֹם אֶת־מִי תַעֲבֹדוּן אִם

איך גאב זיא אין אייערע האַנד.
(יב) אויך שיקטע איך פֿאַר אייך
הער האַרניססע, ויא טריבען
הינוועג פֿאַר אייך, יענע ביי-
דען קעניגע אַמרי'ס, אָהנע
דיין שווערסט אונד אָהנע דיין
נען באַנען. (יג) ואַ גאב איך
אייך איין לאַנד דאָו דוא נישט
מיהאָם בעאַרכייטעט, שטער-
טע דיא איהר נישט ערבייטעט,
אונד איהר וואָהנעט דאָרינ-
נען, וויינבערגע אונד עהלבער-
גע דיא איהר נישט גע-
פֿלאַנצט, איהר אַבער געני-
סעט זיא. (יד) נון וואָהלאַן! זייר
גאָטט אין עהרפֿורכט ערגעבן.
בעטעט איהן אָן מיט טרייע
אינד וואָהרהייט; ענטפֿערנט
דיא געטטער דיא אייערע פֿאַ-
טער יענווייטס דעס שטראָמעס
אונד אין מצרים אָנעכעטעט
האַבען, אונד בעטעט גאָטט אָן.
(טו) איזט עס אַבער מיטפֿעל-
ליג אין אייערן אויגען דען

עוויגען אָנעכעטעטען, זאָוועהלעט אייך נאָך הייטע, ווען איהר געטטליך פֿערעהרען וואָללט, ^{אח} אַב

באור

ירמיו. (יב) שני מלכי האמרי, אס המה המלכים נעצר הירדן, א"כ צא הסמוק שלא במקומו,
כי מלחמות סחון ועוג כנר זנר למעלה, וגם יקשה מה שאמר: לא בחרבך ולא בקשתך, והחורב
אמרה ויכבו ישראל לפי חרב (במדבר כ"א כ"ד), וקו"ל והאפרשים על פיהם נלחמו מאד כזה
הענין; ולי נראה כי שני מלכי האמרי האלה היו בארץ, ועמם לא נלחם יהושע כלל, אך ה'
השמידם ע"י הצרעה, וכן את חרנם לישראל לנחלה. (יד) בתמים ובאמה, כתב הרד"ק בתמים
שם ולא תואר, וכן אס באמת ובתמים (שופטים ע' י"ט), ואולי שיעורו כלב תמים. (טו) בחרו
לכם, בענין הבחירה הזאת אשר נתן יהושע לבני ישראל לעבוד את ה', או ללכת אחרי אלהים
אחרים, יראה לי כי אף אס קבלו עליהם ועל זרעם במעמד הנבחר לשמור ולעשות ככל הכתוב
בספר חורב משה, הנה באמת בעת ההיא היו חנוכים מחמת נפשות, כי לולא ה' יהיה בעזרתה
למו ובאישון עינו וינורעם סגולתו, הלא סגריהם יפלו במדבר הגדול והנורא בתהו ליל ישימון,
מקום אין זרע ומים, גם יהיו למשסה לגוים אשר סביבותיהם, כי לא היו מלומדי מלחמה,
אך עבדים נדבכים באין אומץ לבב ורוח גבורה, כמו שאמר הכתוב פן ינחם העם ברואתם
מלחמה (שמות י"ג י"ז), ואס גם כולי יהיה לאל ידם לשונ מלחמה, הלא זה יהיה מר ממות
לשוב תחת סבלות מזרים ולהענות תחת ידם אשר אין ספק כי יבידו עוד עלם עליהם מבראשונה,
ואס

אֶת־אֱלֹהִים אֲשֶׁר־עֲבַדוּ
אֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הִנָּהְרָוּ אֹם
אֶת־אֱלֹהֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר אֲתָם
יֹשְׁבִים בְּאֶרֶצָם וְאֲנֹכִי וּבֵיתִי נֶעֱבֹד
אֶת־יְהוָה: (טז) וַיַּעַן הָעָם וַיֹּאמְרוּ
חֲלִילָה לָנוּ מֵעֹבֵד אֶת־יְהוָה לְעֹבֵד
אֱלֹהִים אֲחֵרִים: (יז) כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ הוּא הִמְעִילָה אֶתָּנוּ וְאֶת־
אֲבֹתֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְעֵינֵינוּ אֶת־
הָאֲתֹת הַגְּדֹלוֹת הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמְרֵנוּ
בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־הִלַּכְנוּ בָּהּ
וּבְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר עֲבָדְנוּ
בְּקִרְבָּם: (יח) וַיִּגְרֹשׁ יְהוָה אֶת־
כָּל־הָעַמִּים וְאֶת־הָאֱמֹרִי יֹשֵׁב
הָאֶרֶץ מִפְּנֵינוּ גַם־אֲנַחְנוּ נֶעֱבֹד
אֶת־יְהוָה כִּי־הוּא אֱלֹהֵינוּ:
(יט) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם לֹא
תִּזְכְּלוּ לְעֹבֵד אֶת־יְהוָה כִּי־

אֵב יַעֲנֶה גַעַמְטֵר דִּיא אִיעֵרַע
פֶּאָר־פֶּאָהֶרֶען יַעֲנִיטִם דַּעַם
שְׁטֶר־מַעַם פֶּרַע־הֶרֶם הָאֵבֶען,
אָדַע־ר דִּיא גַעַמְטֵר אִמְרִים
אִין דַּרְעֵן לֶאֱנַדַּע אִיהֶר נֹון
וּוָה־נַעַם: אִיךְ אֲבַע־ר אֹונֶר
מִיַּנַּע פֶּאָמ־לִיע, ווִיר כַּעַמְעֵן
דַּעַן עֻוִיגַען אָן. (מז) דֶּא אָנְט־
וּוָר־טַעַט דֶּאז פֶּאָלֶק אֹונֶר
שְׁפֶר־אָךְ: דֶּאז זִיַּא פֶּרַעַן פֶּאָן
אֹונֶר דַּעַן עֻוִיגַען צו פֶּר־לֶאֶס־
סַעַן אֹונֶר אָנַד־רַעַן גַּעַמְטֵר צו
דִיעֵנַען! (יח) דַּעַן דַּר עֻוִיגַע
אִיזט אֹונֶר גַּאָט! עַר ווִיר
עַס־דַּר הַעֲרוֹים גַּע־פִּיהֶרֶם אֹונֶר
אֹונֶר אֹונֶר פֶּאָר־פֶּאָהֶרֶען אֹוִים
דַּעַם לֶאֱנַדַּע מִצְרַיִם, אֹוִים דַּעַם
שְׁקֶל־פֶּעֶנְהִיזֶע — עַר, דַּר
גַּעַס־הֶאָן פֶּאָר אֹונֶר אֹוִיגַען
יַעֲנֶה גַרֶאָסַען וּוּאֹונֶר עֲרִיבֶען,
דַּר אֹוִיז כַּע־שִׁצֵּט אֹוִיךְ דַּעַם
גַּאָנַעַן וּוַעֲנֶה, דַּעַן ווִיר גַּע־צֶא־
גַּעַן, אֹונֶר כִּיַּא אֶל־לַעַן וּפֶעֶל־
קַעַר דֹוֶרךְ דַּרְעֵן אִיַּגַע־נֶסֶהוּם
וּוִיר צִיַּהֶען מוֹסַטֶען: (יח) אֹוִיךְ
פֶּר־טִרִּיב דַּר עֻוִיגַע אֶל־לַע
פֶּעֶל־קַעַר פֶּאָר אֹונֶר הַעַר זֶא
וּוִיַּא דַּעַן אִמְרִי דַּעַן אֹוִרֶב־
וּוָה־נַע־ר דִיעֹזַעַם לֶאֱנַדַּע, דֶּא־
רוֹם וּוּאֶל־לַעַן וּוִיר דַּעַן עֻוִיגַען
אָנְבַּעַטֶען, דַּעַן עַר אִיזט אֹונֶר

גַּאָט. (יט) יְהוֹשֻׁעַ עֲנַטְנַעַנְט גַּרֶעַם פֶּאָלֶק: אִיהֶר וּוַעֲרַדַּעַם אֲבַע־ר דַּעַם עֻוִיגַען נִיכַט דִיעֵנַען

קִעַנ־

ב א ו ר

וְאֵם לַפַּעַמִּים גַּמֵּר רוּחַם אֲמָרוּ: גִּשְׁוֶה מַלְרִימָה, זֶה הִיֵּה אִיךְ רַגַּע בִּאֵס אֵם אֵסֶם כָּל תְּקוּהָ,
וְכָל מוֹחֶלֶת אֲכֹדָה, וְלַדַּעַמִּי לַעֲנִין זֶה אֲמָרוּ חֲזַל (שְׁנַת פ"ח ע"ה) עַל דֶּרֶךְ מַשֵּׁל כֶּסֶף עֲלֵיהֶם הָרַח
כְּגִיט, וְאָמַר: אֵם תְּקַנְלִי מוֹטֵב, וְאֵם לֹאז כֹּאן מַהִיִּם קְנוֹרֶתֶכֶם. וְאֹוֹלֶם עֵתָה כֹּאֲשֶׁר בִּאז
אֵל הַמְנוּחָה וְאֵל הַנְחֵלָה וַיִּרְשׁוּ אֶרֶץ מְנוֹרֶכֶת עִם עֲרִים גְּדוֹלוֹת וּבְנוֹרוֹת, וְהִמָּה הָיָה לַעַם עֲלֹוֹם
נֶאֱזָר בְּנִיבִירָה וְאִמִּין כֹּחַ, הִנֵּה גַם בְּדֶרֶךְ הַטֵּעֵב וּבְלִי הַשְׁגָּחָה פְּרִטִית מֵאֵת הָאֵל הָיָה יְכוּלִים
לַעֲמֹוד עַל נַפְשָׁם וְלִהְלַחֵם בְּעַד אֲרָכָם. וְלֹזֶה נִתָּן לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ עֵתָה שׁוֹב הַנְּחִירָה אֵם לִהְיוֹת
כֹּשֶׁר הָעַמִּים אֲשֶׁר חָלַק ה' לָהֶם מִנְּהַג הַטֵּעֵב וּמִדֶּר הַזּוֹלָדוֹת, אִו אֵם יִרְשׁוּ כִי ה' יִהְיֶה מַלְכָם
וּמִוִּהְיֶים לַמַּעֲלָה מִן הַטֵּעֵב אֵם לִחֲסֹד וְאֵם לִשְׁנַע כֹּאז שְׁאָמַר בְּסִמּוּךְ (י"ט כ'), (וַעֲיִין עוֹד חוֹס')

אלהים קדשים הוא אל־קנזא
הוא לא־ישא רפשעכם
ולחטאותיכם: (כ) כי תעזבו את־
יהוה ועבדתם אלהי נכר ושב
והרע לכם וכלה אתכם אחרי
אשר־היטיב לכם: (כא) ויאמר
העם אל־יהושע לא־כִי את־יהוה
נעבד: (כב) ויאמר יהושע אל־
העם עדים אתם בכם כי־אתם
בחרתם לכם את־יהוה לעבד
אותו ויאמרו עדים: (כג) ועתה
הסירו את־אלהי הנכר אשר
בקרבתכם והטו את־לבבכם אל־
יהוה אלהי ישראל: (כד) ויאמרו
העם אל־יהושע את־יהוה
אלהינו נעבד ובקולו נשמע:
(כה) ויברת יהושע ברית לעם
ביום ההוא וישם לו חק ומשפט

בשכם

זערעם גאטטע וואָללען וויר דיענען, נור זיינער שטיממע געהאַרען. (כה) אַלזאָ שלאָם יהושע
איין בינדנים מיט דעם פֿאַללען אָן דיעזעם טאָגע, אונד לעגטע איהם פֿאַר, געזעץ אונד רעכט

אין

ר ש"ו

(יט) אלהים קדושים. ברוב מקומות נקרא כל לשון רבנות לשון רבים כמו לפני יוסף
(בראשית ל"ט כ') לפני הארץ (שם מ"ב ל') אם בעליו עמו (שמות כ"ב י"ד) אשר הלכו
אלהים למדות לו (ש"ז ז') לפי שהשם הזה שם שררה הוא: (כב) עדים אתם בכם. ראה יהושע
שעמידין לערער בימי יחזקאל ולומר הנה כעבו"ם לפניך הנביד עליהם ענשיו ולכן הושב
לכם בימי יחזקאל והעולה על רוחם היה לא מהיה וגומר מי אני אם לא ביד חזקה וגו'
כבר קבלתם עליכם בימי יהושע ולא חלמרו מה שקבלו עלינו בימי משה כדי ליכנס לארץ
עשינו כדי בימי יהושע כבר נכנסתם וקבלתם: (כה) וישם לו חק ומשפט בכם. סידר להם

ב א ו ר

שם ד"ה מודעא נבא. (כה) חק ומשפט, לפי פשוטו המה חקי המדינות ומשפטי הקברה
בספר

בשכם: (כו) ויכתב יהושע את-
הדברים האלה בספר תורת
אלהים ויקח אבן גדולה ויקימה
שם תחת האלה אשר במקדש
יהוה: (כז) ויאמר יהושע אל-כל-
העם הנה האבן הזאת וזהיה-
בנו לעדה כי היא שמעה את
כל-אמרי יהוה אשר דבר עמנו
והיתה בכם לעדה פן-תכחשון
באלהיכם: (כח) וישלח יהושע
את-העם איש לנחקרו: (כט) ויהי
אחרי הדברים האלה וימת
יהושע בן-נון עבד יהוה בן-מאה

אין שכם • (כו) אונר יהושע
שריעב דיעוע פֿערהאנדלונגען
אין דאז געזעצבוך גאטטעס,
נאָהם דאָן איינען גראָסן שטיין
אונר ערריכטעטע איהן דאָ-
זעלכסט אונטער דער אייכע,
דיאָן דעם געהייליגטן אָרטע
דעם עוויגען שטאַנד. (כז) וְאֶ-
דאָן שפראַך יהושע צום גאַנצן
פֿאָלקע: זעהט! דיוער שטיין
זאָלל ווידער אונז צום צייגנים
דיענען, דער ער האָט געהערט
אַללע וואָרטע, דעם עוויגען
דיאָן ער מיט אונז גערעדט,
ער ווידר צום צייגנים געגען
איין דיענען, ווען איהר עט-
וואָ פֿערלייגטעט אייערן גאָטט.
(כח) דאָרויף ענטלס יהושע
דאָן פֿאָלק, יעדען נאָך ווינער
בעוויטצונג. (כט) עס וואָר נאָך
דיווען אנגעלעגענהייטען, אַלס

יהושע דער זאָהן נון'ס, דער קלעכט דעם עוויגען שטאַרב, אין איינעם אַלטער פֿאַן הונ-
דערט

ר ש י

סס המוקים שחורה וקנלו עליהם: (כו) ויכתב יהושע וגו' • מ"י וכתוב יהושע ית פחמאי
האלין ואלנעיון בספר אורייתא דה' ובמסכת מכות נחלקו אמוראים חד אשר אלו מ' פסוקים מן
וימת משה עד לעינו כל ישראל שהרי ספר תורה חסר והשלימו וחד אשר פרשה זו של ערי
מקלט כתב בספרו כמו שהיו כתובים בספר התורה: תחת האלה • תחת אלתא היא מזות
הפסח כמ"ג האיל מזותת חמישית ומדה אחת לאלים • וי"א זו האלה אשר עס שכם שכתוב
ביעקוב ויעאן איתם יעקב תחת האלה (בראשית ל"ה): אשר במקדש ה' • כלפי שהביאו סס את הארון
כמה שנקמר למעלה ויחלבו • כלפי האלהים: (כו) האבן הזאת תהיה בנו לעדה וגומר • הא אבנא
הדא תהי לנו בתרין לוחי אבן קיימא ארי יתה עבדנא לשדו ארי פחמאי דנתיבין עלה מעין כל פחמאי
דה' דגליל עמנא • וגט יא לפותרו כמאמרו כי היא שמעה את הדברים אשר דברתי לכם בשליחותי של
מקים

ב א ו ר

(כו) בספר תורת אלהים, בדמ"ל (מנות י"א ע"א) ר' יהודה ור' נחמי' חד אמרשמונה פסוקים
שחמורה, וחד אמר ערי מקלט, וכבר אמר הרד"ק: ולא נראה כפי הפשוט לא זה ולא זה,
והאמת כמ"י ואלנעיון • תחת האלה, יונתן חרגס אלתא והוא חרגוס של מזותת השער-
במקדש ה', מירט הרד"ק: כי הנית בשכם אשר היה שם הארון לשעתו, נקרא מקדש ה', ואולי
כי אשר שכתב בנית בשכם החאזר יהושע עוז ובא לשילה מקום מקדש ה' • (כו) כי היא שמעה,
כמו ותשמע הארץ אשרי פי (רד"ק), ויונתן החטיב באר ונטה מדרכו לתרגם ע"פ הפשוט,
ואולי היתה לפניו נוסחא אחרת: (ל) בחמנת ס"ח, ובזיפטיס (כ' ט') כתוב תמנת חרס, ויחנן
כי היה שם העיר תאנת חרס, לפי שהיו עובדים שם לשמש, כמו האומר לחרס ולא יורח (איוב
ט')

וְעָשָׂר שָׁנִים: (ל) וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ
בְּגִבּוֹל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת־סָרַח
אֲשֶׁר בְּהַר־אֶפְרַיִם מִצְפֹּן לְהַר־
גֵּעִשׁ: (לא) וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה
כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הִזְקֵנִים
אֲשֶׁר הָאֲרִיכוֹ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ
וְאֲשֶׁר יָדְעוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה
יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל:
(לב) וְאֶת־עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר־הָעֵלּוּ
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קִבְּרוּ
בְּשָׂכֶם בְּחֻלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה
יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבֵי־שָׂכֶם
בְּמֵאָה קִשְׁיָמָה וַיְהִי לְבְנֵי־יוֹסֵף
לְנַחֲלָה: (לג) וְאַלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן
מֵת וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בְּגִבְעַת פִּינְחָס
בְּנוֹ אֲשֶׁר נָתַן־לוֹ בְּהַר אֶפְרַיִם:

דערט אונד צעהן יאהרען.
(ל) ויאבערובען איהן אן דער
גרענצע ווינער בעויטצונג אין
חמנת סרח אויף דעם געבירג
גע אפרים, נערדליך פֿאָם
בערגע געש (לא) ישראל דינע
מע דעם עוויגען, זא לאנגע
יהושע לעכטע, אונד זא לאנג
גע דיא עלטעסטען לעכטען
דיא נאך יהושע אין האהעם
אלטער עררייכטען, אונד וועל
זע קאנגטן אללע ווערקע דעם
עוויגען, דיא ער פֿיר ישראל
געטהאן. (לב) דיא געביינע
יוסף'ס וועלכע דיא קינדער
ישראל'ס הערויף געבראָט
האטטען אויס מצרים, בערג
בען ויא אין שכם, אויף דעם
אקערפלדע וועלכעס יעקב
פֿאָן דען זעהנען דעם חמור
שכם'ס פֿאטער, פֿיר הונדערט
קשיטה געקויפט האטטע, אונד
אין אייגענטהום דער זעה
גע יוסף'ס געווארדען וואר.
(לג) אויך אלעזר זאָהן אהרן'ס
שטארב, אונד זיא בעגרובען
איהן אויף דעם היגעל ווינעם זאהנעם פינחס, דער איהם
דעם געבירגע אפרים.

ר ש י

מָקִים: (ל) נְחֻמָּת סָרַח. ר' שמש ובמקום אחר הוא קורא אוחה חמנת חרם על שם שהעמידו
חמנת חממה על קברו לומר זה הוא שהעמיד חממה וכל העובר עליה אומר חבל על זה שעה
דבר גדול כזה ועת. וי"א חמנת חרם שמה ולמה נקרא שמה חמנת סרח על שם שפירותיה
מסריחין מרוב שמן: להר געש. מלמד שיעש עליהם הכר להוונם לפי שלא הספידוהו בראוי:
(לא) הארינו ימים. ימים הארינו שנים לא הארינו שנעשו: (לב) קברו בשכם. משם נבנהו
לשם החזירותו: (לג) בגבעת פינחס בנו. מהיכן היה לו לפינחס חלק בארץ שירש מאשמו:

ב א ו ר

ט' ז' והפכו בני ישראל את שמה וקראוה חמנת סרח מענין ונסרחה חממתם (ירמיה ט' ז')
לנתי, כמו ירובעל וירובשת. (ועיין רד"ק ד"ה ט' ח' ל"א). (יג) גבעת פינחס, הקשו חמיתו
ז"ל מהיכן היה לפינחס נחלה בארץ? ומירבו כי ירשו מאשמו, (עיין רד"ק), ואולי לא היה גבעת
פינחס עיר, אך מקום קבר שם אשר הבין לו פינחס כי נתן לו, ואין זה בכלל הנחלות שחמור
ציובל, וקרא המקום הזה גבעת פינחס, כמו יד אבישלוס (ש"ב י"ט ט'), ואם קבר גם אלעזר אביו.

מלות לועזיות.

לפירוש רש"י ז"ל.

ספר יהושע.

פרשה	פסוק	
ח	ו	defourrer (מלה נושנת) הערויסליעהען (חויס חיינער טיירע).
—	יח	spido (לשון איטליא) טפים ולא espadon (גרלסעס טווערעט).
ט	ה	ars או ars (מלה נושנת) סערברחנט.
יא	ב	contrées געגענדען, לאַנדטשאַפטען.
יג	ב	marques גרענצן.
טו	ו	foulon וואַלדער, וואַלדער.
—	יט	seche או sec טרוקען, דיררע.
—	מו	iles חייטען.
יז	טו	essarter (אורבאך האַלדען) דורך אויזרייטונג דער געטטריי- כע ולא erater (אויסטיידען, דיח חיון) כי לשון זה נופל על נטילת הטמול.
יט	יב	flancs דיח זייטען, דיח דינכונגען.

ספר שופטים

מתורגם אשכנזי ומבואר

מאחי

משה הלוי לנדא.

ונלוה אליו

פירוש רש"י והעתקת כל סלות בלעז.

שנת ת"ק צ"ז לפ"ק.

SCHOFTIM.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעם משה הלוי לנדא.

מ ב ו א

ל ס פ ר ש ו פ ט י ם .

הספר הזה המתואר בשם שופטים, כולל המלחמות והתלאות אשר מלאו את בני ישראל אחרי מות יהושע בן נון עבד ה' עד מות שמשון אשר שמו היה גדול בגבורה. והנה כבר נגלה לנו מעשה חכמים המשכילים שכל טוב, לדבר בתוכן הספר ובמהות עניניו, וליער עתים מזומנות לכל הקורות את אבותינו צימים ההם, ובראשם החכם הכולל הרב אברבנאל נ"ע, ואחריו קם בדורנו איש חכם ונבון מחכמי העמים אשר הגדיל לעשות חקירות נפלאות בענינים האלה כהפרו הגדול מבוא התורה^(א), פעם הלך בעקבות ראשונים גדולים חקרי לב מחכמי עמנו ופעם סר מאחריהם והוסיף חדשות ושלח חלי טענותיו כגבור משכיל. ועתה קמתי אני לפתוח שערי התשובה, להסיר טענות שונות העמוסות בסבל על ימי שפוט השופטים ולהתבונן על עולם הספר עניניו וספוריו; ואשים כמוהו מסלול ודרך לצור את כל אשר חקרתי.

א

ע נ י ן ו ט ע ם ש ם ה ס פ ר .

מאז אשר יעץ יתרו חותן משה בחכמה לשום על העם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות, כלטון ישראל לתת שופטים לשבטיהם, ושופט השבט ישפוט בדרך כלל שעריו, והאנשים האלה הגירו את דברי המשפט בין איש ובין רעהו כפי מדרגתם והכנת שכלם, ושרי האלפים הלא המה ראשי אלפי ישראל אשר היו מלבד נשיאי העדה, היו במדרגת הכהנים אשר עמדו לשרת בקדש כמבואר בספר תורת משה (דברים י"ז ט' — י"ב); והנה האיש אשר הפליא עלה והגדיל חושיה לעדתו עלה במעלת הגדולה להיות שר האלף, ובמדרגה זו נופל עליו שם מלך מענין וימלך

(א) חיינלייטונג חין דרין פאן טעסטאמענט פאן פרופעססאר חיינלייטונג; המדקדק הגדול המפורסם בן-זאב העתיק ממנו מלים כמבוא אשר לו כלשון עברי לא ונמנץ, והוסיף לפעמים בסך משלו.

וימלך לזי עלי (נחמיה ה' ז'), בהיות זו רוח עלה להוכיח צמישור לענוי ארץ ולהכריע דברי ריבות בשערים. ועל פי משטר הזה לא היה לישראל צימים ההם מלך אחד כ"א מספר המלכים היה כמעט כמספר השנתיים (*). וצימים אשר עזבו בני ישראל את ה' אלהיהם וזנו אחרי אלהי נכר לא היה מלך בישראל כי כל איש עשה את הישר בעיניו והרע בעיני ה'; וכאשר תעז עליהם יד אויביהם ולעקו אל ה' בָּזָר להם אז הקים להם מושיע, הוא השופט הוא המלך כי מלכו שפר עליהם. ואין מלך כזה רומה למלך אשר שאלו כל זקני ישראל מאת שמואל השופט והרואה (ש"א ח' ה'), כי את השופטים אשר נקצו בשמות בזה הספר לא שאלו ולא בחרו ישראל, כי אם אלהים העיר את רוח האיש להיות שופט לישראל, כמצואר ויקם ה' שופטים ויושיעו מיד שוסייהם וכי הקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופט (שופטים ב' ט"ז, י"ח). השופטים האלה אשר נלחמו עליהם רוח ה' היו שונאי בלע, ולא לקחו מאומה מיד איש, כאשר הוכיח שמואל לישראל אחר המליכו את שאול בגלגל (ש"א י"ב ג'), לא כן המלכים אשר בחרו להם ככל הגוים ואשר משחו בשמן המשחה, כי הם העלו ממ עליהם ולקחו מהם לרכיהם ככל מאשלות לבצם, והתנשאו על כל קהל ה' והרימו את כסאם ממעל לכבזי אל עד שקראו שם שופטי ארץ, כאשר אמר אבשלום מי ישימי שופט בארץ ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והדקדקו (ש"ב ט"ו ד'). הלא תראה קורא משכיל! כאשר אמרו ישראל אל גדעון (שופטים ח' כ"ב) משל בנו גם אתה גם בןך גם בן בןך, היתה את נפשו להיות לו למס ובחרו גם את בניו אחריו, מבלי דעת אם גם ה' יבחר בהם לנחם עליהם את רוחו רוח ענה וגבורה, ועל זה השיבם לא אמשל אני בכם ולא ימשל בני בכם ה' ימשל בכם, ובתשובה הזאת הודיע להם דרכי ה' כי הוא יקים להם מושיע, ולא להם משפט הבחירה.

ואמנם

(א) ויחנן לפרש מזה הענין: ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל (בראשית ל"ו ל"א), ועיין פתרון השלות על החורה בפסק ויהי צדורן מלך (דברים ל"ה ה'), ובנוונה זו יקרא ארונה היבוס מלך, כמו שנאמר הכל נחן ארונה המלך למלך (ש"ב כ"ד כ"ג), ויש לי עוד דברים בזה, ואין המקום אחי פה להאריך. ויפה השיג המרקיטק היול בן זאב על החכם הכולל דון אברנאל שהמליא לו שחוק והנדל בין שיטטים ומלכים אשר לא נמלא זכר למו בכל המקרא. והחכם פרקסעסאק רחוקעניולער בספרו היקר: דעו חוטע חומר נייע וחקרענלחנד חלק ג' לד ט"ו, העיר כי ישני כיר אשר כמעט שפה אחת להם עם העברים, קראו לסרגיהם שופטים, והביא דברי יוספון לרומיים בספרו הראשון אשר כתב נגד אסיון מאלבסנדריא (21 §) ואשר העתיק מדברי סימיוס ללכני ליר, ושם נאמר: סמר לבידת זור העיר ע"י נבוכדנצר, מלך מלך בעל י"ט שנה ואחריו לא קראו עוד שריהם בשם מלך כי אם בשם שופט. ואולי עשו כן להודיע כי לא היה ממלכתם ממלך רב כמ לפנים.

ואמנם השופט אשר הקים ה' לא לזה על השבטים לבלתי תת עור שופטים בשעריהם, להיות הוא ואפסו עור, כי אם היה לאל ידם לחזות מקדש העם אחשי אמת ויודעי בינה אשר ישפטו בכל עת משפט שלום, כמו שנמנה צדק בן אבינועם לשופט הרביעי ועמו דבורה אשר נביאה שופטה את ישראל, ואם אליה עלו למשפט שלום, היה הוא השופט למלחמה ולנאח ולנאח^א; ולכן כל איש אשר ללחמה עליו רוח גבורה והתחלל לעמוד בפרץ צעד הארץ וצעד העם, להגן על הון היושבים, רכושם ואחוזתם גנון והליל, כמו גדעון, יפתח ושמשון, גם אם אינו יושב על כסאות למשפט, עליו יאמר כי הוא השופט לעם, כי בצרועיו שפט אותם ואת אשר להם מיד אויב^ב.

והנה אחר הדברים האלה נקל הוא לדעת כי יקרא שם הספר על השופטים אשר העיר ה' להרים פרזון בישראל, ואשר שפטו את ישראל מכף האויבים איש איש כפי מעשה תקפו וגבורתו.

ב

זמן פסל מיכה, כבישת ליש, ומעשה פילגש בגבעה.

החכם חיייה־הָרָן^א, גזר אומר: לא מעט כותב הספר מראש ועד פרשה י"ז ילאו חמשה פרשיות האחרונות, ואין להסתפק כי מעשי ידי סופר מאוחר הן; ויסד דבר משפטו על שלשה עמודי הראיה: א), נעלם מהסופר הזה זמן המעשה כי לא ידע לזכרו הטיב ולא קרא עליו מועד אחר, כי אם צימים ההם אין מלך בישראל (שופטים י"ז. י"ח, א'. י"ט, א'. כ"א, כ"ה) וזמן כזה שוכן צערפל וצא רק להורות שצימיו היה מלך, וא"כ ימי חייו נפלו צעתיים אשר היו מלכים לישראל. ב), במאמר כל ימי היות בית האלהים בשלה (סוף פרשה י"ח) יורה הכותב שהיה חי אחרי דוד אשר לקח את ארון האלהים משם וביארו עיר דוד (ש"ב י"ב). ג), ממה שאמר ויהונתן

א) אולם כשגמר בן ענת כנור בן אבינועם לא היו במדרגת השופטים האחרים, ולכ לא יזכר בשניהם שם שופט ולא נאמר כי הקימה ה' להיות מושיעים לישראל.

ב) כי הוראת פעל שפט לפעמים ענין הללה היא, כמו וישפטני מידך (ש"א כ"ד ע"ו) כי שפטו ה' מיד אויביו (ש"ב י"ח י"ט), וכן הובא ג"כ בספר מלך להנלשן הגדול געועניש.

ג) בספר מבוא המורה חלק ג' §. 459 ואחריו המדקדק הגדול בן זאב המעתיק דבריו, והוסיף לאמר על החמשה פרשיות האחרונות, כי מלבד שהם נבדלים מגוף הספר בענין ובזמן,

מ ב ו א

ויהונתן בן גרשום וגו' הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ (שופטים י"ח ל'), וזה העד האחרון אשר יגיד כי ימי הכותב היו זמן רב אחר שהלכו ישראל בגולה או ע"י חבלת פלאסר או ע"י שלמנאסר*) בהיות מעשה שהיה נמשך עד אשר הגלו ישראל מעל אדמתם.

ואני חשיב על שלשה הראיות האלה, בכלם קולע החכם הזה אל השערה באבני צהן וקטא כפעם בפעם.

הראיה הראשונה כאפס נחשבה אם אחת תחזה במה שקדמתי לך בתחלת המבוא, כי גם השופטים ויועלי עם יקראו בשמותם מלכיים, ולא יתכנו דרכיו למחות מלכין מזמניהם.

ובתחזית הראיה השנית אני אומר: מלבד שנקח ארון ברית ה' בימי עלי (ש"ד ד') ולא נלכנו לומר שהיה שם הפסל עד שהעלה דוד משם הארון, עוד יאיר לנו מראה הנוגה על הכתוב הזה, ולבארו על אשר לא נאמר ויהי להם פסל מיכה אשר עשה כי אם וישימו, לכן ענינו וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה להיות שם כל ימי היות בית אלהים בשלה, יען כאשר הקימו הפסל היתה כוונתם להיות הבית הזה במקום שלה, אולי הוחילו עד אשר יבנה בית לעבוד שם את עבודת ה' צירושלים, ובזה יולדק לשון וישימו.

ולענין

הם שונים מונו ג"כ בלשון ודרכי הדבור ע"כ; ואמנם לא העיד כי בניס דבריו בנחיה זו. ולדעת כשרון הלשון נאמן בשלשלת הספורים, והמאמרים מתחלפים כפי עיונים, וכבר השיב החכם חיייהקין להאחרים אשר שפטו מכת הלשון: שלה אשר בארץ כנען (שופטים כ"א י"ב) שכותב הספר לא היה מתושבי ארץ ישראל, כי אין זה הוכחה ישרה ונכונה, והסיוח הוסיף הוספה זו יען שהביר בה הכתוב שמבאו ד' מאות בתולות נישא אשר בגלעד, לכן אמר אחריו שהביאו הנעורות אל המחנה אשר בארץ כנען. והפלא על הר"ק שאמר: לא מנחית טעם לשפור הזה כי יודע הוא כי שלה בארץ כנען — ובאמת דרך הלשון כן שהוא מאמר הפכי ליכש אשר בגלעד, כמו שכתוב ביהושע וישבו וגו' משלה אשר בארץ כנען ללכת אל ארץ הגלעד (כ"ב ט'), וכן כאשר סיים ביהושע פרשה כ' בהערים אשר הקדישו לערי מקלט בעבר הירדן, הזכיר בתחלת פרשה כ"א שבגלויה הליס אל אלעזר הכהן וגו' בשלה בארץ כנען. והחכם המבאר שקדמני, הוכיח מהסימנים שנאמרו על שלה שהיה עוד שלה אחרת. ויתכן להאמין עוד הסימן אשר בארץ כנען טעם אחר, אולי כאשר קרה לבית אל שגם עובדי הבעלים קראו לבחילאליהם בית אל, כמו בית אל ברית, עד שהוכרך הכתיב לתת לפעמים סימנים לבית אל ולומר לו היא בית אל להבדיל בין קודש להול, כן קרה לשלה; ואין רחוק לומר שבני דן קראו שלה לבית פסל מיכה שהקימו בלשן לבי שהיה במקום שלה, ולשם היה כמעט חוץ מגבול ארץ כנען כפונה ואלה בתוך הארץ, לכן מהיאר אשר בארץ כנען.

א) י"מ טעם גלות הארץ, על גלות ישראל מעל אדמתו בימי הושע או בימי דלקיהו, וי"מ על גלות בני גד ובני ראובן שהיה הגלות הראשון בימי סנחריב וכן פ' רש"י, ורוב המפרשים אמרו שהיה גלות שלה והוא הזמן שבו גלה הארון ונכרגו בני עלי ורבים מישראל, ולדעתם יום גלות הארץ וכל ימי היות בית אלהים בשלה זמן אחד הוא.

ולענין העד השלישי שהביא לא על החכם הנזכר לצד אנכי משתאה, כי אם על כל המפרשים אשר קדמוני אנכי אשתומם; מה זה ועל מה זה פירשו גלות הארץ מענין טלטול וכדוד? ומה הכריחם לצארו עד גלות יושבי הארץ? הלא בנקלה יתבאר מטבע הכתובים ענין הלשון. הלא כאשר בקשו בני דן נחלה לשבת, חמשה אנשים האלה אשר שלחו למקרה מלאו דרך מקרה ארץ ליש, והכותב מתאר הארץ ההיא צעמק ובמסתור ויושביה שוכנים לצד שוקט ובוטח ודבר אין להם עם בני אדם, כי אין גם אחד זולתם ידע מפנה הזאת טמונה ולפונה שהיא נושבת ואין שם מקמור כל דבר; וכנראה בני דן עליהם פתאם לא שבו עוד אל אחיהם משבטם אשר נשארו בנחלתם על ההר, כי שם נלחמו מהאמרי (שופטים א' ל"ד), ורק חמשה משפחות מהשבט הלכו לרשת את הארץ הנמלאת להם, וזכו את העיר וישבו בה ועשו כאשר עשו היושבים לפנים; ולהיותם נבדל ונפרד מאחיהם בני ישראל הקימו להם בית האלהים וישימו שם הפסל ולא הלכו עוד לשלה, לבלתי יודע לאיש איה מקום שבתם. ואולי הרגו כל יושבי העיר לפי חרב שלא יבוא שריד או פליט ויגלה מסתתרם. זולתי קול המון הלכה מאזן לאוזן כי משפחות מבני דן לכדו עיר והורישו יושביה וישבו בה, ובראשונה לא ידעו צאר הטיב אם לשם שמה אם לי ששמה. ואין להסתפק כי זמן הפסל ולכידת ליש היה צימים ההם כאשר נאסף דוד יהושע אל אבותיו, והאי גברא דאסק בספר יהושע וימת יהושע בן נון, ומות אלעזר בן אהרן (העלה ג"כ על לוח הספר, ויעלו בני דן וילחמו עם לשם וגו' (יהושע י"ט מ"ו), ויתכן לפרש מלת מהם צוה הכתוב, מהם ישבו שם ומהם עלו להלחם עם לשם. והנה יתבאר בן גרשום ובניו היו שם כהנים עד יום גלות הארץ גלוי' גם לשאר שבטים, ואז מלאו בני ישראל את אחיהם בני דן כזורים אחור וזרלים מעדת ישורן לעבוד פסל ומסכה, והם צאו עליהם כאשר צאו אבותיהם אל גלילות הירדן בשמעם מבנין המזבח שבו בני גד ובני ראובן וחלי שבט המנשה אל מול ארץ כנען, וכאשר עזבו לעבוד את הפסל כלה גם השורות לכהנים האלה.

וגם מעשה פילגש מבית לחם היה במות השופט כאמור ומלך אין בישראל, כי אז השחיתו ישראל את דרכם, גם לא נתנו ללוים חקם כאשר דבר להם ה', עד אשר נעו וכדו ממקום למקום ומעיר לעיר לגור באשר ימלאו מחיתם; והסיבה הראשונה

(א) עיין בב"ב דף ט"ו ע"א ובמבוא לספר יהושע ליד די החכם המדקדק רח"מ.

הראשונה בכל אחד משני הספורים האלה הייתה, איש מצית לוי אשר לא השיג בנחלתו די מחסורו והלך לגור פעם בשבט זה ופעם בשבט אחר, ועל ידי שניהם בא פרוד בין הדברים זה' אלהי ישראל; ולתת אות ומופת על השתתת דרכם בפרט, כאשר דבר מכל זה בפרשה ז' בכלל, השתתת הכותב בספרו ספורים כאלה אשר יעידו ויגידו את רוע מעלליהם בכל התועבות אשר שגא' ה' על שלשה פשעי ישראל ע"ז ג"ע וש"ד, עד כמעט כגרע שבט אחד מישראל. — ואחר הסירותי מסכל הטענות חמשה פרשיות האלה, אפן אל החלק השלישי מן המקירה.

ג

כותב הספר והשופטים היקרים בעיניו ביתר שאת.

הנה הרחבתי והארכתי למענתי צחקירה הקודמת, כי הספר כלו מתחלתו עד סופו מכותב אחד נתן לנו — ואם כן דברי חכמינו ז"ל: שמואל כתב ספרו וספר שופטים ורות (בז"ב י"ד ז') כלם ברורים ואמונה אומן, וחבלי הספקות שפרשו המצדקים סביב להם, ינתקו כאשר ינתק פחל הנערת בהריתו אש. ועזה קורא משכיל! פקח עיניך וראה השופטים אשר יקרו בעיני שמואל ביתר שאת, והם שלשה, ירובעל (זה גדעון) צדן (זה שמשון) ויפתח, כי כן הזכירם בדבריו אל העם לעז זקנתו כאשר החל לספר את כל לדקות ה' אשר עשה את ישראל (א"א י"ב י"א); ולבי יקחני לעמוד ולהתבונן על הטעם, מדוע בחר שלשה אנשי מעלה האלה מכל שלש עשרה שופטים הנזכרים בספר?

השופטים אשר נוססה בהם רוח ה' הם ארבעה במספר, צעחניאל בן קנז כאשר ויהי עליו רוח ה' (שופטים ג' י'); צגדעון, ורוח ה' לבשה את גדעון (א"א ל"ד); ציפתח, ויהי על יפתח רוח ה' (א"א כ"ט); ובשמשון כתוב ותחל רוח ה' לפעמו (א"א כ"ה) ופעמים ושלש ותללח עליו רוח ה' (א"א י"ד ו' י"ע. וע"ו י"ד). והנה צעחניאל שהיה הראשון לשופטים ת"י ושרת עלוהי רוח כבואה מן קדם ה', ובחבריו תרגם רוח גבורא, וא"כ רק עתניאל צנביאים — והנה יש לנו להתבונן מה יתרון לשלש אלה לעשות להם יקר יותר מעתניאל בן קנז הנאמן לנביא לה'.

מאז אשר הוחל לקרא בני אדם בשם, הגיד השם מראש כח מעשי האיש אשר יקרא בו, כאשר יעידון ויגידון בספרי קדש כל אנשי שם, ובפרט אש המה מועדים

מועדים מרחם ללכת בגדולות ולהרמות כפלאות בארץ. ואתה תראה בשלשה שופטים האלה כי שמוחם התנצחו על מעשיהם; גדעון גדע בשצט אפו כל מחנה מדין ויושע ישראל מידם; יפתח פתח קרלכות רשע ושלח בני עמו חפשים מצני עמון, והכניעם לפני בני ישראל.

ועל דבר שמשון, הלא תמצא ביוסיפון לרומיים (ספר ה' פרק ח') שאמו קראה את שמו שמשון, בעבור הוראת השם היא לדעתו גבור; ועל זה אמרו מעתיקי ומבארי שלא הבין לשון עמו וכתב לפעמים מה שמע בלי עיון ענמי. ואני אומר כי שקר ענו בו, ונכון להוכיח בדבריו. כבר הודעתי בבאורי (י"ג י"ב) כי המלאך גלה לאשת מנוח דברים אשר העלים ממנו, בהיותה מוכנת בשכלה ובחכמה יותר מבעלה, וגם היא החרשה בחכמה ולא ספרה לו כי צנה היוולד ילחם בפלשתים, מדאגה מדבר שבקולר השגתו יגלה משפט הנער לזולתו ויסכן כפש צנה; ולכן היא ולא אביו קרא לו שמשון בשמו, ולא גלתה סביבת השם כמו חנה, וכסתה בו כוונתה להיות ענינו שמש קטן (א), כי השמש משל ותאר לגבורה, כאמור בלשון השמש בגבורתו (שופטים ה' ל"א), ישיש בגבור לרוץ אורח (ההלים י"טו'), ולכן יאמר לעת בוא השמש רפה היום (שופטים י"ט ט'), כי נטות החמה לנר מערב הוא רפיון ליום. ומלאתי און לי בדברי רבי יוחנן (סוטה י"א) שמשון על שמו של הקצ"ה נקרא, שנא' כי שמש ומגן ה' (ההלים פ"ד י"ב), ופי' רש"י שמש לשון חומה כמו ושמתי כו"כר שמשיתך (ישעיה נ"ד י"ב). והקשו שם בגמ' אלא מעתה לא ימחה (שם שמשון)? אלא מעין שמו של הקצ"ה, ועליו פי' רש"י שאין שמש שם ממש אלא מגן ומל"ל, וא"כ הוא כנוי לגבור.

ואולי התחילה בשמשון מליצת לשון הללחה על הערת רוח ה' אשר לא השתמשו בה בקודם, בשגם הוראתה חמום ודליקה; פן יללח כאש בית יוסף (עמוס ה'ו') ת"י דלמא ידלק כאשחא, בהיות שניבוי אש הגבורה התחילו להדליקו כחני אור השמש בגבורתו (ב). אמנם שמואל קרא שמו בדרן יען רוח ה' החל לפעמו במחנה דן, וגם עמד לדין עמו ולנקום נקמת ישראל מפלשתים עד"כ דן ידן עמו (בראשית מ"ט ט"ז) ועיין צפי' הרמב"ן שם. ועל זה כווננו חז"ל בר"ה (כ"ה א')

בדן

(א) דרך לשון עברית להוסיף אותיות וי"ו ו"ן להקטין, כמו ה' א' מ' י' ו'ן אחיד (ש"ב י"ב ב'), וכן פי' הרד"ק בשרשיו בשם אביו טעם א' י' שון במ עין לפי שגוראית צורת א' י' קטנה בעין.
(ב) רבים מוסיפים בגבורה שמשון היום קשורה בשבע מחלפות ראשו, והיא סרה ממנו בגללו את שער, והביאו למופת כי שם כמו כאשר החל ללכת שער ראשו (ט"ז כ"ב), והעיד שהביאו

מ ב ו א

בדן זה שמשון ראיתי משצט דן, וכן דרשו (סוטה טז) שמשון דן את ישראל כאזיהם שצטמים שנא' דן ירין עמו; וכן קרא לגדעון ירצ על, כי רוח ה' לא לבשה אותו עד אחר שנתן מזבח הצעל כאשר קראו לו שם חדש על שם המעשה שעשה, ועוד להראות שהליג האפור בעפרה לזכרון תשועת ה' והיתה מחשבתו נכונה וישרה, כי איש אשר נתן את הצעל וכרת את האשרה אשר עליו, לא יעשה נבלה הזאת בישראל להקים האפור לפסל.

והנה צימי שלשת הרועים האלה כבר נאספו הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע, והדור אחריהם לא ידע את ה' כי לא ראה את המעשה אשר עשה לישראל. ועלינו לבצח אותם בצבח יתר מעתהאל בן קנז שהיה חי עם יהושע וכלב והזקנים, הוא ידע וראה את כל נדקות ה' אשר עשה לישראל, ולמד ממעשיהם וממשפטיהם הטובים; לא כן שלשה השופטים האלה הכולדים צימים אשר אין מלך בישראל וכל איש עשה הישר בעיניו והרע בעיני ה', אותם קרא ה' מצטן וממעי אמותיהם הזכיר שמותם להיות מושיעים ושופטים לישראל.

ואחר הדברים האלה אדבר נא דבר באזני המבקרים: הנה לפניכם תרגומי ובאורי לספר שופטים, שפטו משפט נדק ודרשו היטב את החדשות אשר השמעתים מעתה, הורוני בדרך חכמה אם שגיתי, כי לבי אשית לדעתכם אם יהיו אמריכם צמועות ודעת. לכן אל ישיא אתכם דבר אחר זולת האמת — אולם אל תחשבו בלבכם כי כפל פחדכם עלי; הלא יש לאל ידי לעשות עמכם כאשר אתם תעשון עמי — רק דברי אמת ולקח דעת רחנה נפשי, אך קנאת סופרים תרבה חכמה ולא קנאה אחרת. והעליון ירחיב את גבולי החכמה והמדע ומשכילי עם יבינו לרבים.

פראג, בחדש האביב תקצ"ג לפ"ק.

משה בלא"א הרב החכם מו"ה ישראל
סג"ל לנדא נ"ע.

לא ינדיק דעתם, הלא גם הפלשטים לא האמינו בזה ולא השנינו לגלמו פעם שנית טרם העלוהו מבית האסורים לבוא ללחם לפנייהם, והכתיב נא להודיע הזמן, מעת שגא לבית הסוהר עד לאתומם, נמשך עד שהתחיל שער ראשו ללחם מחדש, וא"כ הסרת כמו נהיתה לפי שדל לסיות נזיר אלהים ולא היה ראוי שילק עוד עליו רוח ה' עד שהחלל זכרני נא וגו'. ויתכן שגם בעבור זה לא זכרו שמואל בשם משון, לפי שגם בידי פלשטים ע"י תאותו המועצם והנמאסה לנזיר אלהים, ושמשו הסך לחשך ולא נוגה לו.

א (א) עם וואר נאך דעם
טאָרע יהושע'ס, אלס
זיאַנפֿראַנטען, דיא קינדער
ישראל'ס בייא דעם עוויגען
אונד שפראַכען: ווער זאָלל
פֿיר אונז געגען כנעני צוערשט
אוינציהען איהן צו בעקריגען?
(ב) דער עוויגע שפראַך: יהודה
ציהע הין; ויהע! איך געבע
דאָ לאַנד אין זיינע געוואַלט.
(ג) דא פֿאַרדערטע יהודה
זיינען ברודער שמעון אויף:
ציהע דא מיט מיר אין מיינען
אַנטהייל, דאס וויר דען כנעני
בעקריגען; דאָ ווילל אויך
איך מיט דיר געהען אין דיינען
אַנטהייל. אונד שמעון גינג
מיט איהם. (ד) אַלזאָ צאָג
יהודה הין, אונד דער עוויגע גאָב דען כנעני אונד פרוי, אין איהרע געוואַלט, זיא ער.
שלועג

א (א) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ
וַיִּשְׁאַלּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
בִּידֹהָ לֵאמֹר מִי־יַעֲלֶה־לָּנוּ אֶל־
הַכְּנַעֲנִי בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם בּוֹ:
(ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה יַעֲלֶה־הִנֵּה
נִתְּתִי אֶת־הָאָרֶץ בְּיָדוֹ: (ג) וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אָחִיו עֲלֶה אִתִּי
בְּגִרְלִי וְנִקְחָמָה בַּכְּנַעֲנִי וְהִלְכָּתִי
גַם־אֲנִי אִתָּךְ בְּגִירְךָ וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ
שִׁמְעוֹן: (ד) וַיַּעַל יְהוּדָה וַיִּתֵּן יְהוָה
אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרוֹזִי בְּיָדָם וַיָּכּוּם

בכוכ

ר ש י

א (א) מִי יַעֲלֶה לָנוּ אֶל הַכְּנַעֲנִי. עַל מְקוֹמוֹת שֶׁפִּלְנוּ בְּגוֹרֵל וְעִדִּין לֹא נִכְנְסוּ: (ב) יְהוּדָה
יַעֲלֶה. שֶׁנֶּט יְהוּדָה יַעֲלֶה תַּחֲלָה לִכְבוֹשׁ אֶת גּוֹרְלוֹ: (ג) לְשִׁמְעוֹן אָחִיו. לִשְׁנֵי שִׁמְעוֹן:
עַלֶּה אִתִּי. וְעוֹרְנִי לִכְבוֹשׁ אֶת מָה שֶׁנֶּפֶל בְּגוֹרְלִי וַיֵּשׁ פּוֹחֲרִין יְהוּדָה יַעֲלֶה הוּא עֲתִיבָל הוּא יַעֲזֵן
שָׁלוֹם לְאוֹמְרִים בְּמִסְכַּת תְּמוּרָה מִה שֶׁמֹּו יְהוּדָה אָחִיו שִׁמְעוֹן שִׁמְעוֹן אָחִיו אָמַר שִׁלַּךְ אִתּוֹ:
(ד) נִכּוּךְ

ב א ו ר

א (א) וַיִּשְׁאַלּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּה', בְּאוֹרִים וְחוֹמִים, וּבְכֹחַ כֶּתֶב הַרְלֵכָ"ג שֶׁנֶּט בְּיָמֵי יְהוֹשֻׁעַ שָׁלוֹם בְּאוֹרִים
וְחוֹמִים, שֶׁנֶּט כֹּהֵם בְּמִיכַת יְדֵי מִשֶּׁה עַל יְהוֹשֻׁעַ: וּלְפָנֵי אֶל־בֶּזֶר הַכֶּהֶן יַעֲמֵד וְשָׁלַל לוֹ בְּמַשְׁפַּט
הָאוֹרִים (בְּמִדְבַּר כ"ו ב'). וְעַלֵּי הַעִיר הָאֶרְבִּנְאֵל, כֹּאֲשֶׁר רָכַס יִת' לְהַגְדִּיל יְהוֹשֻׁעַ בְּעֵינֵי יִשְׂרָאֵל, כֹּאֲ
שֶׁלֵּוֹ הַדְּבִיר מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם וְלֹא הִטְרַךְ לַעֲשׂוֹר לְפָנֵי אֶלְעָזָר. וְדִבְרֵיו לֹא נִמְשְׁבוּ לְדַעְתּוֹ, וְיוֹמָר
מִסְתַּבֵּר כִּי שְׁאֵלוֹת בְּאוֹרִים וְחוֹמִים לֹא בָּאוּ בְּיָמֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי אֵם דְּבָרִים הַנְּעֻלָּמִים מַעֲשֵׂי הַקֶּהֶל
כְּמוֹ שֶׁפ' רש"י בַּמַּעַל עֵין, שֶׁעַל פִּי מַשְׁפַּט הָאוֹרִים וְלִכְדֹּ שֶׁנֶּט יְהוּדָה בְּהוֹיֹת נַעֲלָם מַעֲשֵׂי הַעֵדָה
מִי הוּא אֲשֶׁר מַעַל בְּחֶרֶם. וְכֵן כֹּאֲשֶׁר הַעֲרִימוּ יוֹשֵׁבֵי גִבְעוֹן הִי' מִן הָרָאוּי לְשִׁחּוֹל בְּהֵם בְּנִתּוֹב
וַיִּקְחוּ הַנָּשִׁים מְנִידִם וְאֵת פִּי ה' לֹא שָׁלוֹ (יהושע ט' יד'). אִלּוּם כְּנִישַׁת הָאָרֶץ הֵנִיחַ ה' אֵת
רוּחוֹ עָלָיו וּמָלֵא אֶת יָדוֹ לִלְאֹת וּלְכַוֵּן וְלַהֲלָחֵם בְּעַמִּים כָּל עַת שָׂרָה כֹּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ הַשֵּׁם הַלֵּא
לְוִיתִיךָ חֹק וְאֶמְךָ וְגו' כִּי עַמְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל אֲשֶׁר חָלַךְ; וְאַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ הֵימָּה שְׁאֵלָתָם בְּמַשְׁפַּט
הָאוֹרִים רִאשִׁיטָה, מִי יַעֲלֶה בְּתַחֲלָה לַעֲלֹמָה אֲשֶׁר לֹא הִטְרִיכוּ כָּל יָמֵי חַיָּו. מִי יַעֲלֶה לָנוּ,
לִכְבוֹשׁ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַרָה לְהַכְנֵס (רד"ק). (ב) יְהוּדָה יַעֲלֶה, הַרְאָשׁוֹן לְגְדוּלָה וּמַלְכוּת יַעֲלֶה
תַּחֲלָה כִּי מִמּוֹ לֹא יִסּוֹר שֶׁנֶּט, וְכֵן הִיָּה מַשְׁפַּט הָאוֹרִים גִּבְעַת נִימִין. (ג) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה
לְשִׁמְעוֹן אָחִיו, הַקְּרוֹב לוֹ בְּנִחָלָה כְּנִתּוֹב וְהִי תַּחֲלָתָם בְּתוֹךְ נִחָלָתָם בְּנֵי יְהוּדָה (יהושע י"ט א').
אדני

בְּבֹקַע עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ׃
 (ה) וַיִּמָּצְאוּ אֶת־אֲדָנִי בֹקַע בְּבֹקַע
 וַיִּלְחָמוּ בוֹ וַיִּכּוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־
 הַפְּרִזִּי׃ (ו) וַיָּגֶם אֲדָנִי בֹקַע וַיִּרְדְּפוּ
 אַחֲרָיו וַיֹּאחֲזוּ אוֹתוֹ וַיִּקְצְצוּ אֶת־
 בְּהֵנוֹת יָדָיו וְרַגְלָיו׃ (ז) וַיֹּאמֶר
 אֲדָנִי בֹקַע שְׁבָעִים מְלָכִים
 בְּהֵנוֹת יָדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מְקַצְצִים
 הָיוּ מְלָקְטִים תַּחַת שְׁלַחְנִי כְּאֲשֶׁר
 עָשִׂיתִי בֶן שָׁלֹם־כִּי אֱלֹהִים
 וַיְבִיֵּאֵהוּ יְרוּשָׁלַם וַיָּמָת שָׁם׃
 (ח) וַיִּלְחָמוּ בְּנֵי־יְהוּדָה בִּירוּשָׁלַם

וילכדו

בראשטען איהן נאך ירושלים, אונד ער שטארב דאזעלכסט. (ח) אלס דיא זעהנע יהודה'ס ירושלים

ר ש י

(ד) בְּבֹקַע - שם מקום: (ו) שבעים מלכים וגומר. מכאן אתה למד מה גדולתן ועושרן של מלכי כנען שהרי אדני בוק לא היה כדי למנות עם מלכי כנען בשם מלך וכמו כן: ויביאהו ירושלים. שהלכו

ב א ו ר

(ה) אדני בוק, לדעת הרד"ק טעמו שר של בוק והיו"ד נוספת ומו אדני דק; אולם לא מלאנו רע אחר לו אשר יגיד עליו שהוא תאר, ויתור מסתבר דעת יונתן שהוא שם עולם, כי לא חתמו, וכן אונקלוס הניח מלכי דק בלי תרגום, כי הם שמת כמו אדניס (א"א ד'ו') מלכיים (ד"ה א' ג' י"ח), ואין דרך הסמך להעתיק הוראות השמות מלשון ללשון. ועוד יש לנו לברר אם שם אדני בוק הוא פרטי או כללי לכל מרני בוק. הרש"ס העיר בפסוק פרעה קצף על עבדיו: כל פרעה בלשון מלכים מלך, וכן נקראים כל מלכי מלכים, ושל פלשתיים אנומלך אפי' בימי דוד וכו', ושל ירושלים מלכי דק בהושע אדני דק מלך ירושלים וכו' ושל עמלק אגנוכו', ע"כ, ולא זכר את אדני בוק, והרד"ק שפי' בהושע (י' א') ג"כ שכל מלכי ירושלים היו נקראים מלכי דק או אדוני דק. טעמו צעזעור ירושלים שהוא מקום דק, ואדוני הוא מואב. ואולי היה שמו הפרטי בוק ולכבודו נקראת העיר על שמו, וטעם אדני בוק כמו האדון בוק. ובכר הוכיח הרב המנחם לספר נח"ש בדרך בינה בפסוק אדני בוק (בראשית כ"ג ו') כי היו"ד בסוף מואב במקום ה"א הידיעה בראש וטעם שטעמו אדני בטעם שמענו האדון, ע"ש. בבוק, קרוב לבוק כמו ויהי בהיות יהושע ביריחו (יהושע ה' יג'). (ו) ויקצצו, כאשר נחן מוס בשבעים מלכים כן נתנו בו מדה כנגד מדה, ולכן נא ק"ה כאשר עשיתי וגו'. (ז) מלקטים תחת שלחני, ת"י מלקטין למאס. ויביאהו ירושלים, אשר לבדו בנר בימייה שע, ואחר שהוכר העיר הזאת מור לספר (בידמה ע"י שנת יהודה

ירושלים אנגעגריפען אונד
זיא עראבערט האטטען, ער
שלוגען זיא אללעס מיט דער
שערפע דעם שווערטעכ, אונד
שטעקטען דאן דיא שטארט
אין בראנד. (ט) דארויף צא.
גען דיא זעהנע יהודה'ס הינ-
אב, אום ווידער דען כנעני
צו שטרייטען, דער דא גע-
בירגע, דאן ווילאנד אונד דיא
גרינדע בעזעסען. (י) אויך
גינג יהודה געגען דען כנעני
דער אין חברון וואהנטע —
דער נאמע פאן חברון וואר
פארצייטען קרית ארבע —
אונד שלוג ששי, אחימן אונד
חלמי. (יא) פאן דא ווענדע,
טע ער זיך געגען דיא בעוואה-
נער דביר'ס — דער נאמע
דביר'ס וואר פארהער קרית
ספר — (יב) דא פערשפראך
כלב: ווער קרית ספר אנגרייפט
אונד עראבערט, דעם געבע
איך מיינע טאכטער עכסה
צור גאטטין. (יג) אונד עס
עראבערטע זיא עתניאל דער

מאח

זאהן קנו דעם וינגסטען ברודערס כלב'ס, אונד ער גאב איהם ווינע טאכטער עכסה,
צור גאטטין. (יד) קיום וואר זיא אנו פרייע פערלד געקאממען, אלז זיא איהן פערלס

אום

ר ש י

שהלכו משם להלחם על ירושלים: (ח) שלחו צא. שלחו אז בבלה: (יג) אחי כלב. מאמו:
(יד) ומסיתו. ואמלכמיה ל' נמלך שמיינען האלס ומשיאין לבו לדבר א' נ"ל:

ומלכמ

ב א ו ר

יהודה, ובנישט אזר חלקי הארץ בימי יהושע ע"י כל' שנט ושנט. (יב) ויאמר כלב, לדעתי אין
גס אחד המתאמן לבנוש קרית ספר כי היתה בארץ הנגב ארץ לא זרועה באפס מים, לכן העיר את
רוח העעירים בגבירים ללנדה ע"י הנטמון לתת למנוח את בתו לשאה. (יד) ויהי בבואה
וגו', שיעור הכתוב כאן ויהי בבואה האדם ומסיתו לשאול מאת אביה. ומסיתוהו, כנר הכתומי
לכאן ולקוות דעתי בשער יהושע (ט"ו יח), ואמרתי טעם ומסיתוהו כמו ומסיתוהו בש"ן כי חלוק
ש"ן ימיתי בסמ"ך אין חדש בעברי, והגד קריין (יכ"מ מ"ו ד') ובדין (ש"ל י"ו ה'), וענינו ענין
הסרה והשמטה כטעם ושיטת ממנו ואבליגה (איוב י' כ'), כלומר שגרה ממנו לשאול מאת אביה, ובא
ומסיתוהו כמו ומסית ממנו ע"ד בני יאסו (יכמיה י' כ') יל זו ממנו. ועוד יש לי דעת אחרת ופותרון

מֵאֵת־אֲבִיָּה הַשְּׁלֵחַ וְהַצִּנֵּחַ מֵעַל
הַחֲמֹר וַיֹּאמֶר־לָהּ כָּלֵב מֵה־דָּךְ׃
(טו) וַתֹּאמֶר לוֹ הִבֵּה־לִּי בִרְכָה כִּי
אֶרֶץ הַנֶּגֶב נִתְּחַנֵּי וְנִתְּחַה לִּי גִלְת
מִים וַיִּתֵּן־לָהּ כָּלֵב אֶת־גִּלְת עֲלִית
וְאֶת גִּלְת תַּחֲתִית׃ (טז) וּבְנֵי קִינִי
חָתָן מִשָּׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים

אום איהרען פֿאַטער אַנצוֹ-
שפרעכען! זיא שטירצטע פֿאַם
עזעל הערצאב, אונד כלב פֿראַג-
טע זיא: וואָס איזט דיר?
(טו) זיא אַנטוואָרטעטע איהם:
גיב מיר נאָהרונג; דאָ דוא
מיר איין דיררעס לאַנד גע-
געבען; זאָ גיב מיר נון אויך
וואָססערקוועללען. כלב גאָב
איהר הירויף דוא אָבערן
אונד אונטערן וואָססערקוועל-
לען. (טז) ריא נאָכקאָממען

דעם קיניטערס שוויגער־פֿאַטערס דעם משה, צאָגען אַוים דער פֿאַלמענשטאָרט
מיט

ר ש י

ותלנח ואתרבינת ליפול להגלי אביה: (טו) ארץ הנגב. אדם שבתו מנוגב מכל טוב שאין בו
אלא חורה: גלת מים. שדה בית הנעל אחר בית שקיח דמיא: (טז) מעיר התמרים. היא
יריחו שניתן להם דושה על יריחו לאוכלה עד שיבנה בית המקדש ומי שיבנה בית הנמירה במלקו
יטלנה כדי שיהא לכל ישראל חלק בבית הנמירה ונתנום לבני יתרו מ"מ שנה והתלמידים שנהם
הנתיחה והלכו אלל עתניאל בן קנו הוא יענן במדבר יהודה אשר נגבב ערד ללמוד חורה:

וישג

ב א ו ר

חדש לנאר הכתוב הזה הקשה להולמו לכל המפורשים, והוא שאב צמלח וחסימהו הננוי קידם זכרון
השם; כמו ובכלי הנקר בשלם הנאר ויתן לשם (מ"א י"ט כ"ח), ובס' היר"ק ס"ו ו"ל ומ"ס בשלם
במקום להם וכו', ואמר כנוי השם ועדיין לא זכר השם ע"ש, והביא עוד ראיות שכן דרך הלשון
בעברי, וכן באן טעם וחסימהו השם' החמור נרסן ודרכן לבוא מהר אל אביה, והסתם זו היתה
הסנה שנסלה מעליו, ויהי שיעור הכתוב: ויהי צמלח השדה לשלול מאת אביה וחסימהו
ותלנח מצל החמור, ותרגמו: חלם יחז חזיקם פֿעור קקץ חזק ויהרען פֿעטער לו ערביטטען,
טפֿהרנטע זיך דען עזעל חן, פֿיעל חֶבֶר פֿקן ויהי הערֶבֶת דעם פֿרֶהגטע כלב ח. ג. ו. והבחר
יבחר אחר מג' תרגומים שהנאח. (טז) ובני קיני, הקינים הם שם משפחת יתרו כדעת חז"ל
על הכתוב בדברי הימים א' (ב' כ"ה) המה הקינים הנאים מחמת אבי בית רכב שהיו מבני קיני
חיתן משה ונתערכו במשפחת יהודה ונתיחסו עמם, ואילי גזר יתרו מעם הקיני הנזכר בעשר
לוחות עם קניז וקדמוני (בראשית ט"ו ב'), כי כל קיני שנמקרא תרגמו אווקלום ויונתן שלמאה,
ואפשר נקראו הקינים במיתם שלמאי, יען מאז ועד עתה היה לנכם שלם עם ישראל והטיבו
להם כאשר היה לכל ידם כמו שאמר שאול למשפחת הקיני ואחיה עזית חסד עם כל בני ישראל
(ש"א ט"ו). מעיר התמרים, ת"י מן קרחא יריחו, וכן ציחוקאל (מ"ז י"ט) ופאת נגב חימנה
מחמר תרגם מיריחו, וכן כתוב במסנה חורס (ל"ד ב') נקעה יריחו עיר התמרים, ובגר הקדמוני
לנאר לך נאשר יהושע (ב' ט"ו) שציר יריחו נתחלקה לשנים, עיר המנזר היתה בהר בדרך ערים
בגורות, ועיר אשר עמדה עליה היתה נבקעה והיא היא עיר התמרים אשר לא נשרפה והיתה
מאת הערים שנסלה בגורל לנחלת בנימין (יהושע י"ח כ"א), דאל"כ מה חושיל לבני בנימין עיר
חֶבֶת ושמהה אשר לא חננה עד עולם? וגם הכתוב העיד שלא נשרפה, רק כל הערים העושדות
על תלם לא שרפם ישראל ואלת חזר לנדה (שם י"א י"ג) וכמו שחרגמתי שם, ונעין זה היתה
יבסי צירושלים כמו שפ' רש"י ביהושע (ט"ו ס"ג), ובשמוך (כ"א) מחוזה צירושלים ושבו יבסי.
והנה חלק עיר הנגורה היתה נחלת בני יהודה, ובאשר לכדוה התרימה וחזרו וישדוה, וחלק
עיר היתה פרוכה אין חומה נפלה בחלקת בנימין, ואעט קרוב לזה פירש הכהן הכהןנאחל,

כ"ב

מיט דען זעהנען יהודה'ס,
נאך דער וויסטע יהודה'ס,
זייליך פאן ערד, זיא גיני
געוויז, אונד ליסען זיך בייא
דעם פאלקע נידער. (יז) גון
מאכטע זיך יהודה מיט ווינעם
ברודער שמעון אויף דען וועג,
אונד שלגען דען כנעני דער
צו צפת וואהנטע, זיא צער.
שטערטען אללעס, אונד נאני
טען דיא שטאדט חרמה
(צערשטעהרונג). (יח) וואדאן
עראבערטע יהודה עזה אונד
איהר געביטה, אשקלון אונד
איהר געביטה, אונד עקרון
מיט איהרעם געביטהע;
(יט) דען דער עוויגע וואר מיט
יהודה, ער פערטריב דיא

אֶת־בְּנֵי יְהוּדָה מִדָּבָר יְהוּדָה
אֲשֶׁר בָּנָה עֲרֹד וַיִּלְכֶּךְ וַיֵּשֶׁב אֶת־
הָעָם: (יז) וַיִּלְכֶּךְ יְהוּדָה אֶת־שְׁמֵעוֹן
אֲחִיו וַיִּכּוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיֵּשֶׁב צֶפֶת
וַיַּחְרִימוּ אוֹתָהּ וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־
הָעִיר חֶרְמָה: (יח) וַיִּלְכֶּךְ יְהוּדָה
אֶת־עֶזְרָה וְאֶת־גְּבוּלָהּ וְאֶת־
אֲשֶׁקְלוֹן וְאֶת־גְּבוּלָהּ וְאֶת־עֶקְרוֹן
וְאֶת־גְּבוּלָהּ: (יט) וַיְהִי יְהוָה אֶת־
יְהוּדָה וַיִּרֶשׁ אֶת־הָהָר כִּי לֹא
לְהוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי הָעֵמֶק כִּי־

רכב

געבירגסעוואהנער, אבער דיא בעוואהנער דער טיפען עבענע ווארען ניכט צו פער-
טרייבען

ר ש י

ויש את העם. עם התלמידים היושבים לפניו הוא בקש מאת הקב"ה שיזמן לו תלמידים הגונים
שנאמר ויקרא יעזר לאלהים וגו' (ד"ה א' ד') וזימן לו תלמידים הללו: (יט) כי לא להוריש.
חרגום יוזמן ונחר כן דחנו לא יכילו לחרגא ית יחני מישא:

ואת

ב א ו ר

א"כ יריחו עיר התמרים לא נשרפה ולא נחרבה כלל כאשר יורה ג"כ הלשון בשנועת יהושע אשר
יקום ובנה את העיר הוצא את יריחו (ס"ו כ"ו), כלומר המבצר אשר לו יסוד ודלתים, ושמה
הוא נשרפה מאין אדם ומאין יושב, עד שנה אחרת חילל בית האלי ונתקיים בו קללת יהושע
(ס"א ט"ז ל"ד), ואחר הובסה זו אין מקום עוד לתמיכה הר"ק במלכים שם באמרו: "ותמיכה
הוא כי יריחו לשלך יהודה ה' כי משנת בנימין היה ואיך נחן יהושפט רשות לכמותה?" עליה
להביא הלא בעיר הנדחת היתה ומנהג הפקר נהנו בה ואין שם אחרת לאחד מהשנטיס חל
עליה, וגם כרה טענת הסכם המבצר שקדמוי להלן ג' י"ג נד ת"י, ורש"י ור"ק שפישו בחרגומו.
(יט) כי לא להוריש את יושבי העמק, בני יהודה לא יכלו להורישם אבל כלל הוריש את ילדי
עמק היושבים בעמק חברון כי חברון בעמק היה שנאמר וישלחם מעמק חברון (בראשית ל"ז י"ד).
ואם ישאל השואל שאלת רש"י שם והלא חברון בהר שנאמר ויעלו בגג ויבא עד חברון (נחמד
י"ג ב"ב)? איך אשכ הלא נחב אחר אומר ויעל משם (יהושע ט"ו ט"ו), והכתובים השתנוגדים
לו יורו כי מעמד עיר חברון ה' בתחתית ההר ואלה הם: ויעל יהושע וגו' מעלתה חברונה
(ס"ו ל"ו), מן ההר מן חברון (ס"א כ"א), חברון בהר יהודה (ס"ב כ"ז), ויאמר דוד אנה
אצלה ויאמר חברונה (ש"ב ג' ג'), וענין עליה וירידה נחבא על פי דברי חז"ל (סוטה י' א')
הנבא בראש"י בראשית (ל"ח י"ג) בארס: עולה תמנתה ובשמחן אומר וירד שמחן תמנתה
(סוטה י"ד א')? רב פפא אמר חדא תמנה הואי דאמי מהאי גיסא עלי' ושהאי גיסא ירידה,
וכפאל על ראש"י שלל הניא הכתוב חברון בהר יהודה כי אצלתו אונה נובעת משקור התלמוד,
וכדרסה שם (סוטה י"א א') על וישלחם מעמק חברון הוא ע"ד דרוש וקבל שגר, כמו פדרש

סדומה

רכב ברזל להם: (כ) ויתנו לכלב
את חברון כאשר דבר משה
ויורש משם את שלשה בני
הענק: (כא) ואת היבוס יושב
ירושלם לא הורישו בני בנימן
וישב היבוס את בני בנימן
בירושלם עד היום הזה:
(כב) ויעלו בית יוסף גם הם בית
אל ויהיה עמם: (כג) ויתירו בית
יוסף בבית אל ושם העיר

סרייבן, ווייל זיא אייזערנע
וואגען האטטען. (כ) דעם כלב
נאבען זיא חברון, וויא משה
אויזגעשפראכען האטטען; ער
פערטריב פאן דארט הינווען,
דיא דרייא זעהנע דעם ענק.
(כא) דען יבוס, אורבעוואהי
נער ירושלים, קאנגטען אויך
דיא זעהנע בנימין'ס ניכט
פערטריבען, אונד דער יבוס
בליב אנוועסיג מיט דען זעה.
נען בנימין'ס אין ירושלים ביו
אויף דיווען טאג. (כב) נון צא
נען דיא קינדער יוסף'ס אויך
זעלבסט געגען בית אל, אונד
דער עוויגע וואר מיט איהענען.
(כג) דען אלז דאז הויז יוסף

אום בית אל הערום אויסקונדשאפטען ליעם, יענע שטאדט דיא פאר צייטען לוי
גע.

ר ש י

(כא) ואת היבוס יושב ירושלים. מחוז היה בירושלים ששמו יבוס ומנני אבימלך היו (סס) ולא
הוריש מפני הגזע עד שזא דוד לפי שעדיין היה נכדו קיים והוא נשבע לו ולנינו ולנכדו:
(כב) בית אל. שופל נגורל ואע"פ שפסל מי' עמהם שהרי מינה משנת אפרים נאמר כאן וה'
עמם הוא שאמר דניאל (ט' ז') לך ה' הלדקה ולנו בשת הפנים: (כג) ויתירו. על ידי אחרים
ושלמו מאללין ויתורו את הארץ נאמר במרגלים עלמן ואלו שלחו מרגלים נאמר בהם ויתירו:
את

ב א ו ר

הדומה והקדום לה על מלכת צעמק המלך ע"ש, וסעיקר חנרון העיר צעמק היה ומה שכתוב
בהר יהודה עממו אלל ההר בטעם צנזק דלעיל וכאשר יגיד הכתוב ויעלם אל ראש ההר אשר
על פני חנרון (סס ט' ז') כמו בהר אשר על פני ירושלים (מ"א י"א ז') שצונו ג"כ אלל ירושלים,
ועוד הוכחה נאמנה בלשון התלמוד (סבית ט' ב') ח"ר שלם ערים הנדיל מזה וכו' ונגידן
יהושע וכו' ומבונות היו וכו' חנרון ביהודה כנגד בהר צמזר, שנס בהר אפרים כנגד רמות
גלבד קדש בהר נפתלי כנגד גולן כנגד ע"ש, ולא אמרו חנרון בהר יהודה שח"כ לא היה
נכון לכבר שהיה בארץ המישור (דברים ד' מ"ג, יהושע כ' ח'), ולולא היה חנרון צעמק לא ייחדוהו
לקברים. (כא) לא הורישו בני בנימין, הודעתי למעלה חלוקת ירושלים במגדל ועיר, המגדל
ליהודה והעיר לבנימין, ולדעת רש"י שיד פירוש על מאמר רבי יהושע בן קרחה בספרי שהביא
בספר יהושע ס"ף פרשה ט"ו משמע הפך ע"ש, והנראה אלי שאלו המגדל באש כי זה היתה
תחבולה הכרים מאלו להרוס הנצורות, ואף גם זאת לא היתה לאל ידם להוריש היבוסים וגם
דוד ללכד המגדל והוא מכודת כיון אשר קראו לו אח"כ עיר דוד ולא הוריש היבוסים עד שהכסו
י. אב (ד"ה א' י"א, ה' ו'). (כב) גם הם, הם לא קראו שנת אחר לעזר ועלו והללימו. (כג) ויתירו
ענין מקירה ופסוק והוא פועל יוכח (הרד"ק), וכן פי' רש"י על ידי אחרים, ורבינו ישעי' גאון פי'
ויתירו כמו ויתורו שהרבה נכדים תמלא ואינם ע"י חזר כמו וילינו נשקום וילנו. לוח, פי' רש"י שנללים
בו אגוזים דקים קולדר"ג נלעז והו condre (המזעזעזעטרויך) וכן לועז לח ולח (נראשית ל'
ל')

געהייסען. (כד) דא ערבליק-
טען דיא וואָסען, איינען מאַן
אויס דער שטאָרט קאָממענר,
צו דעם זיא וואָסען: ציינע
אונז דאָך דען אייננאָנג צור
שטאָרט, דאָן וואָללען וויר
דיר גנאָדע ווידערפֿאַהרען
לאַסען. (כה) ער צייגטע איה-
נען דען אייננאָנג צור שטאָרט,
אונד זיא ערשלוגען דיא
שטאָרטבעוואָהנער מיט דער
שערפֿע דעם שווערטעס, דען
מאָן אַבער מיט זיינער גאַנ-
צען פֿאַמיליע, לעסען זיא
פֿרייאַ אַביצהען. (כו) דער
מאָן וואָנדערטע אייננאָך דעם
לאַנדע חתים, ערבייטע
איינע שטאָרט, אונד לענטע
איהר דען נאָמען לוז בייא,
דער איהר בליעב ביז אויף
דיעזען טאָג. (כז) דאָך קאָנג-
טע מנשה ניכט צום ריימען
בריינגען בית שאן מיט איה-
רען לאַנדשטערטען, הענג
מיט איהרען לאַנדשטערטען,
דיא אַנויערלער דור'ס מיט
איהרען לאַנדשטערטען, דיא
אַנויערלער יבלעם'ס מיט איה-
רען לאַנדשטערטען, אונד דיא

לפנים לזו: (כד) ויראו השמרים
איש יוצא מן העיר ויאמרו לו
הראנו נא את מבוא העיר
ועשינו עמה חסד: (כה) ויראם
את מבוא העיר ויכו את העיר
לפי חרב ואת האיש ואת כל-
משפחתו שלחו: (כו) וילך האיש
ארץ החתים ויבן עיר ויקרא
שמה לזו הוא שמה עד היום הזה:
(כז) ולא הוריש מנשה את בית-
שאן ואת בנותיה ואת תענך
ואת בנותיה ואת ישיב דור ואת-
בנותיה ואת יושבי יבלעם
ואת בנותיה ואת יושבי מגדו
ואת בנותיה ויואל הפנעני
לשבת בארץ הזאת: (כח) ויהי כי-
חזק ישראל וישם את הפנעני
למס והוריש לא הורישו:

ואפדים

ישיב קרי

אַנויערלער מגידו'ס מיט איהרען לאַנדשטערטען; אונד דער כנעני בעהאָרטע
אין דייעזעם לאַנדע צו בלייבען. (כח) אַלס ישראל אַבער מעכטיג וואָרדע, וואָ
מאַכטע עס דען כנעני ציגובאַר, דאָך פֿערטרייבען קאָנגסטען זיא איהן ניכט.
עבען

ר ש י

(כד) את מבוא העיר. שהיו נכנסים לה דרך המערה ולח אחד עומד ע"פ המערה ונכנסין דרך
הלו למערה: לח. שדלה בו אגוזים דקים קולד"ל בלע"ז: (כה) ויראם. נאָלנעו: (כו) הוא
שמה עד היום. לאַ בלכלה סמך ואל המרינה נבוכדנצר: (כז) ולא הוריש מנשה. סיפר הכתוב
בגנותו שהחמילו למעול בהקב"ה שזוהי אותם והורשם את כל יושבי הארץ וג'.

ב א ו ר

(ל"ו) ועיין עוד חקירת מלה זו במרפא לעון בנזירות (ח' א'). (כד) את מבוא העיר, ולא אמרו את
שער העיר, בעבור זה העיר הכה אברנאכל כי נקצו לדעת מבוא העיר הנסתר ולא שער
באיר

(כט) עבדן וְאֵם קִנְיָנָם אֶפְרַיִם
 נִיכָם פֶּרֶר טְרִיבֵעֵן דְּעֵן כְּנַעֲנִי
 דְּעֵר אִין גִּזְר וּוְאֶהֱנַמֵּס, אֹנֶד
 עַר בְּלִיעַב אֹנֶמְטֵר אִיהֶם אִנִּי
 זַעסִינֵן צו גִּזְר. (ל) זְבוּלוֹן
 קִנְיָנָם נִיכָם פֶּרֶר טְרִיבֵעֵן
 דִּיא כְּעוּוְאֶהֱנַמֵּס קְטְרוֹן'ס אֹנֶד
 דִּיא כְּעוּוְאֶהֱנַמֵּס נְהַלְלִים, אוֹיךְ
 דִּיעוּעֵר כְּנַעֲנִי בְּלִיעַב אֹנֶמְטֵר
 אִיהֶם אֹנֶמְטֵס, וּוְאֹרְדַע אֶבֶר
 צִינוּבָאָר. (לא) אֲשֶׁר קִנְיָנָם
 נִיכָם פֶּרֶר טְרִיבֵעֵן דִּיא בְּעִי
 וּוְאֶהֱנַמֵּס עִבִּים אֹנֶד דִּיא בְּעִי
 וּוְאֶהֱנַמֵּס פֶּאָן צִידוֹן, אַחֲלָב,
 אֲכֹיב, חֲלָבָה, אֶפִּיק אֹנֶד
 רְחוּבֵן (לב) אֲשֶׁר מֵאֲמַטַּע וִיךְ
 דְּעִמְנָאךְ אֹנֶמְטֵר דְּעֵם כְּנַעֲנִי
 אֹנֶמְטֵס, דְּעֵן אִירְבַּע וּוְאֶהֱנַמֵּס
 דְּעֵם לֶאֱנַדֵּס, דְּעֵן עַר פֶּרֶר
 טְרִיבֵעֵן וִיא נִיכָם. (לג) נִפְתָּלִי
 פֶּרֶר מֵאֲמַטַּע נִיכָם צו פֶּרֶר טְרִיבֵעֵן
 בְּעֵן, דִּיא כְּעוּוְאֶהֱנַמֵּס פֶּאָן בֵּית
 שֶׁמֶשׁ, וְאֵם וִיא דִּיא כְּעוּוְאֶהֱנַמֵּס
 נַעַר פֶּאָן בֵּית עֵנָה, עַר לִיעֵם
 וִיךְ אֶלּוּף אֹנֶמְטֵר דְּעֵם כְּנַעֲנִי
 דְּעֵן אִירְבַּע וּוְאֶהֱנַמֵּס דְּעֵם לֶאֱנַדֵּס
 דְּעֵם נִיעֲדֵר, דֶּאךְ וּוְאֶרְעֵן וְאֵם
 וּוְאֶהֱנַמֵּס דִּיא כְּעוּוְאֶהֱנַמֵּס פֶּאָן
 בֵּית שֶׁמֶשׁ אֶלּם יַעֲנֵס פֶּאָן בֵּית
 עֵנָה אִיהֶנּוּן צִינוּבָאָר. (לד) דִּיא
 אֶסְרִיטַע דְּרַענְטֵס דִּיא

(כט) וְאֶפְרַיִם לֹא הִזְרִישׁ אֶת־
 הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּגִזְר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי
 בְּקִרְבּוֹ בְּגִזְר: (ל) זְבוּלוֹן לֹא הִזְרִישׁ
 אֶת־יֹשְׁבֵי קְטְרוֹן וְאֶת־יֹשְׁבֵי
 נְהַלָּל וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ וַיְהִיו
 לָמָס: (לא) אֲשֶׁר לֹא הִזְרִישׁ אֶת־
 יֹשְׁבֵי עֵבֶר וְאֶת־יֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאֶת־
 אַחֲלָב וְאֶת־אֲכֹיב וְאֶת־חֲלָבָה
 וְאֶת־אֶפִּיק וְאֶת־רְחוּבֵן: (לב) וַיֵּשֶׁב
 הָאֲשִׁרִי בְּקִרְבֵּי הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי
 הָאָרֶץ כִּי לֹא הִזְרִישׁוּ: (לג) גִּפְתָּחִי
 לֹא־הִזְרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי בֵּית־
 שֶׁמֶשׁ וְאֶת־יֹשְׁבֵי בֵּית־עֵנָה
 וַיֵּשֶׁב בְּקִרְבֵּי הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
 וַיֵּשְׁבוּ בֵּית־שֶׁמֶשׁ וּבֵית־עֵנָה הָיוּ
 לָהֶם לָמָס: (לד) וַיִּלְחָצוּ הָאֲמֹרִי
 אֶת־בְּנֵי־דָן הַחֲרָדִים כִּי־לֹא
 נָתְנוּ לָרֶדֶת לַעֲמָק: (לה) וַיִּזְאָל
 הָאֲמֹרִי לַשֶּׁבֶת בְּהַר־חֶרֶם

באילון

זַעֲהֵנָה דְּלִים אִין דְּעֵן גְּעִירִינֵס דְּעֵן וִיא לִיזְסֵעֵן וִיא נִיכָם הֶעֱרָאכ אִין'ס טַהֲלָלָאָד קָאָם
 טַעֵן. (לה) דְּעֵר אֲמֹרִי כְּעוּוְאֶרְטַע דְּאֹרִיף צו וּוְאֶהֱנַמֵּס אוֹיף דְּעֵם גְּעִירִינֵס חֶרֶם, אִין
 אִילוֹן

ב א ו ר

הַעִיר הַמִּסְרָס. (לב) וַיֵּשֶׁב הָאֲשִׁרִי בְּקִרְבֵּי הַכְּנַעֲנִי, וְכֵן נֹאמַר בִּנְחָלִי וַיֵּשֶׁב בְּקִרְבֵּי הַכְּנַעֲנִי,
 אַחֲרֵי שֶׁכְּנַעֲנִי לֹא קָם וְלֹא זַע מְגִדָּה מִגִּישָׁה, וְהַכְּנַעֲנִי יֹשֵׁב גִּזְר הוֹאִיל לִשְׁמַת בְּקִרְבֵּי אֶפְרַיִם, וְהַכְּנַעֲנִים
 וַיֵּשְׁבוּ קְטְרוֹן וְנְהַלָּל לֹא עֲזָבוּ שְׁמָתָם בְּקִרְבֵּי זְבוּלוֹן, אִזְהִיו אֲשֶׁר וּנְפִתָּחִי מוֹקֵפִים מִהַכְּנַעֲנִי סָבִיב
 סָבִיב מִכָּל גִּד מִלְּבַד הַכְּנַעֲנִים יֹשְׁבֵי אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא יָגִלוּ לְהַזְרִישׁ, עַד אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ הֵם בְּקִרְבֵּי
 הַכְּנַעֲנִי

ש ו פ ט י ס א ב

חרגום אשכנוי ה

אילון אונד אין שעלבים ; אלס
אכער דיא מאכט דעם הויזעם
יוסף'ס וויכטיג ווארד, ווארד-
דען זיא צינזאך. (לו) דיא
גרענצע אמרי'ס בענאן פאן
דעם האלדענע עקרב'ס,
פאם פעלדען אן אונד ווייטער
הינויף.

בְּאֵלֶיךָ וּבְשַׁעֲלֵבִים וַתִּכְבַּד יְיָ
בֵּית־יוֹסֵף וַיֵּדִינוּ לָמָס: (לו) וַגְּבֹל
הָאֱמֹרִי מִמַּעַלְה עֶקְרֵבִים
מִהַסְלַע וּמַעַלְה:

ב (ט) וַיַּעַל מִרְאֵךְ־יְהוָה מִן־
הַגִּלְגָּל אֶל־הַבָּכִים וַיֹּאמֶר:

אֵעֲלֶה אִתְּכֶם מִמִּצְרִים וְאָבִיָּה
אִתְּכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לְאֲבֹתֵיכֶם וְאָמַר לֹא־אֶפְרַי
בְּרִיתִי אִתְּכֶם לְעוֹלָם: (ז) וְאַתֶּם
לֹא־תִכְרְתוּ בְרִית לְיֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
הַזֹּאת מִזִּבְחוֹתֵיהֶם תִּתְּצוּן וְלֹא־
שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי מִהַזֹּאת עֲשִׂיתֶם:
(ג) וְגַם אָמַרְתִּי לֹא־אֶגְרֹשׁ אֹתָם
מִפְּנֵיהֶם וַהֲיִו לָכֶם לְצִדִּים

ואלהיהם

פסקא באמצע פסק

ב (ט) איין געזאנדטער דעם
עוויגען קאם איינסט
פאן גלגל הערויף נאך בוכים,
אונד שפראך: איך פיהרטע
איך אויס מצרים הערויף,
אונד בראכטע איך אין דא
לאנד, וועלכעס איך אייערן
פארפאהרען צוגעשווארען,
אונד איך בעשלאס נע מיינען
בונד מיט איך אויפצוהעבען.
(ז) אכער איהר זאללט קיין
בינדנים שליסען מיט דען
איינוואהנערן דיעזעס לאנד
דעם; איהרע אלטאירע העט
טעט איהר ניערעררייסען זאל
לען; דאך איהר געהארטטעט
מיינער שטיימע ניכט — ווא-

רום האבט איהר דאן געטהאן? (ג) נון האבע איך אויך בעשלאסען: איך פערטריי-
בע זיא ניכט מעהר פאר איך הער, זיא זאללען איך צור שלינגע אונד איהרע
געטטער

ר ש " י

ב (א) ויעל מלאך ה'. שנינו בסדר עולם זה היה פונם: אל הבוכים. שם המקום: אעלה
אחכם. כך היה דעתי מחילה להעלותכם ממזרים וכן עשיתי על מנת להוריש את חייבי:
(ג) וגם אמרתי. עתה אמרתי באפי: ללדים. למלכדים נגדכם בגדודים וגייסות לשלול ולבנו:
וישח

ב א ו ר

הכנעני ולא הכנעני נקרבם. (לה) ותכבד יד בית יוסף, אשר בא לעזר בני דן שנינו להלחם
באמורי, ויד יוסף הכרעת לטובת בני דן; ואולי נכון למרום: דער בייטטמנד דעם הויזעם
יוסף, גאט דען חונטטאג, כי על ידו נכנע האמורי להיות למס.

ב (א) ויעל מלאך ה', כנר באר רבינו המורה פ"ו ופרק מ"ב לחלק ב' כי שם מלאך משוחף
והביא זה הכתוב לעד כי הכניא יקרא ג"כ מלאך וכו' הביא בשליחות מן קדם ה', ודבריו
סטענען על מאמר חז"ל כרם במדבר חללת סדר שלח לך שרשו שם ויעל מלאך ה' וגו', והלא
פינחס היה? אלא מיכן שנקראו הכניאים מלאכים. אל הבוכים, שם המקום על שם סופו שבו
העם אחר קבלת מוסר דבריו. אעלה, עמיד במקום עבר ורבים כמוהו (רד"ק). (ג) לצדים, מ"י
למעיקין כאלו כחוד ללדים, ולדעת רוב המפרשים מקרא קצר הוא או שהמחבר נכלל בתוך
וענינו

וּלְהִיהֵם יִהְיוּ לָכֶם לְמוֹקֵשׁ:
(ו) וַיְהִי כִדְבַר מְלָאכֵי יְהוָה
אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁאֲלוּ הֵעָם אֶת־
קוֹלָם וַיִּבְכוּ: (ה) וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־
הַמָּקוֹם הַהוּא בְּכִים וַיִּזְבְּחוּ שָׁם
כִּיהוָה: (ו) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־
הָעָם וַיֵּלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ
לְנַחֲלָתוֹ לְרִשְׁתָּאֶת־הָאָרֶץ:
(ז) וַיַּעֲבְדוּ הָעָם אֶת־יְהוָה כְּלִימֵי
יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר
הָאֲרִיכוֹ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ אֲשֶׁר
רָאוּ אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדוֹל
אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל: (ח) וַיָּמָת
יְהוֹשֻׁעַ בְּן־דָּנוּן עַבְד־יְהוָה בֶּן־מָאָה

געטטער אייך צור פאללע
ווערען. (ד) אלס דער געזאגט.
טערעס עוויגען ריעזע ווארטע
אן אללע קינדער ישראל'ס
אויסגעשפראכען האטטע, דא
ערהאב דא פאלק ווינע שטימ
מע אונד וויינטע. (ה) דא הער
נאנטען ויא דען נאמען דעם
ארטעס בוכים (וויינענדע,
טהרענען. ארט) אונד
אפערטען דאזעלכסט דעם
עוויגען. (ז) יהושע האטטע
צוואר לענגסט דאז פאלק ענט
לאסען, דיא קינדער ישראל
גינגען יעדער נאך ווינעם אן
טהיילע, אום דאז לאנד אין
בעזיטן צו נעהמען. (ז) דאך
דיענטע דאז פאלק דעם עווי
גען דיא נאנצע לעבענסצייט
יהושע'ס, וויא איך דיא
נאנצע לעבענסצייט דער על
טעסטען, וועלכע נאך יהושע
איין האהעס אלטער עררייכ
טען, אונד וועלכע זעלכסט

זעהען, יעדעס גראסע וואו
(ח) נון אבער שטארב יהושע דער קנעכט דעם עוויגען אין איינעם אלטער פאן

ר ש י

(ו) וישלח יהושע וגו'. זה המעשה היה מוקדם אלא למי שנא לומר ויעשו הרע התחיל לומר
כן יהושע בשמת וקבלו לפניו לעבוד ה' שלחם איש לנחלתו והם עבדו את ה' כל ימיו וכל ימי
הזקנים אשר סבירו ימים וגו' ולא כ' ויעשו בני ישראל הרע: (ז) ימים. האריכו שנים לא האריכו
למי שנתעללו בהספדו הוא שנאמר הר געש שרעש עליהם הסר להורגן:

בתמנת

ב א ו ר

וענינו כמו לשוטט בלדיכם (יהושע כ"ג י"ג), ויותר מסתבר שגזר מפעל לוד וטעמו לידים לשון
מזודה ובא להדגש תאורת הנס, וסברו למוקש יעיד על ענינו וכן תרגמונו. (ו) וישלח יהושע,
כותב הספר הזל לספר בקונד נמך מעשה העם ומעלליו מעת שלח יהושע איש לנחלתו עד
אשר עלה מלאך ה' להוכיח את ישראל להודיע כי אנשי דור יהושע והזקנים אשר סבירו ימים
אחרי עבדו את ה' שנס אסד, רק כאשר קס דור חדש אשר לא ידעו את ה' או השכימו בני
ישראל את דרכם ועשו את הרע בעיני ה' ועבדו את אלילי העמים אשר סביבותיהם, וסתם הספרה
לגלות הסנה מדוע שלח יהושע את העם אל מושבותיהם ולא הוסיף להשמיר את בנייהם אשר
סבי

וַעֲשֹׂר שָׁנִים: (ט) וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ
בְּגִבּוֹל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת־חֶרֶם
בְּהַר אֶפְרַיִם מִצְפֹּן לַהֲר־גֵּעִשׁ:
(י) וְגַם כָּל־הַדּוֹר הַהוּא נֶאֱסָפוּ
אֶל־אֲבוֹתָיו וַיָּקָם דָּוִד אַחֵר
אֲחֵרֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אֶת־
יְהוָה וְגַם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה
לְיִשְׂרָאֵל: (יא) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעֲבְדוּ אֶת־
הַבַּעֲלִים: (יב) וַיַּעֲזֹבוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם הַמוֹצִיָּא אוֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּלְכּוּ אַחֲרָיו
אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים
אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם
וַיִּכְעֲסוּ אֶת־יְהוָה: (יג) וַיַּעֲזֹבוּ
אֶת־יְהוָה וַיַּעֲבְדוּ לַבַּעַל
וּלְעִשְׁתָּרוֹת: (יד) וַיַּחֲרֹאֲף יְהוָה
בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּהְיֶם בְּיַד שׂוֹסִים וַיִּשְׁסוּ

אוחם

הונדערט אונד צעהן יאָהר.
(ט) זיא בעגרובען איהן און דער
גרענצע זיינער בעזיטצונג צו
המנת חרם, אויף דעם גע.
בירגע אפרים, גערדליך פֿאַם
בערגע געש. (י) אויך אללע
יענע צייטגענאָסען וואוירדען
צו איהרען פֿאַטערן איינגע.
טהאָן. דא ענטשטאָנד איין
נייעס צייטאלטער נאָך איה.
נען, דאָ ווערער דען עוויגען
נאָך דיא טהאָטען קאָנטע,
דיא ער פֿיר ישראָל געטהאָן.
(יא) דיא קינדער ישראָל טהאָ.
טען נון וואָס מיספֿעלליג וואָר
אין דען אויגען דעם עוויגען,
אינדעם זיא דען בעלים דיענ.
טען, (יב) אונד דען עוויגען,
דען גאָטט איהרער פֿאַטער
פֿערליעסען, דער זיא אויס
דעם לאַנדע מצרים הערזיס.
געצאָגען — זיא גינגען פֿרעמ.
דען געטטערן נאָך, פֿאָן דען
געטטערן יענער פֿעלקער איה.
רער אומגעבונגען, ביקטען זיך
פֿאַר איהנען, אונד ערצירנ.
טען דען עוויגען. (יג) זאָ פֿער.
ליעסען זיא דען עוויגען אום
דעם בעל אונד עשחרות צו
דיענען. (יד) אָבער עס ענטבראָנגטע דער צאָרן דעם עוויגען געגען ישראָל,
אונד ער איבערגאָב זיא דער האַנד דער רייכער, וועלכע זיא בערויבטען, אונד

נאָכ

ר ש י

(ט) נחמתי חרם. ע"ג שהעמידו תמונת חרם על קברו כלומר מנל על אדם שהעמיד תמונה
ומוטל בקבר:

כלל

ב א ו ר

סניג עליהם. (יא) אח הבעלים, אלילי זכר, וקראו הפסילים והעלנים בשם זה כי הם באדון
לעובדיהם (הרד"ק). (יג) ולעשחרות, אלילי נקבה, ולדעת הרד"ק הן כלמים עשויים כנזרת נקבות
סלאן; ויותר נראה שעשחרות נזרת אשה הידועה בשם חסמחרטע, ובכלל זה היו עובדים לשם,
אם אראה אור כי יכל (איוז לא כ"ו) עניינו שם שם מרגם הכנדי אסחחר, והיא היא הנקראת
מלכת השמים (ירמ' י' י"ח, מ"ד י"ז). (יד) ביד שושים, שראו עשה, ויששו, שראו שם וענין

אחד

אוֹתָם וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד אוֹיְבֵיהֶם
מִסְכִּיב וְלֹא יִכְלוּ עוֹד לַעֲמֹד
לִפְנֵי אוֹיְבֵיהֶם: (טו) בְּכָל־אֲשֶׁר
יֵצְאוּ יְדֵיהֶם הִתְחַבְּבָם לְרָעָה
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לָהֶם וַיַּצֵּר לָהֶם מָאֹד:
(טז) וַיָּקָם יְהוָה שְׁפָטִים וַיּוֹשִׁיעוּם
מִיַּד שְׁסִיחֵם: (יז) וְגַם אֶל־שְׁפָטֵיהֶם
לֹא שָׁמְעוּ כִּי זָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אַחֲרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם סָרוּ מֵהָר
מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלְכוּ אֲבוֹתָם
לִשְׁמֹעַ מִצְוֹת־יְהוָה לֹא־עָשׂוּ כֵן:
(יח) וְכִי־הָקִים יְהוָה לָהֶם שְׁפָטִים
וְהָיָה יְהוָה עִם־הַשֹּׁפֵט וְהוֹשִׁיעֵם
מִיַּד אוֹיְבֵיהֶם כָּל־יְמֵי הַשּׁוֹפֵט כִּי־
יָנִיחַם יְהוָה מִנְּאֻקָּתָם מִפְּנֵי

לחציהם

עוויגע איהנען ריכטער אנשטעללטע, דאן וואר אויך דער עוויגע מיט דעם ריכטער, אויך בעפרייעטע ווא פאן דער מאכט איהרער פיינדע, זא לאנגע דער ריכטער לעכטע, ווייל דער עוויגע זיך בעוועגען ליעם, דורך איהר וועהקלאנגען גענען

ר ש י

(טו) כָּל אֲשֶׁר יֵלְאִיד ה' הִמָּחֵם בָּם לְרָעָה. עַל אֱלִימֶלֶךְ וּמַחֲלוֹן וּכְלִיֹּן נֹאמַר בְּסֹפֶר עוֹלָם:
(טז) וַיָּקָם ה' שׁוֹפְטִים. תָּמִיד מְדוּר אֵל דּוֹר כְּמוֹ שֶׁהָיָה מוֹנֶה וְהוֹלֵךְ בְּסֹפֶר הַזֶּה שׁוֹפֵט אַחֵר
שׁוֹפֵט: (יז) וְכִי־הָקִים. לְשׁוֹן הוּיָהּ וְכַאֲשֶׁר הָיָה מִקֵּי לָהֶם שׁוֹפְטִים וְהָיָה ה' עִם הַשֹּׁפֵט וְהוֹשִׁיעֵם:
כִּי יוֹנָח. שֶׁהָיָה מִתּוֹמָם לָהֶם עַל הָרָעָה כֵּן תִּרְגַּם יוֹנָח: מִנְּאֻקָּתָם. מִפְּנֵי נֹאקָתָם הַעוֹלָה לְפָנָיו
מִפְּנֵי

ב א ו ר

אחד לשניהם. (טו) בכל אשר יצאו, כמו בכל דבר אשר ילאו לעשות כענין וכל אשר היו עשה
(בראשית ל"ט). ויצר להם, לדעת הרד"ק שרשור, וכן ילאו לעדי אוננו (איוב י"ח ז'), וי"ת
ועקף, ולדעתו שרשור לור או לרר, וגם לדעת הרש"ם (בראשית ל"ח) הוא מגזרת לרור את
המדינים (במדבר כ"ה י"ז) על משקל ותקל גברתה (בראשית ט"ז ד'), או שהוא משרש לרה וכל
על משקל ויפן, ובכך כעירו המדקדקים כי גזרת נפי ס"י ע"ו ובפולים משתחפים לפעמים
לענין

לְחַצִּיהֶם וּדְחִיקָהֶם: (יט) וְהָיָה
בְּמֹת הַשּׁוֹפֵט יֵשְׁבוּ וְהַשְׁתִּיתוּ
מֵאֲבוֹתָם לְלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אַחֲרִים לַעֲבֹדָם וּלְהַשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם
לֹא הִפִּירוּ מִמַּעַלְדֵיהֶם וּמִדְרָכָם
הַקָּשָׁה: (כ) וַיַּחַר־אַף יְהוָה
בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יָעַן אֲשֶׁר עָבְרוּ
הַגּוֹי הַזֶּה אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי
אֶת־אֲבוֹתָם וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹלִי:
(כא) גַּם־אֲנִי לֹא אֹסִיף לְהוֹרִישׁ
אִישׁ מִפְּנֵיהֶם מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־
עֹבְדֵי הוֹשַׁע וַיָּמָת: (כב) לְמַעַן נִסּוֹת
בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל הַשֹּׁמְרִים הֵם
אֶת־דֶּרֶךְ יְהוָה לְלֶכֶת בָּם כְּאֲשֶׁר
שָׁמְרוּ אֲבוֹתָם אִם־לֹא: (כג) וַיִּנָּח
יְהוָה אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לְבִבְתִּי
הוֹרִישָׁם מִהֵר וְלֹא נִתְּנָם בְּיַד
יְהוֹשֻׁעַ:

ואלה

גענען איהרע דרענגער אונד
בערדיקער. (יט) וויא זאכער
דער ריכטער שטארב, דא
פֿיעלען זיא צוריק, אונד אר־
טעטען מעהר אויס אלס איה־
רע פֿאָטער, צו וואַנדעלן נאָך
פֿרעמדען געטטערן, זיא אַני־
צובעטען אונד זיך פֿאַר איה־
נען גיעדער צו ווערפֿען; זיא
ליעסען גיכט זאכ פֿאַן איהרעם
טרייבען אונד איהרעם אונד־
כעגנזאממען וואַנדעל. (כ) אלס
נון ענטבראנגטע דער צאָרן
דעם עוויגען ווידער ישראל,
דא שפראך ער: ווייל דיעזעס
פֿאַלק מיינען בונד איבערטער־
טען, דען איך מיט איהרען
עלטערן בערדיגט האָבע, אונד
מיינער שטיממע גיכט גע־
האַרצט; (כא) זאָ ווילל אויך
איך קיינען מאַן מעהר פֿאַר
איהנען הער פֿערטרייבען פֿאַן
יענען פֿעלקערן, וועלכע יהושע
אבריו ליעס, אלס ער שטארב.
(כב) אום דורך זיא ישראל
צו ערפראָכען, זאכ זיא דען
וועג דעם עוויגען פֿאַלגען ווער־
דען, דארויף צוואַנדעלן, וויא
איהן איהרע פֿאַרפֿאַהרען בע־
פֿאַלגטען, אָדער גיכט. (כג) דאָרום ליעס דער עוויגע ריעזע פֿעלקער אונגעשטערט, דאָמיט
זיא גיכט זאכאלד פֿערטרייבען ווערדען, אונד איבערגאָב זיא גיכט אין יהושע'ס האַנד.
פֿאַל־

ר ש"י

מפני קוֹיִנִּים: (יט) לֹא הִפִּירוּ. לֹא הִנִּיחוּ דָבָר לַהֲיוֹת נֹכָחִים עַל כָּל הַבָּא עֲלֵיהֶם:
(כב) הַשּׁוֹמְרִים. ה"ח חֲטָף פת"ח הוּא נִקּוּד לִפִּי שֶׁהוּא ל' שֶׁלֹּא וְנִסְיוֹן:

לנסות

ב א ו ר

לענין אחד, ובתרגומי נכלל הוראות שחיהן לזון ולנה. (יט) ומדרבם הקשה, כמו מדעתי כי
קשה אמה (ישעי' מ"ח ד'), נכלל דרכיהם היכי שהם עם קשה עורף, קשה פנים וקשה לב.
(כב) לסען נסוח, כי אין אמונה שלמה נכרת בלתי נסיון. (כג) ולא נתנם ביד יהושע,
ומזה הטעם שלם אומם יהושע מעליו ולא הכרית כל האויבים מסביב, כי לבו ראה רזון השם
להניח הגוים האלה למען יכרתו ישראל ברית עמם, ולכבוד נסוח אס ילמדו ממעשיהם לעבוד
אלהי נכר הארץ או אס נה' ידבקו לעבוד אותו באמת ובתמים.

ג (א) פֶּלֶאֲלֵנָדָע וּנְדָר דִּיא
פֶּלֶקֶר, וועלכער דער
עוויגע אונגעשטערט ליטס,
אום דורך ויא דיא ישראל צו
ערפראכען, וועלכע ניצט טהייל
גענאָממען אָן אַללען דען קרי-
גען כנען'ס. (ב) וואָרע עס אויך
נור צור קענטניס דער קינפֿ-
טיגען געשלעכטער דער קיני-
דער ישראל'ס אום זיא דיא
קריגסקינסט צו לעהרען. בלאָס
דאָרום, ווייל זיא זיך פֿריהער
ניצט דאָרום בעקיימערט האָ-
בען. (ג) פֿינף פֿירשטען דער
פלשחים, גאנץ כנעני, צידוני,
אונד חוי בעוואָהנער דעם
בערע.

ג (א) וְאַלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר--הָנִיחַ
יְהוָה לְנַפְּוֹת בָּם אֶת-יִשְׂרָאֵל
אֶת כָּל-אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּ אֶת-כֹּחַ-
מַלְחָמוֹת בְּנֵינָם: (ב) רַק לְמַעַן
דַּעַת דִּרְוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל
לְלַמֶּדֶם מַלְחָמָה רַק אֲשֶׁר-
לְפָנִים לֹא יָדְעוּם: (ג) הַמִּשְׁתּוֹ
סִרְיִי פִלְשְׁתִּים וְכָל-הַכְּנַעֲנִי
וְהַצִּידֹנִי וְהַחִוִּי יֹשֵׁב הַר הַלְבָּנוֹן

מהר

ר ש י

ג (א) לנכות גם את ישראל. את דור האחר אשר לא ידעו את ניסי מלחמות כנען ולא ראו
את המעשה הגדול והמרו במקום: (ב) רק למען דעת. רק לדבר הזה לכדו הניחם למען
דעת ולהתבונן דורות בני ישראל הנאים מה השפץ גורם כי עזה הם זקוקים ללמד מלחמה:
רק אשר לפנים. שהיו עומדים לשרת את ה' לא ידעו מלחמות הללו ותכסיסיהם ולא נזכרו
להם: (ג) חמשת סרני פלשטים. הם העכו"ם אשר הניח לנכות:

ב א ו

ג (א) אח כל אשר לא ידעו, אשר לא הרגישו איך היו מלחמות כנען אם כנחם ועולם ידם
נמרצו ונרכנו או אם ה' הנלחם להם (מדברי ד"ק ורלב"ג), וראוי לחרגום: חָזַע יענע וועלכע
זעשטאנדיגע קריגע כנען'ס ניצט בעגרייפֿען קאָנכטען. ועוד לפרש אשר לא הבינו ההכרח להלחם בגוים
הנשארים האלה ולהשנית אלונם זכרם, ויהיה תרגומו: וועלכע דיא פֿאָרטוועהרענדען קריגע היט
כנען ניצט קאָטווענדריג קאָטעטען, או שלא השניחו ולא שמו על לבם להלחם עוד כנען: וועלכע
זיך חוץ יערען פֿערנערן קריג היט כנען ניצט קיינערטען, מענין ולא ידע אחר מאומה (בראשית
ל"ט ו') כפי' רש"י שם לא היה נותן לבו לנלחם. ואולי ענין אשר לא ידעו אשר לא גדלו ורמזו
(דיא ניצט הקאָגעטעטע ד. ה. בעוואָהנערט הִתְבַּעַן) כל המלחמות האלה, כמו שפי' הרמב"ן כי
ידעתיו (בראשית י"ח י"ט) גדלתיו ורוממתיו, וכן ידעתיו בשם (שמות ל"ג י"ג) ת"ל רניתך בשם;
ועוד ענין ידיעה לדעתי וכמו שחרגמתי השתדלות לעזור לוולחמו בנח ובסופעל אם מלך אהבה
אם מלך חמלה, מענין הראשון מה אדם ותדעהו (זהלים קמ"ד ג') ומענין השני יודע לדיק
נפש בהמחו (משלי י"ב י'), וגם מלך החיוב האנושי אשר צעבורו יקרא קרוב וגואל בשם מודע,
כמו ולנעמי מודע (רות ב' א') אשר חובה עליו להשתדל להפיל כחלי בני משפחתו בנעמים
(הַנְּעִימָהוּ, טהיילונגהער), וזוה הטעם הושאל לעונה כידוע. (ב) רק למען דעת, לא צעבור
בסות לבד הניח ה' הגוים האלה, כי אם גם למען דעת חממת מערכת מלחמה ויללגד ידיהם לקרב,
כי בעלמתיס ידמו וישמנו ויבטעו. רק אשר לשנים לא ידעו, שצורו רק למען דעת אשר לפנים
לא ידעו שלא קדמו למלחמה על אויביהם, ולא שמו על לב להכרית הנשארים כי אם ברחו ברית
להם. (ג) חמשת סרני פלשחים, וניהאע מונה האקומות שהיו מושלים בהם ובמוכס עזה ואשקלון
ועקרון ואם גם שלכדו יהודה כשנאור למעלה (א' י"ט) לא היה לאל ידו לאחז סרניהם ולהמריסם,
כי אותם הניח ה' לנכות את ישראל, ועליו כוון רש"י באמרו הם העמים אשר הניח לנכות, ונקל
היה לסרני פלשחים לעמוד על דור חלש חסר מלומדי מלחמה ולחזור לרשת את הגליליות אשר
לקחו

מִהָרָּ בַעַל הַרְמוֹן עַד לְבֹא חֶמֶת:
 (ד) וַיְהִיו לְנִסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל
 לְדַעַת הַיִּשְׁמְעוּ אֶת־מִצְוֹתֵי יְיָ
 אֲשֶׁר־צִוָּה אֶת־אֲבוֹתָם בְּיַד־
 מֹשֶׁה: (ה) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָשְׁבוּ
 בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי הַחֲתִי וְהָאֹמִי
 וְהַפְּרִזִּי וְהַחִזִּי וְהַיְבוֹסִי: (ו) וַיִּקְחוּ
 אֶת־בָּנוֹתֵיהֶם לָהֶם לְנָשִׁים וְאֶת־
 בָּנוֹתֵיהֶם נָתַנוּ לְבָנֵיהֶם וַיַּעֲבְדוּ
 אֶת־אֱלֹהֵיהֶם: (ז) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־
 יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
 וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
 וַיַּעֲבְדוּ אֶת־הַבָּעֲלִים וְאֶת־
 הָאֲשֵׁרוֹת: (ח) וַיַּחַר־אַף יְהוָה
 בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכָּרם בְּיַד כּוֹשֵׁן
 רַשָּׁעִתִּים מֶלֶךְ אֲרָם נְהֲרִים
 וַיַּעֲבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־כּוֹשֵׁן
 רַשָּׁעִתִּים שְׁמֹנֶה שָׁנִים: (ט) וַיִּזְעְקוּ
 בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה וַיִּקָּם יְהוָה
 מוֹשִׁיעַ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹשִׁיעֵם אֶת־
 עֲתַנְיָאֵל בֶּן־קִנְזָאֵל אֶתִּי כָל־בְּהֶמְתָּן

מִחֲנוֹ

דער זיא בעפרייעטע, אין עתניאל דעם זאָהנע קנז, איינעם יינגערן ברודערס דעם
 כלב

ב א ו ר

לקחו אֲנֹתָם מִידֶם. (ח) כּוֹשֵׁן רַשָּׁעִתִּים, כך הִיוּ שְׁמוֹ, וּלְפָנָיו נִי רַשָּׁעִתִּים שֶׁם מְקוֹם (רל"ק).
 וחתי

כלב. (י) איהו בעלעבטעדער
גייסט דעם העררן, ער ריכט
טעמע אין ישראל, אונד צאג
אין דען קריג; אין זיינע האנד
גאב דער עוויגע דען כושן
רשעתים קעניג ארם'ס, דען
זיינע האנד זענטע איבער
כושן רשעתים. (יא) אלוֹאֹנֶע.
נאָם דאָ לאַנד רוהע פֿיער
ציג יאָהרע, ביז עתניאל דער
זאָהן קנו שטאַרב. (יב) נון
פֿוהרען דיא קינדער ישראל'ס
ווייערער פֿאַרט, בעועס צו
טהון אין דען אויגען דעם עווי־
גען, אונד דער הערר ער
מיטהינטע דען עגלון קעניג
פֿאַן מואב וויערער ישראל,
ווייל זיא געטהאן וואָס מיס.
פֿעלליג וואָר אין דען אויגען
דעם עוויגען. (יג) ער פֿער
אוינגטע צו זיך דיא זעהנע
עמונ'ס אונד עמלק'ס, גינג
היין, שלוג ישראל, אונד
עראַבערטע דיא פֿאַלמענ.
שטאַרט. (יד) דיא קינדער
ישראל'ס וואורדען אונטער־

יאַכט דעם עגלון קעניגע פֿאַן

מִמֶּנּוּ: (י) וְהָיָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה
וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא
לְמַלְחָמָה וַיִּתֵּן יְהוָה בְּיָדוֹ אֶת־
כּוֹשֵׁן רִשְׁעֵתִים מֶלֶךְ אֲרָם וְהָעִז
יָדוֹ עַל כּוֹשֵׁן רִשְׁעֵתִים: (יא) וְהִשְׁקַט
הָאָרֶץ אַרְבַּעִים שָׁנָה וַיָּמָת
עֲתָנִיָּאל בֶּן־קֵנִז: (יב) וַיָּסְפוּ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
וַיַּחֲזֵק יְהוָה אֶת־עַגְלֹן מֶלֶךְ־
מוֹאָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַד כִּי־עָשׂוּ
אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה: (יג) וַיֹּאכֶף
אֱלֹהֵי אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן וְעַמְלֶק וַיִּלְךְ
וַיַּךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּירָשׁוּ אֶת־עִיר
הַחֲמָרִים: (יד) וַיַּעֲבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־עַגְלֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב שְׁמוֹנֶה
עֶשְׂרֵה שָׁנָה: (טו) וַיַּזְעִקוּ בְנֵי־

ישראל

מואב דורך צאטצעדען יאהרע. (טו) דא שריען דיא קינז

ר ש י

(י) וְהָיָה עָלָיו רוּחַ ה'. דרש ר' תנחומא נסתכל במה שאמר הקב"ה למשה במלכים ראה ראיתי את בני עמי מה הן שתי ראיות הללו אמר לו רואה אני שעתידין לטעות בעגל ואעפ"כ ראיתי את בני עמי זו דרש עתניאל אמר בין זבים בין חייבים עליו להשיעם: (יג) את עיר החמרים. ירימו:

(טו) אטר

ב א ו ר

(י) וְהָיָה עָלָיו רוּחַ ה', לשון הכד"ק: ת"י ושרת עלוהי רוח גבואה מן קדם ה', ויתכן לפרש רוח הכח והגבורה, כי המעורר בגבורה להלחם עם כושן, והוסר כל פחד ומורד לב ממנו בסיוע הגבורא עליו, וכן ת"י ורוח ה' לבשה את גדעון (להלן ו' ל"ד) ורוח גבורה מן קדם ה', וכן ומהי על יפתח רוח ה' (שם י"א כ"ט) ושרת על יפתח רוח גבורה מן קדם ה', ע"כ. ולדעת חז"ל שמות דבה פרה מ"ח (ועיין ילקוט מ"א רמז תי"ב) היתה רוח אשר נחה ה' עליו רוח חכמה, וכן יורם כחמו בזהויות שופט ושר לבח, כי רוח המשפט ליושב על המשפט והדעת לנאח ולנאח למשפט' היא היא רוח

תרגום אשכנזי ט

קינדער ישראל'ס צודעם עוויי.
 נען אייף, אונד דער הערר
 ערוועקטע איהנעזאיינער רעט.
 טער אין אהוד זאָהן גרא'ס
 איין נאָכקאָממען בנימין'ס,
 איינעם מאַננע, דעססער רעט.
 טע האַנד געלעהמט וואָר.
 אַלס איינסט דיא קינדער
 ישראל'ס דורך זיינע האַנד
 איינגעשענק שיקטען אָן עגלון
 קעניג פֿאַן מואב. (ru) פֿער-
 זאָה זיך אהוד מיט איינעם
 שוועררעטע, וועלכעס צוויישיניי.
 דיג אונד איינע עללע לאַנג
 וואָר, גירטעטע עס אונטער
 זיינע קליידער, אָן דיא רעט-
 טע היפֿטע. (r) ער איבער-
 רייכטע דאָ געשענק דעם
 עגלון קעניגע מואב'ס — עגלון

בס"י שתי

וואר איין זעהר וואהלבעלייבטער מאן — (יח) אלס ער מיט דער איבעררייכונג דעם געשענע קעם

רצח י

(טו) אשר יד ימינו. ת"י גבר גמיד יד ימינה וכל גמיד ל' ארמי הוא דבר כוזב מחמת חולי ריטרוי"ט בלע"ז לא היה שולט ביד ימינו. ובלשון עברי אשר קטום כמו אל מאטר עלי באר פיה (תלי" ס"ט ט"ו) אטום ביד ימינו שלא הי' שולט בה: (טז) גומד ארבה. אמה גדומה ובלשון אשכנז דימאלגא ובלשון לעז גאקירט"א: על ירך ימינו. לפי שבשאלו שולט יאחזנו בשאלו: (יז) איש בריא. פטים:

(יח) וישלח

באר

רוח חכמה . (טו) אטר יד ימינו , ת"י גמיד בידים דימינא , ועליו פ"י רש"י כל גמיד כלשון ארמי
דבר כוון מחמת חילי ריטרי"ט בלע"ז retire (לזוחענעגלעזענען , פערקירלט) וכן לועז צרחה
(ויקרא י"ג כ"ג) וסם תרגומו (חיינעטרוטפסט) , ושם גמיד כמו קמט בחלוק אומיות , ועיין מרפא
לשון זמנים ג"כ א' ד"ה סומר . ובערני פעל אטרבמו אסר בעברי , יד ימינו הימה
אסורה מחמת חילי ולא היה שולט בה . (טו) ולה שני פיות , שתי לדיה חדים מלשון לפי חרב
שהוא הכד הכד אשר לחרב (רד"ק) , וכשנכפל הס"א והי"ד כמו פ"פיות ענינו פיות רבות . גמר
ארכה , לשון רש"י : אמה גדומה ובל' אשננו דימאלנא ובלשון לעז גשקורטע ע"כ . כבר ידענו
כי אמה גדומה היא אמה קצרה כמו שפי' בנזחים ס"כ ב' ד"ה באמה גדומה , ובירושלמי פרק
ד' דיומא בתוב אמה גמורה במקום אמה קצרה וחו"ע"ל כנש וכנש , ולשון אשננו שהיה רש"י
כאן אינו (רוישענלענג) כמו שחשבו המעתיקים , כי מדת אמה בזאת היא קצרה עד מאד , ודברי
רש"י להלן (כ"ג) יורושלאי ה' אורך החרב קצר כ"כ , ולשון דומאלנא הוא דומאן , והיא מלה נישנת
בלשון גמראתיא וענינו יד קצרה (חיינע קליינע הענד) , וממנו נבנה מלת דוישען , ובלע"ז coude
courte (קורלע עלוט) כלומר מפרק האלעני מהזרוע עד כף היד וכפי' הערך גסם יש אומרים
שיעור אמה בלא אצבעות . למדיו , כתי' ללעזוהי , וזה' נקות המעטה כל ביוף . (י"ו) איש בריא ,

קעם פערטג וואר, ענט-
ליעם מאן דאז פאלק, וועל-
כע דאז געשענק געטראגען
האטטען. (יט) ער זעלבסט
אבער קעהרטע צוריק פאם
שטיינברוך ביא גלגל, אונד
שפראך: איך האבע דיר עט-
וואס געהיימעס מיטצוטהיי-
לען, א קעניג! דער קעניג גע-
כאט ענטפערונג: דא טראטען
פאן איהם אב, אללע דיא
ביא איהם אנווענד ווארען.
(כ) יעצט גינג אהור אויף
איהן צו, דא ער אין זיינעם
זאממערנעמאכע נון אלליין
זאם, אונד שפראך: איך
האבע איינען אויפטראג גאט-
טעם אן דין! ווארויף ער
זיך פאן זיינעם זיטצע ערהאכ.
(כא) דא שטעקטע אהור
זיינע לינקע האנד אויס,

וישלח את העם נשאי המנחה:
(יט) והוא שב מן הפסילים אשר
את הגלגל ויאמר דבר סתר
לי אליה המלך ויאמר הם ויצאו
מעליהו כד העמדים עליו:
(כ) ואהוד ובא אליו והוא יושב
בעלית המקרה אשר לו לבדו
ויאמר אהוד דבר אלהים לי
אליה ויקם מעל הכפא:
(כא) וישלח אהוד את יר שמאלו
ויקח את החרב מעל ירך ימינו
ויתקעה בבטנו: (כב) ויבא גם
הנציב אחר הלהב ויסגר הלהב

בער

נאדם דאז שווערסט פאן זיינער רעכטען היפטע, אונד שטיעס עס איהם זא אין
זיינען אונטערלייב, (כג) דאס דער גריף דער קלינגע נאכאגלטע, אונד דאז פערט

דיא

ר ש"י

(יח) וישלח את העם. חזר לאחוריו וליוה את תבורת ישראל אשר באו עמו לשאת את המנחה וליוה
אותם עד הגלגל: (יט) והוא שב. יחידי: מן הפסילים. מקום שפוסלים שם אנשים מן הסדוק
מירגס יונג מן מחבויא ונא אל עגלון ויאמר לו: ויאמר הם. אחר עגלון שחקו את היל מעלי.
ויונח מרגס הם סליק הוליא כל איש ואיש כהם לשון שחק: (כ) בעלית המקר. בעליית קיטא
שהיה לאור ולונג: דבר אלהים לי אליך. ולריך אהה לעמוד: ויקם מעל הכפא לכך זנה וילאה
מאזרות: (כב) הנציב. הוא הכנול שהשן מחוב לחובו שקורין היל"ט בל"ז הוא המעמי' החרב
ע"ס מערה: הלהב. הוא השון שקורין בלרג"ט בלע"ז ובלע"ז לש"ס: ויסגר הלהב. שמונה שהיה שון
מאד

ב א ו ר

ת"י גבר פטים, איש שון כמו בריאות נשר (בראשית מ"א ב'). (יט) מן הפסילים, ת"י מן מחבויא,
ממקום שהיו פוסלים שם אנשים. ואהוד לא השיתו בעודו שם עם נשאי המנחה, כדי שיראה
כי עיקר בואו להקריב לו המנחה, והלך לו אחר כלותו עסק התשובה, ושב נאדם שזכר כי עוד
לו דבר לדבר אל המלך, כן פירשו הרד"ק והרלב"ג, ולדעתי שב יחידי להראות כי דבר סתר
אשר לו אליו אינו ראוי לגלות גם נגד בעלי בריחו נשאי המנחה ונא"כ נגד האחרים שעומדים
עליו ולכן אמר אה"כ שהוא דבר אלהים, וכזה הסיר רגשי השד מלכ שומרו ונפרט שראו כי הוא ליר
נאמן לשלמיו להניח המנחה אל המלך, ויאמר הם, ת"י ואמר סליק ואולי הוא לדעמו כמו הסר ונסלה
הרי"ש לקצר המלה לקריאה. (כ) המקרה, שראו קרר, והוא שם בפלס מחהה, ונא הלך. למשלום
הדגש, והעליה עשויה חלונות חלונות להכנס בהן הרוח לקרר בימי הקיץ, וכן ת"י בעלית בית קיטא.
(כב) הנציב, לזון רש"י הוא הכנול שהשן מחוב לחובו שקורין היל"ט בלע"ז ע"כ, אין זה כי אם
מלה

שופטים ג

חרגום אשכנזי י

דיא קלינגע אומשלאָס, דען
ער צאָג דאָז שווערט גיכט וויע.
דער אַויס וויענס בויכע, אונד
עס פֿוהר צום אַפֿטער הערויס.
(כג) נון בעגאב זיך אהוד הינ-
וועג נאך דער זיילענהאללע,
שפעררטע דיא טהירען דעם
געמאַכעס הינטער זיך, אונד
שלאָס. (כד) אַלס ער הינוועג-
געגאנגען, קאַמען דיא דיע-
נער; אונד דאָ זיא בעמערק-
טען, דאָס דיא טהירען דעם
געמאַכעס געשלאָסען וואָרען,

בְּעַד הַלֵּהב כִּי לֹא שָׁלַח הַחֵרֶב
מִבְּטָנוֹ וַיֵּצֵא הַפֶּרֶשְׁדָּנָה: (כג) וַיֵּצֵא
אֶהוּד הַמַּסְדְּרוֹנָה וַיִּסְגֵּר דִּלְתוֹת
הָעֲלִיָּה בְּעָדוֹ וַנֵּעַל: (כד) וְהוּא יֵצֵא
וַעֲבָדָיו בָּאוּ וַיֵּרְאוּ וְהִנֵּה דִלְתוֹת
הָעֲלִיָּה נִעְלוֹת וַיֹּאמְרוּ אֶךְ מִסִּין
הוּא אֶת־דִּגְלָיו בַּחֲדָר הַמִּקְרָה:

ויחילו

ואַנטען זיא: וואָהרשיינליך פֿערריכטעט ער אים זאָמערעגעמאַכע וויענע נאָטהורפֿט.

זיא

ר ש י

מאָד ונסה את כל אורך המרחב: וילא הפרשדונה. ת"י ונפיק אונליה שפ"ך. עשאן בשמי תיבות ושי"ן
משמעת לשתיקה וילא הפרש שדונה בשכ"ך שך שדא כתרנומו: (כג) וילא אהוד המסדרונה. מן העליה
אל המסדרונה ת"י אכסדרא: ונעל. נמפתח: (כד) והוא ילא. אהוד ילא ועבדיו של עגלון באו:
מסין הוא את רגליו. עבד לורכיה הם נקבים הגדולים:

עד

ב א ו ר

מלך ישנה בלשון אשכנז שקורין לבית אחיה (האט) למי שאותו הלהב ויקרא מזה הטעם בל"א
העפֿט, או למי שהיד נאחזת בו ויקרא שמו בל"א גריף, ההנהחבע; וכעין זה לועז רש"י קינו
בשמואל (כ' כ"א ט"ו) שהוא כמו מיק שבראש בית יד הרומת שקורין ארישחוייל, שהוא לדעתו
arreste - taille (קלינגענהאט), ועיין מרפא לשון זמנים פ"ח ב' ד"ה ונמין קינאות. הלהב,
לשון רש"י הוא השון שקורין בר"ט ובלע"ז למ"א ע"כ. לעז הראשון בא לבאר למה נקרא המרכ
להב, ואמר בעבור מדודי כי מרב משון וסמורט זהיר כזוהר שלהבת עד שדומה ללהב ויקרא גם
בלשון נרפח (הישנה) brandon וכן שמו brando בל"איש עד היום הזה, ורבינו מאור הגולה
שהיה בלשון גדול מאד, בקי נמעט ככל לשונות האערב, ידע הטיב כי מלש לועזית זו נגזרת מלשון
אשכנזי ברחש (כמו שהעיר חזקוני) והוסיף לפרש השון שקורין בר"ט, הוא בלע"ז למ"א lame
(קלינגע). ויצא הפרשדנה, הלהב ילא דרך אחורים, כי שם פרשדונה מורכב מן פרש דעי ומן
שדא שענינו זריקה ושלילה בלשון ארמית, וזהו כנוי לשם לפי שמטיל דעי. (כג) המסדרונה, כמ"י
לאכסדרא, מקום עשי סדרים סדרים של ימודים (וייועגגאנג) המחבר אל עליית המקרה, אשר גם
מאנו המועל לקר צימי הקין. ויסגר, סגירת הדלת היא חזקתאנעילה כי הדלת הנסגרת א"א
לפתוח בלתי מפתח, לכן התאשנו אנשי סדום לשבור הדלת הסגורה, ויעילה היא רק במגעול, ואם
תחוק היד על כפות המגעול מיד נפתח, וזהו התחכם אהוד להטעות את השומרים וסגר בתחלה
העליה מבוא, וזא"כ נעל דלת המסדרון אשר יקרא ג"כ עליית המקרה שהוא חלק ממנו וחבליה
אחת לשניהם, ועי"ז התעה העבדים כמו שנתאר אחריו והנה דלתות העליה נעולות, והן הן
דלתות המסדרון, כי דלתות העליה היו סגורות והם לא ראו עד עתה דק פתח המסדרון נעול,
ועוד לא הרגישו כי ממחוק העליה סגורה ומאנו עשושה לרכיבו בשדר המקרה, ובאשר עבנו זמן
ארוך אז ראו כי דלתות העליה סגורות וא"א לפתחן מבית, וזה ענין הכתוב: והנה אינו פותח
דלתות העליה, כלומר אינו יכולת לפתחן, ואז התחילו לעשר שאין זה כפסע בפסע, ומחוק
המקרה לא הנו על הדלת ולא קראו בגרון את שם המלך כי אם רלו וזכו עם המפתח, ובאשר
פתחו

(כה) ויא הארטען ביו צור
אונגעדולד, אונד זיעהע נייע-
מאנד קאנטע עפֿנען דיא
טהירען דעם געמאכעם. זיא
האלטען דען שליסעל אונד
שלאסען אויף, אבער וועל-
כער אנבליק! איהר הערר
לאג טאד אויף דער ערדע.
(כו) אבער אהוד ענטקאם,
וועהרענד זיא זיך היער פֿער-
זיימטען, ער פֿלאה דעם
שטיינברוכע פֿארבייא, אונד
פֿליכטעטע דורד'סגעשטרייך.
(כז) קוים וואר ער אויף דעם
געברגע אפרים אנגעקאמ-
מען, אלס עראין דיא טראמ-
פעטע שטייעס; דיא קינדער
ישראל'ס איילטען מיט איהם
פֿאם בערגע הערונטער, אונד
ער איהנען פֿאראן. (כח) ער
רועף איהנען צו: פֿאלגט

(כה) וַיְהִי לוֹ עַד-בּוֹשׁ וַהֲנֵה אֵינְנוּ
פֶּתַח דְּלָתוֹת הָעֲלִיָּה וַיִּקְחוּ אֶת-
הַמִּפְתָּח וַיִּפְתְּחוּ וַהֲנֵה אֲדֹנֵיהֶם
נֹפֵל אֶרֶצָה מֶת: (כו) וַאֲהוּד נִמְלֵט
עַד הַתְּמַהֲמָה וְהוּא עֹבֵר אֶת-
הַפְּסִילִים וַיִּמְלֵט הַשְּׁעִירָתָה:
(כז) וַיְהִי בְּבֹאוֹ וַיִּרְקַע בְּשׁוֹפָר
בְּהִיר אֶפְרַיִם וַיִּירְדוּ עִמּוֹ בְּנֵי-
יִשְׂרָאֵל מִן-הָהָר וְהוּא לִפְנֵיהֶם:
(כח) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רִדְפוּ אַחֲרֵי
כִּי-נָתַן יְהוָה אֶת-אִיבֵיכֶם אֶת-
מוֹאָב בְּיַדְכֶם וַיִּירְדוּ אַחֲרָיו וַיִּלְכְּדוּ
אֶת-מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְמוֹאָב

ולא

מיר נאך, דען דער עוויגע האט אייערע פֿיינדע, האט מואב אין אייערע הענדע
געגעבען! זיא איילטען איהם נאך, שפערטען דיא פֿוהרטען דעם ירדן'ס פֿאר מואב,

אונד

ר ש י

(כח) עד נש . עד עיכוב כלומר זמן ארוך : (כז) נמלט . ברח אישקמלוי"ר בלע"ז : עד התמהמה' .
כמו עד שהמלך במסיני (זירא' י"ב) את האהבה עד שחפץ (שם ב' ז') בעוד שזינו חפלי' בה:
הזעיר'ת' . יער דק ועב שקורין ברוכ"ל בלע"ז וטוב הוא להמנא והרבה יש בסדר זרעים שענין אילנות
דקים קרויין שער הופך את השער אם היה השער כותש : (כו) ויהי בבואו . שעבר את הירדן ובא
למקומו בארץ כנען : בהראפרים . שהיה בארץ כנען בעבר הירדן המערבי וארץ מואב היתה בעבר
הירדן במזרחי ומתוך ששלטו בישראל ועברו את הירדן ירשו את יריחו כמו שכתוב למעלה ונחנו את
סבניהם ושליטיה' על ישראל : (כח) רדפו . להרוג את כל מואב שבעבר הירדן שלטו וילכדו את מעברות
הירדן

ב א ו ר

פתחו הדלת ראו אדוניהם מת ועד התמהמהם נמלט אהוד . (כח) עד בוש, עד משך זמן רב,
ונלאו להחיל עוד וכמו שתרגמתי . (כו) נמלט, לועז רש"י אישקמלוי, וכן לועז יעשי' ס"ז',
ובנראשית (י"ט י"ז) פי' המלט לשון השמטה וכן כל המלטה שבמקרא אישקמלוי בלע"ז י"ט . ובנאור
לסנ"ה חקן עקאמא' זכר ואומר שהוא מלה ישנה בלשון הכוא, ובל"א ענטוויפֿען, ועיין
בהעמער סס . השעירה, לדעת הרד"ק, שם מקום, ואולם רש"י פי' יער דק ועב שקורין ברוכ"ל
בלע"ז וטוב הוא להמנא וכו' וזהו ג"כ מקום הסירים כמו שפי' לועז ובכל הענולים (יעשי' ז'
י"ט) שקורין ברוכ"ל בלע"ז brosses (געטטרייך, בוטווערק, דעז דיקיט חץ ווארע), וכן תרגמתי .
(כו) ויהי בבואו, שצורו ויהי בבואו בהראפרים ויחפץ, וזה היה לזות לבני ישראל להועד אליו,
ומקרא קצר כי כאשר שמו קיל שופר אספו אליו הנקראים בהראפרים והוא הגיד להם את כל
אשר עשה, וירדו עמו וגו' . (כח) אח מעברות, מקום לעבור הירדן, כנמוכ דרך הירדן על
המעברות

אונד לעסען נעמאנד דורך,
(כט) אונד ערשלוגען פֿאַן מואב
צו דיעזער צייט געגען צעהן
טויזענד מאן, לויטער קרעפֿט
טיגע אונד מאַפּפּער מענטש
נער, ניכט איינער ענטקאם.
(ל) מואב אונטערוואַרף זיך
אַן יענעם טאַגע דער מאַכט
ישראל'ס, אונד דאָ לאַנד
האַטטע אַכטציג יאָהרע רוהע.
(לא) זיין נאַכפֿאלגער וואָר
שמגר וואָרן ענה, ער שלוג
פֿאַן דען פּלשחים זעכס הונד
דערט מאַן מיט איינעם אַכטען.
קניטטעל, אונד אויך ער טרונג
צור בעפֿריאונג ישראל'ס ביא.

ד (ה) אַבער דיא קינדער
ישראל'ס פֿוהרען פֿאַרט
צו טהון, וואָס אין דען אוי.
גען דעם עוויגען מיספֿעלליג
וואָר, דען אהוד שטאַרב.
(ז) נון איבערלעס זיא דער
פֿיהרער

וְלֹא־נָתַנוּ אִישׁ לַעֲרֹ: (כט) וַיִּכְרֹ
אֶת־מוֹאֵב נָעַת הָיָה פַּעֲשֶׁרֶת
אֲלֵפִים אִישׁ כָּל־שָׁמֶן וְכָר־אִישׁ
חֵיל וְלֹא נִמְלֹט אִישׁ: (ל) וַתִּכְנַע
מוֹאֵב בַּיּוֹם הַהוּא תַּחַת יַד יִשְׂרָאֵל
וַתִּשְׁקַט הָאָרֶץ שְׁמוֹנִים שָׁנָה:
(לא) וַאֲחֵרָיו הָיָה שִׁמְגַר בֶּן־עֲנַת
וַיִּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים שֵׁשׁ־מֵאוֹת
אִישׁ בְּמִלְחָמָה הִבָּקֵר וַיִּוָּשַׁע גַּם־
הוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל:

ד (ה) וַיִּסְפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַאֲהוּד מֶת:
(ז) וַיִּמָּכְרֶם יְהוָה בְּיַד יָכִין מֶלֶךְ־
כְּנָעַן אֲשֶׁר מֶלֶךְ בְּחָצוֹר וְיִשְׂרָאֵל

צבאו

הערר דער געוואלט יבין'ס דעם קעניגס פֿאַן כנען, דער צו חצור רעגירטע; זיין העער־
פֿיהרער

ר ש " י

הירדן. שלא יעברו מואב לנוס ולשוב אל ארצם: (כט) כל שכן. כל גבר אימתן: (לא) במלמד.
הוא דרכן מרדע אגויל"ן בלע"ז:

בחרושת

ב א ו ד

המעברות (יהושע ב' ז'), והדרך הזה סגנו ולא נתנו לעביר ביאיש. (כט) כל שמן, כל ע"ד
השאלה כלומר בריא וחזק, וכן ויהרגו במשמיהם (הכלים ע"מ ל"ה), וי"ת כל אימתן כלומר גבורים
שחפול אימה בלב רוחיהם (מדברי רד"ק אין מלך). (לא) מלמד, לשון רש"י הוא דרכן מרדע
אגויל"ן בלע"ז aigillon (טריכטטחלעל, דיא אייגענע טפילטעלע ון דען קניטטעל דעם אַכטענע
טרייבערס). גם הוא, גם אהוד אשר היה לפניו, כי לא היה חשועתו שלימה כל כך במניאכ
בסמוך בשירת דבורה וגם לא עזר כמו להדריך את ישראל במעגלי ישר אחרי מות אהוד.
ד (א) ואהוד מ"ח, וזכר מות אהוד כי עליו נסה רוח חכמה וזכר גבורה כהיותו שופט ושר לבא
כמו עתניאל בן קנז; והשופט עדיף מגבור מלחמה כי הוא רודם בקרב העם גם בשעת שלום
וידוע לכלל דבריו במשפט, להדריך בני אדם בכל ענין, וכוונת אמת ואמונה לדרך דור; לא כן מדרגת
שגר, עליו לא יקרא שם שופט גם בהעדר ידיעת חנוך העם בלדק ומשפט, כי יעל שפטה
גימיו את ישראל כידוע על פי הכמורה, ורוח החכמה לא נוספה בו, והיה רק נוקר כאל יורה
מלמד הנקר אשר בו הנה את הפלסמים, ולכן לא זכר מוחו, ואין לפנותו במספר השופטים.

(ב) בחרושת

צבאו סיסרא והוא יושב בחרשת
הגוים: (ג) ויצעקו בני ישראל
אל יהוה כי תשע מאות רכב
ברזל לו והוא לחץ את בני
ישראל בחזקה עשרים שנה:
(ד) ודבורה אשה נביאה אשת
לפידות היא שפטת את ישראל
בעת ההיא: (ה) והיא יושבת תחת
תמר דבורה בין הרמה ובין
בית אל בתראפרים ויעלו אליה

בני

פיהרער היעם סיסרא, דער
אין דער פֿעסטען פֿעלקער-
שטאט וואָהנטע. (ג) דיא
קינדער ישראל'ס שריען אויף
צום עוויגען, דען יענער האָט
טענין הונדערט אייזערנע וואָ-
גען, אונד דריקטע דיא קינדער
ישראל'ס מיט שטרענגע דורך
צוואַנציג יאָהרע. (ד) דבורה
אינע פראָפֿעטין, איין ווייב
פֿייעריגער בענייטערונג, וואָר
אום ריעזע צייט ריכטערין אי-
בער ישראל. (ה) ויא האָטטע
איהרען זיטן אונטער יענער
דבורה פאלמע צווישען רמה
אונד בית אל אויף דעם בער-
גע אפרים, אונד דיא קינדער
ישראל'ס

ר ש י

ד (ב) בחרשת הגוים. שם עיר על שם שהיתה חזקה ושלטת: (ג) לחץ את בני ישראל בחזקה. דרש רבי תנחומא בגידופין וכן הוא אומר חזקו עלי דבריכם (מלאכי ג'): (ד) אשת לפידות. שהיתה עושה פתילי למקדש: (ה) תחת תומר. תמרים היו לה ביריחו: בין הרמה ובין בית אל נהר אפרים. לפי חרובו של יונתן יש ללמוד שאין מקרא זה נמשעו. ואין אלו סימני מקום ישיבתה אלא למדנו שאשה עשירה היתה ומן המקומות האלו היתה פרנסת' והיא יושב' בעירה עטרוט שמה: תחת תומר. תמרים היו לה ביריחו וכרמיה ברמה וזמית בנקעת בית אל שהוא מקום שמועפר חמור: נהר אפרים. בטור מלכא. אומ' אני שמוכרין אותם ליוצרי מרס. ויש פוזרין

ב א ו ר

(ב) בחרשת הגוים, לדעת הרלב"ג ענין חרשת מלשון מעשה חרש (שמות כ"ח י"א), ונקראת העיר כן כי כל הגוים מסביב נקבלו ושלחו בונים חרשים אשר השחילו לבנות מצד גדול וחזק מסביב ישראל בחבלית החוקק, וכן מ"י בתקוף כרכי עממא, ובעלת כולם הרימו העיר להיות ראש כל הממלכות למלכי כנען חלק מחור אשר שרף יהושע (שם י"א י"ג), וא"כ והוא יושב שם על יבין, וגם סיסרא הושיבו שם לעמוד על משמרת המצד ואנשי הנלח והרכב. ואם נאמר כי קרית מלך רב נקראת ג"כ מלך כמו שהוכחתי ביהושע (י' כ"ח) סר ההנח לומר, כי זה מלך אשר היה וזמנו כשם המלך הראשון ובפרט בהעדר העד להוכיח שכל מלכי כנען נקראים יבין. (ד) אשת לפידות, רוב המפורשים אמרו שם בעלה היה נקח והוא נקח בן אבינעם ובקח ולפיד קרובים כענין, וזה רחוק, כי דבורה לא דברה עמו כדבר אשר אל בעלה, ואין אחו יודע להטעים הסבה מדוע העלים הכתוב שהיא אשת נקח, ולא הזכיר עוד שם לפידות? לכן מסתבר שהוא מאר להגיד במדרגת הנובאה אשר לא היתה כמראה הנקח, ולדעת הרד"א וכמוהו הרלב"ג אין מעשה חיים וזרעונים מאד עד שהיתה כמו לפיד אש, והנובאה אלי עוד בהוראת המלך הזה כי ה' נחן לה לשון למודים עד שדממה זוהר אמרי פיה כעין לפיד אש וכמו שתרנגמתי. שפטה, בינוני מהקל ככלם אש אקל'ה קש (נח מלך). (ה) תחת חמור דבורה, הרד"א הביא בשם חז"ל התומר נקראת תומר דבורה לפי שנקברה שם דבורה מינקת רבקה, כתוב כאן בין הרמה ובין בית אל וכתוב להלן ותקבר מתחת לביית אל ע"כ. ועל דרך הפשט נקרא התומר על שמה וכמו שזכר הרלב"ג כי מנהגה היתה לשבת במשפט במקום ההוא. והנה המקום אשר ישבו לפניו במשפט היה

ישראל'ס צאנען צו איהר הין
צוגערייכט. (ו) איינסט שיק.
טע ווא אונד בערייער ברקדען
זאָהן אייננעם'ס אויט קדש
נפתלי, דען ווא אלוא אַנ-
שפראך: וואהרליך! זא האט
דער עוויגע דער גאטט
ישראל'ס בעפאָהלען: געהע
הין, אונד ציהע דרך אויף
דעם בערגע חבור צוואממען,
נאָרעם דוא צעהן טויענער
מאן פאָן דען זעהנען נפתלי'ס
אונד זכול'ס מיט דיר גענאָמ-
מען. (ז) איך אָבער ווערדע
דיר ענטגענען פֿיהרען ביים
באָע קישון דען סיסרא דען
העער־פֿיהרער יבין'ס מיט זיין
נער וואָגענבורג אונד זיינער
שטרייטקראַפֿט, אונד איהן
אין דיינע הענדע געבען.
(ח) ברק ענטגענגעטעט איהר
ווען דוא מיט מיר געהעסט,
דאן געהע איך! געהסט דוא

בני ישראל למשפט: (ו) ותשלח
ותקרא לברק בן אבינעם מקדש
נפתלי ותאמר אליו הלא צוהו
יהוה אלהי ישראל לך ומשכת
בתר תבור ולקחת עמך עשרת
אלפים איש מבני נפתלי ומבני
זבלון: (ז) ומשכתי אליה אל-נחל
קישון את-סיסרא שר-צבאיבין
ואת-רכבו ואת-המונו ונתתיהו
בידך: (ח) ויאמר אליה ברק אם-
תלכי עמי והלכתי ואם-לא תלכי
עמי לא אלקך: (ט) ותאמר הלק
אלך עמך ואפס כי לא תהיה
תפארתך על-הדרך אשר-אתה

חולך

אָבער ניכט מיט מיר, דאן געהע איך אויך ניכט. (ט) ווא ערוויערערטע: נון דען זאָגעהע
איך מיט דיר, אָבער ניממערמעהר ווירד דער רוהם דיין זיין, אויף דעם צוגע דעם דוא
פֿאָלגסט

ר ש י

סותרין עפר חור שדה זרע כמו שדה הלון: (ו) הלא לזה. ביד משה כי המרס המרימס כך
שניה במבילתא:

ויעל

ב א ו ר

היה בשער בת רבים מקום מלא מבני אדם עוברים ושנים להראות לעיני כל כי לא בשער ישפטו
ולא בשחיר יורו, ולכן גם דבורה ישנה בפתח עינים תחת תומר. (ו) הלא צוה, כמו הנה לזה
וגם בלשון סומרונית בל הלא במקום הנה, וכן בעברי הלא המה בעבר הירדן (דברים י"א ל')
טעמו הנה המה, והרכנת ה"א השאלה והתימה היא להעדר השלילה כלומר באמת לזה ה' בן-
ומשבת, תמשיך ישראל ותפתח בדברים עד שצביאס בשר תבור כי יריאס היו מחיל סיסרא לפיכך
היו לריבים פתוי ודברים רבים (יד"ק). (ז) ומשכתי, והפ"י יסנן שימשך אליך. ואת רכבו,
את כל הרכב כמו שזגמתי. (ט) אפס כי לא תהיה חסא-חדך, לדעתי מלך אפס כאן היא
מלך הקריאה מעיני אפס בסף ולשון מניעה והפסק הוא, כלומר מלך לחשוב מחשבה זו כי לא
תהיה וגו' כמו שיאמר הלוועז: ואם חב! ובעין זה טעם מלה זו בדרשת רבי ראובן בראשית רבה
פרשה מ' ח"ר ראובן לשון יוני היא אפס אמרה לו מה את סבור יכו' ובכר מפירש צעודך (עין
מערכי לשון ערך אפס מה שהנאתי בשם אדני דודי הרב הגדול המכנס הכולל מו"ה יעקבא

סג"ל

פֶּאֶלְגַּמֵּט; דען אין דיא האנד
איינעס ווייבעס ווירד דער עווי-
גע דען סיסרא ליפערן. דא-
רויף מאַכטע זיך דבורה אויף
אונד גינג מיט ברק נאך קדש.
(י) ברק בעריעף זבולן אונד
נפחלי נאך קדש, אונד אין
זיינעם געפֿאלגע צאָג איין
העער פֿאָן צעהנטווייזער מאָן,
אונד דבורה צאָג מיט איהם.
(יא) חבר דער קיניטע דער
זיך פֿאָן יענעם קין טרעננטע,
דער פֿאָן דען נאכקאממען
חובב'ס דעם שוויגערפֿאטערס
משה'ס וואָר, שלוג זיין צעלט
אויף אין דעם האַינע בייא
צענגנס אונווייט קדש. (יב) אַלס
מאָן דעם סיסרא אַנצייגטע,
דאָס ברק דער זאָהן אבינועם'ס
אויף דען בערג חבר געצאָ-
גען זיין; (יג) דאָ בעפֿעהליג-
טע ער זיינע גאַנצע וואַגענ-
בורג, ניין הונדערט אייזערנע
שטרייטוואַגען, אונד אַללעס
פֿאַלק דאָז ער בייא זיך האַט
טע, פֿאָן דער פֿעסטען פֿעל-

הוֹלֵךְ בִּי בֵּיד אִשָּׁה יִמְכַר יְהוָה
אֶת־סִיסְרָא וְתָקַם דְּבוּרָה וַתִּרְדּוּ
עִם־בָּרַק קְדִישָׁה: (י) וַיִּזְעַק בָּרַק
אֶת־זְבוּלָן וְאֶת־נַפְתָּלִי קְדִישָׁה
וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֶשְׂרֵת אַלְפֵי אִישׁ
וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוּרָה: (יא) וַחֲבֵר הַקִּינִי
נִפְרַד מִקֵּין מִבְּנֵי חֶבְרֹתָן מִשָּׁה
וַיֵּט אֹהֶלוֹ עַד־אֵלּוֹן בְּצַעְנִים
אֲשֶׁר אֶת־קְדֵשׁ: (יב) וַיִּגְדּוּ
לְסִיסְרָא כִּי עָלָה בָרַק בֶּן־אֲבִינֵעַם
הַר־חֲבֹר: (יג) וַיִּזְעַק סִיסְרָא אֶת־
כָּל־רֶכְבּוֹת־שָׁע מֵאוֹת רֶכֶב בְּרוֹז
וְאֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִחֶרְשֶׁת
הַגִּזְיִם אֶל־נַחַל קִישּׁוֹן: (יד) וַתֹּאמֶר
דְּבוּרָה אֶל־בָּרַק קוּם כִּי זֶה הַיּוֹם
אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֶת־סִיסְרָא בְּיָדְךָ

בעצננים קרי
קערשטאדט נאך דעם שטראמע קישון הין. (יד) נון שפראך דבורה צו ברק: אויף!
דען הייטע איזט דער טאג, אן וועלכעס דער עוויגע דען סיסרא אין דיינע הענדע ניכט;
וואָהר

ר ש י

(ו) ויעל ברגליו. עמו: (יא) אילון בלעגנים. מישר אגניא מקום מישור של בלעגנים מריש"ק בלע"ז
וכו"ל אגניא גנים במין גומי' שהמים נקבלים שם אגני דארע' מקרון: (יג) מחרושת הגוים אל נחל
קישון. הוועיקס שילכו אל נחל קישון מחרו' הגוים שהוא יושב שם:

ב א ו ר

סג' לנדא נ"ע, כי אסם בלשון יוני ענין עזיבה ומניעה הוא. (יא) אילון בלעגנים, בן כחיו
וקרי בלעגנים והכל ענין אחד והוא שם מקום נקרא כן על ענין ידוע אללס זה לשון הרד"ק, וגם
יונתן לא תרגם אילון בלעגנים בספר יהושע (י"ט ל"ג); אולם באן תרגם מישר אגניא ופי' רש"י
מקום מישור של בלעגנים מרישק בלע"ז והוא אגניא גנים במין גומות שהמים נקבלים שם
(כמו דהנהו) באגני דארעא מקרון (כנ"ק ס"א ב'), עיין במרפא לשון שם ד"ס באגני
והכלע"ז הוא maraiche או marais (זושפן, חזון ויט טולטן חנגעפילןטער גרעכען).
(יג) ויועק, ההפציל יורם ג"ב הקריאה במקודת שר בלח לאסיפה ע"י קליוני אנשי המלחמה הסרים
לחשמעחו

וואהרליך: דער עוויגע זעלבסט
 ציהעט פֿאַר דיר הער. דאָ
 רויף איילטע ברק פֿאַם בער.
 גע חבור הערונטער אונד
 צעהן טויענד מאַן איהם נאָך.
 (טו) דער עוויגע טריב פֿערוויר.
 רענד דען סיסרא, דיא גאַנץ
 צע וואַנענבורג, אונד דאָ
 גאַנצע העער אין דיא שערפֿע
 דעם שוועררטעם פֿאַר ברק,
 דאָך סיסרא שפראַנג פֿאַם
 וואַנען העראב, אונד פֿלאַה
 צו פֿוסע. (טז) ברק פֿערפֿאַלג.
 טע דיא וואַנענבורג אונד דאָ
 העער, ביז צור פֿעסטען פֿעל.
 קערשטאָרט, אונד דאָ וועמט.
 ליבע העער סיסרא'ס פֿיעל
 דורך דיא שער פֿע דעם
 שוועררטעם, ניכט איין איינציג
 גער ענטקאָם. (יז) אַבער
 סיסרא פֿליכטעטע צו פֿוסע
 אין דאָ צעלט דער יעל, דער
 פֿרויאַדל'ס קיניטען חכר, דען
 עס הערשטע איינטראַכט צוויי
 שען יבין דען קעניג חצור'ס,
 אונד דעם הוועז חכר'ס דעם
 קיניטען. (יח) יעל גינג דעם
 סיסרא ענטגעגען, אונד

הָלֹא יְהוָה יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וַיִּרְדּוּ בָרֶק
 מִהָר תִּבְּזֹר וְעֲשֶׂרֶת אֲלֹפִים אִישׁ
 אַחֲרָיו: (טו) וַיִּהְיֶה יְהוָה אֶת־סִיסְרָא
 וְאֶת־כָּל־הָרֶכֶב וְאֶת־כָּל־
 הַמַּחֲנֶה לְפִי־חֶרֶב לִפְנֵי בָרֶק
 וַיִּרְדּוּ סִיסְרָא מֵעַל הַמָּרְכָבָה וַיִּנָּס
 בְּרַגְלָיו: (טז) וּבָרֶק רִדְף אַחֲרֵי
 הָרֶכֶב וְאַחֲרֵי הַמַּחֲנֶה עַד חֲרַשְׁתִּי
 הַגּוֹיִם וַיִּפֹּל כָּל־מַחֲנֶה סִיסְרָא
 לְפִי־חֶרֶב לֹא גִשָּׁאָר עַד־אַחֵר:
 (יז) וְסִיסְרָא גַם בְּרַגְלָיו אֶל־אֶהֱל
 יַעַר אִשֶּׁת חֶבֶר הַקִּינִי כִּי שְׁלוֹם
 בֵּין יִבִּין מִקֵּד־חֲצוֹר וּבֵין בֵּית חֶבֶר
 הַקִּינִי: (יח) וַתֵּצֵא יַעַל לִקְרֹאת
 סִיסְרָא וַתֹּאמֶר אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנִי
 סוּרָה אֵלַי אֶרְ־תִּירָא וַיִּסַּר
 אֶלֶיהָ הָאֶהֱלָה וַתִּכְסְּהוּ בַשְּׂמִיכָה:

ויאמר

שפראך צו איהם: קעהרע דאך, מיין הערר! קעהרע דאך בייא מיר איין, פֿירכטע ניכטס
 ער קעהרטע צו איהר איין אין דאָ צעלט, אונד זיא בעדעקטע איהן מיט איינעם טעפפֿיך.
 ער

ר ש"י

(יח) בשמיכה. חרגום יונתן בגונבל ופירוש רב האי גונבל גלופקין קוט"ל בלע"ז:

נאל

ב א ו ר

למשמעו למלא אחריו את כל אשר יצוה, וכמו שמרגמתי. (טו) ויהם ה', המהומה היתה
 כאשר בקשו ידים לנוס, נכלו המונים המונים כמוכים בסוורים במרחות גבולי ישראל.
 (יז) וסיסרא גם ברגליו, כאשר ירד מעל המרכבה. אל אהל יעל, ולא אמר אל אהל חכר
 סקני, מזה יש להוכיח כי בכך מת בעלה, ועד אחר בא אחריו ואומר כי שלום בין יבין ובין בית
 חכר, ואלו היה מי היה אומר בין יבין ובין חכר, ולכן לא שאל סיסרא לשלום בעלה; ואז כי
 סיסרא הפיר ברית השלום עם ישראל כאשר פעל השם בסמכויותיו ואת כל מיליו אל נחל קישון,
 מלאה גם יעל מענה ומקום לעשות מה שעשתה. (יח) בשמיכה, ת"י בגונבל ופירוש רב האי
 גונבל

(יט) ער שפראך זאָראָן צו אהר: גיב מיר דאָך איין וועניג וואַסער צו טרינקען, דען איך ליידע דורשט. זיין אַכער עפֿענטע דען מילך. שלויך, גאָב איהם צו טרינקען אונד דעקטע איהן דאָן וויערער צו. (כ) הירויף זאָנטע ער צו איהר: שטעללע דרך דאָך אָן דען איינגאנג דעם צעלטעס, זאָללעטע עטוואַ איינער קאָממען דער דרך פֿראַגט אונד שפּריכט: איזט יעמאָנד היר? זאָ אַנטוואַר: טע: גימאָנד! (כא) נון נאָהם יעל דיא פֿרויא דעם חברים דען שפּיטצפֿאַלק דער היטטע,

(יט) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי נָא מֵעֲטָמִים כִּי צָמָתִי וְהַפְרִיחַ אֶת־נְאוֹד הַחֲרֹב וּתְשַׁקְרוּ וְתִכְסְּרוּ: (כ) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֲמֹד פֶּתַח הָאֵהָר וְהִירָא אֶב־אִישׁ יָבֵא וּשְׂאֵלָךְ וְאָמַר הִישָׁפֹה אִישׁ וְאָמַרְתְּ אֵין: (כא) וּתְקַח יַעַל אֶשֶׁת־חֵבֶר אֶת־יִתְד הָאֵהָר וּתְשִׂם אֶת־הַמִּקְבֵּת בְּיָדָהּ וּתְבוֹא

חסר א'

אליו

ערגריף צוגלייך דען האַממער מיט איהרער האַנד, שלויך געהיימ

ר ש י

(יט) נאך החלב. שהחלב מכניח את הגוף להיות ירוק: (כ) עמד פתח האהל. וזו עומדת בדבר יש פותרים עמוד כמו לעמוד: (כא) יתד האהל. קניילי"א בלע"ז שמוקעין בארץ עם שיפולי האהל

ב א ו ר

גוונא גלופקריין קוט"א (רש"י) cotte (קאטע), עיין מרפא לשון שנה נ"א א' ד"ה גלופקרא. חולם גם מכבר אשר ענל חזקל נמים להשקיט החום פפרשו על פני מלך חום (מלכים ב' מ' ט"ו), ח"י גשם גוונא ואין דרך לעשות בן נכסות ענה בגלופקרא כי גם על פני איש ברוח לא חומר נו גשם, ואם גם היה רכזנו לדעת המפורשים להחיש מוחו, לא יבחר עזר כזה אשר מיד יגלה את אשר זמם לעשות, וגם סיסרא לא הרשה זה ליעל ולא נחנה לכסותו עם בגד עב שחאָטיו לשב עָלָיו; לכן מסתבר שמיכה היא בעין מנעות הנכונות בארצות בני קדם והסברות על ערסות וספסלים שקורין (דיווחן), והיא עשויה לנוי לשנת עליה וגם לסמיכת הגווה למרגוע, נקראת בלשון המשנה כסת והיא מכבר לדעת הרמב"ם בפ"ה פקק' דנכרות משנה ד' באמרו וכסת היא המכבר שיגע אדם עליו, ואינו כר כמו שפי' הרד"ק שם, נ"א מכסה לבר, ולכן לא אמר הרמב"ם על כסת שהיא עברית מלשון למתפרות נסחוט (יחזקאל י"ג י"ח) שענינו כר, גם לא באר שהוא כר כ"ס מכבר להודיע שהיא מכסה לבר, וכן ענין שמיכה וכמו שחרגמחי, ועי' שנה דאגת סיסרא נחשנו אם הוא יבוא אחד מן הרודפים בחזקה האהלה, ואמין שהשמיכה פרושה עלי כרים ונסחוט. (כ) עמוד פתח האהל, לדעת הרד"ק וכן מלך עמוד מקור כמו ויכלת עמוד (שמות י"ח כ"ג), ופירושו ויאמר אליה לעמוד פתח האהל, ורש"י פי' עמוד זרזי עומד בדבר, ובכר העיר הכר המבאר לסג"ה בפסוק לפתח חמאת רובן (בראשית ד' ז') שנ"ל כי במקום בדבר כ"ל בזכר, כי אמירת לשון זכר לנקבה באה להורות על הזריות וההשתדלות העולם (והפלא על המגיהים אשר עד עמה לא השתדלו לחקן טעות זה), והפסך יורה לדעת חז"ל על הרפיון והחלשה, כמו שדרשו בפסוק אם נכה את עושה לי (במדבר י"א ט"ו) חשש כמו של משה בנקיבה. (כא) יתד האהל, לועז רש"י קבילי"א cheville (פֿאָק, טפֿיטן. פֿאָק) שמוקעין בארץ עם שלי יריעות האהל. המקבץ, לועז מרט"נ marteau (החמער) ועיין הכלל שהוריתי במרפא לשון שנת ס"ב ד"ה כלל בדבר מלות נועזות שסוף י"ל בלאט

אֱלֹיו בְּלֹאט וְהִתְקַע אֶת־הִיָּתָד
בְּרִקְתּוֹ וְהִתְצַנַּח בְּאַרְצוֹ וְהוּא־יִרְדֵּם
וַיַּעַף וַיָּמָת: (כג) וְהִנֵּה בֶרֶק רָדָף
אֶת־סִיסְרָא וְהִצִּיא יָעֵל לְקִרְאָתוֹ
וְהִתְאֲמַר לוֹ לָךְ וְאַרְאֶךָ אֶת־הָאִישׁ
אֲשֶׁר־אַתָּה מִבְּקֵשׁ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ
וְהִנֵּה סִיסְרָא נָפֵל מֵת וְהִיתָד
בְּרִקְתּוֹ: (כג) וַיִּכְנַע אֱלֹהִים בְּיוֹם
הַהוּא אֶת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנַעַן לִפְנֵי
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל: (כד) וַתִּלְךְ יָד בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל הַלּוֹךְ וְקָשָׁה עַל יָבִין
מֶלֶךְ־כְּנַעַן עַד אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ אֶת
יָבִין מֶלֶךְ־כְּנַעַן:

וחשר

געהיימניספאלל אויף איהן
צו, אונד טריב רען שפיטצ-
פפלאק אין ווינע שלעפע ראם
ער אין דיא ערדע פוהר,
דא ער בעטייבט אונד ער-
מאטמעט וואר — ווא פערשיד
ער שנעלל. (כג) אונד ויעהע
דא! ברק דער דען סיסרא
פערפאלגטע — יעל גינג
איהם ענטגעגען אונד וואנטע
איהם: קאם! איך ווילל דיר
דען מאן ציגען, דען רוא
וועסט. ער טראט צו איהר
הינין, וועהע! סיסרא לאג
טאד דא, דער פפלאק נאך
אין ווינער שלעפע. (כג) ווא
אונטערן ארף גאטט אן יענעם
טאגע דען יבין כנען'ס קעניג
פאר דען קינדערן ישראל'ס.
(כד) דיא מאכט דער קינדער
ישראל'ס דעהנטע ויך אימ-
מער מעהר אונד דריקענדער

אויס, איבער יבין דען קעניג כנען'ס ביו ויא דיעוען קעניג יבין גענצליך פערטילגט
האטטען.

דא

ר ש י

האטל לפוטטו: האקנת. ארופתא מרט"ל בלע"ו: בלאט. ברו חרש: ותנחם בלרן. ונעמל
בארעא: (ככ) ברחקו. בלירעיה ניל"ה טיאפ"ה בלע"ו ותמנה ברחקו ובארן:
בפרוע

ב א ו ר

בלאט, בסתר כי ענין לאט הסתור והבסוי ואינו כמו הסולכים לאט שענינו נחמת כח"י שם
בניח כמו ויהלך אט (א"ח ב"א ב"ו) כי הלא"ד נוספה; ואם גם לרש"י דעת אחרת במלה זו,
עיין פירושו בראשית ל"ג י"ד, חילס באן פירש בלאט ברו חרש, וכיון על יונתן שתרגם בלאט
ברו, פלואר בסתר כמו שתרגם חרש ביהושע (ב' ח'); והיתה כוונתה אם יקרא משנתו פחאוס לא
יכיר את אחר זממה לעשות ויחשוב על פי הכרת פניה כי יש את נפשה לגלות אלוהי דבר סתר,
ולכן תרגמתי געהיימניספאלל. ברחקו, ח"י בלדעים, ולבוצרש"י ניל"ה עימפ"ה, והו"ל איט'
nella tempia (חין דוח טועע), עיין מרפא לאן שנת פ' ב' ד"ה כל כל כיד עא. והצנח,
ח"י ונעמל ברחקו, היתד עברה רחמו ותמקעה ברחק (רד"ק). והוא גרדס ויעף וימח, אם
יטאו הפועלים רכופים זה אחר זה יורו על מהירות תכלית הפעל הסחרון, כמו ונקומה
ונלכח ונחיס (בראשית מ"ג ח') ענינו לשען נחיס חיש מהר. וכן לשען יראו וידעו ויטאילו (ישעיה
מ"א ב') פלואר אז יטאילו חיש מהר, וכן כון אחר שהיה נרדס ויעף, שם מיד ברחק עין ולא
הקינו נעילת היתד במקנת, כי לא הרגיש מקומה בהנחמה.

העלאת

ה (ה) דאמאָהלס זאגט דבורה
אונד ברוך דער זאָהן
אבינעם'ס וויא פֿאַלגט:
(ב) צערריטמונג וואָר אין
ישראל; אינד קיהן ערהעכט
זיך פֿרייאַמוטה וויערער, זאָ
דאָנקט דעם העררן דאָפֿיר!
(ג) פֿערנעהמעט, קעניגע!
פֿירשטען מערקעט אויף! איך
ווילל דעם עוויגען, איהם
ווילל איך זינגען, דעם רעט־
טער ישראל'ס איין דאָנקליעד
זינגען. (ד) אַלס דוא פֿאַן
שעיר אויסנינגסט, הערר!
איינהער צאָגסט פֿאַם געפֿיל־

ה (ב) וַתֵּשֶׁר דְּבוּרָה וּבָרַק בֶּן-
אֲבִינָעַם בַּיּוֹם הַהוּא לְאִמֶּר:
(ג) בְּפָרַע פָּרְעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל
בְּהַתְנַדְּבַעַם בְּרַכּוּיָהוּהָ: (ג) שָׁמְעוּ
מַלְכִּים הָאֻזִּינוּ רֹזִים אֲנִכִּי לַיהוָה
אֲנִכִּי אֲשִׁירָה אֹמֵר לַיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל: (ד) יְהוָה בָּצָא אֶתְּךָ מִשְׁעִיר
בָּצָעֶדֶךָ מִשְׁנֶה אֲדוֹם אֶרֶץ
רַעְשָׁה גַם-שָׁמַיִם נִמְּפוֹגִם-

עב'ים

דע אדום'ס, ערבעכטע דיא עירע, דיא היממעל טריזטען, געוועסענער טריזטען
דיא

ר. ע. י.

ה' (ב) צפוע פרעות בישראל בהתנדב עם. כשאז פרעות על ישראל שפרטו בהם ענו"ס על עזם את ה' והתנדב העם לשון בתשובה מעתה ברכו את ה' על התשובה שעשה: (ג) אחי: אחי. כפול. שמעתי מדרש אגדה לא קצת הקנ"ה סדר חבור ובדמל שזאו למחן חווה לחת עליהם את התורה וחזרו בבשת הפנים אשר להם הקדוש ברוך הוא סוף שאני פורע לכם כפלים נאמר בסיוי אחי ה' אלהיך בתבוי ואמר אחי נאמר נאמר בסיוי אחי ה' אלהיך בכרסה ואמר כפול ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים בימי אליהו: (ד) ה' בלאתך משעיר. זה מתן חטאה במה שזאמר וזה משעיר למו (דברים ל"ג). ומה עניינה לבאן כך אמרה דבורה קשה היא התורה לפרוש ממנה וטובה היא לידבק בה שהרי נמור' ובגבורה נית' ולכן נמסרו ישראל ביד האויבים על פרישתם הימנה וכשהתנדבו לעסוק בה גושעו. כל זה יש ללמוד מתרגומי שו"ת: נעשו. ביטלו

באור

העתקה הצירה הזאת מסורה היה לנו מראש על המתרגמים הרב החכם הכולל הרמב"ן
 יע"ש ומי יחיל לשנות נחות לשון למודים? ומי יעשיל לכוון מיתרי הכנור אשר כבר
 כוננו ידי מנצח בניגונות? לכן גם אנכי הלכתי בעקבות המתרגמים העברים אשר
 לפני, ואמרתי העתקה הצירה תהיה לעד כי מעשה ידי חזן היה.

(א) ויחשך רבורה וברק, ע"ד אז יציר מזה ובני ישראל, היא עשמה ומדרה זה השיר ויבך
 נעטל עמה לאור אותו נזמר (מדברי הר"י). (ב) בפרוע פרעוה, מחורנס כפי רש"י
 שהיה מענין הריסה וסתירה וטעמו בפרוך פרכות בישראל ע"י אויביהם, וכן העי'ן תמורת הנד"י
 כמו לוק ועוק ס' הוג בשתי הלצונות תלומות עברית וארמית כידוע. וי"מ נקום נקזות,
 תרגום נקיס נקמח (ויקרא י"ט י"ח) איתפרע פורענות, שנקם השם נקמותיו על ידי ישראל.
 בתחברב עם, ועתה מתגדנים ומתנבזים למרוק מעל זואריהם עול מלך כנען. וטעם נ"ח
 בהתחברב כמו בלחם ממלכים (יהושע ה' ה'), עינוו הילודים אחר בלחם ממלכים, וכן כחן אחר
 התגדבות זו ברכו ה' אז טעם ברכו ה' על הרעה ועל הטובה, על הפיזיכה ועל התשועה. (ג) אוכי
 לה' אנכי אשירה, אמרה לי יאתה לזיר שיר מולד כאשר נבאה מראש כי לא תהיה תפארתך על
 הדקדקו' כי ביד אשה ימנר ה' את סיסרא. (ד) ה' בצאתך משעיר, רוב המפוישים פירשו ענין
 זה על מתן תורה שזרדו ההרים ונעטפו מים, וכן טעם זה סיני כמו שנאמר ויחרד כל ההר מאד
 ובמאוו שרדו הר שציר וסר פאך; והראב"ע פ"י כי הוא רמז למלחמות שנלחם הקב"ה בעבור
 ישראל

דיא וואָלקען הערעב: (ה) דיא
בערגע פֿלאַסען פֿאַר דעם עווי-
גען דאָהין, יענער סיני פֿאַר
דעם עוויגען, דעם גאָטטע
ישראל'ס. (ו) אין שמער'ס,
זאָהן דעם ענת טאָגען, אין
דען טרויערפֿאללען טאָגען
יעל'ס, פֿערעדטען געבאָהנ-
טע שטראַסען, אונד וואַנדע-
רער זוכטען קרוממע פֿפֿאַדע.
(ז) פֿערעדט לאַגען ישראל'ס
געפֿילרע, ביז איך דבורה
אויפֿשטאַנד, — איך אויפֿ-
שטאַנד, מוטטער אין ישראל.
(ח) נייע געטטער האַבען זיא
געוועהלט; דאָ וואַר אין טהאָ-
דען קריגסוואַפֿה. מאַן זאָה
ניכט שילד נישט לאַגע, בייא
פֿיערציג טויזענדען אין ישראל.

איך

עבים גמפו מים: (ה) הרים נזלו
מפני יהוה זה סיני מפני יהוה
ארהי ישראל: (ו) בימי שמגר
בן-ענת בימי יעל חדרו ארחות
והרכי נתיבות ילכו ארחות
עקלקלות: (ז) חדרו פרזון
בישראל חדרו עד שקמתי
דבורה שקמתי אם בישראל:
(ח) יבחר אלהים חדשים או
לחם שערים מגן אם-יראה
ורמח בארבעים אלף בישראל:

לבי

ר ש י

הזילו טל חמיה: (ה) הרים נזלו. כמים נזולים נמוגו: זה סיני. כבר מפורש מה נראה בו
עשן כולו וקול ולפידים ואש מפני ה' והרי זה מקרא קצר זה סיני מה אירע בו מפני אשר ירד
עליו ה': (ו) בימי שמגר בן ענת בימי יעל. סלמד שאף יעל שפטה את ישראל בימיה: חדרו
ארחות. היו יראים ישאל ללכת לדרכם מפני האויבים והיו הולכים דרך עקלתון בהסתא:
(ז) חדרו פרזון. ערי הפרזי שאין להם חומה חדרו מהיות יושבים בהם מפני האויבים ונאספו
אל ערי המבצר: עד שקמתי. כמו שקמתי וכן אלתה מדבר עמי: (ח) יבחר אלהים חדשים או
לחם שערים. כשנחר לו ישראל אלהים חדשים או הווקיו למלחמה בשעריהם ראו עתה בהתנדב עם
אם יראה בישראל מגן ורומח שריד להלחם בארבעים אלף ראשי גייסות שהניח השונא עליהם
ובולם הממס המקום במלחמת הכוכבים ונחל קישון גרפס: שערים. כמו כי ימלא בקרנך נאמד
שעריך

ב א ו ר

ישראל, וכן דרך רוב הנביאים להסתיל משלי שירתם בכל הוד המורא הגדול אשר עשה
ה' לישראל, כמו וזרח משעיר למוגו' בצרכת משה; אלהים בלחך לפני עמך בלעך בישמון
וגו' במזמור לדוד; אלוה מתימן יבא וקדש מהר פארן בתפלה לחנניק, כי זה התחלת ישראל
להיות לו לעם ולגוי קדוש (מדברי רד"ק ורלב"ג). (ו) בימי שמגר, כבר הודעתי למעלה (ד')
(ח') כי לא היה לאל ידו להיות שרצא ושופט בעמיאל בן קנז ולא באהוד בן גרא, וגם יעל אשר
שפטה את ישראל בעת ההיא לא היתה במדרגת דבורה וגם היא לא השיגה יותר מינין מלך
כנען כ"א שלום ביתה, ועי' נפלו ישראל ממעלתם מטה מטה, ותכבד עליהם יד האויבים סביב
סביב עד אשר חדרו ארחות מבתי יכולה ללכת בהם מעמד אויב. והולכי נתיבות, שהיו מוכיחים
ללכת ולבוא אל מקום אחר, חתרו וחקרו למנוא ארחות עקמיות שלא יפלו ביד זר. (ז) פרזון,
חצר למישר שאינו מוקף בהרים מלשון ערי הפרזי שאין להם לא מבצר ולא חומה. עד שקמתי
דבורה, אשר בידה מנר ה' את האויב ולא יאתה תפארת הדרך, להלכה בשערים בשם אש בישראל.
(ח) יבחר אלהים חדשים, בעת שנחר ישראל אלהים אחרים או היתה להם המלחמה בשערים,
כי לא יכלו ללכת לחן מפני פחד אויב והיו ריב ומלח ביונותם. בגן אם יראה, לא היו יכולין
להראות

(ט) לְבִי לַחֲזֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל
הַמְתַּנְדְּבִים בָּעַם בָּרְכוּ יְהוָה:
(י) רָכְבֵי אֲחֻזּוֹת צְהָרֹת יִשְׂבִיעַ-
מִדִּין וְהָלְכִי עַל-דֶּרֶךְ שִׁיחוֹ:
(יא) מִקּוֹל מַחְצִיצִים בֵּין מִשְׁאָבִים

ש

אויף בעפרייעטען שטראסען! שטיממעט איין צום וועגעגעזאנג (יא)! שטיממעט איין צום פרייעגעזאנג דער הירמען, דיא צווישען טרענקען זיכער דיא העערדען פערטהיילען, דאָרט

ר ש י

שעריך עיירות: (ט) לני. אני דבורה לחוקקי ישראל לאהוב את חכמי ישראל שהתנדבו בעם לממר ברבו את ה' וזכו אליו: (י) רכבי אחוזות לחרות. הסוחרים והשירים שירכבו מעתה על אחוזות לבנות החשובות מבלי יראה ודאגת חייב וקוהן שיושנין על מדין לשון דינים שהיו יראים לעשות משפט בפרהסיא וכן חרנס יונתן דהוו מתחברין למיתב על דינא ואותן שהולכין רגלי על דרך שימו וספרו את החשועה הזאת אשר מקיל המחללים אחכם אורנים ליסטים ומוכסין הושנין גדודים נמערבות לארוב צעברי המים שם יתנו עתה רוכבי האחוזות והולכי על דרך את נדקות ה' ומכ הן הלקות נדקות פרוזו בישראל שהשקיע את ישראל לשון פרוזן ולעזת מפוזרים ביחודי שלא באסיפת עם חז ירדו לשעירים חזרו לערי מושבותם שברחו מהם ליאסף אל ערי המכר: (יא) מחללים. פתר מנחם עורכי מלחמה וסודרי קרב ומכרו מלך חין לארצה ויכל חנן כולו לשון גדודים. ד"ח מקול מחללים בין משאבים כשהייתם הולכים בין משאבים לארוב מים כייתם

ב א ו ר

להראות מגן וזומח להלחם באויביהם, ואע"פ שהיו ישראל רבים ארבעים אלף ויותר, והוא סך חשבון ואע"פ כן היו נסים מפני אויביהם וסגרים בעריהם, ואויביהם רודפים אותם עד השערים (רד"ק), ובקרבם שלמו מדנים כמו שפירשמי. (ט) לבי לחוקקי ישראל, ככל השננים היו זולין ונפחלי ראשונה אשר שמעו לקיל נקל לעלות אל הר חבור, ובחזק לבנם התנדבו את נפשם להלחם צרכם ובחיל נכד אשר לסיסרת וכוה התאמרו והתאשזו רוח אחיהם כאשר חרפו נפשם למות והרימו גם ללכת אחריהם, והנה חנשי חיל כאלה חוקקים זכרונם בסלע לדור דור ומעשיהם לא יאשפו ונקרחים חוקקים, ובמו שחרגם הרב, וענין הכתוב הגיון לבי לחנשי חיל בישראל. (י) צהורות, לבנות, כמו וכמר נחר (יחזקאל כ"ז י"ח) כלומר הסוחרים רוכבי אחוזות חשובות ועובות שלא היו יכולין ללכת מפני הקוים. עתה שימו וחמרו לאלהים ית' (רד"ק). על מדין, דעת המסורה מדין שם דרך היה כמו שנספר חד לשון קרתא מדין וסכנה (יהושע ט"ו ס"א), חד לשון אר חא יושני על מדין וחד לשון דין להטות מדין דלים (ישעי' י' ב'), וכן דעת הרלב"ג, ולדעתו גם שימו שם דרך וענין הכתוב, כי הסוחרים הנכבדים היו יושנים על דרך מדין ומתעבדים שם ולא יוכלו להשלים דרכם הישר מכני פחד חייב, והטו דרכם ללכת על דרך חסד והוא דרך שימו שהיה אורח עקלתון. והרד"ק פי' שהוא שם הנוצר ביהושע, אולם דעת הרב המהרש"ם נוטה יותר לפשט המקרא כי ה"ס נוספה, וכן פי' הרד"ח שהיא כמו מדין דלים, ונעמו יושני על כסא דין, שימו בפלגות אל אשר עשה במלחמה זו. (יא) מקול מחצצים, הרד"ח באר מ"ס מקול היא מ"ס התמורה, וענינו תמורת הקול שהיו נותנים המצבים, והם המורים בחלים, בין המשאבים, לאנשים שהיו הולכים לשאוב מים, חלף זה יתנו עתה שם נדקות ה' ומשנמות לשמו, ונענין פירש הרד"ק. ומנחם בן סרוק פתר מחצצים עורכי מלחמה וסודרי קרב ומכרו עם מלך חין לארצה ויכל חנן ככל

שֵׁם יִתְנוּ צִדְקוֹת יְהוָה צִדְקַת
פְּרוּזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אֲזִירָדוֹ לְשָׁעָרִים
עַם־יְהוָה: (יב) עוֹרֵי עוֹרֵי דְבוּרָה
עוֹרֵי עוֹרֵי דְבָרֵי־שִׁיר קוֹם בָּרֶק
וּשְׁבָה שְׁכִינָה בְּרָאֲבִינָעַם: (יג) אֲז
יֵרֵד שָׂרִיד לְאֲדִירִים עַם יְהוָה
יֵרֵד־לִי בַגְבוּרִים: (יד) מִנֵּי אֶפְרַיִם

שרשם

דָּאָרְט פֿרִיזען דא דעס עוויגען
וואָהלטהון, זיין וואָהלטהין
אין דען געפֿילדען ישראליס,
דאָ פֿאָן דען העהען, דעס עווי-
גען פֿאָלק, העראַב אָן דיא
טהאַרע זיך וואָנטע. (נ) וואָהל
אויף, דבורה! וואָהל אויף!
ערוועקע דען גייסט צום
קריגסגעוואָנג! ציף היין, ברק!
פֿיהרע זיא פֿאָרט דיא כי טע
דעס קריגס. זאָהן אַבֿינעוּעס!
(יג) שוואַכער רעסט צער-
טריטט מעכטיגעס פֿאָלק, איין

הייפֿליין גאָטטגעווייהטער טריט העלדען ניעדער. (יד) עמלק'ס בעוועגער קאָם
פֿאָן

ר ש י

הייתם יראים מקול אננים חלוקי הנחל קיול"ש בלע"ז שהעובר עליהם נשמע קולם והייתם
יראים שלא ירגישו בכם אויביכם מעכשיו חין לחוש על זאת ומש"ה מזה עליכם ליתן הודיה.
לשמו: מחללים. לשון אבני חלוקי הנחל כמו ויגרם בחלץ (איה"ג'): (יב) עורי עורי דבורה
לשון שנה בפשוטו התגברתי בשירחך. ורבותינו אמרו מפני שנתהללה ואמרה עד שקשתי דבורה
נסתלקה הימנה רוח הקודש: (יג) אז ירד שריד לאדירים. ירדה לי את גבורי הענו"ס: (יד) מני אפרים.
ישראל רדו באדירי הענו"ס: ה' ירד לי בגבורים. ירדה לי את גבורי הענו"ס: (יד) מני אפרים.
מן אפרים ילא את שורש יהושע בן נון לרדות בעמלק ליחלש אותו לפי חרב ומחובר מקרא זה
לעליון

באור

כלו (משלי ל"ב) לשון גדודים, ורש"י הביא עוד טעם מחללים שהם אננים חלוקי הנחל קלי"ש
(כל"ל) בלע"ז caillous (קויעל טטייע) והעובר עליהם ההולכי לאשוב מים נשמע קולם והיו יראים
שלא ירגישו האויבים ועתה חין לחוש על זאת, והיה מחללים מלאון ויגרם בחלץ (איה"ג' ט"ו),
ולדעת הרב המהרשם הוא מלאון ומספר מדשיו חללו (איוב כ"א כ"א) שחרגם הכשדי אחפלגו, והם
הרועים השחלקים העדרים בין שקותם האים, ושלט שיחוש אלפניו עומדה במקום שנים, ומ"ס
מקול כמו מ"ס ומשירי אהודנו (תהלים כ"ח ז') עעמו ובשרי, וענין הכתוב שיחוש בקול מחללים
אשר הם יתנו וגו' והוא קול שמה וגיל כי לא יראו עתה מפני האודדים אשר באו לפנים לשלול
שלל ולכנונו. יתנו, יענווידברו הכדקות שגשה לישראל, מרגם ושונמם (דברים ו' ז') ומחנינון
(ד"ק וכן מלך), ומזה הענין פירשו חז"ל (יב"ב ח' א') גם כי יתנו כגוים עמה אקבלם (הושע
ח' י') אמר עולא פסוק זה בלאון ארמי נאמר, ופי' רש"י יתנו מרגום של ישנו כמו ושונמם
וחנינון ע"ש. אז ירדו לשערים, עתה לא יפחדו עוד מאויביהם וילכו בטח משער לשער, מעיר לעיר.
(יב) עורי עורי דבורה, התחזקי והתגברתי בשירחך. (יג) ירד, פיעל משרש רדה ובתשלומו
יֵרֵד ענין מסעלה, ולמ"ד לאדירים במקום צי"ת כמו וישנו אחו לארץ (איוב ב' יג), ופירושו
הקב"ה השליט ישראל שהוא שריד, באדירים נעם מלך ינין (מדברי הרד"ק). ולדעת הרב הלמ"ד
נוספת כלמ"ד מדוע אדום ללבושך (ישעיה ס"ג ג') וטעם אדירים עם כמו אדירי עם במציכות
ובמהו טורים אכן (שמות כ"ח י"ז) במקום טורי אכן, אמרים אחת (משלי כ"ב כ"א) במקום אשרי
אמת, ובא אדירים צי"ר ובמ"ס יען מלת עם עולה ויורד כלומר עם ה' הוא השריד הנזכר,
וזכו כפל ענין במלות שונות. ירד לי, טעם לי עלי, כי אני קראתי לנרק, אני עוררתי עשרת
אלפים חים על חיל סיסמא, והרב לא מרגמו כי לדעתו הוא רק ליופי הלשון כמו אלכנה לי.
(יד) מני אפרים, מ"י מדנית אפרים קם יהושע בר נון בקדמיחא אגית קרבא בדנית עמלק,
נאשר

יְרֵשׁ בְּעַמְלֶק אַחֲרָיָה בְּנִימִין
בְּעַמְמִיָּה מִנִּי מְכִיר יִרְדּוֹ מְחַקְקִים
וּמִזְבוֹלֵן מִשְׁכִּים בְּשֶׁבֶט סֶפֶר:
(טו) וְיִשְׂרִי בִישָׁשְׁכָר עַם־דְּבֹרָה
וְיִשָּׁשְׁכָר בֶּן בָּרֶק בְּעַמֶּק שֵׁלַח

פֶּאֶן אִפְרַיִם; דִּיר פֶּאֶלְגַּטַּע
בְּנִימִין אוּיָה הַעֲרַעֲסִינְעוּ;
גַּעֲזַטְעֶרֶפֶאֶהֶרְנַע וּוִיזוֹן קֶאֶ־
מַעַן פֶּאֶן מְכִיר; אֹנֶד פֶּאֶן זֹכֹלֵן
שְׂרִיבֶעֲקִינֶט פֶּעֶרֶשְׁטַעֲנִי־
גַע; (טו) אַבַּעַר מִיט דְּבֹרָה
צִאָנְעוּ פִּירֶשְׁטַעַן יִשְׁשַׁכְר'ס;
בֶּרֶק'ס פֶּעֶסְטַע אֹנֶד שְׂטִיטַע,
וּוֹאָר יִשְׁשַׁכְר. — וּוִיָּא שְׂטִירַע־
טַעַן דִּיא פִּיסַע אִינוּ שְׁלֹאֲכֶט.

טהאל

ר ש י

לעליון לפרש ה' ירד לי בגבורים את יהושע הקים לרד בעמלק: אחרי: יקים משנט בנימין
שאל בן קיס שיגרמנו ויעמם אוחו כנחלים עוממות. ויש לפחור בעממך: בחיל של מאחים אלף
רגלי שאל עליהם: מני מכיר ירדו מחוקקים. שרים גדולים שכנשו את האמורי אשר כנשו
שמים עיר כל מכל ארגוב שכנש איר: (טו) ושרי ביששכר. שרים שניששכר הם סנהדרות עומקין
בחורה יודעי ביה לעמים הם תמיד עם דבורה ללמד בישראל מק ומשפט: ושרי ביששכר. יו"ד
ז עפילה היא ואינה משמשת כלום והרי היא ביו"ד בהמות שדי. וקרע לו חלוניו: ויששכר כן
ברק. ושאר העם של יששכר כנגם מהם עם ברק לכל אשר יזוה: בעמק שלח ברגליו. שלחם
בכל

ב א ו ר

באשר העיד הכתוב ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב (שמות י"ז י"ג). אחרי: בנימין,
ביום נבואה אמרה אחרי: יהושע יבא שאל משנט בנימין. בעממך, ענינו עם רב וסברו ותחן
להם ממלכות ועממים (נחמיה ט' כ"ב), והכנוי ג"כ כנגד יהושע כי הוא הניא את העם לארץ וממנו
לקח שאל חיל כד לבוא על עמלק. מני מכיר, משנט מנשה. ירדו מחוקקים, כנר אמרתי כי
המחוקקים הם אנשי שם העומדים ברום עולם אם נמעת הגבורה והממשלה ואם נמעת החכמה
והמדע כי הם חוקקים שמותם בזכרון דור דור, והנה בני מכיר היו גבורי חיל כמו שהעיד
הכתוב על גלעד בנו כי הוא היה איש מלחמה (יהושע י"ז א'), והם הורישו את האמורי ועמקו
גם גברו חיל עד מאד כאשר ספר הכתוב משלשים בנים שהיו ליאיר הגלעדי אשר שפט את ישראל
עשרים ושנים שנה. ויען כי הסוחרים עובדי ארץ ויורדי הים באניות יוליכו את הקול ומספרים
בכוד אנשי חיל עד כי תהלהם נשמעת בכל הארץ, לכן אמרו על זכרון אשר ממנו ילאו סוחרים
ובכדי ארץ כנרבת יעקב זכרון לחוק ימים ישן, הם משיבים בשבט ספר, מלשון ומשבת בהר
תבור, שהם מושבים עד קצה הארץ בשנט סופר לחוקק זכרונם בכל מקום לעד. והרב תרגם
שודיעים מעשה הכתב והמכתב. (טו) ושרי ביששכר, כמו ושרים וכן וקרע לו חלוניו (ירמיה כ"ב
י"ד) במקום חלונות והדומים להם, ואחר שזכרה מעלת ג' שנטים והם אפרים, בנימין, מנשה,
את אשר כנר עשו אפרים ומנשה בעבר ואשר יעשה בנימין בעתיד, כי זכרון לא נזכר כ"א בעבור
המחוקקים אחרי הודיעו בעמים עלילותם כמו שפירשתי, ויזכר עוד בשירה לשם ולמהלה עם
נפתלי על כל אשר עשה במלחמה זו, עתה פתחה פיה לפאר שרי יששכר. ולדעתי כאשר שמעו שרי
יששכר כי דבורה כנודה ובעלמה חקוס ותעלה לקראת חיל סיסרא, אורם המה עלו עמה, והה
ענין המאמר ויששכר בן ברק, יששכר לא רלו להלחם בחיל סיסרא בלעדי דבורה וכן ברק
אמר אם לא חלני עמי לא אלה, ובאשר ראו בני יששכר כי באה דבורה בעמק לעלות עם ברק
הר תבור שלחו גם הם גבוריהם להתחבר ברגלי ברק. ולרב המחרגם טעם אשר בו, כי לדעתו
מלח כן מלשון הכיור ואת בנו וענינו משען ברק. שלח ברגליו, לא בקש רכב וקום למסלח במלחמה
כ"א כלהבת המזוקק אשר צורה בו שולח ברגליו כמחרגם. בפלגות ראובר, מה שפלגו ונפוד
ראובן ולא בא למלחמה. גדולים חקקי לב, ת"י סניאין וכלי לבא, מאד עמקו תחבולותיו הנסמרות,
לכי יהנה ערמה והוא שוכן בטח בין המשפטים, ולא בא לעזרת אחיו אשר המה בעבר הידון
נאחזים

טהאל! טיעגריבעלנדע בע-
דענקליכקייט הילט ראובן אב,
אונז בייאצושטעהען. (זו) וואס
לויערסט דא צווישען הירדען,
הארבענד אויף דער העערדע
בלעקען? — צוידערנרע בע-
דענקליכקייט, צאג ראובן אב
אונז בייאצושטעהען. (יז) גלעד
וויילט אן דעם ירדן'ס אופער;
אונד דן, וואס פליכטעט דער
אויף שיפפען; אשר ויטצט

ברגלי בפלגות ראובן גדלים
חקקיי לב: (טו) למה ישבת בין
המשפטים רשמע שרקות
עדרים פלגות ראובן גדלים
חקרי לב: (יז) גלעד בעבר הירדן
שכן ודן למה יגור אגיות אשר

ישב

ר ש י

אן

בכל שליחותו ולאסף את העם ולכל לרכי המלחמה: בפלגות ראובן. אבל בחילוקי לבו של ראובן
דנו חקקי לב בכלי ליבא ערמומית ומה הוא ערמומיתו יש לו בין משפטי המלחמה לשמוע מי
נוכח ויהיה עמו: (טו) שרקות עדרים. לשמוע קול עדרי המלחמה למי קול ענות גבורה ולמי
קול ענות מלוסה: (יז) בעבר הירדן שכן. ולא בא אל המלחמה וכן דן הכנים ממנו בספיות
לעמוד

ב א ו ר

ואחים בחבלי האויב. ודעתי נוטה לבאר בפלגות, כמו אל ירא בפלגות (איוב כ' י"ז) והן
גדותי נהרות מקום שחולקים שם פלגי מים, וטעם גדולים, ענין חשיבות כלומר אנשי חיל,
וחקקי לב או חקרי לב תאר לגבורי חיל אשר לבנם אמיץ וחזק ומוסדי משפטיהם איתנים כל
ימוטו לעולם, בי חקר וחזק הם כנויים ליסוד, וכל זה אמרה דרך התול וחזק, והכתוב
הזה בא עוד הפעם לתפארת המליכה ולהתנשא זה המאמר, ויהיה חרגום הכתובים:

מן דען געטטארען ראובן'ס

זינד העלרען פֿעסטען זינגעס!

ווערזן רוהעסט דא בעהאגליך צווישען הירדען? —

דער העערדע בלעקען חלזהערען? —

מן דען געטטארען ראובן'ס דין

דערט זינד העלרען פֿעסטען זינגעס!

(טו) בין המשפטים, כבר באר הרב המבאר לסנ"ה (בראשית מ"ט ו"ד) כי מלת משפטים לדעת
הרב המתרגם כוונתו למערכות העדרים בנוסח אלל השוקת על מי מנוחות, והשכיבה בין המשפטים
או המשפטים כוונתו למנוחה והשקט בלי לבת אנה ואנה לרעות בשדה מרעה כמו כאן, וכן אם
תשכנו בין שפטים (ההלים ס"ט י"ד) השעור אם תנוחו ממלחמה ותשנו אלל העדרים להשקותם
ולנהלם. ועיקר ענין שם משפטים או שפטים הם גדרות לאן עשויה במסגרת מעמודים וכותלים
נמוכים, וכן שפטים הנזכרים ביוזקאל (מ' מ"ג) אשר היו סניב לשלוחות. שריקות עדרים, הנעת
הלשון בשנים להשמיע קול בקול חליל נקראת שריקה, ומזה הענין נקרא מין בלי זמר בלשון ארמית
משריקותא (דניאל ג' ה'); ולרוב ענין פעל שרק לעג ושחוק כמו שרקו ויחרקו שן (איכה כ' ט"ו),
ובאן ענינו קול הללן, ולדעתי בא זה הלשון גם פה ע"ה התול, באמרה גם קול עדריים בקול
הלעג בעבור עלותו ומורן לבנו. (יז) גלעד בעבר הירדן שכן, לדעתי אמרה זה להחליל
חלי שנט מנסה אשר לו הגלעד והבשן על אשר לא באו לעזרה, כי הנה לבניגד ולבני ראובן היה
מקרה רב במנואר (במדבר ל"ב א'), אולם גלעד ואחיו התנחלו שם לא לזיך המקנה כי אם להיות
במבצר בעבור גבורתם לחכות את אחיהם מהעבר מזה, ולבלתי לתת איש לעבור את הירדן מהעבר
מזה, וא"כ לא היה לאל ידם לעזוב משמרתם ובפרט גלעד שהיה ראש הגבורים. ודן למה יגור
אגיות, וי"ו ודן וי"ו מבדלת הוא, אבל דן לא די שלל בא לעזר, למה היום את נכסיו וברם
באגיות לעבר הירדן? וכן ת"י, וטעם יגור לשון גרות. אשר ישב לחוף ימים, גם אשר יש להלדיק
אשר

תרגום אישכנוי

שופטים ה

אן דעם מערערס קיסטע,
גענייטס דער רוה אין זי-
כערן האַפּזן. (יח) זבולן
קינגס פּאַלק, זאָוויא נפחלי,
שטעללט דעם טאָרע ויך דאָר,
איב האַהען שלאַכטנעפּילדע.
(יט) דאָרט קאָמען דריא קעניגע
צום שטרייטע; דער כנעניטען
הייפּטער אינא פּעלד, בייא
הענד, אַם שטראָמע מגידו -
אַבער ויא טרונען ניכט זילבער
צור בייטע דאָפּאָן. (כ) פּאַם
היממעל העראַב וואָרד פּיר
אינגעשטריטען; פּאַן איה.

יִשָּׁב לַחֹף יָמִים וְעַל-מִפְרָצֵיו
יִשְׁכֹּן: (יח) זְבֻלֹן עִם חֶרֶף נִפְשׁוֹ
לָמוֹת וְנִפְחָלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה:
(יט) בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ אוֹנִלְחָמוּ
מִלְכֵי כְנָעַן בְּתַעֲנֵךְ עַל-מֵי מִגְדוֹ
בְּצַע כֶּסֶף לֹא לָקְחוּ: (כ) מִן-שָׁמַיִם
נִלְחָמוּ הַיּוֹכְבִּים מִמְּסֻלוֹתָם
נִלְחָמוּ עִם-סִיסְרָא: (כא) נָחַל

ק"ו

רער לויפּאָהן שטריטטען דריא שטערנע מיט סיסרא. (כא) דער שטראם קישון
שזעמט

ר ש י

לעמוד ולכרוח: ועל מפרציו: לשאר פרכות ארצו: (יח) זבולן עם חרף יגו'. זה נפשו והפקיר
עלמו למוות במלחמה עם כנען וכן נפחלי על מרומי שדה על הר חבור: (יט) בחייד על מי
מגדו. ח"י בחייד הוא שרן ומטן על מי מגדו ראש המחנה בחייד ומניע עד על מי מגדו:
בצע כסף לא לקחו. חסם באו לעזרת סיסרא לא נקשו ממנו שבר: (כ) מן השמים נלחמו.
ואף הקנ"ה שלח גם לבא שאינם רוצים שום שבר: ממסילותם. ראש הכונן בשמים וסופו נאחז
מנאח אחר עוביו של רקיע באויר בנין שמים לארץ שהכונן תקוע ברקיע כמין נגר בדלת מדת
ארצו בעוביו של רקיע ומן המקרא שציד ממסילותם נלחמו אלו שומעין שעוביו של רקיע כנוכה
שמים

ב א ו ר

אשר מצע לבוא לעזרת ישראל, כי הוא יושב על הספר. ועל מפרציו ישכון, ומוכרח לשכון על
מקומות הפרועים שלא יבאו שם האויבים, ואולי גם על אשר נאמר על דרך גלגל והמול,
ושם מלת למה מדן על אשר; וראוי לתרגם:

גלעד מושטע מן דעם ירדן'ס אווער בלייבען;

מבער דן, ווערן פליהעט ער חוץ טיפּען?

וואס חוץ אשר רחטטען מן מערערס קיסטע,

חוצר זיינע האַפּען טטעס בעוואַלען?

(יח) זבולן עם חרף נפשו, אולם זבולן עם נפשו כפשו והלך לקראת האויב למוות או לכנוש.
חרף, לשון גלוי כמו ספי' הרד"ק גלגל ופרסם נפשו ומסר עצמו למיתה. ונפחלי, ענינו כזבולן
כן נפחלי, גם הוא בא למוות על מרומי שדה, כנבזרים אשר מעולם אנשי סם. (יט) באו מלכים,
אשר שקראם השנאים בשמותם אשר חדלו מלבוש לישע עם ה', אמרה כי האויבים לא כן עשו,
מלכי ארץ ושריה באו להלחם בישראל. בצע כסף לא לקחו, רוב המפורשים פירשו נדעתי ח"ל
(במדבר רבה פרשה כ"ג) שבו חסם לעזרת סיסרא ולא נקשו ממנו בצע כסף בשכרם (לדעתי
היו מחזיקים לשמות מים מן ארץ ישראל), וע"ד הפשט באו בבזירותם לעשות נקמה בישראל; והרד"ק
פירש שלא היו לוקחים שום ממון מנבי ישראל (לפדיון) אלא היו הורגים אותם; אולם לדעת הרב
המחבר דרך המול אמרה זה, הם בולגלגל ללכו וזו ותקוהם היתה נכונה. (כ) מן השמים
נלחמו, עם היות שהאויבים באו בחפז ורצון נמרץ, ושנטי ישראל לא רצו לבוא להשיע לאחיכם,
הנה החל יתנבך בא ועזרתו, כי משמים נלחמו וגו'. הכוכבים ממסלוחם נלחמו עם סיסרא,
כי ענן וערפל סביבו ולא ראה איש את אחיו, וזה היתה המהומה עד שנפל איש בחרב רעהו,
כמו שפירשתי למעלה שהיו במוכים בספרים. (כא) נחל קישון גרבה, זרקס, ואין לא רע במקרא
ורנים

תרגום אשכנזי יח

שוועממע זיא פֿארט; דער
קישון, אוראלטער שטראם! —
טריטט אונאויפֿהאלטזאם וויי-
טער, מיין גייסט! (כב) זאָ שלאָ-
גען דיא היפען דעם ראָסעס
איס טראַכע, איס טראַכע ראָ-
שער פֿעֿרדעכעצוייגער. —
(נג) פֿערפֿלוצט טרוֹן,
שפּרייט דעם עוויגען באַטע,
פֿעֿרדאָסמענדער פֿלוק אויף
זיינע בעיוואָהנער! זיא קאָמען ניכט צור הילפֿע דעם הערן, צור געטטליכען
היל-

ש ו פ ט י ם ה

קישון גרפס נחל קדומים נחל
קישון הדרכי נפשי עז: (כב) אז
הלמו עקבי-סוס מדהרות
הרות אביריו: (כג) אורו מרוז
אמר מלאך יהוה ארו ארו
ישביה כי לאבאו לעזבת יהוה

לעזרת

ר ש ״ י

שמים על הארץ: (כא) גרפס. טאטס מן העולם נמגרפה זו שגורפת את האפר מן הכירה:
נחל קדומים. שנעשה ערב לים על זה מיסות מלרים נדאיתא בפסמים: מדרכי נפשי. נרגלים
את עוז נבורי נענן: (כב) הלמו עקבי סוס. נשחלפו עלפי סיסיהם שהיה חוס הנוכב מרתית
את הטיט והלפזון ושמטה כמו שמולגין את הרגלים ברותחין והטלפים נשמיים מתוך נשחלפו
נהלמו הרגלים: מדהרות דהרות אביריו. שהיו מרקידים את סוסיהם במלחמה כמו וסוס דוהר
(ומ' ג'): (כג) אורו מרוז. אמרי לה כוננא הוה ואמרי לה נברא חשינא הוה והיה סאך למקיס
המלחמה ולא בא: אמר מלאך ה'. אמר ברק בשליחתו של הקנ"ה: יושבים. היושבים בארבע
אמות שלו בד' מאות שיפורים שמת' ברק למרוז: בעזרת ה'. כביכול שמי שהוא עוזר את ישראל
בעזר

ב א ו ר

ורבים בחלמוד. נחל קדומים, נחל שנעשו בו נסים מקדם כמו ים סוף וירדן, ואולי היה זה דרך
נס כדעת הרלב"ג, נחל קישון היומים מעטים ונשענורים בו סיסרא וחילו נברו המים יגרפס,
שהסירים כמו שחסור המגרפה את הדשן, וזוה האופן שנצו רוב חילו ונפל סחד על הנשארים
עד שנסו והיה הנחל קישון נחל שטף ע"י הירדן שהיה מלא על כל גדותיו, ולכן נקרא נחל קישון
נחל קדומים. חדרכי נפשי עוז, אילס לישראל לא נברו המים והיו דורכים שם בעוז ותוקף
והיה תרגומו:

קישון'ס שטראַך טפיהלעטע זיא הינוועג,

דער שטראַך קישון'ס וואָרד

יענען קאָטען וואָונדערטערעווען גלייך;

דען דאָ וויין קאָלעס טרייטעסט וואָהטיג דורך.

וקראה לישראל נפשי כי יקרים לה כנפסה; אמנס הרב המתרגם חשב כי זה המאמר בא לזרז
ולתעורר את נפשה להרבות שיר, כמו למעלה עורי עורי דברי שיר וברגשות לכה חקרא:
נפשי! מדרבי על במתי המליכה הלך ועוז אל תעמודי. ובתב החכם המבאר במאסף: ותדמה במשל
דריבית נפשה הנזכר לדהרות הסוס כשמרים רגלו בעוז ויך בחוסו עבר הארץ. (כב) אז הלמו,
הוסיף החכם לנבאר: הנה דריבית רומי עתה הפיעמח בקרבי, כהלחש עקבי סוס אז נשעת מלחמה.
אולם לדעתיו האותות בעקב המפורשים לייר זה הכתוב מהיות האויב על סוסיו להמלט על
נשאוהפסעל דהר בעצרי כמו רהט בארמי בהפוך האותיות ובחמורת דלי"ת בעי"ת, וקאוי למרגס:

וויא טאָהאפֿפֿטען דאָ דעם קאָסעס הוֹפֿען

פֿאָך יאָגען פֿאָן זיינער בענדיגער רחטען פֿלוצט.

(כג) אורו מרוז, שם עיר קרובה לנחל קישון, ויושבים לא באו לעזרה לפיך קללה אותם. אמר
מלאך ה', ת'י אמר ברק נביא דה', ויהיה טעם מלאך כמו ויעל מלאך ה' (לעיל ב' א'), והיה
ברק שליח השם להיות שר לבא במלחמה זו, ואולי הגיד לה שהוא הועיק יושבי מרוז לבוא והם לא
באו לעזרה ה' אע"פ שאנו עזרת האל, כי מן השמים נלחמו עם סיסרא, עכ"ל לא באו בנבזרים
כלומר

תרגום אשכנזי

שופטים ה

לְעֹזֶרֶת יְהוָה בְּגִבּוֹרִים: (כד) תְּבַרֵּךְ
מְנַשִּׁים יַעַל אִשָּׁת חֶבְרֹן הַקִּינִי
מְנַשִּׁים בָּאֵהָל תְּבַרֵּךְ: (כה) מִים
שָׁאֵל חֶלֶב נָתַנָּה בְּסֶפֶל אֲדִירִים
הַקְרִיבָה חֲמָאָה: (כו) יָדָה לַיְתֵד
הַשְׂרָחָה וַיְמִינָה לְהַלְמוֹת
עַמִּלִּים וְהָלָמָה סִיסְרָא מִחֶקֶק
רָאשׁוֹ וּמַחְצֶה וְחִלָּפָה רַקְתּוֹ:

הילפע, אונטער דיא העלדען.
(כד) געזעגעט יעל, אונטער
דען פֿרויען! דעם קינישען
זכר'ס עהגענאם, אונטער
היטענבעוואהנערינגען גע-
זעגעט! (כה) ער הייטט וואס-
סער, ויא רייכט מילך; ברינגט
איהם ראהם אין קעסטליכער
שאלע. (כו) ערגרייכט מיט
איהרער האנד דען נאגעל דעם
האמנערס לאסט מיט איהרער
רעכטען; שלעגט איהן דעם
וויטהרוך אינו הויפט, טרייבט
היניין, דורכבארט זיינע שלע-

ר ש י

פֿע

בעזר את השכנים: (כד) מנשים באל. שרה שאמר בה הנה באל. רבקה שאמר בה ויביאה
ימקם האלה. רחל ולא שאמר בן וילא מאכל לאה וגו': מנשים באל תבורך. למה הן ילדו
וגידלו ואם לא יעל הרי הרשע הזה בל ומאבדן כך היא בנ"ר. ד"א אף יעל היתה יושבת אוהלים
לפיכך הזכיר אותה בנרבת אוהלים: (כה) הלכחנה. לדעת אם לבו עליו שיבין בין טעם מים
לעם חלב כן תרגם יונתן: בספל אדירים. בספל שזותין כי מים שהמים נקראו אדירים שאמר
במים אדירים (שמות ט"ו): (כו) להלכות עמלים. סיסרא שהיו עמל ויגע: מחקה. לשון
חיקוי: ומחנה. לשון מקן: וחלפה. יולא מלך אחר:

ומיכב

באור

כלומר במחנה העברים. (כד) חבורך מנשים יעל, אולם יעל היא תבורך. מנשים באהל
חבורך, נפש דבורה הנוצית ידעה מאד כי היא עלתה על כל הנשים, ובהעדר הליכתה עדיין היו
ישראל משועבדים ליבין מלך כנען, ובנאום וגאון שרה, אמרה עד שקמתי דבורה אם בישראל, וא"כ לא
יאתה יקרויכמה יותר ממה? לכן אמרה מנשים באהל תבורך, מכל הנשים אשר לא ילאו לקראת
חיל סיסרא תבורך יעל, כי לא על מרומי שדה חרף סיסרא נפשו למות, כי אם נש ברגלי,
והיא משנה אותו במחנה האלה וברשתה נפל ובידה נהרג. (כה) חלב נחבה, להרדמו.
בספל אדירים, ת"י כפלי גבריא, בבוס יקר שזותין בו גדולים ומשובין, בלשון יין קורין לבוס
פיילי (כד"ק). הקריבה חמאה, יתכן כי נתנה לו חמאה לאכול אחר שהשקתו כי בנאל החלב
השקתהו כמו שאמר ותפתח את נאד החלב ותשקהו, ובספל אדירים הקריבה לו חמאה לאכול
(כז"ק). (כו) חשלחנה, כמו תשלח אותה, והנון והה"א נוספות בג' ו"ה"א פרשדונה, מסדרונה,
וא"פ שאין המנהג בן בפעלים, כן פירש הרד"ק כאן, ובמכלול (דפוס קטן דף ט') הביא הכלל
שא לשון רבים על יחיד גם בפעלים וכמו כי תקראנה מלחמה (שמות א' י') בא תקראנה ל"ר על
מלחמה שהיא ל"י, וכן פ' הרשע"ס שם, והביא הכתוב ידה ליתד תשלחנה לעד; והראב"ע כתב
כי חסר שם הפועל וענינו כי תקראנה קורות מלחמה, וכן ברגלים תרמסנה עטרת גאות (שעי'
כ"ג), אחר עטרת באה מלת יחיד והטעם רבות (כלומר עטרות) וכמוהו רבים, ועיין ברד"ק
שם ותראה שם הוא חזר מזה הכלל, ולכן פ' הריק"ס כאן כי אנו לשון הושטה אלא לשון שליחות
ותשלחנה על הידים כי ידה היא השמאל כמו שאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים
וידו יעל שלמו בעבור יתד והלמות, ידה שמאלה לריכה יתד, וימינה לריכה הלמות, וכנה
השליחות לידים אף גל פי שיעל היא השולחת, בעבור כי הם עשו המעשה ורבים דומים לו.
והרד"א פ' ידה וימינה ליתד תשלחנה. להלכות עמלים, הוא כמו מקבת, שהולמים ומכין בו
העמלים במלאכות רבות העמל (גדברי הרד"ק ורלב"ג). וחלפה, העבירה היתה נקחתה בחזקתו עד
שיכלה

הרגום אשכנזי

קוממער: (ל) ,, וואָ זאָללען זיין
ניכט בייטע האָלען? בייטע
טהיילען? יעדעס שטרייטער
איין, צוואַ מערדען צום לאַה-
נע; ביסוס אונד פורפור דעם
סיסרא, בונטגעשטיקטעס
צייג, צור זיעגסבייטע, קעסטלי-
כעס געוואַנד, רייך געשטיקט,
אום דען האַלז עראַבערטער
שענען. " (לא) אַללע דינע
פֿינדע הערר! מיססען וואָ צו
גרינדע געהען! דיא איהן
אַבער ליעבען, שטראַהלען,
וויא דיא זאָננע האָך אַם פֿירמאַמענט.

שופטים ה

לָהּ: (ל) הֲלֹא יִמָּצְאוּ יַחְלִקוּ שְׁלָל
רַחֲמִים רַחֲמָתִים קָרָאשׁ גִּבֹּר שְׁלָל
צָבָעִים דְּסִיסְרָא שְׁלָל צָבָעִים
רַקְמָה צָבָע רַקְמָתִים לְצֹאֲרֵי
שְׁלָל: (לא) כֵּן יֵאָבְדוּ כָל-אֲוִיבֵיהֶּ
יְרֹזָה וְאַהֲבִיו כִּצְאֹת הַשֶּׁמֶשׁ
בְּגִבְרָתוֹ וְהַשְׁקֵט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים
שָׁנָה:

ויעשו

וויא דיא זאָננע האָך אַם פֿירמאַמענט. אונד דאָ לאַנד האַטטע רוהע פֿיערציג יאָהרע לאַנג.
אַבער

ר ש י

בני: (ל) הלא ימצאו יחלקו שלל. והוא מעבדן: רחמים לראש גבר. מענים נשים יפות בישראל
ובל אים מהם יש לו במטות שמים ושלא נשים: (לא) כן יאבדו. דבורה אומרת תחומין של הכל
הן לה. כן יאבדו כל אויבך ה' כאשר אנד הוא: ואוהביו כללם השמש בגבורתו. לעמיד לכל
שבעתם באור שבעת הימים שהיא על אחת שלש מאות וארבעים ושלא כמספר ארבעים ותשע
שבעות: ותשקוט הארץ. אין זה מדברי דבורה אלא מדברי כותב הספר:

ויעשו

ב א ו ר

שרותיה שהם דברי תחומין לנחם את עממה. (ל) הלא ימצאו, כמו הנה ימצאו במפורש למעלה
(ד' ו'). שלל, גבר בארתי פעמים מלת שלל הנחתה ראשונה על אויבות מטלטלין יקרות כמו
ושלל לא יחסר באשת חיל (משלי ל"א י"א), ואח"כ הושאלה על הבזה כי האויב הבא לבזוז זו
מתאמץ לקנץ וללבוז ענינים יקרים הראוים לטלטל ממקום למקום, וכן ענין פעל שלל לשון קנייה.
והוכח"ג על קניית הבזוז כמו שיאמר הלוזע לזוזא ונענך פפפן, ואמרו הנה ימצאו ויחלקו מטלטלין
יקרות. רחם רחמים, להיוחס פרוצים בעריות הקדימו בספור שלל כזה, אולי השיג כל אחד
מה נערה אחת או שתי (רלנ"ג), ובשפת שפלה בשפת אחת הנבלות קראו לנערה בשם רחם.
לראש גבר, לראש כל גבור. שלל צבעים, קנוץ בגדים עשויים צמיגי לבעונים. רקמתים,
שעשו בו מעשי הרקמה משני הפנים בזה, והרקמה היא מעשה מחט בגד בצורות מלכעים
שונים זה מזה (ד"ק), או שהיא מעשה אורג, כמו שפי' רש"י בתלמוד קרמין מזריין (סוכה ו')
(א'). לצוארי שלל, תרגם הרב הרקמתים אשר על צוארי הנערות היפות אשר שבזויבזו, ולדעתי
הוא כנוי על רוב השלל אשר עד צואר גייע, ויען כי נמשל הצואר למגדל ככתוב במגדל דוד צואר
(ש"ה ד' ד'), לכן הוא תאר לדבר אשר גבהו כמגדל, וכן יסוד עד צואר (מקור ג' י"ג) ענינו
מעמק עד ראש מרומים, ואנוי תרגמתי שני כחובים האלה:

דיא ווייזען זייהרער ערעלאַרזען, זיח ענטגעגענען זייהר —

זיח זעלבסט פֿיהרט זייהרער טרעסטעספֿריכע לז געזיטה:

געוויס זיח פֿינדען — טהיילען טעטלע.

זיין הערדען, יח זיין הערדענפֿאָר פֿיר יעדעס הערדענהויפט,

דער בוכטען זייגע הענגע זינד פֿיר סיסרא,

דיא הענגע בונטגעוועבער זייגע

יח פֿערבערזיכע קונסטגעוועבע ווערדען

דען אויפֿגעטהירטען טעטלען בייגעלעגט.

(לא) ואהביו, ואהבי ה' יהיו כללם השמש בגבורתו הולך ואור עד נכון היום. וחשקוט הארץ' כותב

ו (א) ויעשו בני ישראל הרע
 בעיני יהוה ויהנם יהוה
 ביד מדין שבע שנים: (ב) ותעז
 יד מדין על ישראל מפני מדין
 עשו להם בני ישראל את
 המנהרות אשר בהרים ואת
 המערות ואת המצודות: (ג) והיה
 אם זרע ישראל ועלה מדין
 ועמלק ובני קדם ועלו עליו:
 (ד) ויחננו עליהם וישחיתו את יבול
 הארץ עד בואה עזה ולא
 ישאירו מחיה בישראל ושר

ושר

ו (א) אבער דיא קינדער
 ישראל'ס מהאמען וויערער,
 וואס אין דען אויגען דעם
 עוויגען מיספעלליג וואר, אונד
 ער איבערגאב זיא דער מאכט
 מדין'ס וועבען יאהרע. (ב) דא
 דיא מאכט מדין'ס איבער
 ישראל שטרענג וואלטעמען;
 זא מאכטען זיך דיא קינדער
 ישראל, דעם אנגעזעמטע מדין'ס
 צו ענטגען, שלומטען אין
 דען בערגען, העהלען, אונד
 פערשאנצונגען. (ג) וואן אבער
 ישראל דיא זאמט בעשטעלל
 טע, ערשען זאגלייך מדין,
 עמלק אונד אנדערע מארגענ-
 לענדער, אונד טראמען דארי-
 בער הער. (ד) וואהל דארום
 נור שלוגען זיא דאזעלכסט
 איהר לאגער אויף, אים דאן
 ערטרענגים דער ערדע ביוגע.

געזעה היין צו פערדערבען, ויא ליסען קיין לעבענסמיטטעל אין ישראל איכריג, אויך ניכט שא-

פע

ר ש י

ו (א) ויעשו וגו'. עד כאן נאמר ויוסיפו שהיה נלמד חטא אבל נשירה זו נמחל להם כל אשר
 עשו ועבדו מחטאין לחטוא כך נדרש באגדה תהלים: (ב) המנהרות. מעארותא ובלשון לע"ו
 ונדרש ועל שם שבועין מהם מאור קטן במקום שאין ניכר קורין מנהרות לוי"ג נש בלע"ו: (ג) המערות.
 גרות בלע"ו: המצודות. פלייש"אין בלע"ו על עושים ביערים ע"י הפלת האילנות סביב סביב:

ב א ו ר

בומה הספר מגיד שנסנת זאת המלחמה שקטה הארץ ארבעים שנה, והם נמנים עם השעבוד
 והיה זמן ההקטע עשרים שנה (מדברי הרל"ג והרד"א).
 ו (ד) המנהרות, לאן רש"י: ת"י מממוריתא ובלשון לע"ו ונדרש youtes (געוועזענע) ועל שם
 שבועין כהם מאור קטן במקום שאין ניכר קורין מנהרות לוי"ג נש בלע"ו: (ה) חטא'א Lucerna
 (לחטא), ובמאור פ"י הרל"ג אבוקות, ולדעתו נשאו רואין מההרים שאלו בני מדין היו שבועין
 באבוקות ההן סימן שירגישו בו ישראל ויחמכו להם ויסמיו מקניהם וקניהם. ואולי טעם בלע"ו
 Lucarnes (לוקען) בל"ג, והן בעין חלונות שבתוכן מהן האור נמער, והן נדעת רוב האפוסים,
 ועיקר לאן מנהרות ספורות עמוקות כי פעל זה נערב עינו חסר. מערות, לועזרש"י
 גרות בלע"ו grottes (העהלען, גרעטטען). המצודות, לועזרש"י פלייש"אין בלע"ו palis
 palipade (פפעהלווערק, חיין פאן בייזען חונד געטטרייכען געלעגנע טונוועהר) עושים ביערים
 על ידי הפלת האילנות סביב סביב (ועיין רש"י בל"ג ב' ד"ה הוה מסמך ובמסמך לאן
 שם), ולדעת הרד"ק הן מנצרים חוקים. (ג) ויהיה אם זרע, טעמו כאשר זרע, כמו והיה אם בא
 אל אשת אחיו (בראשית ל"ח ט') ואם יהיה היובל (נמדבר ל"ד ד'), וסדומים להם, (רד"ק). ועלה
 עליו, על הזרע, ועליה זו ענין דריכה ורמיסה כמבואר בפסוק אלא חיו. (ד) ויחננו עליהם וישחיתו,
 עיקר בוונת המניה היתה להשחית יבול הארץ. יבול, מה שהוביל הארץ למקום. ולדעת הרד"ק
 נופל

הרגום אשכנזי

פַּעַל־סָעוֹן אוֹנֵד עוֹלָם. (ז) דַּעַן
זֶה צָאֵנָה מִט אִיהֶרֶן הָעֶרֶךְ.
דַּעַן, מִט אִיהֶרֶן צַעֲלִיבִי.
וּמִהֶנָּה הָעֶרֶךְ, עֲרִשְׁעוֹ
וְיֵאָמֵר אֵיךְ הִיִּשְׁרַעֲקוּ שׁוֹאֵרִים
אֶן מַעֲנֵנָה וְאִיהֶרֶן אִיהֶרֶן אֶן.
גִּיעָה עֲרִיגוֹן אֶל־אִיהֶרֶן קָאֵ
מַעֲלֵה וּמִהֶנָּה צַהֲלִילָה, דַּעַן
זֶה קָאֵמֵן נֹר, אוֹסֵד לֵאמֹר
זֶה פֶּדֶר עֲרִיבֵן. (ו) יִשְׂרָאֵל
וּמִהֶנָּה עֲנִילֵךְ דּוֹרֵךְ מִדִּין
נֶאֱמָר עֲרִשְׁפֶּט, אוֹנֵד זֶה
שְׁרִיעַן צוֹם עוֹיִנֵן. (ז) אֶל־
זֶה נֹן אִיבֵר רִיא בַּהֲאֵנֵד.
לִנְגֵּי מִדִּין־סָפָר דַּעַן עוֹיִנֵן
שְׁרִיעַן. (ח) וְאִנְדֵּעַ אִיהֶנָּה
דַּעַן עוֹיִנֵן אִינֵנָה בַּעֲנִי.
סִמְעִיטֵן רַעֲדֵנָה, דַּעַן
זֶה אִלּוֹף אֲנֵרֶדֶטֶט; וְאֵ
שְׁרִיבֵט דַּעַן עוֹיִנֵן דַּעַן
נִיטֵט יִשְׂרָאֵל־סָ; אִיךְ הָאֵבֶ
אִיךְ אִיִּים מַצִּירִים הָעֶרֶךְ־פֶּנָה.
נִרְאֵט אִיךְ הָאֵבֶ אִיךְ אוֹיִם
דַּעַן שְׁקִלֶפֶת־הָעֶרֶךְ־סָ
נַעֲפִיטֵט, (ט) אִיךְ הָאֵבֶ
אִיךְ פֶּאֶן דַּעַן גַּעֲוִיִּלֵּט
כִּצְדִּים־סָ גַּעֲרֵטֶטֶט, אוֹנֵד
פֶּאֶן דַּעַן גַּעֲוִיִּלֵּט אִייעֶרֶר
בַּעֲרִיקֶר; יֵאֵ, אִיךְ טִרִיבֵט
זֶה פֶּאֶר אִיךְ אוֹיִם, אוֹנֵד נֶאֱב

שופטים ו

וְשׁוֹר וְחִמּוֹר: (ה) כִּי הֵם וּמִקְנֵיהֶם
יַעֲלוּ וְאֶהְיֶיהֶם יָבֹאוּ כְּדִי־אֲרָבָה
לְרַב וְלָהֶם וּלְגִמְלֵיהֶם אֵין מִסְפָּר
וְיָבֹאוּ בְּאֶרֶץ לְשַׁחֲתָהּ: (ו) וַיִּדַּל
יִשְׂרָאֵל מֵאֵד מִפְּנֵי מִדִּין וַיִּזְעֻקוּ
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה: (ז) וַיְהִי כִּי־
זָעֲקוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה עַל־
אֲדוֹת מִדִּין: (ח) וַיִּשְׁלַח יְהוָה אִישׁ
נָבִיא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֲנִכִּי הָעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם
וְאֹצִיא אֶתְכֶם מִבֵּית עַבְדִּים:
(ט) וְאֶצֶּר אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם
וּמִיַּד כָּל־לְחָצִיכֶם וְאֶגְרַשׁ אוֹתְכֶם
מִפְּנֵיכֶם וְאֶתְנֶה לָכֶם אֶת־אֲרָצָם:
(י) וְאֹמְרָה לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
לֹא תִירָאוּ אֶת־אֱלֹהֵי הָאֲמֹרִי
אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בְּאֲרָצָם וְלֹא

שמעכם

ובאו קרי

אִיךְ אִיהֶרֶן לֵאמֹר: (י) אִיךְ וּמִהֶנָּה אִיךְ, דַּעַן עוֹיִנֵן אִייעֶרֶר נֶאֱטֵט: בַּעֲצִינֵט קִינֵט
עֲהֶרֶרֶט דַּעַן גַּעֲטֵטֶרֶן אֲמֹרִי־סָ, אֵין דַּעֲסָטֵן לֵאמֹר אִיהֶרֶן וּמִהֶנָּה; אֲבֵר אִיהֶרֶן

האבט

ר ש"י

(ח) הַסּוֹמְקִינֵהֶם. לְנַעוֹ אֶת הַחֲנוּכָה: (ח) אִישׁ נָבִיא. זֶה הַנְּבִיא הוּא פִּנְחָס בְּסֹדֶר עוֹלָם:
(יא) אֲנִי

באו ר

נִפְלִטֵט יִבּוֹל עַל הַחֲנוּכָה הַזֹּרֵעָה קוֹדֶם גַּמֵּר בְּשׁוֹלָה. (ח) וְאֶהְיֶיהֶם, עֲנִינוֹ שׁוֹכְנֵי אֶהְיֶיהֶם וְהַסּוֹמְקִינֵהֶם, כְּמוֹ וַיְבִי אֶת אֶהְיֶיהֶם (ד"ה ח' ד' מ"א) אֶהְיֶיהֶם לֹא הָיוּ כ"א הַסּוֹכְנִים בָּהֶם. ע"ד
וַיְבִי אֶת הַיִּדִּי לְפִי מִרְנָה (לְעִיל ח' כ"ה), וְכִסּוֹ שְׁזַנְגִּמִּי. כְּדִי אֲרָבָה, כְּאִסְפֵּת הָאֲרָבָה בְּהַסְכֵּם
יַחַד לְעִלּוֹת עַל הָאֶרֶץ בָּהֶם לִי בְּמִסְפָּר. וְהַסְפִּיטִים מִיִּרְשֵׁי כִּי מִלֵּת לִי נִסְפֵּת כְּאֵל אֲמֹר כְּאֲרָבָה.
(ו) עַל אֲדוֹת, עַל עַמְקֵי מִדִּין, (ח) אִישׁ נָבִיא, בְּסֹדֶר עוֹלָם אֲמֹר שְׁהִים פִּנְחָס, וְעַל דִּקְ

הפסע

האבט מיינער ווארנענרען
שטיממע ניט געהאָרעט. —
(יא) דאָרויף קאָם אין ענגעל
דעם עוויגען אונד ווילטע אונד
סער דער איינע ביא עפרה
וועלכע דעם יואא איס דער
פאמיליע אביעור'ס געהערטע,
דעססען זאָהן גרען עכען אין
דער קעלטער וויצען דראָש,
אום עס פֿאַר מדין צו ויכערן.
(יב) דאָ אַפּענבארטע זיך
איהם דער ענגעל דעם עוויגען,
אונד שפראַך איהן אן דער עווי-
גע אַזט מיט דיר, רוא טאָ-
פּערער העלד! (יג) דאָרויף
זאגט גרען: פֿערציה, טמין
הער! ווען דער עוויגע מיט
אונד וואָרע, וואָרע ווירדע
אונד ריעזעס אַללעס ווירדע.
פֿאַהרען? וואָ בלייבען זיינע

שִׁמְעָתֶם בְּקוֹלִי: (יא) וַיָּבֹא מֶלֶאךָ
יְהוָה וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
בְּעִפְרָה אֲשֶׁר לְיוֹאָשׁ אֲבִי הַעֲזָרִי
וַגִּדְעוּ בְנֵי חֲבֹט חָטִים בְּנֵת לְהַנִּים
מִפְּנֵי מֶדִין: (יב) וַיֵּרָא אֵלָיו מֶלֶאךָ
יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה עֲמָגְבוֹר
הַחֵיר: (יג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו גִּדְעוּן בִּי
אֲדֹנִי וַיֵּשׁ יְהוָה עִמָּנוּ וְלִמָּה
מִצָּאֲתָנוּ כָּל־זֹאת וְאֵיךְ כָּל־
נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר סָפַרְנוּ לָנוּ
אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא מִמִּצְרַיִם
הֵעֵלָנוּ יְהוָה וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ יְהוָה

וּחַנָּנוּ

וואונדער אַללע, וועלכע אונזערע עלטערן אונד ערצעהלטען, אינדעם ווא זאגטען: האָט ער
אונד דאָך אַויס מצרים הערױפֿגעבראַכט! אַבער יעצט האָט אונד דער עוויגע פֿערלאַססען,

אונד

ר ש " ו

(יא) אַבי העזרי. מבני אַביעזר בן גלעד בן מנשה: וגדעון בן. אַביו היס חובטן והוא כובדן אַמר
לו אַבא זקן אַתָּה ואס יבאן הענו"ס לא חובל לנוס לך אַתָּה ואני אַבט: בנת. בקור' בית
הבד: (יב) עמך גבור הִסיל. שנתן לך כס כזה: (יג) ויש ה' עִמָּנוּ. ואס יש ה' עִמָּנוּ לֵאמֹר
מִלֵּאֲתָנוּ וּגו': אַז ספרנו לנו אַבוֹתֵינוּ. פֿסח. ה' אַזר לו אַמֵּשׁ הקרני אַבא אַתָּה הִסֵּל וּשְׁפַעֲמִינוּ
אֵשׁה אִמֶּר בְּלֹא יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ אַס לְדִיקִים הָיוּ אַבוֹתֵינוּ יַעֲשֶׂה לָנוּ בְּנוֹתָם ואס
כַּעֲשִׂים

ב א ו ר

הפֿשע היס הנביא אַז שובא לכורד שעה, ולכן לא נזכר שמו, כן מ' הרד"א, ומסמכר עעס נביא
באן כסו וַהֲבִין אַחֲרָיָהּ נְבִיאךָ (שמות ז' ח') כי לֹא נִבֵּא לָהֶם כָּלל וְלֹא הִשְׁמִיעַם אֲחִמִּיּוֹת לְאִחֲוֵהוּ
וְדַבְּרִים עֲתִידִים נ"ח דברי מושר להוביחם ולהודיעם כַּסֵּס אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְעִי מִלֵּאֲתָנוּ קְרָאֻם
כִּלְרוֹת הָאֱלֹהִים. (יא) וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֱלֹהִים, עֵינִן עֲנָה כַּז שבו לָהֶם פֶּה (כראִיִּים כ"ב ה'), וכַּז
אֲנִי אֲשֶׁר עַד עוֹכֵךְ דִּלְהֵן. אַבי העזרי, מִשְׁפַּחַת אַבִּיעֲזָרִי בן גלעד, וְאִתְּלִי מֶלֶךְ הַסּוֹפֵר שֶׁס זֶה
לְסוֹדוֹת עַל סוֹפֵר שֶׁהִים אֲנִי גִדְעוֹן אֲשֶׁר בָּא לְעֹרֹת יִשְׂרָאֵל. חובט חָטִים בַּח, דֵּשׁ חָטִים ע"י
חִבִּיעַתָּ בַּמֶּלֶךְ, וְלֹא הִים דֵּשׁ נִנּוּן, כי הנורן בִּלְרוֹת הַקֹּדֶשׁ הִים עַל פְּנֵי הַשֹּׁדֵה בְּלִי כוֹתֵל וּגֵן, וְדִרְךְ
הַדִּישָׁה בְּהִמָּה, וּמִפְּנֵי פֶחַד הַלּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא הִשְׁאִיר לָהֶם מִחִיה וְלִקְחוּ כָל שֶׁ וְשׁוֹר וּמִמּוֹר, לָכֵן עָשָׂה
מִלֵּאֲתָנוּ זֶה כִּסְתֵר בְּנֵת מִקּוֹם שְׁעוֹרִים שֶׁס עֲנִיִּים, ואס יִשְׁאֲעוּ קוֹל הַמִּקְלֹת יִאֲמִינוּ שְׁקוֹל קִבֵּץ אֲשֶׁר
בְּמִטָּה יִמְנֹט (יִשְׁעִי כ"ח כ"ז) וְלֹא יִשְׁמִי עֲלֵינוּ. (יב) וַיֵּרָא אֵלָיו, בַּהֲקִין וְלֹא כִמְרָס, וְהַרְלֵב־ג
מ' מֶלֶךְ ה' הוּא הַנְּבִיא שׁוֹכֵר כְּמוֹ וְעַל מֶלֶךְ ה' מִן הַגִּלְגַּל, וְלֹה נִרְאֶה לוֹ בַּהֲקִין, וְעֲלֵיו
הַיֵּג הַרְדִּי"א שֶׁס הִים בן לֹא הִים עוֹלָם כִּלְהֵן הַאֵשׁ הַשְׁמִימָה כִּאֲשֶׁר הֵלךְ מִעֵינֵינוּ. ה' עִמָּךְ,
יִדְעִמִּי

אונד אונד דען הענדען מדין'ס פרייז געגעבען. — (יד) דא וואנדטע זיך דאז געטמליכע וועזען צו איהם אונד שפראך: געהע דין, מיט דיעזער דיינער (אינוואהענדען) קראפט; יא, דוא ווירסט ישראל בעפרייען אויס דער האנד מדין'ס, דען איך וענדע דיר! (טו) יענער ענטגענטעט: א מיין געבט טער! וואמיט קאן איך ישראל בעפרייען? איזט דאך מין פאמיליענקרייז דער שוועגסטע אין מנשה אונד איך בין דער יינגסטע אין מיינעם פאטעררהויזע. (טז) דאזגעטט ליכע וועזען ערווידערטע איהם: ווערדע איך דאך מיט

ויהננו בכף מדין: (יד) ויפן אליו יהוה ויאמר לך בלחך זה והושעת את ישראל מכף מדין הלא שלחתיך: (טו) ויאמר אליו בי אדני במה אושיע את ישראל הנה אלפי הדל במנשה ואנכי הצעיר בבית אבי: (טז) ויאמר אליו יהוה כי אהיה עמך והכית את מדין כאיש אחד: (יז) ויאמר אליו אסגא מצאתי חן בעיניך ועשית לי אות שאתה מדבר עמי:

אל
דיר ויין, אונד דא וואללסט מדין של געזע וויא איינען איינציגען מאן. (יז) דא רויף שפראך יענער צו איהם: א ווען איך גאדע אין דיינען אויגען געפונדען האבע, ווא גיב מיר איין צייכען דאס דאס (אין ווירקליכקייט) מיט מיר שפריכסט וויי.

ר ש י

רשעים היו בשם שעה להם נפלאותיו חסם כן יעשה לנו ויהי כל נפלאותיו: (יד) ויפן אליו. הקנ"ה בעלמ: בנחך זה. בנח הזכות הזה שלמדת סגוריא על בני כך דרש רבי תנחומא: (טו) הנה אלפי. האלף שאני נמנה בו להיות חתם שר האלף הוא האלף הדל בכל אלפי מנשה: (יז) שאתה. כמו שאתה.

ב א ו ר

ידעתי כי ה' עמך, וקרא לי גבור הקיל על שם סופו לכצרו ולחזקו שיגבר וינחם מדין, וגדעון חשב שאמר גבור הקיל כהתל בו יען כי הוא חובט חטים בהחבא, ולכן אמר כי אדוני, נא אל מהתל בי, ואם בחמים אסרת ה' עמך, אז מחשבתיך נכונה, שאם כן הוא, למה מלאתנו כל זאת. (יד) ויפן אליו ה', ענינו מלאך ה' כדרך הנא והמדבר בשם שולמו שנקרא על שמו, ופנה אליו באדם המוסר פניו דרך רמזות להראותו שזין חכלית דכריו נוגעת במה שצבר או במה שהוא עשוי כי עם במה שחידל להיות, ועליו כוון בהפנותו אליו ובאשרו בנחך זה, כלומר אם מלש אתה בעיניך ענ' מהר תושיע את ישראל כי אני שלחתיך. (טו) בי אדני, קדש כח"י צבעו ה', שגבר הרניג כי רק מלאך ה' לבאות ידבר בדברים האלה; ולדעת הרד"ק לא ידע גדעון עדיין שהיא מלאך וקרא לו כן בלשון רבים למפארת במנהג כזו המלה כמו האיש אדב"ה הארץ (בראשית מ"ב ל') ונקמן פה מפני הזקף. אלפי, ח"י זרעית ובעין זה תרגמתי. (יז) ועשית לי אות, כאשר הכיר כי שכל נבדל (שהוא המלאך) נראה אליו בצורת איש, חשב אולי כל זה אינו כפועל ובהקין כי אם במראה ובמעט רגע יעוף כחלים ואינו, לכן שאל ממנו אות כי הוא מדבר עמו כפועל (כמו שתרגמתי), ואמר אל נא תמוש מזה עד באי אליך, ואם אמלאך בשוכי אז אדע כי אתה מדבר עמי בהקין, וגם הוא הלך מאתו לעשות מעשה המנוחה רק להניח לפניו כי בהיותו שכל נבדל ידע שלא יאכל, ועשה גדי עזים ומנחת להתעורר כל חישיו לדעת אם הוא באיש אשר יעור משנתו. שאחא, נקמן במקום הסגול כמשפטו, כדי להכניב על האלף"ק (מדברי רד"ק)

(יט) ווייכע דאך ניכט פאן היר, ביז איך צו דיר צוריקקאממע, דיר מייע אפפערנאכע בריינ-גע אונד זיא הין פאר דיר לע-גע. דויער אנטווארטעטע: איך ווילל וויילען ביז דוא צוריק קאמסט. (יט) אונד גרעון גינג הינוועג; מאכטע איין ציגענבעקען צורעכט, דאן אויס איינעם איפה מעהל אונגעויערטע קובען, גאב דאז פלייש אין קארב, אונד דיא בריהע אין טאפף, בראט-טע עס איהם הערויס אונטער דיא אייכע, אונד רייכטע עס דאר. (כ) דער ענגעל גאט-טעם שפראך צו איהם: נים דאז פלייש אונד דיא אונגע-ויערטען קובען, אונד לענע עס אויף דיעוען פלעוען דארט, דיא בריהע אבער גיסע וועג. אלס ער אלזא טהאט, (כא) דא שטרעקטע הין דער ענגעל דעם עוויגען דיא שפיטצע דעם שטאכעס דען ער אין זיינער האנד האטטע, בעריהרטע דאז פלייש אונד דיא קובען, ווארויף איין פיער אויפשטיג אויס דעם פלעוען, וועלכעם פערצעהרטע דאז פלייש אונד דיא קובען, אונד דער ענגעל

(יט) אל-נא תמש מזה עד-באי אליה והצאתי את-מנחתי והנחתה לפניך ויאמר אנכי אשב עד-שובך: (יט) וגרעון בא ויעש גדי-עזים ואיפת-קמח מצות הבשר שם בסל והמרק שם בפרור ויצא אליו אל-תחת האלה ויגש: (כ) ויאמר אליו מלאך האלהים קח את-הבשר ואת-המצות והנה אר-הסדע הלז ואת-המרק שפוך ויעש כן: (כא) וישלח מלאך יהוה את-קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות ותעל הראש מן-הצור ותאכל את-הבשר ואת-המצות ומלאך יהוה הקך מעיניו: (כב) וירא גרעון כי-מלאך יהוה הוא ויאמר גרעון אהה אדני יהוה כי-ער-כן ראיתי

מלאך

דעם עוויגען ענטשוואנד ויינען אויגען. (כב) אלס גרעון ערקאנטע דאס עס איין ענגעל דעם עוויגען וואר, דארויף ער אויס: א הערר! עוויגער! איך האבע אין דער ווירקליכקייט געזע-הען

ר ש י

(יט) קמח מלות. למדנו שפסח היה יום תנופת העומר לכן נאמר והנה זליל לחם שעורים מתהפך וגו' (לקמן ז' יג): והמרק. הכוונת: (כב) אהה. ל' דאגה כלומר מה תהא עלי: כי על כן ראיתי-כי

ב א ו ר

רד"ק. (כ) אל הסלע הלז, כמו על הסלע ההוא, ועיין נבואה לס"ה נבאשית כ"ד ס"ה. (כב) וירא גרעון, כאשר ראה כי הלך מעיניו בעלות האש מן הצור אז ידע כי מלאך ה' הוא חזק אהה בהקין

חרגום אשכנזי

הען, איינען ענגעל דעם עוויג-
גען פאן אנגעזיכט צו אנגע-
זיכט. (כג) אבער דעם עוויג-
גען צושפּרוך וואָר: דיר אױס-
הייל ווידערפּאַהרען! פּירכטע
ניכטס! דוא ווירסט ניכט
שטערבען. (כד) גרען כויע-
טע אַלדאָ דעם עױגען אײנען
אַלטאַר, אונד נאַנטע איהן:
דעם עױגען הייל, אײן
דענקמאַהל דיועם טאַגעס,
וועלכעס נאָך בעשטעהט
אין עפּרה, דער פּאַמליע
אביעזר'ס געהעריג. (כה) נאָך
אין דערזעלבען נאַכט שפּראַך
דער עױגען צו איהם: ענטפּיה-
רע דען שטיראַכטען דיינעם
פּאַטערס, זאָ ווײַא דען צױיטען
זיבעניגערניגען שטיר, רייסע
דען אַלטאַר בעל'ס דער דײַ-
נעם פּאַטער געהערט ניעדער
אונד הױע דען האַץ אום,

דער דאָבייא שטעהט. (כו) כויע אַבער דאָפּיר אײנען אַלטאַר, דעם עױגען דײַ-
נעם גאַטטע, אױף דעם גיפּעל דיועם פּעלזען'ס נאָך געברײליכער אָרדנונג,

שׁו פ ט י ם ו

מלאך יהוה פנים אל-פנים:
(כג) ויאמר לו יהוה שלום קדא-אל-
תירא לא תמות: (כד) ויבן שם
גדעון מזבח ליהוה ויקרא-לו
יהוה שלום עד היום הזה עודנו
בעפרת אבי העזרי: (כה) ויהי
בלילה ההוא ויאמר לו יהוה קח
את פר-השור אשר לאבית ופר
השני שבע שנים והרסת את-
מזבח הבעל אשר לאבית ואת-
האשרה אשר-עליו תכרת:
(כו) ובבית מזבח ליהוה אליה
על ראש המעוז הזה במערכה

ולקחה

נעם גאַטטע, אױף דעם גיפּעל דיועם פּעלזען'ס נאָך געברײליכער אָרדנונג,
ניס

ר ש י

כי על אשר ראיתי מלאך ה' לנכחני דואג ולועק אהם: (כד) ויקרא לו. גדעון למזבח: ה'
שלוס. ה' הוא שלומנו: (כה) פר השור. פר הנקור שהשור נן יומו קרוי שור: ופר השני שבע
שנים. ומורא חנינא דתפסס שבע שנין לעכו"ס. מ' דברים הותרו אותו הלילה. מיקלה.
אשרה. ולילה. ובמה. וכו' בדלית' בתמורה: (כו) ראש המעוז. ראש הסלע:

ב א ו ר

בהקין ראיתו פנים אל פנים, מדאנה אם תגל נפשו אם לא, ושמע קול ה' מדבר אלי
לא תמות. (כד) ה' שלום, כמו שלם ה'. עד היום הזה, כבר בארתי באר הטיב
טעם עד כמו עד ציהושע (ד' ט') וכן כאן, ושעורו עד הזה עודנו עומד בעפרת אבי העזרי.
(כה) ויהי ובלילה ההוא, הלילה הסמוך ליום שאה'נו המלאך בהקין כל לו חלום נבואי.
קח, בסמך, שלא ירגיש בו אים. פר השור, כמו שור הפר, השור שהוא סר. ופר השני, מסמכ
לי שלא היה גיוש יותר משני פרים כי מדין ועמלק ובני קדם לקחו כל כהמה כמו שספר הכתוב,
ולולא הקלה השני לעבודת הבעל לא השאירו לו פרסה, והיה עבודתו באונס ולא ברצון כאשר
יש להוכיח מענין התשובה שהשיב לאנשי העיר כאשר נקשו להמית את בנו. והנה לא נזכר מה
שנעשה במר הראשון, ואולי לקחו גדעון ללורך דמיון אם יבוא להלחם נמדין. ובאשר הקין משאמו
בעוד לילה עשה כאשר דבר אליו ה' ליראתו מעשות יומם. (כו) במערכה, מ"י בסדרט, ועליו
פי' הכד'ק; שהוא מקום המישור שנראש המעוז שיוכל לערוך שם אבני המזבח, ולדעתי לואו
לעשות

נים ואדאן יענען צווייטן שטיר, אונד ברינגע איהן צום בראנד. אפפער דא, מיט דעם גע. העלצע דעם האנעם, דען דוא אומהויען זאללסט. (כז) גרען נאָהם צעהן פער. זאנען פאָן זיינען קנעכטען, אונד פאללצאג וואס דער עוונע איהם אויפגעטראנען האטטע; דאך וויל ער זיך פאָר דער פאמיליע זיינעם פאטערס אונד פאָר דען שטארטלייטן פירכטעטע עם ביא טאנע צו פאללציהען, זא פערטאלאסטע ער עם ביא נאכט. (כח) אלס דוא שטארטלייטן דעם סארגענס פריה אויפשטאנדען, ויהע! דא וואר דער אלטאר דעם בעל'ס ניעדערגעריכסען, דער האין דאביא אומגעהויען, אונד דער צווייטע שטיר אויף דעם נייאגעבוטען אלטאר געאפערט. (כט) אונד איי. נער פראנטע דען אנדערן: ווער האט דיעזע טהאט בעי גאנגען? דא פארשטען, אונד טערוואטען, אונד שטימטען איבעראין: גרען דער זאָהן

וּלְקַחַת אֶת־הַפֶּר הַשְּׁנִי וְהַעֲלִיתָ
עֹלָה בַּעֲצֵי הָאֵשׁ וְאִשׁ
תִּכְרֹת: (כז) וַיִּקַּח גִּדְעוֹן עֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים מֵעַבְדָּיו וַיַּעַשׂ כְּאִשׁ
דְּבַר אֱלֹהֵי הוּהָ וַיְהִי כְּאִשׁ יֵרָא
אֶת־בֵּית אָבִיו וְאֶת־אֲנָשֵׁי הָעִיר
מַעֲשׂוֹת יוֹמָם וַיַּעַשׂ לִילָה:
(כח) וַיִּשְׁכִּימוּ אֲנָשֵׁי הָעִיר בִּבְקָר
וְהִנֵּה נֹתֵן מִזְבֵּחַ הַבַּעַל וְהָאֵשׁ
אֲשֶׁר־עָלָיו כִּרְתָּהּ וְאֶת הַפֶּר
הַשְּׁנִי הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ הַבְּנוּי:
(כט) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מִי
עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּדְרָשׁוּ וַיִּבְקָשׁוּ
וַיֹּאמְרוּ גִדְעוֹן בֶּן־יוֹאָשׁ עָשָׂה
הַדָּבָר הַזֶּה: (ל) וַיֹּאמְרוּ אֲנָשֵׁי
הָעִיר אֶל־יוֹאָשׁ הוֹצֵא אֶת־בְּנֶךָ
וַיָּמָת כִּי נָתַן אֶת־מִזְבֵּחַ הַבַּעַל
וְכִי כָרַת הָאֵשׁ וְעָלָיו:

ויאמר

יואש האט דיעזע טהאט כונאנגען. (ל) דא שפראכען דא שטארטלייטע צו יואש: ליעפערע דיינען זאָהן אויס, דאס ער שמערבע דען ער האט דען האין דאביא אומגעהויען. בעל'ס ניעדערגעריכסען, נור ער האט דען האין דאביא אומגעהויען.

יואש

ב א ו ר

לעשות המזבח על סדר הנהוג בישראל מובחר להקדש, ולא על סדר הבנין המיוחד לנבל, ובאשר השכימו אנשי העיר הכירו כי המזבח הבנוי אינו לנבל כי אם קודש לה'. (כח) ואח הפר השני, לדעתו קרוב למזבח ולבאשר היה האבוס לפר השני שהיה מוקדש לע"ז מיום הולדו שבע שנים, ובאשר ראו מקום האבוס בנוי באבוס סר אזהכירו כי הוא הועלה על המזבח. והרלב"ג משבשאריו ממנו קלת אברים או הקדשים והיה בהן סימן והכירו בו כי זה הפר השני. העלה, עבר מבנין הסעל ואשרו העלה על סדר מלכי ישראל (ד"ה נ' כ' ל"ד) ובא בחולם, מקום הקמץ.

(לא) ויאמר יואש לכל אשר-
עמדו עליו האתם ותריבון לבעל
אם אתם תושיעון אותו אשר
יריב לו יומת עד הבקר אם-
אלהים הוא ירב לו כי נתן את-
מוֹבָחוֹ: (לב) ויקרא לו ביום-
ההוא ירבעל לאמר ירב בו
הבעל כי נתן את מוֹבָחוֹ: (לג) וכל-
מדין ועמלק ובני קדם נאספו
יחדו ויעברו ויחנו בעמק יזרעל:
(לד) ורוח יהוה רבשה את גדעון
וירקע בשופר ויועק אביעזר

(לא) יואש אבקר ענטענגעטע
אללען דיא אום איהן שטאנ-
דען: וואללט איהר פיר בעל
שטרייטען, וואלט איהר איהם
הילפע לייסטען? דעו זיינע רא-
כע טריפעט שטירבט אהנעהין
ביז מאַרען: יאווען ער גאטט
איזט, מוס ער ועלכסט ראכע
אן דעם נעהמען, דער ויינען
אלטאר נידערגעריסען האט.
(לב) מאן נענטע איהן (גדעון)
פאן דיעועם טאנע אן: ירובעל
דאז הייסט בעל ראכע זיך אן
איהם, דער ויינען אלטאר ניי-
דערגעריסען האט. (לג) דא-
מאלס האטטען זיך גאנץ מדין,
עמלק אונד (אנדערע) מארי-
גענלענדער פערואממעלט,
צאנען העראן אונד לאנער-
טען זיך אים טהאלע יזרעאל.
(לד) דא אואפלאס דער גייסט

דעם עוויגען דען גרעון, ער שטים אין דיא פאזינע, אונד דאז הויז אביעזר'ס פאלגטע
ו"י

ר ש י

(לא) האתם חריצין לבעל. בשביל הבעל: תושיעון אותו. תנקמו נקמתו וכן והושיעה ידו לי דוד
בבבל (ש"א כ"ה): אשר יריב לו. בשבילו: עד הנקר. עד הנקר המתינו: אם אללים הוא.
יריב הוא לבעל ריבו ונקמתו ובדי לדחותם עד שיבחר גדעון היה אומר כן: (לב) ירב בו. בגדעון.
אלל ריב נופל עם או את או בו כמו וירב בלכן (נראשית ל"א) אבל לו אינו נופל על הלשון
וכל לו הכתובים כאן בשביל הם: (לד) ורוח ה'. רוח גבורה: ויועק אביעזר. כל המשפחה:
ויהי

ב א ו ר

הקמן להרמז על העין. (לא) האתם חריבון לבעל, היאחז לכם להריב בעבור הבעל, האתם
תושיעון אותו? הלא זה קלון ומרפה לו, המתינו כי הוא צעמו יפגע בו וימחהו עד הנקר,
וזה יהיה לכם למופת אם אללים הוא אם לא. וי"מ כי יואש גזר אשר יריב בעבורו יומת על
ידו עד הנקר, או שאמר אשר יריב לו יומת דרך קללה, ואנכי תרגמתי כמו שפירשתי לדעתי.
(לב) ויקרא לו, אולי קרא לו אביו כן באזני כל אנשי העיר במרי אף, והראש בעם באמרי מיו
ובקרבו שמק ולעג עליהם כי לא האמין לבעל. (לג) ויעברו, על השדות להשחית יכול הארץ,
והרד"א מ' שעברו מעבר הירדן לארץ להלחם בס. (לד) ורוח ה', ורוח גבורא מן קדם ה',
והרלב"ג כתב ויחנן עוד שזרחה עליו רוח הקודש, וזה נועה לדעת המורה שאמר (בפרק מ"ט
למ"ב) שהיא ממדרגה הראשונה ממדרגות הנבואה שילוש לאיש עזר אלהי שיגיעו ויזוהו למעשה
טוב גדול בהלכת קהל חזונים בקהל רעים, ובאשר תקע בשופר הועיק כל משפחתו והם שמעו
לקריאה זו והיו סרים למשמעתו והלכו אחריו. ויועק אביעזר, ענינו בית אביעזר, ויש במקרא
מקומות רבים חסידי מלה כמו ותכל דוד המלך (שמואל ב' י"ג ל"ט) ענינו ותכל נפש דוד ועוד
רבים

זיינעם אויפֿריפע. (לג) ער
שיקטע צוגלייך כאַטען אין
גאַנץ מנשה, אונד אויך דיווער
פֿאַלנטע זיינעם רופֿע, אויך
זאָרטע ער כאַטען אַן אַשר
זבולון אונד נפתלי אונד זיא
קאָטען איהם ענטגעגען.
(לד) נון זאָגטע גרעין צוגאָטט:
ווען דוא דורך מיך ישראל
בעפֿרייען וויללסט, וויא דוא
געשפּראַכען, (לה) זיהע! זאָ
ווילל איך איינע שווער וואָללע
אין דיא טענע לענען, וועזן
אויף דער וואָללע אַלליין טווא,
אויף דעם גאַנצען ערדבאָדען
אבער טראָקען זיין ווירד, דאָן
ווערדע איך ערקענען דאָס
דוא דורך מיך ישראל בעפֿרייען
ווירסט וויא דוא פֿערהייסען.
(לז) אונד עס געשאַה אַלואָ:
דען אַלס ער דעם סאָרגענס
אויפֿשטאַנד, דריקטע ער דיא
וואָללע אויס, אונד עס טרייִ
פֿעלטע טווא אויס דער וואָלֿ
לע, איינע גאַנצע שאלע פֿאַלל
וואַססער. (לט) גרעין שפּראַך פֿערנער צוגאָטט: טענע דיין צאָרן נישט ווידער מיך ענטברענגֿ
נען

אַחֲרֵיוֹ: (לה) וּמִלְאָכִים שָׁלַח בְּכָל־
מִנְשֵׁה וַיַּעַק גַּם־הוּא אַחֲרָיו
וּמִלְאָכִים שָׁלַח בְּאֶשֶׁר וּבְזַבְלֹן
וּבְנַפְתָּלִי וַיַּעֲלוּ לִקְרֹאתָם:
(לו) וַיֹּאמֶר גִּדְעֹן אֶל־הָאֱלֹהִים
אִם־יִשְׁעַ מוֹשִׁיעַ בְּיָדִי אֶת־יִשְׂרָאֵל
כִּי־אֶשֶׁר דִּבַּרְתָּ: (לז) הִנֵּה אֲנִכִּי מְצִיג
אֶת־גֹּזַת הַצִּמֶר בְּגֶרֶן אִם טַל יִהְיֶה
עַל־הַגֹּזַה לְבִדָּה וְעַל־כָּר־הָאָרֶץ
חֶרֶב וַיִּדְעָתִי כִּי־תוֹשִׁיעַ בְּיָדִי אֶת־
יִשְׂרָאֵל כִּי־אֶשֶׁר דִּבַּרְתָּ: (לח) וַיְהִי־
כֵן וַיִּשְׁכֶם מִמַּחֲרַת וַיִּזְר אֶת־
הַגֹּזַה וַיִּמָּץ טַל מִן־הַגֹּזַה מְלֹא
הַסֶּפֶל מֵיָם: (לט) וַיֹּאמֶר גִּדְעֹן
אֶל־הָאֱלֹהִים אֵל־יִתֵּר אִפְּךָ בִּי

ואדברכה

ר ש י

(לח) ויהי כן. שהיה טל על הגזה לנדב יותר מבאשר מקומות כמו שהוא אומר מלוא הספל
מים אבל על כל הארץ מורכ לא נתקיים שהנרית כדומה לטל שאינו נעדר: ויזר לשון מכבש
וכן לא זורו ולא חובשו (ישעיה ח') לא נכבשו להוליך הלמה:

מנענע

ב א ו ר

דנים. (לו) ויאמר גרעין, בלבו דרך חפלים ולכן לא נאמר שהיב לו השם דבר רק עשה כאשר
שאל משנו, ושאל אותו לא לנעבור נסות את ה' כי אם לחקור את עולמו, ואם כל הקירות אותו
לא היו יכורי רעיוניו וחזיונות שוא, בהיותו שוקל במאזני הכמיהה ולא הבין עוד איכנה הכעיר
וכדל יהיה נבחר להושיע את ישראל, ומסן האותות להיות בטוח כי לא איש משמגע הוא. (לז) גוז
הצמר, למר הגוז ומסודר במערכות יקרא גז ה' בס' נ' ונפול עליו לשון הכנה ועמידה, וכל
דבר הגוז ואינו נאסף בסדר הראוי לו יקרא גז בס' ז' כמו במער על גז (מהלים ע"ב ו'), והוא
ירק הגוז ועוד לא נאסף מן השדה. (לח) ויזר, מבנין הקל בשקל ויצר עליה (מ"ב י"ח ח')
או מבנין הפעיל כפלים ויסר נח את מכסה התבה (בראשית מ' י"ג), וסוף מענין כי גזל מזורה
(איוב ל"ט ט"ו) לא זור ולא חבשו (ישעיה ח' ו') שהוא ענין עזר ומשיעה (רד"ק). וימץ, שראו
מלם

נעו, ווען איך נאך איינמאל רע-
דע; איך וויללעס נור נאך דע-
זעס מאהל פערזענלעך מיט דער
וואללע: מעכטע דאך נון דיא
וואללע אלליין טראקען, אויף
דעם גאנצען ערדבאדען אבער
טווא דיין. (מ) דעזעס לעס
גאטט נאך אין דערוועלכען
נאכט געשעהען; עס בלייב דיא
וואללע אלליין טראקען, אויף
דער גאנצען ערדע אבער
וואר טווא.

ז (א) נון מאכטע זיך ירובעל
(דאן איזט גרעון) דעס
מארגענס פריה מיט דעם
פאלקע אויף, וועלכעס מיט
איהם וואר, אונד שלוגען איהר
לאגער אויף בייאדער קוועל-
לע חור, דאן לאגער מדינ'ס
וואר איהם געגענאכר נערד.

ליך פאם הינעל מורה אים
איזט אללצופיעל דעם פאלקעס וועלכעס דוא מיט דיר האסט, אלס דאס איך מדין

ואדברה אך הפעם אנסה-נא
רק הפעם בגוה יהי נאחרב אל-
הגוה לבדה ועל כל הארץ יהיה
טל: (מ) ויעש אלהים כן בלילה
ההוא ויהי חרב אל הגוה לבדה
ועל כל הארץ היה טל:

ז (א) וישכם ירבער הוא גדעון
וכר העם אשר אתו ויחנו
על-עין חרד ומחנה מדין היה-
כו מצפון מגבעת המורה בעמק:
(ב) ויאמר יהוה אל גדעון רב
העם אשר אתך מהתתי את מדין

בירם

טהאלע. (ג) דא שפראך דער עוויגע צו גרעון: עס
איזט אללצופיעל דעם פאלקעס וועלכעס דוא מיט דיר האסט, אלס דאס איך מדין
אין

ר ש י

ז (א) מגבעת המורה בעמק. דמסתכיא למישא. המורה לאן הוראה וראייה כמו מורה
באלכעווי (מליו) שמש כומים ורומזים בעמק:

(ב) יתפאר

ב א ו ר

מלה וענינו ג"כ ענין סמיטה, וההנדל בין זור ובין מלה, הראשון הוא פזיטה באמין כח היד
או באגרוף או בדריכת הרגל להוליך הכלוב בחובו והסתלומות שבו אינו ניכר כ"כ, והשני נוסף
על כל דבר לה הולך בקל טפה טפה ע"ד יניקה וכמו שתרנמתי. (לט) ואדברה אך הפעם,
גרעון שנה ושלש לאן דבור להיות גרון ובטוח כי הדבור בא אליו בהקיץ מאת ה' כמו שאמר למעלה
ועשית לי אות שאתה מדבר עמי, ובסאך אס יאך מושיע בידי כאשר דברתי, וידעתי כי מושיע
בידי כאשר דברתי; ויען דבר מעשה גרעון כלו, החל הדבור מפי ה', אשר הפעם אדברה אני
אנסה נא רק הפעם, כלומר אנסה נא אותי אך הפעם אס יא לאל ידי להושיע את ישראל,
וכן הניח הרד"ק בשם רבינו סעדיה גאון ז"ל כי הנסיון ביטולת הדבור אסור כמו שאמר וינסו
אל בלכנס (תהלים ע"ח י"ח), אבל גרעון לה היה לו ספק ביכולתו ב"ה אלא וזה לנסות אס
הוא ראוי לנס גדול כזה.

ז (א) מגבעת המורה, ת"י מגבעת דמסתכיא למישא, ולדעתו היה שם סימן להורות הדרכ
ללכת אל עמק יזרעאל, וכן מ' רבינו יעשי' ואמר מקרא קצר הוא, מגבעת מגדל האורה
בעמק, ויס' מרגמו: דמ' לתגער מדינ'ס ווטר חיהץ גערדיך פאן יענער טנהעהע, וועלכע דען
וועג

אין ויניע האנד געבען וואללטע,
 ישראל קענטע ווידער מיך
 פראהלענד שפרעכען: מיניע
 מאַכט האט מיר בייאגעשטאַנ-
 דען. (ג) לאס דאהער פאַר דיין
 אַהרען דעם פּאַלקס אויסרו-
 פּען: ווער ויך פּירכטעט אונד
 פּערצאגט, ווענדע אונד ענט-
 פּערנע ויך פּריה פּאַם בערגע
 גלעד. אונד עס קעהרטע פּאַן
 דעם פּאַלקע היים, צוויי אונד
 צוואנציג טויזענד מאן, צעהן
 טויזענד אבער בליבען. (ד) דאך
 דער עוויגע שפּראך צו גרעון:
 נאך אויס דאן פּאַלק צו פּיעל;
 פיהרע זיג הינאב אן דאן
 וואססער, דאָרט ווילל איך
 עס דיר אויסשידען, דער-
 יעניגע דאן, פּאַן דעם איך
 דיר זאגען ווערדע: ער געהע
 מיט דיר! דער זאָלל מיט
 דיר געהען; יעדער אבער
 פּאַן דעם איך דיר זאגע: ער
 געהע ניכט מיט דיר! דער
 געהע ניכט. (ה) ער פיהרטע
 דארויף דאן פּאַלק אן דאן

לבד

וואססער הינאב, אונד דער עוויגע שפּראך צו גרעון: יעדען דער מיט וינער צונגע פּאַן
 דעם וואססער אויפּלעקען ווירד, וויא דער הונד אַבלעקט, שטעללסט דוא בעזאנדערס,

זא

ר ש י

(ב) יתפאר. וונט"ר בלע"ז: (ג) וילסר. בנקר לשון ארמי לכּי: (ה) כל אשר ילק בלשונו וגו'.
 וכל אשר יכרע על ברכיו לשמות תלוג אומר לכד. מוזן מסייעתך כי הם לא ילכו עמך שכן הם
 למודים לכרוע לפני עכו"ם:

ב א ו ר

וועג. חיינו טהלו לייגט. (ב) שן יתפאר, לועז רש"י וונט"ר vanter (מכריהען, הערויס-
 געהען, פרעהען), וטעמו לפרש ענין הוראת ההתפעל שהיא גלוה מדומה וכן פי' רש"י שנות
 (ח"ה) כדרך אנשים גאים המתנשאים ומתגאים על זולתם ואין כל. (ג) ויצפר, ישינס בנקר,
 בקר בלשון ארמי כפיר, או פי' וסבב, כלומר יסוב מהר הגלעד ויסוב לו, וכן נקראת המלכות
 לפירה לפי שסובבים אותה על הראש, כמו ולפסירת תפארה (ישעי' כ"ח ה'), וכן במשנה (כלים
 פרק ט"ז משנה ג') הקופה משיעשה בה שתי לפירות (מדברי הרד"ק); ומרגומי כולל שני הפירושים
 האלה, ורבינו ישעי' פי' וילסר כמו וילרף ע"ד כנש וכנב, וזה סימה הכרפה בלשונה, ויהי'
 מרגומו: ווערדע חויסגעטיעדען פאָט בערגע גלעד. (ד) ואצרפנו לך שם, כמו עלורפין הכסף
 מהסגנים, שלא יהיו במלחמה הפיו וק לדיקים, כי הכורעים על בנייהם היססין לאשר
 נרעו לבטל (רד"ק). (ה) כל אשר ילק בלשונו, לאמר שהניא גידו המים אל פיו כי אי אפשר
 ללקק

זאוויה יעדען דער זיך אויף דאן
קניע נידערלעסס אום צו מרינ-
קען. (ו) דא וואר דיא אנצאהל
דערער, וועלכע אויס דער
האנד מיט דעם מונדע אויף-
לעקטען דרייא הונדערט מאן,
אללעס איכרינע פאלק אבער
ליעסען זיך אויף דאן קניע
נידער אום וואססער צו
טרינקען. (ז) דארויף שפראך
דער עוויגע צו גרעין: מיט
יענען דרייא הונדערט אויפלע-
קענדען ווערדע איך אייך בע-
פרייען, אונד מדין דיינער האנד
פרייזגעבען, אללעס אנדערע
פאלק אבער זאלל נאך זיינער
היימאט געהען. (ח) נון אי-
בערנאהמען זיא צו איהרען
האנדען דען מונדפארראטה
דעם פאלקעס זאוויה דעססען
פאזוינען. אונד ענטליעסען דאן
יעדען איינצעלנען אויס ישראל
נאך זיינער וואהנונג. מיט יענען
דרייא הונדערט מאן פיהל-
טע ער זיך שטארק גענוג, אבי-
וואהל דאן העער מדין'ס פאר
איהם אונטן אים טהאלע לאג.
(ט) אין דערזעלבען נאכט

לְכָד וְכָל אֲשֶׁר-יִכְרַע עַל-בְּרָכִיו
לְשִׁתּוֹת: (ו) וַיְהִי מִסְפַּר הַמַּלְקָקִים
בְּיָדָם אֶל-פִּיהֶם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ
וְכָל יִתְרֵי הָעָם כָּרְעוּ עַל-בְּרִכְיָהֶם
לְשִׁתּוֹת מַיִם: (ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-
גִּדְעוֹן בְּשֵׁלֶשׁ מֵאוֹת הָאִישׁ
הַמַּלְקָקִים אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וַנִּתְּתִי
אֶת-מְדִין בְּיָדָךְ וְכָל-הָעָם יִלְכּוּ
אִישׁ לְמַקְמוֹ: (ח) וַיִּקְחוּ אֶת-צִדָּה
הָעָם בְּיָדָם וְאֶת שׁוֹפְרֹתֵיהֶם וְאֶת
כָּל-אִישׁ יִשְׂרָאֵל שֶׁלַח אִישׁ
לְאֹהֲלָיו וּבְשֵׁלֶשׁ מֵאוֹת הָאִישׁ
הַחֲזִיק וּמַחְנֶה מְדִין הָיָה לוֹ
מִתַּחַת בַּעַמֶּק: (ט) וַיְהִי בַלֵּילָה
הַהוּא וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יְהוָה קוּם רִד
בְּמַחְנֶה כִּי נִתְּתִיו בְּיָדָךְ: (י) וְאִם-
יֵרָא אַתָּה לָרֶדֶת רִד אַתָּה וּפְרָה

נער
שפראך דער עוויגע צו איהם: אויף! הינאכ אינו לאגער! דען איך געבע עס אין דיינע הענדע.
(י) דאך ווען דא אנשטעהסט זאלייך הינאכ צוגעהען, זא געהע דא צוערשט מיט דיינעם
כור.

ר ש י

(ו) האלקים נידס. אין זה דרך נריעה כלוקק בלשוננו:

נפלים

ב א ו ר

ללקק המים מן הנהר בלי כפיפת הנרנים, ושעורו אשר ילק מן המים! (נהניאס בידואל פיו)
כאשר ילק הכלב בלשונו. (ח) אח צדה העם, מלת לדה מוכרת במקום סמוך כי משפטו לדה,
ובמזהו ועניה לדה (תהלים מ"ה ה'), באיפה שעורים (רות ב' י"ז) וזולתם (רד"ק), ואולי כה"ל
במקום לא"ר כמו אלכס נא השדה (רות ב' ב') וכן כאן לדה לעם, שלקחו לדה אשר לעם. בידם,
ענינו ללכדם ובאו שחרמתי, או שעורו ויקחו את לדה העם ואת שופרותיהם בידם. החזיק,
באשר שם נעזונו בה', הרגיש את עלמו חזק ואמין, אס גם שראם מחנה מדין מנגד אשר היה
כדי לרכב לרכב. (י) ואם ירא אחה לרדת, יראה זו אינו מלך מוכך לננו כי אס מלך ההשגחה
והתבוננות

בירשען פורה אינו לאנער היי-
נאכ, (יא) כעהאָרע דאָ, וואָס
זיא כעשפרעכען, דאָן ווערדען
זיך ריינע אַרמע שטערקער
פֿיהלען, אונדז דאָ ווירסט טיע-
פֿער אינו לאנער ריינגען.
נון גינג ער הינאָכ מיט ויינעם
בירשען פורה ביז צו דען בע-
וואָנעטען פֿאַרפֿאַסטען דעם
לאַנערס. (יב) מדין, עמלק
אינד יענע מאָרגענלענדער
אללע לאַגען אים טהאַלע וויא
דיא היישרעקען אָן מענגע,
מיט איהרען קאַמעלען, אונ-
צעהלאַכאַר, וויא דער זאָנד
אַם אַנפֿער דעם מערעם זאָ
פֿיעל. (יג) אונד גרען קאַם
אַן, אַלס עכען יעמאַנד ויינעם
נאַכבאַר איינען טרוים ער-
אַ צעהלעט, אינדעם ער שפּראַך
איין טרוים שטעללעט מיר
גלייכזאַם איין גערעסטעטעם
גערשטענבראָד פֿאַר, זיך
וועלצענד אינו לאַנער מדין'ס,
עס קאַם אַנס צעלט, שטיעם

נַעֲרָה אֶל־הַמַּחֲנֶה: (יא) וְשָׁמְעָה
מֵה־יְדִבְרוּ וְאַחַר תְּחַזְקֶנָּה יָדֶיהָ
וַיִּרְדּוּ בַּמַּחֲנֶה וַיִּרְדּוּ הוּא וּפְרָה
נַעֲרוֹ אֶל־קֶצֶה הַחֲמִשִּׁים אֲשֶׁר
בַּמַּחֲנֶה: (יב) וּמְדִין וְעַמְלֵק
וְכָל־בְּנֵי־קָדָם נָפְלִים בְּעַמֶּק
כְּאַרְבֶּה לָרֶב וּלְגַמְלֵיהֶם אֵין
מִסְפָּר כְּחֹל שְׁעַל־שַׁפַּת הַיָּם
לָרֶב: (יג) וַיָּבֹא גִדְעוֹן וְהַנֶּהֱ-
אִישׁ מִסְפָּר לְרַעְיוֹ חָלוֹם
וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלוֹם חֲלֵמָתִי וְהַנֶּה
צָלוֹל לָחֶם שְׁעָרִים מִתְּהַפֵּךְ
בַּמַּחֲנֶה מְדִין וַיָּבֹא עַד־הָאֵהָל
וַיִּכְהוּ וַיִּפְּלוּ וַיִּהְפְּכוּ לְמַעַלְהוֹנְפֹל
הָאֵהָל: (יד) וַיַּעַן רַעְיוֹ וַיֹּאמֶר אֵין

זאח

ציל קרי

דאָראַן, עס שטירצטע, דאָס זיך דאָן אונטערסטע צום אָבערסטען קעה־טע; זאָ
פֿיעל דאָן צעלט צוזאַממען. (יד) דער נאַכבאַר ענטגעגענטע, אונד שפּראַך; ריעם
בע-

ר ש י

(יב) נופלים בעמק. שוכנים בעמק: (יג) כליל. כליל נתיב שהיה הדור כליל מן הדיקים:
כליל לחם שעורים. חרר דלחם שעורין. חררה שאופין על הגמלים: לחם שעורים הוא זכות
העומר הקרב בססא: ויכחו ויפל. האהל: ויהפכוהו, האהל מלמטה למעלה ונפל האהל:
ואח

ב א ו ר

והתבוננות, כלומר אם ירא אתה לרדת ערם רגול וחקור מלכ האויב, רד אתה עס נערך לתור
המחנה. (יא) אל קצה החמשים, פי' הרד"א לפי שהיה מנהג כמו שהוא עדין היום שנהיות
אנשי מלחמה בשדה בלילה ישימו כל החלם והנהמות באמצע, והאנשים החלוצים סובבים אותם,
כדי שאל יבאו האויבים ילחמו בהם החלוצים אשר סביבותיהם ולא יזנו כל הנשלים, ולכן זכר
שבאו אל קצה החמשים שהם היו סביב המחנה, ויותר מסתבר החמשים היו שומרי המחנה
למחנה שלא יבואו בסתר החרים לרגל אותם. (יב) נופלים בעמק, שוכנים בעמק(רש"י) כמו על
פני כל אחיו נפל (בראשית כ"ה י"ח) כאשר גידע עליו רעו ועל פני כל אחיו ישכון (סע ט"ז י"ב).
(יג) ציליל לחם שעורים, ח"י חרר דלחם שעורין, וענין כליל כליל נתיב בגמלים, וכן לשון חררה
בדברי

בעדייטעט ניכטס אנדערעס
אלס דאז שווערדט גרעו'ס
דעם זעהנעם יואש, איין ביר-
גער ישראל'ס; גאטט האט
מדין אינד זיין גאנצעם לא-
גער אין זיינע האנד געגע-
בען. (טו) אלס נון גרעו'ן
דיאערצעהלונגדעם טרוימעס
אונד דעסען דייטיגן הערמע,
נייגטע ער זיך אנכעטענד,
אונד קעהרטע צוריק אין דאז
לאגער ישראל'ס, אונד ריעף:
מאכט אייך אויף! שאן האט
דער עוויגע דאז העער מר'ס
אין אייערע געזאלט געגעבען.
(טז) ער טהיילטע דיא דרייא
הונדערט מאן אין דרייא אב-
טהילונגען, איבערנאכ אל-
לען פאזינען, לעערע קריגע
אונד אין דען קריגען פאקעל;
(יז) אונד שפראך צו איהנען,
וואס איהר פאן מיר זעהט,
דאז טהוט איהר נאך. זעהט,
אייך ריקע יעטצט ביז אנו איי-
סערע דעם לאגערס, זא וויא
אייך עס מאכען ווערדע, מיסט
איהר עס נאכאיהמען. (יח) ווען
אייך מיט מיינער גאנצען אוי-
געבונג אין דיא פאזינע שטא-
טע, דאן שטאטעט אויך איהר אין דיא פאזינען אום דאז גאנצע לאגער ווערנס,

זאת בלתי אס-חרב גדעון בך
יואש איש ישראל נתן האלהים
בידו את-מדין ואת-כל-
המחנה: (טו) ויהי כשמע גדעון
את-מספר החלום ואת-
שברו וישתחו וישב אל-מחנה
ישראל ויאמר קומו כי-נר-
יהוה בידכם את-מחנה מדין:
(טז) ויחץ את-שלש-מאות האיש
שלשה ראשים ויתן שופרות
ביד-כלם וכדיים ריקים ולפדים
בתוך הפדים: (יז) ויאמר אליהם
ממני תראו וכן תעשו והנה
אנכי בא בקצה המחנה והיה
כאשר-אעשה כן תעשו:
(יח) ותקעתי בשופר אנכי וכל-
אשר אתי ותקעתם בשופרות
גם-אתם סביבות כל-המחנה

ואמרתם

סע, דאן שטאטעט אויך איהר אין דיא פאזינען אום דאז גאנצע לאגער ווערנס, אונד

ר ש י

(טו) ואת שברו. ואת מסברו ואת פחרו: את מספר החלום. את סיפור החלום ית-
שועת חילמא וית פשריה: (טז) שופרות וגו' ולפדים. להזכירנות מחן חורג. וכשעו לילה
היה כמו שכתוב והים מושך לפיכך נשאו שם לפדים להזכיר להם ונתנום בכדים כדי שלא יבינו
בלפדים: (יז) ממני תראו. את אשר אני עושה ראו ועשו כן: (יח) אנכי וכל אשר אתי. אחד
מן

ב א ו ר

בדברי חז"ל, והיה זה מלך על ישראל שהיו חלוצים מתגברים על מדין ומנצחים אותם (מדברי
רד"ק). (טז) ואת שברו, פתגמו, כי הפתרון שובר הקתום והקתום, וכן פתח ענין שברה והתפרסם
במ

אונד רופעט אויס: פֿיר דען
עוויגען אונד פֿיר גרען:
(ט) גרען אונד דיא הונדערט
טאן, דיא מיט איהם ווארען,
ריקטען אן דיא איינערע דעם
לאגערס, ביים בעניגע דער
מיטטעלסטען נאכטוואכע;
קיים האטטען דיא וועלטער
איהרע שטעללונג איינגענאמט.
מען, אלס ווא אין דיא פאזויגען
שטיעסען, צערשלאגענער צום
גלייך דיא קריגע, וועלכע ווא
אין דער האנד האטטען. (כ) נון
שטיעסען אללע דרייא אבי
טהיילונגען אין דיא פאזויגען,
אונד צערשלאגען דיא קריגע;
מיט איהרער לינקען ערגרייפֿ.
פען ווא דיא פאקעלן, אונד
אין דער רעכטען היעלטען ווא
דיא פאזויגען צום בלאזען,
אונד ריעפען: איין קאמפֿ
פֿיר דען עוויגען אונד פֿיר
גרען! (כא) ווא בליעכ יעדער
אין ווינער שטעללונג אום דאן
לאגער הערעם, דאן גאנצע

הער פֿינגען צו לויפען, ערהאב איינען ווילדען לערס, אונד ענטשלאה. (כב) אינדעם דיא
דרייא הונדערט פאזויגען ערענטען, ווארף דער עוויגע איינן אין דאן שווערערס דעם אנדערן,

זא

ר ש י

מן הראים ומאז איז היי עמו: (יט) קס הקמו. כנר בני החיל את הזמרים שהיתה משמרתם
באמורת התיכונה שכן דרך בני גייסות להצמיד שומרים חלו וסמרו שליש הלילה הראשון וחלו
שליש השני וחלו שליש האחרון: ונפון הכדי. ולאנור הכדים אשר בידם: (כ) חרב לה' ולגדעון.
מרבץ לתקעלם מן קדם ה' ונמנח על ידי גדעון: (כא) ויריעו. מרועת מסג וניסה:
ולכדו

ב א ו ר

כמו ספר בחלק אותיות. (יח) ואמרתם לה' ולגדעון, קיל עמות אנשי מלחמה יהיה, נעבור
ה' ונעבור גדעון ילחם במדין, והם קראו בגרון חרב לה' ולגדעון, כלומר אהזנו חסרם לכבוד
ה' ולעורר הכנף אשר לבנו ברוח נבירה. (יט) ראש האשמרת התיכונה, לעת החל האמורה
האמצעית שזו רוב הגם יין ונדרס, בו בראשונה הכל נעורים ובאלימות רבים מהעם כנר הקילו
סגותם, ובחר העת לבוא בתחילה הנאותה לזר כנף לכלל מחנה האויב, ונאשר הלבו הזמרים
הראשונים לטן, והאחרים הקילו על מאמרתם החזילו לתקיע בזמרות, ולאנור הכדים להסוס
בקיל סמולס, וכנרם הכהלים נפלו איש בקרבעתו וסרנו זה את זה וקלחם נמו. (כא) ויריעו,
קול מרועת מחזק כשהם במהומם ובמנוחם. (כב) את חרב איש ברעהו, שגורו איש כנר

נעמו

וְאֵינִינִם אִים גִּנְעִנְעוּן לֹאנְעֵר :
דְּאֹהֶעֶר פֿלֹאָה מְהִילִם כִּז
בֵּית שְׁמָה גִּעֲנֵן צִרְרָה, מְהִילִם
נֶאֱד דֶּער גִּרְעִנְעֵ אַבֵּל מְחֹלָה
בִּיאַ טַבָּח . (כג) דִּיא טֶאפֶּשֶׁר:
סְטֵעֵן יִשְׂרָאֵל'ס פֿאָן נִפְתָּלִי, אִשֶּׁר
אֹונֵד גִּנְעֵן מְנִשָּׁה אִיפֿעֶרֶטֶען
וִיך גִּעֲנִינְיִמִין אָן, אֹונֵד פֿעֶר:
פֿאָלגִטֵּעֵן מִדִּין . (כד) גִּרְעוֹן שִׁיק־
טֵע אֹוִיך בִּאָטֵעֵן אִין דְּאֹו גִנְעֵן
גִּעֲכִירְגֵע אִפְרִים מִיט דֵּעם
אֹוִיפֿטֶרֶאנֶע: אִילֶעט הֶעֱרָאָב ,
מִדִּין עֲנִטְגֵעֵן, שְׁפֶערֶטֶע
אִיהֶנֶען דְּאֹו וואָססֶער כִּז בֵּית
בְּרָה , וָּא וִוִיא אֹוִיך דֵּען יִרְדֹּן .
דִּיא גִנְעֵן מֶאָנִשׁ אָפֶּט
אִפְרִים'ס אִיפֿעֶרֶטֶע וִיך גֵּי-
גִּעֲנִינְיִמִין אָן , וִיא שְׁפֶערֶטֶען
דְּאֹו וואָססֶער כִּז בֵּית בְּרָה , וָּא
וִוִיא אֹוִיך דֵּען יִרְדֹּן , (כה) אֹונֵד
כֶּעמֶכְטִיגִטֵּעֵן וִוִיך צוֹוִיעֶר פֿיר־
שְׁטֵעֵן מִדִּין'ס דֵּעם עֶרֶב אֹונֵד
דֵּעם זאָב, עֶרשְׁלֹוגֵעֵן דֵּען עֶרֶב
בִּיאַ צֹור עֶרֶב , אֹונֵד דֵּען זאָב
בִּיאַ יִקָּב זאָב; וָּא וְעִטְצִטֵּעֵן וִיא
מִדִּין נֶאֱד , אֹונֵד כִּרְאָטֵעֵן
דֵּעם גִּרְעוֹן פֿאָם יִעֲנִינְיִמִין
יִרְדֹּן הֶעֶר דִּיא קֶפֶשֶׁע עֶרֶב'ס
אֹונֵד זאָב'ס .

וּבְכָל-הַמַּחֲנֶה וַיִּגַּם הַמַּחֲנֶה עַד-
בֵּית הַשָּׁטָה צִרְרָתָהּ עַד שְׁפַת-
אֲבֵל מְחֹלָה עַל-טַבָּח: (כג) וַיִּצְעַק
אִישׁ-יִשְׂרָאֵל מִנִּפְתָּלִי וּמִן-אִשֶּׁר
וּמִן-כָּר-מְנִשָּׁה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי
מִדִּין: (כד) וּמִלְאָכִים שָׁלַח גִּדְעוֹן
בְּכָל-הָהָר אֲפָרַיִם לֵאמֹר רְדוּ
לִקְרֹאת מִדִּין וְלִכְדוּ לָהֶם אֶת-
הַמִּים עַד בֵּית בְּרָה וְאֶת-
הַיַּרְדֵּן וַיִּצְעַק כָּל-אִישׁ אֲפָרַיִם
וַיִּרְכְּדוּ אֶת-הַמִּים עַד בֵּית
בְּרָה וְאֶת-הַיַּרְדֵּן: (כה) וַיִּרְכְּדוּ
שְׁנֵי-שָׂרֵי מִדִּין אֶת-עֹרֵב וְאֶת-
זָאֵב וַיַּהַרְגוּ אֶת-עֹרֵב בְּצֹור-
עֹרֵב וְאֶת-זָאֵב וַיַּהַרְגוּ בִּיקָב-
זָאֵב וַיִּרְדְּפוּ אֶל-מִדִּין וְרֹאשׁ-
עֹרֵב וַיִּזְאָב הִבִּיאוּ אֶל-גִּדְעוֹן
מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן:

דִּיא

ר ש י

(כד) וּלְכַדוּ לָהֶם אֶת הַמִּים . הַמִּפְסִיקִין בִּין אֶרֶס לֶאֱרֵן נִנְעֵן : וְאֶת הַיַּרְדֵּן . שָׁם הוּא הִיָּה מִפְסִיק :
(כה) הִבִּיאוּ אֶל גִּדְעוֹן מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן . בְּנִקֵּר כְּעֵבֶר גִּדְעוֹן אֶת הַיַּרְדֵּן לְדִדּוֹק אַחֵר זָאֵב וּלְשֹׁנֶע:
מֵה

בִּאור

רעהו, כמו ואת העיר שלמו באש (לעיל ח' ט') שעורו את האש שלמו בעיר . (כג) ויצעק, כמו
ויצעק, זה אל זה קרא בקול גדול והתחזקו זה עם זה לדידוק שם אחד אחרי מדין . איש
ישראל, הגבורים והנכחים, ובא בלשון יחיד כמו שיאמר האשכנזי דער קעך, דער חויסבונד .
(כד) ולכדו להם המים, סגרו להם המים, ובא כאן לשון לכידה כמו למעלה (ג' כ"ח), כי על
ידי לקיחת המעברות יכלד האויב; ובתחבולת מלחמה יש שני חסונים לתפסו חיים או להאבדו
במים, אם מעבר מזה לבלתי חת איש לעבור, אם מעבר מזה ללכת לקראת האויב לשטן לו
אחר עברו עד אין ללל ידו לנזל אל היבשה ואין לו ידים לזנוק, ובתחבולת זו אחר ערב והאב
מעבר לידין באשר באו לקראתם . (כה) בצור ערב, אחר שהרגו את עורב בצור אחד קראו
לזכר

ויאמר

ח (א) ריא מאנשאטם
אפרים'ם אייסער
טע געגען איהן: וועלך איין
בעטראגען האסט דא אן אונז
ערוועזן, דאס דא אונזניכט
אויפגעבאטהען האסט, אלס
דא אויסצאגסט מדין צו בע-
קריענען? זא פוהרען איהן אן
מיט נאכדרוק. (ב) ער אבער
זאגטע איהנען: וואס האבע
איך וואהל נון איך עהנליכעס
געטאהן? איזט ניכט דא נאכ-
לעזע אפרים'ם בעסער אלס
דיא וויינלעזע אביעזר'ם?
(ג) אין איירע האנד נאכ גאטט
דיא פירשטען מדין'ם, דען
ערב אונד דען זאב, וואס
קאנטע איך דען איך עהנלי-
כעס טהון? דא לעס איהר
עמפערטעס געמיטה פאן
איהם אב, אלס ער ריעזע איי-
סערונג אויסשפראך. (ד) דא-
רויף ריקטע געדען אן דען ירדן,
ועטצטע מיט זיינען דרייא הונ-
דערט מאן היינבער, וועלכע אכטוואהל ערמירעט:

ח (ב) ויאמרו אליו איש אפרים
מה הדבר הזה עשית לנו
לבדתי קראות לנו כי הלכת
להלחם במדין ויריבון אתו
בחזקה: (ג) ויאמר אליהם מה
עשיתי עתה בכם הלא טוב
עללות אפרים מבציר אביעזר:
(ג) בידכם נתן אלהים את-שרי
מדין את-ערב ואת-זאב ומה-
יכלתי עשות בכם אורפתהרוחם
מערייו בדברו הדבר הזה:
(ד) ויבא גדעון הירדנה עבר הוא
ושלש-מאות האיש אשר אתו
עיפים ורדפים: (ה) ויאמר לאנשי
סכות תנו-נא כפרות להם לעם

אשר

הבי רפס

דערט מאן היינבער, וועלכע אכטוואהל ערמירעט: עננאך דען פיינד פערפאלגטען: (ה) היר
שפראך ער צו דען איינוואהנערן פאן סכות: געבט דאך בראדפארציאנען דער טרופפע,
ר ש"י

ח (ב) מה עשיתי עתה בכם. מה חשונ מה עשיתי בחילתי כמה שעשיתם אחס בסוף: הלא
טוב עוללו. שאלו לידכם בסוף מתחלת הנליר שנלחנו לנו ומשפחתי שהרי צידכם נתן ה' את
המלכים: (ג) ומה יכולתי. לעשות שיהא חשונ כמעשה שלכם: (ד) עובר הוא ושלש מאות האיש.
עוברים את הירדן אחרי זכא וכלמוגע שעברו את הירדן תחלה והיו משחיתים מעבר לירדן את
אין ראובן וגד ומנשה ועבר שם כדי לנקום אף בהם: (ה) לאנשי סכות. ישראל היו:

הכף

ב א ו ר

לכר צור ערב, ואת זאב הרגו במישור אחד כמו שתי במישור זאב קראוהו יקב זאב (מדברי
רד"ק ורלב"ג).

ח (א) ויאמרו אליו איש אפרים, אנשי אפרים היו בעלי ריב ומלה והמלוגנו עליו ונקשו
חולמה ממנו לריב צו וגדעון השיבם בנחם, והקטין את אשר עשה הוא, להרים את אשר
פעלו הם על מרומי שדה, והשחית המדון, ויפתח לא בן עשה ונפלו מאפרים ארבעים ושנים
אלף (להלן י"ב). קראוח, בא המקור מורכב משתי הלשונות מבעלי האלף ובעלי הה"א,
בכתב האלף ונקרא בתי"ו (כן מלך), ומכריו מלאח ימי מלאכים (ויקרא ח' ל"ג), שגאח רע (משלי
ח' י"ג) עיין בראש"עס. (ב) הלא טוב עללוח, מה שהנחתי לך ללקט אחרי, עולה על
הק"ה דה אשר קנחתי. (ג) רפחה דוחם, נחם דעתם כאשר דבר להם בדברים האלה ורוח

חמם

וועלכע מיר פאלנט, דען ווא
ווינד ערשעפסט, אונד איך
זעטע יעצט זכח אונד
צלמנע, דען קעניגטו מדינ'ס
נאך. (ו) דא פירשטען פאן
סכות אנטווארטעטען: לענט
עטווא דא נאכט זכח'ס אונד
צלמונע'ס שאן אין דיינער
האנד, דאס וויר דיינעס העע-
רע בראד געבען זאללען?
(ז) גרעון שפראך: נון דען!
ווען דער עוונע מיר זכח אונד
צלמונע אין מינע האנד גיכט,
דאן ווערדע איך אייערזקער-
פער צערדערשען, מיט דער
וויסע דארגען אונד דיסטעלן.
(ח) ער צאג פאן דאנען פנואל,
אונד רעדעטע זיא עבען זא
אן, אבער דא בירגער
פנואל'ס ענטגענטען דאס:
זעלבע, וואס יענע פאן סכות
ענטגענטע האטטען. (ט) דאס
פיר שפראך ער זיך איך גע-
גען דא בירגער פנואל'ס אל,
זא אויס: ווען איך גליקליך
צוריקקעהרע, זא ווילל איך
דיעזען טהורים געדערייסען.

אשר ברגלי כי עיפיים הם ואנכי
רדף אחרי זכח וצלמנע מלכי
מדין: (ו) ויאמר שרי סכות הכף
זכח וצלמנע עתה בידך כי נתן
לצבאך להם: (ז) ויאמר גדעון
לכן בתח יהיה את זכח ואח-
צלמנע בידי ודשתי את בשרכם
את קוצי המדבר ואת הפרקנים:
(ח) ויער משם פנואל וידבר
אחיהם כזאת ויענו אותו
אנשי פנואל כאשר ענו אנשי
סכות: (ט) ויאמר גם לאנשי
פנואל לאמר בשובי בשלום
אתי את המגדל הזה: (י) וזכח
וצלמנע בקרקר ומחניהם עמם
בחמישת עשר אלף כל הנותרים

מכל

(י) זכח אונד צלמנע ווארען צו קרקר, אונד האטטען איהר העערלאגער פאן עטווא פינפ.
צעהן טווענד מאן ביא זיך, אללע יענע געהמליך, וועלכע פאן דעם גאנצען העערלאגער

דער

ר ש י

(ו) הכף זכח וצלמונע עתה בידך. שמה מחפאר שכלחנו מיד מדין: (ז) הכרקים. רונל"ג
נלע"ז: (י) בקרקר. שם מקום:

דך

באור

חמם שנה. (ו) ויאמר שרי סכות, אחד מהשנים ענה לו נעבור כלם למיכך אמר ויאמר
לשון יחיד (רד"ק). (ז) הכרקים, לועז רש"י רונל"ג נלע"ז וזהו ronce ונלשון רניס ronces
(חין) ויט טורפון טחלען פערזעהענעס טטורדענגעוועלס, געטטרייך, וכן לועז ב ר הכג
שבת ק"ט ע"ב, עיין מרסל לשון ס ד"ס ח י ו ב י ו, ולא כמו שהגיה מעתיק אחד ש"ל טורדקנס
(דיסטעלן), שכן לועז קוליס (עיין רש"י שמות כ"ב ה' ו"כ"ג"ג') לא ברקנים, ולדעת הרד"ק
שיי בסנות מקום קוליס וברקנים וכלן נקרא שמו כן מלשון החמלא בשנות (כס"ן) עורו (איוב
מ' ז"ל) שמוזו קוליס למיכך יעד שממס ידו בשם. ורוב חכמי אומות אומרים כי נקרא שם

נלי

דער מאַרגענלענדער איבעריג
געבליבען זינד דען געפאלן.
לען וואהרען הונדערט אונד
צוואנציג טויזענד מאן מיט
בלאנקעם שווערטע. (יא) געדען
ריקטע געגען דיא שטראסע
דער היטטענבעווואהנער, עסט
ליך פאן נוכח אונד יבחתח,
אונד שלוג דאן לאנער, וועה.
רענד עס זיך ויכער גלויבטע.
(יב) זוכ אונד צלמנע ענטפלאג
הען צוואר, אכער ער זעטע
טע איהנען נאך, אונד ערגריף
דיא ביידען קעניגע טרין'ס
ואוואהל זוכ אלס צלמנענדאן
גאנצע לאנער האטטע בע
רייטס דיא אונגסט פערניש.
טעט. (יג) געדען זאָהן וואש
קעהרטע נאך פאר זאנענע
אויפגאנג אויס דער שלאכט
צוריק, (יד) אונד גריף איינען
קנאכען פאן דען איינוואהנערן

וקניה

צו סכות אויף : אלס ער איהן אויספארשטע, בעשריב ער איהם דיא פירשטען פאן סכות
אונד

ר ש י

(יא) דרך השנוני באלים. דרך ארץ קדר וערב השנוני במדבר באלהים חסיד ואין דרים
בנתיים : מקדם לנכח וינכס. שהם ערי ישראל ולא רבה לילך שם אלא דרך עקלתון כדי שלא
יניגו בהם ויהומ' פתאום : (יג) מלמעלה החרס. עד שלא שקעה השמש בעוד החמה נראית גבוהה :
וידע

ב א ו ר

כלי דינש (דרעטוואגען, דרעטוואטען), וסוף בעין קרש רחב וזאת חתיו תקועות אכני' חריפות וחדין
ונקרא ג"כ מורג חרון וישנו חמו על התנועה, והאזניים מסתבין הסתן הספרד א"כ מן
הכר ע"י מורה. (יא) דרך השכונני באהלים, נפלה המ"ס ונשאר סיו"ל בלתי סמיכות כמו
מאזניי בנקר מאזני בנשף (ישע' ה' י"א) בנאום מאזניים בנקר, מאזניים בנשף, או שיהיו
כלט סמוכים על יחיות או על מלות השאש כמו למעלה יושני על מדין והלכתי על דרך (ה'
'י) ; והאזניים באלים הם בני קדר כמו ש"י י"גהם חסיד באלים ואין דרים בנתיים וידועים
בשם בערוואנען. וכבר העירו רוב האזניים גלדען עלה עליהם פתאום בעוד גילה כי לא היה
המחנה נטע ולכן אמר הכתוב יושב גלדען מן האלזמה מלמעלה החרס, כלומר בנקר ערס
עלות השמש כח"י עד לא מוגל שאש. ובנדקוק מלך השכונני' אודיעך עוד מה שכתב הרמב"ם
בספרו מאזניים באזרו : ואין במקרא מלה זרה כמוה מלשון ענינים ; האחד ה"א הידיעה עם
מלה סמוכה, והשני שהוא שאר וסמיו בית (זה ארץ זר כ"כ כי י"ז לו רעים כמו שזכרתי),
והשלישי שאלת שכן מהפעלים העומדים ולא ינוח מהם פעול כמו שלא יבט מן הלך הילוך
ולא מן מכה קב"י ע"כ. (יד) וישאלתי, שאל סתו על חרות שני המקום. וכתב אליו, חן
ענינו

וְקָנְיָה שְׁבָעִים וּשְׁבַעַי אִישׁ׃
 (טו) וַיָּבֹא אֶל-אֲנָשֵׁי סְכוּת וַיֹּאמֶר
 הִנֵּה זָבַח וְצִלְמַנֶּעַ אֲשֶׁר חָרְפִּיתִם
 אֹתִי לֵאמֹר הִכָּה זָבַח וְצִלְמַנֶּעַ
 עִתָּהּ בְּיָדֶךָ כִּי נָתַן לְאֲנָשֶׁיךָ
 הַיְעָפִים קָחַם׃ (טז) וַיִּקַּח אֶת-זִקְנֵי
 הָעִיר וְאֶת-קֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֶת-
 הַבְּרִקָּנִים וַיֵּדַע בָּהֶם אֶת אֲנָשֵׁי
 סְכוּת׃ (יז) וְאֶת-מִגְדַּל פְּנוּאֵל נָתַן
 וַיַּהַרְג אֶת-אֲנָשֵׁי הָעִיר׃ (יח) וַיֹּאמֶר
 אֶל-זָבַח וְאֶל-צִלְמַנֶּעַ אִיפֹה
 הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִרְגִּיתֶם בְּתִבּוֹר

ויאמר

ויאמרו (יח) יעצצם שמראך ער צו זבח אונד צלמנע׃
 וואָהער וואָרען דיא מענער, דיא איהר ביא חבור אומגעבראכט האבט׃
 ויא

ר ש י

(טו) וידוע נהם. וחזר נהון׃

(יח) אחד

ב א ו ר

ענינו שכתב שמות הארים במכתב ובאותיות על ספר, כי נימים ההם לא היו רגילים כ"כ
 במכתב הכתב ובפרט זה הנלכד שהיה נער בלי שם, ויהי' טעם ויכתב אליו שמתן לגדעון
 אותות וסימנים להביר הארים מתוך אשר אנשי סכות ולהענינם בקולים וברקיעם כאשר דבר להם
 ולרמס על העם אשר לא חטאו כי עליהם הי' לקיים מה שזכרו הארים. וקניה, חכמיה ויועזיה
 כמו ש"ל נן ז'נים (בראשית ל"ג) בר חכים. (טו) וידע בהם, מ"י וחזר עליהן ופי' הרד"ק
 מן וידוע חלי (ישעי' נ"ג) שהוא לשון שגירה. ויתכן לפרש כשמצעו שהודיע להם פשעם עם
 הקולים; והרד"ל אומר, שהוא כמו וידע אלהים (שמות כ"ב) ענין חמלה, כמו שפי' רש"י שם
 נתן עליהם לכ, כי כוונתו היתה להעניש רק הארים והזקנים ולרמס על ההמון כמו שפרשתי
 למעלה, וכן חרגמתי. (יז) ויהרג אח אנשי העיר, והלא לא הודיעם שיהרגם רק שימתן את
 המגדל בשוכו? ואמר הרלב"ג שאולי יעד ג"כ להרגם ושלא נזכר במחוב, ויורח נכון מה שפי'
 הרד"ק שהיו בוטחים במגדל וכאשר בא לנחלתו העיזו פניהם להלחם בו ולהכיל את המגדל ולכן
 הרגם. באותה מריבה (מדברי הרד"ל). ולדעתי הרגם בהיות חטאתם גדולה מחטאת סכות, כי
 כאשר באו לפנות אל התגברת עליהם חלשות הדרך והיו עיפיים ויגעיים ביותר ועכ"ל לא רחמו
 אותם לשעבדם כפת לחם, או לפי שאנשי פנואל השיבו כלם פה אחד מה שעזבו בסכות רק שרי
 העיר, ולכן הרגם. (יח) איפה האנשים, כבר העתיק הרב המבאר (לסנה"ש בראשית כ"ז ל"ג)
 מה שחזרו המפורשים בענין מלה ז' הנמנעת י' פעמים בה"ל בפרק ע"פ המסורה (שם ל"ז
 ט"ז)

וַיֹּאמְרוּ כְמוֹדֵךְ כְּמוֹתֵיךְ אֶתְּחַד
 כְּתָאֵר בְּנֵי הַמֶּלֶךְ: (יט) וַיֹּאמֶר אֲתִי
 בְּנֵי-אֲמִי הֵם חֵי-יְהוָה לֹו הַחַיִּיתֶם
 אוֹתָם לֹא הִרְגֹתִי אֶתְכֶם:
 (כ) וַיֹּאמֶר לִיתֵר בְּכוֹרֹו קוֹם הִרְג
 אוֹתָם וְלֹא-שָׁלַף הַנָּעַר חֶרְבּוֹ כִּי
 יָרָא כִּי עוֹדְנֵו נָעַר: (כא) וַיֹּאמֶר
 זָבַח וְצִלְמַנְעָה קוֹם אֶתְהוּפְגַע-בְּנֹו
 כִּי כָאִישׁ גְּבוּרָתוֹ וַיִּקָּם גִּדְעוֹן

ויהרג

פֹּרֶטְטוֹאֵם, ווִילֵּער נָאָךְ קִינְדִישׁ וואָר. (כא) דאָ וואָנטען זוכה אונד צלמנע: קאָם דואו הערפֿן,
 אונד שטאַמע אונד ניעדער, דען וויא דער מאַן זאָ ווינע קראַפֿט! גדעון ערהאַב זיך,
 אונד

ר ש י

(יח) אחד בתואר בני המלך. יפה תואר א' היה בהם שתוארו בתואר בני המלך. ויש לפותרו כמוד
 כמוהם תואר אחד לכם כי תואר בני מלכים היו: (כ) ולא שלף הנער חרבו, להורגם שהיה ירא מהם:
 (כא) השקרונים

ב א ו ר

ע"ז) וד' פעמים ב"ו, והשאר כמו מי אפוא בלחץ ולהלן בזכור (ט' ל"ח) ודומיהם בוי"ו אל"ף,
 והם לתקון הלשון ומתורגמין לפי הענין, ותכלית דבריהם שהיו מורכבת מן' מלות א י ס ה; וזלן
 יש ג' באורים בשאלת גדעון; לרד"ק טעם איפה, מה תאמר ותכונתם (וואָס וואָרען דאָס פֿיר
 מענטש?) והם אמרו כמוד כמוהם (לס) אחד ותאמר בתואר בני המלך, כי לא ידעו להשיב
 איכותם והשיבו על תמונתם דבר הנראה לעינים; והרלב"ג כתב, מה שאמר להם איפה האנשים
 וגו' שאל להם איפה מה דומה להם, שידעו תאמר מה תאמר בני המלך, כי הם יפה תאמר, או
 אמרו זה על בני גדעון אשר היו שם כמו שאמר אחד זה ויאמר ליתר בכורו (והשופט נקרא
 מלך כאמור ומלך אין בישראל); והרד"א אמר על שני פירושים האלה שהם בלתי מתאימים
 בפשט הכתובים, ובגמ' טעם איפה האנשים, לומר להם לו לא הרגתם את האנשים ההם
 והיו עתה חיים בידים הייתי נותן אתכם בעדס עור בעד עור (וראוי למרגס: טך וואָרען
 יזא דאָ יענע מענטש דאָס וואָרען דאָס חבור וואָס עברתם!) והם השיבו שני דברים, האחד
 כמוד כמוהם, ר"ל כך חסיה אתה כמו שהיו הם, שחיות מהר על ידי מדין כאשר מהו הם
 דרך קללה (ח וואָרעט דאָס טאָן וואָרען יזא זינד!), והדבר השני אמרו אחד בתואר בני המלך
 שהיה אחד מהם יפה תואר ויפה מראה מאד, וגדעון השיב אחי בני אמי הם, כלם היו אחי
 ובני אמי שהם האחים היומר דומים, ואם כן כיפה בכבוד, כשמן כרוב, כלם קורבה אחת היה
 לי עמם וכלם היו יפים במדרגה אחת כי כלם בני אשה אחת היו, ע"כ תוכן דבריו; וגם
 באורו אינו שזה לי. ולדעתי איפה הנא בהרכבתו על שאלת המקום ענינו נאן כמו מאין,
 כלומר איפה היה מקום מושבם, וגם בלשון אשכנז מלת וואָרען באה בהרכבה זו, כי מלת הער
 נגזרת מלשון היר כמו שהעיר הבגשן מדעונג בספר מלך שלו, ונתפשה על שאלתו איפה האנשים
 באה בספרון מלות שמים אשר לא זר במקרא נאשר העיד הראב"ע בספרו מאנשים באמרו:

וַיַּהַרְגֵם אֶת־זִבְחָהּ וְאֶת־צֶלְמִנְעַד וַיַּקַּח
 אֶת־הַשְּׁהֲרָנִים אֲשֶׁר בְּצִוְאָרֵי
 גְּמְלֵיהֶם: (כג) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ־
 יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּדְעוֹן מִשְׁל־בָּנוּ גַם־
 אֶתָּה גַם־בְּנֶה גַם בֶּן־בְּנֶה כִּי
 הוֹשַׁעְתָּנוּ מִיַּד מִדְיָן: (כד) וַיֹּאמֶר
 אֲלֵיהֶם גִּדְעוֹן לֹא־אֶמְשַׁל אֲנִי בָכֶם
 וְלֹא־יִמְשַׁל בְּנֵי בָכֶם יְהוָה יִמְשַׁל
 בָּכֶם: (כה) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם גִּדְעוֹן
 אֲשַׁאלָה מִכֶּם שְׂאֵלָה וְתִנּוּ־לִי
 אִישׁ גֶּזֶם שְׁלָלוּ כִּי־נִזְמִי זָהָב לָהֶם
 כִּי יִשְׁמַעֲאֵלִים הֵם: (כו) וַיֹּאמְרוּ
 גִּתּוֹן נָתַן וַיִּפְרְשׁוּ אֶת־הַשְּׂמֶלֶה
 וַיִּשְׁלִיכוּ שָׂמָּה אִישׁ גֶּזֶם שְׁלָלוּ:
 (כז) וַיְהִי מִשְׁקַל גֶּזֶם זָהָב אֲשֶׁר

שאל

אונד ערשלוג זכח אונד צלמנע.
 הירויף נאָהם ער דיא מאַנד־
 רינגע, וועלכע אום דיא העלוע
 איהרער קאמעלע הינגען.
 (כג) דאָ שפראך דער קערן
 ישראל'ס צו גרעון: העררשע
 איבער אונד, דוא וואוואַהל אלס
 דיין וואָהן, וואוואַ איינסט דיין
 ענקעל, דען דוא האַסט אונד
 פֿאָן דער געוואלט מדי'ס בע.
 פֿרייעט: (כג) גרעון אבער ענט.
 געגענטע: איך ווילל ניכט איי
 בער אייך העררשען, אונד
 מיין וואָהן וואָלל ניכט איבער
 אייך העררשען. מעגע דער
 עוויגע אַלליין אייער הערר:
 שער זיין. (כד) גרעון פֿוהר
 פֿאָרט: נור איינע ביטטע זיין
 מיר פֿאָן אייך געוועהרט: עס
 געבע מיר יעדער איינען נאָ.
 זענרינג פֿאָן זיינער בייטע,
 אינדעם זיין דאָך גלייך דען
 ישמעאלים גאלרענע נאָענ:
 רינגע האַטטען: (כה) זיין אַנט.
 וואַרטעטען: דאָ וואָללען וויר

דיר, גערנע געבען. זיין בערייטעטען איין געוואַנד אויס, אונד יעדער וואָרף איינען נאָענ:
 רינג פֿאָן זיינער בייטע היינין. (כו) דאָ געווייכט דער גאלרענען נאָענרינגע, וועלכע ער

יד

ור ש"י

(כא) השהרונים. לונט"ש בלע"ז של זהב:

(כו) טשהרונים

באור

דע כייש נמקרא מקומות חסידי מלה לא אובל לספור אותם כי רבו
 מאד, כמו אשר לחמי לו כשרה (ש"ד י') ענינו בתלום המלות אשר בא לחת לו כשרה, כשרה
 והנה משות שרי מדין בתלומה היחס: כמוך כמכס ממקום אחד (כלומר מעברה אשר
 לאבי העזרי) ותארים כתארי בני המלך, וכן מרגמי. (כא) חשהרנים, לועז רש"י לוג"ט
 lunettes (מקדנען) לפי שהיו בדמות ירח, וי"ת ענקית וכן נקראו בסמוך בענקות אשר
 בלוחי גמליהם, והשהרנים דלהן שהם טבשיי חנשים מרגס סהרנים (ובח"י אשר לרש"י
 כמו ענקית וגלילית) ושהרנים שהם עדיים לנשים (ישעי' ג' י"ח) מרגס סיבית, והנטיפות
 הנזכרות שם מרגס עונקיס. (כד) גזם שללו, גזם משללו, במסרון מ"ס, כמו עד יקום
 גוי אויביו (יהושע' י"ג). כי ישמעאלים הם, המדינים (רד"ק ורנ"ג). וי"ח חרי ענבאי אינון
 ובמרגס אשר לרד"ק כמו חרי ענבאי קטילי, והנטי מרגסו כי ישמעאלים הם אינו שג
 על

שאל אלף ושבַע מאות וְהַבְלָבֶד
 מִן־הַשְּׁהֲרָנִים וְהַנְטִיפּוֹת וּבְגִדֵי
 הָאֲרָגָמָן שַׁעַל מַלְכֵי מִדְיָן וּלְבַד
 מִן־הָעֲנָקוֹת אֲשֶׁר בְּצוּאֵי אֶרֶץ
 גְּמָלִיהֶם: (כו) וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִּדְעוֹן
 לְאִפּוֹד וַיַּצֵּג אוֹתוֹ בְּעִירוֹ בְּעַפְרָה
 וַיִּזְנוּ כָּל־יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שֵׁם וַיְהִי
 לְגִדְעוֹן וּלְבֵיתוֹ לְמוֹקֵשׁ: (כז) וַיִּכְנַע
 מִדְיָן לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יָסֻפוּ
 לָשֵׂאת רֹאשׁם וַתִּשְׁקֹט הָאֶרֶץ
 אַרְבַּעִים שָׁנָה בִּימֵי גִדְעוֹן:
 (כט) וַיָּלֶךְ יִרְבֵּעַל בֶּן־יִזְבָּבֶל וַיָּשֶׁב
 בְּבֵיתוֹ: (ל) וּלְגִדְעוֹן הָיוּ שְׁבָעִים
 בָּנִים וַצָּאִי יִרְכּוּ כִּי־נָשִׁים רַבּוֹת
 הָיוּ לוֹ: (לא) וּפִילָגְשׁוֹ אֲשֶׁר בָּשָׁכָם
 ילדה

בליעב רוחו צו הויזע. (ב) גדעון האטמע וועבענציע זעהנע, דיא אויס ויזענע לענדען הערפאָר
 בעגאנגען, דען ער האטמע פֿיעלע ווייבער. (ג) אונר ויין קעכסווייב, דאָו ער צו שכם האטמע,
 נע.

ר ש"י

(כו) השהרונים והנטיפות. עונקיא וכליליא: (כו) ויעש אותו גדעון לאפוד. להיות לזכרון על
 חשועה גדול לראות כמה היה חילם כנז שנומי חשניהם היה כל הזהב הזה: ויזנו כל ישראל
 אחרייו. לאחר מיתת גדעון:

נעל

באור

על המדינים כ"א על הערבים השנוי בזהלים אשר חרגום כרדפס אחר מדין ומהם היו נומי
 זהב. ויחנן לדעתי שיחסר כ"ף הדמיון, כמו כי מטלת קסם מרי (ש"א ט"ו כ"ג) ודומיהם,
 וענינו כי כישמעאלים הם אשר נומיזכר בקסם או בלזניהם. (כו) לאפוד, הלוי האפוד בעירו
 לזכר הנחמן ולאות הנם אשר הפליא הש"י לעשות עמו. אחריו, יחנן שאלת אחריו עומדה במקום
 שנים, אחרי מותו וזו אחריו והעתיקו מחשבתו הטהורה למחשבה רעה לעשות האפוד לעבודה
 זרה. לגדעון ולביתו, טעם הלמ"ד בשניהם כמו ומטלתי לקלבים (נבאיש ל"ט ט') כלומר
 שהם האפוד למוקש כנז כוונת גדעון ונחמו, כי הוא לא בן חשד (ועיין במנול לספר שופטים).
 (כט) וילך, הלך לו ופנה מכל עסקי רצים לשנת במנוחה בנחמו אחר שקטה הקרן, ולא זכר
 כמבוא

געבאר איהם אויך איינען
זאָהן; דעם לעגטע ער דען נאָ-
מען אבימלך בייא. (לג) גרעון
זאָהן יואש'ס שטאָרב אין איי-
נעם גליקליכען אלטער, אונד
וואָרד בענגראַכן אין דער גרופֿט
זיינעם פֿאַטערס יואש צו עפרה
(דיא שטאָרט) אביעזר'ס.
(לג) אלס נון גרעון געשטאָרבן
וואָר, פֿעלען דיא קינדער
ישראָל'ס וויערער צוריק, שווייפֿ-
טען נאָך דען בעליס אים, אונד
זעטצטען זיך דען בעל ברית
צור גאָסטטייט איין; (לג) דיא
קינדער ישראָל'ס געדאָכטען
ניכט מעהר דעם עוויגען איה-
דעם גאָסטעס, דער ויא אים
דער האָנד אַללער איהרער
פֿיינדער רינגס אומהער גערעט-
טעט האָטטע; (לג) ערצייגטען
אויך קיינע לעבע מעהר דעם
הויזע ירובעל גרעון'ס, טראָץ
אַללער וואָהלט האָט, וועלכע
ער ישראָל ערווינען האָטטע.
ט (ה) אבימלך דער זאָהן
ירבעל'ס גינג נון היין נאָך שכם
צו דען ברודערן זיינער מוט-
טער, אונד רערעטע זיא אונד
דיא גאָנצע פֿאַמיליע דעם מיט-
טערליכען פֿאַטער הויזעס אַל-

וילדה לו גם היא בן וישם את-
שמו אבימלך: (לג) וימת גדעון בן-
יואש בשיבה טובה ויקבר בקבר
יואש אביו בעפרה אבי העזרי:
(לג) ויהי כאשר מת גדעון וישובו
בני ישראל ויגנו אחרי הבעלים
וישימו להם בעל ברית לאהים:
(לד) ולא זכרו בני ישראל את-
יהוה אלהיהם המציל אותם מיד
כר-איביהם מסביב: (לה) ולא-
עשו חסד עם-בית ירבעל גדעון
ככל הטובה אשר עשה עם-
ישראל:

ט (ה) וילך אבימלך בן-ירבעל
שכמה אל-אחי אמו וידבר
אליהם ואל-כל-משפחת בית-
אבי אמו לאמר: (ז) דברו-נא
באזני כל-בעלי שכם מה-טוב

לכם

זאָ אַן: (ז) ברינגעט דאָך פֿאָר דען אַהרען דער העררן שכם'ס דיא פֿראַגע: וואָס דינקט אייך
בעם=

ר ש י

(לג) בעל ברית. כך שמו: (לה) ולא עשו חסד וגו'. שהרגו את בניו כמו שכתוב צענין:
ומזויס

ב א ו ר

הכתוב שפס את ישראל. (לג) בעל ברית, לדעת רבינו ישעיהו הוא כמו בעלי ברית והם
כפי נמות לעז והי' תרגומו: ויה זעלטען פריסטער חיון פיר איהרע געסטער, ובעיקר כי
אליל אחד מהבעלים בעל ברית שמו, ואולי השימו את שמו בעל ברית לעד שכתוב ברית עם
עובדי הבעלים אשר סביבותיהם. וחז"ל פירשו (שבת פ"ג) זה זנוב בעל עקרון.
(ב) המשל

בעססער? ווען איבער אייך
העררשען וועבענציג מענשען,
אללע זעהנע ירבעל'ס, אדער
ווען נור איין איינציגער איבער
אייך העררשט? בעדענקסט
אבער צוגלייך, דאס איך אייער
בין אונד אייער פלייש בין(ר)ה
דאס איך פאן אייך אכשטאמ-
מע. (ג) דיא ברודער זיינער
מוטטער בראכטען פאר דען
אָהרען דער העררן שכם'ס
אללע דיעזע ווארטע, אונד
איהר הערץ נייטע זיך גינחטיג
פֿיר אבימלך, דען ווא זאגטען:
ער איזט יא אונזער ברודער.
(ד) זיא גאכען איהם וועבענ-
ציג זילבערלינגע אויס דעם
טעמפלעל דעם בעל ברית, ווא-
פֿיר אבימלך נייטסוויירדיגע
אונד אונגעזאגטע מענשען
ווארכ, דיא איהם פאלגטען.
(ה) ער קאם אין זיין פאטער-
ליכעס הויז צו עפרה, אונד
ערשלאג זיינע ברודער דיא
וואס

לכם המשל בכם שבעים
איש כל בני ירבעל אם משל
בכם איש אחד וזכרתם כי-
עצמכם ובשרכם אני: (ג) וידברו
אחיהם עליו באזני כל בעלי
שכם את כל הדברים האלה
ויט לבם אחרי אבימלך כי אמרו
אחינו הוא: (ד) ויחנו לו שבעים
כסף מבית בעל ברית וישכרו
בהם אבימלך אנשים ריקים
ופחזים וילכו אחריהם: (ה) ויבא
בית אביו עפרתה ויהרג את-
אחיו בני ירבעל שבעים איש
על אבן אחת ויותר יותם בן
ירבעל הקטן כי נחבא:

וואס

זעהנע ירבעל'ס וועבענציג מאן אויף איינעם שטיין, יוחם אלליין דער יינגסטע זאָהן
(אדער ענקעל) ירבעל'ס האטטע זיך ערהאלטען, ווייל ער פערשטעקט וואר.

דא

ר ש י

ט (ד) ופחזים • כהולים כמעשהם לעשות כלל תנונה:

עם

ב א ו ר

ט (ב) המשל בכם כל בני ירבעל, אבימלך חש מה שנהג גדיען לישראל לא אמשל אני
בכם ולא ימשל קני' בכם בלשון יחיד, בזה גלה דעתו שיחיה הממשלה לכל בניו ולא לאחד
מסע ואמר ה' ימשל בכם כלומר הוא אחד המיוחד אשר לו יאחה הממשלה לבד, אולם לא כן
בניו אדם, ועל זה אמר אחרי מות אביו עתה השבילו מה טוב לכם, ואם לדעתכם טוב לכם
משול שבעים, אני אנה אני בא, כי לא יתנו לכן פלג לבוא בסודם ולאחזו עמהם בשבט הממשלה,
ובעבור זה תזכרו כי עלמכם ובשרכם אני. וטעם בעלי שכם לדעת הר"ק אדני שם כלומר
השרים והמזונים שבו, ויתכן לפירושו ע"ד פירוש רבינו ישעי' בענין בעל ברית הזכור בקודם,
שם הכהנים אשר בשם לכהן בבית בעל ברית כי להם היכולת למחלו שבעים כסף מבית
האליל, ויהי' חרגומו: דיא טעמפועלזערן • (ד) ופחזים, קלים ונמהרים מלשון פחו כמים
(בראשית מ"ט ד') וי"ת ובסירים מ' נבזים, לבזה נפש (ישעי' מ"ט ז') ת"י לדבסירין. (ה) ויותר
יוחם, ממספר השבעים כי מנהג הלשון הוא שלא יפחות משבון הכולל בעבור אחד (ר"ק),
ולדעת

(ו) דארויף פֿערוואַמעלטען זיך אללע העררן שרבים, אונד אללע בעוואָהער מלואים, גינגען הין, אונד זעטצטען דען אבימלך צום קעניגע ביא דער אייכע, וועלכע פֿאַר שכם שטעהט. (ז) אלס מאַן עס יוחם פֿערקידעטע, גינג ער הין, שטעללע זיך אויף דען גיפֿעל דעם בערגעס גרויס, ערהאַב זיינע שטייטע, אונד לויט שפּראַך ער זיא אל- זאָ אַן: הערעט מיך איהר העררן שכם! דאָמיט אייך גאָטט ערהערע. — (ח) איינסט גינגען דיא וואַלדריימע אויס, איינען קעניג איבער זיך צו זאָלבען; זיא פֿאַרדערטען דען עהלבוים אויף: רעגירע אים בער אונז!

(ו) וַיֹּאסְפוּ כָל-בְּעָלֵי שָׁכֶם וְכָל-בֵּית מְלֹא וַיֵּלְכוּ וַיִּמְלִיכוּ אֶת-אֲבִימֶלֶךְ לְמֶלֶךְ עַם-אֱלֹן מִצֵּב אֲשֶׁר בְּשָׁכֶם: (ז) וַיֵּגְדוּ לַיּוֹתָם וַיִּלְךְ וַיַּעֲמֵד בְּרֹאשׁ הַר-גְּרוֹזִים וַיֵּשֶׁא קוֹלוֹ וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ אֵלַי בְּעָדֵי שָׁכֶם וַיִּשְׁמַע אֲלֵיכֶם אֱלֹהִים: (ח) הִלֹּךְ הָלָכּוּ הָעַצִּים לְמִשַּׁח עֲרִיהֶם מֶלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לַיּוֹת מְלוּכָה עֲלֵינוּ: (ט) וַיֹּאמֶר לָהֶם הַיּוֹת הַחֲדָלְתִּי

אח

מלכה קרי

בער אונז! (ט) דער עהלבוים ערוועדערטע: זאָללעט איך מיינער פֿעטטיגקייט ענטוואַנען, וועל-

ר ש י

(ו) עס איז לויט מולכ. מיט קאמא מיטור שהיו בו מלכות: (ח) הלך הלכו העלים. מלך הוא: לויט. עתה יחל בן קנז הנא משבט יהודה שנקרא יות שנת' יות רענן יפה פרי חומר וגו' (ירמיה י"ח):

(ט) דשני

ב א ו ר

ולדמי היה יוחם מילואי בני גדעון, וידוע כי גם בני נשים קרוין ננים, והעד בדבריו יוחם בשמוך (י"ח) יוחם קאמא על בית אבי ותהרגו את בניו שנשים איש ולא אמר אחי, ומה שכתוב להלן (כ"ח) שנת מפני חנימלך אחיו הוא כמו חננים איש האמור בארם ולוטעין בנחור לס: "הא בנאשית כ"ד נ"ט, ולא נאמר בעבור שנמרו עליו רחשו בליתו הקטן והלעיר כי אס לפי שכתב (ו) מלוא, שם איש או שם מקום וכן פ' הרד"ק מלוא שם ולא תאר ע"כ. וטעם בית אנשי בית, ואין להוביט מיונת כי בית מלוא שם עלם אחד הוא לפי שלא תרגמו שניהם, בהיות בית בסמיכות בארמית כמו בעברי, ויתכן שנית מלוא הנזכר ניואש (מלכים ב' י"ב כ"א) בא בסמין היורד סלל לסנדילו מן בית מלוא הלאמר כאן וגם שם לא תרגמו יונתן, ורש"י פ' שם בית מלוא באותו מקום, וסלל לאשוב בטעות כי שמו בית מלוא כמו בית לחם, הוסיף לומר מלוא שם מקום, ואולי אנשי בית מלוא הם בעלי מגדל שם. עם אלוון, אצל אלוון כמו וישב יחזק עם נאר לפי ראי (בראשית כ"ה י"ח). מצב אשך בשכם, כמו אשר מולכ בשכם כי הפך נה אלוין זר במקרא ע"ר כל הרע אויב נקדש (תהלים ע"ד ג') באקום כל אויב הרע בקדש, וכן בסאך (י"ח) אשר נלחם אני עליכם, במקום אבי אשר נלחם עליכם ודומים רבים, וטעמו אלוון אשר עומד במבוא שמה, והוא האלה אשר עם שם (בראשית ל"ה ד'), וי"ת אלוין, מיט כדרכו, ותרגם מלכ כמו מלכות אשר בעמק האלך (א"ב י"ח י"ח) שהיכו במישור מלכה לומר דבר ידוע ויחסו המישור אליה ויהי' תרגמו: בייח דער עבנע דעם דענקוואהס. ואולי היתה תחלת נטיעת האלוון לזכרון מה, וראוי לתרגם: בייח דער דעם מנדענקען געווייהעטען חייכע. (ט) הַחֲדָלְתִּי, כתב הרד"ק שהוא

מנני

וועלכע גאטט אונד מענשען
אן מיר שעמען, דאמיט
איך הינגעהע ביא וואלדביי-
מען צו רוישען? (י) דארויף
שפראכען דא בימע צום פיי-
גענבוים: קאמע דוא! אונד
רעגערע איבער אונז! (יא) דא
ענטגעגנעטע איהנען דער פיי-
גענבוים: זאלטע איך עטווא
מיינער ויסגקייט, מיינער
הערליכען פרוכט ענטזאגען,
דאמיט איך הינגעהע ביא
וואלדביימען צו רוישען? (יב) דא
באמען דא בימע דען וויי-
שטאק: זא קאממע דוא, אונד
רעגערע איבער אונז! (יג) דאך
דער וויינשטאק ערקלערטע:
זאלטע איך דען מיינעם טרוי-
בענזאט ענטזאגען, דער
גאטט אונד מענשען ערפריי-
עמ, דאמיט איך הינגעהע ביא וואלדביימען
צאללע

אֶת־דֹּשְׁנֵי אֲשֶׁר־בֵּיכְכֶּם וְאֱלֹהִים
וְאֲנָשִׁים וְהִלַּכְתִּי לָנוּעַ עַל־
הָעֵצִים: (י) וַיֹּאמְרוּ הָעֵצִים לְתֹאנֶה
לְכִי־אַתְּ מִלְכֵּנוּ: (יא) וְהָאָמֵר
לָהֶם הַתֹּאנֶה הִחֲדֵלְתִּי אֶת־מַתְּקִי
וְאֶת־תְּנוּבַתִּי הַטּוֹבָה וְהִלַּכְתִּי
לָנוּעַ עַל־הָעֵצִים: (יב) וַיֹּאמְרוּ
הָעֵצִים לְגִפֶּן לְכִי־אַתְּ מִלּוּכִי
עָלֵינוּ: (יג) וְהָאָמֵר לָהֶם הַגִּפֶּן
הִחֲדֵלְתִּי אֶת־תִּירוֹשִׁי הַמְּשֻׁמָּה
אֲדָהִים וְאֲנָשִׁים וְהִלַּכְתִּי לָנוּעַ
עַל־הָעֵצִים: (יד) וַיֹּאמְרוּ כָל־

העצים

מלכי קרי

ר ש י

(ט) דשני. לשון שומן: (י) לתאנה. דבורה: (יא) את מתקי. דנא דנוריס: (יב) לגפן.
גדעון שהוא מזרעיוסף. שאמר צו בן פורת כנפן דלגב וגו': (יג) שמאמא אלהים. שאין
אומרים הלויים שיר של הקרבן אלא על הנסכים:

ב א ו ר

מבין הפעול והוא מפיאר [כלומר שהוא זר כי הראוי הָהָךְ לְתִי כַלֵּם הָעֵמֶדְתִּי (ד"ה ב' ל"ג
(ח) הָחֵבֶר בְּתִי (לפני ג' ו')], ואמר עליו במכלול (דפוס קטן פ"ג א') והנכון שהם מבין הפעל
ולולא התי"ת גרונית היה הַחֲדֵלְתִּי כִּמּוֹ הַשְׁבֵּרְתִּי (ירמ' ח' כ"א), ובגלל התי"ת הוסב הקמ"ץ לתי"ת
חמת התי"ת כמנהג כמו הָהָךְ לְתִי (מ"א כ"ב ל"ד, שנהפך החטף קמץ אל התי"ת להרחיב עליה),
ואע"פ שה"א החלית בקמץ וה"א המדלתי בס"גול, אין לחוש על זה, כי תנועת הה"א אינה
אלא להאריך ולהרחיב קריאת התי"ת, ואם תאריך ותרחיב קריאת התי"ת מה לנו אם הוא מפני
תנועת קמץ אם מפני תנועת סגול ע"כ. ויונחן חרגם האשכנזי בה"א התימא יבא העבר במקום
עתיד; ונראה שהים כתוב בספרו הַחֲדֵלְתִּי וגם הַהֲלוֹךְ בחוספת ה"א שחרגם המזיל, כי כאשר
בא בתחלת התיבה קמץ יבא הה"א אם לידעיה אם לשאלה בפתח קטן להקל המנטא כמו הַהֲיִיחָה
אלת בימיכם (ויאל א' ב') הָאָמֵר תֹּאמַר אֲלֵהִים אֲנִי (יחזקאל כ"ט ט') הַחֲקֵם קס (שם ז' י"א), אם
יהים לדעתו ה"א המדלתי ה"א התימה ה"א ראו לחרגם הַשְׁבֵּרְתִּי שלא ללחץ מעוין הפעל. לנוע
על העצים, עשם על כמו על עין המים (בראשית ט"ז ז') שענינו אלא, והנה העצים הנזכרים
במשל, הם עצי יער שאינם עושים פרי ואין בהם אלא ברעש אשר יעשי בנוע מפני הרוח והנועיל
לא יועילו כי אם להיות לנער, וכל עץ עושה פרי מאן ימאן להתחבר אליהם ולנוע עם אלני
סדק, כי אם כל אחד למינו ושנון כדאמרי אנשי מטייל ואזיל דיקלא גישא גבי קינא דשרכי,
וגם לאנטימלך התלקטו אנשים ויקים ופחזים, כאשר ואמר המשל הקדמוני ובני אדם לדומה
להם

אללע דען דאָרנשטרויך אויף:
געהע דואַלויף הין, אונד וויא
קעניג איבער אינז! (טו) אונד
דער דאָרנשטרויך זאָגטע צו
דען ביימען: ווען איהר אין
וואַהרהייט מיך צום קעניגע
זאָלכעט איבער אייך: זאָ
קאָמט, אונד זוכטע שוטץ
אונטער מיינעם שאַטטען; וואָ
אָבער ניכט — דאָן ברעכע
איין פֿייער הערפֿאָר אויס דעם
דאָרנשטרויך, אינד פֿערצעה.
רע דיא צערערן דעם לבנון.
(טז) נו! האָבט איהר מיט
טרייע אונד מיט געוויססענע
האַנדעלט, אַלס איהר אבימלך
צום קעניגע געוועהלט? האָבט
איהר וואָהל געטהאָן און ירובעל
אונד זיין הויז? האָבט איהר
איהן נאָך ווינעם פֿערדינע-
סטע בעלאָהנט? (יז) מיינען
פֿאַטער, דער פֿיר אייך גע-
קעמפֿט, דער זיין לעבען פֿאַן
זיך הינוועג וואָרף, אַלס ער אייך
אויס מדין'ס געוואַלט רעטטע-
טע? (יח) אַלס איהר אייך אָן
יענעם טאָגע גענען מיין פֿאַ-
טער הויז עמפֿערט, זיינע זעה-
גע — זיעכענציג מאָן — אויף
איינעם שטיינע הינגעוואָרגט?
אונד אבימלך, זיינער שקלאָפֿין

העצים אל-האמֶד לך אֶת־הַ
מֶלֶךְ-עֲלֵינוּ: (טו) וַיֹּאמֶר הָאֱמֶד
אֶל-הָעֲצִים אִם בָּאֵמֶת אַתֶּם
מְשֻׁחִים אֵתִי לְמֶלֶךְ עֲלֵיכֶם בָּאו
חֶסֶד בְּצִלִּי וְאִם-אֵין הִצָּא אִשׁ מִן-
הָאֱמֶד וְתֹאכַל אֶת-אַרְזִי הַלְבִּנוֹן:
(טז) וְעַתָּה אִם-בָּאֵמֶת וּבְתָמִים
עֲשִׂיתֶם וְתִמְלִיכוּ אֶת-אֲבִימֶלֶךְ
וְאִם-טוֹבֵה עֲשִׂיתֶם עִם-יִרְבֵּעֵל
וְעִם-בִּירְזוֹ וְאִם-כִּגְמוֹל יִדְּיוּ
עֲשִׂיתֶם לוֹ: (יז) אֲשֶׁר-נָלַחֶם אֲבִי
עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁלַךְ אֶת-נַפְשׁוֹ מִנֶּגֶד
וַיִּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד מֶדִּין: (יח) וְאַתֶּם
קָמַתֶם עַל-בֵּית אֲבִי הַיּוֹם
וְתִהְיֶה אֶת-בְּנָיו שִׁבְעִים אִישׁ
עַל-אֶבֶן אַחַת וְתִמְלִיכוּ אֶת-
אֲבִימֶלֶךְ בֶּן-אֵמֶתוֹ עַל-בְּעֻלִּי
שָׁכֶם כִּי אַחֲיֵיכֶם הוּא: (יט) וְאִם-
בָּאֵמֶת וּבְתָמִים עֲשִׂיתֶם עִם-

ירבעל

זאָהן, דורך דיא העררן פֿאַן שכם צום קעניגע געוועהלט, ווייל ער אייער פֿער-
וואַנדטער איוט? (יט) יא, ווען איהר מיט טרייע אונד געוויססען געהאַנדעלט אָן
ירבעל

ר ש י

(יד) אַל האָט. ספינא'ס בלעז: (טו) אַס באַמט. שאַני הגון למלכות:

וישר

ב א ו ר

להס. (יד) האמד, לעזרש"י ספינא, בלשון איט' spina ובל"י epine. espine (דאָרנבוט,
דאָרנהעקע) כמו שלוש ופי' ש"א י"גו' מקום קבילת השומים. (יז) אשר נלחם, עיין למעלה
ססוק ז'. (יח) על בעלי שכם, כמו על ידי בעלי שכם כי הם המליכו אותו למלך על כל ישראל,
כמו שכתוב וישר אבימלך על ישראל. (יט) ואם באמת ובהמים, הנפיל המאמר לאורך הדברים
שנאמנע

ירבעל אינד ויין הווי אן יענעם
טאָנע; זאָ פֿרייעט אייך מיט
אבימלך, אונד ער פֿרייע זיך וויי-
דער מיט אייך; (כ) וואָ אַבער
ניכט — זאָ ברעכע פֿייער אויס
פֿאָן אבימלך, אונד פֿערצעה-
רע דיא העררן שכם'ס אונד
דיא כעוואָהנער מלוא'ס, דאָן
ברעכע וויעדער פֿייער אויס
פֿאָן דען העררן שכם'ס אונד
דען כעוואָהנערן מלוא'ס, אונד
פֿערצעהרע אבימלך. (נא) הי-
רויף פֿלאָה יוחם, אונד ענט-
וויך איילענד נאָך באר, וואָ
ער וועגען זיינעם ברודערס
אבימלך בליעב. (כב) נאָכדעם
אבימלך דרייא יאהרע איבער
ישראל געהעררשט האַטטע,
(כג) ליעס דער עוויגע אייגען
בעזען גייסט אויס, צווישען
אבימלך אונד דען העררן
שכם'ס, דאָס זיא איהם טריי-
לאַוואָרדען; (כד) דאָמיט דיא
ראַכע דער זיעכענציג זעהנע
ירבעל'ס העראַנקאָממע, דאָס
איהר בלוט צוריקפֿאללע אויף
איהרען ברודער אבימלך, דער
זיא ערשלאָגען, אונד אויף

ירבעל ועם-ביתו היום הזה שמחו
באבימלך וישמח גם-הוא בכם:
(כ) ואם-אין תצא אש מאבימלך
ותאכל את-בעלי שכם ואת-בית
מלוא ותצא אש מבעלי שכם
ומבית מלוא ותאכל את-
אבימלך: (כא) ויגם יוחם ויברח
וילך בארה וישב שם מפני
אבימלך אחיו: (כב) וישור אבימלך
על-ישראל שרש שנים:
(כג) וישלח אלהים רוח רעה בין
אבימלך ובין בעלי שכם ויבגדו
בעלי-שכם באבימלך: (כד) לבוא
חמם שבעים בני-ירבעל ודמם
לשום על-אבימלך אחיהם אשר
הרג אותם ועל בעלי שכם אשר-
חזקו את-ידיו להרג את-אחיו:

וישימו

דיא העררן שכם'ס דיא זיינען וויללען אונטערשטיצטען זיינע ברודער צו מאָרדען.

דיא

ר ש י

(כב) וישר. על כרחם נוהג רבנות ונגאווה: (כג) רוח רעה. שואה טלנ"ט בלע"ז;
געל

ב א ו ר

שנאָמטע (רד"ק במנול), אַס עשינס אַת כּל זה ציור ונחום לכנס לטובת הנלל ולא בעבורנס
ובעבור כי אחינס הוא אז שמו בו והוא כנס. (כב) וישר אבימלך, בנין הקל מנמי העי"ן
נגזר משם ער מענין כי שרים ישורו (משלי ח' ט"ז). ואשר הרד"א: והנן כי לא נאמר בו וישפוט
את ישראל כמו בשאר שופטים, כי היה ענינו שררה ולא דבר אחר. ולדעמי נאמר וישר כי
המליכו למלך ולא השימו לשופט. (כג) רוח רעה, לשון רש"י: שואה טלנ"ט בלע"ז, talent
(חייפער, טריב, כייאוג), והכלע"ז שבעל רוח לכד ולא על החקר, וכן בירמי' (ד' י"ב) רוח מלח
מסלה, ושם (נ"א א') רוח משחית חור ואמר רוח טלנ"ט. (כד) לבוא חמם, לבוא יוס נקס
ושלם

(כה) דיא העררן שכם'ס שטעללמען ווידער איהן וועגען לאגערער (לייכטישע לוירער) אויף דען בערגשטופען אויף, וועלכע אללע, דיא אויף דער שטראסעס איהנען פארבייא מוסטען, בערויכטען; אונד עס ווארדע דעם אבימלך אג געציגט. (כו) דאמאחלס ריווי מע געל זעהן עבר'ס מיט ווי גען גענאסען; דיא צאגען אין שכם איין, אונד דיא העררן שכם'ס פאסטען צו איהם פער טרויען. (כז) דיא גינגען אויף'ס פערלד, היעלטען לעזע אויף איהרען וויינבערגען, קעלי טערמען אונד שטיימטען פריידענליכערער אן, בעוויכטען איהרע געטצענטעמפעל אסען אונד טראנקען אונד לעסטער טען אבימלך. (כח) דא שפראך געל זעהן עבר'ס: ווער איזט

(כה) וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים ויגזלו את כל אשר יעבר עליהם בדרך ויגד לאבימלך: (כו) ויבא געל בן עבד ואחיו ויעברו בשכם ויבטחו בו בעלי שכם: (כז) ויצאו השדה ויבצרו את פרמיהם וידרך ויעשו הלולים ויבאו בית אליהם ויאכלו וישתו ויקללו את אבימלך: (כח) ויאמר געל בן עבד מיראבימלך ומי שכם כי נעבדנו הלא בן ירבעל וזבל פקידו עבדו את אנשי חמור

אבי

אבימלך אונד וואס ווירדע שכם ויין ווען וויר איהם דיענען? עטווא ווייל ער דער זעהן ירבעל'ס אדער ווייל זבל ויין שטעללפערטערעטער איזט? זא דיענעט לעכער דען נאכקאממען חמור'ס דעם

ר ש י

(כו) געל בן עבד. מאימה אחרת היה: (כו) ויעשו הלולים. ועבדו חננין: (כח) מי אבימלך ומי שכם. מי אבימלך להיות שר על שכם ומי שכם להיות עבדים לאבימלך הלא בן ירבעל היה אבימלך והוא מן עשרת בני העזרי: וזבל פקידו. זה פקיד העיר שגא זבל פקידו של אבימלך הוא ואדוניו איז לו משפט מלוכה בעיר ואף פקידו איזו כלום: עבדו את אנשי חמור. אס באחס לקנות לכם אדונים באו

ב א ו ר

ושלם, כי לדעתי חמס זס ענין נקמה הוא, כי הניקם כורת הכל ולא יחטול, והשם מזה הענין נגזר מלשון ויחמסו נגן שבו (איכה ב' ו') שפי' רש"י שהוא לשון כריחה. ויחמין למרס בן אדעק אלך חמס ולא חושש (חנניק'א') ז' ולחרגס: אויך טרייעלז דיר חוס רחע חונד רוח הילשט ניכט. (כה) וישימו לו מארכים, שזו בעבור מארכים על ראשי ההרים כדי שיהרגוהו אס ימלא להם ויחמסו כמארכים גזלו כל עונכי דרך, כי לא היה עוד אימת המלכות עליהם (מדברי ר' ק' ורלב"ג). (כו) ואחרי, רעיו כמו ויאמר יעקב לאחיו (בראשית ל"א מ"). (כז) ויעשו הלולים, ח"י ועבדו חננין עשו חנים אשר יחוגו נשירי שנת, ויחמין שחברו מזמורים לנגדו געל בן עבד וללעג אבימלך וקללי אותו כנדי בזיון. (כח) מי אבימלך, דלא בן ירבעל הוא אולי אשר בן ירבעל ולא אחר בן געדען לזכר שאני קלל את אליהם ונחן את מזבחו, ובנו אינו כדי למשל בנו. ומי שכם, גס שכם יהיה למשל ולשגינה אס נעבדנו, וטעם גי כמו אס. וזבל פקידו, כענד כאלון איש בלי שם. עבדו את אנשי חמור, לדעת חרדי'ס אמרו הלא בן ירבעל, אס

דעם גרינדרס פאן שכם; אבער
ווארום זאללטען וויר איהם
דיענען? (כט) א ווען מאן דינעם
פאלק מיינער האנד פערטרוי-
ען וואללטע, וויא וויררע איך
דינען אבימלך וועגריימען. —
מאן לעס דעם אבימלך זאגען:
פערשטערקע דיין הינער,
אונד ציעהע אויס. (ל) אלס
אויך זיבול דער אבערסטער
שטארט דיא אייסערונגען
געליס, עבר'ס זאָהן ערפֿוהר,
ענטבראָנגענע זיין צאָרן. (לא) ער
שיקטע מיט פֿאַרוויכט באַטהען
אַן אבימלך, אונד ליעס איהם
זאָגען: וועהע! זעהן עבר'ס
מיט זיינען גענאָססען, זינד נאָך
שכם געקאָממען, אונד שטיי-
מען דיא שטארט פֿינדרליך גע-
גען ריך; (לב) בריך דאָהער
וועלכעס מיט דיר איזט,
ווען דער מאָרגען אנברייכט,
גלויך

אבי שכם ומדוע נעבדנו אנחנו:
(כט) ומי יחן אתה העם הזה בידי
ואסירה את אבימלך ויאמר
לאבימלך רבה צבאך וצאך:
(י) וישמע זבל שר העיר את-
דברי געל כן עבד ויחר אפו:
(לא) וישלח מלאכים אל אבימלך
בתרמה לאמר הנה געל כן-
עבד ואחיו באים שכמה והנם
צרים את העיר עליך: (לב) ועתה
קום לילה אתה והעם אשר אתך
וארב בשדה: (לג) והיה בבקר

כורח

זאגלייך נאכטס אויף, דוא מיט דעם קריענספאלקע, אונד לאגערע דין היימליך אויף דעם פֿעלרע. (לג) ווען דער מאָרגען אנברייכט,

ר ש י

זאל ווענדן את אנשי חמור שהם נשא הארץ מקדם: ומדוע נעבדנו. לאנימלך: (כט) ויאמר
לאנימלך. ויאמר געל צפני זיבול להודיע לאבימלך: רבה זבלך וזאח. מן המקום שאתה שם
ונראה את גדולתך: (לא) בתרמה. כמו במרמה בתרמית כלומר בלג ונסתר:

ב א ו ר

אם חאמרו שנעבד אותו לפי שהוא בן איש גבור חיל, זיבול פקידו עומד בתוך העיר ומפחדו
תעבדוהו, והעיקר כי בעבור האבות תעבדו את הננים, א"כ מאותו הדל עבדו אנשי חמור
אני שם; ולקח דרך לחות שיעבדו את הימורים לפי שממור היה אב ואדון לאותה עיר שם,
ולענין זיבול פקידו אשר מדוע נעבדנו אנחנו, כלומר אנחנו אנשים גבורים מדוע נעבדו זיבול
פקידו. ובתרגומי בחרתי דרך ממוע, ולדעתי וי"ו זיבול וי"ו המחלקת כמו מכה אביו ואמו,
וטעמא לא בעבור זיבול פקידו, לכן נעבדנו? (כט) ומי יחן את העם הזה בידי, ברשותי להיות
שר נכח עליהם ללכת לפניו ולהלחם באנימלך, או אסירה ממלונה. ויאמר לאבימלך, לדעת
המפורשים אשר זה נגד אנימלך באלו היום מדבר עמו ופע"ש שאינו שם. ויחכן שהגיד לו
אחד מאחוזת מרעהו כי טלכד זיבול פקידו עוד היו לו אלהים ואמנים בשם אשר לא הלכו
בעלת געל ואשר הודיעו לזיבול את אשר זמס לעשות, וכן בסמוך (מ"ב) הגידו לאנימלך בסתר כי
ינא העם השדה. רבו, סגול' במקום לר"י שלא כמנהג (כד"ק). (לא) בתרמה, ח"י כח, כלומר
בשאר שלא הרגישו בו בעלי שם. צרים את העיר עליך, כמו שיקרא מלך בשלמים את העיר במחון
ולא יוכל אדם ללכת ממנו, כן נקרא ממור בשלמים שלא יכנס אדם בה ממחון ועל הדרך הזה
לחיה את העיר עליך כלומר בעבורך שומרים את העיר שלא תכנס בה (כד"ק), ויהי תרגומו: ויהי
שפערען דיר שטארט פֿער דיר, והעיקר עושים אנשי עיר ללרס נגדך, כאשר יאמר האשכנזי: ויהי
נעהען דיר שטארט ווירער דין חיון. (לב) וארוב בשדה, שאל ארוב ענין חיון בסתר ובערמה

בִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ תִּשְׁכִּים וּפְשֻׁטָהּ
עַל־הָעִיר וְהִנֵּה־הוּא וְהָעָם אֲשֶׁר־
אִתּוֹ יֵצְאִים אֶל־הָעִשִׂית לֹכְאֲשֶׁר
תִּמְצָא יִדְּךָ: (לד) וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ לִילָהּ
וַיֵּאָרְבוּ עַל־שְׁכֵם אַרְבַּעַה
רָאשִׁים: (לה) וַיֵּצֵא גַעַל בֶּן־עֶבֶד
וַיַּעֲמֵד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיָּקָם
אֲבִימֶלֶךְ וְהָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ מִן־
הַמֵּאֲרָב: (לו) וַיֵּרָא־גַעַל אֶת־
הָעָם וַיֹּאמֶר אֶל־זָבַל הִנֵּה־עָם
יֹרֵד מֵרָאשֵׁי הַהָרִים וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי
זָבַל אֵת צֶל הַהָרִים אֵתָּה רֹאֵה
כְּאֲנָשִׁים: (לז) וַיִּסַּף עוֹד גַּעַל לְדַבֵּר
וַיֹּאמֶר הִנֵּה־עָם יֹרְדִים מֵעַם
טִבּוֹר הָאָרֶץ וְרָאשֶׁי־אֶחָד בָּא
מִדֶּרֶךְ אֶלּוֹן מְעוֹנְגִים: (לח) וַיֹּאמֶר

גלייך מיט זאָנענאויפלאנג,
מאָסט דאָרד אויף, אונד
דרינגסט ביז צור שטאָרט
פֿאַר; ווען ער דאָן מיט זיי
נעם פֿאַלקע דיר ענטגעגען
ריקט, דאָן ווירקסט דא, וויא
עס דיא געלעגנהייט דיר
דאָרביעטהעט. (לד) נון בראַך
אבימלך מיט זיינעם פֿאַלקע
דעם נאָכטס אויף, אונד לאַ
גערטן זיך היימליך פֿאַר שכם,
אין פֿיער אַכטהיילונגען.
(לה) געל זאָהן עבדים גינג עבען
הערויס, אונד בלועב אַם אייג
גאָנגע דעם שטאָרטטהאַרעם
שטעהען, אַלס זיך אבימלך
מיט זיינעם פֿאַלקע אויס
דעם הינטערהאַלטע ערהאַב.
(לו) דא ערבליקטע געל דאָן
פֿאַלק, אונד שפראַך צו זבול:
זיעהע! דא בעוועגט זיך איין
פֿאַלק פֿאָן דען שפיטצען דעם
בערגעס העראַב. זבול ענט
גענגטעט: דען שאַטטען דער
בערגע זיעהעסט דא פֿיר מענ
שען אָן. (לז) געל אַבער פֿוהר
אין זיינער בעמערקונג פֿאַרט,
אונד שפראַך: זיעהע דאָך!

לייטע בעוועגען זיך פֿאָן דער
ערשיינט פֿאָן דער שטראַססע דער

ר ש י

(לד) אַרבעה ראשִׁים. ד' כמות: (לו) מעם טיבור הארץ. חוקא דארעא מהר הגנוס שכולס:
אלון מעוניים. מישור מעוניים:

וילא

ב א ו ר

לבעלים המתנה מעיני האויב, ויקראו גם האוכבים וגם המקום אשר יארכו בו אויב או מארב.
(לז) ופשטח על העיר, מ"י ותחנינו על קרתא כמו שתרנס ומשנת על הר טיבור (למעלה ד' ו'),
וסורח משניה ופשיטה במערכת מלחמה היא תנועת החיל בהמדבקות איש באיש (אין געדענגטען
והפסען והפשיטען), פשע בשורות רחוקות, ופשע בשורות ארוכות, ופשע יתפרדו לראשים כפי הוידך,
בקשר זעק חתם ער הלגא אס יתקו מקום למקום, וכן מ"י נתקומן העיר (להלן ב' ל"א)
ותחנינו מן קרתא באשר חמצא ירך, טעם יד כמו איש על ידו (במדבר ב' י"ז) באשר יתנו המקום
והזמן

איהו זבול: ווא איוט אויף איינ-
מאל דיין מונד הין, דאמיט
דוא נאנען קאננסט ווער איוט
אבימלך, דאס וויר איהם דיע-
נען וואללען? איוט דאן ניכט
דאן פאלק, וועלכעס דוא פער-
אכטעט האסט? וואהלאן! צי-
הענון אויס, אונד גרייפע אויח
אן. (לט) געל צאג פאר דען
הערן פאן שכם הער, אונד
גריף אבימלך אן. (מ) אבער
אבימלך טריעב איהן פאר זיך
הער, ווא דאסער צוריקווייזען
מוסטע, אונד עס לאנגען דער
לייזען פילע ביו צום איינגאנגע
דעם טהארעס. (מא) דארויף
בליב אבימלך אין ארומה, אונד
זבול פערנאנטע געל מיט ווינען
גענאסען אויס איהרער בעיוט-
צונג צו שכם. (מב) אים פאלגענ-
דען מארגען, אלס דאן פאלק וויעדער אין'ס פערל ריקטע, ווארד עס דעם אבימלך אנגעציגט.
דיע

יאליו זבל איה אפוא פיה אשר
האמר מי אבימלך כי געבדנו
הלא זה העם אשר מאסתי בו
צאנא עתה והלחם בו: (לט) ויצא
געל לפני בעלי שכם ויחם
באבימלך: (מ) וירדפוהו אבימלך
ויגם מפניו ויפלו חללים רבים
עד פתח הישער: (מא) וישב
אבימלך בארומה ויגרש זבל
את געל ואת אחיו משבת
בשכם: (מב) ויהי ממחרת ויצא
העם השדה ויגדו לאבימלך:

ויקח

ר ש י

(מב) וילא העם השדה. אנשי שכם: ויגידו. המגידים לאבימלך שילאו בני העיר אל השדה
לעשות חפזיהם:

פתח

ב א ו ר

והזמן כן יעשה לו. (מ) וירדפוהו, כאשר החל געל להלחם בו והפך לדפוס והכריחו לזנום העירה, ואבימלך
וראשו הרדיפוהו עד פתח השער והפיל חללים רבים מבעלי שכם, וכאשר שז געל אל מקום שנתו
אבל וחסוי ראש אז גרשהו זבול. והנה זבול סקיד העיר החנהג בערמה באודות געל עס בעלי שכם
והראה כמו ועולם בחינתו בחכמת המדינית (פאליטיק), ועשה עכמו בלדס הפוסק על שמי
סעיפים, מושב ומכריע וקושב עד אשר יכזב תקוה לכל זה וסומך בסתר בלד שנגדו, ולכן לא
הורידוהו ממעלתו להיות שר העיר, וקח כל אשר עשה לטובת אבימלך היה בחכמה נגדנה
ובתרמה, ועל זה הדרך ידע אבימלך את כל אשר נעשה בשכם, ולמראה עינים השלים עס געל
במנואר שהוא ילא ודבר עמו בפתח השער ושאל לו על העם אשר ראה יורד על ראשי ההרים,
והוא השיבו דברים הנוטים לשני פנים לשחק וללעג וגם לאמת ואמונה, כי אולי לזוכס
עיניו ידמו האנשים בכל ההרים; וכאשר ידע כי חיל אבימלך קרוב לעיר, התחאן לבנו והחל להתל
בו, ואמר הלא זה העם אשר מאסת לא והלחם בו; ועתה כאשר פנה געל ערפו וגם מפניו, עוד
לא גלה זבול דעתו כי נפשו אמונה עס דבר אבימלך, כי ירא מפני המורדים אשר היו רבים במספר,
אולם לא חדל לגרש געל ואחיו להענישו כי הוא סבב כל רעה הושת, וכמושהעיר הרל"ג, שגם שונאי
אבימלך הסכימו עמו לגרשו מן העיר בהיותו נהג במלחמה זו ועל ידו נפלו חללים רבים מאנשי
שכם, ובמסמחו לא גזר עליו להרגו, להסיר השד שכלו דנק בדבר אבימלך. (מב) ויצא העם
השדה, אשר שמעו המורדים כי אבימלך יושב בקרומה, וילאו השדס לארוב עליו, ומסתבר כי יכחו
בראשונה

(מג) דיעזער נאָהם דאָס האָלץ, אינד טהיילטע עס אין דרייאַ אַכטהיילונגען, אונד לאַגערטע זיך היימליך אויף דעם פֿעלדע; אַלס ער בעטערקטע, דאָס דאָס פֿאַלק אויס דער שטאָרט נע, הער ריקטע, מאַכטע ער זיך איבער דאָס מעלכע הער, אונד שלוג עס. (מד) אַבימלך מיט זיינער אַכטהיילונג דרענגטען פֿאַר, אונד שטעללטען זיך אַם איינגאַנגע דעם שטאָרט האָ. רעס אויף, אונד דיא צווייאַ אַג. דערן אַכטהיילונגען דרענגטען זיך איבער אַללע אויף דעם פֿעלדע הער, אונד שלוגען זיא. (מה) אַבימלך גריף דען גאַנץ צעוואַנד דיא שטאָרט אַן, ער אַבערטע זיא, ער שלוג איהר רע גאַנצע איינוואָהנערשאַפט, ריס דיא שטאָרט ניעדער,

(מג) וַיִּקְהָאֲת־הָעַם וַיַּחצֵּב לְשִׁלְשָׁה רָאשִׁים וַיֵּאָרֶב בְּשָׂדֶה וַיֵּרָא וְהָגָה הָעַם יֵצֵא מִן־הָעִיר וַיִּקְסְעוּ־עֲלֵיהֶם וַיִּכָּם: (מד) וַאֲבִימֶלֶךְ וְהָרָאשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ פָּשְׁטוּ וַיַּעֲמְדוּ פֶתַח שַׁעַר הָעִיר וּשְׁנֵי הָרָאשִׁים פָּשְׁטוּ עַל־כָּד־אֲשֶׁר בְּשָׂדֶה וַיִּכּוּם: (מה) וַאֲבִימֶלֶךְ נִלְחַם בָּעִיר כָּל הַיּוֹם הַהוּא וַיִּלְכֹּד אֶת־הָעִיר וְאֶת־הָעַם אֲשֶׁר־בָּהּ הִרְגוּ וַיִּתֵּן אֶת־הָעִיר וַיִּזְרְעָהּ מֵלַח: (מו) וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־כְּעָלֵי מִגְדֹּל שָׂכָם וַיָּבֹאוּ אֶל־צָרִיחַ בֵּית אֵל

אונד בעוואָקטע זיא מיט וואַלץ. (מו) אַלס דיא העררן דעם טהורמס פֿאַן שָׂכָם אַללעוואַכטען דיעזעם ערפוהרען, דאָ בעגאַבען זיא זיך אין דען געוועלכטען טעםפעל דעם געטצען

ר ש י

(מד) פתח שער העיר. שלח יונבו ליכנס: (מו) לריח. יער שכוו חילנות ופסג' סניבסניב וקורין אותו פלייש"י בלעז: בית אל בריח. אותו לריח ה' של בעל בריח שס של עכו"ם שלהם נלממן יער הים סס. ויש פותרין לריח ווט"ש בלעז" שפושין בקרקע:

סוכת

ב א ו ר

בראשונה לרגל אס אין אס איז מאנשי אבימלך וליעד המקוסות הראוים למארב, וסכו אס"כ העירה, ועי"ז מלך אבימלך יד וזמן לסדר המערכה ולחץ הראשים ולשום ארבו בשדה. (מד) ואבימלך והראשים, מערכת מקומו היחה שהראשים התחננו יחדיו זה בזה במעט רוח בין הדנקים להגדל הראשים ואבימלך בראשם, ובמשכו ראש האחד לכד שער העיר נחקו שני הראשים ופשוטעל כל אשר בשדה. ולדעת הרד"ק טעם והראשים נהיות הראש אשר עס אבימלך כלו אנשים גדולים ומשובים לפינך כל בלשון רבים למפארת. (מה) נלחם בעיר, נוכח העיר. ויורעה מלח, כמנהגם נימים הכס לעשות ארץ פרי למלכה מועת יושבי בה (מהללים ק"ז) לסימן שלא מהיה העיר מיושבת. (מו) בעלי מגדל שכם, אדוני מגדל שם לא היו בעיר כשלכד אבימלך העיר, וכאשר שמעו, הלכו לבריה בית אל להמלט בבריה הכוא, ולריח כמו מגדל (רד"ק) ורש"י פ' לריח יער שכוו חילנות ופסג' סניב סניב וקורין אותו פלייש"י בלעז. (פירשתי לעיל ו' ג') יש פותרין לריח ווט"ש בלעז ווט"ש (געוועלעב) שפושין בקרקע ע"כ. והוא כמו מנהרה אשר בהר, ונראה כי בית אליל בעל בריח ה' במערה אשר לך, חלון מלמעלה במפונג' במדבר ו', ובערמה הליחו העופים שברחו על חלון

סלרית

בְּרִית: (מז) וַיִּגְדַּל לְאַבְימֶלֶךְ בִּי
הַתְּקַבְּצוּ כָּל־בְּעָלֵי מְגִד־שָׂכָם:
(מח) וַיַּעַל אַבְימֶלֶךְ הַר־צִלְמוֹן הוּא
וְכָר־הָעָם אֲשֶׁר־אֵתוֹ וַיִּקַּח
אַבְימֶלֶךְ אֶת־הַקִּרְדִּמּוֹת בְּיָדוֹ
וַיִּכְרֹת שׁוֹכֶת עֲצִים וַיִּשְׁאַחַ וַיִּשֶׁם
עַל־שָׂכָמוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם
אֲשֶׁר־עִמּוֹ מָה רְאִיתֶם עֲשִׂיתִי
מִהְרֹו עֲשׂוּ כְמוֹנִי: (מט) וַיִּכְרֹתוּ גַם־
כָּר־הָעָם אִישׁ שׁוֹכָה וַיִּלְכוּ אַחֲרֵי
אַבְימֶלֶךְ וַיִּשְׁמְרוּ עַל־הַצִּירִיחַ
וַיִּצִּיתוּ עֲלֵיהֶם אֶת־הַצִּירִיחַ בְּאֵשׁ
וַיָּמָתוּ גַם כָּל־אֲנָשֵׁי מְגִד־שָׂכָם
כְּאֵלֶּף אִישׁ וְאִשָּׁה: (ס) וַיִּלְךְ
אַבְימֶלֶךְ אֶל־חֶבֶץ וַיַּחֲן בְּחֶבֶץ
וַיִּלְכְּדָהּ: (כא) וּמִגְד־עֹז הָיָה
בְּתוֹךְ־הָעִיר וַיִּגְסוּ שָׁמָּה כָּל־
הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְכָל־בְּעָלֵי הָעִיר
וַיִּסְגְּרוּ בַּעֲדָם וַיַּעַלּוּ עַל־גִּגְ

חמגדל

דער שטאדט, וואו שלאסען הינטער זיך צו, אונד שטיינען אויף דאז דאך דעם
טהורם

ר ש י

(מח) שוכת עלים • ענף עלים:

סלח

ב א ו ר

הכריתו ולהכניס העץ שם ולא יכלו להמלט, וכאשר הי' בית אליהם מלא עץ התחנקו ומתו כמבואר
בלשון הנחמד שלא נאמר וישרפו כי אש וימתו. (מח) שוכת עצים, הוא ענף, ונקרא כן מפני שהוא
מסבך כי הענפים הם מסבכים סביב האילן (רלב"ג). (סט) ש"ה, כמו שוכתו וכן וכורס לנלות
שאל (תהלים מ"ט ט"ו) שהיו באו וזרחם, או שהיו מאגל אשר שך בקל כור (רד"ק).
סלח

טהורמס. (נג) נון ריקטע
אבימלך, פון צום טהורמע פאר
גריף איהן פון, אונד דראנג
כיון צום איינגאנגע דעם
טהורמס, אום איהן אין בראנד
צו זעטעצן. (נד) דא ווארף
אין ווייב איינען פלאטען
מיהלשטין אויף דען קאפף
אבימלך'ס, דער איהם דען
שעדעל צערשמעטערטע.
(נז) אינדער ריף שנעלל זיינען
בורשן אונד וואפענערענער,
אונד שפראך: ציעהע דיין
שווערסט, אונד טערטע מיך,
דאס מאן ניכט פאן מיר זאנע:
אין ווייב האט איהן ערשלאגן.
גען. ווין בורשע באהרטע
איהן דורך, אונד ער שטארב.
(נח) אלס דיא מאנשאפט
ישראל'ס זאג, דאס אבימלך
געשטארבען, קעהרטע יע.
דער נאך זיינער הימאטה.
(נו) זא פערנאלט דער הערר
דיא באזהייט אבימלך'ס, דיא
ער זיינעם פאטערשווע צונע.
פונט, אנדעם ער זיינע זע.
בענציג כרידער ערשלאגען.
(נז) אויך דיא פיללע דער באן.

המגדל: (נב) ויבא אבימלך עד-
המגדל וילחם בו ויגש עד-פתח
המגדל לשרפו באש: (נג) ותשלך
אשה אחת פלח רכב על-ראש
אבימלך וחרץ את-גלגלתו:
(נד) ויקרא מהרה אר-הנער
נשא כריו ויאמר לו שלף חרבך
ומותהני פן-יאמרו לי אשה
הרגתהו וידקרהו נערו וימת:
(נח) ויראו איש-ישראל כי-מת
אבימלך וילכו איש למקמו:
(נו) וישב אלהים את רעת
אבימלך אשר עשה לאביו להרג
את-שבעים אחיו: (נז) ואת כל-
רעת אנשי שכם השיב אלהים
בראשם ותבא אליהם קללת
יותם בן-ירבעל:

ויקם
הייט דער בירגער שבס'ס פיהרטע גאטט אויף איהר הויפט צוריק, אונד זא טראף
זא דער פלוח יוחס'ס, דעם זאנהעם ירבעל'ס.

נאך

ר ש י

(נג) פלח רכב. מחיבת אבן שן ירימים העליונה הקרויה רכב: ומרן. ומרנן: (נד) סן יאמרו
לי. סן יאמרו עלי:

כן

ב א ו ר

(נג) פלח רכב, חלק העליון מהרמס יקרא פלח רכב והחלק התחתון יקרא פלח מחמית (איוב מ"א ע"ו)
ואין ענין פלח כאן מחיבה מרוב, כ"א אבן העליונה שלמה, ונקראת פלח שהיא מלי הזוג. וחרץ,
במירק הרי"ש שלא במהרה והרשויו בסגול והוא מבנין הפעיל מפעילה כפל מן קנה רחוק (ישעי' מ"ב ג')
או הוא מומי הע"ן (רד"ק). ויתכן שהוא ענין השגה במהירות משגשגון, ויהי' תרגומו: חונד זיט
טרמף זיינען הינטערעל. (נד) וישב, את רעת אבימלך בראשו. לאביו, לכית אביו.

כן

י (א) וַיָּקָם אַחֲרֵי אֲבִימֶלֶךְ לְהוֹשִׁיעַ י (א) נָאךְ אֲבִימֶלֶךְ עֶרְחָב
 יוֹד צוּר בַּעֲדֵי יוֹאָנָה
 יִשְׂרָאֵל חוֹלַע דַּעַר זָהָן
 פּוֹאֵה'ס עֲנֻקֵּל דּוֹדוֹ'ס, אִיִּין
 מִאֵן אוֹיִם יִשְׁשָׁכָר; עַר וּוְאֵהֵם
 טַע צו שְׁמִיר אוֹיֵף דַּעַם בַּעַר
 גַּע אִפְרַיִם. (ג) עַר רִיכְטֶעמַע
 יִשְׂרָאֵל דְּרִיִּיא אונד צוואַנצִיג
 יאַהֲרַע, שְׁטאַרַב, אונד וואַור
 דַּע אִין שְׁמִיר בַּעֲגֶרֶאָבֶען.
 (ג) נָאךְ אִיהֶם טַהֲמַט יוֹד הַעַר
 פֶּאָר יֹאִיר אוֹיִם גַּלְעָר, דַּעַר
 יִשְׂרָאֵל צווייַא אונד צוואַנצִיג
 יאַהֲרַע רִיכְטֶעמַע. (ד) עַר הַאֲטַ
 טַע דְּרִיִּיסִיג זַעֲהֵנַע, וועלכֶּע
 אוֹיֵף דְּרִיִּיסִיג עוֹעֵלן רִימְטֶען,
 אונד דְּרִיִּיסִיג אָפֶּפֶנַע שְׁטַעַר
 טַע בַּעזאַסַען; אִיהֵנַען לַעֲנַטַע
 מִאֵן דַּעַן נִאֲמַעַן חוּת יֹאִיר
 (דַּעֲרַפֶּעַר יֹאִיר'ס) בִּיאַוועל
 כַּע בִּיו אוֹיֵף דַּעַן הֵייטִיגַען
 טאַג אִים לֶאֱנַדַע גַּלְעָר וִינַד.
 (ה) אוֹיֵךְ יֹאִיר שְׁטאַרַב,
 אונד

ויקבר

ר ש י

י (א) בן דודו. כך שמו. (ר) עירם. עולי' סוסים בזורים; ושלשים עירי' להם. ושלשים ערים
 בלא חומה להם לכך נקראו עירי' לשון עירות:

את

ב א ו ר

י (א) בן דודו. כך שמו, ויש נוסחאות בתרגום יונתן בר אמי אנוהי, א"כ היה בן דודו של אבימלך.
 ואם גם שהיה ממטה יששכר עב"ה יושב בהר אפרים, ואולי היה המקום הזה נכון להזעיק
 העם וכן עשה אהוד איש ימיני שתקע בשופר בהר אפרים. (ד) עירם, פי' הר"ק העיר הוא
 המצור בעודו נער ואולי הן הנצחרים בלילות ההן לרכוב. והוסיף לומר ואפשר ג"כ כי עולי ימים
 מהסוסים יקראו ג"כ עירם כי מצאנו בולמי המצור ועיר פרא (איוב י"א י"ב) ואפשר לפי שהפרא
 הוא חמור הכר ע"כ. והנה גם רש"י ידע היטב כי עירם הם חמורים כמו שפי' במנחת יעקב לעשו
 (בראשית ל"ב ט"ז) ועירם חמורים זכרים, אולם יונתן תרגם בישעי' (ל"ב ד) עירים חמוריא, וכוננו
 (ט"ט) תרגם עיר בן אחנות עיר בר אתן ולא עילא בר אתן, וכאן תרגם עולין, לכן פי' רש"י
 לדעת יונתן עולים, הם סוסים בחורים, ולא אמר עירם סוסים בחורים. עירם להם, כמו ערים
 ונראית בו העין לזווג עס עירם שזכר והוא דרך לשון (רד"ק). חוות יאיר, תרגמו אונקלוס
 ויונתן כפרני יאיר והם ערי פירות. ועב"ה להם יקראו בעבורם יקראו עתה חוות יאיר,
 כי יאיר דודם קראם בשמו לזכרון לפי שלא היה לו בנים כמו שפירש רש"י שם (במדבר
 ל"ב מ"א), ועתה יקראו בן מסכה אחרת, ויתכן לתרגמו: חזין! חיהנען איבערגיגט כון
 דער נחשטע חות יאיר. אשר בארץ הגלעד, שעורו אשר עד היום הזה בקרן הגלעד.
 וירעצו

וַיִּקְבֹּר בְּקִמּוֹן: (ו) וַיִּסְּפוּ בְנֵי
 יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
 וַיַּעֲבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־
 הָעֲשׂוֹתֹרוֹת וְאֶת־אֱלֹהֵי אֲרָם
 וְאֶת־אֱלֹהֵי צִידוֹן וְאֶת אֱלֹהֵי
 מוֹאָב וְאֶת אֱלֹהֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְאֶת
 אֱלֹהֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּעֲזֹבוּ אֶת־יְהוָה
 וְלֹא עֲבָדוּהוּ: (ז) וַיַּחֲרֹף יְהוָה
 בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמָּכְרֶם בְּיַד פְּלִשְׁתִּים
 וּבְיַד בְּנֵי עַמּוֹן: (ח) וַיִּרְעֲצוּ
 וַיִּרְצְצוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁנָה
 הַהִיא שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה אֶת־
 כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּעֵבֶר
 הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
 בְּגִלְעָד: (ט) וַיַּעֲבְרוּ בְנֵי־עַמּוֹן
 אֶת־הַיַּרְדֵּן לְהִלָּחֵם גַּם־בִּיהוּדָה
 וּבְבְנֵימִין וּבְבֵית אֶפְרַיִם וַחֲצֹר
 לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד: (י) וַיִּזְעְקוּ בְנֵי

אונד ווארד/צו קמון בענרע.
 בען. (ו) אלס ריא קינדער
 ישראל'ס פארטפיהרען צו
 טהון, וואס דעם עוויגען מיס.
 פיעל, אלס ווא דיענטען דען
 בעלים אונד עשתרות, דען
 געטטערן ארם'ס, דען געט.
 טערן צידון'ס, דען געטטערן
 מואב'ס, דען געטטערן דער
 קינדער עמון'ס אונד דען געט.
 טערן פלשתי'ס; דען עוויגען
 אבער פערליעסען, אונד איהם
 גיכט דיענטען; (ז) דא ענט.
 בראנטע דער צארן דעם עווי.
 גען וועדער ישראל, אונד ער
 גאב ווא פריין דער מאכט דער
 פלשתי'ס, אונד דער מאכט
 דער קינדער עמון'ס. (ח) ווא
 בערענטען אונד בערדיק.
 טען דא קינדער ישראל'ס פאן
 דיעזעם יאהרע אן, פאללע
 אכטצעהן יאהרע, אונד צוואר
 אללע יענע קינדער ישראל'ס,
 וועלכע וואנטען יענעווייטס
 דעם ירדן'ס אים לאנדע
 אמרי'ס, אין גלעד געהמליך;
 (ט) אלס אבער דא קינדער
 עמון'ס איבער דען ירדן צא.
 גען, אום אויך יהודה, בנימין
 אונד דאזוויאפריים אנצוגריי.

פער, דא ווארד דא בערדיקונג פאר ישראל'ס העכסטע געשטיגען. (י) נון שריען דא קינדער
 ישראל'ס

ר ש י

(ו) את הנעלים וגו'. שני ענו'ם נמנו כאן: ויעזבו את ה' ולא עבדוהו. אפי' בשותפות עם אלו:
 (ח) נזכה הסיף. נשמת יאיר: אשר נענר הירדן. ארץ ראובן וגד ומלי האנשה שהיו שכיניהם:
 הלא

ב א ו ר

(ח) וירעצו וירצצו, שניהם טעם אחד להם כי רען כמו רלן ענין לחן ודחיקה וכנר זכרתי תמורת עין
 וכל' למעלה (ה' ב') וכל כפל השלות לחוק הענין. בשנה החיא, כי'ת תמורת מ"ס השמט, כמו ואם
 מעט נשאר בשני' (ויקרא כ"ה ג') וטעמו משנה הסיף שאת יאיר י"ח שנה רכופות, והרד"ל פ' שני' ת
 שנה משמט כלשון עם, כמו ננערינו ובזקנינו (שמות י' ט') יאמר שרועלו וירכלו את בני ישראל
 עם השנה הסיף הכנס ומספר י"ח שנה. (ט) וחצר לישראל, פ' רבינו ישעי' וחלר המלחמה
 לישראל

ישראל'ם צים עוויגען, אונד
זאגטען: וויר האבען ווירער
דיך געזינדיגט, וויא קאנטען
וויר אונזערן גאטט פערלאסן.
סען, אונד דען בעלים דיענען?
(יא) אבער דער עוויגע ערליעס
דען קינדערן ישראל צור אנט.
ווארט: האבע איך דאך פאן
מצרים, פאן אמרי, פאן
דען קינדערן עמון'ס אונד
פאן דען פלשחים — (יב) אויך
אלס צדונים, עמלק אונד מעון
איך בערריקטען, אינד איהר
צו מיר געשריען, אייך בעפריי-
עט אויס איהרער האנד;
(יג) אבער דענאך האבט איהר
מיד פערלאסען, אונד אני
דערן געטטערן געדיענט, דא-
רום ווילל איך ניםמער מעהר
איך ביאשטעהען. (יד) גע-
העט הין, אונד שרייעט צו
איערן געטטערן, דיא איהר
איך אויסערוועהלט האבט,
זיא מעגען איך העלפען צור
צייט אייערעס דראנגואלס.
(ט) דאך דיא קינדער ישראל'ס
שפראכען וויערער פאר דעם
עוויגען וויר האבען געזינדיגט, פערפאהרע רוא מיט אונז גאנץ נאך דיינעם וואהלגעפאללען,
אבער

ישראל אל---יהודה לאמר
חטאנו לך וכי עזבנו את-אלהינו
ונעבד את-הבעלים: (יא) ויאמר
יהודה אל---בני ישראל הלא
ממצרים ומן-האמרי מן---בני
עמון ומן-פלשתים: (יב) וצידונים
ועמלק ומעון לחצו אתכם
וחצעקו אלי ואושיעה אתכם
מידם: (יג) ואתם עזבתם אותי
ותעבדו אלהים אחרים לכן לא-
אוסף להושיע אתכם: (יד) לכו
וועקו אל---האלהים אשר
בחרתם בם המה יושיעו לכם
בעת צרתכם: (טו) ויאמרו בני-
ישראל אל-יהודה חטאנו עשה-
אתה לנו ככל-הטוב בעיניך אך

הצילו

ר ש י

(יא) הלא ממלכתי. ו' תשועתי יש כאן כנגד ז' ענו'ם שהם עובדי' (יב) ומעון. שם ענו'ם:
ומקלר

ב א ו ר

לישראל, ולדעתי הכתוב בתשלומו הוא וחזר הכרה לישראל, ועיין מה שפירשתי למעלה (ב'
ט"ו) בדקדוק המלה. (י) וכי עזבנו, דרך שאלה מה המועלת אשר נמשך אלינו למה
שעזבנו את ה' לעבוד את הבעלים? (מדברי הרד"א). (יא) ויאמר ה', הסיבם על
ידי נביא. הלא ממצרים ומן האמרי וגו', נלחמם, וגם לידונים ועמלק וגו' לחמו חתם,
ובאשר נעקחם אלי הושעתי אחסם מידם, ועבדו עזבם אותי וגו' לכן וגו' לכו וזעקו. וטעם
אשר במחמם בם, אשר חשקתם בהם, שכן ענין פעל במר הנקשר בני"ח במחמם במחמם ומשק:
(טו) עשה אחת לנו בכל הטוב בעיניך, נמנו לנסול ניד ה' וכיד אדם אל יסולו (הרד"א).
מקרבם

הַצִּילָנוּ נְאֻם ה' הַיּוֹם הַזֶּה: (טו) וַיִּסְרוּ
אֶת־אֱלֹהֵי הַנֶּכֶד מִקֶּרְבָּם וַיַּעֲבְדוּ
אֶת־יְהוָה וַחֲקָצָר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל
יִשְׂרָאֵל: (יז) וַיַּצַּעֲקוּ בְּנֵי עַמּוֹן
וַיַּחֲנוּ בְּגִלְעָד וַיֹּאסְפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אֶבְעַר רַעֲטָטָע אֹונָ נֹור נֶאָד־רִי
זַעַם מֵאֱלֹי (טו) דֶאָרוּיֶף שֶאֱפֶּ־
טַעַן זִיָא דִיָא פֶרַעַמְדֶען גַּעַט־
טַעַר אֹוִים אִיהֶרַעַם אִיִּיגַעַט־
טַהוּמַע יוֹעַנ, אֹונד דִיעֶנטַען זִיָא
דֶער דַעַם עֹוִיגן, אֹונד זִיִּינַע־רֶא־
כַּע־פֶרַשׁוּוֹאֵנְד כִיָא יִשְׂרָאֵל'ס
לִיִּדֶען. (יז) אֱלֹס דִיָא קִינֶדֶר
עַמּוֹן'ס אִויפֿנַעבֶאָטַהֶען וואָר־
דֶען, אֹונד אִיהֶר לֶאָנַער אִין גִלְעָד אִויפֿ־שְׁלוֹנַען, פֶרַעַוֶאָמַטֶע־לַטַען ויך אִויך דִיָא קִינֶדֶר יִשְׂרָאֵל'ס,

ר ש י

(טו) ותקצר נפשו בעמל. כתיבו! לא היה רחב מקום לשבול וליונים אם לרה שהיה לו בעמל ישראל:
(יז) וילעקו. נאספו על ידי כרו:

ב א ו ר

(טו) מקרבם, כמו שאמר ון ו חיל על נכסי מטלטלין אשר הוראתם הראשונה בחיזוק הגוף, כי
פעם הלכו ונכדו ופעם הלכו וחסרו כרכוש מאון, כן יאמר שם קרב אשר יורה חזק ופנימי הגוף על נכסי
קרקעות שהם בחזק ופנימי הארץ; וכן חרגמתי ביהושע (ע' ז') "שאר אש ישראל אל יושבי גבעון: אולי
בקרבי אתה יושב: פיעל וליכט ווההנכט דוא חין וייענען חייגענטהווע, ואין ראוי לתרגם פיעל וליכט
ווההנכט דוא חונטער חונו, כי מלבד שתיב בקרבי בל"י אין תבונה למאמר אש ישראל שם,
כי גם לגר הגר נתיבם וכלו לברית ברית שלום ורעות, אולם ענין המאמר: אתם אומרים
מארץ רחוקה באתם, אם גם רחוקה היא בעיניכם, אולי במזל נחלתי אתה יושב אשר נכד נתן ה' לי
ועתה באתי להירוש יושביה מכני, ואיך אברת לך ברית? ואח"כ נאספו שהערימו בשנים כי קרובים הם
אליו, ובקרבו כלומר במזל נחלתי הם יושבים, וכן כאן הסירו אליה הנכד מארץ אחותם. ותקצר נפשו
בעמל ישראל, סיפור מאוחר שלח יד בתרגום יונתן והעתיק ותקצר נפשו ועקת נפשיה, ובכר העיר
רבינו המורה בשחף שם נפש פא"מ א"ח כי זה הפסוק לא תרגמו יונתן ב"ע כלל וגם בפולגלוטי
אשר לי אינו מתורגם) כי לא מלא דרך להרחיק הנשמות אשר בו. וכן כתב הרד"ק: לא תרגמו
יונתן לרחק התארים מהבורא ית' ולא מלא דרך לפרשו והניחו למתרגמו. ורבינו עשה שחף
חמישי בזה נפש אשר יורה על הרלון, ופירש ותקצר נפשו בעמל ישראל פסק רלון מהמתמיד
עמלם ודלותם; ואומר עוד שם ותהיה הכי"ת בעמל בשקום מ"ס ובאלו אמר מעמל ישראל.
והרד"א חשב שהנפש הנזכר נכחב חוזר לישראל לא לאל, ונכר שהתחברו שלשה דברים הא'
שהסירו את האלילים מקרבם, והכ' שעבדו את ה', והכ' שקצר נפש ישראל בעמל השעבוד,
ויהיה א"כ שעבדו ותקצר נפשו בעמל, ופירש מי הוא אשר קצר נפשו בעמל? הוא ישראל, והוסיף
ואמר: ואין להקשות מאשר אמר ותקצר נפשו שיחזור לישראל וישב לפרשו, כי הוא על דרך
וחפתח וחראהו את הילד (שמות ב' י') ורבים כן ע"כ, ביוגמו אשר שאמר ותראהו בבנוי בא אחרי
את הילד לבאר הכוונ ונמו שהעירומי למעלה (א' י"ד); ולדעתו יהי' תרגומו: חֲכַעַר יִשְׂרָאֵל
וַחֲזַר חִין לִיִּדֶען עֶרַטֶעפֿט. ובתרגומי אחזתי דרך אשר קרוב מעט לדעת המורה, כי הרלון יורה
בכל מקום השפעת טוב ולא רע, כמו לך ה' עת רלון (תהלים ס"ט י"ד), ויפק רלון מה' (משלי
ח' ל"א), שומר טוב יבקש רלון (שם י"א ב' יז), יום רלון לה' (ישעי' נ"ח ה'), ואין עד אחד ירצה
כוונה אחת, ולכן יש בשחף החמישי שהביא רבינו בזה נפש עוד ענף אחד, כאשר באר הנלשן
הגדול גענענישם כספר מלין שלו, וזהו ענין נקמה וחרון אף, וכן תרגם שם מתלמאמו נפש י
(שמות ע"ט) וייעג רחבגיר וקלן ויך מן חיהנען געטטיגן, והביא עוד פסוקים אחרים; ובהוראתם

אונד לאנערטען זיך צו מצפה.
(יח) דא איינערטען זיך דאן
פאלק זא וויא דיא פירשטען
גלעד'ס איינער צום אנדערן:
דערייניגע מאן, דער דען קריג
געגען דיא קינדער עמון'ס ער.
עפֿנען ווילל, דער ווערדע דאן
אבערהויפט איבער אללע בע.
וואָהנער גלעד'ס.

יא (א) יפתח דער גלעדיטע
וואָר איין טאפֿערער
העלד, אַבער דער זאָהן איי.
נעם אונזיכטיגען ווייבעס —
גלעד צייגעט דען יפתח.
(ב) אלס אַבער דיא עהעפֿרויא
גלעד'ס איהם אויך זעהנע גע.
באָהר, אינר דיא קינדער ריעה
זער פֿרויא העראן געוואַכסען
וואָרען, דא שטיעסען זיא דען
יפתח אויס, דען זא איינער-
טען ווידער אה: דא קאננסט

ניצטס ערבען אין דעם הויזע אונזערס פֿאטערס, ווייל דא דער זאָהן איינעם פֿרעמרען
ווייבעס ביזט. (ג) זא מוסטע יפתח ענטווייכען פֿאָר זיינען כרידערן, אונד ער ליעס זיך
אויס

וַיַּחְנוּ בַּמִּצְפָּה: (יח) וַיֹּאמְרוּ הָעָם
שָׂרֵי גִלְעָד אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ מִי
הָאִישׁ אֲשֶׁר יִחַל לַהֲלֹחַם בְּבָנֵי
עַמּוֹן יִהְיֶה לָּרֹאשׁ לְכָל יִשְׁבֵּי
גִלְעָד:

יא (א) וַיִּפְתַּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִבּוֹר
חֵיל וְהוּא בֶן-אִשָּׁה זֹנָה
וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת-יִפְתָּח: (ב) וַתֵּלֶד
אִשְׁת-גִּלְעָד לוֹ בָּנִים וַיִּגְדְּלוּ בָנֵי-
הָאִשָּׁה וַיַּגְרִשׁוּ אֶת-יִפְתָּח
וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא-תִתֵּן לָבֵית-
אֲבִינוּ כִּי בֶן-אִשָּׁה אַחֲרַת אֹתָהּ:
(ג) וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אָחִיו וַיָּשָׁב

בארץ

ב א ו ר

זו תרגומי הכתוב. (יז) ויחנו במצפה, הוא המלכה אשר לחלו שנת המנשה, ושם היה מקום
ועד המלכים כוזב ביהושע (י"א ג'), והעיר שם הרד"ק, ואפשר שזה המקום הוא המלכה
שהיו מתקבלים שם ישראל תמיד, ולפי שהיתה שם תשועה גדולה היו נועדים שם, ואפשר כי
זנה שם יהושע מזבח לזכר התשועה, ומפני זה היו ישראל נקנים שם נעת שהיו לריבים
למלחמה או לדבר גדול, וכן מלאנו ביפתח לפני ה' בשלפה, וכן דבר שלגש בגבעה אל ה' המלכה,
וכן אמר שמואל במלחמת פלשתים (א' ז' ו') קצנו אלי כל ישראל במלכה, וכן כשהסליך שאל
וינעק שמואל את העם אל ה' המלכה (שם י"ז), נראה מכל אלה הפסוקים כי מזבח היה שם
ובית מקודש למלכה ולקבוצת ישראל באותן הימים ע"כ. ואולי האספו שם בני ישראל להראות
כי לבנם פונה היום לה' ואמ"כ עליו ענה על דבר המלחמה. (יח) ויאמרו העם שרי גלעד,
כעם כשרי גלעד הודיעו זה לזה ככה יעשה לאיש אשר יחל להלחם כדי לזרז איש גבור מיל.
יא (א) אישה זונה, שלגש גלעד היתה ונקראת זונה לפי שאינה עס בעלה בנחומה וקידושין
והיא כמו הזונה ואע"פ שהיא מיוחדת לו, וי"ת פונדקיתא כמו שתרגם ג"כ רשב"א וזונה.
והביא הרד"ק תרגום של תוספתא (והוא כמו מרגום שני למגלת אסתר) דא היא נימוסא הות
בישראל מלקדמין דלא מיסתמחא אסתמחא משבטא לשבטא ובכן לא הוה יכול גברא למיסב אסתמחא
דלא משבטיה, וכד הות אסתחא דרמחא גבר דלא משבטאה הות נפקא מבי נשא (כלומר מבי אביה
עיין תוס' בב"ב י"ב ד"ה אמינא דבי נשי) בלא אסתמחא והוה אנשי קרון לה פונדקיתא דרמימא
גברא דלא משבטאה, וכן הוה ליה לאימיה דיפתח, ודומה גי הכריכו כל זה למתרגם לפי שאמו
לא הנחל בביא אבינו כי בן אשה אחרת אמה, וכן מתרגם במ"י לרד"ק ארי בר אסתחא משבטא
אמורי

אִים לֹא־נָדַע טוֹב נִיעֲדַע־ר. דא
זאממעלטען זיך אים יפתח ער-
ווערעכלאזע מענשען, וועלכע
מיט איהם הערומשטרייפטען.
(ד) אייניגע צייט נאָהער גע-
רעטהען דיא קינדער עמוֹ'ס
מיט ישראל אין שטרייט.
(ה) אלס נון דער קריגע דער
קינדער עמוֹ'ס מיט ישראל
בענינגען זאללטע, דא גינגען
דיא עלטעסטען גלע'ס הין,
דען יפתח אים דעם לאנדע
טיב וועדער אויפצונעהמען.
(י) זיא שפראַכען צו יפתח
קאָב, אונד זיא אונזער אַג-
פֿהרער, דען וויר וואַללען דען
קינדערן עמוֹ'ס דען קריגע אַג-
ב עטהען. (ז) דארויף ערווייע
וערטע יפתח דען עלטעסטען
גלע'ס: איהר וויר עס דאָך,
דיא איהר מיך האַסעט, איהר
האבט מיך אַג אים מיינעם פֿאָ-
טערליכען הויזע געשטאַסען,

בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּחַלֶּקְטוּ אֶל-יִפְתָּח
אֲנָשִׁים רִיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ: (ו) וַיְהִי
מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְּנֵי-עַמּוֹן עִם-
יִשְׂרָאֵל: (ה) וַיְהִי כִּאֲשֶׁר-גִּלְחָמוּ
בְּנֵי-עַמּוֹן עִם-יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכוּ וַיִּקְּנוּ
גִלְעָד לְקַחַת אֶת-יִפְתָּח מֵאֶרֶץ
טוֹב: (ו) וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח דְּכָה
וְהָיִיתָ לָּנוּ לְקָצִין וְגִלְחָמָה בְּבִנֵּי
עַמּוֹן: (ז) וַיֹּאמֶר יִפְתָּח דְּלֹא־קִנִּי
גִלְעָד הֲרָא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹרִי
וְהִגַּדְתֶּם שׁוֹנֵי מִבֵּית אָבִי וּמְדוּעַ
בְּאַתֶּם אֵלַי עַתָּה כִּאֲשֶׁר צִר-
לָכֶם: (ח) וַיֹּאמְרוּ וַיִּקְּנוּ גִלְעָד אֶל-
יִפְתָּח לָכֵן עַתָּה שְׁבִנוּ אֵלָיו

והלכת

אונד וואָרום קאָממט איהר צו מיר יעצט, וואָהל וויל אייך דיא נאָטע דרענגט? (ח) דאָך דיא
עלטעסטן גלע'ס ענטגענגעטען דעם יפתח: דאָרום ווענדען וויר ועלכסט אונז יעצט צו דיר,

דאָס

ר ש י

יא (ד) וילחמו בני עמון - היא האמורה למעלה:

סת

ב א ו ר

אחורי אַח, ויהיה תרגומו: דען דוא ביזט דער זאךן איינעם חויסגעווענדערטען ווייבעס, וכן ענין
זונה בלא, ובהרגוב יונתן אַזר לפנינו חסר מלת מ צ ט א. (ג) בארץ טוב, י"מ אדון הארץ
שמו טוב וכן הם יגאלך טוב (רוח ג' ו"ג), וי"מ ארץ טובה ורחבה וכן מ"י בלדע טנח, וי"מ
שכח שם מחוז או גליל אחר הנזכר גם בספר חשמונאים (כרעה ה' פסוק י"ג), ומלך ארץ טוב
נקרא חיש טוב (שמאל ב' י' ו'ועיין ד"ה א' י"ט ט'). אנשים ריקים, ריקים מכל מלחמה
ועסק, ואינם כריקים הנאמך כי מנוחם מתוארה במלת פוחים, וכן אנשים ריקים
בני בליעל (ד"ה ב' י"ג), אולם ריקים לבד הם אנשים במדרגה השפלות מכל דלותם ולא מכל
מדותם, והם הם בזים בלא גם ריחם מסכן צויה. (ד) מימים, תרגום יונתן מזמן
יומין כלומר אחר זמן של ימים כמו מקץ ימים, וטעם ימים שנה ידוע. (ז) וחגדשוני מבית
אבי, מזה הובית הרד"ח כי אחי יפתח מכלל זקני גלעד, וימתן כאשר אמרו לו אחי לא מנחל
בבית אבינו, הניא יפתח דבר משפט לפני זקני עיר ומנע חלקו מנחלת אביו, וגם הם פסקו
וגמרו שפין לו חלק ונחלה והכריחוהו לכרות. (ח) לכן עתה שבנו אליך, המודו טעמים ואשרו

בעבור

דאס דוא נור מיט אוינגעהען
מעגעסט — דאך ווען דוא גע-
גען דיא קינדער עמון'ס שטריי-
טען וויללסט, דאן זאלסט דוא
זאגן אהאל אונזער, אלס אייך דאז
אבערהייפט פאן אללען בע-
וואהערן גלעריס ויין. (ט) נון
שפראך יפתח צו גלעריס על-
טעסטען: ווען אייך מיך אויך
נור דארום צוריקפיהרט, אום
דיא קינדער עמון'ס צו בע-
קעמפפֿען, אונד זיא דער עוויגע
מיר אונטערדורכט, ווערדע
אייך אויך דאן אייער אבער-
הויפט בלייבען? (י) הירוף
אנטווארטעטען דיא עלטעס-
טען גלעריס דעם יפתח: דער
עוויגע זיין הערער צווישען
אוינו, ווען וויר נישט נאך דייעם
אויסשפראכע האנדעלן ווער-
דען! (יא) יפתח גינג אלץ מיט
דען עלטעסטען גלעריס, אונד
דאן פאלק זעטצטע איהן גלייך
צום אבערהויפטע אונד אג-
פיהרער איבער זיך איין, אונד
יפתח בראכטע אללע זיינע

וויינשע פאר דעם עוויגען צו מצפה. (יב) נון שיקטע יפתח געזאגטע אן דען קעניג דער
קינדער עמון'ס, אונד לעס איהם זאגען: וואס געהעט דען צווישען מיר אונד דיר
פאר, דאס דוא דיר מיר נאהעסט, אום מיך אין מיינעם לאנדע צו בעקריענען?
דער

ר ש י

(יא) אה כל דבריו. התנאי שניניהם: לפני ה' במצפה. למקום שנאספו כולם שהשנינה אורה
על

ב א ו ר

בעבור שנראו שלא כדון הם בעצמם חזרו אליו להביא אל בית אביו, ובעלדי זה אמרו לו אם יש אה
נפך להלחם בני עמון, אז תהיה לראש לנו ולכל יושבי גלעד, וכמו שחרגמתי. וע"ז השיב יפתח אם
גם אהם משיבים אחי, לא בעבור כי עשיהם לי עול במשפט כי אם להלחם באויב, היאמנו דבריהם
ותשימנו להם לאדון? ויחזן שאמר להם שיהיה להם לראש טרם יחל להלחם, ויהיה תרגומו;
ווען חיהר חיד כור דחורק צוריקפיהרט חזן דיה קינדער עמון'ס לו בעקריענען, וועלכע דער
עוויגע מיר מונטערווערפען מעגע! זך מיסטע חיד גלייך חייער אבערהויפט ווערדען. ומיד כאשר
הלך עמם השימוהו לראש ולקנין. (יא) לפני ה' במצפה, אם במקום המקודש כמו שמואר
למעלה

(יג) דער קעניג דער קינא? בארצי: (יג) ויאמר מלך בני
 עמון אל מלכאכי יפתח כי לקח
 ישראל את ארצי בעלותו
 ממצרים מארנון ועד היבק
 ועד הירדן ועתה השיבה אתה
 בשלום: (יד) ויוסף עוד יפתח
 וישלח מלאכים אל מלך בני
 עמון: (טו) ויאמר לו כה אמר
 יפתח לא לקח ישראל את ארץ
 מואב ואת ארץ בני עמון: (טז) כי
 בעלותם ממצרים וילך ישראל
 במדבר עד ים סוף ויבא קדשה:
 (יז) וישלח ישראל מלאכים אל
 מלך אדום לאמר אעברה נא
 בארץך ולא שמע מלך אדום
 וגם אל מלך מואב שלח ולא
 אברה וישב ישראל בקדש:
 וילך
 מואב, אויך דער וויללפארהטע ניצט — וא לאנגע פערוויילטע ישראל, צו קדש.
 צאג

ר ש י

על רוב גבור: (טז) עד ים סוף. בדדומה של חרן אדום וחרן אדום של חרן כנען:
 (יז) אעברה נא בארץך. מדורם לנפין ליכנס לארץ כנען: וגם אל מלך מואב. שהיתה חרכו בסוף
 חרן אדום כמורה של אדום ובדדומה של ח'י: ולא אלה. משה רמזה כמורה כאשר עשו לי בני
 עשו

ב א ו ר

למעלה (י' י"ז) דבר יפתח דבריו בדרך חפלה שיתן ס' את בני עמון לפניו. (טו) אח ארץ
 מואב ואח ארץ בני עמון, מה לו להשיב לו על חרן מואב והוא לא היה שאל ממנו כי אם חרן
 בני עמון? לפי שהיה שאל ממנו מארנון ועד היבק, לפיכך השיב לו, כי אותה הארץ שאלה
 שאל, בשם מאב היתה נקראת, ומלך האשרי לכה ממואב, וישראל לקחה ממלך האשרי, והנה
 ישראל לא לקח לא ממואב ולא מבני עמון (יד"ק). (טו) במדבר עד ים סוף, במדבר הידוע
 והוא מדבר שור, כמוב וילכו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר (שמות ט"ו כ"ב), והוא
 מדבר

(יח) צאנ דאן וויעדער אין דיא
וויסטע אומהער, אומגינג דאן
לאנד ארום, זא וויא דאן לאנד
מואב, קאם פאן דער מארגענ.
זייטע אן דאן לאנד מואב. נון
לאגערטן זיא זיך יענזייטס דעם
ארנון'ס, בעריהרטען דעמנאך
ניכט דאן געביעטע מואב'ס,
דען דער ארנון איזט מואב'ס
גרענצע. (יט) היער שיקטע
ישראל געזאנדטע אן סיחון דען
קעניג אמרי'ס רענענט צו
חשבון, אונד לעס איהם זא-
גען: לאס אונז דאך דורך דיין
לאנד נאך אונזערער בעשטימ-
מונג ציעהען. (כ) אבער סיחון
געוועהרטע ישראל ניכט נור
קיי-

(יח) וילך במדבר ויסב את-ארץ
אדום ואת-ארץ מואב ויבא
ממזרח-שמש ל-ארץ מואב
ויחנון בעבר ארנון ולא-באו
בגבול מואב כי ארנון גבול
מואב: (יט) וישלח ישראל
מלאכים אל-סיחון מלך-האמרי
מלך חשבון ויאמר לו ישראל
נעברה-נא בארצה עד מקומי:
(כ) ולא-האמין סיחון את-ישראל

עבר

ר ש י

עז היושנים בשעיר והמואבים היושנים בער כשם שדור לא נתנום לעבור כך מואב לא נתנום לעבור: (יח) וילך במדבר. מן המערב למזרח במלך דרומי של אדום ומואב: ויסב את ארץ אדום. כל דרומה: ואת ארץ מואב. כל דרומה וכשהגיע למקלוע דרומי מזרחי פנה אל הפסון לסבוב את מלך הארמי: ויבא ממזרח שמש לארץ מואב ויחנון בעבר ארנון. לסוף מרצה של ארץ מואב ושם החמילה ארץ סיחון ועוג וכינשו עבר הירדן במזרח ארץ נגוען ויעברו הירדן וינכסו

ב א ו ר

מדבר איתם, ושני שמות נקראו לו, כי בן נתיב ויעברו בתוך הים המדברה וילכו דרך שלשת ימים במדבר איתם ויחנו במרה (במדבר ל"ג ח'), והלכו המסעות ההם ואליהם עד שבו עד ים סוף, וכן נחבו ויסעו מאליהם ויחנו על ים סוף (שם ס"י). ומה שאמר עד ים סוף, וסם כנר עברו הים, ואשר עברם הלכו בזה המדבר? דע כי ישראל לא עברו הים לחנו, כי בפיהם שנכנסו ממנה לים סוף באותה הפיהם עלמה ילאו, כי הנה נכנסו ממדבר איתם לים סוף ומים סוף ילאו למדבר איתם עלמו. ואם חאמר אחרי שלא הוצרכו לעבור הים לרצנו, למה נכנסו בו והם ילאו אל המקום שהיו בו מחתלה? לא עשה כן יתנבך שמו, חלל להראות עינם גדולתו שעברו ישראל בתוך הים ביבשה ויטבעו הסלריים בתוכו, ולאורך הים הלכו המסעות ההם אחר שעברו. ומה שאמר ויחנו על ים סוף, ועד עתה במדבר ים סוף הלכו המסעות? עד עתה הלכו רחוק מן הים, ובמסע הזה חנו על שפת הים, לפיכך אמר גם כן הנה עד ים סוף, ומשם נסעו אל מדבר סין. ומה שאמר הנה ויבא קדש? קשר המסעות, וכשב הגריך לו לכתוב, והוא קדש, כי משם שלחו המלאכים, כמו שנחבו וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום (במדבר ב' י"ד), וגם אל מלך מואב שלח. והנה לא ראינו בחורה שלח אל מלך מואב, רק מלינו שאמר, באשר עז לי בני עזו היושנים בשעיר והמואבים היושנים בער (דברים ב' כ"ט)? וראה שלח להם כמו שלח לבני עזו. ומה שאמר באשר עז לי בני עזו והם לא הניחום לעבור וגם כן המואבים לא הניחום לעבור כמו שאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אלה, והוא אמר באשר עז לי בני עזו וגו' והמואבים כלומר שהניחום לעבור? פ"ה הכנס הראש"ע ז"ל כי מלך אדום לא הניחום לעבור על דרך מדינתו כי משם היתה ארץ נגוען קרובה, אצל עברו על דרך שעיר, לפיכך אמר היושנים בשעיר, כי בן נחבו איתם עובדים בגבול איתנים בני עזו היושנים

קיינען דורכצוג אין זיינעם גע-
ביעטלע, זאגערען פֿערזאם-
מעלטע זאגער זיין גאנצעס
קריענספֿאלק, לאגערטע זיך צו
יהצה, אונד גריף ישראל אן.
(כא) דאך דער עוויגע דער
גאטט ישראל'ס גאב סיהון
אונד אלל זיין פֿאלק אין
ישראל'ס האנד, ישראל שלוג
זיא, אונד עראבערטע דאז
גאנצע לאנד אמרי'ס, דער
דיעזעס רייך בעזאם. (כב) זא
גאהמען זיא דאז גאנצע גע-
ביעטה אמרי'ס אין בעזיץ פֿאם
ארנון ביז צום יבוק, אונד פֿאן
דער וויסטע ביז אן דעוירדן.
(כג) נון האט דאך וואהל דער
עוויגע ישראל'ס גאטט דען
אמרי פֿאר זיינעם פֿאלקע
ישראל דארויס פֿערטריעבען,
אונד דוא וויללסט עס בעזיט.
צען? (כד) זיעהע! וואס דיר
דיין אבגאטט כמוש איינגע-
ריימט, דאז האלטע דוא אין
בעזיטץ; אללעס דאז אבער,
וואס דער עוויגע אינזער גאטט
פֿיר אונו איינגעריימט האט,
דאז האלטען וויר אין בעזיטץ.

עבר בגבלו ויאסף סיהון את-
כל-עמו ויחנו ביהצה וילחם
עם-ישראל: (כא) ויחן יהודה
אלהי-ישראל את-סיהון ואת-
כל-עמו ביד ישראל ויכום
ויירש ישראל את כל-ארץ
האמרי יושב הארץ ההיא:
(כב) ויירשו את כל-גבול האמרי
מארנון ועד-היבק ומן-המדבר
ועד-הירדן: (כג) ועתה יהודה
אלהי ישראל הוריש את-האמרי
מפני-עמו ישראל ואתה-הירשנו:
(כד) הלא את אשר יורישך
כמוש אלהיך אותו תירש
ואת כל-אשר הוריש יהודה
אלהינו מפנינו אותו נירש:
(כה) ועתה הטוב טוב אתה
מכלק בן-צפור מלך מואב הרב

(כס) וויללסט דוא עטווא איינען פֿארצוג פֿאר בלק זאן? צפור'ס קעניג פֿאן מואב? האט ער

מיט

ר ש י

ונכנסו לה לארץ כנען דרך המזרח: (ככ) ויירשו וגו' מארנון ועד היבוק. שאלה אומר שהוא
שלך הם מסימון לקצוה: ומן המדבר ועד היבוק. מדברות היו שם לפני היבוק:

ב א ו ר

היושבים בשעיר (שס'ג' ד') ובתוב ונסכת הר שעיר (שס'א') ויון מלך מואב לא הניחם לעבור,
אלל האויבים היושבים בער הניחם לעבור שנאמר (שס'י"ח) אתה עובר היום את גבול מואב
את ער (יד'ק). (כד) כמוש, שם אליל למואב, כמ"ס חז"ל מואב אבדת עס כמוש (נמדבר
כ"א נ"ט, ירמ' מ"ח י"ג), והסקין לבני עמון היה אליל מולך כמבואר (מ"א י"ח ז', ומ"ב כ"ג י"ג),
ויען כי הארץ אשר הלחמו עליה בני עמון היתה למואב, ולפי אמונתם ה' כמוש אליל מן
ארץ מואב, לכן קראו אותו אלהיו. (כה) הטוב טוב אחת מכלק, כאשר הורישו ישראל ארצו
לא נלחם עוד להם לקחת אותה מידים בני נחא מלחם ה' היתה זאת, ומה יועיל לרוב עם
ישראל

מיט ישראל איינען שטרייט
געפֿיהרט, אדער איינען קריגע
בעגאנגען? (כו) איזט דאך
ישראל אים בעזיטצע פֿאן
חשבון אונד איהרען לאגרי
שטערטען, פֿאן ערוער אונד
איהרען לאנדשטערטען אונד
פֿאן אללען שטערטען, וועל
כע אן דעם ארנון לענען,
פֿאללע דרייא הינדערט יאה
רע, ווארום האבט איהר ניכט
דאמאהלס אייער רעכט גע
שיטצט? (כז) איך האבע דאך
וואהלליך ניכט גענען דיר גע
זינדיגט, אונד דוא פֿינסט מיר
דאזאונגליק צו, מיך צו ביע
קריגענען; מענע דער עוויגע
דער וועלט־ריכטער הייטע
ענטשיידען צווישען דען קינ
דערן ישראל'ס אונד דען קינ
דערן עמון'ס! (כח) אבער דער

רב עס־ישראל אס־גלחם
גלחם בם: (כו) בשבת ישראל
בבשכון ובבנותיה ובערעור
ובבנותיה ובכל־הערים אשר
על־ידי ארנון שלש מאות שנה
ומדוע לא־הצלתם בעת ההיא:
(כז) ואנכי לא־הטאתי לך ואתה
עשה אתי רעה להקחם בי־שפט
יהוה השפט היום בין בני
ישראל ובין בני עמון: (כח) וקרא
שמע מלך בני עמון אל־דברי
יפתח אשר שלח אליו: (כט) ותתי
על־יפתח רות־יהוה ויעבר את

הגלעד

קעניג דער קינדער עמון'ס אפֿטעטע ניכט אויף דאז גרינדע יפהח'ס, דא ער איהם ער
לעיס. (כט) אונד דער גייסט דעם עוויגען לעיס ויך ניערער אויף יפתח — ער דורכצאג
גלעד

ר ש י

(כו) על ידי ארנון. אלז ארנון שהיו מאויב וידעו שלא היה להם לעבור עליהם שהרי מסתובב
בנזים שלקחם ממלך מואב: שלא מאות שנה. משנבז את האין ימי יהושע עד יפתח מכאן יש
ללמוד שנות השופטים הנזכרים עד הנה הם שני השעבוד של כל עכו"ם נמנים בתוך ימי השופט
אם לאו. שניו בסדר על־ם יהושע פרום את ישראל ב"ו שנה ואין לי מקרא מאי ללמוד עתניאל
מ' שנה ואני שעבוד של כוזן רשעים ככללם אחריו אחרי פ' שנה וי"ח שנים שיעבוד של עגלון
בתוכם הרי קמ"ח שנה דבירה ארבעי' שנה וז'. יעבוד יבין בתוכ' הרי מאס וחמוני' ושמונה אחריו
שבע שני' של שיעבוד מדן וארבעים של גדעון ושלא של אבימלך הרי כל"ח שנים אחריו ב"ג של חולע
וב"ב של יאיר אלא שעלמה שנה אחת לשנים וי"ח של בני עמון עד שלא בא יפתח הרי שלש מאות:
(כט) עבר

ב א ו ר

ישראל או להלחם בם הלא הוא לוב ויעמד. (כו) ואנכי לא הטאתי לך, הנה הוכחתי לך את
כל ונכחתי כי אין לך דין ומשפט להשיב לך את האין כשלים אשר לא לקחו אבותינו מידך כי
אם מיד אשרי ואשר ישנו בה זה שלש מאות שנה, ועתה לא חובל לחשוב מחשבה אחרת רק אחת
שאלת אותי ואני לא מטתי לך. (כט) רוח ה', מ"י ושרת על יפתח רוח גבורתא סין ק"ס
ה', והיא רוח הקדש המלוא לשופטי ישראל והמדרגה הראשונה ממדרגות הגבורה רמי שגור
דכינו המורה, וכמי שזכרתי למעלה (ו' ל"ה). ועצם ותיבה על יפזח ותנה על יפזח נמי, וכל
סקום כל שם רוח שהיא ההשפעת חלית עם מלת היחס על כמו נחה רוח אליהו על אליהב
(א"ב ב' ט"ו). כן יאכלתי מן הרוח אשר על יך ושמתי עליהם (במדבר י"א י"ו), ונחה על יו

גלעד אונר מנשה, דורכצאג
אויך מצפה גלעד, אונר פאן
מצפה גלעד צאג ער צו דען
קינדערן עמון'ס. (ל) היער
טהאט יפתח דעם עוויגען איין
געליכדע, אונר שפראך: ווען
דאס דיא קינדער עמון'ס אין
מינע האנד גיבסט, (לא) זא
זאלל דאזעניגע, וואס מיר
אויס מינעס הויזעס טהירען
צווערשט ענטגעגען קאממט,
בייא מינער גליקליכען היים
קעהר פאן דען קינדערן עמון'ס
דעם עוויגען געוויהעט ווילן,
אינרעם איך עס צום אפפער
דארבריינגען ווילל. (לב) נון
פֿוהר יפתח איבער דיא קינד-
ער עמון'ס הער, זיא צו בע-
קעמפפער, אונר דער עוויגע
גאב זיא אין זיינע האנד.
(לג) ער שטרעקטע זיא נייע
דער פאן ערווער ביו אויף דיא
שטראסע נאך מניח, דורך
צוואנציג שטערטע ביו אבל
כרמים, עס וואר איינגעוואלט
מיגע נידערלאגע, וואדורך דיא

הגלעד ואת־מנשה ויעבר את־
מצפה גלעד וממצפה גלעד
עבר בני עמון: (ל) וידר יפתח נדר
ליהוה ויאמר אם־נתן תתן את־
בני עמון בידי: (לא) והיה היוצא
אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי
בשובי בשלום מבני עמון והיה
ליהוה והעליתיהו עולה:
(לב) ויעבר יפתח אל־בני עמון
להלחם בם ויתגס יהוה בידו:
(לג) ויבם מערוער ועד־בוא
מניח עשרים עיר ועד אבל
כרמים מכה גדולה מאד ויכניעו
בני עמון מפני בני ישראל: (לד) ויבא
יפתח המצפה אל־ביתו והנה
בתו יצאת לקראתו בתפים

ובמחלות

קינדער עמון'ס געדעמטהיגט וואורדען פאן דען קינדערן ישראל'ס. (לד) אלס יפתח אלסראן
נאך מצפה אין זיינע היימאטע קאמ, ווהע! דא גינג זיינע טאכטער איהם ענטגעגען מיט פויקען
אונר

ר ש י

(כט) עבר בני עמון. אל בני עמון: (לג) אל כל כרמים. מישור כרמים:

הכרע

ב א ו ר

רוח ה' (ישעי' י"א ב'), ותלח על יו רוח ה' (להלן פרשה י"ד), וכן השתמשו בו חז"ל אין הקנ"ה
משרה שכינתו אלל על נבור מכם ועשיר ועניו (נדרים ל"ח א'). וגם אוינקלוס מרגס ומתי רוח
יעקב אביהם (בראשית מ"ב כ"ו) ושרת רוח קודשא על יעקב חנוכו; ונכון למרגס כאן: אונר
דער גייסט דעם עוויגען ווירקטע חוץ איהן. (לא) והעליתיהו עולה, דאס חז"ל ידועס
(תענית ד' א') שפעלס בחי אשר ילחם לקראתו עולה לס', אולם רונ המפורשים הסכימו טעם
ויוספעליתייהו במקום אר, כמו מכה אביו וואמו, וענין הנדר כן פאן, זה אשר ילח לקראתו בשובי
ימים קודש לס' מרום לצבדתו אס אינו ראוי לעולה, און העליתייהו עולה אס ראוי לקרבן
עולה; ונאשר ילחם בחו לקראתו לא עקד אומה להשימה על המזבח ולשחטה, אבל הקדישה
לגבוה ניו במר לה מקום מחין לעיר ושם ישנה בדד וגלמודה ולא נאמה עוד אדם כל ימי חייה.

אין

אינד טענענען: זיא וואר זיין
 איינציגעס קינד, ער האטט
 אויסער איהר ווערער זאגן
 טאָטער. (לה) וויא ער זיא
 ערליקטע, צעררים ער זינע
 קליידער, אונד ריעף: אך,
 מיינע טאָטער! וויא טיעף
 ביינסט דוא מיך ניעדער —
 וויא זעהר בויט דוא צו מיינעם
 אונגליקע היער — דען איך
 האָבע אויפגעטהאן מיינען
 מונד צום עוויגען, אונד איך
 קאן נישט צוריק! — (לו) דאָך
 זיא שפראך צו איהם: מיין
 פֿאָטער! האָסט דוא אויפגע-
 טהאן דיינען מונד צום עוויגען,
 זא לאַס מיר געשעהען, וויא
 עס דיינעם מונדע ענטפֿאהרען
 איז: האָט דיר דאָך אויך
 דער עוויגע ראכע פֿערליעהען
 אן דיינען פֿינדען, אן דען
 קינדערן עמוס'. (לז) זיא
 שפראך פֿערנער צו איהרעם
 פֿאָטער: יא דיעזער אויס-

ובמהלות ורק היא יחידה אין-
 לו ממנו בן אובת: (לה) ויהי
 כראותו אותה ויקרע את בגדיו
 ויאמר אלה בתי הקרע הקרעתיני
 ואת היית בעברי ואנכי פציתי פי
 אל־יהוה ולא אומר לשוב:
 (לו) ותאמר אליו אבי פצית את-
 פיך אל־יהוה עשה לי כאשר
 יצא מפיך אחרי אשר עשה לך
 יהוה נקמות מאיביך מבני עמון:
 (לז) ותאמר אל־אביה יעשה לי
 הדבר הזה הרפה ממני שנים
 חדשים ואלכר וירדתי על-
 ההרים ואבכה עד־בתולי אנכי

ורעות

שפרוך ואלל אן מיר פֿאללענען ווערדען! אָבער גענע מיר צווייא מאַנדען פֿריסט, דאָס איך
 איר ען בערגען אויף אונד ניעדער וואַנדלע, אונד מיינע יונגפֿרייליכקייט בעוויינע, איך
 מיט

ר ש י

(לה) הכרע הכרעתי. לשון נקמה ודומה לו לנכתי אחותי כלה: היית צעוכי. כל דמי נעכר
 קפחת את רגלי: (לו) וירדתי על ההרים. לשון יללה היא ודוגמתה על גגותיה וברחובות' כלה
 יליל יורד בכבי השתעלם בכבי עד שגופו משחבר. ובמדרש אגדה דורש רבי תנחומא על ההרי'
 לפני

ב א ו ר

(לד) אין לו ממנו, כמו ממנה כאשר נמסר עליו במסורה ה' סבירין ממנה וקריין
 ממנו (גיין יהושע א' ז' בנאיר לירידי הכנס ר"מ), וכן בספר תרגום יונתן אשר לר"ק
 מתורגם לית ליה מניה, וטעמו חזן ממנה אין לו בן או בת. וכתיב הול'ק: ויתכן לפרש ממנו
 כמשמעו, כי אפשר שהיו לאשה יפתח בנים מאיש אחר קודם שנשאת ליפתח והיה מגדלם יפתח
 בניהם והיו משונים בבניו, אבל ממנו לא היה לו בן או בת, ע"כ, א"כ לדעתו ענין ממנו מעלמו.
 (לה) הכרע הכרעתי, הכנעת רוחי עמיק עמוק, והתי' הכרעתי לנקמה ודומה לו לנכתי
 אחותי כלה (ש"ה ד' ע'). היית בעברי, כי זאת הנה לקולתי את היית למשחית לי. פציתי
 פי, פתחתי פי מכלי דעת מה ילד יום, ומה שגדלתי לה' אין להשיב. ובאשר נשא קינה ושהי
 עליה ועל נדרו הכירה ענין הנדר שהיא מזומנת לשבת גלמודה גולה וסורה מכל בני אדם,
 והיא לא מאנה למלא דבריו ולשלים נדרו, ואמרה עשה לי כאשר ילא מפיק ואל תרבה לקלן
 עלי.

תרגום אשכנזי

ש ו פ ט י ס יא

מיט מיינען געשפיעלינגען.
(לח) אונד ער שפראך: וואָ
געהע: ער ענטלעט ווא איהר
צווייט מאַנדע, אונד ווא גינג
מיט איהרען געשפיעלינגען
אויף דיא געבירגע, אונד
בעוויינטע איהרע יונגפֿרויליכֿ:
קייט. (לט) אלס דיא צווייט
מאַנדע צו ענדע וואַרען,
קעהרטע ווא איהרע צו איהרעם
פֿאטער, דער אן איהר דאן
געליכדע פֿאַללצאָג, דאן ער
געטהאן: ווא האַטטע גיע אייִ
גען מאַן ערקאנט, אונד ווא
בליעב אונפֿערגעסליך אין
ישראל. (מ) פֿאָן יאָהר צו יאָהר גינגען דיא טעכטער ישראל'ס הין, צו טרויערן אים
דיא

וּרְעִיתִי: (לח) וַיֹּאמֶר לְכִי וַיִּשְׁלַח
אוֹתָהּ שְׁנֵי חֲדָשִׁים וַתֵּלֶךְ הִיא
וּרְעוּתֶיהָ וַתֵּבֶךְ עַל־בְּתוּלֶיהָ
עַל־הַחֲרִים: (לט) וַיְהִי מִקֵּץ
שְׁנַיִם חֲדָשִׁים וַתָּשָׁב אֶל־
אָבִיהָ וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נִדְרוֹ אֲשֶׁר
נָדָר וְהָיָא לֹא־יִדְעָה אִישׁ וַתְּהִי־
חֶק בְּיִשְׂרָאֵל: (מ) מִיָּמִים וַיָּמִימָה
תִּלְכָּנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת

ורעותי קרי

לכת

ישראל. (מ) פֿאָן יאָהר צו יאָהר גינגען דיא טעכטער ישראל'ס הין, צו טרויערן אים

ר ש י

לפני סנהדרין שם ימלאו סתם לנדרך: (לח) ותנך על בת־לֵיה. מדלא כתיב על בת־לֵיה
משמע בת־לֵיה מש: (לט) ומהי חק. גזרו שלא יעשה אדם עוד כן אלא הלך אצל פנחס או
הוא בא אצלו הים מחיר לו נדרו עמדו נגדולחן ומנין שניהם אבדה ונפרע מהם פנחס נסתלקה
שכינה הימנו שנאמר בדברי הימים לפנים ה' עמו לאדנו שנסופו אינו עמו. ופסח הוכה בשחין
וניסול איברים שנאמר ויקבר בערי גלעד. ויש עוד לפסח ומהי חק בישראל מחובר למקרא
שלאמרו: (מ) מימים ימימה תלכנה וגומר. הדבר הזה קנעם עליהם לחוק: לתנאות. לקון:
ויעבור

ב א ו ר

עלי אחרי אשר עשה לך ה' נקמות באויבך; ואמר החנממה מעט על השתנות מעמדה נקמה
מאניה לנכות לה חדשים שנים לעלות ולרדת נהרים באחות רעותיה ולנכות על בת־לֵיה, לבוא
לאט לאט בהרגל הפרשות והתבודדות מחברת בני אדם. (לט) ומהי חק בישראל, מי לא
ראה את הלחן, זה הדמך אשר השתרר בהמפורשים לבאר פסוק זה: רש"י בדרך דרש אשר
גזרו שלא יעשה עוד אדם כן כמו שהבא בתרגום של חוספחא והוא לגזירא בישראל נדיל דלא
אסקא גבר יח נרים וית נרמיה לעלחא כמא דענד יפתח גלעדא ולא שאל לפנחס כהנא
וכו' שהיה לו ללכת אצל פנחס להחיר לו נדרו כמפורש במדרש דבה פעמים ושאל (בראשית
פרשה ס', ויקרא סוף פרשה ל', ומדרש קהלת בפסוק עמל הכסילים מיגענו), והביא עוד
פסוקים שהפסוק הזה מחובר למקרא שלאחרי, ובזה הפירוש אחז עד הנה כל המפורשים, ואמרו
מה שכתוב ומהי חק לשון נקבה ר"ל הליכות נאות ישראל היתה לחק בנל שנה; ויש מי שאמר
חק הוא לשון נקבה והביא לעד כי מקד ומקד בנין היא (ויקרא י' יג) ולא השגיח על הקרי
והכתוב ועל הכתוב שלפניו כי קדש קדשים היא, והעלים עינו לראות שחקרי שב על הסנה
הנותרת. ויש עוד זרות בו כי לא מלאנו עוד שם חוק שנא אחריו ב"ה היום כי אם הלמ"ד
או מלח על, כמו כי חק לנהנים (בראשית מ"ב כ"ב), כי חק לישראל (תהלים פ"א ה'), וחק
לנערותיה (משלי ל"א ט'), ויתנוס לחק על ישראל (ד"ס ב"ל כ"ה); לכן מקרתי כי ומהי שב על בת
יפתח, ומלת חק היא חקר הפעל לאחר דבר חקיק וקבוע אשר לא ימוש מזכרון בני אדם לעולם
צמו פירושיה לפעלה בשירת דבורה (ס' ט"ז), ושם הכתוב, ומהי בת יפתח זכרון עד בישראל
יל דבר שנעשה לה ברבונה כאשר נדר אביה להיות קודש לה', ויהי' תרגומו: וזה וחוזר
פערעווגט, או כמו שתרגמתי וזה בליעב וחוזרערגעמליך (חונטטערבוך). (מ) לחנאות, מ"י
לחלפה

תרגום אשכנזי מה

דיא מאַכטער יסחח'ס דעם
גלעד'יטען פֿיער טאָגאָים
יאהרע .

יב (א) דיא מאַנשאַפֿט
אפרים'ס וואָר פֿאַם
אויפֿרוהר ערגר־פֿען, אונד
צאָג (איבער דען ירדן) נאָרד־
ווערטס, זיא שפּראַכען צו
יפּתּה: וואָרום ביזט דוא אין
דען קריענגעצאָגען געגען דיא
קינדער עמון'ס, אונד אינו
האָסט דוא ניכט אויפֿגעפֿאַר־
דערט מיט דיר צו געהען?
ווייר שטעקען דיין הויז זאָממט
דיר אין פֿלאַמען. (ג) יפּתּה
ענטגענטעטע איהנען: איך
אינד מיין פֿאָלק וואָרען יאָ שאָן
לענגסט אים שטרייטע מיט
דען קינדערן עמון'ס — וויא

שופטים יא יב

**לבת יפּתּה הגלעד'י ארבעת
ימים בשנה:**

יב (א) ויצעק איש אפרים ויעבר
צפונה ויאמרו ליפּתּה
מדוע עברת להלחם בבני־
עמון ולנו לאקראת ללכת עמך
ביתך נשרף עליך באש: (ג) ויאמר
יפּתּה אליהם איש ריב הייתי אני
ועמי ובני־עמון מאד ואזעק
אתכם ולא הושעתם אותי
מיר: (ג) ואַראַה כִּי־אַיִנָּה מוֹשִׁיעַ

ואשימה

וואַלטע איך אייך אויפֿפֿאַרדערן, דאָ איהר מיך ניכט (פֿריהער) פֿאַן איהרער גע־
וואַלט בעפֿרייען וואַלטעט? (ג) זעה איך דאָך, דאָס ניעטאָנד הילפֿע באַט,
דאָ

ר ש י

יב (א) ויעבור בשנה . ויעבור את הירדן והלכו לשפין עבר הירדן אל הגלעד:

כי

ב א ו ר

לאלה, וכן פי' רש"י לקונו; או פירוש לתנות להללה על אשר עשתה כאשר נלא מפי אביה,
כי פעל תנה יורה בלשון ערבי ספר במקלות דברים להחפז, והוא מלשון שם יתנו לדקית
ה', ובעין זה פי' הרד"ק, להשימה ולנחמה ארבעה ימים בשנה. והרד"א אחר, וידמה שלא
היו ראות אותה אף הנשים, אבל היו הולכות שמה ושימיעות דברים ומקוננות עמה על פרישותה.
יב (א) ויצעק איש אפרים, עיין מה שפירשתי למעלה ח' א', וטעם וילעק קרואה למדון לפרון
פרן ולקצר קצר על יפּתּה . נשרף עליך, על פניך. (ב) איש ריב הייתי, פי' הרד"א,
אל תחשבו שאני עשיתי זה לבד, כי מה שנעשה, אני ועמי עשיו, וטעם מאד, פעמים רבות .
ואזעק אחכם, ואף שנאמר שאני לבדי עשיתי זה, הנה הים מהכחאוי לעשות כן, ביאני בקשתי
עזרתכם פעמים הרבה כנגד עמון ואחם לא הים . ואזעק, ואיך אקרא אחכם להלחם נס,
ע"כ. אולם לא ידעו אם הניבם נאמת ובתמים ענ תלונתם, כי הם חמרו, ולנו לא קראת,
והוא טען: ואזעק אחכם, והיכן קרא להם? לכן נחמתי לי דרך אחרת בזה הכתוב, ולדעתי
כך היתה תשובתו: איש אפרים! הלא ידעתם כי בריב הייתי אני ועמי זה ימים רבים (וזה
טעם מאד שיהיה אורך זמן, כמו על חקף ה' עד מאד, כאשר יגיד עליו כפל הענין הנא
ספריו בשלות שונות, ואל לעד תזכרעו יצאי' ס"ד ח'), ומדוע לא נאחם להושיע את אחכם
מיד בני עמון והייתם כמתחנאים? ויהי' שעורו חוש ריב הייתי אני ועמי ובני עמון כאחד ולא
הושיעם אותי מידם ואזעק אחכם, וטעם הו"ו ואזעק וי"ו לשללה כלומר ח ככה אזעק אחכם?
(ג) ואראה כי אינך מושיע, אחר שראיתי כי אין מושיע אין גם אהר מהשנטיס ברו לעזרת
גלעד, שחתי נפשי נכפני, והנ"ל במלת חניך נוספת לתפארת הלאה, כנ"ל הערך נויקרח כ"ו
(כ"ג)

דארום מוסטע איד מיין לעבען
אין געפאָהר זעמטען, אונד
פֿוהר איבער דיא קינדער עמוֹם
הער, וועלכע דער הערר
אין מיידע האַנד גאַב—וואָרום
קאָממט איהר ערשט הייטע
איבער מיך, אים מיך אַנצוֹ
גרייפֿען? (ד) היערדיף פֿערזאָמט
מעלטע יפּתּח אַללע קריענס
לייטע גלעד'ס, אונד קעמפֿע־
טע מיט אפרים, דא מעננער
אויס גלעד שלוגען אפרים, ווייל
זיא זאָמטען: איהר זייד דער
אויסוואָרף אפרים'ס איהר
גלעדיטען! זאָוואָהל אונטער
אפרים אַלס אונטער מנשה!
(ס) גלעד בעמעכט'טע זיך
דער פֿוהרטען דעס ירדן'ס גע,
גען אפרים, ווען נון איינער דער
פֿליכטלינגע פֿאָן אפרים זאָמטע
לאַסט מיך הינאיבער! פֿראַג,
טען איהן דיא מעננער גלעד'ס:

וְאִישׁ מִמֶּנּוּ נִפְשִׁי בְּכַפִּי וְאֶעֱבְרָה
אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּתְּנִם יְהוָה בְּיָדִי
וְלָמָּה עֲלִיתֶם אֵלַי הַיּוֹם הַזֶּה
לְהִלָּחֵם בִּי: (ה) וַיִּקְבְּצוּ יִפְתָּח אֶת־
כָּל־אֲנָשֵׁי גִלְעָד וַיִּלָּחֶם אֶת־
אֲפֵרַיִם וַיִּכּוּ אֲנָשֵׁי גִלְעָד אֶת־
אֲפֵרַיִם כִּי אָמְרוּ פְּלִיטֵי אֲפֵרַיִם
אַתֶּם גִּלְעָד בְּתוֹךְ אֲפֵרַיִם בְּתוֹךְ
מְנַשֶּׁה: (ו) וַיִּלְכְּדוּ גִלְעָד אֶת־
מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְאֲפֵרַיִם וְהָיָה
כִּי יֹאמְרוּ פְּלִיטֵי אֲפֵרַיִם אֶעֱבְרָה
וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֲנָשֵׁי־גִלְעָד הָאֲפֵרָתִי
אֶתָּה וַיֹּאמֶר לֹא: (ז) וַיֹּאמְרוּ

ואשימה קיי

לו

ביזט דא עטוואַ איין פֿאַרנעהמער אויס אפרת? אונד ווען ער זאָמטע: ניין! (ו) דאָן שפּראַכען

זיא

ר ש י

(ד) כִּי אָזְרוּ פְּלִיטֵי אֲפֵרַיִם אֶתֶּם גִּלְעָד . פּוֹתִים שְׂנֵאִפֵּרַיִם הָיוּ מִבְּזִים אֶת הַגִּלְעָד וְאֹמְרִים
לָהֶם מַה אַתֶּם גִּלְעָד חֲשׂוֹנִים בְּתוֹךְ אֲפֵרַיִם וּבְתוֹךְ מְנַשֶּׁה כֵּן תִּרְגַּם יוֹנָתָן : (ה) וַיִּלְכְּדוּ גִלְעָד אֶת
מַעְבְּרוֹת וְגו' . הָיוּ שׂוֹמְרִים בְּמִקְוֵם הַמַּעְבְּרוֹת :

(ז) אָז

ב א ו ר

כ"ג, וכמו שהעירתי בפתרון על התורה ע"ש, וכן אס יאך מושיע דלעיל במקום אס יש מושיע .
ולמה עליהם אלי, דרך החול אמר למה עליהם עלי לא להלחם בי ולא עליהם על בני עמון
להלחם נס, ולמה באתם היום הזה אחר החשודה ולא באתם קודם, בזמן הריב? (ד) כי אמרו
פליטי אפרים, בני אפרים כאשר באו . להם ניפתח אמרו על יושבי גלעד להבנות אותם
בעיניהם, אתם בני גלעד פליטים וננויִם אתם הם בתוך אפרים סן בתוך מנשה בהפרידכם לשבת
בעבר הירדן, וכמו שתרנמתי . (ה) פליטי אפרים, עתה היו שומרים אנשי גלעד עליהם פליטי
אפרים, בהיותם פליטים להמלט על נפשם, והיו שואלים לכל אחד ואחד אשר בא למעברות
לעבור: האפרתי אתה? ועל דרך החול ולעג שאלו האפרתי אתה, כי שם אפרת . נין ככל לך, איש
משנת אפרים אשר מבית להם אפרת, וגם איש גדול וחשוב, כמו שדרשו חז"ל (ש"א ח"א) על
בן נוף אפרתי בן פלטון אבנינום, אדם חשוב . ולפי שגוי אפרים כאשר באו להלחם בהם קראו
להם גלעג פליטי אפרים (חזקוני פנינגט), עתה כאשר נכחו מפניהם והלטירו שלא יכירו אותם
היודפים ובאו למעברות לעבור אל חרלם שאלו אנשי גלעד לכל אחד מהפליטים בלשון לעג:
האפרתי אתה? כלומר האיש גדול וחשוב אתה (ביזט דא עטוואַ איין פֿאַרנעהמער?) אס גם
שגלעג

זיאצו איהם: שפריך איינמאל
שב ל ח, יענער זאנטע אבער
סב ל ח, ווייל ער עס ניכט
רעכט אויס שפרעכ וקאנטע;
נון ערגריפען זיא איהן, אונד
ערווירנטען איהן ביא דען
פֿוהרטען דעם ירדן'ס וואָ פֿיעל
צו יענער צייט פֿאָן אפרים
צווייא אונד פֿיערציג טויזענד.
(ח) יפתח ריכטעטע ישׂאל
זעכס יאהרע, דאן שטאַרב
דיעזער גלעד'טע, אונד וואָרד
אין איינער דער שטערטע
גלעד'ס בעגראָבען. (ט) נאָך
איהם ריכטעטע ישׂאל, אבצן
פֿאָן בית לחם. (ט) ער האָטעטע
דרייסיג זעהנע, אונד דרייסיג
טעכטער, דיא ער אויסהייראָט
טהעטע, וואָפֿיר ער אבער
דרייסיג שוויגערטעכטער פֿיר
זייענע זעהנע אינו הויז בראַכטע.
ער ריכטעטע ישראל בען יואֵה
רע. (י) אבצן שטאַרב, אונד
וואָרד אין בית לחם בעגראָבען.
(יא) נאָך איהם ריכטעטע ישראל

אילון

לוֹ אָמַר-נָא שְׂבַלְתָּ וַיֹּאמֶר
סְבַלְתָּ וְלֹא יָכִין לְדָבָר כֵּן
וַיֹּאחֲזוּ אֹתוֹ וַיִּשְׁחָטוּהוּ אַל-
מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן וַיִּפֹּל בְּעַתְהָא
מֵאֲפְרַיִם אַרְבַּעִים וּשְׁנַיִם אָלֶף:
(ז) וַיִּשְׁפֹּט יִפְתָּח אֶת-יִשְׂרָאֵל שָׁשׁ
שָׁנִים וַיָּמָת יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי וַיִּקְבֹּר
בְּעָרֵי גִלְעָד: (ח) וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו
אֶת-יִשְׂרָאֵל אַבְצָן מִבֵּית לָחֶם:
(ט) וַיְהִי-לוֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים
בָּנוֹת שְׁלַח חֲחוּצָה וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת
הָבִיא לְבָנָיו מִן-חֲחוּצֵי וַיִּשְׁפֹּט אֶת-
יִשְׂרָאֵל שֶׁבַע שָׁנִים: (י) וַיָּמָת
אַבְצָן וַיִּקְבֹּר בְּבֵית לָחֶם:
(יא) וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת-יִשְׂרָאֵל

אילון

ד ש"י

(ז) אמר נא שבלת. שנות הספר הזה אעבור: ולא יכין לדבר כן. בלשונם שהיו מגמגמים:
(ח) אבצן. זה בועז:

ב א ו ר

שגלה להם מי הוא, והנורא הזניס במהירות רק מלה אחת: לא — מיראמו כי בלעגני לשוני
יבירו וידעו כי איש אפרים הוא; חלם שומרי המעברות הוסיפו לחקק בו ואמרו לו: אמר נא
עוד מלה אחת, אמר שבלת, ובשלהו גילה עין אפרים ומיד אסווהו ושטוהו אלל המעברות,
והזילו דמם בירדן. (ז) ויקברו בערי גלעד, פירושו באחת מערי גלעד, כמו וחס של אלה לא
יעשה להם (שמות כ"א י"א) ענינו אם אחת משלו אלה, כן פירשו המדקדקים. ודעת הרלב"ג
יבסר יותר בעיניו, שאמר, כי יפתח מפני שלא השאיר אחריו בן אונת להיות נקרא בהם שמו,
לזה שיקברו עבמותיו בכל ערי גלעד, קצת מה וקצת מה, כדי שיהיה לו זכר באותן המקומות
שהגליל מיד מלך בני עמון. והמנהג הדומה לזה נהוג עוד עתה בימינו בשלבים ובשרים ובאגשי
סס. (ט) שלח החוצה, להנחיל לבעליהן אשר לדעתיו היו משנעים אחרים, כטעם לא תהיה
אחת המת החוצה ליום זר (דברים כ"ה ה'), וכשר הכתוב שהאב בענקו שלח את בנותיו החוצה
כלומר בהשגחת אביהן נחלו לבעלים שלא היו משנע אחרים, וק"כ בןסוף זה לא היו אגשי

קרון

חרגום אשכנזי

אילון, איין זיבולניטע, ערהאטט.
טע דיארעכטספאלענע צעהן
יאהרע. (יג) אלס אילון דער
זיבולניטע שטארב, וואורדע
ער אין אילון אים לאנדע זיבולן
בעגראבען. (יג) נאך איהם
ריכטעטע ישראל עברון זעהן
הלל'ס, איין פרעהוניטע. (יד) ער
האטטע פיערציג זעהנע אונד
דרייסיג ענקעל, דיא אויף זיע.
בענציג עזעלן ריטמען, אונד
ריכטעטע ישראל אלס יאהרע.
(טו) אלס עברון זעהן הלל'ס
דער פרעהוניטע שטארב,
וואורדע ער אין פרעהון אים
לאנדע אפרים אס בערגע
עמלק בעגראבען.

יג (ה) דיא קינדער ישראל'ס
פוערען פארט צו טהון,
וואס אין דען אויגען דעס עווי.
נען מיספעלליג וואר, אונד ער
נאכ ווא אין דיא האנד דער
פלשתיים פיערציג יאהרע.
(ז) דאמאלס לעכטע איין מאן
צו צרעה אויס איינער דני.
שען פאמיליע, נאמענס מנוח,
דעססען פרויא אונד ויכטאר
וואר, אונד ניע עכאדען האט.
טע. (ג) דא ערשיען דיעזער
פרויה איין ענגעל דעס עווי.
גען, אונד שפארצן צו איהר:

זיעהע

שופטים יב יג

אילון הַזְּבוּלָנִי וַיִּשְׁפֹּט אֶת־
יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרֵת שָׁנִים: (יג) וַיָּמָת
אִילֹן הַזְּבוּלָנִי וַיִּקְבֹּר בְּאִילֹן
בְּאַרְץ זְבוּלֹן: (יג) וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו
אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֶדוֹן בֶּן־הַחֵלֶל
הַפְּרִעֲתוֹנִי: (יד) וַיְהִי־לוֹ אַרְבָּעִים
בָּנִים וְשִׁלְשִׁים בָּנֵי בָנָיו רִכְבִּים
עַל־שִׁבְעִים עִירִם וַיִּשְׁפֹּט אֶת־
יִשְׂרָאֵל שְׁמֹנֶה שָׁנִים: (טו) וַיָּמָת
עֲבֶדוֹן בֶּן־הַחֵלֶל הַפְּרִעֲתוֹנִי וַיִּקְבֹּר
בְּפְרִעֲתוֹן בְּאַרְץ אֶפְרַיִם בְּהַר
הָעֲמֶלֶקִי:

יג (ה) וַיִּסְיֹפוּ בָנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם
יְהוָה בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים אַרְבָּעִים
שָׁנָה: (ג) וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצִּרְעָה
מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּדַי וּשְׁמוֹ מְנוּחַ
וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא יָלְדָה: (ג) וַיֵּרָא
מִלֵּאד־יְהוָה אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר

אליה

ב א ו ר

קרין לכוין סיגדקן, ובחמורחן הכנים הכנים שלשים בנות אשר הניא לנניו משנטיס אפרים,
וימכן שהיו בחמורחן אשר לחמניו. (יג) עברון בן הלל, משנטיס אפרים היה.
יג (ב) במשפחת הדני, משפחה אחת משנטיס דן, כיגס נחלות משנטיס נחלקקו למשפחותם
במנזר, וחקן לורד לסי' הכד"ק משפחה כמו שנט, וגם העד שכניו משנטיס ויקרב את
משפחת יהודה (יהושע ז' י"ז) חינו נאמן, כי חזר שהקריב יהושע את ישראל לשנטיסם ונלכד
שכט יהודה, הנדילו למשפחות באשר לכוה הכס, וזה טעם ויקרב את משפחת יהודה, ובא
היחיד במקום רבים דרך כלל, כמו ויליד ביתו הס יאכלו (ויקרא כ"ב י"א), וכן ויקראו אל
שוער העיר ויגידו להם (מ"ב ז' י'), ודומיהם, וענינו שם משפחות יהודה, ולרעה משל
יהודה היל' (יהושע ט"ו ל"ג) ונפל בגורל לכני דן (שם י"ט מ"ח) סמוך להם (שדנני ג"ש ס'):
הגן

זיעה! רוא ביזט אונדזרעכט.
באר, האסט ניע געבארען
דוא ווירסט אבער שוואנגער
ווערען, אונד איינען זאָהן גע-
בעהרען. (ד) דאָך נון ווירט פאָר-
זיכטיג! טרינקע ווערער וויין,
נאָך זאָנסט איין קראַפטגע-
טרענק, אונד אים ניכטס, וואָס
אונריין איזט. (ה) יאָדוא ווירסט
שוואנגער, אונד געבעהרסט
איינען זאָהן; אבער קיין שער-
מעסער דארף אויף זיין הויפט
קאָממען, דען איין גאָטטגע-
ווייהעטער זאָלל דער קנאָבע
ווערן פאָן מוטטערלייבע אָן,
ער ווירד בעגינגען ישראל אויס
דער האַנד דער פלשחים צו
בעפרייען. (ו) אַלס דיא פֿרויא
היים קאָם, ערצעהלטע זיא
מיר העראַן, זיינע געשטאלט
גליך

אֵלֶיָהּ הִנֵּה-נָא אֶת־עַקְרָהּ וְלֹא
יִלְדָתָהּ וְהָרִיתָ וְיִלְדָתָּ בֶן: (ד) וְעַתָּה
הַשְׁמִרִינָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשִׁכָר
וְאַל־תֹּאכְלִי כָל־טָמֵא: (ה) כִּי
הִנֵּךְ הָרָה וְיִלְדָתָ בֶן וּמִזֶּרֶה
לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נָזִיר
אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנֶּעַר מִן־הַבֶּטֶן
וְהוּא יִתֵּל לְהוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִיַּד פְּלִשְׁתִּים: (ו) וְהִבֵּא הָאִשָּׁה
וְהָאָמֵר לְאִשָּׁה לֵאמֹר אִישׁ
הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמְרָאֵהוּ

בשרא

איהרעם מאַנגע אַלזאָ: איין געטטליכער מאַן קאָם צו

ר ש י

יג (ד) יין ושכר. חמר מדה ועתיק: (ה) ומורה. תער על שם שמורה ומשליך את השער:
וּלֹא

ב א ו ר

(ה) הנהך הרה, ח"י הא את מעדיא, וכן ח"א הנהך בהשורה מלאך להנה, ובעבור זה חשב
הרד"א לפרשו הנהך הרהעמה, ורש"י פי' שם בשמרה מהרי, וכן תרגומי. וילדה בן, נדקדוק
מלה זו יש פירושים להסבנון עליהם, רש"י ורבי יונה אמרו שהיה כמו וילדה ודומה לו וישב
בלבנון קאָננא בארזים (ירמיה כ"ב כ"ג) וא"כ היא בינונית, והאחרון הטעים דעמו כי באו ב'
שוא"ן במקום ב' סגולין להריץ המלה אל אשר אחריה (כנ"ל וכמו שהובא במלול דפוס קטן
קנ"ד ב', ולא לסני הכמו שכתוב שם בשני מקומות קדומים לז"ס וז"ל וז"ל ב' ובאשר נדפס
בסג"ה בראשית ט"ז י"א), ולדעמו סא"ל השני נע הוא וכן כתב רבי יהודה המדקדק כי סא"ל
השני אשר בוי"ץ (במדבר כ"א א'), ויש (בראשית ט' כ"א), אל חוץ (משלי ל' ו') מתנועע
ובמורה ידך יסף מקיף וכן לדברי רבי יהודה חו"ג, ועליהם השיג הרד"ק ואמר, אט הם
נעים נדבניהם סן הראוי שיהיו הבית"ן של בן, בלבנון, במזרח רמון, נמשפט כל שוא נע על
אוחיות נג"ד כפ' בלן חשב שהמלה מרבית מעבר ובינונית וילדה שהוא הבינונית ועדיין
לא ילדה הרכיב בה העבר בוי"ו המהפכה לעתיד וילדה, או יהיה וילדתמן הדומה למנובע
(עיין בשפתי ישנים לירידי המס המדקדק' ו ו א ל פ מ א י ר בערך בנין מנובע).
והוא יחל, כי האופטים אשר היו לפניו לא היו נלחמים בפלשטים, כן פי' הרד"ק, ואין לטעון
עליו הלא שמר בן ענת הכה בפלשטים שם מאות אים, ועליו הכתוב אומר ויועג גם הוא את ישראל,
גבר אשרתי למעלה כי חשעמו לא היטה שלימה, ועוד שישראל לא היו נלחמים בימיו כי
פלשטים, והוא הכה אותם נמלמד הנקר דק להנאות עונם כמו ולהפחיד הגוים אשר סביבותיהם.
(ו) גורא

גליך יע־ער איינעם ענגעלס
דעם העררן, העכסט עהר=
פֿורכטבאר. איך פֿראגטע איהן
ניכט, וואָהער ער ווײַא, אונד
ער גאב מיר ניכט וויינען נאָ=
מען אָן. (ז) ער פֿאגטע מיר:
דוא ווירסט שוואַנגער אונד
איינען זאָהן געבעהרען; נון
טרינקע וועדער וויין נאָך
זאגסט איין קראַפטטערענק,
אײס אויך ניכטס, וואָס אונרײן
איזט, דען איין גאָטטגעווייזע=
טער זאָלל דער קנאָכע ווײן
פֿאָן מוטטערלייכע אָן בײַ אָן
דען טאָג וויינעס טאָדעס. (ח) דאָ
פֿלעהעטע מנוח צום עוויגען,
אונד שפּראַך: געוועהרע מיר
אַ הערר! דאָס דער געטטלי=
כע מאַן, דען רוא געזענרעט,
אונד וויעדער ערשיינע, אונד
אונד לעהרע, ווײא וויר דען
קנאָכען פֿאלטען מעגען, דער
געבאָרען ווערדען זאָלל.
(ט) דער הערר ערהערטע דיא
שטיממע מנוח'ס; דער ענגעל
גאָטטעס קאָם אָבערמאָל צור
פֿרויא, אַלס זיא אײס פֿעלרע
זאָס, דאָך מנוח איהר מאַן
נוצט ניכט בײא איהר. (י) אונד

איילענדס ליעף דיא פֿרויא,
איהם: ויעהע! דער מאַן איזט מיר ערשיענען, דער אין ווירקליכקייט בײא מיר וואָר.

ר ש י

(ז) ואל תאכלי כל טמא. דברים האסורים לחור: (ח) לנער היולד. העמיד להוולד:
אחרי

ב א ו ר

(ו) גורא מאד, אין יראָה וו ענין פֿחד וחימה גי אַס יראת התרוממות בהיות מראָהו כמראָה
מלאך מלָהים. ולא שאַלתיָהוּ, לאַ מלָאָתִי אַת לני להכנידו בשאָלוּת כּי זֶה לֹא יָאוּת להרבות
בדברים באִים מלָהים (ח'ך וּמַטְעִיכֶט חיהוּ לֹא פֿאַרשטען), ומירק עיָן השַׁעַל במקום פֿחד וּמַכְרו
אִס אֲנִי ילדתיָהוּ (במדכר י"ט י"ב). (ח) היולד, כּשִׁיהִי יולד וּסוף מֵאָר כּינוני כּמוּססֶנֶס
חִינוּ אֶלְיָי: (שאוּת ג' ב') (מַדְכִּיר כ"ד ק). (י) וחמחר חאשָׁה וּחֵרֶץ וּחֵגֶד, הִלְכָה במרוכֶה להגיד מִשֶׁ
לנעלָה, וּבִאֲשֶׁר העידותי למעלה (ל' כ"ט) נענין הפעלים הנאִים נגופים. אשר בא ביום,
בסקין

כּמֵרָאָה מִלָּאךְ הָאֱלֹהִים נִזְרָא
מֵאָד וְלֹא שְׁאֵלְתִּיהוּ אִי־מִנָּה הוּא
וְאֶת־שְׁמוֹ לֹא־הִגִּיד לִי: (ז) וַיֹּאמֶר
לִי הִגֵּד הָרָה וְיִלְדָּתִי בֶן וְעַתָּה אֶל־
תִּשְׁתִּי! יֵינן וְשִׁכְר וְאֶל־תֹּאכְלִי
כִּלְטֻמָּאָה כִּי־נִזְרָא אֱלֹהִים יִהְיֶה
הַנֶּעַר מִן־הַבֶּטֶן עַד־יוֹם מוֹתוֹ:
(ח) וַיַּעֲתֵר מְנוּחַ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר
בִּי אֲדוֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
שָׁלַחְתִּי בֹא־נָא עוֹד אֵלַינוּ וְיִזְרְנוּ
מִה־נַּעֲשֶׂה לַנֶּעַר הַיּוֹלֵד:
(ט) וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים בְּקוֹל מְנוּחַ
וַיָּבֹא מִלָּאךְ הָאֱלֹהִים עוֹד אֶל־
הָאִשָּׁה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בְּשֹׁדְהוּ מְנוּחַ
אִישָׁהּ אֵין עִמָּה: (י) וַתִּמְהַר
הָאִשָּׁה וַתֵּרֶץ וַתִּגֵּד לְאִישָׁהּ
וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִרְאָה אֵלַי
הָאִישׁ אֲשֶׁר־בָּא בְיוֹם אֵלַי:

הלא"ד רגושה
עם צו מעלרען איהרעס מאַננע, אונד שפּראַך צו
איהם: ויעהע! דער מאַן איזט מיר ערשיענען, דער אין ווירקליכקייט בײא מיר וואָר.
מנוח

(יא) מנוח מאַטע זיך אויף,
 אינר פֿאַלנטע זייער פֿרויא,
 ער נאָהעטע זיך דעם מאַנע,
 אונד שפּראַך איהן אָן: ביזט
 דוא דער מאַן, דער מיט דיוער
 פֿרויא געשפּראַכען האַט? ער
 אַנטוואַרטעטע: איך בין עס.
 (יב) דאָרויף זאָנטע מנוח ווען
 נון דינע פֿערהייסונג איינ
 טריפֿט, וואָס זאָלל דיא ריבֿ.
 טונג דעם קנאָבען, וואָס זיין
 ווירקען זיין? (יג) אָבער דער עני
 געל דעם עוויגן שפּראַך: מעגע
 זיא זיך נור פֿאָן אַללעס ענט-
 האַלטען, וואָס איך דיוער פֿרויא
 געזאָגט האָבע; (יד) פֿאָן אַל-
 לעס, וואָס פֿאָם ווייניגשאַקע
 קעמט, געניסע זיא ניכטס.
 זיא טרינקע וועדער וויין נאָך
 זאָנסט איין קראַפֿטגעטרענק,

(יא) וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ מְנוּחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ
 וַיָּבֹא אֶל-הָאִישׁ וַיֹּאמֶר לוֹ
 הֲאֵתָה הָאִישׁ אֲשֶׁר-דִּבַּרְתָּ אֵל-
 הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי: (יב) וַיֹּאמֶר
 מְנוּחַ עֲתִידָה יָבֹא דְבָרִיךָ מִי-
 יִהְיֶה מִשְׁשֹׁט הַנָּעַר וּמַעֲשָׂהוּ:
 (יג) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ אֱלֹהִים אֶל-מְנוּחַ
 מִכָּל אֲשֶׁר-אָמַרְתִּי אֶל-הָאִשָּׁה
 תִּשְׁמָר: (יד) מִכָּל אֲשֶׁר-יֵצֵא
 מִנֶּפֶן הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וַיֵּין וַשְׁכַּר
 אֶל-תִּשְׁתֵּי וְכִד-טְמֵאָה אֶל-תֹּאכַל
 כָּל אֲשֶׁר--צִוִּיתִיךָ תִּשְׁמָר:

וואַר

עססע ניכטס, וואָס אונרײן איזט אונד בעאַכאַטע אַללעס, וואָס איך איהר זאָנסט געבאַט. —

דאָ

ר ש י

(יא) אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ. אַחֲרַעֲלָתָה: (יב) מִי יִהְיֶה מִשְׁשֹׁט הַנָּעַר וּמַעֲשָׂהוּ. מִי חַי לַמַּעֲבָד לְעוֹלָמָא וּמִי
 נַעֲבִיד

ב א ו ר

בהקין ולא בחלוס נראה אלי האים, וזה טעם ביום כלומר צעת שאין דרך לחלוס חלוס, כי היא
 הרגישה כבר שהיא מלאך ה', אבל מנוח עם הארץ היה ולא ידע כי מלאך ה' הוא עד אשר
 ראה עלותו בלהב המזבח. (יב) מה יהיה משפט הנער ומעשהו, ת"י מה יהי דמיון לרבים
 ומה נעבד ליה, ועליו כתב השם המלאך ההפטרס, לשדר נשא, כי אם יהיה פירושו שאל
 על הנער על טיבו ומדותיו, נאדרת חסונותיו מעל, כי המלאך השיב רק על מעשי האשה לבד
 ולא על מעשי הילד; ומרגס: הן זקן ונאדע חזק ראך יעטלט וואָס וויר וועגען דעם קנאָבען טהון וויססען?
 ולכני לא כן יחשוב, הלא אבות העמית אל ה' שינוא המלאך עוד הפעם להורות להם כדת מה
 לעשות לנער הילד? וגם על זה לא השיב המלאך מאומה; חולס חרגומי נאחם בפירושו הרד"א,
 שלא היה כוונת מנוח לשאול מה יעשו לנער, כי לא יאמר על זה משפט הנער ומעשהו, אבל
 שאל שיניד לו העמיד להיות והנפלות אשר יעשה הנער הזה אחרי אשר האל ית' מלידו על דרך
 גם ונאדר שיהיה נאיר מבטן אשו, ובאשר ראה המלאך שהוא שאל על האומות לאחר, ולא כמו
 שהתפלל מה נעשה לנער הילד, השיבו בלבד מכל אשר אמרתי אל האשה חשמו ואין לך עסק
 בנסתרות, וגם אין לך לחקך הנער על פי דבריו חון נענין הנזירות, ועל זה חזר ואמר דרך כלל
 כל אשר צויתים תשמור, ועל דבר משפטו ומעשהו הלא זה בוא יבוא נעמו כאשר יחל רוח ה'
 לפעמו. חמוס מה שאמר הרד"א שלא ראה המלאך להודיעו דבר מהעמיד, אולי יזיק אם
 יודע הדבר לפלגשים, נראה שלא הגיח כי כבר אמר בתחלה לאשת מנוח, והוא יחל להושיע
 "את ישראל מיד פלגשים, ויתכן בהיותה היא יותר מוכנת בשכלה ובתנחומה מנעלה, נלה לה
 דברים מה שהעלים חמו, וגם היא התנחמה להקריש ולא ספרה לו כי בנה הילד ילחם בפלגשים.
 נעצרה

(טו) וַיֹּאמֶר מְנוּחַ אֶל-מִלְאָךְ יְהוָה
נַעֲצְרָה-נָא אוֹתָךְ וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ
גְּדֵי עֵזִים: (טז) וַיֹּאמֶר מִלְאָךְ יְהוָה
אֶל-מְנוּחַ אִם-תַּעֲצֶרְנִי לֹא-אֵכֶל
בְּלֶחֶמְךָ וְאִם-תַּעֲשֶׂה עֲלַיָּה לִיהוָה
תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא-יָדַע מְנוּחַ כִּי-
מִלְאָךְ יְהוָה הוּא: (יז) וַיֹּאמֶר
מְנוּחַ אֶל-מִלְאָךְ יְהוָה מִי שְׁמֶךָ
כִּי-יָבֹא דְבָרֶיךָ וְכִבְדֶּנּוּךָ:
(יח) וַיֹּאמֶר לוֹ מִלְאָךְ יְהוָה לְמָה
זֶה תִּשְׁאֵל לְשָׁמִי וְהוּא פָּלְאִי:
(יט) וַיִּקַּח מְנוּחַ אֶת-גְּדֵי הָעִזִּים
וְאֶת-הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל-הַצֹּר
לִיהוָה וּמִפְּלֹא לַעֲשׂוֹת וּמְנוּחַ
וְאִשְׁתּוֹ רָאִים: (כ) וַיְהִי בַעֲלוֹת
הַלֵּלֵב מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמִי הַיָּעַל

(טו) דאָרויף שפראך מנוח צום
ענגעל דעם עוויגען: אָדירע־
טען וויר דיר אויפהאלטען,
אונד איין ציגענבעקלען פֿיר
דיך בערייטען! (טז) דאָך דער
ענגעל דעם עוויגען אנטוואָר־
טעטע דעם מנוח: ווען דוא מיך
איין אויפהעלטסט, עסטע איך
דאָך פֿאַן דיינער שפיווע ניכט;
וויללסט דוא אַבער דעם עווי־
גען איין בראַנדאָפֿער ברינג־
גען, וואָ ברינגע עס דאָר. אַבער
נאָך מערקטע מנוח ניכט, דאָס
עס איין ענגעל דעם עוויגען
וואָר. (יז) דאָרויף שפראך מנוח
צום ענגעל דעם הערן: וויא
איזט דייין נאָמע, דאָמיט, ווען
דיינע פֿערהייסונג איינ־
טריפֿט, וויר דיר בעהערען
קעננען? (יח) דאָ ערוויערערטע
דער ענגעל דעם עוויגען: וואָ צו
פֿראַנסט דוא נאָך מיינעם נאָ־
מען, דער אונבעגרייפֿליך־איזט?
(יט) נון נאָהם מנוח דאָ ציע־
גענבעקלען, אונד דאָומעהל־
אַפֿפֿער, אונד בראַכטע עס
היין אויף דעם פֿעלוען דעם
עוויגען צו עהרען, אונד איין

יחיר יי. יחיר אי.

מלאך

וואונדער טאָטע זיך דא, אונד מניח מיט ווינער פֿרויא וואָרען צושווער. —
(כ) דען, אַלס דוא פֿלאַממע פֿאַם אַלטאַרע היממעלאַן שטיגען, פֿוהר דער עני־
געל

ר ש י

נעביר לוי: (טו) נעלרה נא אויך. נאסוף אויך אל הכי: (יז) כי יבא דברך. אס יבא לנו
שליחות דבר מאתך משודע ונכיר את שמך ונכדנוך ונעשה מה שחשלת לנו: (יח) וכוז פלמי.
מכוסה

ב א ו ר

(טו) נעצרה נא, חשך להאכילו ולחמ לפנוי סעודה באופן שיתעבנ עס ומחך הסעודה יגלה לו
דברים אשר הסתיר לו עד עתה, ואס גם שרמו בתשובה מי הוא, עכ"ל לט הכין מנוח בקוכר
שכלו תכונת המדבר אליו. (יז) מי שמך, ת"י מה שמך, ואולי מקור קצר הוא ועינו מילדע שמך.
(יח) והוא פלאי, ת"י והוא מפרש, ופי' הרד"ס עליו, וכוז דבר נבדל ונפרש מחומר, או
סוף דבר נעלם מעיני כל בשר. (יט) ויעל על הצור, מניין הפעיל (רד"ק) כלומר העלה
העלם והמנחה על הכור, ונשליא לעשות, ונעשה להסליח עליהם כל הנפלאות הקלה. ומנוח

נעל דעם עוויגען אין דער
פלאַממע דעם אלטארס אויף,
מנוח אונד זיינע פֿרוי וואָרען
צושויער, אונד וואָ פֿעלען אויף
איהר אנגעזיכט צור ערדעניע-
דער. (כא) דאָנון דער ענגעל
דעם עוויגען זיך ניכט מעהר
צייגטע דעם מנוח אונד זיינער
פֿרוי, מערקטע אויך מניח,
דאָס עס איין ענגעל דעם
הערוואַר, (כב) אונד שפּראַך
צו זיינער פֿרוי: וויר זינד דעם
טאָדעס, דעווייז האַכען דיא
נאָטטהייט געזעהען. (כג) זיי-
נע פֿרוי אבער ענטגענגעטע
איהם: ווען דער עוויגע אונד
טערטען וואָללטע, גיע העט-
טע ער פֿאָן אונד בראַנדאָפֿער
אונד מעהלאַפֿער אנגענאָם-
מען, גיע אונד אללעס ריעועס
ערשיינען, אונד ציגליך גיע
אינוואַ עטוואָס פֿערקיריגען
לאַססען. (כד) דיא פֿרוי גע-
באָר איינען זאָהן, דען וואָ
שמשון נאָנטע; ער וואָס

מלאך יְהוָה בִּלְהַב הַמִּזְבֵּחַ
וּמְנוּחַ וְאִשְׁתּוֹ רָאִים וַיִּפְּלוּ עַל-
פְּנֵיהֶם אֶרְצָה: (כא) וְלֹא יָסַף עוֹד
מִלֵּאךְ יְהוָה לְהִרְאֶה אֶל-מְנוּחַ
וְאֶל-אִשְׁתּוֹ אֲזַי יָדַע מְנוּחַ כִּי-
מִלֵּאךְ יְהוָה הוּא: (כב) וַיֹּאמֶר
מְנוּחַ אֶל-אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת כִּי
אֱלֹהִים רָאִינוּ: (כג) וְהָאָמַר לוֹ
אִשְׁתּוֹ לוֹ חַפֵּץ יְהוָה לְהַמִּיתָנוּ
לֹא-לָקַח מִידָנוּ עֲלֵהּ וּמְנוּחָהּ וְלֹא
הִרְאָנוּ אֶת-כָּל-אֱלֹה וְכַעַת לֹא
הוֹשִׁיעֵנו כְּזֹאת: (כד) וַתֵּלֶךְ
הָאִשָּׁה בֶּן וַתִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ
שִׁמְשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ
יְהוָה: (כה) וַתַּחַל רוּחַ יְהוָה

לפעמו

הערצן, אונד דער עוויגע זעגענטע איהן. (כה) דאָ פֿינג דער גייסט דעם עוויגען

אן

ר ש י

מכוסה תמיד הוא משחנה ואינו יודע למה משחנה היום: (כג) וכעת הזאת. לא השמיענו
בזאת. לא היה משמיענו בשורה זו אם ראויים לנו למות:
(כה) לפעמי

ב א ו ר

ואשחיו ראים, היו ראים. (כא) ולא יסף עוד, להנאם אליהם כהיותו נעלם מעיניהם ועתה
ע"י פלא זו הרגיש כי מלאך ה' היה. (כב) מוח נמוח כי אלהים ראיו, נחמלה לא הרגיש
מי הוא הדובר זו, ועתה בסכלותו לא היה די לו שהוא מלאך, והאמין כי את המלך ה' נבואת
דאָ עיניו, וחולי ידע מי שיראה מרזה אלהים נכבדת ימות ושמצ הנחוב כי לא יראויה האדם
ומי, וגם שמה הסתיר פניו כי ירא מהביט אל אלהים; והוא נחמחה לא דברה על הכבדל
בין שליח האל ובניו נכבדו ונענמו, כי ענין דם כזה מוסר ומובדל מדעת בעלה, והסנינה לו
דברים הנכנסים ללב בהיותם קל להבין, כי לא לקח עולה ומנחה ולא הראה לנו את כל
אלה ולא השמיע בשורה כזאת אם חסדו להמית אותנו, ונחנקומים האלה נחמחה דעת.
לפעמו

אֲנִי־אִיהֶן אוֹיְצֹרֵעֲנֵן אִים לֹא־
נָעַר דָּן, צווישן צרעה
אונד אשחאל.

יד (א) הערוף בענאב זיך
שמשין הינאב נאך
חמנה, דא ערואה ערוף איי-
נע ויננע פֿרויא אינטער דען
טעכטערן דער פֿלשתים. (ב) ער
גינג זאגליך צוריק, צייגטע
עס ווינעם פֿאטער אונד ווינער
מוטטער אן, אונד זאגטע:
איינע יונגפֿרויא האבע איך ער-
זעהען צו חמנה אינטער דען
טעכטערן דער פֿלשתים, נון
ווערסט זיא מיר צור גאטטין.
(ג) אבער פֿאטער אינד מוט-
טער בעמערקטען איהם: ניכט
עס דען אונטער דען טעכטערן
דיינער פֿערוואנדטן אונד אונ-
טער אללען מיינען גענאססען
קיינע פֿרויא, דאס רוא ערשט

לַפְעַמּוֹ בַּמַּחְנֶה־דָּן בֵּין צִרְעָה
וּבֵין אֲשַׁחָל:

יד (א) וַיֵּרֶד שְׁמֶשׁוֹן הַתְּמַנְתָּה
וַיֵּרָא אִשָּׁה בַּת־מְנַחֵם
מִבְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים: (ב) וַיַּעַר וַיִּגַּד
לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וַיֹּאמֶר אִשָּׁה
רַאֲיִתִי בַּת־מְנַחֵם מִבְּנוֹת
פְּלִשְׁתִּים וְעַתָּה קָחוּ־אוֹתָהּ לִי
לְאִשָּׁה: (ג) וַיֹּאמֶר לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ
הָאִין בְּבָנוֹת אַחֶיךָ וּבְכָל־עַמִּי
אִשָּׁה כִּי־אַתָּה הוֹדֵךְ לַקְּחָת
אִשָּׁה מִפְּלִשְׁתִּים הַיַּעֲרָרִים

ויאמר

הינגעהען מוסט, אום איין ווייב צו ווערבען פֿאן דען אונבעשניטטענען פֿלשתיים?
ר"ש"י
(בז) לפעמו. לנא בקרבו לפעמים:

ני

ב א ו ר

(כה) לפעמו, ת"ל תקפותיה, כלומר לחזקו הפך בנין נפעל ובנין הפפעל שניונים הסרת הכח ושכירת
האברים כמו ותפעס רוחו (בראשית מ"א ח'), נפעמתי ולא אדבר (תהלים ע"ז ה'), ותתפעס (דניאל
ז"א) ויהיה תרגומו: פֿינג זייהן אן צו ערווטהיגען; ונדברי חז"ל (סוטה ט"ז) טעם: לפעמו מענין
פעמון שהיה רוח גבוהה מקפצת לפניו כוונ (מדברי ר"ק), וכן פ"י הרד"א שלא היה שגלו
מיושנ כ"אס בלתי מסודר וכפפעס נפעמן, ותרגומי נוטה לזה ולזה. במחנה דן, הוא המקום
שחנו שם בני דן כשהלכו ללכוד את ליש (רד"ק), והרד"א אומר שהוא קריית יערים שקראו לו
מחנה דן כמו שזכור אחר זה (להלן י"ח י"ג).

יד (א) חמנה, זהו חמנה האמור ביהודה, עיין למעלה (א' י"ט) ונדברי סיטין
חמנה אחר היא, והיא היא למטה דן ויש לה שני שמות תשנת וחמנה ובהיות ה"א
כנוספת חסר הלמ"ד בתחלתה, ואזנקלם ויונתן סעתיקו שניהם ת מ נח בחסרון ה"א, ואין
להמירה עם תמה בגנול יהודה (יפושע ט"ו י'). וירא, בחרה בעיניו בתוך שאר בנות פלשתים,
וכמו שאמר בסמוך כי היא ישרה בעיני. אשה, ענין אשה לפעמים בענין שם עלמה הנופל על
הפנויה ועל הנשואה, וכן יורה הכתוב שהיתה מננות פלשתים ולא מגזי פלשתים, וכאשר שם עלמה
הנא על הנשואה יניד שהיא צעירה לימים (כמו שהעיר המדקדק הגדול בן זאב בספרו היקר קולר
הרשאים) כן נופל שם אשה על הפנויה אשר כבר ראוי להנשא, ודומה לה שם נערה הנופל
גם על אשה אשר ידעה איש כמו הזילגש בגבעה (להלן י"ט ג'); ואולי נא לה שם זה טרם ניתן לה
הריון, וכן נקראת רות נערה כאשר לקחה בועז לאשה אס גם שהיתה אלמנה (רות ד' י"ב). (ג) ובכל
עמי, ענינו בכל בנות בעלי בריתי, כמו עמך עמי (רות א' ט"ו), שורה על ברית הדת, ונדקדק למלת

החם

אָבער שמשון ערקלעהרטע
וויינעם פֿאַטער: נור זיא פֿער-
שאַפֿע מיר, דען נור זיא אַל-
ליין איזט פֿאַללקאָממען אין
מייענע אויגען. (ד) זאָוואָהל ווין
פֿאַטער- אַלס ווינע מוטטער
אַהנטען ניכט, דאַס עס זאָ פֿאַס
עויןגען בעשטימטט וואָר, דאַס
עס איין צוזאַמענערעפֿען
מיט דען פֿלשחים זאָ היישע,
דאָ דיא פֿלשחים צויענער צייט
ישראל בעהערערשטען. (ה) נון
בענאָב זיך שמשון מיט ווינען
עלטערנאָך חסנת. אַלס זיא
אַן דיא וויינבערגע פֿאַן חסנת
קאָמען, דאָ בריללעטע איהם
איין יונגער לעווע ענטעגען.
(ו) איינע געטטליכע קראַפֿט

דורבֿ-

וַיֹּאמֶר שֹׁמְשׁוֹן אֶל-אָבִיו אוֹתָהּ
קָח־לִי כִי-הִיא יִשְׂרָה בְּעֵינַי:
(ד) וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ כִּי
מִיָּהוּהָ הִיא כִּי-תֹאנָה הָיְתָה
מִבֶּקֶשׁ מַפְלְשִׁתִּים וּבָעֵת הַהִיא
פְּלִשְׁתִּים מְשָׁלִים בְּיִשְׂרָאֵל:
(ה) וַיֵּרֶד שֹׁמְשׁוֹן וְאָבִיו וְאִמּוֹ
תִּמְנָתָהּ וַיָּבֹאוּ עַד-כָּרְמֵי
תִּמְנָתָהּ וְהִנֵּה כַּפִּיר אֲרִיזוֹת שָׂאג
לְקִרְאָתוֹ: (ו) וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ

יהוה

ר ש י

רַךְ (ד) כִּי תֹאנָה הוּא מִבֶּקֶשׁ, עֲלִילָה לַהֲתַנּוּת נָס:

וידבר

ב א ו ר

היחס עם (עיין בפירושו על התורה בראשית כ"ה ח'), וכמו שהרגמתי. כי היא ישרה בעיני, כי היא מחוס ניפיה נלי מוס ודופי; ועד עתה לא דבר אמה, ובאשר דבר לה (הסוקו') ראש חכמה דבריה דמחה לתורה. (ד) חאנה הוא מבקש, חרגם יונתן ארי חוספס הוא געני לאתגראם בפלשתי, וכן פירשו המפרשים, עלילה להתנדות נס, ולדעתם שג הכנוי על שמון שהוא החכם למנוח חאנה מפלשתיים כדי שיוכל להכותם ולזה נחר לקחת אשה מפלשתיים, וכן חרגמו המתרגמים (ער וזקטע נור געלעגעהייט); ולדעתי שג הכנוי על ה' אשר לו נחבנו עלילות, כי מלת חאנה באה על פגיעה ופגיעה מוחת השם ית' נבלי דעת בני אדם, ומקור השגתם אמרו שהוא מקרה, ובאמת מוחת ה' הייתה זאת והוא המודמן, אס גם שהפעולה חפיל עליהם פחאס, וכן יאמר על הפגעים אשר יבאו במהירות ונלי דעת מקדם, לשון אנה, כמו לא חאנה אליך דעה (תהלים ל"א י'); והנה גם שמשון לא ידע אז כי הוא מוזמן להלחם בפלשתיים ולהשוע את ישראל, כי אסו בחכמתה שמה הדבר אשר הגיד לה המלאך בנשירתו, ומה שאמר הכתוב שגם אסולא ידעה בני מה' היא, יען חאנה זו לקחת אשה מננות פלשתיים הייתה נפלאה בעיניה, בחנה כי זה מתנגדת ליעודו, אולם השם ית' רלס שיפגעו זה בזה ע"י קשור החתנות, ולהגדיל הפלא השתלשל בקשור זה סנה השואה להכותם מכה גדולה. ומ"ס מפלשתיים חשג במקום ביה, כמו בנה אשה מרעה (ירמ' ג' כ') במקום בדעה. (ח) כשיר אדיוה, סמיכותו כסמיכות גדי עזים, והביא בנד"ק חשגה שמות לאריות, הכפיר גדול מגור, והאריה גדול מכפיר, והלביא גדול מאריות, והלביא גדול מהלכיות, ולא כמו שחשג הכרי"א כי גורוכפיר שמות גורפיים הם, כי הכפיר נכר ילא לטרף טרף בחיות, וכן נראה מלשון הכתוב (במקראל י"ט ב'), ותעל אחד מגוריים כפיר היה וילמד לטרף טרף אדם אכל, ועיין בנד"ק שס. (ו) ותצלה עליו רוח ה', ענין הללמת רוח ה' דברתי בו במנוח לזה הספר.

וידבר

וַיְהִי וַיִּשְׁמְעֵהוּ כְשֶׁמַּע הַגִּיד
וּמֵאוֹמָה אֵת בְּיָדוֹ וְלֹא הִגִּיד
לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה׃
(ז) וַיֵּרֶד וַיְדַבֵּר לְאִשָּׁה וַתִּישֶׁר
בְּעֵינֵי שְׂמִשּׁוֹן׃ (ח) וַיֵּשֶׁב מִיָּמִים
לְקַחְתָּהּ וַיִּסֵּר לִרְאוֹת אֶת מַפְלַת
הָאֲרִיָּה וְהִנֵּה עֵדֶת דְּבָרִים בְּגוֹיֹת
הָאֲרִיָּה וּדְבָשׁ׃ (ט) וַיֵּרְדֵּהוּ אֶל־
כַּפְּיוֹ וַיִּלֶּךְ הַלּוֹךְ וְאָכַל וַיִּלֶּךְ אֶל־
אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיִּתֵּן לָהֶם וַיֹּאכְלוּ
וְלֹא־הִגִּיד לָהֶם כִּי מְגוֹיֹת הָאֲרִיָּה
רָדָה הַדְּבָשׁ׃ (י) וַיֵּרֶד אָבִיהוּ אֶל־
הָאִשָּׁה וַיַּעַשׂ שָׁם שְׂמִשּׁוֹן מִשְׁתָּה
כִּי בֵן יַעֲשֶׂה הַבְּחוּרִים׃ (יא) וַיְהִי
כִּרְאוֹתָם אוֹתוֹ וַיִּקְחוּ שְׁלֹשִׁים

מרעים

דורציקטע איהן, אונד ער
ציעררס איהן, וויא מאן איין
בעקליין צערררייסט, אהנע דאס
ער עטויאס אין זיינער האנד
האטטע. ער ענטרעקטע ווע.
דער זיינעם פאטער נאך זיינער
מוטטער, וואס ער פאלל-
בראט. (ז) נון קאם ער הי-
נאכ, אונד ערקלעהרטע זיך
דער יונגפרויא, דען זיא ער-
שיען פאללקאטמען אין דען
אויגען שמשין. (ח) אלס ער
נאך איינער צייט וויעדער קאם
אום זיא היים צו פיהרען, אונד
אלס ער אכטאן, אים דאן אאס
דעם לעווען צו בעזעהען, זיע.
הע דא! איין בעזענשווארם
אים קערפער דעם לעווען אונד
אויך האניג, (ט) דען ער אויף
דער פלאצען האנד הערויס-
האלטע. ער שרייט פארט
אונד אס, גונג דאן צי זיינען
עלטערן, נאכ איהנען, אונד
אויך זיא אסען; דאך ענט-
דעקטע ער איהנען ניכט, דאס

ער דען האניג אים דעם קערפער דעם לעווען געהאלט. (י) נאכדעם זיך זיין פאטער צור
יונגפרויא הין בענאכ, פערראשטאלטע טע שמשון דאוועלכטס איין גאטטנעכאט, דען ווא
פיהרטען עס דא יונגלונגע איין — (יא) אלס זיא איהן בעוויכטען, ענטשלאסען זיך דרייסן

גע-

ר ש י

(ז) וידבר לאשה. על האשה דבר לקרונה בן חרגס יונתן: (ח) עדת דבורים. קניא דבורים
בניסת דבורים: (ט) וירדהו. לזון הנדלת דינוק של כל דבר הנדבק וכן לענין פה הנדבקת
בתור נקראת הנדלתו רדיו! הרודה פה מן התור הרודה את כוירחועל שם שהדב עשוי
על ידי מלות עוה מדבק בדפני הכלי בכל ידין מדופן אל דופן נמדת עינל הכלי וכן חרגס יונתן
וירדהו ונסמיה: (י) וירד אניהו אל האשה. על עיסקי איחחא:

ב א ו ר

(ז) וידבר לאשה, דבר לה לנאחם דברי חכמה, כמו שפראחי למעלה פסוק ג'. (ט) וירדהו, על
הנאחם דבר משקום עמוק ופול פעל רזה, כי קרוב הוא לפעל ירד, וכן ענין רדיה נלשון ח"ל הרודה
חלת דבש (פסחים ס"ה א'), וכן יקרא הרחת להוליח הסת מן התור מר דה. ומקרא קלר
הוא וטעמו וירדה ויתרה על כפיו. (י) כי כן יעשו הבחורים, לעשות משחה ביום אפיריון
ולקראו הנמרים לשאח בשאחיה. (יא) ויהי כראוהם, כאשר באו הנמרים לנאות פניו, וזה
אחת מהפירות פעל רזה בנברי שנינו שחר פנים כמו שאמר הלועז בלרנתי aller voir
(זעהען קן וואען, בעוועזען). ויקחי, לקחו בעלמם זאת העלה, ונמו שפי' הרבה' נפסק ויקח

קריק

גענאסען בייא איהם צו בליי
בען. (יג) דא שפראך שמשון צו
איהנען: איך ווילל אייך דאך
אין רעטהועל אויפגעבען, ווען
איהר עס מיר וועהרענר דער
זעבען טאגע דעם האַכצייט.
מאָהלס אויפלאָעט, אונד עס
רױטײַג ערראַטהעט, זאָגעבע
אײך אײך דרױסיג לײנגעווענאָ
דער, אונד דרױסיג פאַאר
אַבערקלידער; (יג) קענט
איהר עס אַבער נײַט אויפלאָ
זען, דאָן געבט איהר מיר
דרױסיג לײנגעווענער אונד
דרױסיג פאַאר אַבערקליי
דער. זיא ערווידערטען איהם:
גיב אויף דיין רעטהועל,
וויר וואָללען עס הערען.
(יז) דאָרויף זאָגט ער איהר
נען: פאַם פֿערצעהרער קאַמי
מעט צעהרונג, אונד פאַם
שטאַרקען פֿליסעט ויסגיט.
זיא קאַנטען נאָך דרױטאָגען
דאָ רעטהועל נאָך נײַט לאָ

זען. (טו) אלס אויך דער וועבענטע טאָ הערען קאָ, דאָ זאָגטען זיא צו שמשון'ס פֿרוי:

אי

שמשון

מַרְעִים וַיְהִיו אֵתָּו: (יב) וַיֹּאמֶר
לָהֶם שְׁמֹשׁוֹן אַחֻדָּה־נָא לָכֶם
חִידָה אִם־הִגִּד תִּגִּדוּ אוֹתָהּ לִי
שִׁבְעַת יָמֵי הַמִּשְׁתָּה וּמִצָּאתֶם
וְנָתַתִּי לָכֶם שְׁלֹשִׁים סָדִינִים
וְשְׁלֹשִׁים חִלְפֹת בְּגָדִים: (יג) וְאִם־
לֹא תוֹכְרוּ וּלְהַגִּיד לִי וְנָתַתֶּם
אֵתֶם לִי שְׁלֹשִׁים סָדִינִים וְשְׁרָשִׁים
חִלְפֹת בְּגָדִים וַיֹּאמְרוּ לוֹ חִידָה
חִידָתָהּ וְנִשְׁמָעָהּ: (יד) וַיֹּאמֶר
לָהֶם מִהָאֵכֶל יֵצֵא מֵאֵכֶל וּמִעוֹ
יֵצֵא מַחֲזֹק וְלֹא יִכְלוּ לְהַגִּיד
הַחִידָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים: (טו) וַיְהִיו
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיֹּאמְרוּ לְאִשְׁתּוֹ־

ר ש י

(יא) מרעים. חברים לששנות: (טו) ויהי כיום השביעי. לימות השבת ולא שביעי למשה

ב א ו ר

קרח (במדבר ט"ז א'), כי הגות הוא בלשון שיאמר לשון לקיחה ככל ענה ומחשבה שהיא תמלח מעשה,
כמו ואבשלום לקח ויכח לו בחייו את מנכת (שמואל ב' י"ח י"ח), והוא לשון התעוררות אל המעשה
ההוא. מרעים, כמו רעים בתוספת מ"ם האנטימי, ואם נאמר בדעת רבי יהודה בבראשית
רבה (פרשה ס"ד) כי אחוז מרעהו באנימלך הוא שם עכס, אלא שוב בלשון מרעים בשמשון אנשים
שנראים כאוהבים ולבם לא נכון עמו, ובתוכונת הרעה יכזבו לו בלשונם לנקש ממנו בלע אוכל
ובלע כסף וכזר לו נהפכו לו לאויבים, ויהיה ענין כפל למלה אחת משני שרשים, שם ב'ע
חוזר לחוכה, ומהפעיל שרש רוע מלשון מרע מקשיב על שפת און (משלי י"ז ד'), והעד לדעת
כלו חק ומרע (ישעיה ט"ז ט'), שגם שם זה באחת חק, ויהיה תרגומו כאן: טיינפריינדע,
טאטוראָלער; ובסמך לארעהו אשר רעה לו: זיינעק טיינפריינדע דער חיהק פֿריינדטשאַפֿט
געהייבנעט. ואולי גם במלך פלשתים טעמו כן. — (יב) סדינים, בגדי פשתן. חליפות
בגדים, ענינו התחדות התאורה (כן מלך). (טו) ויהי ביום השביעי, המפורשים
והמבוארים למנו דמקי בלשון מתי היה היום השביעי הנזכר בנחום הזה, הר"ק כתב
יום השבת היה יום רביעי לימי החוכה, ופי' וחזק עליו שבעת ימים, השלשת שבעת ימים,

מיום

יך 17

SCHOFTIM.

מַעֲרֵהִין דְּאִזְרַעְטָהוּעַל מִינַעַן
לְאַנְדֶּרְסְלִיטֶען אויפֿגעכען, וואָס
רום אַכער האָסט דוא מיט
דיא לעזונג נִכְט פֿערטרויט?
ער ענטפֿענגעטע איהר: האָס
כע איך זיא דאָך וועדער מיי
נעם פֿאַטער נאָך מיינער מיט
מער פֿערטרויט, וויא זאָללע
איך זיא דיר פֿערטרויען?
(יז) זיא וויינטע דענאָך פֿאַר
איהם זיעכען טאַנע, זאָ לאַג
געדאָ האָכצייטמאַהל וועהר
מע; אַלס דער זיעכענטע טאַג
העראַנריקטע, פֿערטרויטע ער
איהר (דיא לעזונג) ווייל זיא
איהן געקוועהלט, אַכער זיא
פֿעררטיג דאָרעטהעל איה
רען לְאַנְדֶּרְסְלִיטֶען. (יח) דא

מצאחם

שפּראַכען דיא שטאַרטלִיטע צו איהם אַם זיעכענטען טאַג בעפֿאַר דיא זאַנע אונטערגינג:
וואָס איז זיכער אַלס האָניג, אונד וואָס שטערקער אַלס איין לעווע? ער אַכער זאַנעט
איהנען: העטטעט איהר נִכְט מיט מיינעם קאַלבע געפֿאַליגט, איהר ווירדעט נִממער

סיין

ר ש " י

(יז) שבעת הי"ז. הוותרים משבעת הימים מרביעי ואלך: (יח) נטרם יבוא המרסה. לפני שקיעת
השמש שערין היה להם שהות עד הערב: מרשם בעגלתי. משל הוא אילולפון בדקתן באתתי:
רוח

ב א ו ר

ובפירושו כתב ה"ד מעמדת בניעול (נמחג) במקלת ספרים, וא"כ הוא מבנין פיעל ועעמו
כעס י"ד הללל (דברים כ"ח מ"ב), שהוא ג"כ מהכבד הדגוש, ודקדוק המלה בפירושו מבואר
ברש"י שם, ובכוונה זו העתיק יונתן הלמסכנוחא; אולם בעל מנחת שי העיר כי בדפוס ישן
ובספרים מדויקים כ"י, הו"ד במקץ טעוף, שאין שם מאריך ב"ד, ולפי עדותו הוא מבנין הקל
מענין לא יירש בן האמה (בראשית כ"א י'), ויהי' תרגומו: החבט איהר חזק חזק חזק לו בעערבען,
חזק היהער געלודען. הלא, ת"י הלכא וזהו כמו הלום, ומסמכר לדעתו כי המדבר באף
או במהירות מכליע לפעמים אות האחרונה, בתרגומו למעלה (ג' י"ט) מלת הס כמו הסר,
כאשר ביארתו שם, ובן כאן בדברי המרעים אשר נשפך מחמם דברו הדברים האלה כמעט נשיטה
אחת עד אשר הפילו אות האחרונה והשמינו קול הלא נמקים הלום. ויתכן טעם הלא לפעמים
נטעם הנה קרוב להנחתו הראשונה שהיא כמו הנה כאשר בארתי למעלה (ד' ו') בשווי
האותיות ובחמורת הנקודות. והראב"ע בספרו מאזנים סי' שהוא סמוך אל מלה חסרה כמו
הסכלת עשו (בראשית ל"א כ"ח), שחשך לדעתו מלת זאת או כן, ונמסרה ה' הטיב יכפר בעד
(ד' ב' ל' י"ח), אשר לדעתו אינו דביק עם הפסוק שלאחרי כי אם הוא אחד מהמקומות
חסרי הנסמך, וכן כאן ענין הכתוב בתלמודו הלא נעבור זה, וזה ג"כ כוונת הרד"ק. (יז) וציקחהו,
הציקה לו בדבריה כל שבעה וכן עשה דלילה למלה ודקרה אותו בדברי מדוים במדקרות
מרבולא הרפה לו עד שהגיד לה. (יח) חחרסה, חסרה בתוספת ה"ל כי הטעם מלעיל, וענינו
השמש כמו האומר לחסר ולא יורה (איוב ט"ו). חרשחם בעגלתי, על דרך משל, כלומר שחקרו
הדבר

מיינרעטהוועל ערראטהען האַי
בען. (יט) אונד איינע געטטליכע
קראַפֿט דורכציקטע איהן, ער
גינג נאָך אשקלון הינאָב, ער-
שלאָג אונטער איהנען דרייסיג
מאַן, נאָהם איהרען אַנצוג, ,
אונד נאָב דיא קליידונגס-
שטיקע דען רעטהוועללאַזערן;
דא אַבער ווין צאָרן גערייזט
וואָר, זאָ בענאָב ער זיך צוריק
אין ווין פֿאַטערהויז. (c) אינ-
דעססען וואָרר ששש'ס
פֿרויאַ וינעם געפֿעה ט'ג'ג'
געבען, דער זיך איהם צונע-
זעלט האַטט'.

טו (ה) אייניגע צייט דאָרויף,
צור ווייזענערנדטע, בע-
דאָטע שמשון וינע פֿרויאַ
מיט איינעם ציענעכעקען,
אונד שפּראַך: איך ווילל צו
מיינער פֿרויאַ אינו געמאָך
געהען; דאָך איהר פֿאַטער
וואַללט דען איינמרייט ניכט
צולאָססען, (ג) אינדעם ער
זאָגט: איך האָבע מיר גע-
דאָכט, דוא האַססעכט ויא
גונמעהר, דאָרום האָבע איך

מִצַּאתֶם הִידְתִּי: (יט) וְהַצַּלְתֶּם עָלַי
רוּחַ יְהוָה וַיִּרְדּוּ אֲשֶׁקְלֹן וַיִּךְ
מֵהֶם שְׁלֹשִׁים אִישׁ וַיִּקַּח אֶת־
חַלְצוֹתָם וַיִּתֵּן חַלְצִיפּוֹת לַמַּגִּידִי
הַחִידָה וַיַּחַר אָפוּ וַיַּעַר בֵּית
אָבִיהוּ: (כ) וַתְּהִי אִשֶּׁת שִׁמְשׁוֹן
לְמַרְעָהּ וְאִשְׁרֵי רָעָהָּ כּוּ:

טו (ה) וַיְהִי מִיָּמִים בִּימֵי קְצִיר-
חֲפִים וַיִּפְקֹד שִׁמְשׁוֹן אֶת־
אִשְׁתּוֹ בְּגִדֵּי עֵזִים וַיֹּאמֶר אָבִיָּה
אֶל־אִשְׁתִּי הַחִדְרָה וְלֹא־נָתַנּוּ
אָבִיָּה לָבוֹא: (ג) וַאֲמַר אָבִיָּה
אָמַר אֶמְרָתִי כִּי־שָׁנָא שְׁנֵאתָהּ
וְאַתְּנָה לְמַרְעָךְ הֲלֹא אַחֲוִיתָהּ
הַקְטַנְהָ טוֹבָה מִמֶּנָּה תְּהִי־נָא
לְךָ תַּחֲתִירָה: (ג) וַיֹּאמֶר לָהֶם

שמשון

וַיֹּא דיינעם גענאָססען גענעכען. דאָך איזט ניכט איהרע יינגסטע שוועסטער שענער
אַלס זיא? ויא ויא דין שטאַטט איהרער. (ג) אַבער שמשון אייסערטע זיך געגען ויא:

גון

ר ש י

(יט) רוח ה'. רוח גבורה מן קדם ה': חלילות'. מלבושים שח'ן מעליהן: (כ) למרעהו. לאחד
משושביו נחנה:

נקיטי

ב א ו ר

הדבר באשמו, וכן מרשם רשע (הוא ע' י"ג) על דרך משל (רד"ק). (יט) חליצוהם, כמו
שיאמר הלוז: חזין חננו, על חליפות בגדים על שם חליצה, כן יאמר העבדי עליהן חליצות
או מחללות על שם הפשיעה; והנה לדעת הרד"ק נתן למגיד החידה חליצות וגם הסדינים
אע"פ שאין זכרם הכתוב, או החליפות בלבד כי די היה להם אחר שנמרמה לקחם ממנו, וכן משב
הרד"א שהיתה ביניהם קטטה ושנאתם שזר במלוע שעשו ביניהם שיתן להם החליצות ולא הבגדים.
טו (א) ויפקד, בימי קליר חטים כאשר הקילה אהביו הישנה, וכן אשת געוריו לטובה בזכרון מחנה
בגדי עזים, כי עד עתה לא ידע בני היא ומרעהו בגדו בו. (ג) ויאמר להם, לאנשי בית
אביה

נוקאן איד פֿאַרדען פֿלשחים
ענטשולדיגט ווין, ווען איד מיט
איהנען איבעל פֿערפֿאַרע.
(ד) שמשון גינג הין, פֿינג
דרי הונדערט פֿיסעס, נאָהם
פֿאַקעלן, קיפֿטע שווייף אָן
שווייף, אונד בעפֿעסטניטע
אימער איינע פֿאַקעל צוויי
שען צוויי שווייפֿען. (ה) צינג
דעטע דיא פֿאַקעלן אָן, טריעב
ווא אין דאָ שטעהענרע גע-
טריידע דער פֿלשחים, אונד
שטעקטע זאָ אין בראַנד גאָר.
בענהויפֿען וווא שטעהענרעס
געטריידע, דען וויינשטאָק
וווא דען עהלבוים. (ו) אַלס
זיך דיא פֿלשחים גענענויטיג
פֿראַנטען ווער האַט דיעס אָני
געשטעללט? שטיממען ווא
באַלד איבנראַיין: שמשון דער
איידאָם דעס חמניטען, וויל
ער איהם וויינע פֿרויא ווענגע-
נאָממען אונד ווא זיינעם גע-
פֿעהרטען געגעבען האַט: דאָ

שמשון נקיתי הפעם מפלשחים
כיעשה אני עמם רעה: (ד) וילך
שמשון וידבר שרש מאות
שוועלים ויקח לפדים ויפן זנב
ארזנב וישם לפיד אחד בין
שני הזנבות בהוך: (ה) ויבער
אש בלפידים וישלח בקמות
פלשחים ויבער מגדיש ועד-
קמה ועד-כרם וית: (ו) ויאמרו
פלשחים מי עשה זאת ויאמרו
שמשון חתן התמניי כי לקח את-
אשתו ויהנה למרערו ויערו
פלשחים וישרפו אתה ואת-
אבירה באש: (ז) ויאמר להם

שמשון

צאנען דיא פֿלשח'ב הין, אונד פֿערבראָנטען ווא זאָמכט איהרעם פֿאַטער. (ז) דאָרויף שפראַך
שמשון

ר ש " י

טו (ג) נקיתי הפעם. דין אעשה להם הרעה: (ד) ויפן. את הזנבות זנב אל זנב. ויפן
משע הוא עלמו פנה. ויפן משמע הפנה את אחריט וכן שימוש כל חני' שפעל שלה
בה"א ויכב העם וירב בנת יהודה חאניה ויגל יהודה מעל אדמתו יגלה ויגל מלך אשור את ישראל
אשורה הגלה: (ו) חתן התמניי. חתן הפלשתי אשר בתמנה:

(ז) אא

ב א ו ר

אניה. נקיתי הפעם מפלשחים, נגד פלשחים, כמו והייתם נקיים מה' ומישראל (במדבר ל"ב כ"ג),
ואין ענין הפעם, בפעם הזאת, כי אם מהיום והלאה (כונסעהר, פֿאָן כוּן אָן) כמו הפעם ילוח
איש אלו (בראשית כ"ט ל"ד), עתה מלך חאנה להרע עמם. (ד) שלש מאות שוועלים,
השוועלים בארץ ההיא הם כדי ארבה לרוב, כאשר נודע להקירא בספרי מסעות. ויפן, בסגול
הי"ד שהוא מבנין הפעיל, וי"ח וקטר לשון קישור וכן חגמתי. (ה) מגדיש ועד קמה, גדיש
מחר לתבואה אשר יכבדו חמר הקליר חמרים חמרים עד אשר יאספו הגורן, וקמה היא התבואה
העומדת לקליר, ונכר הקדים בתחלת הפרסה כי זה קרה גימי הקליר; וכן מלך (והוא בשרשים
לרד"ק) אשר התבואה אשר שוקרה כשהיא לבירה גורן נקראת גדיש, וקמה נקראת
בן לפי שהיא קמה כלה באחת קודם שיקלרה. ועד כרם וית, ת"י עד כרמית ועד ויתא, ולדעתו

ועד

שמשון צו איהנען : ווען איהר
נון אלוא פערפֿאהרעט, ווען
איר מיך אויך שאָן אז אייך
געראַכעט האבע, זאָללטע איר
עטוואַ נונעמער אַבלאָססען?
(ח) ער צערשליג איהנען שענ-
קעל זאָממט היפֿטע, מאַכטע
איינער נעםליכע ניעדערלאַגע,
גינג דאָן הינאָב אונד רוהעטע
אויס. אין דער קלופֿט דעם
פֿעלזענס עיטם. (ט) אָבער
דיא פֿלשחים צאָנען הערויף,
בעלאַנערטען יהודה, אונד
ברייטעטען זיך אויס אין לחי.
(ו) דאָ פֿראַגטען דיא מעננער
פֿאַן יהודה : וואָרום זייר איהר
ווי דער אונד הערויפֿנע צאָנען?
זיא אַנטוואַרטעטען : בלאָס
שמשון צו בינדען זינד וויר הע-
רויף געקאָממען, דאָמיט איהם

שמשון אַם-תֿעשון כּוֹאֹת בִּי
אַם-נִקְמָתִי בָכֶם וְאַחֲרֵי אֶחָד:
(ח) וַיִּךְ אוֹתָם שׁוֹק עַל-יֶרֶךְ מִבָּה
גְּדוֹלָה וַיִּרְדּוּ וַיֵּשֶׁב בְּסַעֲיָה סָרֵעַ
עֵיטָם: (ט) וַיַּעֲלוּ פִלְשִׁתִּים וַיַּחֲנוּ
בִּיהוּדָה וַיִּנָּשׂוּ בְּלַחֲי: (י) וַיֹּאמְרוּ
אִישׁ יְהוּדָה לָמָּה עָלִיתָם עָלֵינוּ
וַיֹּאמְרוּ לְאַסּוּר אֶת-שִׁמְשׁוֹן
עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת לוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
לָנוּ: (יא) וַיִּרְדּוּ שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
אִישׁ מִיהוּדָה אֶל-סַעֲיָה סָרֵעַ
עֵיטָם וַיֹּאמְרוּ לְשִׁמְשׁוֹן הֲרֵא

ידעת

געשעהע, וויא ער אינו געטהאָן. (יא) דאָ גינגען דרייאַ טויזענר מאַן פֿאַן יהודה הינאָב
אין דיא פֿעלזענקלופֿט עיטם, אונד זאָגטען צו שמשון. דוא ווייסט דאָך וואָהל,
דאָס

ר ש"י

(ז) אַם תֿעשון כּוֹאֹת. ושאָ רגילין אַתם נכך לַחַת אַשְׁמוֹתַי זֶה לֹה: (ח) שׁוֹק עַל יֶרֶךְ. פֿרשין
עם רגלִין רוכב סוס אינו נשען על ירכו כי אִם על שׁוֹק רגל אֶחָד נחון בנרדל התלויין במרכבת:
בסַעֲיָה. נקראת סַעֲיָה עיטם. וחברו סַעֲיָה הסלעים (ישעיה ב') מסַעֲיָה פֿאַרס (זס י"ד):
(ט) וַיִּנָּשׂוּ. ויתסורו: בלחי. שם מקום: (י) לָמָּה עָלִיתָם עָלֵינוּ. הלא עבדים אֶחָדנוּ לָנוּ:
לְאַסּוּר אֶת שִׁמְשׁוֹן. שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים, שְׁלֹשֶׁת אלפים, ומסגורו וחסגורו לָנוּ:

לא

ב א ו ר

ועד עומד במקום שנים ועד כרם ועד זית וכמו שחרגמתי. (ז) אַם תֿעשון כּוֹאֹת, לנקום נקמתי
ולשרוף אותה ואת ביתה על דבר אשר בגדה בי ונשאת לאחר. כי אִם נקמתי בכם, ואם גם אֶחָד
בכר נקמתי בכם על אשר יעשה בן במקומכם לַחַת אֶת אִשׁ לאחר, ואַחֲרֵי אֶחָד ל? ע"ד שְׁלֹשָׁה
והחול, אֶתם חושבים כי אֶחָד זה אֶחָד אֶחָדל מהרע לָנוּ? וכמעט רגע הראה להם חממו עוד
לא שכנה ויכס מבה גדולה. (ח) שׁוֹק עַל יֶרֶךְ, הריק"ם פי' בת"י פֿרשין עם רגלִין ובפי' רש"י.
ודמה הרגלי (ר"ל ההולך) לִשׁוֹק, והפֿרש (הרוכב על הסוס) לִיֶּרֶךְ; ולדעת בנו הרד"ק טעמו
שהפֿילס בַּמִּכְתּוּב, כי הנופל לפני הרודף יכרעו אֶרֶב־כַּחֲמוּ ויפֿיל על פָּנָיו והכה שׁוֹק עַל יֶרֶךְ;
ולא ידעתי לָמָּה יֵלָא מפֿשטות הקרא, בתקפו וגבורתו הכס כל כך עד שגשברו השוק עם היֶרֶךְ,
כמו שאמר הלועז אשכנזי על מנה גדולה בכמהיד: חָרַק חֹזֶק בין ברעֿכֿען. בסַעֲיָה, נא בנקראת
סָרֵעַ עֵיטָם וישב שם להשיב רוחו אֶת מַעֲשֵׂה זֶה או מפני פֿלשְׁתִּים שהיו אֶרֶב־בִּים לוֹ, ומערות
זָרוֹת כָּלֵה נמלכות שם לָרוֹב, ועד היום הזה הנה מנוס ומחסה לנרדפים אֶת בִּרְחִים שָׁמָּה
להמלט על נפשם כֹּאֲשֶׁר סָפְרוּ לָנוּ כֹּחֲמֵי מַסָּעוֹת ופֿרשׁוּ אֶת רִקְקָטם באודות מסעיו אֶרֶב
יִשְׂרָאֵל. (ט) וַיִּנָּשׂוּ, ענין התפֿשטות במהירות נענין ויטע על המחנה (במדבר י"א ל"א),
והטע

דאס דיא פלשחים אונו בע-
העררשען, ווארום האסט דא
דאן אונו צוגעפונט? ער ענט-
געגענטע איהנען: וויא זיא מיך
בעהאנדעלט, זא בעהאנדעל-
טע איך זיא. (יג) יענע שפרא-
כען פערנער: דך צו בינדען
זינד וויר הערנעקאממען, אים
דיך דאן דער האנד דער
פלשחים צו איבערלעיערען.
שמאן פערזעטצטע איהנען:
שווערט מיר, דאס איז הרניכט
איכער מיך הערפאללען וואל-
לעט. (יג) יענע פערזעטצטע
איהן: ניין! נור בינדען וואל-
לען וויר דך, אונד דך איה-
רער האנד איבערנעכען, מער-
טען אכער וואללען וויר דך
ניכט — זיא באנדען איהן אל-
זא מיט צוויי נייען שטריק-
קען, אונד בראכטען איהן
אויס דעם פעלזען הערען.
(יד) ער וואר ביז לחי נעקאמ-
מען, ווא איהם דיא פלשחים
ענטגעגען טאכטען, ווא אכער
אויך איינע געטטליכע קראפט
איהן דורכצוקטע, דאס דיא
שטריקען אן זיינען ארמען
גלייך דעם פלאכטע וואורדען,
דען דאן פייער ערגיפפען, זא דאס איהם דיא באנדע
גלייכאם פאן זיינען הענדען
צערפלאסען. (טו) ער פאנד איינען פרישען עזעלס - קינבאקען, שטרעקטע זיינע
האנד דארנאך אויס, נאדם איהן אויף, אונד ערשלאג דאמיט טויענד מאן.
שמשון

יִדְעָה כִּי־מַשְׁלִים בָּנוּ פְּלִשְׁתִּים
וּמַה־זֹּאת עֲשִׂית לָנוּ וַיֹּאמֶר
לָהֶם כֹּאשֶׁר עָשׂוּ לִי בֶן עֲשִׂיתִי
לָהֶם: (יג) וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־סָרָה
יְרִדְנוּ לְתַתָּה בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים
וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמִשׁוֹן הַשִּׁבְעוֹ לִי
פֶן־תִּפְגְּעוּ בִּי אַתֶּם: (יד) וַיֹּאמְרוּ
לוֹ לֹא־מָר לֹא כִי־אִסַּר נֶאֱסָרָה
וּנְתַנּוּהָ בְּיָדָם וְהָמַת לֹא נִמְיִתָה
וַיֹּאסְרוּהוּ בְּשָׁנִים עֶבְתִּים חֲדָשִׁים
וַיַּעֲלֵהוּ מִן־הַסֶּלַע: (יד) הוּא־בָּא
עַד־לָהִי וּפְלִשְׁתִּים הִרְיֵעוּ
לְקִרְאָתוֹ וְתַצִּלָּה עָלָיו רוּחַ יְהוָה
וְתַהֲיִינָה הָעֲבָתִים אֲשֶׁר עָלָיו
זִרְעוֹתָיו כַּפְּשָׁתִים אֲשֶׁר בְּעָרוֹ
בָּאֵשׁ וַיִּמָּסוּ אֲסוּרָיו מֵעַל יָדָיו:
(טו) וַיִּמָּצֵא לְחִי־חֲמֹר טָרִיהָ
וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקְחָהּ נִיֶּה־בָּהּ אֶלֶף

איש

דען דאן פייער ערגיפפען, זא דאס איהם דיא באנדע גלייכאם פאן זיינען הענדען
צערפלאסען. (טו) ער פאנד איינען פרישען עזעלס - קינבאקען, שטרעקטע זיינע
האנד דארנאך אויס, נאדם איהן אויף, אונד ערשלאג דאמיט טויענד מאן.
שמשון

ר ש י

(יג) לא כי אסור נאסרך. לא נהרג אומך כי אס אסור נאסרך: (יד) רוח ה'. רוח נבונה
מן קדש ה': אסוריו. קאוריו: (טו) עריה. למה וראיתי בספר רפואות שקור' ללמה שילא מן
המכה

ב א ו ר

ומעט המלחמה (ע"ל ד' ב'), וכן פי' הרד"ק. (יד) הריעו, קול זעקה כקול העם ברעה, הרמת
קול פראים. וימסי, מבנין נפיל כמו וימס לבד העם (רד"ק), נדמה לו כאלו נמסו אסוריו מעל
ידיו כי לא נלטך לבד מרגיש לנחק העבדות. והשי' החליש על דרך מופת העבדות הקן, והיו
לפסחים

יִשְׂרָאֵל בִּימֵי פְלִשְׁתִּים עֲשָׂרִים
שָׁנָה:

טו (א) וַיֵּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן עִזְתָּה וַיֵּרָא־
שָׁם אִשָּׁה זֹנָה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ:
(ב) לַעֲזֹתִים לֵאמֹר בָּא שִׁמְשׁוֹן
הַנָּה וַיִּסְבּוּ וַיַּאֲרִבוּ-לוֹ כָּל־
הַלֵּילָה בְּשַׁעַר הָעִיר וַיִּתְּחַרְשׁוּ
כָּל־הַלֵּילָה לֵאמֹר עַד־אֹר
הַבֶּקֶר וַהֲרַגְנָהּ: (ג) וַיִּשְׁכַּב
שִׁמְשׁוֹן עַד־חֲצֵי הַלַּיְלָה וַיָּקָם וַיֵּצֵא
בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה וַיֵּאָחֶז בַּדִּלְתוֹת
שַׁעַר־הָעִיר וַבִּשְׁתֵּי הַמַּזוֹזוֹת

ויסעם

תרגום אשכנזי נה
טעמע ישראל צור צייט
(דער אַבערהערשאַט) דער
פלשחים, צוואנציג יאהרע.

טו (א) נון גינג שמשון גען
עה; אלס ער דא
אינעם נאסמוזירטהין זעה, זא
קעהרטע ער ביא איהר איין.
(ב) קיים וואר דען עזותיטען דיא
קוגרע, שמשון קאמטע דאהין
אן; זא העלטען ויא דיא רונג
דע, לויערטען איהם דאן דיא
נאנצע נאכט אס שטארטע
טהארע אף, אונד רוינטען ויך
דעם נאכטס גענענזייטיג צו:
כיו דער מארגען ליכטעט,
וואללען וור איהן אויכרינגען.
(ג) שמשון אכער רוחטע כיו
כיסטערטאט, דשטאנד דאן
מיטטערטאטס אויף, פאסטע
דיא טהירען דעם שטארטי
טהארעס אונד דיא בירען
פאסטען

ר ש י

טו (ב) לעזתים לאמיר. לאנשי עזה נאמר: ויתחרשי. נהנו עלמן נשחיתה:

(ג) ויסעם

ב א ו ר

כלומר לזכרון יום הזה, כמו שפירשתי פעמים. (כ) בימילשחים, הימים שהפלשתיים מוסיף
נישראל והוא הושיעם מהם אע"פ שלא היתה תשועתם אזה (ר"ק), ויהי' טעם שפטענין
הכלה ועיין במבוא הסך.

טו (ב) לעזתים לאמר, מקרא חסר מלה, ובתלמודו נותנים הוגד לאמר, וכן הוא התרגום
לעזתאי אתקום למימר, ושמועה זו היתה יזול המון ואין גם אחד ידע מי הוא זה ואי
זה הוא אשר הנידה בתחילה, ולכן חסר המניד; ועוד הלאה אלי בזה כי ההגדה הזאת לא
היתה מקוורת להם, זה אשר נכר בא זה אשר הנה לעזתה, והנה בית אשה וזה אשר בא
שמעון שמה לבין, לא היה בעיר כי אם מחוץ לעיר, והסתעה האורבים כי לא ידעו איה מקום
מלונו, וסבבו רחובות ובתים עד אשר נלאו למצוא אותה ואז ארבו לו בשער העיר כל הלילה,
במשכס אס הוא בעיר והרגוהו בלחמו, ואם אינו פגעמו, בא יצא בנקר ויכה על הדלת,
והרגוהו בנאוף; ושמעון כאשר קם בחצי הלילה לכוא ריה ומלא עזה סוגרת ומסוגרת, מוד
אחז דלתות השער והמזוזות ויסעם עם הכרית ומוראוריו להעלם בראש ההר, והאורבים
כאשר ראו גבורתו העלומה בן תמהו ואימתו נפלה עלם ולא קמה עוד רוח בם לעשות כאשר
זממו. והמפרשים אמרו שהיה בעיר וקם ללכת ממנו ואם כך היה המעשה, למה לא חקרו
ודגשו הטיב את בית מלונו? ועוד למה לא ראוהו הא"י כאשר בא לקראתם ללכת מן העיר?
ועוד טענות כאלה ואינן לשור כי אם בלמן, אולם כך חקרתיו הוי. ויתחרשי, עשו עלמם
בחרשים אשר דרכם לדבר בלשם והנידו זה לזה בלא לשאר עד אור הבקר והרגוהו. עד אור,

כמו

וַיִּסְעוּ עִם־הַבְּרִיחַ וַיֵּשְׁבוּ עַל־
 כְּתָפָיו וַיַּעֲלֵם אֶל־רֹאשׁ הַהָר
 אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי חֶבְרוֹן: (ד) וַיְהִי
 אַחֲרֵי־כֵן וַיֵּאָהֵב אִשָּׁה בְּנַחֲל
 שׁוֹרֵק וּשְׁמָהּ דְּלִיקָה: (ה) וַיַּעֲלוּ
 אֵלֶיהָ סָרְנֵי פְלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לָהּ
 פְּתִי אוֹתוֹ וְרָאִי בָמָּה כְּתוּ גְדוֹל
 וּבָמָּה נוֹכַל לוֹ וְאַסְרֵנוּהוּ לַעֲנוּתוֹ
 וְאַנְחֵנוּ נֶחֱן־לָךְ אִישׁ אֶלֶף וּמֵאָה
 כֶּסֶף: (ו) וַתֹּאמֶר דְּלִיקָה אֶל־
 שְׁמִשׁוֹן הַגִּידָה־נָא לִי בָמָּה כְּתוּ
 גְדוֹל וּבָמָּה תִּתְּאָסֵר לַעֲנוּתָךְ:
 (ז) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ שְׁמִשׁוֹן אִם־
 יֵאָסְרֵנִי בְּשִׁבְעָה יְתָרִים לַחִים
 אֲשֶׁר לֹא־חָרְבוּ וְחִלִּיתִי וְהִיתִי

כאחד

בענדינען? (ז) שמשון אנטווארעטע איהר: ווען מאן מיך בענדע מיט זיבען פרישען
 ווייענעפלעכטען, דיא נאך נישטערטראקעטע ונד, דאן ווירדע איך שוואך, אונד גלייך

אויס

ר ש י

(ג) ויסעם. ויעקם ממקומם: (ז) יתרים. חבלים דקים:

ולא

ב א ו ר

במו הנקר אור (בראשית מ"ד ג'), פנעבר לגזרת פעול, וכן ראו גא כי ארז עיני (ש"א י"ד כ"ט)
 וענינו כמו האיר (רד"ק בראשית). (ג) שעם, עקר אוחס ממקומם וכן בסמוך ויסע את יחד
 הארג, ואלה השנים פעלים יולאים אחרים מהקל עומדים (מרד"ק). (ה) איש אלף ומאה
 כסף, כל אחד מהם יתן לה סכום זה ויתכן שאמרו לה כל אחד מהם יתחייב בעצמו לתת לה
 בעד כלם אלף ומאה כסף, ויהיה תשמו יעזרעל פקן וזונו החפוטעט דיר פיר — ונראה שאותו
 סכום היה נהוג אלכל בזמן ההוא כי כן תמלא נמיכה (בסמוך י"ז ב') אלף ומאה כסף,
 (מדברי הרד"א). (ו) יתרים לחים, י משנמים בעודם לחים (רד"ק) כשהם רטוב מלשון
 מקל לגנה למ (בראשית ל' ל'), ולדע"ר יתרים הם חבלים דקים, ועבותים הם חבלים
 גסים ויהיה טעם לחים כמו חדשים; והרע חשב כיתרים בעבותים אחד הם, וכאשר הליקתהו
 בפעם השני השיב לה אם יאסרוני בעבד חדשים, ר"ל אמה אחרת לך בראשונה, נמה
 שאחרתי

איינעם געוועהנליכען מענשען
ווערען. (ח) דיא פלשחים
בראָטען איהר זיעבען פֿרישע
וויידענפֿלעכטען, דיא נאָך
ניכט פֿערטראָקנעט וואָרען,
אונד זיא באַנד איהן דאָמיט.
(ט) — אין דער קאָממער האָט
טע זיא איינען אויפֿלוייערער
זיטצען — נון שפראַך זיא צו
איהם: דיא פלשחים איבער-
פֿאַללען דרך שמשון! דאָ צער-
רים ער דיא פֿלעכטען, וויא
מאָן איינען ווערנפֿאַדען צער-
רייט, ווען ער פֿייער ריכט,
אַהנע דאָס איינע קראָכטאיי-
סערונג בעמערקט וואָרדע.
(י) דאָרויף שפראַך דלילה צו
שמשון: זיהע! דוא האָסט
מיך געטייטשט, אונד מיר לי-
גען פֿאַרגעזאָגט. נון פֿערטרויע
מיר, וואָמיט קאָז מאָן דרך ביני-
דען? (יא) ער אַנטוואָרטעט
איהר: ווען מאָן מיך בענדע
מיט זיעבען נייען שטריקען,
דיא נאָך צו קיינער אַרבייט
פֿערווענדעט וואָרדען זינד, דאָן
וויירדע איד שוואַך, אונד גלייך
איינעם געוועהנליכען מענשען
ווערדען. (יב) דלילה נאָהם נייע
שטריקעקע, באַנד איהן דאָ-
מיט, אונד ריעף איהם צו:

דיא פלשחים איבערפֿאַללען דרך שמשון — נאָך ואָס דער אויפֿלוייערער אין
דער קאָממער — דאָ רים ער זיא פֿאַן ווינען אַרמען העראַב, וויא איינען פֿאַדען.
דלילה

ר ש י

(ט) ולא נודע כמו. לא הולך להחזוק בנתקו אותם: (יא) עבותי. מנלים גסים:
מחלפות

ב א ו ר

שאַמרת. בשנעה יתרים לחים, אַזל נשאַר בשנעה חנאי אַחַד שלא הגדתי לך, והוא שיהיו יתירים
הבם מדשים, הנה אם כן היה זה השלמת המאמר הראשון, ולכן לא אמר במאמר השני הזה
מניין העבדות המדשים, כי היה נסמך על השנעה יתרים שזכר כבר. ולטעמו יהיה לחים מענין
למות והם מנלים שנתחלפו קודם חשישן ומן הראוי להיות הדנויה לחים כנ"ל. (ט) פחיל הנערה,
פחיל

חרגום אשכנזי

(ג) דלילה ואגטע צו שמשון: כיוהער האטט דוא מיך געטייטשט אונד מיר פאָר געלאָגען; וואָ פֿערטווע מיר דאָך, וואָמיט קאָנגסט דוא געבונדען ווערדען? ער ער- ווירערטע איהר: ווען דוא דיא וועבען האַרלאָקען מיי- נעם הויפטעם, מיט דעם גע- וועבע צוזאָממענווינקלט. — (יד) שאָן האַטטע זיא געזעס אַנדען פֿלאַק בעפֿעסטעט, אַלס זיא איהם צוריק: דיא פֿלשחים איבערפֿאללען דיך שמשון! ער ערוואַכטע אויס ווינעם שלאָפֿע, אונד רים רען וועבעפֿלאַק זאָמסט דעם געוועבע אויס.

ש ו פ ט י ס ט ו

(יג) וְתֹאמַר דְּלִילָה אֶל-שֹׁמְשׁוֹן עַד-הֵנָּה הִתְלַת בִּי וְתִדְבֵּר אֵלַי כְּזָבִים הִגִּידָה לִּי בְמֶה תֹאמַר וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אִם-תֹּאדָּגִי אֶת-שִׁבְעַת מַחְלָפוֹת רֵאשִׁי עִם-הַמַּסְכֶּת: (יד) וְתִתְקַע בֵּיתְךָ וְתֹאמַר אֵלָיו פִּלְשְׁתִּים עָלֶיךָ שֹׁמְשׁוֹן וַיִּקֶּץ מִשְׁנָתוֹ וַיִּסַּע אֶת-רֵיתְךָ הָאָדָּג וְאֶת-הַמַּסְכֶּת:

וחאסר

וחאסר רים רען וועבעפֿלאַק זאָמסט דעם געוועבע אויס.

דא

ר ש י

(יג) מחלפות. קוואות. פֿלוזי"ש בלע"ז: עס האסכט. עץ שהגרדי מיסך בו את השתי ושם העץ אנשונל"א ולשון מסכת אורטנא בלע"ז:

ותאלצהו

ב א ו ר

פתיל שזר מהחוטין שמנערין מן הספתן, ודומין לקורי עכנשי. (יג) מחלפות, לינע רש"י פֿלוזי"ש בלע"ז ופי' שהן קוואות, בל"ה (ה' ב') פי' קוואות הן דבוקי שערות הראש המדובקים יחד שקורין פֿלוזי"לע בלע"ז, ועיין רש"י ברכות נ"ב ד"ה פתוי ראש ובמרפא לשון סם ודבוק השער שם הוא טכני ומין חולי ונאן הוא ע"י סלסול בידי אדם, והרד"ק בששון שרש חלק פי' מחלפות הן מחלתי השער פֿלוט"ש בלע"ז; ויחזק שזה pelote (קנוי) שענינו בל"ז יאן נאן פֿלעטעט. המסכת, לשון רש"י: עץ שהגרדי מיסך בו את השתי ושם העץ אנשונל"א ensuble (וועבערבוץ) עיין מרפא לשון שבת ק"א ד"ה כינד העליון והתחתין. והוסף רש"י לפרש, ולשון מסכת אורטנ"א בל"ז ourdir (אנגלעטען), דיא פֿערען חוץ דעם וועבערסטעהן חוץצוהען) עיין במרפא לשון סם ע"ג א' ד"ה המיסך, ובנידע רמ"א ד"ה חזיל ותימי; ור"כ לדעתו מסכת כלי מנלי פאורגים, וכן ת"י אכסנא דמשתא ושווא הוא אכסנא דגרדאי הנזכר בשבת ק"א ב', וראוי לתקן שם אכסנא דגרדאי, אולם לדעתו תוספת מלת יחד או מלת מנור; ועיין עס המסכת, עס יחד או עס מנור המסכת, באשר יגיד הפסוק של אחריו, שחרגם את יחד הארץ ואת המסכת אכסן דגרדאין וית משתיתא, וכן חרגום כמנור ארגים (ש"א י"ז ו' וש"כ ב"א י"ט) באכסן דגרדאין, ועיין משתיתא בלכד (אולי הוא כוכב החתחון מלאן אכסן שמה כלומר יסוד כח הארג, וגם לשון משתיתא הניא רש"י בשם מדרש תנחומא בקהלת ב') כל גידיו הארכות באים לליון שמש משתיתא של עילם וענינו מוסד העולם) יורה על השתי, והוא כוונת רש"י עס המסכת, עס עץ המסכת שהגרדי מיסך בו את השתי, ולהסביר שכן דעתו, הסיף לפרש לשון מסכת שזין זה הכלי כי אם השתי, ומחלפות ראשו היו הערב. יאן מלך לועז עס המסכת קין לה טילה con la tela בל"א איט' וכמו שחרגמו. (יד) ותחקע ביחד, תקעה היחד שלא יתגלגל עמוד העץ שמקבנים בו הארוג ויעמוד בחזק שלא יוכל לזוז (רד"ק), ויחדו לא הימה יחד הארג לדעת יונתן ב"א יחד מיתדות צנונות לנעילת כל דבר, ולכן חרגם סכתא. וייקץ משנתו, והסתובב לא הוציר שכן באשר ארגה קוואותיו עס המסכת, ויחזק כי קודם הציגה

(טו) דא זאגטע זיא צו איהם :
וויא קאנטסט דוא זאגען :
איך לעבע דיר, ווען דיין
הערץ ניכט מיר געהערט ?
שאן דרייא מזהל האסט דוא
מ'ך געטייטשט, אונד מיר ניכט
פערטרויעט, ווארין דיינע גרא-
סע שטערקע ליגט. (טז) אלס
זא איהן אללע טאנען מיט איהם,
רען פארווירפען קוועהלטע,
אונד איהם ווא צוועטצטע, דאס
ער איינעם זאלען לעבען דאז
שטערבען פארצאג; (יז) דא
פערטרויעטע ער איהר זיין
גאנצעס הערץ, אונד זאגטע
איהר: ניע איוט נאך איין
שערמעסער איבער מיין
הויפט געקאממען, דען איך בין
איין געוויי העטער גאטטעס
פאן מוטטער לייבאן; ווען מאן
מיך בעשערען ווירדע, מע-
טע מיינע שטערקע פאן מיר

(טו) וְהָאָמֵר אֵלָיו אִיךָ תֹּאמַר
אֶהְיֶיךָ וְלִפְנֵי אֵין אֵתִי וְהָשֵׁלֶשׁ
פְּעָמִים הִתְלַחֲבִי וְלֹא־הִגַּדְתָּ לִּי
בְמָה כָּתָה גְדוֹלָה: (טז) וַיְהִי כִי־
הִצִּיקָהּ בְּדַבְרֶיהָ כָּל־הַיָּמִים
וְהָאֲלֻצָּהּ וְהַתְקַצֵּר נִפְשׁוֹ לָמוּת:
(יז) וַיִּגְדֹּלָה אֶת־כָּר־לְבָבוֹ וַיֹּאמֶר
לָהּ מוֹרָה לֹא־עָלָה עַל־רֹאשִׁי
כִּי־נָזִיר אֱלֹהִים אֲנִי מִבֶּטֶן אִמִּי
אִם־גָּלַחְתִּי וְסָר מִמֶּנִּי כְּחִי
וְחַרְיֹתִי וְהָיִיתִי כְּכָל־הָאָדָם:
(יח) וַתֵּרָא דְלִילָה כִּי־הִגִּיד לָהּ
אֶת־כָּל־לְבָבוֹ וְהָשֵׁלַח וְהַתְקַרָּא

לסרגי

ווייכען, איך ווירדע ענטקערעפטעט אונד אללען מענשען גלייך זיין. (יח) אלס דלילה
איינזאח, דאס ער איהר זיין גאנצעס הערץ פערטרויעט האטטע; שיקטע זיא הין, לעס
דיא

ר ש"י

(טז) ומאלנהו. דחקתו ואין לו דמיון: (יז) ומרא דלילה כי הגיד לה. ויגידין דברי אמת
ומקרא

ב א ו ר

הארינה סלסלה בשערותיו ומשחקת בהם לסבב לו השניה. (טז) וחאלצחו, ענין למן, וחס
הפעל נהוג בלשון סורסי ואין לו דמיון במקרא. והרד"ק בשרשיו פי' עיקר הלמ"ד להדגיש ופירושו
ומחלכו, וטעמו האל"ף מחלף בחי"ת כמו שפי' הרד"ק מלת ארוזים ביחזקאל (כ"ו כ"ד) שהיא
כמו חרוזים מן הוואך בחרוזים ונא ומחלכו ע"ד כבש וכבש וענינו ומחלכו כמו שח"י ודחקתה,
ודרשת חז"ל ידוע. והבמור בנימוקיו הניא בשם בעל כופים הוראת ומחלכו מלשון חרוזים ירושלמי
צימי רעבון (תהלים ל"ז י"ט) ביומי או לל נא ופירש ומרעיבהו כוונת מרעיבו משניעו והיודע
ענין. והקצר נפשו לחוץ, קצרה נפשו בענין דלילה עד אשר נחר מות מחיים. (יז) ויגד לה
אח כל לבו, הנראה אלי בזה כי הוא בעלמו לא ידע כמה כמו גדול, ולא היה במחשק בה
כפעם נפעם לברר אליה בונים, וגם לא עלה על דעתו שהוא נמנר בידה למסרו ביד פלשתיים,
ומשכ דרך נשים לה הנכספות לכוא בסוד אוהביהם, והאמין באהבה, ואם גם שאסרה אותו
פעמים ושלש נחשבו כן דרך ששועים בין האים ובין הסגל היושבת אללו להחל בו ולהחרידו, ולא
ידע כי יש בה אים עמם האורב לו בחדר. והנה הוא בעלמו בזה ורלה לברר הדבר אשר יוכל לענותו
וראה כי אין לאל ידו להשיגו, אמנם היא לא האמינה זו, ואמרה: לך אין אתי והחלתי בי
זה שלש פעמים, ואין כאב גדול מזה להליך אים בר לנג דבנרים נקלה, ונאשר סבב לבו ליאש
כל

לְסַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים לֵאמֹר עָלוּ
הַפֶּעַם כִּי־הִגִּיד לָהּ אֶת־כָּל־לְבוֹ
וְעָלוּ אֵלֶיהָ סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים וַיַּעֲלוּ
הַכֶּסֶף בְּיָדָם: (יט) וַתִּשְׁגְּהוּ עַל־
בְּרָכִיהָ וַתִּקְרָא לְאִישׁ וַתִּגְלַח
אֶת־שֵׁבַע מַחְלָפוֹת רֹאשׁוֹ וַתַּחַל
לְעַנּוּתוֹ וַיִּסַּר כַּחוֹ מֵעַלְיוֹ:
(כ) וַתֹּאמֶר פְּלִשְׁתִּים עָלֶיהָ שִׁמְשׁוֹן
וַיִּקֶן מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֵצָא כַּפֶּעַם
בַּפֶּעַם וְאֶנְעֵר וְהוּא לֹא יָדַע כִּי־
יְהוָה סָר מֵעַדְיוֹ: (כא) וַיֵּאחָזֶנּוּ
פְּלִשְׁתִּים וַיִּנְקְרוּ אֶת־עֵינָיו
וַיִּזְרְדוּ אוֹתוֹ עֲזוֹתָהּ וַיֹּאסְרוּהוּ
בְּנַחֲשֹׁתַיִם וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית
הָאֲסִירִים: (כב) וַיַּחֲלֵשׁ עַרְר־רֹאשׁוֹ

דיא פֿירשטען פֿלשתי'ס רויִ
פֿען אונד איהנען זאגען:
ד ממאהל קאממט זעלבסט
הערויף, דען ער האט מיר זיין
גאנצעס הערץ פֿערטרויעט.
דא גינגען דיא פֿלשתי'ס פֿיר־
שטען צו איהר הינאן, אונד
בראכטען אויך דאזגעלט מיט.
(יט) זיא ליעס איהס אויף איה־
רעם שאסע שלאפֿען, ריעף
יענען מאן הערבייא, ליעס
איהם דיא זעכען הארלאקען
זיינעס הויפטעס אבשעערען;
עס פֿינג אן, איהן צו ענט־
קרעכטען, אונד עס וויך זיינע
שטערקע פֿאן איהם. (כ) זיא
ריעף: פֿלשתי'ס איבערפֿאללען
דיך, שמשון! ער ערוואכטע
אויס זיינעם שלאפֿען, אונד
דאכטע: איך ווילל הערויס וויא
זאנסט אויך יעצט, אונד מיך
בעפֿרייען, דען ער אהנטע
ניכט, דאס דיא אלמאכט פֿאן
איהם געווייזן וואר. (כא) אבער
דיא פֿלשתי'ס ערגריפֿען איהן,

שטאפֿען איהם דיא אויגען אויס, בראכטען איהן הינאב נאך עזה, באנדען איהן מיט עהערנען
קעטטען, אונד ער מוסטע (געטריידע) מאהלען אים געפֿענגניססע. (כב) אלס זיין הויפטחאר,

לצמח

לי קרי • האסורים קרי •

נאכ־

ר ש " י

(יט) ותקרא לאיש • לשלוחן של סרנים: (כא) ויכידו אותו עזתה • מקום תחלת קילקולו:
ויהי טוחן • כרימים מלאכה כדה וכבותינו פירשו מה שפירשו:

בין

ב א ו ר

כל הנסיונות וקצרה נפשו למות, אז שט ברעיוניו כל ימי חלדו מהולדו עד עתה וזכר כי נזיר
אלהים הוא מבטן אמו, ובחן ומקר בהסרת נזירותו יסור כמו מעליו ויהיה כאחד האדם, ובגיד
לה את כל לבו, וכאשר ספר לה קורות ימי חייו, דאסה כי כנים דבריו ושלמה האורג היושב לה
בחדר לקרא לסרני פלשתי'ס למסור שמשון ולקחת הכסף מידם. (יט) וחקרא לאיש, האורב אחר
שובו עם סרני פלשתי'ס. ותחל לענותו, פי' הרד"ק אף על פי שגלגלה אותו והוא יסן, הרגיש
בעלמו ענוי ומלוב בגלגלה אותו. ולפ"ז כנוי ותחל אינו שב על דלילה כי אם על מלאכת הגלות
החסרה בכתוב כמו למעלה ותזר לישראל (י' ט'). (כ) ואנער, מהשיגה כלומר אחחזק כפעם
נסבס, ואולי חשב בחולשתו כי ידיו אסירות בחבלים, ואמר ואנער להפיל החבלים מעלי וכשנחתו
שם גלגלה לה כל לבו. (כב) ויחל שער ראשו לצמח, עיין במבוא הספר, שם ביארתי מדוע

לא

נצטרעם עס אבגעשאַרען
וואָרדע, וויערער צוואַסען
אַנפֿענג, (ג) פֿערזאַממעל-
טען זיך עכען דיא פֿירשטען
פלשטי'ס, צו איינעם גראָ-
סען אַפֿעֶרמאַהלע, וועלכעס
זיא איהרעס: אַבנאַטטע דגן
אַנשטעללטען, אונד צו איינעם
פֿריידענפֿעסטע, וואָזיא פֿער-
קינדעטען: אונזערע געטטער
האַכען אונד אונזערן פֿינד
שמען אין דיא הענדע געגע-
בען. (ד) דאָז פֿאַלק איבער-
צייגטע זיך דאָס, אונד פֿריע-
זען איהרע געטטער, אינדעם
זיא ריעפֿען: אונזערע געט-
טער האַכען אין אונזערע הענ-
דע געגעבען אונזערן פֿינד,
דען צערשטערער אונזערעס
לאַנדעס, אונד פֿערפֿעלפֿעל-
טיגער אונזערער לייכען.
(ה) אַלס איהר הערץ זאָ
פֿראָה געשטימט וואָר, זאָג-
טען זיא: רופֿעט דען שמען
הערכיאי, דאָס ער אונד אונד
טערהאַלטע! אונד שמשון
וואָרדע אויסדעם געפֿענגניס-
סע אַבגערופֿען, ער מוסטע זיך
איהרעם שפֿאַטטע פֿרייז גע-
בען, אונד זיא שטעללטען איהן
צווישען דיא זיילען. (ו) שמען
אַבער שפֿראַך צו דעם קנאָ-

לְצַמַּח כְּאֲשֶׁר גִּלַּח: (ג) וְסָרְגִי
פְּלִשְׁתִּים נֶאֱסָפוּ לְזִבְחָ וּבַח-גִּדּוֹל
לְדָגוֹן אֱלֹהֵיהֶם וּלְשִׁמְחָה וַיֹּאמְרוּ
נָתַן אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ אֶת שִׁמְשׁוֹן
אֹיְבֵינוּ: (ד) וַיֵּרְאוּ אֹתוֹ הָעָם
וַיִּהְיֶה אֶת-אֱלֹהֵיהֶם כִּי אָמְרוּ
נָתַן אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ אֶת-אֹיְבֵנוּ
וְאֵת מַחְרִיב אֶרְצֵנוּ אֲשֶׁר הִרְבֵּה
אֶת-חֲלָלֵינוּ: (ה) וַיְהִי כִּי טֹב
לָבָם וַיֹּאמְרוּ קִרְאוּ לְשִׁמְשׁוֹן
וַיִּשְׁחַק-לָנוּ וַיִּקְרָאוּ לְשִׁמְשׁוֹן
מִבֵּית הָאֲסִירִים וַיִּצְחַק לִפְנֵיהֶם
וַיַּעֲמִידוּ אוֹתוֹ בֵּין הָעַמּוּדִים:
(ו) וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶרֶץ-הַנֶּעֱר
הַמַּחְזִיק בְּיָדוֹ הַנִּיחָה אוֹתִי
וְהִימִשְׁנִי אֶת-הָעַמּוּדִים אֲשֶׁר
הִבִּית נִכּוֹן עֲלֵיהֶם וְאֲשַׁעֵן עֲלֵיהֶם:
(ז) וְהַבִּית מְלֵא הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים
וְשָׂמָה כָּל סָרְגִי פְּלִשְׁתִּים וְעַל-

בטוב קרי. האסורים קרי. והמישני קרי. הגג

בען, דער איהן ביא דער האַנד היעלט: לאַס מיך לאָז דאָס איך דיא זיילען אַנפֿאַססע, אויף
וועלכען דאָז געביידע רוהעט, אונד מיך דאָראַן לעהנע. (ז) דאָז הויז וואָר פֿאַלל פֿאַן
מענערן אונד ווייבערן, וואָרונטער אויך אַללע פֿלשחים: פֿירשטען וואָרען, אונד אויף
דעם

ר ש י

(ה) זין העמודים. אשר הבית נכון עליהם: (ז) והמישני. מלכא"ר צלע"ז כמו אולי ימושני:
זכרי

ב א ו ר

לא צו לגלג שער ראשו קודם שהביאו לזחוק לפניו. (ז) והמישני, ליעז דש"י סאלפאר,
נל"קט

דעם דאָכע וואָרן געגען דרייאַ טויזענד, מאָן אונד ווייב, וועלכע דער אונטערזאָלטונג מיט שמשין צושוועטען. (כח) דאָ ריעף שמשון דען עוויגען אָן, אונד שערדאָ: אָ הערר! אָ עוויגער! געדענקע מיין אונד שטערקע מיך אָ אַללמעכטיגער! נור נאָך דיעזעס טאָהל, דאָס איך פֿיר מיינע צווייאַ אויגען, איינע איינציגע ראַכע אָן דיא פלשתיים נעהמע! (כט) דאָ ערפֿאַסטע שמשון דיא צווייאַ מיטטעלזייעלען, אויף וועלכען דאָ געביידע רודהעטע אונד וואָרויף עס געשטימטעט וואָר, איינע מיט ווייגער רעכעטען, דיא אנדערע מיט ווייגער לינקען, (ל) אונד ריעף: מיינ לעבען ענדע מיט דען פלשתיים!

ער

הִגַּג כְּשֶׁלֶשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וְאִשָּׁה הָרָאִים בְּשָׁחוֹק שִׁמְשׁוֹן: (כח) וַיִּקְרָא שִׁמְשׁוֹן אֶל-יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יְהוִה זְכֹרְנִי נָא וְחֻזְקִי נָא אֲתָּה הִפַּעַם חֲזָה הָאֱלֹהִים וְאֶנְקְמָה נָקָם-אֶחָת מִשְׁתִּיעֵינִי מִפְּלִשְׁתִּים: (כט) וַיִּלְכֹּץ שִׁמְשׁוֹן אֶת-שְׁנֵי עַמּוּדֵי הַתּוֹךְ אֲשֶׁר הָבִית נָכוֹן עֲלֵיהֶם וַיִּפְסֹךְ עֲלֵיהֶם אַחֵד בְּיָמִינוֹ וְאַחֵד בְּשִׁמְאָלוֹ: (ל) וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן הָמַת נַפְשִׁי עִם-פְּלִשְׁתִּים וַיָּט

בבכ

ר ש"י

(כח) זכרני נא. זכור כ' שנה שפסטי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העצר לי סקל זה ממקום למקום: נקם את' מתי עיני. ואבר עין השנית הנח לי גולגל הנא וכן פרע לי שבר את' מהן: (כט) וילפת. ויאחז אינבר' נא בלע"ו כמו וימרד האיש וילפת נאחז צורועת האשה: ויהי

ב א ו ר

בא"ט palpare (תנפיהלען, בעטשטען), ובלשון תרפת היססה היה הפעל palper ובשאר עד היום התאר palpable (תנפיהלעבאר) ועל"ה התרגומיפ"ך. (כח) נקס אחת, סמוך נקס אחת מתי עיני כלומר מאחז מתי עיני אונקס מהם (רד"ק), ויתכן מלת נקס בחסרון ה' נקבה כמו נקמה, וענינו ונאקמה רק נקמה אחת מסבת שתי עיני, וחסרון הה"א בחסרון התי"ו עבר בשוק אלל פנה (מא"י ז' ח') הראוי להיות פניה; וזוה חבין הראב"ע, שפי' מתנס (במדבר י"ח י"א) בחסרון תי"ו נראה לדעתו שהנפרד מחן בא בחסרון ה"א נקבה ואין לו משקל בפני עצמו והוא כדעת אונקלוס שתרנס מתנחלון, והמבאר לא הסג כוונת הראב"ע, ועיין שם בהמעאר לירידי הסנס המדקדק רומ"מ. משפ"י עיני, התי"ו רפוייה כמאסעו אלל לא כמנהגו, והרד"ק במגליל (ד"ק ק"א) כתב: כל שא נע וסמוך לה אותיות בג"ד כפ"ת האות היא אשר היא מבג"ד כפ"ת תרפה (והביא שם מלות לשאל) זולתי מלת שפתיים, שפתי, לסיכך קורא בן אשר בראש המלה אל"ף קודמת כדי שתייה התי"ו נחה, והיא אות גרונית גנובה, כי בן קוראים אותה לפי שגיגה נכתבה, וכן קוראים אלפי מורח ג"כ אשפתיים, אשפתי, ומלת משפתי עיני מכל שמים זלע"ו בלע"ו הכין שתי"ו רפה. (כט) וילפת, לשון רש"י: ויאחז אינבר' נא בלע"ו כמו וימרד האיש וילפת (רות ג' ח'), embrasser (חושפֿטשטען מיט דען חרעטען), ועיין פירש"י באיוב (ו' י"ח), וכן תי"ו ואחד, והרד"ק פי' פעל לפת ענין ההפך והנטיה, וכן ענינו בלשון ערבי. יסמך עליהם, יש מהבאזרים אומרים שהיא שג על שאשון והוא כפי' הרלב"ג שאמר וכבר נסמך נליהם

ער שטרענגטע זיינע קראַפֿט
אָן, דאָ שטירצטע דאָז געבוי
דע איבער דיא פֿירשטען,
אונד איבער אללעס פֿאלק
דאָזעלכסט, זאָ דאָס דער לוי
כען, דיא ער מיט זיינעם טאָ
דע וועגראַפֿטע מעהר וואָ
רען, אלס דיא ער אין זיינעם
לעבען ערשלאָגען. (לז) היי
רויף קאָמען זיינע פֿערוואַנד
טען אונד זיין גאָנצעס פֿאָטער.
הייז העראַב, גאָהמען איהן
אויף טרונגען איהן היין אונד
בענרובען איהן צווישען צרעה
אונד אשתאול אין דער גרופֿט
זיינעם פֿאָטערס מנוח. ער
האַטטע צוואַנציג יאָהרע
ישראל'ס רעכט בעהויפטעט.
יין (א) איינסט וואָר איין מאָן
פֿאַם געבירגע אפרים נאָמענס מיכיהו. (ב) דיעזער שפראַך צו זיינער מוטטער:
דיא

בָּכָה וַיִּפֹּל הַבַּיִת עַל-הַפָּרְנִים
וְעַל-כָּל-הָעָם אֲשֶׁר-בּוֹ וַיִּהְיוּ
הַמָּתִים אֲשֶׁר הָמִית בְּמוֹתוֹ
רָבִים מֵאֲשֶׁר הָמִית בְּחַיָּיו:
(לז) וַיֵּרְדּוּ אָחִיו וְכָל-בֵּית אָבִיהוּ
וַיֵּשְׂאוּ אֹתוֹ וַיַּעֲלֻהוּ וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ
בֵּין צֶרְעָה וּבֵין אֲשֶׁתָאֹל בְּקִבְר
מְנוּחַ אָבִיו וְהוּא שָׁפַט אֶת-
יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים שָׁנָה:
יז (א) וַיְהִי-אִישׁ מִחֶרֶם-אֶפְרַיִם
וּשְׁמוֹ מִיכָיְהוּ: (ב) וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ

אלף

ר ש י

יין (א) ויהי איש מהר אפרים, אש"פ שכתבו שתי פרשיות הללו בסוף הספר של מיכה ושל
פסג גנבעה בתחלת השופטים היה בימי עתניאל בן קנז גאמאר ושימו להם בני דן את
סכל מיכה אשר עשה כל ימי היות בית אלהים בשילה למדנו שכל ימי שילה היה דמות של מיכה.
ובפסג גנבעה נאמר על יבוס שכירושלים לא נסוב אל עיר נכרי למדנו שעדיין לא נבשו את
ירושלים

ב א ו ר

עליהם אחד בימינו ואחד משמאלו, ולדעתנו נכון הוא, שפירש ויל פת ויטה כדעת הרד"ק וסמך
על אחד בימינו ועל אחד בשמאלו, ויהי' תרגומו: חונד שמשון בייגטע דיה ביידען מיטטענילען
כח־דען ער זיך חוץ' חיינער מיט דער רעכטען חונד חוץ' דער ח־דען מיט דער לינקען גע-
טטילט העטטע, בי ע"י הסמיכה סנב הוטיה; אולם אס נאמר בדיק רש"י, טעם ויל פת,
ויחמו, הלא כבר נשען עליהם ע"י האסיה? ויותר מסתבר שהוא שב על הבית, ואין צורך לומר,
שהוא מאמר מוסגר. (לא) אחיו, טעם אחיו, דודיו, כמו נחלה בחוק אחינו בטענת בנות כלפחד
(יהושע ע"ז ד'). והוא שפט, זכר אחר זה פעם שנית שהוא שפט את ישראל, עשרים שנה,
להורות כי הזמן שישב בארץ פלשתיים נכלל בחלו הכ' שנה (לכל"ג), ועיין במבוא הספר.

יין (א) ויהי איש מהר אפרים, זמן סכל מיכה ופילגש גנבעה חקריתי אחריו במבוא הספר. ושמו
מיכיהו, אמר הרד"ק גנבעתו בהיותו אלל אמו נקרא מיכיהו שהוא שם ההקטנה וההמעט,
ואחרי היותו איש נקרא בשם שלם מיכה; ולכך לא בן יחזק, הלא בן ימלה בהיותו נביא לה'
היה שמו מיכיהו, ויחכן כי קודם שחנך ביתו לעבודת הסכל היה שמו שלם, ואחר שהפך ביתו
לבת חילי הסכיר הכתוב שמו כי לא יאות לעובד אלילים להיות שמו נקשר עם שם אל עליון
אשר

דיא טויוענד אונד הונדערט
זילבערלינגע, דיא דיר ענט-
ווענדעט ווארדען, ווארויף
דוא איינען פֿלוצאייך געלענט,
דען דוא אויך פֿאַר מיינען אַה-
רען אייטגעשפּראַכען האַסט,
ויעהע ! דיעזעס געלד איזט
בייא מיר, איך האַבע עס גע-
נאָממען. דאָרויף זאָגטע זיינע
מוטטער: וויא געזענעט וויע-
דער מיין זאָהן, פֿאַן דעם עווי-
גען. (ג) דאָנאָב ער דיא טווי-
זענד איין הונדערט זילבער-
לינגע זינער מוטטער צוריק,
אַבער זיינע מוטטער זאָגטע:
איך האַבע ען פֿאַן מיינער
האַנד דאָ געלד דעם עוויגען
געווייט; מיינעם זאָהנע זיין
עס פֿעליכט איין אורבילד אונד
איין פֿאַרמכילד אַנפֿערטיגען

אַלף וּמֵאָה הַכֶּסֶף אֲשֶׁר לָקַח-
לְךָ וְאֶתִּי אֶלִּית וְגַם אִמְרַתְּ
בְּאָזְנִי הִנֵּה הַכֶּסֶף אֶתִּי אֲנִי
לָקַחְתִּיו וְתֹאמַר אִמּוֹ בְּרוּךְ בְּנִי
לִיהוָה: (ג) וַיֵּשֶׁב אֶת־אֶלְפֵי וּמֵאָה
הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ וְתֹאמַר אִמּוֹ הִקְדַּשְׁתִּי
הַקְדַּשְׁתִּי אֶת־הַכֶּסֶף לִיהוָה מִיָּדִי
בְּנִי לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וְעַתָּה
אֲשִׁיבֶנּוּ לָךְ: (ד) וַיֵּשֶׁב אֶת־הַכֶּסֶף
לְאִמּוֹ וְתִקַּח אִמּוֹ מֵאֲתִים כֶּסֶף
וְתַתְּנֶהוּ כְּצוּרָה וַיַּעֲשֶׂהוּ פֶּסֶל
וּמַסֵּכָה וַיְהִי בְּבֵית מִכָּיִהוּ:

ואח קרי

והאיש

צו לאַססען, דאָרום ווילל איך דיר עס יעטצט וויעדער געבען. (ד) ער אַבער
שטעללטע דאָ געלד זינער מוטטער צוריק, דאָ נאָהם זיינע מוטטער צווייא הונ-
דערט זילבערלינגע, גאָב זיא זעלבסט דעם גאָלדשטיקער, דער איין אורבילד אונד
איין פֿאַרמכילד פֿערהערטיגטע, וועלכע מאַן אים הוועט מיכיהו'ס אויפֿשטעללטע.

גון

ר ש י

ירושלים: (ב) אַשר לקח לך. אַשר נגנב ממך ויש לו דומה כי אשה עזורה לנו (ש"א ג"א) עזורה
ממנו: ואח אליה. וקללת כל מי שגנבו וגם אמת הקללה בלאזני: הנה הכסף. אִנִּי מודה לך
עליו שהוא בידי פֿאַר לקחתי: (ג) וישב אל אלף ומאה הכסף לאמו. אַמר להחזירו לה ובמקום
שהוא שם הרי הוא נרשום: הקדש הקדשתי את הכסף לה' מידי לבני. קבלתי עלי למסרו מידי לידך
לשם דמות ומסכה. תנהו לי עתה ומידי אשיבנו אליך. יש אומרים שהאשה הזאת היא דלילה
לפי שכתוב אלף ומאה כסף ועצות הוא בידם שהרבה שנים קודם שמשון למיפה אף הפרשות

ב א ו ר

אַשר לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ פֶּסֶל. (ב) ואח אליה, את השבעת בשבעת האלה את אשר אתי הכסף.
וגם אמרה באוני, שמעתי האלות האלה. ברוך בני לה', עתה הסבתי הקללה לנרכה.
(ג) הקדש הקדשתי, מידי הקדשתי הכסף, ועתה אלוה על בני לעשות פֿסל ומסכה. פֿסל,
הנחמו הראשונה על שם שופסל, והשאל את"ב גם על צורה נסוכה ככתוב הפסל נסך מרש
(ישעי' מ' יט), ויהי' א"כ פֿסל נרדף עם מסכה, וההנדל ביניהם כן הוא, שם פֿסל הונח על
כירה אשר אין דומה לה על פני חבל כלו והוא יליר אומן משכיל, יליד דעיוניו (חזון חזקוני),
והורביר, מעשה ידי מרש חכם, נפסל מחומר בתחלה, ויש לאל ידו לעשות ממנו דמות
וחרט ללקח בו כל מיני מולך ובו ירבה מספר הצורות, ואם גם שהצורה היא נסוכה עב"ז נופל
עליו שם פֿסל, כי מרש המליא מרש צורה זו צרעיון לבנו (חזון זינער פֿאַנטזיות), עוד לא
היתה לעולמים, ולכן יקראו אומנים כאלה יוצרי פֿסל (ישעי' מ"ד ט'); אולם שם מסכה
נופל על כל חמונה אשר נשמים ממעל ועל הארץ מחמת, ואשר נמים מחמת לארץ, ולכן יקרא
העגל

(ה) נון האטמע דיעזער מאן
מיכה איינען טעמפעל, דאָרום
שאַפֿטע ער אויך אפּוד אונד
תרפים און, איבערגאב דיא
פֿערוואַלטונג איינעם זיינער
קינדער, דער איהם (איינסט-
וויילען) אלס פּריסטער גאַלט.
(ו) צו דיעזער צייט וואָר קיין
רענענט אין ישראל, אין יעדער
טהאט וואס איהם רעכט שיען.
(ז) דאמאלס לעכטע אין יינג,
לינג אין בית לחם יהודה, בייא
זיעלט זיך בלאָס דאָרט, אויף.
דיע

(ס) וְהָאִישׁ מִיָּכָה לוֹ בֵּית אֱלֹהִים
וַיַּעַשׂ אִפֹּד וְתַרְפִּים וַיַּמְלֵא אֶת־
יָד אֶחָד מִבָּנָיו וַיְהִי־לוֹ לִכְהֵן׃
(י) בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל
אִישׁ הָיָה בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה׃ (י) וַיְהִי־
נָעַר מִבֵּית לָחֶם וְהוּדָה מִמִּשְׁפַּחַת
יְהוּדָה וְהוּא לְוִי וְהוּא גֵר־שָׁם׃
וילך

אויבער פאמיליע יהודה'ס, דען ער וואר איין לוי, או

ר עז י

בסמכו על הכסף הרע שזה באן ובאן וכסף של פורענות היו שניהם : (ח) בית אלהים : בית עבד'ס וכן כל אלהים האמורים בפשה זו מולחן מזה כל ימי היות בית אלהים בשילה (לקמן "פ"ל"א) : וימלא את יד אחד . חבו לעבודת הדמות להיות כהן לננו , כל חינוך דבר שאדם וגו' בו לשם גדולה קרוי מילוי ידיים רישוטי"ר בלע"ז ובצנותיון פקידו' לאדם קורין למתן רישוטי"ר בלע"ז : (ו) ממספת יהודה והוא לוי . מן האם . ורבותינו אמרו לפי שעשה מעשה גנא מיהודה קראו ממספת יהודה והוא לוי בן גרשום בן משה רבינו היה כאו שמפורש בענין ויהונתן בן

באור

העגל, מסכה, כי כבד היה לעולמים, וכמו שתרנמתי, פקדונבדו, שנעשה דמות דבר אשר
פניו חלל, והנה מיכה ואמו בקורבן השגת שללם הכינו זכר לה' אל עלין אשר השמים ושמי
השמים לא יכללהו, וזו על הכורף, להמליך ילד רעיון אשר אין דומי לו בשם לערוך אל
אשר אין לו דמות, לדבר אשר אין לו דמיון, ולכנותו בשם אלהי ישראל כ"ל. (ה) ביה
אלהים, מרגם יונתן בית טעותא, ואמרו חז"ל כל אלהים ראמור במיכה מול חוץ מן
אחד שהוא קדש כל ימי היות בית אלהים בשלה (סוף פרשה י"ח), עיין בסמוך י"ח פ' של נח
באלהים. וחרפים, בענין הפרסים הרבתי לדבר במערכי לשון י"ך אר ק ל ע"ש. וימלא את
יד, לשון רש"י כל מינוך דבר אדם נכנס בו לשם גדולה קריה מילוי ידי רישאשיר בלע"ז
revêtir (בעקידתן חוט חיינען חוטע) והוסיף, רש"י לה' ובשנותיו פקידות לאדם קורין
למחן רישאשיר (חיה רצו חוטסקליד חוזהענגען), ועין רש"י שמות ב"ח מ"א. (ו) אין מלך
בישראל, עיין מלך הנוכח בספר שופטים ביצחתי במנוי. (ז) ויהי נער, לעיור לימים, אולי
יקרא נער שחברה לו הסכנה וההשגה הראויה ללי, עיין בפירוש האברבנאל על המורה פיר
ל"ב מחלק ב' על דברי רביו שם במאמר: "כבר ידית קריאת העברים יוסף הלדיק נער והוא
בן ל' שנה". ממשפחה יהודה, אמרו חז"ל (נב"ד ק"ט ב') אבות מלוי ואמרים מיהודה וקרי
ליה משפחה דמשפחה אם קרויה משפחה. והפלו על הרד"ק שכתב: והאומר כי אמו ממשפחת
יהודה יראנו היכן מיהם הרחוב אדם למשפחת הים, ע"כ, הלא גם יאיר בן מנשה היה משנע יהודה
ועב' נתיחס על משפחת אמו שהיה ממשפחת מאה (עיין בסנה"ש במד"ב ל"ב מ"א) וכן פירש הר"ק
בפירושו לספר איוב חללת פרשה ל"ב ע"ש. והלא כבר בראשית תלמודא שם, לעולם משנע לוי הוא
ולא פירי מיהודה לא אביו ולא אמו, (י"ח) מרבני עירנו יע"ל אשר קראו השנה זו בשבדורא קמא
(תקל"ג) ולא הינה מקורב לאוני, כי לאסתרנתי שם דברתי במרחק דברים כמו עתה, דרך קצתי
במגילת ספר נחוב אלי לפרוק עול העצם מעל לוארי הרד"ק, ועתה יבין כי קלע אל השערה וחסד
מלהשיג מערת כוונתי) ועם משפחת יהודה לדעתי, שהיה שם אצל משפחה אחת משנע יהודה,
והמ"ם משמש במקום אצל, ובמ"ו מלך ארון ברית ה' (דברים ל"א ב'), כלומר אצל לך הארון, ובמ"ו

(ח) דיעוער וואר אויס יע
נער שטאדט, אויס בית לחם
יהודה וועגענאנגען, אום דא
צו בלייבען, וואָ ער איין
אויסקאממען פֿינדען ווירד;
ער קאם אויף דאָ געכירגע
אפרים, ביזאָן דאָז הויז מיכה'ס
זיינען וועג דאָן פֿארטצוועט.
צען. (ט) דאָ שפראַך איהן
מיכה אָן: וואָהער קאָממסט
דאָ? ער ערווידערטע איהם:
איך בין איין לוי, קאָממע פֿאָן
בית לחם יהודה, אונד שטרע-
בער צובלייבען, וואָ איך מין
אויסקאממען פֿינדע. (י) אונד
מיכה זאָגטע איהם: בלייבע
בייא מיר, אונד זייא מיר פֿאָ-
טער אונד פֿריסטער, איך ווילל
דיר יעהרליך צעהן זילבערלינג.
גע געבען, אָנשטענדיגע קליי-
דונג אונד דינע קאָסט; אונד
דער לוי גינג איין, (יא) אונד
לעס עס זיך געפֿאללען בייא
דעם מאָנע צו בלייבען, אונד
איהם וואָר דער יונגלינג
וויא איינעם זיינער קינדער.
(יב) מיכה איבערטרוג דאָ
אַמט דעם לוי, דער יונגלינג
נאָלט איהם אַלס פֿריעסטער,

(ח) וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ מִהָעִיר מִבֵּית לָחֶם
יְהוּדָה לְגוֹר בְּאֶשֶׁר יִמָּצָא וַיָּבֹא
הָרֹאֲפִים עַד-בֵּית מִיכָה
לַעֲשׂוֹת דְּרָכּוֹ: (ט) וַיֹּאמֶר-לוֹ
מִיכָה מֵאֵין תָּבוֹא וַיֹּאמֶר אֵלָיו
כֹּה אָנֹכִי מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה
וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ לְגוֹר בְּאֶשֶׁר אִמָּצָא:
(י) וַיֹּאמֶר לוֹ מִיכָה שְׁבֵה עִמָּדִי
וְהָיָה-לִּי לְאָב וּלְכֶהֱן וְאָנֹכִי אֶחָד-
לָךְ עֲשֵׂרְת פֶּסֶף לַיָּמִים וְעַרְךָ
בְּגָדִים וּמַחֲיִתָּה וַיֵּלֶךְ הַלֹּוֹי:
(יא) וַיֹּאֶל הַלֹּוֹי לְשִׁבְת אֶת-הָאִישׁ
וַיְהִי הַנָּעַר לוֹ כְּאַחַד מִבָּנָיו:
(יב) וַיִּמְלֵא מִיכָה אֶת-יַד הַלֹּוֹי
וַיְהִי-לוֹ הַנָּעַר לְכֶהֱן וַיְהִי בְּבֵית
מִיכָה: (יג) וַיֹּאמֶר מִיכָה עַתָּה
יָדַעְתִּי כִּי-יִשְׁבֵּי יְהוָה לִי כִי הָיָה-
לִי הַלֹּוֹי לְכֶהֱן:

בימים

אונד מיכה שפראַך: יעטצט מערקע איך, דאָס
דער עוויגע מיר וואָהל ווילל, דען מיר וואורדע דער לוי צום פֿריעסטער בעשטיממט.

אים

ך ש " י

גרשם וגומר: (ח) לעשות דרכו. דרך הליכתו: (ט) נאָש אַמלָא. פונסתי להשכיר:
(י) לימים. לסוף שנה: וערך נגדים. זוג חליפת נגדים שהם ערך וסדר לכל בני אדם כפי הראוי
להם לשנה: וערך נגדים. ספרליימנט בלע"ז: ומחיתך. ומזונותיך: וילך הלוי. אחר עתמו.
כי

ב א ו ר

שפי' הנלשן געוועזענעם במעל גלש, שגלש מהר גלעד (ש"ס ד' א'), שהוראתו ענין רביה וטעמו כעדר
העזים שרבו אַל הַר גלעד; וכן תרגמתי. (ט) באשר אצא, מקרא קצר, ובחשלומו: ובאשר
אמלָא די מחיתך. (י) לימים, לשנה. וערך נגדים, לועז ר"ל ספרליימינט *appareillement*
(אין טיקליכעם חַטטענדקייט פֿתח) וכמו שפי' זוג נגדים כפי הראוי לשנה. (יג) כי היה כי
הלוי לבחן, דאס כי ה' ייעיב לו, לפי שסקרה לפניו קיש מני לוי המוכנים נבחרה.

יח (ה) אום יענע צייט וואר
נאך קיין רעגענט אין
ישראל, אונד צו דערעלבען
צייט ווכטע זיך דער שטאם דן
איינען אנטהייל צור ניעדער-
לאססונג, דען נאך וואר איהם
ביו דאהין קיין אנגעמעסע-
נעס אייגענטהום אונטער דען
שטעמען ישראל'ס צוגע-
פאללען. (ג) דיא קינדער דן
שיקטען אום איהרען פאמיע-
ליען פייף פאן איהרען אויסגע-
צייכעטען מענגערן העלרענ-
מיטהיגע לייטע אום צרעה
אונד אשחאל, אום דאז לאנד
צו ערשפעהען, אונד צו ער-
פארשען אונד טרונען איהנען
אויף: געהעט היין אונד פאר-
שעט איין לאנד אום. זיא קא-
מען אויף דאז נעבירגע אפרים
ביו אן דאז הויז מיכה'ס, ווא-
זיא איבערנאכטען וואללטען.
(ג) קוים ווארען זיא ביים הויז
זע מיכה'ס, אלס זיא אויך
דיא שטיממע דעס יינגלינגס
יענעס לוי ערקאנטען, זיא

קעהרטען דאזעלכסט איין, אונד פראגטען איהן: ווער בראכטע דיר היעהער?
וואס מאכסט דוא דא, אונד וואס איזט דיין בערוף היר? (ד) ער ערווידערטע

איה

ר ש י

יח (א) בי לא נפלה לו. ירושה כמי הראוי להם בארץ מכונשת כמו שנאמר ביהושע ויאל נבול
בני דן מהם (יהושע י"ט) ואף מכאן יש ללמוד שהיה מעשה זה בתחלת השופטים מיד:
(ג) מי הביאך הלום. יש כאן תמימות הרבה לא מזיעו של משה רבינו אתה שנאמר בו אל מקרב
הלום (שמות ג' ה') ומי שם פה לחדם (שם ד' י"א) ומה זה נידך:

שאל

ב א ו ר

יח (א) כי לא נפלה לו, כל נחלת גורלו, רק פחות ממה שהיה ראוי להם, ועיין במבוא לספר.
(ב) מקצוחם, החסונים שבהם, כמו ויעש כהנים מקלות העם (מ"א י"ב ל"א) ופי' הר"ק
שם כמו ואקלה אחיו (בראשית מ"ג נ') ועיין בסו"כ שם) מן הגדולים, והקו"ף רפה כי המ"ס
נוספת ואינה לשמש. (ג) והמה הכירו את קול הנער, אולי הים מאזכר לפסל, ולזה הכירוהו
מזל הקול (הרד"א), ונראה שזה הנער הלך שובב בדרך לבו ממקום למקום, ומשנת לשנו, ונאמר
בדרך כל אדם ההולך לגור באשר ימצא להם, והיה גם במשפחות הדני, ולכן הכירוהו כנאמר

שמו

אֱלֹהִים כֹּזֵה וְכֹזֵה עָשָׂה לִי מִיָּכָה
וַיִּשְׁכַּרְנִי וַיֹּאחֲזֵנִי לְלַחֵן:
(ה) וַיֹּאמְרוּ לוֹ שְׂאֵל-נָא אֱלֹהִים
וְנִדְעָה הַתְּצִלָּה דְרַבְּנֵנוּ אֲשֶׁר
אֲנַחְנוּ הַלְכִים עֲלֶיהָ: (ו) וַיֹּאמֶר
לָהֶם הַכְּהֵן לָבוֹ לְשָׁלוֹם נִכְחִי הוּא
דְרַבְּכֶם אֲשֶׁר הִלְכִי-כִּי-בָה:
(ז) וַיִּלְכוּ חֲמִשָּׁת הָאֲנָשִׁים וַיָּבֹאוּ
לִישָׁה וַיֵּרְאוּ אֶת-הָעַם אֲשֶׁר-

איהנען: וְאֹנֵד וְאֹנֵד בַּעֲשָׂעָה.
טַגַּט מִיָּד מִיָּכָה, עַר הָאֵט מִיָּד
לָאָהֶן צוֹגְעִיבֵעֶרֶט, אֹנֵד אִיךְ
בִּין זִיין פֿרִיעֶסֶטער. (ה) זִיא
זאָגטען הִירוּיף צו אִיהֶם: בַּעֲ
פֿאַגַע דָּאָךְ דִּיא גאַטט־הֵיט,
ווייר וואָללען נעהמליך ער.
פֿאַהרען, אָב אֹנֵדער רִיזע,
אויף דער ווייר יעטצט בעגריפֿ־
פֿען זינד, גליקליך אויספֿאַללען
ווייר? (ו) וואָרויף דער פֿרִיעֶסֶט
טער אִיהנען בעריכטעטע: צִי-
העט אִין פֿרִיעֶרען! פֿאַר דען
עוויגן פֿיהרט אִיערע רִיזע הֵיט,
דִיא אִיהר פֿאַרהאַבט. (ז) דִיא
פֿינף מענער צאָגען ווייטער,

אונד קאָמען נאָך לִיש, דאָ זאָהען זִיא דאָ פֿאַלֵק דאָעלכסט
אִין

ר ש י

(ח) שָׁאֵל נָא בְּאֵלֵהֶם, בְּתַרְפִּים שֶׁמִּדְּבָרִים עַל יְדֵי מַנְשָׁפוֹת: (ו) נוֹכַח ה' דְּרַבְּכֶם. נוֹכַח הַקֶּבֶץ
גִּלְגָּלִי בִי זֶה אִין צו מַמַּשׁ:
(ו) וְאִין

ב א ו ר

שמעו קולו מזורז או קולו מדבר. (ה) שאל נא באלהים, כתב הרד"ק: לפי מחשבתם כי לא
היה זה האסוד אלא לשם ע"ז עשוי בדמות אסוד, ובתרכיס היו שואלים בהם לדעת העתידות,
ולא היה חלק השי"ת בזה, אך הם היו מושגים כי דבר ה' היה השאלה בתרפים ההם, לכן
אמרו לו שאל נא באלהים, וכת"י שאל כען במימרא ד"י, א"כ באלהים זה אינו נמחק כי קדש
הוא, ודברי מו"ל שאמרו (שנועות ל"ה ב') כל אלהים האמור במינה מול, מן מאחד שהוא
קדש, כל ימי היות אלהים בשינה, אס כן אלהים זה מול הוא ונמחק, והנה הדבר אכליו ספק,
ומספיקא אני אומר שאינו נמחק, ואני חמיה על כי נתנה אלהים בידכם (פסוק י') אִיךְ אִמְרוּ עֲלֵיו
שהוא מול? ואף רבי אליעזר שאמר במינה יש מהם מול ויש מהם קדש, הכתובים באל"ף למ"ד
מול, הכתובים ביו"ד ה"א קדש, מן מזה שאל"ף למ"ד כל ימי היות אלהים בשינה, והנה לא
הסכים עמו יונתן בן עוזיאל, ע"כ. ומה שאמר רבי אליעזר בשנועות שם, הונח במסכת סופרים
(פרק ד' הלכה ז') בשם ר' יוסי, ומסתבר כי בספרים דלהון היה נחבז כי נחנה ה' בידכם
ביו"ד ה"א, שלא מאלו בספר נתינת ארץ ואויב אונת אלהים בדבר עם ה', כי אס ביו"ד
ה"א, ועוד אִין ברור אכליו אס אִל"ף למ"ד בפסוק נתן האלהים בידו (למעלה ז' י"ד) שאמר
בעל התלמוד לרעהו במנהג מדין הוא קדש או מול? ועל כל פנים אִין עוד מקום לתמוהת הרד"ק,
כי שניהם רק מספיקא אינם נמחקים, ויונתן בן עוזיאל לשיטתו אִיזל יען לדעתו שאל נא
באלהים הוא קדש, ובני דן עוד לא ונו אחר סקל ותרפים שהיו בנית מיכה, והאמינו כי הלוי
הוא כהן לאל עליון, וא"כ כאשר אמרו כי נתנה אלהים בידכם היתה כוונתם לשמים, אולם
לדעת רבי אליעזר או רבי יוסי היו בני דן רעים וחטאים לה', על דבר שאלתם בתרפים,
ואחר שאמרו כי נתנה אלהים בידכם ולא ביו"ד ה"א, כאשר יאות לאיש ישראל, מוכח שלא היה
לכנס שלם עם ה' אלהי ישראל, ולכן גזרו אומר כל אלהים האמור במינה מול, מן כל ימי
היות בית אלהים בשלה שהוא קדש. (ו) נוֹכַח ה' דְּרַבְּכֶם, משומו היתה בשם ה', ומזה הלך
תרגם יונתן גם השאלה במימרא דה', ועם נוֹכַח ע"ד הלא ה' יאל לפיך (למעלה ד' י"ד),
כלומר

בְּקִרְבָּהּ יוֹשֶׁבֶת לְבִטָּח כְּמִשְׁפָּט׃
 צִידָנִים שִׁקְטוּ וּבִטָּח וְאִין מְכָלִים
 דְּבַר בְּאַרְצָן יוֹרֵשׁ עֶצֶר וּרְחוּקִים
 הָמָּה מִצִּידָנִים וְדְבַר אֵין לָהֶם
 עִם-אָדָם׃ (ח) נִיבְאוּ אֶל-אֲחֵיהֶם
 צָרָעָה וְאַשְׁתָּאֵל וַיֹּאמְרוּ לָהֶם
 אֲחֵיהֶם מָה אַתֶּם׃ (ט) וַיֹּאמְרוּ
 מִן מָוֶה וְנַעֲלָה עֲלֵיהֶם כִּי רָאִינוּ
 אֶת-הָאָרֶץ וְהִנֵּה טוֹבָה מְאֹד
 וְאַתֶּם מַחֲשִׁים אֶל-הַעֲצָלוּ לָלֶכֶת
 לָבֹא לְרִשְׁתָּ אֶת-הָאָרֶץ׃

כבאכס

לאַנד געוועהען, דאָ פֿאַרטערעפֿליך אַיזט — וויאָ? איהר שווייגט? — זייד דאָך נישט
 טרעגע, אויסצוציעהען, הינצוקאָממען, אונד דאָ לאַנד אין בעזיטץ צו געהעמן.
 ווען

ר ש " ו

(ו) ואין מכלים דבר. אין אחד מהם ליד לחבירו שיחזירו ריקם ויכלימו במו שאמר בסוף
 הענין אין מחסור כל דבר כך שמעתי: יורש עקר. יורשים מועטים שם יורגו את אלו אין
 עוד עוררין נלחמים עם השחקים נחלה: ורחוקים המה. מעזרת לידונים: ודבר אין להם
 עם אדם. שום ברית כרותה שיבאו לעזרתם לעת הצורך: (ח) מה אדם. כלומר מה אדם משכיל
 דבר מה מכאם במקום שכל לנו גודלנו מה העם החזק הוא הכסף. (ט) ואדם מחזיק.
 מתעללים:

ב א ו ר

כלומר סיוע אלהים עמכם (רד"ק). (ו) יושבת לבטח, כל עם לשון נקבה כמו ומטאת עמך
 (שמות ה' ט"ו) מדוע שוכנה העם הזה (ימיה ח' ה'), ואולי שביושבת על ליש העיר, ושתי
 ראיות ראוי, העם שקט וכוותה במשפט הלידונים והעיר יושבת לבטח, ומעם יושבת מרובה
 באוכלוסין כמו בהיות ירושלים יושבת — והגנה והשפלה יושב (זכריה ז' ז'), והיו יושבים שלמים
 ובאגודה אחת, איש בטח בלב רעהו, ובעוב לדיקים תעלון קריה. ואין מכלים דבר, ח"י
 ולית דמזויק פתגמא, אין גם אחד אשר מנע למלא אצרי דמי וניאכסי האין. יורש עצר,
 שהיתה השמשלה שם מורשה לשפחה מועדה וניקרה מפני אנשי המדינה, והנהגה כזו מרוב
 קרן היושבים, ולא כמו שפירש הרד"ק והרלב"ג והמפרשים אחרים, שגלת ואין עומדת במקום
 שנים כלומר שלא היתה המשפלה הזאת באה מאב לבנו, הלא על משפלה זו יקרא הקורא באמת:
 אי לך ארץ! כי היא תהרס ברית שלום, ויושבים בהון בוגדים. ורחוקים הם
 מצידונים, אם גם שהיו דמיהם במשפט הלידונים, היו רחוקים מהם משני צדדים, אם מלד
 מרחק הנהול, אם מלד בהיות להם מלך ושופט, ולא היו מוכרחים להביא אליהם דבר חק
 ומשפט ולקרום ממרחק איש עלהם. ודבר אין להם, דין ודברים עם שאר בני אדם. (ח) מה
 אדם, מה אדם אומרים, ומצינו תבין חסרונך, כלומר מה בצורה פנים מחקית האין,
 (כן מלך). (ט) ואדם מחזיק, בתי ואמן שתקין, אדם שתקין שלל חקמו הדבר בזריות
 רד"ק

(י) ווען איהר אנקאמט, ווער-
דעט איהר אויף איין זארג-
לאזעס פאלק טרעפֿען; דאז
לאנד איזט זעהר גערייכ, ווער
שאן האט דער עוויגע עס אין
איערע האנד געגעבען, איינע
געגענד, דיא אן גימס וואס
אויף ערדען איזט, אירגענד
איינען מאנגעל האט. (יא) נון
בראָכען פֿאָר דאָ אויף אויסדען
דנישען פֿאָמיליען אין צרעה
אונד אשחאל, ועסס הונדערט
מאָן מיט קריענס וואָפֿען גע-
רויסטעט. (יב) זיא צאָגען היי-
נויף, אונד היעלטען ראסט-
לאַגער בייא קרית יערים אין
יהודה; זיא נאָנגען דאָהער
דיעזע געגענד דאָ לאַגער דן,
צום אנדענקען ריוועס טאָנעס,
זיא ליגט הינטער קרית יערים.
(יג) זיא ריוועס פֿאָר דאָרט נאָך
דעם געכירגע אפרים, אונד
קאָמען אן דאָז הויז מיכה'ס.
(יד) דאָ בעמערקטען יענע פֿינף
מעגנער, וועלכע אויסגינגען
דאָ לאַנד ליש צו ענטדעקען,
אונד שפּדאָלען צו איהרען גע-
נאָסען: וויסט איהר, דאָס
אין איינעם דייעזער הייזער,
זאָוואָהל אפוד אונד חרפים,
אלס אויך אורבילר אונד
פֿארמבילר זינד? יעצט דענקט

(י) כבאָכם תבאו אל-עם בִּמְחָ
והארץ רחבת ידים כִּי־נִתְּנָה
אֲדָמָה בְּיָדְכֶם מְקוֹם אֲשֶׁר אֵין
שֵׁם מַחְסוֹר כִּלְדָּבָר אֲשֶׁר
בָּאֲרֶץ: (יא) וַיִּסְעוּ מִשָּׁם מִמִּשְׁפַּחַת
הַדָּנִי מִצְרָעָה וּמֵאֲשֶׁתָּאֵל שֵׁשׁ-
מֵאוֹת אִישׁ חָגוּר כָּלִי מִלְחָמָה:
(יב) וַיַּעֲלוּ וַיַּחֲנוּ בְּקִרְיַת יַעֲרִים
בִּיהוּדָה עַל־בֶּן קְרָאוֹ לְמִקְוֹם
הַהוּא מִתְּהַדָּדִן עַד הַיּוֹם הַזֶּה
הַזֶּה אַחֲרֵי קִרְיַת יַעֲרִים:
(יג) וַיַּעֲבְרוּ מִשָּׁם הַר־אֶפְרַיִם
וַיָּבֹאוּ עַד־בֵּית מִיכָה: (יד) וַיַּעֲנוּ
חֲמִשָּׁת הָאֲנָשִׁים הַהֲלָכִים לְרַגְלֵי
אֶת־הָאָרֶץ לֵישׁ וַיֹּאמְרוּ אֶל־
אֲחֵיהֶם הַיְדֻעֹתָם כִּי יֵשׁ בְּבֵתָם
הָאֵלָה אֲפֹד וְתַרְפִּים וּפְסָל
וּמִסְכָּה וְעֹתָה דָּעוּ מִהֲתַעֲשׂוּ:
(טו) וַיִּסְּרוּ שָׁמָּה וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּית־

הנער

נאך, וואס איהר פֿערנאָלאָסט. (טו) דייעזע קעהרטען דאָרט איין, גינגען אין דיא וואָהנונג
דעם

ב א ו ר

(יב) על בן קראו, בני דן קראו למקום שהוא מסנה דן, כי לא מאלנו עוד זכרנו,
ורק להם היה השם לעד ולזכרון ולא לאחרים ולכן חרגם יונתן משרית דן, וכן למעלה (יג)
(כ"ה), לפי שאין שם זה מקובל לשם עלם בכלל, ובעבור זה נתן הכתוב סימן למקום הזה
אשר קראו בן, להודיע שהוא אחרי קרית יערים. (יד) כי יש בביתם, נאמד מהביתם האלה,
באו ויקבר בשרי גלעד (לעיל יב'). דעו מה חששו, לקחת לנו ולסניא את הסמל והמוריס
אל

דעם יינגלניגס, דעם לוי אים
טעמפעל מיכה'ס, אונד פראג-
טען איהן נאך זיינעם וואהל.
(טו) יענע זעכס הונדערט, מיט
קריענסוואַפֿען געריסטעטען
לויטע אויס דען קינדערן דו'ס
אבער, העלטען אים איינגאנגע
דעם טהארעס. (יז) נון דראג-
גען דיא פֿינף מענגער פֿאר,
וועלכע אויסגינגען דאז לאנד
צו ערשפעהען, טראטען וויי-
טער היינין, נאָהמען אורבילר,
אפיר, חרפים אונד פֿארמ-
בילר, אינרעססען שטאנד דער
פריסטער אים איינגאנגע דעם
טהארעס, בייא דען מיט
קריענסריסטונגען בעוואַפֿנע-
טען זעכסהונדערט מאן.
(יח) יענע אבער קאמען אויס
דעם טעמפעל מיכה'ס, נאָכ-
דעם זיא אורבילר, אפיר,
חרפים אונד פֿארמבילר גע-
נאָממען האַטטען, אונד דער
פריעסטער פֿראַגטע זיא: וואָס
מאַכט איהר דא? (יט) זיא ער-
ווינדערטען: שווייגע! לעגע דיי-
נע האַנד אויף דיינען מונד, ריי-
זע מיט אונז, אונד זייא דוא
אונז פֿאָטער אונד פריעסטער;
איזט עס דען בעסער, ווען דוא
פריעסטער פֿיר דאז הויז איי-
נעם איינציגען, אָדער ווען דוא
עס איינעם שטאַממע, אָדער
וועניגסטענס איינעם געשלעכטע אין ישראל ביזט? (כ) דיעזעס זאגט דער פריעסטער וואַהל איין,
נאָהם

הַנֶּעֶר הָלְוִי בֵּית מִיכָה וַיִּשְׁאַל-
לוֹ לְשָׁלוֹם: (טו) וַיִּשְׁ-מָאוֹת אִישׁ
חֲגוּרִים כָּלִי מִלְחָמָתָם נֶצְבִּים
פֶּתַח הַשָּׁעַר אֲשֶׁר מִבְּנֵי דָן:
(יז) וַיַּעֲלֵו חֲמֶשֶׁת הָאֲנָשִׁים
הַחֲלָכִים לְרֹגֵל אֶת-הָאָרֶץ בָּאוּ
שָׁמָּה לִקְחוּ אֶת-הַפֶּסֶל וְאֶת-
הָאֹפֹד וְאֶת-הַתְּרָפִים וְאֶת-
הַמִּסְכָּה וְהַכֹּהֵן נֶצֶב פֶּתַח הַשָּׁעַר
וַיִּשְׁ-מָאוֹת הָאִישׁ הַחֲגוּר כָּלִי
הַמִּלְחָמָה: (יח) וְאֵלֶּה בָּאוּ בֵּית
מִיכָה וַיִּקְחוּ אֶת-פֶּסֶל הָאֹפֹד
וְאֶת-הַתְּרָפִים וְאֶת-הַמִּסְכָּה
וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם הַכֹּהֵן מָה אַתֶּם
עֹשִׂים: (יט) וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַחֲרָשׁ
שׁוֹם-יָדְךָ עַל-פִּיךָ וְלֹךְ עִמָּנוּ
וְהִירֵד-לָנוּ לְאָב וּלְכֹהֵן הַטּוֹב
הַיּוֹחֵךְ כֹּהֵן לְבֵית אִישׁ אֶחָד אוֹ
הַיּוֹחֵךְ כֹּהֵן לְשִׁבְט וּלְמִשְׁפָּחָה
בְּיִשְׂרָאֵל: (כ) וַיִּיטֹב לֵב הַכֹּהֵן

ויקח

ב א ו ר

אל המקום אשר אנחנו הולכים לרשת. (יז) באו שמה, אחר שילאו חמשת האנשים הכלה מבית
הנער, עלו ובאו אל בית החלילים אשר למיכה, והנער הלך אל פתח השער לראות הנלכים
שם חגורים כלי מלחמה, וקאם כי חמשה הלכו להתפלל לפסל להיות להם מושיע ולהללים את דרכם,
אולם כאשר שבו משם והעלבים על בחפיהם, אז שאל הלוי מה אחס עושים? וכן חגמתי.

נאָהם דאָהער אַפּור, תּרפּים
אונד אירבילר, אונד טראַט
אונטער דאָפּאַלק. (כא) היע-
רויף וואָנטען זיא זיך, גינגען
אונד ליעסען קינדער העער.
דע אונד געפּעקע פּאַר זיך הער
ציעהען. (כג) קוים האַטטען זיא
זיך פּאַן דער וואָהנונג מיכ'ס
ענטפּערנט אַלס דיא בעוואָר-
נער יענער הייזער, וועלכע אַן
מיכ'ס הויז שטיעסען, צוזאַם-
מען גערופּען וואורדען, אונד
זיא זעטטען דען זעהנען דו'ס
נאָך. (כג) אַלס זיא דען זעה-
נען דו'ס צוריעפּען, וואָנטען
דעזע זיך אום, אונד שפּראַ-
כען צו מיכ'ה: וואָס איזט דיר
געשעהען, דאָס דוא דיעזען
אויפּשטאַנד מאַכט? (כד) ער
ענטנענגעטע: מיינע געטטער,
דיא איך מיר אַנגעשאַפּט,
האַבט איהר מיט דעם פּריעס-
טער ווענגעפּיהרט, אונד איך
דאָפּאַן געמאַכט; וואָס זאָל
מיר נאָך געשעהען? אונד וואָס
הייסט דיעזעס, דאָס איהר צו

וַיִּקַּח אֶת־הָאֶפֶסֶד וְאֶת־הַחֲרָפִים
וְאֶת־הַפֶּסֶל וַיָּבֵא בְּקֶרֶב הָעַם:
(כא) וַיִּסְגּוּ וַיִּלְכּוּ וַיְשִׁימוּ אֶת־הַטָּף
וְאֶת־הַמִּקְנֶה וְאֶת־הַכְּבוֹדָה
לְפָנֵיהֶם: (כג) הִמָּה הִרְחִיקוּ מִבֵּית
מִיכָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בְּבָתִּים
אֲשֶׁר עִם־בֵּית מִיכָה נִזְעְקוּ
וַיִּדְבִּיקוּ אֶת־בְּנֵי־דָן: (כג) וַיִּקְרָאוּ
אֶל־בְּנֵי־דָן וַיִּסְבּוּ פָנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ
לְמִיכָה מַה־לָּךְ כִּי נִזְעַקְתָּ:
(כד) וַיֹּאמֶר אֶת־אֱלֹהֵי אֲשֶׁר־
עָשִׂיתִי לְקַחְתָּם וְאֶת־הַכֶּהֵן
וְהָרְבוּ וּמַה־לִּי עוֹד וּמַה־זֶּה
תֹּאמְרוּ אֵלַי מַה־לָּךְ: (כה) וַיֹּאמְרוּ
אֲדָרְיוֹ בְּנֵי־דָן אֶל־תְּשַׁמַּע קוֹלְךָ
עִמָּנוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם אַנְשֵׁים מְרִי

מיר זאגט: וואָס איזט דיר געשעהען? (כא) דיא זעהנע דו'ס זאנטען דאָרויף לאַס דוא דיע.
זען טאָן בייא אונד נייכט מעהר הערען, זאנטס פּאַללען מענגער ערביטטערטען געמיטטעס

א

ר ש י

(כא) ואת הכבודה. משאות. כל דבר שהוא כד כהליכו שאינו יכול לרדן אס ירדמו בני הסוסים
קמריהם: הכבודה. פזנטו"א בלע"ז: (כג) ויסקנו פניהם. בני דן אל הקוראים אליהם: (כד) ומה
לי עוד. ומה נשאר לי עוד: (כה) אנשים מרי נפש. כעסנים שיש בקיעתו:

ליש

ב א ו ר

(כא) הכבודה, פי' כס'י משאות כל דבר שהוא כד כהליכו וכו' ולעז פזנטו"א וכן ביצעי'
(ח' ד'), פי' כד שס דבר של כדו פזנט "מא בלע"ז, (בלשון היסנס) והוא pesanteur
(חמט, וחרוג) וענינו כל מאז כד שהיה להם כמו שחרגמתי. (כב) נזעקו, נאספו, ונאמרה
האסיפה בלשון זעקא לפי שעל ידי זעקא יאסף העם (רד"ק). וידביקו, רדפו אחריהם והשיגו
בעיניהם, כאשר יגיד הסוסק שלחמיו, ובן יודנקו גם המה אחריהם (ש"א י"ד כ"ב).
(כד) ומה לי עוד, ומה תעשו לי עוד, השמע לכם לקחת את אלהי ואת הכהן? ומה זה כי
אלתם בעזות מכם מה לך? (כה) מרי נפש, אנשים אשר נמיונות להם, כל חפנס להעליב
ולהבעיס

נַפְשׁוֹ וְאֶסְפָּתָה נַפְשׁוֹ וְנַפְשׁוֹ בִּיתָהּ:
 (כו) וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־דָן לְדַרְכָּם וַיֵּרָא
 מִיכָה כִּי־חֻזְקִים הָמָּה מִמֶּנּוּ וַיִּפֹּן
 וַיֵּשֶׁב אֶל־בֵּיתוֹ: (כז) וְהָמָּה לִקְחוּ
 אֶת־אֲשֶׁר־עָשָׂה מִיכָה וְאֶת־
 הַכֶּהֱן אֲשֶׁר הָיָה־לוֹ וַיָּבֵאוּ עַל־
 לִישׁ עַד־עַם שִׁקְטָם וּבִטָּח וַיִּכּוּ
 אוֹתָם לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָעִיר
 שָׂרְפוּ בָאֵשׁ: (כח) וְאִין מַצִּיר כִּי
 רְחוֹקָה־הִיא מִצִּידוֹן וְדָבָר אֵין
 לָהֶם עַם־אָדָם וְהִיא בְּעַמְּקֵי אֲשֶׁר
 לְבֵית־רְחוֹב וַיִּבְנוּ אֶת־הָעִיר
 וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ: (כט) וַיִּקְרָאוּ שֵׁם־
 הָעִיר דָּן בְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם אֲשֶׁר
 יוֹלֵד לְיִשְׂרָאֵל וְאוֹלָם לִישׁ שֵׁם־
 הָעִיר לְרֵאשִׁינָה: (ל) וַיִּקְיֻמוּ לָהֶם
 בְּנֵי־דָן אֶת־הַפֶּסֶל וַיְהוֹנָתָן בֶּן־

הל' בדגש

גרשם

איבער אייך הער, אונד דוא
 ווירדעסט זאגאל דיין לעבען
 אלס דא לעבען דינער הויז
 גענאסען איינביסען. (כז) דיא
 קינדער ד'ס זעטצעטען נון איה
 רע רייזע פארט, אונד דא מיכה
 איינזאג, דאס זיא שטערקער
 זינד אלס ער, וואנדטע ער
 אום, אונד קעהרטע נאך הויז
 זע. (כח) דיא נאחמען אלזא מיט,
 וואס מיכה איינגעפארט, אונד
 דען פריעסטע, דען ער דא
 צו האטטע, איבערפיעלען ליש
 איין פריערליכעס זארגלאזעס
 פאלק, ערשלאגען עס מיט דער
 שערפע דעם שווערדטעם,
 אונד שטעקטען דיא שטארט
 אין בראנד. (כח) איהר וואר
 קיינע רעטטונג, ווייל זיא פערן
 פאן צידון אויך זאנסט מיט נייע
 מאנד אין פערבינדונג שטאנד,
 אונד אים טהאלע לאג, וועלכעס
 גענען בית רחוב פיהרט. יענע
 בויעטען דיא שטארט וויערער
 אויף, אונד לעסטען ויך דאניע.
 דער. (כט) זיא נאנטען דיא
 שטארט דן, נאך דעם נאמען
 איהרעם פאטערס דן, דער

דעם ישראל געבארען וואורדע; דען פארהער וואורדע דיא שטארט ליש גענאנט.
 (ל) היער שטעללטען דיא קינדער ד'ס דא אורבילד אויף, אונד יהונתן דער זאגן דעם

גרשם

ד ר ש י

הל' בדגש

(כו) ליש. שם העיר ונטכר יהושע וקורא שמה לשם על שם שמאלו שם אכן טובה שמה לשם
 והיא הייתה על המזן לשם דן שמו כבוד על לשם וידעו שבאמת היא נחלתם:
 (ל) בן

ב א ו ר

ולבכנים לזולתם. ואספה, ענין בליה. (כו) ואה העיר שרפו באש, י"מ שרפו העיר
 באש, כדי להפחיד את סביבותיהם, וי"מ כאשר באו בני דן על העיר פתאום שלחו בה אש להנהיג
 העם ולא יזיהו פנאי לאדם להשיב מלחמה בין האש והמלחמה שעשו להם בני דן, ועוד י"א
 שמאלו העיר מלאה גלולים לפיכך שפיה, ואע"פ שם הקימו הפסל להם הייתה כוונתם לשמים.
 אולם לדעתנו בהיות לבני דן רכון וחפץ להקים לשם אניהם זכר עד אשר לעולם לא יאסף,
 כאשר עשו נבדל כללם, לרשת את ליש שקראו מקום תקנותם מתנה דן, ולכן שרפה באש להשגית
 מאנוש

חרגום אשכנוי

גרשים, ענקל דעם מנשה, ער וואוואהל אלס זיינע זעהנע, ווארען פריעסטער פיר דען שטאט דו, ביז דיעזע נעגענד ענטדעקט וואירדע. (א) זיא בעהיעלטען דאן אורבילה, וועלכעס מיכה איינגעזיהרט האטטע זא לאנגע, אלס דאן הוינגאטטעס אין שילה וואר. יט (א) צו יענער צייט אלס קיין רעגענט אין ישראל וואר, היעלט זיך איין מאן אויס לוי, אן דער אייסערסטען גרענע צע דעם געבירנעס אפרים אויף. ער נאחם זיך איינע יונג פרויא צום קעכטווייב אויס בית לחם יהודה. (ב) זיין קעכס ווייב וואירדע איהם אונטרייא, בינג פאן איהם וועג, אין דאן הויז איהרעס פאטערס, נאך

שופטים יח יט

גרשים בן-מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד-יום גלות הארץ: (א) וישלחו להם את פסל מיכה אשר עשה כל-ימי היות בית-האלהים בשילה:

יט (א) ויהי בימים ההם ומלך אין בישראל ויהי איש לוי גר בירכתי הר-אפרים ויקח לו אשה פילגש מבית לחם יהודה: (ב) והזנה עליו פילגשו ותקד מאתו אל-בית אביה אל-

בית

נ' הלוי

ר ש י

בית

(ל) בן מנשה. מפני כבודו של משה כתב בו"ן לשנות את השם נכתב' תלויים לומר שלא היה מנשה אלא משה: עד יום גלות הארץ. בימי סנחריב בגלות ראשונה:

יט (ב) וחזנה עליו פלגשו. ונתה מביתו אל החץ. כל לשון זנות אינו אלא לשון יולא נפקת ברא יולאת

ב א ו ר

מאנוש זכר שם ליש. (ל) גלות הארץ, לדעת המפרשים הוא ענין נדוד וטלטול, וטעמו עד יום גלות יושבי הארץ. והנה רבתי המנוכס. בסבני הדעות לברך יום זה; והוראה אלי בזה שאין ענינו גלות וטלטול, כי אם גלוי דבר בלתי נודע, כי בני דן התפחדו מעל אחיהם אשר שחקרו ומלאו ארץ רבתי ידים בעמק בלתי נודעה, ובאין מחסור כל דבר, ובאשר עשו יושביה לפניהם לשבת בדר ובטח ולא היה להם עסק עם אדם, כן עשו בני דן, ולא ידע איש איה מקום מנוחתם; ובאשר נילתה הארץ מאחיהם, אז באו שמה והרסו את פסל מיכה, וגרשו את בני יהונתן בן גרשם כהני הפסל, וזה טעם הוא ובניו היו כהנים עד יום גלות הארץ, ויתר הדברים עיין במבוא לספר.

יט (א) איש לוי, נראה כאשר עשו ישראל את הרע בעיני ה', אז לא נחמו לכהנים והלויים הקס הקבוע להם מאת ה', והיו נעים ונדים עד אשר מלאו מחיתם, כמו שעשה הנזיר הלוי; ולכן נסמך זה הספור אל הקודם. בירכתי הר-אפרים, אל אחת מירכתי הר אפרים, כמו כי יש בנתיים האלה (למעלה י"ח י"ד), באחת מהזויות אשר להר אפרים, ועיין מה שכתב החכם הכולל רבי יואל כה"ל ז"ל בנאורו לספר יונה (א' ה'). (ב) והזנה עליו, מ"י ובסתר עלוהי, חרגום דבר ה' בזה (במדבר ט"ו ל"א) ב ס ר (רד"ק) ובהלכ"ג פ' שנטחה ממנה ושנה אל בית אביה וזה היה הנוח הזה כי הנטיה איך שחיה חקרא זנות, אמר זנות יין ותירוש יקח לב (הושע ד' י"א) ע"כ. ועדו אינו נאמן ע"ש בזהשע, וענ"ז קרוב פירושו לדעת יונתן

בית לחם יהודה, אונד בליעב
 דאָרמ פֿיער מאָנאטע. (ג) איהר מאָן מאַכטע זיך אכער
 אויף, גינג איהר נאך, אום
 איהר הערצליך צוצורעדען,
 אונד ווא היים צו פֿיהרען; ער
 האַטטע איינען בורשען אונד
 איין פֿאָר עזעל מיט זיך. ווא
 פֿיהרטע איהן ועלכסט איין אין
 איהרעס פֿאָטערס הויז; אַלס
 איהן דער פֿאָטער דער יונגען
 פֿרויא זאָה, קאָם ער איהם
 פֿראָה ענטגעגען. (ד) נאָכדעם
 ער זיך איהם, זיינעם שווע-
 גערפֿאָטער, פֿאָטער דער
 יונגען פֿרויא נעמליך, זאָג-
 שלאָס, היעלט ער זיך ביא
 איהם דרייא טאָגע אויף, זיין
 אַסען, טראַנקען אונד בליע-
 בען נאָכטס צוזאַמען. (ה) אַלס
 דער פֿיערטע טאָג ערשיען,
 אונד ווא דעם מאָרגענס אויפֿ-
 שטאַנדען מאַכטע ער זיך צור
 ריזע בערייט; דא שפראַך
 דער פֿאָטער דער יונגען פֿרויא
 צו זיינעם איידעם: שטערקע
 דיין הערץ יערשט מיט איינעם
 בראַדאמכים אונד דאָ קענט

בֵּית לָחֶם יְהוּדָה וַתְּהִי־שָׁם יָמִים
 אַרְבַּעַת חֳדָשִׁים: (ג) וַיָּקָם אִישָׁהּ
 וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ לְדָבָר עַל־לֶבָהּ
 לְהַשִּׁיבָהּ וַנִּעְרָו עִמּוֹ וַצַּמְדֵּה־מָרִים
 וַתְּבִיאֶהוּ בֵּית אָבִיהָ וַיֵּרְאֶהוּ אָבִי
 הַנַּעֲרָה וַיִּשְׂמַח לִקְרֹאתָּהּ:
 (ד) וַיַּחְזֹק־בָּהּ חֲתָנוּ אָבִי הַנַּעֲרָה
 וַיֵּשֶׁב אִתָּהּ שְׁלֹשַׁת יָמִים וַיֹּאכְלוּ
 וַיִּשְׁתּוּ וַיֵּלִינוּ שָׁם: (ה) וַיְהִי בַּיּוֹם
 הָרִבִּיעִי וַיִּשְׁכְּמוּ בִּבְקָר וַיָּקָם
 לָלֶכֶת וַיֹּאמֶר אָבִי הַנַּעֲרָה אַל־
 חֲתָנוּ סֵעַד לָבֶהּ פֶּת־לָחֶם וְאַחֵר
 תֵּלְכוּ: (ו) וַיֵּשְׁבוּ וַיֹּאכְלוּ שְׁנֵיהֶם
 יַחְדָּו וַיִּשְׁתּוּ וַיֹּאמֶר אָבִי הַנַּעֲרָה
 אֶל־הָאִישׁ הַזֶּה־נָּא וְלִין וַיֵּטֵב
 לָבֶהּ: (ז) וַיָּקָם הָאִישׁ לָלֶכֶת
 וַיַּפְּצֵר־בָּהּ חֲתָנוּ וַיֵּשֶׁב וַיֵּלֶן שָׁם:

וישכם

להשיבה קרי

איהר ריזען. (ו) ווא ועטצטען זיך גיערער, פֿריהשטיקטען צוזאַמען אונד טראַנקען; אונד
 דער פֿאָטער דער יונגען פֿרויא שפראַך צום מאַנע: בעקועטע דיר דאָך דיעזע נאָכט צו בליי-
 בען, אונד דיינעם הערצען גיטליך צו טהון. (ז) דער מאָן מאַכטע זיך דעננאָך צור ריזע פֿער-
 טיג, ויין שוויגערפֿאָטער אכער דראַנג אין איהן, דאָס ער אכערמאָלס איבער נאָכט דאָ בליב.
 אַלס

ר ש י

יולאָת מבעלָה לאָהב אַת אַחֲרִים: (ו) הוּאֵל נאָ ולין. הלילה:

ב א ו ר

יומין, וימכן שנות אומה אולי הנתיחה לקחת לו לאשה והוא לקחה לפילגש. ימים ארבעה
 חדשים, חסר וי"ו השמש ופירוש ימים שנה (יעוד ד' חדשים) או יהיה ד' חדשים פירוש ימים,
 וכן מ"י יומין ארבעת יומין (ד"ק). (ג) להשיבו נתיב וקרי להשיבה, ופירוש הכתוב להשיבו
 אליה והיא משוכחתי. והביאהו, מלאה אותה פילגשו בדרך והכניסה אותה לבית אביה (ד"ק).
 (ד) ויחזק בו, אישה הוא נושא המאמר והוא המזיק בו נזכותו במקורן גי'מ השמש, ועצם

(ח) אֵלֶם עַר זֶיךְ אִם פִּנְפָּטֶען
מֵאֵנֶע פֶּרִיָּה צוֹר רִיזֶע אוּיֶפֿ־
מֵאֲכַטֶּע, רַעֲרַעטֶע דֶּער פֶּאָ־
טער דֶּער יוֹנֶנֶען פֶּרִיָּא אִיהֶם
צו: עֲרָקוּיֶקֶע נֹור רִיין הֶעֱרַץ—
זִיא פֶּערוּוִילטֶען זֶיך בִּיז דֶּער
טֵאָג זֶיך נִינְטֶע, דֶּען זִיא צַע־
טֶען צוּאָמֶמֶען. (ט) יַעֲטַט
בִּרְאָךְ דֶּער מֵאָן צוֹר רִיזֶע
אוּיָּף, עַר, זִיין קַעכְסֻוִיב אונֶד
זִיין בּוֹרֶשֶׁע; אַכֶּער זִיין שׁוּוִיע־
גַּעֲרַפֶּאטֶער, דֶּער פֶּאָטֶער דֶּער
יוֹנֶנֶען פֶּרִיָּא, שְׂפִיֶאך ווִיעֶרֶדֶר
צוּאִיהֶם: זִיעֶה דֶּער טֵאָג זִינְקֶט
צוֹר דַּעֲמַמֶּערוֹנֶג הֶעֱרַאָב אִי־
כַּעֲרַנְאֲכַטֶּעט דָּאָךְ, שְׁאָן גַּע־
הַעֲט דֶּער טֵאָג צוֹר רוּהֶע כִּלְיֶ־
כַּע נֶאָכְטֶס הִיר, אונֶד לֶאָם רִי־
נַעֲם הֶעֱרַעֲצֶען וואָהֶל זִיין, מֵאָר־
גַּען מֵאָכְט אִיהֶר אִיֶּךְ פֶּרִיָּה
אוּיָּף אִירַע רִיזֶע, אונֶד דּוּא גַּע־
הַעֲט נֶאָךְ הוּזֶע. (י) דֶּער מֵאָן

(ח) וַיִּשְׁכֶּם בְּבֹקֶר בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי
לָלֶכֶת וַיֹּאמְרוּ אֲבִי הַנְּעָרָה סַעֲדָה
נָא לְבִבְךָ וְהִתְמַהֲמָהּ עַד־נִטּוֹת
הַיּוֹם וַיֹּאכְלוּ שְׁנֵיהֶם: (ט) וַיָּקָם
הָאִישׁ לָלֶכֶת הוּא וּפִילְגֶשׁוּ
וַנְּעָרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ הִתְנוּ אֲבִי הַנְּעָרָה
הַזֶּה נָא רְפָה הַיּוֹם לַעֲרוֹב לִינוֹ־
נָא הִנֵּה חֲנוֹת הַיּוֹם לֵין פֶּה וַיִּיטֹב
לְבִבְךָ וְהִשְׁכַּמְתָּם מֵחֵר לְדַרְכְּכֶם
וְהִלַּכְתָּ לְאַהֲרָה: (י) וְלֹא־אָבָה
הָאִישׁ לָדוֹן וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֹא עַד־
נֶכַח יְבוֹם הָיֵא אִירֹשְׁלָם וַעֲמֹ צֶמֶד
חֲמוּרִים חֲבוּשִׁים וּפִילְגֶשׁוּ עִמּוֹ:

הם

אַכֶּער וואָלֶטֶט נִיכְט מַעֲהַר אִיכַּעֲרַנְאֲכַטֶּען מֵאֲכַטֶּע זֶיך אוּיָּף, נִינֶג אונֶד קָאָם בִּיז גַּעֲנֶען יְבוֹם,
דֶּאָוּאִיזֶט יְרוּשָׁלַיִם, מֵט אִינֶעם פֶּאָר גַּעוּאָטֶטֶעלֶטֶען עוּעֶלן אֵין כַּעגִּלְיוֹטוֹנֶג זִינֶעם ווִיבֶעֶם.
אֵלֶם

ר ש י

(ט) רַפָּה. הַשֵּׁמֶשׁ מִגְבוּרָתוֹ וְנִטָּה לַעֲרוֹב: טָהָה מְנוּחַ הַיּוֹם. עַתָּה שָׁכַל הוֹלְנֵי דְרָכֵים נוֹטִים
לְמְנוּחַ בְּבֵית:

עד

ב א ו ר

וַיִּחָזֵק שִׁדְכָן בּוֹ בְּאֵהֶנָּה וּבְרַעוֹת כֹּאז וַיִּחָזְקוּ בְּאֵלֶיהֶם אַחֲרֵים (מ"א ט' ט'), אִלּוּ שְׁמוֹתָיו פִּחְזִיק בּוֹ
וּרְאִיו לְמַרְגָּם: זִיין שׁוּוִיעֶרֶשֶׁאֲשַׁעֲל כֹּחֶהָ זֶיך וַיִּנְעֶר חֵן, שִׁדְכָן גַּם הוּא עַל לֵב בְּתוֹ לֵאבֹב לְכַעֲלָה־
(ט) רַפָּה הַיּוֹם לַעֲרוֹב, רַעֲיוֹן הַשֵּׁמֶשׁ הוּא לַעֲת עַרְבַּ שְׂרַפָּה מוֹמוֹ וְאִזּוֹ, וּגְבוּרָתוֹ וְחִזְקוֹ הוּא
בְּחַלֵּי הַיּוֹם, כִּי נִכָּחַת הַשֵּׁמֶשׁ עַד כְּהָרִים הוֹלֵךְ פֶּלֶאזֶר וּמַחְזֹק, וּמַחְזֵי הַיּוֹם עַד הַעֲרֵב וְהוֹלֵךְ
וּמַחְרַפָּה (מִדְבָּרֵי הַרֶדֶק), וַיִּחָזֵק לְמַרְגָּמוֹ עַל דֶּרֶךְ לְחֹת: דֶּער טֵאָג וּמִנְקֶטֶע דַּעֲן חֲבַעֲנֶד לֹז.
וּלְפִי הַעֲנִין יֵשׁ מַחְזֵי הַיּוֹם וְאִלְךָ ג' מִדְּרָגוֹת, הַרְאָזוֹנָה הִיא הַנְּעִיָּה, שֶׁהִיא הַתְּמַהֲמָהּ בְּאֵבִילַת
פֶּת שֶׁל שְׁמִרֵית עַד אַחֵר כְּהָרִים וְהוּא עַד נִטּוֹת הַיּוֹם; הַשְּׁנִיָּת הִיא הַרְפִּיּוֹן וְאִחֵר הַנְּעִיָּה
חֲנוּת הַיּוֹם, כֹּאֲלוֹ נִלָּאָה הַיּוֹם לְרוֹן אַחֲרוֹ וּמִנְקֶט הַשָּׁקִים אֲשֶׁר מוֹנֶה שֶׁם; וּוּזְנוֹתֶיהֶם וְהַעֲמִיק
הִנֵּה כְּמוֹ הַגֶּהָע"ל שְׂבִילֹתָיו לְמַעֲלָה ("ל' ט'"), וְהַתֵּאֵר מוֹסֵב עַל לִינוֹ נֹא וְתַרְגָּם בֵּיתוֹ כַּעֲן
הַכֹּא, כְּלוֹמַר לִינוֹ נֹא הִנֵּה, וְתַרְגָּם מְנוּחַ הַיּוֹם, לְחֹד יוֹמָא דֵין, כְּלוֹמַר עַתָּה מְנוּחָתְכֶם לֹא יִשְׁאָךְ
עוֹד כִּי אִם זֶה הַיּוֹם, וּלְפָנוֹת בְּקֶר מַלְכוֹ לְדַרְכְּכֶם. וְאִחֵר מֵהַמְּבֹאֲרִים הַסִּיב הַתַּרְגָּם כְּלוֹ בֵּיתוֹ כַּעֲן
הַכֹּא לְחֹד יוֹמָא דֵין, עַל מְנוּחַ הַיּוֹם (2) וְהַגְּלִישִׁית הִיא הַיִּרְיָדָה, כְּאֹז שְׂמִיכּוֹ וְהוּסִי רַד
מֵאֵד

(יא) אֵלֶם זֵיא בִּיאַ יכּוּם וּזְא־
רעו, וְיֹאדָר דְּעַר טֹאנִי שְׁאֵן זְעֵהר
נְעוּנִקְסוּ, דְּאֵרוּם שְׁפֹרֶאךְ דְּעַר
בּוּרְשֵׁעַ צוּ זְיִנְעִם הֶעֱרֵרן: וּזְעֵן
עִם דִּיר דֹּאךְ נְעַפְעֻלְלוּ וּזְאֵרַע,
דָּאָם ווִיר אִין דִּיעוּעַ שְׁטאַרְט
יכּוּם אִינְקֶהרֶען, אֹנֹד דָּא־
זְעֵלְבִטִּם אִיכְעֶרְנֶאָכְטֶען מַעֲלֵ-
טֶען. (יב) זִינן הֶעֱרַר אָכְעֶר
אֲנִטוּזֶרְטֶעטע אֹהֶם: ווִיר
וּזְאֵלְעֵן אִין קִינֶע שְׁטאַרְט
דְּעַר פֿרֶעמֶדֶען אִינְקֶהרֶען,
דִּיא נִיבִט פֿאַן דְּעוּ קִינֶרֶעֶרן
יִשְׂרָאֵל'ס זִינֶר: ווִיר צִיעֵהֶען
פֿאַרְבִּיאַ זְעֵנען נְכֵעָה. (יג) עַר
שְׁפֹרֶאךְ צוּ זְיִנְעִם בּוּרְשֵׁעִן:
פֿאַרְוֶערְטִם! דָּאָם ווִיר אִי־
נֶעם יַעֲגֶר עֶרְטֶער נֶעֱחֶער
קֶאָטְמֶען, ווִיר אִיכְעֶרְנֶאָכְטֶען
עֲנִטוּזֶערֶר אִין גִּבְעָה אָדְעֶר
אִין רֶמָה. (יד) זֵיא צֶאָנֶען אֶלְאָ
וּזְיִטֶער פֿאַרְוֶערְטִס, אֹנֹד דִּיא
זֶאָנֶע גִיגֶן אִיהֶנֶען אֹנִטֶער
בִּיאַ יַעֲנֶעם נְכֵעָה, וּזְעֵלְבִטִּם
בְּנִימִין נֶעֱהֶערְטֶע. (טו) זֵיא
לֶעֱנִקְטֶען דְּאֶרְטֶהִין, אִים אִינוּ
נֶאָכְטֶלאַגֶער נֶאָךְ נְכֵעָה צוּ

יָהּ עִם־יְכּוּם וְהַיּוֹם רַד מֵאֶד
וַיֹּאמֶר הַנֶּעֱר אֶל־אֲדָנָיו לִכְהֹנָא
וְנִסּוּרָה אֶל־עִיר־הַיְכּוּסִי הַזֹּאת
וְנָלִין בָּהּ: (יז) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲדָנָיו
לֹא־נִסּוּר אֶל־עִיר נְכָרִי אֲשֶׁר לֹא־
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִנֵּה וְעִבְרָנוּ עַד־
גִּבְעָה: (יח) וַיֹּאמֶר לְנֶעֱרֹ לָךְ
וְגִקְרָבָה בְּאַתֶּר הַמְּקֻמּוֹת וְלָנוּ
בְּגִבְעָה אֹז בְּרֶמָה: (יט) וַיַּעֲבְרוּ
וַיֵּלְכוּ וַחֲבָא לָהֶם הַשֶּׁמֶשׁ אֶצֶל
הַגִּבְעָה אֲשֶׁר לְבְנִימִן: (כ) וַיִּסְרוּ
שָׁם לְבוֹא לָלוּן בְּגִבְעָה וַיָּבֹא
וַיֵּשֶׁב בְּרֶחֶב הָעִיר וְאִין אִישׁ
מֵאִסְרֵי־אוֹתָם הַפִּיֶּתֶה לָלוּן:
(כא) וְהִנֵּהוּ אִישׁ זָקֵן בָּא מִן־מַעֲשֵׂהוּ
מִן־הַשָּׂדֶה בְּעָרֵב וְהָאִישׁ מֵתֶר

אפרים

קֶאָטְמֶען. מֵאֵן לֶאָנִטֶע אָן, וּזְיִלְטֶע אִין אִינְעֶר שְׁטֶרֶאסֶס דְּעַר שְׁטאַרְט, אָכְעֶר נִעֲמֶאָנֶר
גֶּאָהֶם זֵיא אִין אִינְעִם הַזִּיעַ אִוִּיף, זֵיא צוֹכֶהרְעֶרְגֶנֶען. (כב) אָכְעֶר וִיעֵהָ! אִין אֶלְטֶער מֵאֵן
קֶאָם פֿאַן זְיִנְעֶר אַרְבִּיט פֿאַם פֿעלְרֶע אָן יַעֲנֶעם אָכְעֶנְדֶע: — דִּיעוּער מֵאֵן וּזְאֵר פֿאַם גֶּעִבְרִיגֶע
אפרים

ר ש י

(יב) עַד גִּבְעָה, גִּבְעַת בְּנִימִין: (יג) וְלָנוּ. כִּמוּ וְלָנוּ דִּגְשַׁת הַנּוֹן בְּמִקְוִים נוֹן שְׁנִייה:
וְאֵת

ב א ו ר

מֵאֶד וְהוּא סִמּוֹךְ לַחֲשֵׁה. (יא) עִם יְכּוּם, אֶלֶל יְכּוּם, כִּמוּ לַמַּעֲלָה הַמֶּה עִם בֵּית מִיכָה (י"ח)
ג') אֲשֶׁר עִם בֵּית מִיכָה (ג' כ"ג). וְהַיּוֹם רַד מֵאֶד, הַרְאִוִי יֵרֵךְ כִּי הוּא פֶּעַל עֶנֶר, וְכַחַב
הַרְדִּיק בְּמַגְלֹל (דְּפִוס קֶטֶן ק"ל ח'): וְאִין הַמִּנְהֵג הַזֶּה בְּשֹׁאֵר נִמְי' הַפֿ"א לְגִרּוּעַ פֿ"א הַפֿעַל
מֵהַעֲוֹנוֹת, וְגַם בֵּית הַשָּׁרֵשׁ לֹא מִזְלָנוּ כִּ"א בְּזֹאת הַמַּלְכָּה, וְאֵלֶּי הִיָּה קִמָּץ, הִיָּינוּ אֹמְרִים
שֶׁהוּא מִנְחֵי הַעֵי"ן כִּמוּ עוֹד רַד עִם אֶל (הוֹשַׁע י"ב ח') ע"כ. וּמִזְלָנוּ גַם בְּהַמְקוֹד מִנְעֲלֵי הַיּוֹ"ד
הַשָּׁרִין פֿ"א הַפֿעַל בְּשֹׁאֵר הַעֵיר, פֿרָאנֶ"ע בְּסַפְרוֹ מֵאֲזִוִּים, כִּמוּ אִם שׁוֹב חֲשֵׁנוּ (יִרְמִי' מ"ב י')

שנא

אִפְרַיִם וְהוּא־גַר בְּגִבְעָה וְאִנְשֵׁי
הַמָּקוֹם בְּנֵי יִמִּי: (יז) וַיֵּשְׂא עֵינָיו
וַיֵּרָא אֶת־הָאִישׁ הָאֵרֶחֶק בְּרִחוּב
הָעִיר וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזֶּקֶן אָנָּה
תֵּלֵךְ וּמֵאֵין תָּבוֹא: (יח) וַיֹּאמֶר
אֵלָיו עֲבָרִים אֲנִי וְאֶנְחֵנוּ מִבֵּית־
לָחֶם יְהוּדָה עַד־יִרְכַּתִּי הָרִי־
אִפְרַיִם מִשָּׁם אָנֹכִי וְאַלֶּךְ עַד־
בֵּית לָחֶם יְהוּדָה וְאֶת־בֵּית יְהוָה
אֲנִי הֹלֵךְ וְאֵין אִישׁ מֵאַסָּף אוֹתִי
הַבֵּיתָה: (יט) וְגַם־תָּבוֹן גַּם־מִסְפּוֹא
יֵשׁ לַחֲמוּרָנוּ וְגַם לָחֶם וַיֵּין יֵשׁ־
לִי וְלֹא־מָתָה וְלִנְעָר עִם־עַבְדִּי
אֵין מַחְסוֹר בְּלִדְבָר: (כ) וַיֹּאמֶר
הָאִישׁ הַזֶּקֶן שְׁלוֹם לָךְ רַק כָּל־
מַחְסוּרָךְ עָלֶי רַק בְּרִחוּב אֶל־
תָּבוֹן: (כא) וַיָּבִיאוּהוּ לְבֵיתוֹ וַיָּבוֹל

אפרים, היעלט ויר אבער צו
גבעה אויף, וואָ דאָ שטאַדט־
לויטע בנימינען וואָרען. —
(יז) ער האָב זיינע אויגען
אויף, אונד ערבליקטע די־ע־
זען וואָנדערסמאָן אויף דער
אָפֿענען שטראַסע. דער
גרויז פֿראַגטע איהן: וואָ
וויילסט דאָס? אינד וואָ
הער קאָממסט דאָ? (יח) ער
ערווידערטע איהם: וויר רייז־
זען פֿאָן בית לחם יהודה, נאָך
דער איינסערסטען גרענצע
דעם געכירנעם אפרים, וואָ
איך הער בין איך רייזטע
נעהמליך נאָך בית לחם יהודה,
יעצט געהעט מיין וועג נאָך
דעם הויזע גאָטטעס — היער
ווייל מיר אָבער ניעמאָנד אינד
הויז אויפֿגעהמען. (יט) האָבע
איך דאָך שטראָה אונד פֿוט־
טער פֿיר אונזערע צועל, אויך
בראָד אינד וויין פֿיר מיר, פֿיר
דיינע מאָנד, זאָ וויא פֿיר דען
בורשען, דער בייא דיינעם די־ע־
נער איזט, עס מאָנגעלט ניכט
דאָ גרינגסטע. (כ) דאָרויף
שפראך דער אַלטע מאַן:

וואָהל דיר! אָבער יעצט וינד אַללעדיינע בערידפֿניסעס מיינע וואָרע, דאָס וואָללסט קיי־
נעס: ענס אויף דער שטראַסע איבערגאָסטען. (כא) ער פֿיהרטע איהן אין זיין הויז איין,
ר ש י

(יח) ואת בית ה'. לשילה אני הולך: (כא) ויבול לחמורים. וימן יבול לחמורים. ויבול
אפורונד"ר בלע"ז:

ב א ו ר

שנא ע"ד נחמ העי"ן, ומשפטו בתשלומי ישוב, ועיניו נרד"ק ונניאורנו שס, והספך אס ישוב
ישיני ה' (ש"ב ע"ו ח'), שנא ע"ד נחמ פ"א יו"ד והראוי שוב ישיני. (יח) ואח בית ה' אני
הולך, כמו ואל בית ה', וכן ת"י ולבית מקדשא ד"י אלא אזיל; ובמסו כא את במקום על,
והקטר אתו אשר לפני ה' (מ"א ט' כ"ה), ת"י ומקטר עליו ה'. (כ) שלום לך, כמו שלום
לכם אל תיראו (בראשית מ"ג כ"ג), אל תירא איש שמדת שלום לך (דניאל י' י"ט), וכן ענינו
כאן, אל תדאג, ואס גם אין מחסור לך, יהיה כל מחסורך עלי, וגם ברחוב אל תלך.
אל תלך, כתב רבינו יעשי: לא נמלא כמאור, ומשפטו תלך או תלך, ובספורה נמסר עליו ב',
כאן ובאיוב (י"ז ב') ובסמרוסם תלך עיני. (כא) ויבול, לועז כ"י אפורונד"ר, מלש ישנה,
והוא

נאב פֿוטמער פֿיר דיא עזעל,
וַיֵּאֱמָר וַיִּשְׁתּוּ: (כג) הִמָּה מִיִּטְבִּים
סען אונד טראַנקען. (כג) וועה.
רענד דא ויך נישליך טהאָמען,
ויעה! דא אומרינגטען דא
שמאַטלויטע, ניערערטרעכ־
טינער פעכעל, דאָ הווי,
פֿאַכטען אָן דא טהיר, ריע־
פֿען דעם מאַנע, דעם אַל־
טען הויווירטהע צו: גיב דען
מאָן הערויס, דער אין דיין
הווי געקאָממען, דאָמיט וויר
איהן קענען לערנען! (כג) דאָך
דער מאָן, דער הויווירטהע
נעהאליך, קאָם זעלבסט הע־
רויס, אונד שפראַך צו איה־
נען: נישט דאָך, מינע פֿריי־
דע! האַנדעלט נישט וואָ
שלעכט — נאָכרעם דיעזער
מאָן אין מייַן הווי געקאָם.
מען איוט, וואָללטעט איהר
קינע וואָלכע שאַנדטהאַט אויז־
פֿיהרען. (כג) וועהעט! איך ווילל
מיינע יונגפֿרייליכע טאָכטער
אונד זיין קעכסווייב אייך הע־
רויסגעבן, שענדעט דא, אונד
טרייבט מיט איהנען נאָך אייע־
רעם גוטדינקען, אַכער גענען
דיזען מאָן פֿיהרעט קינע וואָל־
כע שאַנדטהאַט אויס. (כג) אַלס
אַכער דיעזע מענשען איהם
קיין געהער געבען וואָללטען,
ערנדיך דער מאָן זעלבסט זיין

לחמזרים וירחצו רגליהם
וַיֵּאֱכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: (כג) הִמָּה מִיִּטְבִּים
אֶת־לֶבֶם וְהִנֵּה אַנְשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי
בְנֵי־בְרִיעַ עַל־נִסְכּוֹ אֶת־הַבֵּית
מִתְדַּפְּקִים עַל־הַדֶּלֶת וַיֹּאמְרוּ
אֶל־הָאִישׁ בְּעַל הַבֵּית הַזֶּה
לֵאמֹר הוֹצֵא אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־
בָּא אֶל־בֵּיתְךָ וְגִדְעֵנוּ: (כג) וַיֵּצֵא
אֶלִיָּהֵם הָאִישׁ בְּעַל הַבֵּית וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־אֲחֵי אֶל־תִּרְעוּ נָא
אֶחָדִי אֲשֶׁר־בָּא הָאִישׁ הַזֶּה
אֶל־בֵּיתִי אֶל־תַּעֲשׂוּ אֶת־הַנִּבְלָה
הַזֹּאת: (כד) הִנֵּה בְּתִי הַבְּתוּלָה
וּפִילְגָשָׁהּ אוֹצִיָּא אֶת־נָא אוֹתָם
וְעֲנוּ אוֹתָם וַעֲשׂוּ לָהֶם הַטּוֹב
בְּעֵינֵיכֶם וְלֹאִישׁ הַזֶּה לֹא תַעֲשׂוּ
דָּבָר הַנִּבְלָה הַזֹּאת: (כה) וְלֹא־
אָבוּ הָאֲנָשִׁים לִשְׁמֹעַ לוֹ וַיַּחֲזֹק
הָאִישׁ בְּפִילְגָשׁוֹ וַיֵּצֵא אֶלִיָּהֵם
הַחֹזֶן וַיִּדְעוּ אוֹתָהּ וַיַּתְּעֵלְהָ בָּהּ

כל

קעכסווייב. פֿיהרעט דא איהנען הינים; ויא וואָהנטען איהר ביא, מיטהאַנדעלטען ויא

ר ש " י

(כג) ונדענו. משנכ זכור:

דיא

ואין

ב א ו ר

והוא fourtir (פֿערוואָרען), או שיהא מלשון אִישׁ proviandare (איש פֿוטמער פֿערוואָרען).
והוא מענין בליל חמין יאכלו (יש"ל' כ"ד) אס ינעה אור על בלילו (חז"ק ו' ה'); ומפני שהמלה
מלעיל שם המולם לקצ"ן חטף (כד"ק) - (כה) ויחללו בה, כאו כי המעללה נז (נמדר כ"ב
כ"ט) SCHOFTIM.

הרגום אשכנזי

דיא נאנצע נאכט ביו געגען
פרייה, אונד ענטליסען וואלס
דער מארגען אנבראך. (כו) דיא
פרייה קאם געגען מארגען,
פיל אבער פאר דעם הויז-
איינגאנגע דעם מאנגעס הין,
ווא איהר הערר בליעב, ביו
עם העללער וואורדע. (כז) אלס
גון איהר הערר דעם מאר-
גענס אויפשטונד, דיא טהי-
רען דעם הויזעם עפאנעטע!
אונד הערויס גינג זיינען וועג
פארטצוועטצען, זיעהע דא!
זיין ווייב לאג הינגעשטרעקט
אם הויזאיינגאנגע מיט איה-
רעו הענדען אויף דער שוועל-
לע. (כח) ער שפראך צו איהר:
שמעהע אויף! וויר וואללען
רייזען! ערהעלט אבער קיינע
אנטווארט—דא נאהם ער זיא
אויף זיינען עזעל, מאכטע זיך
אויף, אינד גינג נאך זיינער
היימאט. (כט) אלס ער אין
זיינע וואנהונג קאם, נאהם ער
אין מעסער, ערגריף זיין
קעכסווייב, צערגליעדערטע
זיא ביו אויף איהרע קנאכען
אין צוועלף שטיקע. אונד זאגט-
טע ריעזע נאך אללען גרענצען
ישראל'ס. (ל) יעדער, דער עם

ש ו פ ט י ם י ט
כל-הלילה עד-הבקר וישלחוה
בעלות השחר: (כו) ותבא האשה
לפנות הבקר ותפל פתח בית-
האיש אשר-אדוניה שם עד-
האור: (כז) ויקם אדניה בבקר
ויפתח דלתות הבית ויצא ללכת
לדרך והנה האשה פילגשו
נפלת פתח הבית וידיה על-
הקף: (כח) ויאמר אליה קומי
ונלכה ואין עגה ויקחה ער-
החמור ויקם האיש ויך למקמו:
(כט) ויבא אל-ביתו ויקח את-
המאכלת ויחזק בפילגשו
וינתחה כעצמיה לשנים עשר
נתחים וישלחה בכל גבול
ישראל: (ל) והיה כל-הראה
ואמר לאנהיתה וקא-נראתה
כזאת למיום עלות בגי-ישראל

מארץ

בעלות קרי

זאה, שפראך: זא עטוואם איזט ניע געשעהן, אונד ניע געזעהן ווארדען, זיטרעם דיא קינדער
ישראל'ס

ר ש י

(כח) ואין עונה. כי מתה:

פנות

ב א ו ר

כ"ט, ענין זלזול וזיוון, וכמו ש"י ואלמענו בה, מעשה תעמועים (ירמיה י' ט"ו) ת"י עובד
תלעבא. (כו) פתח ביה האיש, נקרא פתח מה שיש מן השער חוץ לדלתות (בן מלך): והיא
נופלת שם מוולגות אשך קרה לה, ומהקור המולג שונכס בה, כי ישבה בחוץ בלי כסות
נקרה ומתה (הרד"ל). (כט) בכל גבול ישראל, ולא לכל שטט ושטט, כי לדעת המפרשים
לא

ישראל'ס אויס מצרים צאָגען,
 כיון אן דען הייטיגען טאָג —
 דענקט דאָריבער נאָך, ראַי-
 טהעט אונד בעשליעסעט.
 כ (א) דאָראַב צאָגען אַללע
 קינדער ישראל'ס אויס, אונד
 עס פֿערואַממעלטע זיך דיא
 גאַנצע געמיינדע וויא איין
 קערפער. פֿאָרן ביובאר שבע,
 זאָ וויא דאָלאַנד גלעד, פֿאָר
 דעס עוויגען צומצפה. (ג) אונד
 עס טראַסען אויף, אַללע
 פֿאָלקספֿיהרער אויס זעמט-
 ליכען שטעמען ישראל'ס אין
 דער פֿערואַממלונג גאַטטעס,
 מיט פֿיער הונדערט טויזענד
 מאַן פֿוסשטרייטער, וועלכע
 דאָשווערדט צאָגען. (ג) דיא
 קינדער בנימין'ס ערפֿוהרען
 שאָן, דאָס דיא קינדער
 ישראל'ס נאָך מצפה גיגען,
 וועהרענד דיעזע פֿראַגטען:
 וויא האַט זיך דיעזע לאַסמער-
 טהאַט צוגעטראַגען? (ד) דער
 מאַן אויס לוי, גאַטטע דעס
 געמאַרדעטען ווייבעס אַנט-
 וואַרטעטע אונד שפּראַך: נאָך

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה
 שִׁימוּ-לָכֶם עָלֶיהָ עֲצוֹ וּדְבָרוֹ:
 כ (א) וַיֵּצְאוּ כָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַתִּקְהַל
 הָעֵדָה כָּאִישׁ אֶחָד לְמִדָּן
 וְעַד-בֵּית שֶׁבַע וְאֶרֶץ הַגִּלְעָד
 אֶל-יְהוָה הַמִּצְפָּה: (ג) וַיִּתְּצֻבוּ
 פְּנוֹת כָּל-הָעָם כָּל שְׂבִיטֵי יִשְׂרָאֵל
 בִּקְהָל עִם הָאֱלֹהִים אַרְבַּע מֵאוֹת
 אֶלֶף אִישׁ רִגְלֵי שֶׁלֶף חָרָב:
 (ג) וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי בְנִימִן כִּי-עָלוּ בְנֵי-
 יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּה וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי-
 יִשְׂרָאֵל דַּבְּרוּ אִיכָּה נִהְיָתָה
 הָרָעָה הַזֹּאת: (ד) וַיַּעַן הָאִישׁ
 הַכּוֹי אִישׁ הָאִשָּׁה הַנִּרְצָחָה
 וַיֹּאמֶר הַגְּבֻעָתָה אֲשֶׁר לְבְנִימִן
 בָּאתִי אֲנִי וּפִירִגְשִׁי לְלוֹן:

ויקמו

גבעה, וועלכעס בנימין צוגעהערט, קאם איך אונד מיין קעכסווייב צו, איבערנאכטען;

דא

ר ש"י

ב (ב) פנות כל העם. ישי כל עמא:

דמו

ב א ו ר

לא שלח לשבט בנימין לפי שמהם ינקה הרעה. (ל) שימו, לנכס על הנזלה הזאת, עליו עלה
 ודברו דבר להשיב גמולם בראשם. עצו, בא לויי הרבים נחמרון יו"ד ובשורק חמת חולס ומשפטו
 בתשלומו יעוצו בפלס עמדו עמדו אשר הוא בחולס מפני העמדת הטפסא, אשר יש לו במקומות
 רבים מנהג הפסק (מדברי הרד"ק במ"א).

כ (א) למדן, בתוספת הלמ"ד וענינו מדן ועד באר שבע. המצפה, כדרס להקנן שם
 כשהיו נועדים על דבר יקר. (ב) פנות כל העם, ראשי העם כח"י, ויקרא ראש וספר
 פנה, כמו פנת שבתים (ישעי' י"ט י"ג), כי הוא לעם כפנה לבנין להחזיק היסוד ועניו כל
 העם פונים אליו, ולדעת הרד"א התייבחו כל השבטים פנות בפני עמלם כי פנה כל שבט כפנה
 אחת וככל נדל מקניו. (ג) ויאמרו, לדעת הרד"ק שב ויאמרו על פנות העם, וטעם בני
 ישראל

חרגום אשכנזי

(ה) דא שטאַנדען געגען מיר אויף דיא בורגער פֿאַן גבעה, אומרינגטען וועגען מיינער נאָכטס דאָזיג, מיר וואָללטען זיא אומבריינגען אינדר מיין ווייב מיסגאנדעלטען זיא, ביז זיא שטאַרב. (ו) איך ערגרייף מיינע קעכס פֿרויא, צערגליעדערטע זיא, אונד פֿערזאנדטע זיא נאָך צאללען געפֿילדען דער בעזיט, צונגען ישראל'ס, דען זיא האָט טען אונצוכט אונד שענדליכ־ קייט אין ישראל פֿעראיכט. (ז) היער זייד איהר נון צאללע קינדער ישראל'ס; פֿריפֿעט דען געגענשטאַנד, אונד דער ראטההשלוס פֿאלגע! (ח) דאָ פֿאַלק ערהאָב זיך מענגיגליך, אונד שפּראַך: ניעמאנד פֿאַן אונז געהע אין זיין צעלט, ניע. מאַנד פֿאַן אונז קעהרע נאָך הויזע. (ט) אויף דיווע וויזע וואָל לען וויר יעטצט מיט גבעה פֿערפֿאַהרן; ווער זיא איכער־ פֿאַללע, ענטשיידע דאָז לאַזן; (י) וויר ציעהען צעהן מאַן פֿאַן הונדערט אַויס צאללען שטעט־ מען ישראל'ס, הונדערט פֿאַן טויענד אונד טויענד פֿאַן צעהנטויענד, מונדפֿאַרראַטה פֿיר דאָ פֿאַלק צו שאַפֿען,

שופטים כ

(ה) ויקמו עלי בעלי הגבעה ויסבו עלי את־הבית לילה אותי דמו להרג ואת־פֿיר־גשי ענו ותָּמַת: (ו) ואֵחָז בִּפְּיִל־גְּשִׁי וַאֲנַתָּחָה וַאֲשֶׁלָּחָה בְּכָל־שָׂדֵה נְחֻלַּת יִשְׂרָאֵל כִּי עָשׂוּ זָמָה וּנְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל: (ז) הִנֵּה כָלְכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָבּוּ לָכֶם דָּבָר וַעֲצֵה הָלָם: (ח) וַיָּקֶם כָּל־הָעָם בְּאִישׁ אֶחָד לֵאמֹר לֹאֲנִלֵךְ אִישׁ לְאֶחָדוֹ וְלֹא נָסוּר אִישׁ לְבֵיתוֹ: (ט) וַעֲתָה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר גַּעֲשֵׂה לַגִּבְעָה עֲלֶיהָ בְּגֹזֶרֶל: (י) וְלִקְחָנוּ עֲשָׂרָה אַנְשִׁים לַמָּאָה כָּל־וּ שְׁבֹטֵי יִשְׂרָאֵל וּמֵאָה לַאֲלָף וְאַרְבָּה לַרִבְבָּה לִקְחַת צִדָּה לָעָם לַעֲשׂוֹת כְּבוֹאָם לַגִּבְעָה בְּנִימָן כְּכָל־

הנבלה

פֿיר דאָ פֿאַלק צו שאַפֿען, אום בייא דער אַנקונפֿט געגען גבע בנימין ווירקען

ר ש"י

(ח) דמו להרוג. כוונו להרוג אפינשמני"ט בלע"ז: (י) לעשות. לכיאתם זו לגבעת בנימין ככל הנבלה וגומר:

חברים

באור

ישראל לקריאה שהם ישאלו ויחקרו איכה נהיתה הרעה הזאת. (ה) דמו להרוג, לשון רש"י כוונו להרוג אפינשמני"ט בלע"ז. (ו) pensaient (זיך דאָכטען). (ז) הָבּוּ לָכֶם דָּבָר וַעֲצֵה, צעבורכם דברו דבר ועצו עמה שלא תחפזט הרעת הממארת הזאת בישראל (מהרד"א). (ט) עליה בגורל, עליה נעלה בגורל, וענין הגורל לקחת זידה לעם ההולכים למלחמה, ומשפטו להפיל בגורלות צעשה חלקים ככל מאה ונבל רבבה, ואשר יכול הגורל עליהם יקחו זידה למשעה כחלקים אשר יעלו להלחם כי לא היו יודעים כמה יתעבכו הם, (מדברי רד"ק). (י) לבואם, נאכה

צו קענען גלייך דער גאנצען
שאנדטהאט, דיא איין ישראל
געשעהן איז. (יא) הערדיק
פערזאמלעט זיך דיא גאנצ
צע מאנשאפט ישראלס ווידער
דיא שטאדט פערבונדען וויא
איין קערפער. (יב) נון שיקט זיך
דיא שטאט ממע ישראלס לייטע
אנאללע שטאטס אכטהיילונגען
בנימיןס אונד ליעסען זאגען:
וואס איז דא פאר איינע פער
רשעהייט. דיא זיך אונטראיך
צונערטראגען האט? (יג) ליע
פערט זאגלייך יענע ניערער
טרעכטיגע מענשען אין גבעה
אויס, דאס וויר זיא מיט דעם
טאדע בעשטראפען, אונד דא
בעזע אויס ישראל ווענדייטען.
דיא קינדער בנימין אבער,
וואללטן דער אויפפארדערונג
איהרער ברידער, דער קינדער
ישראל ניכט געהער נעכען.
(יד) אונד פערזאמלעטען זיך
זאגלייך אויס דען שטערטען
גען גבעה, אום צו פאלדע צו
ציעהען, גענען דיא קינדער
ישראל. (טו) דיא קינדער בנימין
מויסטערטען זיך אן דיעזעם
טאגען אויס דען שטערטען:
זעכס אונד צוואנציג טויזענד

הַגְּבִלָה אֲשֶׁר עָשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל:
(יב) וַיֵּאמְרוּ כָל-אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל-
הָעִיר בְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים:
(יג) וַיִּשְׁלְחוּ שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל אַנְשֵׁים
בְּכָל-שְׂבָטֵי בְנֵימִן לֵאמֹר מֶה
הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נִהְיִיתָה בָּכֶם:
(יד) וְעַתָּה תָּנוּ אֶת-הָאֲנָשִׁים בְּנֵי-
בְרִיעַל אֲשֶׁר בִּגְבֵעָה וְנָמִיתָם
וְנִבְעַרְהָ רָעָה מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא
אָבוּ בְנֵימִן לִשְׁמָע בְּקוֹל
אֶחָיהֶם בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל: (טו) וַיֵּאמְרוּ
בְּנֵי-בְנֵימִן מִן-הָעָרִים הַגְּבִעָתָה
לָצֵאת לַמִּלְחָמָה עִם-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
(טז) וַיִּתְּפְקְדוּ בְנֵי בְנֵימִן בַּיּוֹם
הַהוּא מֵהָעָרִים עָשָׂרִים וְשֵׁשׁ
אָלֶף אִישׁ שֶׁלֶף חֶרֶב לָבָד מִיָּשְׁבֵי
הַגְּבֵעָה הִתְּפַקְדוּ שֶׁבַע מֵאוֹת
אִישׁ בַּחֹר: (יז) מִכָּל וְהָעָם הַזֶּה

שבע

בני קרי ולא כהוב

מאן שווערדט איהרער אהנע דיא איינוואהנער פא גבעה, וועלכע אויס זיך זיבען הונד
דערט אויסערלעזענע מעננער וועהלטען. (טז) אונטער דען געזאמלטען קריגעספאלקע,
קאנגי

ר ש י

(יא) מנבים - שנים בעלה אחת: (יב) בכל שנתי בנימין. עשרה שנתיים נקטנו עשרה משפחותיו
זיהיו מרחל שנים עשר שנתיים:

(טז) אחר

ב א ו ר

נראה כוונת המדבר להוסיף סלעדין במאמר על דרך לחות, ואמר לעשות לבואם לבנע,
במקום לעשות לבואם לבנע, ונס במקומות אחרים שמוסה לפעמים בנימין. (יב) בכל שבטי
בנימין, כל בניו הרבים למחלוקת, שכל משפחה משנט בנימן קימה נקטת כשנט, כדברי חז"ל
שהביאו

קאנטמען יענע וועבען הונדערט
אויסערלעזענע מענער מיט
איהרער געשפערטען רעכ-
טען אללעזאמסט איינען שטיין
אויף איין האר שליידערן,
אָהנע צו פֿעהלען. (יז) דיא
מאָנשאַפֿט ישראל'ס אָהנע
בנימין מוסערטע אויס זיך,
פֿיערמאָהל הונדערט טויזענד
מאָן שוועררטיגערער, לוי-
טער קריגעריפֿאָהרנע מענ-
נער. (יח) דיעזע מאַכטען זיך
אויף, גינגען נאָך בית אל אונד
כעפֿראָנטען גאָט; דיא קינ-
דער ישראל פֿראָנטען געמליך:
ווער פֿאָן אונז וואָלל צוערשט
גענען דיא קינדער בנימין אין
קריעג ציעהען? דער עוויגע
ערליעם: יהודה צוערשט!
(יט) דיא מאַכטען זיך דיא קינ-
דער ישראל'ס דעם מאָרנעם
אויף, אונד לאָגערטען זיך ביא
גבעה. (כ) דיא מאָנשאַפֿט
ישראל'ס גינג אלזא אין דען
קריעג גענען בנימין, אונד
שמעללטע זיך ווידער ויא אין
שלאַכטאָרדנונג פֿאָר גבעה.

(כא) אַכער דיא קינדער בנימין ריקטען אויס גבעה, אונד שטרעקטען אַן דיעזעם סאַג

שבע מאות איש בחור אטר
יד-ימינו כל-זה קרע באבן אל-
השערה ולא יחטא: (יז) ואיש
ישראל התפקדו לבד מבנימין
ארבע מאות ארף איש שלף
חרב כל-זה איש מלחמה:
(יח) ויקמו ויעלו בית-אל וישאלו
באלהים ויאמרו בני ישראל מי
יעלה-לנו בתחלה למלחמה
עם-בני בנימן ויאמר יהודה
יהודה בתחלה: (יט) ויקומו בני-
ישראל בבקר ויחנו על-הגבעה:
(כ) ויצא איש ישראל למלחמה
עם-בנימן ויערכו אתם איש-
ישראל מלחמה אל-הגבעה:
(כא) ויצאו בני-בנימן מן-הגבעה
וישחיתו בישראל ביום ההוא

^{שנים}
צוויי

ר ש י

(טז) אטר יד ימינו. גמורי יד ימינס לא היו שולטים בה כאלו היתה אטומה כמו אל חאטר
עלי באר פיה: כל זה. שבע מאות איש הללו: אל השער. לחוט השער: ולא יחטא. לא
יטא: (יח) יהודה בתחלה. אבל לא כמו לשאול אם לנכח אם לינכח ובאחרונה שבחנו אטר
עלו כי מחר אחנו ביד השכימו והשלימו דבריהם: (כא) וישחיתו, נעשו על שלל קנאו כמו
כן במעשה דמות מינה שהיה כנר:

ב א ו ר

שהביאו רש"י ורד"ק: ואין לומר שאל שנט במקום משפחה, והוא כמו משפחות בנימן, שהרי
כתיב במקום אחר (ש"ט' כ"ח), הנעירה מכל משפחות שבטי בנימן. (טז) אטר יד
ימינו, אטר יד ימינו, כמו שפירשתי באהוד, ואין הטעם שהיה כל איש בנור, איש שמאלי
מכד הטבע או מקמת חולי, כי אין גם אחד אשר יקרא אטר יד איש בנור מכל אנשי הלכא,
ומענינו תבין טעמו לכל אחד מהם היה לאל ידו לאטר ימינו ולשלוט בשמאלו ולקלוע באבן
ולא

צוויי אינד צוואנציג טויענד
 מאן פֿאַן ישראל צו באַרען.
 (כג) דיא מאַנשאַפֿט ישראל'ס
 ערמוטהינטע זיך וויערער,
 אונד שטעללמען זיך אַבער-
 מאַלס אין שלאַכטאַרדנונג אַן
 דעם אָרטע, וואָזיא זיך אַם ער-
 שטען טאַגע אויפֿגעשטעללט.
 (כג) צופֿאַר אַבער וואָרען דיא
 קינדער ישראל הינגעגאַנגען,
 אונד האַטטען געוויינט פֿאַר
 דעם עוויגען ביז אַבענד; דאָ
 בעפֿראַגטען זיא דען עוויגען:
 זאָלל איך דען קריגע פֿאַרס-
 זעטצען מיט מיינעם ברודער,
 דען קינדערן בנימין? אונד דער
 עוויגע ערליעס: ציעהעט הין
 ווירער איהן! (כד) אַלס דיא
 קינדער ישראל אַם צווייטען
 טאַגע געגען דיא קינדער בנימין
 הערצן קאַמען, (כה) צאָג בנימין
 אויס גבעה איהנען אויך אַם
 צווייטען טאַגע ענטגעגען, אונד
 שטרעקטען פֿאַן דען קינדערן
 ישראל נאָך אַכטצען טויענד
 מאַן צו באַרען, לויטער געאיב-
 טע שווערסט־הרער. (כו) דאָ-
 רויף צאָג גאַנץ ישראל מיט
 דעם קריענספֿאַלקע הוי, קאָ-
 מען נאָך בית אל, בליעכען
 אונד וויינטען דאָזעלבסט פֿאַר
 דעם עוויגען, פֿאַסטעמען דעג-
 זעלבען טאָג ביז אַבענד אונד
 בראַכטען בראַנדאָפֿער אונד
 פֿריערענסאָפֿער פֿאַר דעם
 העררן. (כז) דיא קינדער ישראל בעפֿראַגטען דען עוויגען—דען דאָרט בעפֿאַנד זיך דאָמאלס
 דיא

שנים ועשרים אלף איש אֶרְצָה:
 (כג) ויתחזק העם איש ישראל
 ויספו לערך מלחמה במקום
 אשר-ערכו שם ביום הראשון:
 (כג) ויעלו בני-ישראל ויבכו
 לפני-יהוה עד-הערב וישארו
 ביהוה לאמר האוסף לגשת
 למלחמה עם-בני בנימן אחי
 ויאמר יהוה עליו אליו: (כד) ויקרבו
 בני-ישראל אל-בני בנימן
 ביום השני: (כה) ויצא בנימין
 לקראתם מן-הגבעה ביום השני
 וישחיתו בבני ישראל עוד
 שמנת עשר אלף איש אֶרְצָה
 כל-אלה שלפי חרב: (כו) ויעלו
 כל-בני ישראל וכל-העם ויבאו
 בית-אל ויבכו וישבו שם לפני
 יהוה ויצומו ביום-ההוא עד-
 הערב ויעלו עלות ושלמים לפני
 יהוה: (כז) וישאלו בני-ישראל
 ביהוה ושם ארון ברית האלהים

בימים

העררן. (כז) דיא קינדער ישראל בעפֿראַגטען דען עוויגען—דען דאָרט בעפֿאַנד זיך דאָמאלס דיא

ב א ו ר

ולא ישגה המערה, ובאו שחגמתי. (כו) ושם ארון ברית, וזכר נסעם שליטת ענין הארון
 ופנסם

דיא בונדעסלאדע גאטטעס, ^ח (כח) אויך פנחס זאָהנאלעזר'ס,
 ענקעל אהרן'ס שטאנד צו יע-
 נער צייט פֿאַר איהר — דיא
 פֿראַנע וואָר: זאָלל איך פֿער-
 נער צו פֿעלדע ציעהען, גע-
 גען מיינען ברודער דיא קינ-
 דער בנימין, אָדער זאָלל איך
 עס אונטערלאַססען? דער עווי-
 גע ערליעס: ציעהעט הוי, דען
 מאָרגען געבע איך ווא אין אוי-
 ערע הענדע. (כט) דאָ שטעלל-
 טע ישראל הינטערהאַלטע
 אום גבעה הערומ. (ל) דאָן צאָ-
 גען דיא קינדער ישראל ווי-
 דער בנימין אויך אַם דריטטען
 טאָגע, אונד בעוועגטען זיך גע-
 גען גבעה וויא געוועהנליך.
 (לא) דאָ ריקטען אויך דיא קינ-
 דער בנימין העריום דעם פֿאַל-
 קע ענטגעגען, לענקטען אַב
 פֿאַן דער שטאָרט, אונד פֿינ-
 גען אַן פֿאַן דעם קריגעספֿאַל.
 קע לעיבן צו פֿעללען וויא פֿאַר-
 הוי, אויף דען שטראַססען, דע-
 רען איינע נאָך בית אל, אונד
 איינע פֿעלדאין נאָך גבעה
 פֿיהרט, אונגעפֿעהר דרייסיג
 מאָן פֿאַן ישראל. (לב) דיא
 קינדער בנימין פֿראַהלאַקטען:
 ווא ווערדען געשלאָגען פֿאַן
 אונז וויא אַנפֿאַנגס, אונד דיא
 קינדער ישראל'ס ריעפֿען: וויר מיססען פֿליעהען — דאָמיט וויר ווא פֿאַן דער
 שטאָרט אַב, אונד אויף דיא לאַנדשטראַססען העלאַקען. (לג) דיא גאנצע מאַנג-
 שאַט

באור

ופנחס, להגיד כי שני הפעמים לא היה הכהן הנשאל פונם ולא היתה השאלה לפני הארון,
 ועתה בא פנחס הכהן עם כלורים והתומים לפני ארון ברית ה', וכתבמר תשובת העם
 ולעקתו עם הכנת הכהן הנשאל והמקום בעת השאלה, היתה תשובה שלמה, (מדברי הכר"א).
 (לא) הנחקו, מניין הפעל, והפעיל עד התיקנו אותם מן העיר (יבשה מ' נ'), ועיין סס
 בבאור

שאַמט ישראל'ס מאַכטע זיך
פֿאַן זיינעם שטאַנדאַרטע הינ-
וועג, אונד אַרדנעטע זיך וויע-
דער בייא בעל חמר, אויך
ישראל'ס הינטערהאַלט בראַך
שנעללל אויס זיינער שטעללונג
פֿאַן דער עכענע גבע'ס הער-
פֿאַר. (לד) עס ריקטען גען
גבעה צעהנטויענד מאָן, דער
קערן אויס גאַנץ ישראל. דער
קאַמפֿף וואָרדע העפֿטיג,
אַבער נאָך מערקטען יענע
ניכט, דאָס דאָז אונהייל זיא
עררייכט. — (לה) דער עוויגע
שלוג בנימין פֿאַר ישראל, אונד
דיא קינדער ישראל'ס פֿערניכט-
טעטען פֿאַן בנימין אָן דיעועם
מאַנע פֿינף אונד צוואַנציג טוי-
זענד איין הונדערט מאָן, לוי-
טער וואָקערע שוועררטיג-
רער. (לו) צוואַר וועהנטען שאָן
דיא קינדער בנימין'ס, דאָס
יענע געשלאָנען זייען — דען
ישראל'ס שטחייטער איבער-

אִישׁ יִשְׂרָאֵל קָמוּ מִמָּקוֹמוֹ
וַיַּעֲרֹכוּ בִּבְעֵר הַמָּרוֹאֲרֵב יִשְׂרָאֵל
מִגִּית מִמָּקוֹמוֹ מִמַּעֲרֵה-גִבֵּעַ:
(לד) וַיָּבֹאוּ מִנֶּגֶד לַגִּבְעָה עֲשָׂרַת
אַלְפִים אִישׁ בַּחוּר מִכָּל-יִשְׂרָאֵל
וְהַמִּלְחָמָה כְּבֹדָה וְהֵם לֹא יָדְעוּ
כִּי-נִגַּעַת עֲלֵיהֶם הָרַעָה: (לה) וַיִּגַּף
יְהוָה אֶת-בְּנֵימִן לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּשְׁחִיתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּבְנֵימִן
בַּיּוֹם הַהוּא עֲשָׂרִים וַחֲמִשָּׁה אָלֶף
וּמֵאָה אִישׁ כָּל-אֶלֶף שְׁלֹף חָרֵב:
(לו) וַיִּרְאוּ בְּנֵי-בְנֵימִן כִּי נִגְפוּ
וַיִּתְּנוּ אִישׁ-יִשְׂרָאֵל מָקוֹם לְבְנֵימִן
כִּי בָטְחוּ אֶל-הָאֲרֵב אֲשֶׁר שָׁמוּ

אל

ליעטען דאָז שלאַכטפֿעלד אָן בנימין, ווייל זיא דעם הינטערהאַלטע פֿערטרויטען, וועלכע
זיא

ד ש י

(לג) בצעל חמר. במישר יריחו: מגיח. נמשך כמו יגח ירדן אל פיהו (איוב מ"ב). גומי מניין
(תהלים כ"ב): ממערה גבע. ממקום לר ערותה וגלויה של גבעת בנימין מקום מורפה שלה שהיו
נוהג ליכנס משם כמו לראות את ערות הארץ באתם (בראשית מ"ב): (לו) ויתנו אים ישראל. אשר
בשדה מקום לבנימין לנרות אל הגבעה כי סמכו ישראל על האורכ שילאו לקראתם:

וימשך

ב א ו ר

בנאור. (לג) קמו ממקומו, קמו על הפרט ממקומו על הכלל (רד"ק). מגיח, הפעיל משרש
גוש וענינו נסיעה בתנועה חזקה ופתאומית וכן בלחמי ארבע רוחי שמיא מגיחין לימא רבא
(דניאל ז' ב'), תופשי מלחמה או אגשי מלחמה (במדבר ל"א כ"ז ב"ח) ת"ל מגיחי קרבא, לפי
שהם מזומנים בכל עת ללכת לנבא חיש מהר. ממערה גבע, ת"י ממשור גבעתא, ורד"ק
פירשו כמו ערות על יאור (ישעי' י"ט ז') תואר לירקות ולדשאים הלחים וכן ומתערה
כאורח רענן (תהלים ל"ז לה) מתלחלח, וטעמו מקום ירקות ודשאים לחים סמוך לגבעה.
(לה) ויגף ה' אח בנימין, כאן ספר זה הכתוב בכלל, ואשר זה יפרט איך הים זה, ואיך לכל
האורכ את העיר, ואיך נגפו בני בנימין כל אותו מספר המאנשים, וזהו שאמר עוד ויראו בני
בנימין כי נגפו, כי בתמלה בראותם כי נגפו ישראל נתנו מקום לבנימין לרדוף אחריהם כי בטחו
ישראל

זיא אויס גבעה ועמטמען. —
 (לז) דא איילטע ריעזער הינטער
 מערהאלט, שטירצטע אויף
 גבעה, צאג היינין אינד שלוג
 דא גאנצע שטאדט מיט דער
 שערפֿע דעם שווערדטעם.
 (לח) איין מערקמאהל וואר פֿיר
 דא מאַנשאַפֿט ישראל'ס מיט
 דעם הינטערהאלטע פֿעראַכט.
 רעדט, איין אַנהאַלטענדעם
 רויכפֿייער אויס דער שטאדט
 שטייגען צו לאַססען. (לט) אַלס
 נון ישראל'ס מאַנשאַפֿט אים
 קאַמפֿע איינע ווענדונג
 נאָהם, אונד בנימין וויערער בע-
 גאן אונטער ישראל לייכען צו
 פֿעללען, נעגען דרייסיג מאָן, וואָ
 דאָס זיא ריעפֿען: וואַהרליך,
 זיא וינד אַבערמאָלס געשלאָ-
 גען פֿאָן אונד וווא אים ער-
 שטען טרעפֿען. — (מ) פֿינג
 דאָן פֿייער אָן אויס דער
 שטאדט אין איינע רויכוויילע

אַל-הַגְּבֵעָה: (לז) וְהָאֲרֵב הַחִישׁוֹ
 וַיִּפְשְׁטוּ אֶל-הַגְּבֵעָה וַיִּמְשְׁךְ
 הָאֲרֵב וַיִּךְ אֶת-כָּל-הָעִיר לְפִי-
 חָרֶב: (לח) וְהַמּוֹעֵד הָיָה לְאִישׁ
 יִשְׂרָאֵל עִם-הָאֲרֵב הָרֵב
 לְהַעֲלוֹתָם מִשָּׂאת הָעֵשֶׂן מִן-
 הָעִיר: (לט) וַיַּהֲפֹךְ אִישׁ-יִשְׂרָאֵל
 בְּמַלְחָמָה וּבְנִימָן הִחֵל לְחַכּוֹת
 חֲלָלִים בְּאִישׁ-יִשְׂרָאֵל כְּשִׁלְשִׁים
 אִישׁ כִּי אָמְרוּ אֶךְ נִגּוֹף נִגּוֹף הוּא
 לְפָנֵינוּ בְּמַלְחָמָה הָרִאשׁוֹנָה:
 (מ) וְהַמִּשָּׂאת הִחֲלָה לַעֲלוֹת מִן-
 הָעִיר עֲמוּד עֵשֶׂן וַיִּפֹּן בְּנִימָן
 אַחֲרָיו וְהָיָה עֲקָרָה כְּלִיר-הָעִיר

השמימה

צו שטייגען; בנימין וואַנדטע זיך דאָהין, אונד דא גאנצע שטאדט שטיעג (אין פֿלאַמ) מען

ר ש"י

(לז) וימשיך האורב. משיך בשופר. דבר אחר משיך בשופר העם אשר אחר אל העיר: (לח) והמועד היה מתחלה היה אורב בין ישראל בין האורב להיות האורב מוכנה לעלות עשן העיר ויכניו ישראל אשר לכד האורב את הגבעה: משאת העשן. גובה העשן: (לט) ויהפוך איש ישראל. עכשיו חזר למחלת הדברים ושונה ומפרש עשרים אלק שמתנונו למעלה כיבד נפלו והיכן נפלו: ואשר

ב א ו ר

ישראל אל האורב שילכד העיר (מדברי הרדי"א). (לז) וימשוך, מ"י וחתנגיד כמו שחרגס ויפשטו, ועיין מה שכתבתי למעלה (ט' ל"ג). (לח) והמועד, מ"י וזמנא, וכן פי' הרד"ק, זמן זה החנו בנייהם כדי שיתנו האורב בעיר שיתלכו בה אש ומשאת העשן יהיה סימן לישראל שכבר לכדו העיר, וזמן שיראו העשן יחזרו פניהם כלפי בנימן להכות בהם. הרב, לווי חסר ה"א או הוא שס, וענינו על אורב הזמן, שלא יכבה האש וימשוך זמן רב. משאת העשן, הוא העשן המתנשא למעלה מן האש והלכך ע"י שרפת העיר, וטעם משאת מענין ושאים דוד (ש"ב ה' כ"א), וכלשון המשנה בראשונה היו משיאין משואות (רד"ק). (לט) ויהפך, הפכו פניהם לנאות אס החלה המשאת לעלות. (מ) עמוד עשן, צמרון כ"ף השמש, שעלתה המשאת בעמוד עשן. כליל העיר, מענינו מבין חסרונן, כליל העיר עלה באש השמימה, ויתכן לפרש כליל, כלילת והדרת העיר, ונופל על הכנינים שהם עדי העיר, ויהי' תרגומו: דיה הערליקייט דער

מעון) היממעלאן. (מא) ישראל'ס
מאנשאפט קעהרטע אלזא
אום, אונד בנימין ווארד בע-
שטירצט, דען ער ווא, דאס
איהן דאן אונזייל שאן גע-
טראפֿען. (מג) אונד וואנד-
טע זיך פֿאר דען שטרייטערן
ישראל'ס דען וועג נאך דער
וויסטע צו, אבער דער קאכפֿה
פֿערפֿאלגטע איהן, אונד ווער
אויס דען שטערטען פֿלאה,
פֿערניכטעטען זי עכען זא,
וויא יענען דער דארין בליעב.
(מג) זיא אומרינגטען בנימין,
טריעכען איהן ראססלאן פֿאר
זיך הער, צערטראטען איהן
בנימין אכטעזען טויענד
מאן

הַשְׁמִימָה: (מא) וַאִישׁ יִשְׂרָאֵל
הִפָּךְ וַיִּבְהַל אִישׁ בְּבִימָן כִּי רָאָה
כִּי־נִגְעָה עָלָיו הָרָעָה: (מג) וַיִּפְּנוּ
לִפְנֵי אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל־דֶּרֶךְ
הַמִּדְבָּר וְהַמִּלְחָמָה הִדְבִּיקְתָּהּ
וְאֲשֶׁר מֵהָעָרִים מִשְׁחִיתִים אוֹתָו
בְּתוֹכָו: (מג) כָּתְרוּ אֶת־בְּנֵימָן
הָרְדִיפּוּהוּ מִנוּחָה הִדְרִיכָהוּ עַד
נֹכַח הַגְּבֻעָה מִמֹּזֶר חֲשָׁמֶשׁ:
(מד) וַיִּפְּלוּ מִבְּנֵימָן שְׁמֹנֶה־עָשָׂר

אלף

ביוגענען גבעה צור מארגענוייטע. (מד) אונד עם פֿיעלען פֿאן בנימין אכטעזען טויענד

ר ש י

(מב) ואשר מהערים. האורב שנכנס נעיר משחיתים אותו בתוך השנע בתוך העיר: (מג) נחרו
את בנימין. הקיפו את בנימין נחר המקיף את הראש וכן אכירי נאן נחרוני (מהלים כ"ב י"ג)
וכן כי רשע נחר את הדיק (חנקו א' י"ד) וכן גם נאן עטרה נקראת הקפה ושאל
ואנשי עוטים אל דוד ואל אנשי לפסס (ש"א כ"ג כ"ו): הרדיפוהו. קוראים אחריו רדיפה
לועקים זה לזה לרדוף: מנוחה הדריכוהו. אלל הערים שהם נוחים נכס שם הדניקוהו:
הדריכוהו. השיגוהו ויש דוגמא נאן גמרא רכע נחרי פרסא נאן ולא אדריכה: עד נכס
הנבעה. ממזרח של גבעה: (מד) ויפלו מננימן שמונה עשר אלף. נשדה בתוך המלחמה;
ויעוללהו

ב א ו ר

דער טטערט פֿלֿאָג הייזענז חוץ. (מא) ואיש ישראל הפך, נזכר למעלה ויהפך איש ישראל,
כי הפך אל הרודף, וישראל עז לנבעה מה שעשה יהושע לעי, וכאשר ראו בני בנימין עזן
העיר נכלהו ופנו ליום לפני בני ישראל. (מב) והמלחמה הדביקהו, המלחמה לא פסקה
באשר נסו כ"א נמשכה אחריהם. ואשר מהערים, המפרשים פירשו כ"י, ואנש נמנא קמו
מקריהו קטלין בהו מנא ומנא, ר"ל האורב שנכנסו לנבעה משחיתים אותן מהנבעה ומאשר
הערים, ופי' כ'ו בתוך בנימין הנהרגים מבחון היו גם אלל נהרגים מנפנים (רד"ק), ולדעת
מלת ואשר עומדת במקום שנים, ומקרא קלר הוא ויהיה נמשלמו: ואשר נס מהערים משחית' (אנשי
האורב) אותו ואשר בתוכו, כלומר בתוך מקום מושבותיהם, וענינו מונן נוס משם והנאשר בתוכו
שניהם נפלו נחרב איש ישראל, וכמו שרגמתי. (מג) כחרו, כפי' רש"י הקיפוהו. הרדיפהו מנוחה,
ת"י רדפיון מבית ניהוין טרדונו, ומושך מנוחה למלה שלאחריה, וכן פי' רש"י והרד"ק נמוהס
אמר הרדיפוהו, זה לזה אומר רדוף אחריו, מנוחה למלה שלאחריה, וכן פי' רש"י והרד"ק נמוהס
ממנוחה הדריכוהו, כלומר שגדשוהו ממקום מנוחתו; אללם לדעת מ"ס השם. הנעלם מ"ס
מדבר עם יעקב (בראשית ל"א כ"ט), כי אז תשא פניך ממוס (איוב י"ד ע"ו), וטעמו הרדיפוהו
ממנוחה, בלי מנוחה, כמו מורדף בלי משך (שעי' י"ד ו'), וכן מרגמתי. הדריכוהו, נשטעו
מלשון

מאן לויטער מאפעערע קריע:
גער: (מה) אלס זיא זיך וואנד.
טען, אונד דער וויסטע צו
נאך דעם פעלעזען רמון פלא.
הען, מאכטען יענע אויף דען
שטראססן נאך אונד נאך פֿינף
טויזענד מאן נידער, אונד
אלס זיא איהען ביז גרעם
נאכעמטען, ערשליגען זיא
פֿאן דענעלבען צווייטטויזענד
מאן: (מו) וואָ דאָס דיא וועמט.
ליך אן יענעם טאגע פֿאן בנימין
געבליבענען, פֿינף אונד צוואַנציג
ציג טויזענד מאן שווערטֿיה:
דער בעטרוגען, לויטער טא.
פֿעערע קריעגער. (מ) ענר.
ליך וואַנדטען אונד פֿלאהען
דער וויסטע צו נאך דעם פעל.
זען רמון ועסם הינדערט מאן,
וועלכע זיך פֿיער מאַנאטע בייא
דיעזען פעלעזען רמון ערהיעל.
טען. (מח) דען דיא מאַנע
שאַפט ישראל'ס קעהרטע צו.
ריק צו דין איבריגען קידערן
בנימין'ס, אונד ערשליגען מיט

אלף איש את כל אלה אנשי
חיר: (מה) ויפנו וינסו המדברה
אל---סרע הרמון ויעללהו
במסלות חמשת אלפים איש
וידיקו אחריו עד גידעם ויכו
ממנו אלפים איש: (מו) ויהי כל
הנפלים מבנימין עשרים וחמשה
אלף איש שלף חרב ביום ההוא
את כל אלה אנשי חיר:
(מ) ויפנו וינסו המדברה אל---
סרע הרמון שש מאות איש
וישבו בסרע רמון ארבעה
חדשים: (מח) ואיש ישראל שבו
אל בני בנימין ויכום לפי חרב
מעיר מתם עד בהמה עד כל

הנמצא

דער שערפֿע דעם שוועררטעם, וואָס דיא שטארט אונפֿערועהרטעם האַטטע, וואָוואַהל פֿיעה אלס

ר ש י

(מה) ויעללהו. הריגה אחר הריגה כעוללות שאחר הבזיר: חמשת אלפים איש. הרי עשרים
ושלשה אלף: עד גידעם. שם מקום: ויכו ממנו אלפים איש. הרי עשרים וחמשה אלף האמור
למעלה. והמאה הנהיבים לשעלה לא פירש היכן נפלו: (מח) שבו אל בני בנימין. ככל הערים:
מעיר מתום. התמו כל יושבי הערים ועד בהמה ואנשים ככלל מתים היו שמחום לשון כלים הוא ויש
לתמוה על אלף היכן הם שהרי עשרים וששה אלף התפקדו מן הערים ומן הגנבה שש מאות וכאן
מנה

ב א ו ר

מלשון כדורך גנת (שם ס"ג ב'), בנימין ה' להם למרמם כטיע חולות. (מו) עשרים וחמשה
אלף, והמאה שספר למעלה (פסוק ל"ה), הניחם כאן לפי שהוא פרט וסמך על המספר
הראשון שזכר (רד"ק), והעיר הרלב"ג ובנר נזכר מחלה שספר בני בנימין עשרים וששה אלף שולף
ושבע מאות (פסוק ע"ו), וידמה שהאלף הנשארים מחו במלחמות הראשונות ע"כ.
(מח) מע יתום, לדעת הרד"ק הוא כמו מתים שפי' מעיר אנשים, ומתום שם לאנושה כולל
אנשים ונשים וטף, "האנשים בעיר, והבהמה בשדה, עד כל הגמלא עופות או חיות, הכל
הרגו. ולדעתי מתום כמו יין, נו מתום (ישעי' א' ו'), והוא לשון תמימות, מה שמלאו תמים
ושלם

הַנִּמְצָאִים כָּל־הָעָרִים הַנִּמְצָאוֹת
שָׁלְחוּ בְּאֵשׁ:

כא (א) וַאֲשֵׁי יִשְׂרָאֵל נִשְׁבְּעוּ
בַּמִּצָּפָה לֵאמֹר אִישׁ מִמֶּנּוּ
לֹא־יִתֵּן בָּתּוֹ לְבְנֵימָן לְאִשָּׁה:
(ב) וַיָּבֹא הָעָם בֵּית־אֵל וַיֵּשְׁבוּ שָׁם
עַד־הָעֶרֶב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁאוּ
קוֹלָם וַיִּבְכוּ בְּכִי גָדוֹל: (ג) וַיֹּאמְרוּ
לְמָה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִיתָה
זֹאת בְּיִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיד הַיּוֹם
מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁבֶט אֶחָד: (ד) וַיְהִי
מִמָּחֳרָת וַיִּשְׁכְּמוּ הָעָם וַיִּבְנוּ־
שָׁם מִזְבְּחַ וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת וּשְׁלָמִים:
(ה) וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי אֲשֶׁר
לֹא־עָלָה בְּקִדְהָ מִכָּל־שִׁבְטֵי

ישראל

אלם וואס זאגט צו פֿינדען
וואר: אויך אללע שטערטע,
אויף וועלכע זיא טראָען,
שטעקטען זיא אין בראַנד.
כא (א) דיא מענער ישראל'ס
אבער, האַטטען צו מצפה
פֿאלגענדעס בעשוואָרען: נייע-
מאָנר פֿאָן אונז געבע איינעם
בנישטעטען ווינע טאָכטער צור
פֿרויא. (ב) הירויף גינג דאָ
פֿאלק נאָך בית אל, דאָרט
כלעבען זיא פֿאָר גאָטט ביו
אבענד, ערהאָבען איהרע
שטיממע, אונד וויינטען שווע-
רע טהרענען. (ג) זיא שפרא-
כען: וואָרום אָעוויגער, גאָטט
ישראל! מיסטע דיעועם אונז-
טער ישראל געשעהען, דאָס
נון הייטע איין גאָנצער שטאָם,
ישראל ענטפֿעללט? (ד) דעם
אָנרערן סאָרגענס מאַכטע זיך
דאָ פֿאלק פֿרויה אויף, זיא
בויעטען דאָעלכסט איינן אל-
טאָר, אונד בראַכטען בראַנד-
אָפֿער אונד פֿריעדענסאָפ-
פֿער דאָר. (ה) שאָן פֿראַגטען
דיא קינדער ישראל'ס: ווער פֿאָן אללען שטעמטען ישראל'ס איזט ניכט צור פֿערזאָמלונג
פֿאָר

ר ש י

מנה כנפלים עשרים וחמשה אלף ומאה איש ושש מאות נמלטו כל סלע הרמון והאף ק נחתו
אל הערים ונפלו לשמרת כשבו בני ישראל אל ערי בנימן להחריס הישים והטף:
כא (א) להפקד. להנרע:

וינחזו

ב א ו ר

ושלם בעיר השחיתו ארלה וכן תרגומתי. הערים הנמצאות, הערים הנמלכות להט על דרך
מסעם ואשר היו לבנימין.

כא (א) נשבע במצפה, השנועה הזאת נמצא בני ישראל באשר נתקבלו במצפה קידם שעלו
גבעה להלחם בבנימן, ועתה כראותם כי על ידי שנועה זו נחסד שבת ארז מישאל
בכמרו רחמיכם על בנימן וכו' לפי ה' בני גדול, (מדברי הרד"א וסולב"ג). (ה) מי אשר
לא עלה, כבר שאלו שאלה זו ולרוב מכאובם בעבור בנימן שכתו לחקור מי אשר לא בא אל
המצפה וקזרו לשאול קומה בקיום השנועה הגדולה הזאת הנה להביא נזים להנותרים-
וחנה

פֶּאֶר דַּעַן עוֹיִנֵעַן גַּעקָאָממען?
דַּעַן עִם וואָר אײַן גראָסער
שוואַר געטהאָן, דאַס יעדער, ש
דער נײַט פֿאַר דַּעַן עוֹיִנֵעַן
נאָך מצפה געקאָממען, מוס
דעם טאָרעס וײַן. — (ו) אַכער
דיא קינדער ישראל'ס דאָכטען
נאָך אײַמער וועהמיטהוג אָן
איהרען ברודער בנימין, אונד
קלאָנטען: הײַטע אײַזט אײַן
שטאַם פֿאַן ישראל אַכגעבראַ-
כען. (ז) וויא קעננען וויר דַּעַן
איכריג געבליעכענען ווייכער
פֿערשאַפֿען, דא וויר בייא
דעם עוֹיִנֵעַן געשוואַרען, איה-
נען פֿאַן אונזערן טעכטערן קײ-
נע ווייכער צו געבען? (ח) ענד-
ליך זאָנטען זיא: וואָ אײַזט
אײַנער פֿאַן דַּעַן שטעסמען
ישראל'ס, דער נײַט פֿאַר דַּעַן
עוֹיִנֵעַן נאָך מצפה געקאָממען
אײַזט? אונד עס היעס: ניע-
מאַנד אײַזט יבש גלעד פֿאַנד ויך
דאָועלכסט, וועדער אײַזט לא-
גער נאָך בייא דער פֿערזאָמט-
לונג אײַן. (ט) דא וואָרדע
דאָ פֿאַלק געמוסטערט, אונד
אין דער טהאַט, וואָר קײ-
נער פֿאַן דַּעַן אײַנוואָהנערן
יבש גלעד'ס דא. (י) נון
שיקטע דיא געמיינדע צוועלף

יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי הִשְׁבוּעָה
הַגְּדוֹלָה הָיְתָה לְאִשֶּׁר לֹא־עָלָה
אֶל־יְהוָה הַמִּצֵּפָה לֵאמֹר מִזֶּת
יוֹמָת: (ו) וַיִּנָּחְמוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶל־בְּנֵימִן אֶחָיו וַיֹּאמְרוּ נִגְדַע
הַיּוֹם שָׁבַט אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל:
(ז) מִה־נַּעֲשֶׂה לָהֶם לְנוֹתָרִים
לְנָשִׁים וַאֲנַחְנוּ נִשְׁבָּעֵנוּ בַּיהוָה
לְבָלְתִּי תָתִיתָ לָהֶם מִבְּנוֹתֵינוּ
לְנָשִׁים: (ח) וַיֹּאמְרוּ מִי אֶחָד
מִשְׁבָּטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא־עָלָה
אֶל־יְהוָה הַמִּצֵּפָה וְהָיָה לֹא בֶאֱ-
אִישׁ אֶל־הַמַּחֲנֶה מִיָּבֵשׁ גִּלְעָד
אֶל־הַקָּהָל: (ט) וַיִּתְּפֹקֶד הָעָם
וְהָיָה אִין־שֵׁם אִישׁ מִיּוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ
גִּלְעָד: (י) וַיִּשְׁלַח־שָׁם הָעֵדָה
שְׁנַיִם־עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ מִבְּנֵי
הַחִיל וַיִּצְווּ אוֹתָם לֵאמֹר לְכוּ
וְהַכִּיתֶם אֶת־יוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד

לפי

טויענד מאָן פֿאַן דַּעַן טאַפֿערסטען דאָהין, אונד מאָן טרוג איהנען פֿאַלגענדעס
אויף: געהעט הין, אונד שלאָגט דיא בעוואָהנער פֿאַן יבש גלעד מיט דער שער-
פֿע

ר ש " י

(ו) וינחמו. שנו למשנ עליהם מחשבת פליטה:

יארנע

ב א ו ר

(ח) והנה לא בא, קיל המון היה במלפניו לאמר אין איש מיבש גלעד בא לא אל המחנה
ולא אל הקהל: ולמקור ולכרך המפקדו העם, ולא נודע הדבר כי אין שם איש מיושבי יבש
גלעד

פֶּלַע דַּעַם שׁוֹעֲרֵרֻטֶּעם זאַממט
דען ווייבערן אונד קינדערן.
(יא) דעווען אויסטראַג מיסט
איה- אַלזאָ פֿאַללכרינגען:
אַללע מענער אונד יעדעס
פֿרויענציממער, וועלכעס מענע-
ליכען אומנאָנג גענאָססען.
זאַללט איהר פֿערטילגען. —
(יב) זיא פֿאַנדען אונטער דען
איינוואָהנערן פֿאָן יבש גלעד
פֿיער הונדערט יונגפֿרויען
מעדלעך, וועלכע קינען מענע-
ליכען אומנאָנג קאָנטען, אונד
בראַטען זיא אינו לאַנער צו
שלה אים לאַנדע כנען. (ג) דאָ-
רויף שיקטע דיא גאַנצע גע-
מיינדע מענער, וועלכע דיא
קינדער בנימין'ס ביים פֿעלזען
רימון אַנרעדעטען, אונד איה-
נען פֿריערען פֿערקינדעטען.
(יד) זאָ קעהרטע בנימין צו דינע-
זער צייט צוריק; מאַן גאַב איה-
נען דיא יונגפֿרויען, וועלכע
מאָן פֿאָן דען ווייכספערזאָנען
צו יבש גלעד לעבען ליעס;
אַלליין, זיא פֿאַנדען זיך גיכט
איהנען גלייכזעהליג. (טו) דאָ-
ראָב וואירדע דאָ פֿאַלקבע-

לְפִי-חֶרֶב וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף: (יא) וְזֶה
הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כָל-זָכָר וְכָל-
אִשָּׁה יִדְעַת מִשְׁכַּב-זָכָר תַּחֲרִימוּ:
(יב) וַיִּמָּצְאוּ מִיּוֹשְׁבֵי יִבְשׁ גִּלְעָד
אַרְבַּע מֵאוֹת נְעָרָה בְּתוּלָה
אֲשֶׁר לֹא-יָדְעָה אִישׁ לְמִשְׁכָּב
זָכָר וַיָּבֹאוּ אוֹתָם אֶל-הַמַּחֲנֶה
שָׁלָה אֲשֶׁר בְּאַרְיֵן גִּנְעֹן:
(יג) וַיִּשְׁלְחוּ כָל-הָעֵדָה וַיִּזְכְּרוּ
אֶל-בְּנֵי בְנִימִן אֲשֶׁר בְּסִלְגֵּי-רָמוֹן
וַיִּקְרְאוּ לָהֶם שָׁלוֹם: (יד) וַיָּשָׁב
בְּנִימִן בְּעֶרְת הַיָּהוּא וַיְהִיו לָהֶם
הַנָּשִׁים אֲשֶׁר חָיו מִנָּשִׁי יִבְשׁ גִּלְעָד
וְרֹא-מָצְאוּ לָהֶם כֵּן: (טו) וְהָעַם
נָחָם לְבְנִימִן כִּי-עָשָׂה יְהוָה פֶּרִץ
בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: (טז) וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי
הָעֵדָה מִה־נַּעֲשָׂה לְזִתְרֵינוּ

לנשים

אונרוהיגט וועגען בנימין, ווייל דער עוויגע אינע שפאלטונג אונטער דען שטעממען ישראל'ס
געמאַכט. (טז) דיא עלטעסטען דער געמיינדע שפראצטען: וויא פֿערשאַפֿען וויר פֿרויען דען

אי

ר ע י

(יב) אַרבע מאָות נערה בתולה. הוסיפו על פי חביות של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין
ריחה נודף: (יד) ולא מאו להם. לא ספקו להם:

ירושל

ב א ו ר

גלעד. (יב) אשר בארץ כנען, עליו העיר נד"ק, לא מלאתי טעם לסיפור הזה כי ידוע
הוא כי שילה בארץ כנען. והדברים אשר יש לי בזה, הלא דברתי גם במבוא הספר. (יד) ולא
מצאו להם בן, כן במספר. (טו) והעם נחם, על אשר לא מלאו עוד מספר נערות בחשבון
שהיו הם, כי ע"י זה עשה ה' פרץ בשבטי שואל, ויתכן כי רבים מהשנאים היו מלינים על
שנועת האלה להשמיד מבנימין אשה, והיתה ואלתם שיקחו להם נשים מבנות הכנעני, ואין לך
פרץ

איבריגען וזאלל דען פֿיר בנימין
יעדעס פֿרויענימער פֿער-
טילגט וואָרדען זיין? (יח) אונד
זיא בעשלאָסן; עס מוס פֿיר דיא
פֿארטפֿלאַנצונג בנימין'ס
רעטטינג זיין! עס דאָרף קיין
שטאַם אויס ישראל ערלע-
שען! (יח) וויר קעננען איה-
נען צוואַר קינע פֿרויען פֿאָן
אונזערן טעכטערן געבען, דען
דיא קינדער ישראל האָבען עס
בעשוואָרען: פֿערפֿלוכט זייא,
ווער זעלבסט איינע פֿרויאַן
בנימין גיבט. — (יט) אַבער—
זאָגטען זיא פֿערנער — איזט
יאַ דאָך פֿאָן יאהר צו יאהר
איין גאָטטגעווייהעסעס פֿעסט
צו שלח, דאָרט גערדליך פֿאָן
בית אל אונד עסטליך פֿאָן יע-
נער שטראַססע, דיא פֿאָן בית
אל נאָך שכם פֿיהרט, אונד
זידליך פֿאָן לבונה. — (כ) מאָן
קאָן דען קינדערן בנימין'ס
וואָהלוואָללען אונד זאָנען: גע-
העט היין, לויערט אין דען

לְנָשִׁים כִּי־נִשְׁמְדָה מִבְּנֵימִן
אֵשָׁה: (יז) וַיֹּאמְרוּ יִרְשֶׁת פְּלִיטָה
לְבִנְיָמִן וְלֹא־יָמָחָה שְׁבֹט מִיִּשְׂרָאֵל:
(יח) וַאֲנַחְנוּ לֹא־נוֹכַד לְתַת־לָהֶם
נָשִׁים מִבְּנוֹתֵינוּ כִּי־נִשְׁבָּעוּ בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲרוּר נָתַן אֵשָׁה
לְבִנְיָמִן: (יט) וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה חָג־
יִהְיֶה בְּשָׁלוֹ מִיָּמִים וּמִיָּמָה אֲשֶׁר
מִצְפָּנָה לְבֵית־אֵל מִזְרַחָה
הַשָּׁמֶשׁ לְמַסְלָה הָעֹלָה מִבֵּית־
אֵל עֲכָמָה וּמִגֵּב לְלִבְנָה:
(כ) וַיֵּצֵא־אֶת־בְּנֵי בְנֵימִן לֵאמֹר
לָכוּ יֹאדְבָתָם בְּכָרְמִים:
(כא) וַיֹּאדְבָתָם וְהִנֵּה אִם־יֵצְאוּ
בָנוֹת־שִׁילֹו לְחֹל בְּמַחְלוֹת
וַיֵּצְאָתָם מִן־הַכְּרָמִים וַחֲטָפְתָם

לכם

ויצאו קר

וויינגערטען, (כא) אונד מערקעט אויף; ווען יא טעכטער שילה'ס הינזיגן געהען, דען
ריינען צו טאנצען, דאָן שטירצט איהר הערפֿאַר אויס דען וויינגערטען, אונד רויבט
אייך

ר ש י

(יז) ירושת פליטה. נחלת השבט אשרה ריקנית הו עלה שילידו בניס ויחזיקו בנחלתם הפליטה
הנשאת ולא ימחה שבו מישראל: (יט) מזרח השמש למסלה. במזרח של מסילה שילה
במסלה של בית אל ובדרומה של לבנה ובמזרח של מסילה העולה מבית אל שבמה:
לריב

ב א ר

פרץ גדול מזה, ודבר זה סבב מחלוקה בשבטי מנשה, ובכוונה זו תרגמתי הכתוב. (טו) כי
בשמדה, כמו הכי נשמה במסרון ה"א השאלה, כמו כי עתה לא רכחה מכה בפלגשים (ש"א י"ד
ל'), במקום הכי עתה. (יז) ירושת פליטה לבנימין, שעורו פליטה לירושל בנימין, ע"ד יש לאל
ידי, ועס ירושת כמו שחגמתי כי הזרע ירושת עולם הוא. (יט) אשר מצפונה, אשר שם
יאלו בנות שלה לחול במחלות, וזקני העדה רמו כל זה להודיע לבני בנימין המקומות לשם
שם ארנם. (כ) ויצאו, חסד עם בני בנימין, מלשון יוליה ה' חסדו (תהלים מ"ב ט'), ובא
באן במסרון מלת חסד, כמו וזך אלהים (שמות י"ח כ"ג). (כא) וחטפום, תקחו בחזקת
ובמהירות

מלות לועזיות

לפירוש רש"י ז"ל.

ספר שופטים

פרשה	פסוק	
א	כד	coudre האזעלנוסטטרויך.
ג	טו	retraite ויותר נכון retiré לזאממענגעלעגן, פֿערקירלט.
—	טו	coude courte קורצע עלע.
—	כב	halte דער האלט, דער גרייך, נגזר מלשון אשכנז.
—	—	brandon ונלשון איטליא brando, דאז טווערדט.
—	—	lame ונלשון איטליא lama קלינגע.
—	כו	emisser (מלה נישט) אויסרייסען, ענטלויפֿען.
—	—	brosses געטטרייך, בוטווערק.
—	לא	aiguillon טרייבטטעלע.
ד	יא	marais או maraiche זומפֿן, האָרעסט.
—	יח	cotte קאָטלע.
—	כא	cheville נאָגעל, טפיטלפֿעקק, טטיפט.
—	—	marteau, martel (עיין מרפאָ לשון שנת ס'נ' ב' ד"ה זלזול) האַממער.
—	—	nella tempia (נלשון איטליא) חין דיח טלעפע.
ה	יא	cailloux קיעזעלטטיין.
ו	ב	voutes געוועלבע (אונטערזיידטע) וכן להלן ט' מ"ו.
—	—	lucerna (נלשון איטליא) לעמפע, לייכטע; ווידער מסתב.
—	—	lucarnes נל"ז ליקקען.
—	—	grottes העהלען, גריפטע.

PODZIAŁOWA KASZA JAJCOWA
KASZA JAJCOWA
WYBÓR

What's the name of
the (Beynabluha)

Say

your friend's name.

London

1869

in London

1866

in Baya

for a

in

at

in

at

in

at

in

at

Frank Street

St. Ignace

